

Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

Vinayapiṭake

Vajirabuddhi-ṭikā

Ganthārambhakathā

Paññāvisuddhāya dayāya sabbe;
Vimocitā yena vineyyasattā;
Taṃ **cakkhubhūtaṃ** sirasā namitvā;
Lokassa lokantagatassa **dhammaṃ**.

Saṅghaṅca sīlādiguṇehi yutta-
Mādāya sabbesu padesu sāraṃ;
Saṅkhepakāmena mamāsayena;
Saṅcodito bhikkhuhitaṅca disvā.

Samantapāsādikasaññitāya;
Sambuddhaghosācariyoditāya;
Samāsato līnapade likhissam;
Samāsato līnapade likhītam.

Saññā nimittam kattā ca, parimāṇam payoṇam;
Sabbāgamassa pubbeva, vattabbaṃ vattumicchātī. –

Vacanatō **samantapāsādiketi** saññā. **Dīpantare bhikkhujanassa attham nābhisambhuṇṭīti** nimittam. **Buddhaghosoti garūhi gahitanāmadheyenāti** kattā. **Samadhikasattavīsatisahassamattena tassa ganthenāti** parimāṇam. **Ciraṭṭhitattham dhammassāti** payoṇam.

Tatrāha – “vattabbaṃ vattumicchātī yaṃ vuttam, tattha kathamvidho vattā”ti? Uccate –

Pāṭhatthavidūsamhīro, vattā suci amaccharo;
Catukkamariccāgī, desakassa hitussukoti. (mahāni. aṭṭha. ganthārambhakathā);

Tatra paṭhīyateti **pāṭho**. So hi anekappakāro atthānurūpo atthānanurūpo ceti. Kathaṃ? Sandhāyabhāsito byañjanabhāsito sāvasesapāṭho niravasesapāṭho nīto neyyoti. Tatra anekathavattā **sandhāyabhāsito** nāma “mātaraṃ pitaraṃ hantvā”tiādi (dha. pa. 294). Ekathavattā **byañjanabhāsito** nāma “manopubbaṅgamā dhammā”tyādi (dha. pa. 1, 2; netti. 90, 92; peṭako. 14). **Sāvaseso** nāma “sabbam, bhikkhave, āditta”mityādi (mahāva. 54; saṃ. ni. 4.28). Viparīto **niravaseso** nāma “sabbe dhammā sabbākārena buddhassa bhagavato ñānamukhe āpātham āgacchantī”tyādi (mahāni. 156; paṭi. ma. 3.5). Yathā vacanaṃ, tathā avagantabbo **nīto** nāma “aniccam dukkhamanattā”tyādi. Yuttīyā anussarītabbo **neyyo** nāma “ekapuggalo, bhikkhave”tyādi (a. ni. 1.170).

Atthopi anekappakāro pāṭhattho sabhāvattho ñeyyattho pāṭhānurūpo pāṭhānanurūpo sāvasesattho niravasesattho nītattho neyyatthotyādi. Tattha yo taṃtaṃsaññāpanatthamuccārīyate pāṭho, sa **pāṭhattho** “sātham sabyañjana”mityādīsu (pārā. 1; dī. ni. 1.190) viya. Rūpārūpadhammānaṃ lakkhaṇarasādi **sabhāvattho** “sammādiṭṭhiṃ bhāvetī”tyādīsu (vibha. 489; saṃ. ni. 5.3) viya. Yo ñāyamāno hitāya bhavati, sa ñātumarahattā **ñeyyattho** “atthavādī dhammavādī”tyevamādīsu (dī. ni. 1.9, 194; 3.238; ma. ni. 1.411) viya. Yathāpāṭham bhāsito **pāṭhānurūpo** “cakkhu, bhikkhave, purāṇakamma”nti (saṃ. ni. 4.146) bhagavatā vuttamato cakkhumapi kammanti. Byañjanacchāyāya attham paṭibāhayamānena vutto **pāṭhānanurūpo**. Vajjetabbaṃ kiñci apariccajitvā parisesaṃ katvā vutto **sāvasesattho** “cakkhuṅca paṭicca rūpe ca uppajjati”ti (saṃ. ni. 4.60; mahāni. 107) ca, “sabbe tasanti daṇḍassa, sabbe bhāyanti maccuno”tyādīsu (dha. pa. 129) viya. Viparīto **niravasesattho** “sandhāvitam saṃsaritam mamañceva tumhākaṅca (dī. ni. 2.155; mahā. 287; netti. 114). Tatra, bhikkhave, ko mantā ko saddhātā...pe... aññatra diṭṭhapadehī”tyādi (a. ni. 7.66). Saddavaseneva vedanīyo **nītattho** “rūpā saddā rasā gandhā, phoṭṭhabbā ca manoramā”tyādīsu (saṃ. ni. 1.151, 165; mahāva. 33) viya. Sammutivasena vedītabbo **neyyattho** “cattārome, bhikkhave, valāhakūpamāpuggalā”tyādīsu viya (a. ni. 4.101; pu. pa. 157). Āha ca –

“Yo attho saddato ñeyyo, nītattham iti taṃ vidū;
Atthassevābhisāmaggī, neyyattho iti kathyate”ti.

Evam pabhedagate pāṭhatthe vijñāntīti **pāṭhatthavidū**. Na samhīrate parapavādīhi dīgharattaṃ titthavāsenetyasamhīro. Bhāvanāyāgamādhigamasampannatā vattum sakkotīti **vattā**, saṅkhepavīthāranayena hetudāharaṇādīhi avabodhayitum samatthotyattho. Socayatyattānaṃ pare ceti **suci**, dussīlyaduddiṭṭhimalavirahitotyattho. Dussīlo hi attānamupahantunādeyyavāco ca bhavatyapattāhārācāro iva niccāturo vejjo. Duddiṭṭhi param upahanti, nāvassam nissayo ca bhavatyahivālagahākulo iva kamalasaṅḍo. Ubhayavipanno sabbathāpyanupāsaniyo bhavati gūthagatamiva chavālātam gūthagato viya ca kaṇhasappo. Ubhayasampanno pana suci sabbathāpyupāsaniyo sevītabbo ca viññūhi, nirupaddavo iva ratanākaro. Nassa maccharoty**amaccharo**, ahīnacariyamuṭṭhiyattho. Suttasuttānulomācariyavādaattonamatisānkhatassa cattukkassāpariccāgī, tadatthasseva byākhyāteyattho. Atha vā

paccakkhānumānasaddatthāpattippabhedassa pamānacatukkassāpariccāgī.

“Ekam savacanāṃ ekam, vibhajjavacanāparam;
Tatiyaṃ paṭipuccheyya, catutthaṃ pana tthāpaye”ti. –

Evam vuttacatukkassa vā apariccāgī; Hitussuko iti sotūnaṃ hitāyossuko, tesamavabodhanaṃ pati pattheti tyattho; So eso succitā piyo; Catukkassa apariccāgittā garu; Asaṃhīratā bhāvanīyo; Desakattā vattā; Hitussukattā vacanakkhāmo; Pāṭhatthaviduttā gambhīrakathaṃ kattā; Amaccharattā no caṭṭhāne niyojakoti; “Piyo garu bhāvanīyo, vattā ca vacanakkhāmo; Gambhīraṇca kathaṃ kattā, no caṭṭhāne niyojako”. (a. ni. 7.37; netti. 113) –

Iti abhihito desako;
Sotā idāni abhidhīyate –

Dhammācariyāgaru saddhā-paññādiḡuṇamaṇḡito;
Asaṭṭhāmaṃyo sotāssa, sumedho amatāmukho.

Tattha dhammagaruttā kathaṃ na paribhavati, ācariyāgaruttā kathikaṃ na paribhavati, saddhāpaññādiḡuṇapaṭiḡaṇḡitattā attānaṃ na paribhavati, asaṭṭhāmayattā amatābhīmukhattā ca avikkhittacitto bhavati, sumedhattā yonisomanasikarotīyattho. Vuttaṅhetam –

“Pañcahi, bhikkhave, dhammehi samannāgato suṇanto saddhammaṃ bhabbo niyāmaṃ okkamituṃ kusalesu dhammesu sammattaṃ. Katamehi pañcahi? Na kathaṃ paribhoti, na kathikaṃ paribhoti, na attānaṃ paribhoti, avikkhittacitto dhammaṃ suṇāti ekaggacitto, yoniso ca manasi karotī”ti (a. ni. 5.151).

Taṃlakkaṇappattattā bhāvanā bhavati savanassetyutto sotā.

Ganthārambhakathāvaṇṇanā

Idāni assārambho – tattha **yoti** aniyamaniddeso, tena visuddhājātikulagottādīnaṃ kilesamalavisuddhiyā, pūjārahātāyā vā akāraṇataṃ dassavā yo koci imissā samantapāsādikāyā ādigāthāyā niddiṭṭhalokanāthattahetuṃ yathāvuttahetumūlena thiratarāṃ acalaṃ katvā yathāvuttahetukālaṃ accantameva pūrento avasāne yathāvuttahetuphalaṃ sampādetvā yathāvuttahetuphalappayojanaṃ sādheti, sova paramapūjārahoti niyameti.

Ettāvātā –

Bhayasammohaduddiṭṭhi-paṇāmo nesa sabbathā;
Paññāpubbaṅgamo eso, paṇāmoti nidassito.

Tatra hetūti atidukkarāni timsapāramitāsāṅkhātāni puññakammāni. Tāni hi accantadukkheṇa kasirena vacanapathātītānubhāvena mahatā ussāhena karīyantīti atidukkarāni nāma. Atidukkarattā eva hi tesam atidullabhaṃ loke anaññāsādhāraṇaṃ nāthattasāṅkhātāṃ phalaṃ phalanti, taṃ tattha hetuphalaṃ; hetumūlaṃ nāma yathāvuttassa hetuno nipphādanasamattā mahākaraṇā, sā ādipaṇḡidhānato paṭṭhāyā “mutto mocessāmi”tiādīnā nayena yāva hetuphalappayojanā, tāva abbochinnaṃ pavattati. Yaṃ sandhāya vuttaṃ –

“Sakānanā sagrivarā sasāgarā,
Gatā vināsaṃ bahuso vasundharā;
Yugantakāle salilānalānile,
Na bodhisattassa mahātapā kuto”ti.

Yāya samannāgatattā “**namo mahākāruṇikassa tassā**”ti āha. Hetukālaṃ nāma catuṭṭhasoḷasaasāṅkhyeyyādippabhedo kālo, yaṃ sandhāyāha “**kappakoṭṭhiṇi appameyyaṃ kāla**”nti. Tattha accantasamḡogathe upayogavacanāṃ veditabbaṃ “māsaṃ adhīte, divasaṃ caratī”tiādīsū viya. Kāmaṇca so kālo asaṅkhyeyyavasena pameyyo viññeyyo, tathāpi kappakoṭṭivasena aviññeyyatāṃ sandhāya “kappakoṭṭhiṇi appameyyaṃ kāla”nti āha. Tattha kālayatīti **kālo**, khipati viddhaṃsayatī sattānaṃ jīvitamīti attho. Kala vikkhepe. Tattha kappīyati saṃkappīyati sāsapapabbatādīhi upamāhi kevalaṃ saṃkappīyati, na manussadivasamāsaṃvaccharādīgaṇāyā gaṇīyatīti **kappo**. Ekantiādīgaṇanapathassa koṭṭibhūtattā koṭṭi, kappānaṃ koṭṭiyo kappakoṭṭiyo. Tāhipi na pamīyatīti appameyyo, taṃ **appameyyaṃ**. **Karontoti** nānatthattā dhātūnaṃ dānaṃ dento, sīlaṃ rakkhanto, lobhakkhandhato nikkhamanto, atahitaparāhitātibhedam taṃ taṃ dhammaṃ pajānanto, vividhena vāyāmena ghaṇento vāyamanto, taṃ taṃ sattāparādhamaṃ khamanto, paṭiññāsammutiparamatthasaccāni saccāyanto, taṃ taṃ sattahitaṃ adhiṭṭhahanto, sakalalokaṃ mettāyanto, mittāmittātibhedam pakkhapātaṃ pahāya taṃ taṃ sattaṃ ajiḡupekkaṇto cāti attho. **Khedam gatoti** anantappabhedam mahantaṃ saṃsāradukkham anubhavanaṭṭhena gato, sampattotyattho. Saṃsāradukkhañhi sārīrikaṃ mānasikaṇca sukhaṃ khedayati pātayatīti “khedo”ti vuccati. **Lokahitāyati** idam yathāvuttahetuphalappayojananidassanaṃ, “saṃsāradukkhanubhavanakāraṇanidassana”ntipi eke –

“Jātiṃsaṃsāradukkhaṇaṃ, gantaṃ sakkopi nibbutiṃ;
Cīrallīṭṭhopi saṃsāre, karuṇāyeva kevala”nti. –

Ca vutta”nti, tamayuttaṃ. Na hi bhagavā lokahitāya saṃsāradukkhamanubhavati. Na hi kassaci dukkhanubhavanaṃ lokassa upakāraṃ āvati. Evaṃ panetaṃ dasseti timsapāramitāpabhedam hetum, pāramitāphalabhūtam nāthattasāṅkhātāṃ phalaṇca. Yathā cāha

“mamañhi, ānanda, kalyāṇamittaṃ āgama jātidhammā sattā jātiyā parimuccantī”tiādi (saṃ. nī. 1.129; 5.2). Tattha bhagavā yathāvuttahetūhi sattānaṃ vineyyabhāvanipphādanapaññābījāni vapi, hetuphalena parīpakkindriyabhāvena parinipphannavineyyabhāve satte vinayi, saṃsāradukkhato mocayīti attho. Na evaṃ saṃsāradukkhena lokassa upakāraṃ kiñci akāsi, tasmā karonto atidukkarāni lokahitāyāti sambandho. Imissā yojanāya sabbapaṭhamassa bodhisattassa uppattikālato paṭṭhāya bodhisattassa nāthattasañkhātapaṃarimitāhetuphalādhigamo veditabbo. Yo nātho hi sambandho adhippeto. Imassa panatthassa –

“Yadeva paṭhamam citta-muppannam tava bodhaye;
Tvam tadevassa lokassa, pūjike parivasittha”. –

Iti vacanam sādhamam. Paṭhamacittassa pāramitābhāvo rukkassa ankurato paṭṭhāya uppattipamāya sādhetabbo. Etthāha – “khedaṃ gatoti vacanam niratthakam, yathāvuttanayena guṇasādhanaśambhavato”ti? Na, antarā anivattanabhāvadīpanato. Dukkārāni karonto khedaṃ gato eva, na antarā khedaṃ asahanto nivattatīti dīpeti. Lokadukkhāpanayanakāmassa vā bhagavato attano dukkhānubhavanāsamattatā dasseti.

“Yassa kassaci varadossam, yāvāham sabbasattadukkhāni;
Sabbāni sabbakālam yugam, padmasseva bujjhantomhī”ti. –

Evaṃadhippāyassa attamattadukkhānubhavanāsamattatāyā kāyeva kathāti atisayam attham dassetīti attho. Atha vā **khedaṃ gatoti** byāpāram paricayam gatoti attho sambhavati. Kammādīsu sabyāpāram purisaṃ disvā santi hi loke vattāro “khinnoyam kamme, khinnoyam satte”tiādi. Imissā yojanāya nātho iminā buddhattādhigamasiddham koṭṭipattam nāthabhāvam patvā ṭhitakālo dassitoti veditabbo. Keci “mahākāruṇikassāti vadanto buddhabhūtasattā dassetī”ti likhanti, tam na sundaram viya, bodhisattakālepi tabbhārasabbhāvato. Tasmā so ettakam kālam dukkarāni karonto avasāne dukkarapāramitāpāripūriyā tāsam phalabhūtam nāthabhāvam patvā lokahitāya byāpāram gatoti ayamatto nidassito hoti. “Bodhim gato”ti vuttepi subyattam hetuphalam dassitam hoti. Buddhabhāvappattasseva ca nāthassa namo kato hoti visesavacanasabbhāvato, na bodhisattassa. Evaṃ santepi vinayādhikāro idhāhippeto. So ca pabbajitakālato paṭṭhāya yāvamarānakālā hoti. Tam ativiya parittam kālam lajjino atisukaram sīlamattam ekakassa attano hitāya attamattadukkhāpanayanādhippāyena paripūrento ko nāma idhalokaparalokātikamasukham na gaccheyya, nanu bhagavā sakalalokadukkhāpanayanādhippāyena kappakoṭṭhipi appameyyam kālam karonto atidukkarānirassādam khedaṃ gatoti aññāpadesena guṇam vaṇṇeti ācariyo.

Lokahitāyāti ettha lokiyati ettha dukkhanti loko, luyate vā jātijarāmarānadukkhēhīti loko, iminā sattalokam jātilokañca saṅgaṇhāti. Tasmā tassa sattalokassa idhalokaparalokahitam atikkantaparalokānam vā ucchinnalokasamudayānam lokānam, idha jātiloke okāsaloke vā dīṭṭhadhammasukhavihārasaṅkhātāñca hitam sampiṇḍetvā lokassa, lokānam, loke vā hitanti sarūpekadesekasesam katvā “lokaḥita”miccevāha. **Nātho**ti sabbasattānam āsayānusayacariyādhimuttibhedānurūpadhammadesanasamattatāyā “dhammam vo, bhikkhave, desessāmi...pe... tam suñāthā”ti (ma. nī. 3.420) evam yācanaṭṭhenāpi nāthateti nātho. Bhikkhūnam vītikamānurūpam sikkhāpadapaññāpanena dīṭṭhadhammikasamparāyikāya ca karuṇāya upagantvā tapatī, suttantavasena vā tesam sabbasattānam anusayite kilese karuṇāya ca paññāya ca upagantvā tapatī, abhidhammasavasena vā te te saṅkhāre aniccādīlakkhānavasena upaparikkhitvā attano kilese paññāya upecca paricchinditvā tapatīti tapanāṭṭhenāpi nāthateti nātho. Sadevake loke appaṭṭipuggalattā kenaci appaṭṭhatadhammadesanattā paramacittisariyappavattito ca issariyāṭṭhenāpi nāthateti nātho. “Dhammiyā kathāya sandassesī samādapesī samuttejesī sampahaṃsesī”ti (mahāva. 90) vacanato sampahaṃsanasaṅkhātena āsīsaṭṭhena, pañidhānato paṭṭhāya “katham nāmāham mutto mocayissāmi”tiādinā nayena āsīsaṭṭhena vā nāthateti nātho veditabbo, sammāsambuddho. Catūhipi nāthāngehi catuvesārājacatupaṭṭisambhidādayo sabbepi buddhaguṇā yojetabbā, ativithārikabhayā pana na yojitā.

Namoti paramatthato buddhaguṇābahumānapabbhārā cittanati, cittanattipabbhavā ca vacīkāyanati. Atthu meti pāṭhasesena sambandho. **Mahākāruṇikassāti** ettha sabbasattavisaṃyattā mahussāhappabbhavattā ca mahatī karuṇā **mahākāruṇā**. Tattha pañidhānato paṭṭhāya yāvaanupādisesanibbānapurappavesā niyuttoti mahākāruṇiko, bhagavā. Ettha ca mahākāruṇikassāti iminā yathāvuttahetumūlam dasseti. Nikkaruṇo hi paradukkhesu udāsino buddhattāyā pañidhānamattampi atibhāriyanti maññanto appameyyam kālam atidukkaram hetum pūretvā nāthattasañkhātā hetuphalappayojanabhūtam lokahitam katham karissati. Tasmā sabbaguṇamūlabhūtatā mahākāruṇāguṇameva vaṇṇento “namo mahākāruṇikassā”ti āha. Ettāvata hetuanurūpam phalam, phalānurūpo hetu, dvinnampi anurūpam mūlam, tiṇṇampi anurūpam payojananti ayamatto dassito hoti.

Evaṃ acchariyapuriso, nātho nāthaguṇe ṭhito;
Namoraho anāthassa, nāthamānassa sampadam.

Ettha siyā “anekesu bhagavato guṇesu vijjamānesu kasmā ‘mahākāruṇikassā’ti ekameva gahita”nti? Uccate –

Dosahīnassa satthassa, codanā tu na vijjate;
Dosayuttamasatthañca, tasmā codanā apattakāti.

Na mayā codanā katā, kintu pucchā eva katā. Apica –

“Phalam satipi rukkheḍḍhe, na patatyavikampite;
Codanā yā’tthu satthānam, pucchānāyathaphalam mahatā.

“Nabhottum kurute sammā, gahitum nāḍḍhate ghaṭam;
Akkhepe hi kate tadī-cchissāṇābuddhibandhanam.

“Yathā himapado paddho, pabuddho gandhalimpiyā;
Bhinnatthaviramassevaṃ, satthakatātthhalimpiyā”ti. –

Evam cekaṃ –

Sammāpi codanā taṃ khalu, guravo vivākyā vivaddha;
Yatisissā āghaṭṭitāti-vākyenābhyadhikaṃ gopaya.

Saravatī āceram kiliṭṭhā, tadicchissajitāttānaṃ;
Jayatyattānamācero, sadassasseva sārathīti. –

Atrocate –

Yassa hi vākyasahassaṃ, vākye vākye satañca jivhā;
Nāmaṃ dasabalaguṇapadesaṃ, vattum kappenaṃ na sakkā.

Yathā –

Buddhopi buddhassa bhaṇeyya vaṇṇaṃ,
Kappampi ce aññaṃabhāsamāno;
Khīyetha kappo ciradīghamantare,
Vaṇṇo na khīyetha tathāgatassāti. (dī. ni. aṭṭha. 1.304; 3.141; ma. ni. aṭṭha. 2.425; udā. aṭṭha. 53; cariyā. aṭṭha. nidānakathā) –

Cottatā na sakkā bhagavataṃ guṇānamavasesābhidhātum.

Apica –

Yathā tvaṃ sattānaṃ, dasabala tathā ñāṇakaruṇā;
Guṇadvandaṃ seṭṭhaṃ, tava guṇagaṇā nāma tiṅgaṇāti. –

Sabbaguṇasetṭhattā mūlattā ca ekameva vuttaṃ. Atha vā “chaso asādhāraṇañāṇesu aññatarattā taggahaṇena sesāpi gahitāva sahaaraṇalakkhaṇā”ti ca vadanti. Visesato panettha abhidhammassa kevalaṃ paññāvisayattā abhidhammaṭṭhakathārambhe ācariyena “karuṇā viya sattesu, paññā yassa mahesino”ti paññāguṇo vaṇṇito tesam tesam sattānaṃ āsayānusayacaayādhimuttibhedānurūpaparicchindanapaññāya, sattesu mahākaruṇāya ca adhikāratā. Suttantaṭṭhakathārambhe “karuṇāsītalahaḍayaṃ, paññāpajjotavihatamohatama”nti bhagavato ubhopi paññākaruṇāguṇā vaṇṇitā. Idha pana vinaye āsayādinirapekkhaṃ kevalaṃ karuṇāya pākātikasattenāpi asotabbārahaṃ suṇanto, apucchitabbārahaṃ pucchanto, avattabbārahaṇca vadanto sikkhāpadaṃ paññāpesīti karuṇāguṇoyeveko vaṇṇitoti veditabbo.

Paññādayā attaparattahetū,
Tadanvayā sabbaguṇā jinassa;
Ubho guṇā te guṇasāgarassa,
Vuttā idhācariyavarena tasmā.

Ettāvatā aṭṭhakathādigāthā,
Samāsato vuttapadathasobhā;
Ayampi vitthāraṇayoti cāhaṃ,
Uddhaṃ ito te paṭisaṃkhipāmi.

Dutiyaḡāthāya **asambudhanti** dhammānaṃ yathāsabhāvaṃ abujjhanto. **Buddhanisevanti** buddhānubuddhapaccekaabuddhehi gocaraḡhāvanāsevanāhi yathārahaṃ nisevitaṃ. **Bhavā bhavanti** vattamānabhavato aññaṃ bhavaṃ **gacchati** upagacchati, paṭipajjati attho. Atha vā **bhavoti** sassatadiṭṭhi. Tassa paṭipakkhattā **abhavoti** ucchedadiṭṭhi. **Bhavoti** vā vuddhi. **Abhavoti** hāni. **Bhavoti** vā duggati. **Abhavoti** sugati. “Appamāṇā dhammā, asekkhā dhammā”tiādīsu (dha. sa. tikamātikā 13, 11) viya hi vuddhiatthattā akāraṇa. Bhāvayati **bhavo**, jāti. Bhavati vā **bhavo**. Savikārā bahuvihakhandhuppatti dīpita. **Abhavoti** vināso, jātibhāvaṃ maraṇabhāvañca gacchati vuttaṃ hoti. Ettha arahantānaṃ maraṇampi khaṇikavasena gahetabbaṃ. Bhavesu abhavo bhavābhavo, taṃ **bhavābhavaṃ**, bhavesu abhāvapaññattim gacchati attho. **Jīvalokoti** sattaloko, saṅkhāralokaokāśalokānaṃ bhavābhavagamanāsambhavato sattalokaṃ jīvalokoti viseti. **Avijjādīkilesajālavidhamsinoti** ettha navapi lokuttaradhammā saṅgahaṃ gacchati. Apacayagāmitā hi catumaggadhammassa odhiso avijjādīkilesajālavidhamsa, so assa atthi, tadārammaṇaṃ hutvā tatha sahāyabhāvūpagamanena nibbānassāpi. Yathāha “yo kho, āvuso, rāgakkhaya...pe... idaṃ vuccati nibbāna”nti. Arahattassāpi tathā rāgādīkikhayavacanasabbhāvato. Phalāsāmaññaṇa tiṅgaṃpi phalānaṃ atthīti navavidhopesa “avijjādīkilesajālavidhamsī”ti vuccati. Atha vā sahaaraṇalakkhaṇākaāraṇatāya paṭipakkhagocaraggahaṇatā. Anabhihitopi hi dhammassa tatrābhihitova bujjhitabbo iti vacanato kāraṇagocaraggahaṇena cattāripi phalāni gahitāni. Narakādīsu apatamānaṃ dhāreti sugatiyaṃ uppādanenāti **dhammo**. Puna sugatimhi ajananakārī akusaladhamme nivāretvā poseti pavatteti vaḡḡhetīti dhammo. So pana kāmarūpārūpabhedato tividho accantasukhāvahanato, tatopi uttamattā **dhammavaro**.

Etthāha – “catunnaṃ, bhikkhave, ariyasaccānaṃ ananubodhā appaṭivedhā evamidam dīghamaddhānaṃ sandhāvitaṃ saṃsarita”nti (dī. ni. 2.155; mahāva. 287) vacanato catusaccadhammaṃ asambudhaṃ bhavā bhavaṃ gacchati jīvalokoti siddhaṃ. Tasmā yaṃ

asambudham gacchati, tasseva “tassā”ti ante taṃnidhesena niyamanato catusaccadhammopi avijjādikilesajālavidhamṣī dhammavaroti cāpajjati. Aññathā “namo avijjādikilesajālavidhamṣino dhammavarassa tassā”ti taṃnidhesena samānavibhattikaraṇaṃ na yujjati atippasaṅganiyamanato, “avijjādikilesajālavidhamṣino dhammavarassā”ti vacanaṃ visesanavacanaṃ. Tasmā dukkhasamudayasaccānaṃ tabbhāvappasaṅgo natthīti ce? Na, taṃnidhesena samānavibhattiṭṭhāne avisesitattā. Api ca maggasaccanīrodhasaccesu phalānaṃ ariyāpannattā nava lokuttaradhammā saṅgahitāti vacanavīrodho, phalānaṃ asaṅgahe verañjakaṇḍavaṇṇāyamaṃ na kevalaṃ ariyamaggo ceva nibbānañca, api ca ariyaphaladhammehi saddhim pariyaṭṭidhammopi. Vuttañhetamaṃ “rāgavirāgamanejamasokaṃ...pe... dhammamamaṃ saraṇatthamupehī”ti (vi. va. 887) vacanavīrodho cāti pubbāparavīruddhā eṣā gāthā sāsanavīruddhā cā”ti? Vuccate – sabbametamayuttaṃ vuttagāthathājānanato. Ettha hi ācariyena pavattipavattihetuvisayavibhāgo ca dassito. Kathamaṃ? Tattha **asambudhanti** asambodho, so atthato avijjā, tāya ca taṇhupādānāni gahitāni, tayopi te dhammā samudayasaccaṃ, bhavābhavanti ettha dukkhasaccaṃ vuttaṃ. Sugatiduggatipabbhedo hi bhavo atthato pañcupādānakkhandhā honti. “Evametassa kevalassa dukkhakkhandhassa samudayo hotī”ti (mahāva. 1) vacanato dukkhappavatti **pavatti** nāma, dukkhasamudayo **pavattihetu** nāma, avijjāsāṅkhātassa ca pavattihetussa aggahitaggahaṇena nirodhamaggasaccadvaṃsaṃ **visayo** nāma. Vuttañhetamaṃ “tattha katamā avijjā? Dukkhe aññānaṃ...pe... dukkhanīrodhagāmīniyā paṭipadāya aññāna”nti (vibha. 226).

Ettha ca nirodhasaccaṃ buddhena gocarāsevanāya āsevitamaṃ, maggasaccaṃ bhāvanāsevanāya. Ettāvataṃ asambudham buddhanisevitaṃ yanti upayogappatto yo visayo nirodho ca maggo ca, tassa yathāvuttāvijjādikilesajālattayavidhamṣino namo dhammavarassāti ayaṃ gāthāya attho. Pariyaṭṭidhammopi kilesavidhamṣanasassa suttantanayena upanissayapaccayattā kilesavidhamṣanasālatāya “avijjādikilesajālavidhamṣī”ti vattamaṃ sambhavati. Evañhi sati rāgavirāgāti gāthattho, so dhammaṃ deseti...pe... brahmacariyaṃ pakāsetīti suttattho ca asesato gahito hoti. Atha vā imāya gāthāya kevalaṃ pariyaṭṭidhammova gahito hoti, yaṃ sandhāyāha “so dhammaṃ deseti ādikalyāṇamaṃ...pe... brahmacariyaṃ pakāsetī”ti (dī. ni. 1.190; pārā. 1), tampi asambudham buddheva nisevitaṃ gocarāsevanāya anaññanisevitaṃ. Yathāha “bhagavaṃmūlakā no, bhante, dhammā bhagavaṃnettikā bhagavaṃpaṭisaraṇā...pe... bhagavato sutvā bhikkhū dhāressanti”ti (saṃ. ni. 2.146).

Tatiyagāthāya sīlādayo kiñcāpi lokiyalokuttarā yathāsambhavaṃ labbhanti, tathāpi ante “ariyaṅgha”nti vacanato sīlādayo cattāro dhammakkhandaṃ lokuttarāva. Ettha ca “sīlasamādhipaññāvimuttivimuttiñāṇappabhūtiṃ”ti vattabbe sarūpekasesamaṃ katvā “**vimuttiñāṇappabhūtiṃ**”ti vuttaṃ. Ettha ca kiñcāpi vimuttīti phaladhammāva sutte adhippetā, tathāpi “maggā vuttāhavitvā maggaṃ paccavekkhāti. Pahīne kilese paccavekkhāti. Phalaṃ paccavekkhāti. Nibbānaṃ paccavekkhāti”ti (paṭṭhā. 1.1.410) vacanato maggāpaccavekkhañāṇamaṃ vimuttiñāṇanti veditabbamaṃ. Vimutti vimokkho khayoti hi atthato ekamaṃ. “Khaye ñāṇamaṃ anuppāde ñāṇanti (dha. sa. dukamātikā 142; dī. ni. 3.304) ettha khayoti nāma maggo, rāgakkhayoti dosakkhayoti phalanibbānaṃ adhivacana”nti sutte āgatameva. Pahīnakilesānaṃ khayoti pakatiko khayoti eva. **Pabhūti**-saddena tisso vijjā cha abhiññā catasso paṭisambhīdāti evamādayo guṇā saṅgahitā. Samannāgamaṭṭhena aparīhīnatṭhena ca yutto. **Khettaṃ janānaṃ kusalatthikānanti** “anuttaraṃ puññakkhettaṃ lokassa”ti suttato kusalassa viruṇaṇatṭhānatṭā, suttantanayena upanissayapaccayattā ca kāmaṃ kusalassa khettaṃ hoti saṅgho, na kusalatthikānaṃ janānaṃ. Tasmā na yujjati ce? Na, suttatthasambhavo. Sutte “anuttaraṃ puññakkhettaṃ lokassa”ti (saṃ. ni. 4.341) hi vuttaṃ. Kassa lokassa? Puññatthikassa khettaṃ saṅgho, puññupanissayattā puññakkhettaṃ hoti saṅgho, kusalatthikānanti ca vuccanti. Lokepi hi devadattassa khettaṃ yaññadattassa khettaṃ sāliyavupanissayattā sālikhettaṃ yavakhettaṃ ca vuccati. **Ariyaṅghanti** vīgatakesatā ariyaṃ parisuddhaṃ ariyaṇaṃ, ariyabhāvaṃ vā pattaṃ sīladiṭṭhisāmaññaṃ saṅghatattā saṅghaṃ. “Ariya-saddena sammatisaṅghaṃ nivāreti”ti keci likhanti, taṃ na sundaraṃ vimuttiñāṇaguṇaggahaṇena viśesitattā. **Sirasāti** iminā kāmaṃ kāyanatīṃ dasseti, tathāpi uttamaṅgaṃ guṇagāravena uttamaṅgameva niddisanto “sirasā namāmi”tyāha. Sirassa pana uttamātaṃ uttamānaṃ cakkhusotindriyaṇaṃ nissayattā, tesamaṃ uttamātaṃ ca dassanānuttariyasavanānuttariyahetutāya veditabbā. Etthāha – anusandhikusalo

“Upogghāto padañceva, padattho padaviggaho;
Codanāpratyavajjānaṃ, byākhyā tantassa chabbidhā”ti. –

Evamavataṃ kasmā ratanattayapaṇāmaṃ paṭhamaṃ vuttanti? Vuccate – satācārattā. Ācāro kiresa sappurisānaṃ, yadidaṃ saṃvaṇṇanārambhe ratanattayapūjāvīdhānaṃ. Tasmā “satācārato bhāṭṭhā mā mayamaṃ homā”ti karīyati, catugambhīrabhāvayuttañca vīnayaṭṭakamaṃ saṃvaṇṇetukāmaṃ mahāsamuddamaṃ ogāhantassa vīya paññāveyyattiyasamannāgatassāpi mahantaṃ bhayaṃ hoti, bhayakkhayaṅghaṇetamaṃ ratanattayaguṇānussaraṇajānitaṃ paṇāmapūjāvīdhānaṃ. Yathāha “evamaṃ buddhamaṃ sarantāna”ntiādi (saṃ. ni. 1.249). Apicācariyo satthupūjāvīdhānena asatthari satthābhīnivesassa lokassa yathābhūtaṃ satthari eva sammāsambuddhe satthusambhāvanaṃ uppādeti, asatthari satthusambhāvanaṃ pariccajāpeti, “tathāgatappaveditaṃ dhammavinayaṃ attano dahatī”ti vuttadosamaṃ parihaṇati. Antarāyabahulattā khandhasanattiyā vipakatāya vīnayaṃsaṃvaṇṇanāya attano āyuvāṇasukhahālanāṃ parikkhayaṃsaṃbhāvāsāṅkāya “abhivādanasīlissa...pe... āyu vaṇṇo sukhaṃ bala”nti (dha. pa. 109) vuttānisaṃse yāva saṃvaṇṇanāpariyosānā pattheti. Api cettha buddhassa bhagavato paṇāmapūjāvīdhānaṃ sammāsambuddhabhāvādhigamatthamaṃ **buddhayaṇamaṃ** paṭipajjantānaṃ ussāhaṃ janeti. Lokiyalokuttarabhedassa, lokuttarasseva vā saddhammassa pūjāvīdhānaṃ paccakabuddhabhāvādhigamatthamaṃ **paccakabuddhayaṇamaṃ** paṭipajjantānaṃ ussāhaṃ janeti. Saddhammapaṭivedhamattābhilāsino hi te. Paramatthasaṅghapūjāvīdhānaṃ paramatthasaṅghabhāvādhigamatthamaṃ **sāvakayaṇamaṃ** paṭipajjantānaṃ ussāhaṃ janeti, maṅgalādīni vā sātthāni anantarāyāni ciraṭṭhikāni bahumatāni ca bhavanti evamaṃladdhikānaṃ cittaparitosanattaṃ “pūjā ca pūjaneyyāna”nti bhagavatā pasatthamaṅgalaṃ karoti. Vuccate ca –

“Maṅgalaṃ bhagavā buddho, dhammo saṅgho ca maṅgalaṃ;
Maṅgalādīni sātthāni, sīghamaṃ sijjhanti sabbaso.

“Satthu pūjāvīdhānena, evamādi bahū guṇe;
Labhatīti vijānanto, satthupūjāpara siyā”ti.

Ettha ca satthupadhānatā dhammasaṅghānaṃ pūjāvīdhānaṃ satthupūjāvīdhānamicceva daṭṭhabbaṃ sāsanato lokato ca. Tenetaṃ

vuccati –

“Sathā”’ti dhammo sugatena vutto;
Nibbānakāle yamato sa sathā;
Suvatthigāthāsu “tathāgato”’ti;
Saṅgho ca vutto yamato sa sathā.

Kiñca bhiiyo –

Dhammakāyo yato sathā, dhammo sathā tato mato;
Dhammatthito so saṅgho ca, sattuśaṅkhyam nigacchati.

Santi hi loke vattāro kosagataṃ asim gahetvā ʒhitam purisaṃ viṣum aparāmasitvā “asim gahetvā ʒhito eso”’ti. Tenevāha cāriyamātracceva –

“Namatthu buddharatnāya, dhammaratnāya te namo;
Namatthu saṅgharatnāya, tīratnasamavānāyī”’ti.

Apica sabbadhammesu appaṭihatañāṇanimittānuttaravimokkhapātubhāvābhisaṅkhātāṃ khandhasantānamupādāya “buddho”’ti yaḍi paññāpiyati, dhammo paṇāmārahoti kā eva kathā, saṅgho ca “saṅghe gotami dehi, saṅghe te dinne ahañceva pūjito bhaviṣṣāmi saṅgho cā”’ti vuttattā bhājananti dīpeti. Atha vā “buddhasubodhito dhammo ācariyaparamparāya suvaṇṇabhājanakakkhattatelaṃ miva aparihāpetvā yāvajjatanā ābhatattā eva mādisānampi sotadvāraṃ nupatto”’ti saṅghassa ācariyo atīva ādarena paṇāmaṃ karoti “sirasā namāmi”’ti.

Evam anekavidham paṇāmappayoṇaṃ vadanti, ācariyena pana adhippetappayoṇaṃ attanā eva vuttam “**icevamaccantanamassaneyya**”’ntiādinā catutthagāthāya. **Iccevanti** ettha **iti**-saddo ratanattayapūjāvīdhānāparisamattattho. Yaḍi evam yathāvihitamattameva pūjāvīdhānaṃ arahati ratanattayaṃ, na tato uddhanti āpajjati anīṭhappasaṅganivāraṇattham “evamaccantanamassaneyya”’nti āha. Tattha evanti iminā yathāvuttavidhiṃ dasseti. Yathāvuttena vidhinā, aññena vā tādisena accantameva muhuttamapi aṭṭhatvā abhikkhaṇaṃ nīrantaraṃ niyamaṃ namassanārahaṃ namassamānassa hitamahapphalakaraṇatoti attho. Evamvidham dullabhaṭṭhena mahapphalaṭṭhena ca siddham ratanabhāvaṃ ratanattayaṃ namassamāno yaṃ puññābhisaṇḍam alattam alabhiṃ. Akusalamaṇaṃ tadaṅgādippahānena punāti puññaṃ. Kilesadarathappaṭippassaddhiyā sītalattā cittaṃ abhisandeti abhisando. Puññañca taṃ abhisando cāti puññābhisaṇḍo, taṃ **puññābhisaṇḍam**. **Gaṇṭhipade** pana “puññamahattaṃ”’nti bhāṇanti, “vipula”’nti vacanato so attho na yujjati ācariyo. Atha vā puññaṃ abhisando puññābhisaṇḍo, taṃ **puññābhisaṇḍam**. Sanda savaneti dhātu. Tasmā puññaṃsaṇḍo puññussayanti attho yujjati, taṃ pana vipulaṃ, na parittanti dassitaṃ **vipula**-saddena.

Pañcamagāthā **yasmim** vinayapīṭake pāḷito ca atthato ca anūnaṃ lajjīpuggalesu pavattanaṭṭhena **ṭhite** sakalaṃ tividhampi **sāsanam** tesveva puggalesu **paṭiṭṭhitam** hoti. Kassa sāsananti ce? **Aṭṭhitassa** bhagavato. Bhagavā hi ʒhitihetubhūṭāya ucchedadiṭṭhiyā abhāvena aṭṭhitoti vuccati. Ucchedadiṭṭhiko hi paraloke nirapekkho kevalam kāmasukhallikānuyogamanuyūjanto tiṭṭhati, na paralokahitāni puññāni kattuṃ byāvaṇṇo hoti, sassatadiṭṭhiko tāni kattuṃ āyūhanti. Bhagavā pana tathā atīṭṭhanto anāyūhanto majjhimaṃ paṭipadam paṭipajjanto sayañca oghaṃ tari, pare ca tāresi. Yathāha “appaṭiṭṭhaṃ khvāhaṃ, āvuso, anāyūhaṃ oghamari”’nti (saṃ. ni. 1.1). Catubrahmavihāravasena sattesu suṭṭhu sammā ca ʒhitassāti atthavasena vā **susaṅṭhitassa**. Susaṅṭhitattā hesa kevalam sattānaṃ dukkhaṃ apānetukāmo hitam upasaṃharitukāmo sampattiyā ca pamodito apakkhapatito ca hutvā vinayaṃ deseti, tasmā imasim vinayaṃvaṇṇanādhikāre sārūppāya thutiya thomento āha “susaṅṭhitassā”’ti. **Gaṇṭhipade** pana “maññāpiye ca kho, bhikkhave, kammavipāke paccupaṭṭhite”’ti (dī. ni. aṭṭha. 2.35; ma. ni. aṭṭha. 2.386) suttassa, “susaṅṭhānā surūpatā”’ti (khu. pā. 8.11) suttassa ca vasena susaṅṭhitassāti attho vutto, so adhippetādhikāranūrūpo na hoti. **Amissanti** kiṃ vinayaṃ amissaṃ, udāhu pubbācariyānubhāvanti? Nobhayampi. Amissā eva hi vinayaṭṭhakathā. Tasmā bhāvanapūṃsakavasena amissaṃ taṃ vaṇṇayissanti sambandho. **Pubbācariyānubhāvanti** aṭṭhakathā “yasmā pure aṭṭhakathā akāṃsū”’ti vacanato tesam ānubhāvo nāma hoti. Kiñci apubbaṃ disvā santi hi loke vattāro “kassesa ānubhāvo”’ti. Atha vā bhagavato adhippāyaṃ anugantvā taṃtaṃpāṭhe attham bhāvayati vibhāvayati, tassa tassa vā atthassa bhāvanā vibhāvanāti ānubhāvo vuccati aṭṭhakathā.

Pubbācariyānubhāve sati kiṃ puna taṃ vaṇṇayissanti iminā ārambhenāti tato vuccanti chaṭṭhasattamaṭṭhāmanavamagāthāyo. Tattha ariyamaggañāmbunā niddhotamalattā visuddhavijjehi, teneva niddhotāsavattā visuddhapaṭisambhīdehi, visuddhapaṭisambhidattā ca saddhammasaṃvaṇṇanakovidēhī yojanā veditabbā. Keci “pubbācariyāti vutte lokācariyāpi, sāsaṇe rāhulācariyādayopi saṅgayhanti, te apānetum kāmañcātiādi vutta”’nti vadanti. “Taṃ vaṇṇayissa”’nti vuttattā pubbāṭṭhakathāya ūnabhāvo dassitoti ce? Na, cittehi nāyehi saṃvaṇṇitoti dassetum “**kāmañcā**”’tiādi vuttam. Saddhammaṃ saṃvaṇṇetum kovidehi, taya saṃvaṇṇanāya vā kovidehi **saddhammasaṃvaṇṇanakovidēhi**.

Sallekhiyeti kilesajātaṃ bāhullaṃ vā sallikhatī tanuṃ karotīi sallekko, sallekhasa bhāvo sallekhiyaṃ, tasmiṃ sallekhiye. **Nosulabhūpamehī** asulabhūpamehi. **Mahāvīhārassāti** mahāvīhāravamsassa. Paññāya accugataṭṭhena dhājo upamā etesanti dhājūpamā, tehi **dhājūpamehi**. Sambuddhavaṃsaṃ anuayehi anugatehi **sambuddhavarānavayehi**, buddhādhippāyānugehī adhippāyo. Idha vara-saddo “sāmaṃ saccāni buddhattā sambuddho”’ti vacanato paccakabuddhāpi saṅgayhanti. Tasmā te apānetum vutto.

Aṭṭhakathāya ūnabhāvaṃ dassetvā idāni attano karaṇavisesaṃ tassa payoṇaṇca dassetum “**saṃvaṇṇanā**”’tiādimāha. **Na kiñci attham abhisambhuṇṭhi** kiñci payoṇaṃ phalaṃ hitam na sādhetīi attho “na taṃ tassa bhikkhuo kiñci attham anubhotī”’tiādisu (pā. 538) viya. **Ajjesanaṃ buddhasirivhayaṃsāti** iminā yasmā saṃvaṇṇatībrahmunā ajjhiṭṭhena dhammo desito bhagavatā, sārīputtassa ajjesanaṃ nissāya vinayo paññatto, tasmā ayampi ācariyo taṃ ācariyavattaṃ pūjento imaṃ saṃvaṇṇanaṃ

buddhasiritherassa yācanam nissāya akāsīti dasseti. **Samanussarantoti** tassābhāvaṃ dīpeti ādaraṇca.

Tato param dve gāthāyo kattabbavidhidassanattam vuttā. Tena tāsū aṭṭhakathāsu vuttavinicchayaapaccayavimatiṃ vinodeti, ekatṭhakathāya kusalassa vā ‘‘ayaṃ nayo aṭṭhakathāyaṃ natthī’’ti paṭikkhepaṃ nivāreti, ayuttatthapariccāgena tatha abhinivīṭṭhānaṃ abhinivesaṃ pariccajāpeti, theravādadassanena vinayavinicchayaṃ pati vinayadharānaṃ kārāṇopapattito uḥāpohakkamaṃ dasseti, ayuttattheravādapāṭikkhepena puggalappamāṇatam paṭikkhipatīti ime cānisaṃsā kattabbavidhidassanena dassitā honti. Saṃvaṇṇanam taṇca samārabhanto tassā saṃvaṇṇanāya mahāaṭṭhakathāṃ sarīraṃ katvā samārabhissaṃ, mahāpaccariyampi yo vutto vinicchayo, tatheva kurundīnāmādisu loke vissutāsū aṭṭhakathāsu ca yo vutto vinicchayo, tatopi vinicchayato mahāaṭṭhakathānāyena, vinayayuttīyā vā yuttamattham tassa sarīrassa alaṅkāraṃ viya gaṇhanto samārabhissaṃ. Kiṃ saṃvaṇṇanameva, na aññanti dassanattam puna saṃvaṇṇanāggahaṇam. Atha vā antogadhattheravādam saṃvaṇṇanam katvā samārabhissanti yojanā veditabbā. Theravādā hi bahiāṭṭhakathāya vicaranti. Ettha **ādi**-saddena cūlapaccariandhakaariyāṭṭhakathāpannavārādayopi saṅgahitā. Tatha **paccari** nāma sīḥābhāsāya ulumpaṃ kira, tasmīṃ nīdītī vā katattā tameva nāmaṃ jātam. Kurundīvallivihāro nāma atthi, tatha katattā **kurundi** nāma jātā.

Samma samārabhissanti kattabbavidhānaṃ sajjitvā ahaṃ ṭhito, tasmā **taṃ me nisāmentūti** gāthāya taṃ saṃvaṇṇanam me mama, mayā vā vuccamānanti pāḥaseso. **Nisāmentu** passantu paññācakkhunā suṇantu vā saddhāvīriyapītipāmojjābhisaṅkhārena saṅkharitvā pūjayantā **sakkaccaṃ dhammaṃ**. Kassa dhammaṃ? **Dhammappadīpassa tathāgatassa**. Kiṃ dasseti? Padīpaṭṭhāniyo hi dhammo hitāhitappakāsānato, padīpadharatṭhāniyo dhammadharo tathāgato, tasmā parinibbutepi tasmīṃ tathāgate tatha sokaṃ akatvā sakkacca dhammaṃ paṭimānāyantā nisāmentūti dasseti. Atha vā ‘‘dhammakāyā tathāgatā’’ti (dī. ni. 3.118) vacanato dhammo ca so padīpo cāti **dhammappadīpo**, bhagavā.

Yo dhammavinayo yathā buddhena vutto, so tatheva buddhaputtehi sāvakehi **nāto** avabuddho, yehi **tesaṃ** buddhaputtānaṃ **matim** adhippāyaṃ **accājanā** niravasesaṃ gaṇhantā. **Pureti** purā, porāṇattherā vā. **Aṭṭhakathā**ti aṭṭhakathāyo, upayogabahuvacanaṃ.

Yaṃ atthajātam aṭṭhakathāsu vuttam, taṃ sabbampi pamādalekhaṅkaṇam pamādalekhamattam vajjayitvā. Kiṃ sabbesampi pamāṇam? Na, kintu sikkhāsu sagārāvānaṃ idha vinayamhi paṇḍitānaṃ, mahāaṭṭhakathāyaṃ pana saccepi alikepi dukkaṭameva vuttam, taṃ pamādalekhanti veditabbam. Pamādalekham vajjayitvā pamāṇam hessatīti sambandho.

Tato cāti aṭṭhakathāsu vuttaatthajātato **tantikkamaṃ** pāṭikkamaṃ. Suttantā suttāvayavā. Antoti hidam abhantarāvayavasambhāvanādisu dissatī. Suttantesu bhavā suttantikā, tesaṃ **suttantikānaṃ**, suttantaganthesu āgatavacanānanti attho. Atha vā amīyatīti anto, sādhiyatīti adhippāyo. Kena sādhiyati? Suttenta, suttassa anto suttanto, ko so? So so atthavikappo, tasmīṃ suttante niyuttāni vacanāni suttantikāni. Tesaṃ **suttantikānaṃ** vacanānamattam. Tassa tassa āgamasuttassa abhidhammavinayasuttassa cānurūpaṃ paridīpayantī, ayaṃ tāvetha samāsato atthavibhāvanā – ‘‘tīpi so bhagavā’’tiādīnaṃ (saṃ. ni. 2.41; 5.479; a. ni. 6.10; pārā. 1) suttantikānaṃ vacanānamattam āgamasuttantānurūpaṃ. ‘‘Vivādādhikaraṇam siyā kusalaṃ siyā akusalaṃ siyā abyākata’’nti (cūlava. 220) evamādīnaṃ abhidhammasuttantikānaṃ vacanānamattam abhidhammasuttantānurūpanti evamādi. **Hessatīti** bhavissati, karīyissatīti adhippāyo. **Vaṇṇanāpīti** ettha **api**-saddo sampiṇḍanatto, so tasmāti padena yojetabbo. Kathaṃ? Paṇḍitānaṃ pamāṇatāpi vitthāramaggassa samāsītattāpi vinicchayassa asesītattāpi tantikkamaṃ avokkamitattāpi suttantikavacanānaṃ suttantaṭṭhakathānurūpaṃ dīpanatopi tasmāpi sakkaccaṃ anusikkhitabbāti. Ettha ‘‘tantikkamaṃ avokkamitvā’’ti vacanena siddhepi ‘‘aṭṭhakathācariyā verañjakaṇḍādisu ‘suttantikānaṃ bhāro’’ti gatā, mayam pana vatvāva gamissāmā’’ti dassetum ‘‘suttantikāna’’nti vuttam kira.

Ganthārambhakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Bāhiranidānakathāvaṇṇanā

Tadaṅgavinayādībhedenā vinayassabahuttā vinayo tāva vavatthapetabbo. ‘‘Buddhena dhammo vinayo ca vutto’’ti pubbe vuttattā idāni ‘‘vuttam yenā’’ti na vattabbanti ce? Tassa evamādivacanaṃ sandhāya vuttanti sambandho. **Dhāritam yena cābhatam**. **Yatthappatīṭṭhitaṅcetanti** vacanaṃ sakalampi vinayapīṭakaṃ sandhāya vuttam. **Attapaccakkhavacanaṃ na hotīti** āhacca bhāsitaṃ na hotīti adhippāyo. Na hi bhagavato atīdādisu appaccakkham kiñci atthi. Yadi attapaccakkhavacanaṃ na hoti, padasodhammāpattim na janeyyātī ce? Na, sāvakabhāsītassapi padasodhammāpattijanānato. Niyamābhāvā atippasaṅgoti ce? Na, padasodhammasikkhāpadaṭṭhakathāyaṃ ‘‘saṅgīttayaṃ āruḥho’’ti visesītattā. Tathā aṭṭhakathāyampi saṅgītim āruḥhattā ‘‘khandhānaṇca paṭīpātī...pe... saṃsāroti pavuccatī’’ti (dha. sa. aṭṭha. nidānakathā; vibha. aṭṭha. 226 saṅkhārapadaniddesa) evamādivacanaṃ, yaṇca saṅgītiāruḥhakkamānugataṃ, taṃ padasodhammāpattim janetīti āyasmā upatisso.

Paṭhamamahāsāṅgītikathāvaṇṇanā

Paṭhamamahāsāṅgīti nāma cāti ettha **ca**-saddo atirekattho, tena aññāpi atthīti dīpeti. Tampi sālavanaṃ upagantvā mittasuhajje apaloketvā nivattanato **upavattananti** pākaṭam jātam kira. **Yamakasālānanti** ekā kira sālāpanti sisabhāge, ekā pādabhāge. Tatrāpi eko taruṇasālo sisabhāgassa āsanne hoti, eko pādabhāgassa, mūlakhandhaviṭṭapapattehi aññamaññam saṃsibbitvā ṭhitasālānantipi vuttam. **Anupādisesāya nibbānadhātuyatī** itthambhūtalakkaṇe karaṇavacanaṃ ‘‘katakkico pītiya hāsa ceto averamukhenābhatakuṇḍalenā’’tiādīsu viya. Parinibbāne parinibbānāhetu, tasmīṃ ṭhāne vā mā socittha cittena, mā paridevittha vācāya ‘‘paridevanam vilāpa’’nti vacanato. **Mahāsamaṇenāti** nissakkathe karaṇavacanaṃ. Sūriyam’sūbhi paṭukarā’bhā’riṇassa tāṇā ityatreva. Yaṇca bhagavato anuggahaṃ, tassa anuggahassatī ācariyā. Ekacce pana ‘‘yaṃ yasmā ahaṃ anuggahito’’ti vadanti. **Nibbasanānti** niṭṭhitavasānakiccāni, mayā paribhuñjitvā apanīṭāni. Yadi suyuttāni dhāressatī pucchati, kavacasadisāni sṇāni. Issariyasadisā nava anupubbavīhārādayo. Aṭṭha samāpattīyo nirodhasamāpatti ca paṭilābhakkena **‘anupubbavīhārā’**ti vuttā.

Anāgate sannikaṭṭhe, tathāṭīte cirantane;
Kāladvayepi kavīhi, purāsaddo payujjate.

Satthūsāsanameva pariyatti satthūsāsanapariyatti, sā suttageyyādivasena navaṅgā. Tipiṭakameva sabbapariyattippabhedam dhārentīti **tipiṭakasabbapariyattippabhedadharā**. “Vinā na sakkā”ti na vattabbaṃ “tipiṭakasabbapariyattippabhedadhare”ti vuttattā, evaṃ santēpi atthi viśeso tēhi sammukhāpi asammukhāpi sutam, therena pana asammukhāpaṭiṅgahitam nāma natthīti. **Na vāyanti** ettha **vāti** vibhāsā, aññāsiṃpi na aññāsiṃpi attho. **Tatra** uccinane. Bahusaddo vipullattho “anantapāraṃ bahu veditabbamitya”treva. Pubbe “tipiṭakasabbapariyattippabhedadhare”ti vuttattā “bahu cānena...pe... pariyatto”ti na yujjati ce? Na, tipikassa anantattā, tasmā amhe upādāya tena bahu pariyattoti adhippāyo. Itarathā ānandatthero tēhi appassutoti āpajjati, “asammukhā paṭiṅgahitam nāma natthī”ti vacanavirodho ca. **Aḍḍhamāso atikkantoti** ettha eko divaso nattho, so paṭipadadivaso, kolāhaladivaso nāma so, tasmā idha na gahito. Saṃvegavatthum kittetvā kīlanato **sādhukīlanam** nāma. **Svepīti api**-saddo apekkhāmantānuññāya. Subhasuttam “acirapariniḅbute bhagavatī”ti (dī. ni. 1.444) vuttattā caturāsītidhammakhandhasahassesu antogadham na hotīti ce? Na, bhagavato kāle laddhanayattā kathāvattho viya. Chaḍḍitā patitā uklāpā **chaḍḍitapatitauklāpā**. Āṇā eva appaṭihataṭṭhena cakkanti **āṇācakkam**. Ekato ettha nipatanīti **ekanipātanam**. **Ākāsenā āgantvā nisīdīti eketi** etaṃ dutiyavāre gamanaṃ sandhāyāti āyasmā upatisso. Paṭhamam vā ākāsenā gantvā pariṣam patvā bhikkhupantīm apīlento pathaviyam nimujjivā āsane eva attānam dassesī. Ubhayathā ca āpātham gato, tena ubhayampi yujjati, aññathā dvīsu ekam abhūtam āpajjati.

Atha kho āyasmā mahākassapo āyasantam upālīṃ pucchi...pe... āyasmā upālītthero vissajjesīti idaṃ pubbe “paṭhamam āvuso upālī”tiādinā (cūlava. 439) vuttapucchāvissajjanaṃ saṅkhipivā saṅgītikārekehi dassitavacananti **gaṇṭhipade** likhitam. Tathā hotu, kimattham panettha “nidānampi pucchi, puggalampi pucchi, vatthumpi pucchi”ti evaṃ pubbe dassitānukkamena avatvā “vatthumpi pucchi, nidānampi pucchi, puggalampi pucchi”ti evaṃ anukkamo katoti? “Vatthumūlakattā sikkhāpadapaññatiyā uppaṭipāṭiyā vutta”nti vadanti eke. Ettha pana vicāraṇā verañjakaṇḍe sampatte kariyati. **Rājāgarake**ti evaṃnāmake uyyāne. Abhiramanāraḥam kira rājāgarampi. Tattha, yassa vasenetam evaṃ nāmap labhati. Atha kho “āyasmā mahākassapo”tiādinā pubbe vuttameva saṅkhipivā dasseti saṅgītikāraḥo vasīgaṇo. Yadi evaṃ yathā nidānampi pucchi, puggalampi pucchīti ettha pucchākkamo dassito, tathā ānandattherassa vissajjanakkamopi kimattham na dassitoti ce? Iminānukkamena saṅgaham pañcapi nikāyā anāruḥhātī dassanattham. Katham pana āruḥhātī? Āyasmā mahākassapo pañcapi nikāye anukkameneva pucchi, ānandatthero pana anukkameneva pucchitampi apucchitampi tassa tassa suttassa sabhāvam antarā uppannam vatthum uddesaniddesakkamam mātikāvibhaṅgakkamanti evamādisabbaṃ anurūpavacanam pakkhipivā vissajjesi, tenevāha “**eteneva upāyena pañcapi nikāye pucchi**”ti. Atha vā “ambalaṭṭhikāyama rājāgarake”ti vattabbe “rājāgarake ambalaṭṭhikāya”nti uppaṭipāṭivacanenapi imamattam dīpeti. “Ambalaṭṭhikāyama viharati rājāgarake”ti hi vuttam.

Gahakāranti imassa attabhāvagehassa kāraṃ taṇhāvāḍḍhakim gavesanto yena nānena sakkā so daṭṭham, tassatthāya dīpankarapādāmūle katābhinhāro ettakam kālam anekajātisaṃsāram tam nānam avindanto vicarinti attho. **Dukkhā jāti punappunanti** idaṃ gahakāraḥgavesanassa kāraṇavacanam. **Sabbā te phāsukāti** tava sabbā anavasesakilesaphāsukā mayā bhaggā. **Gahakūṭam** nāma avijjā. Somanasahagatam nānam **somanassamayam**. Na hi somanassamayam nānam khandhasabhāvabhedato. **Dalḥikammasithilakarapayojanāti** yebhuyyāyā vuttam, tam pana tattha pākāsāyissāma. **Aññamaññasaṅkaravirahite dhamme ca vināye cāti** ettha pañātipāto akusalanti evamādisu maraṇādhippāyassa jīvitindriyupacchedakappayogasamuṭṭhāpikā cetanā akusalam, na pañasaṅkhātājīvitindriyassa upacchedakasaṅkhāto atipāto. Tathā adinnassa parasantakassa ādānasaṅkhātā viññatti abyākato dhammo, tabbiññattisamuṭṭhāpikā theyyacetanā akusalo dhammoti (paṭṭhā. 1.1.27) evamādinā aññamaññasaṅkaravirahite dhamme paṭibalo vinetum. Jātarūparajataṃ parasantakam theyyacittena gaṇhantassa yathāvatthum pārājīkathullaccayadukkaṭṭesu aññataram, bhaṇḍāgarikasīsenā diyyamānam gaṇhantassa pācittiyam, atattāyā gaṇhantassa nissaggiyam pācittiyam, kevalam lolatāya gaṇhantassa anāmāsadukkaṭṭam, rūpiyachaḍḍakasammattassa anāpatṭīti evam aññamaññasaṅkaravirahite vināyepi paṭibalo vinetunti attho. **Bhāvetīti** vaḍḍhenti, etena phalavasena javanavasena ca cittassa vuddhim dasseti. “Avisiṭṭha”nti pātho, sādhāraṇanti attho.

Desentassa vasenettha, desanā piṭakattayam;
Sāsītābbavasenetam, sāsanantīpi vuccatī.

Kathetabbassa atthassa, vasenāpi kathāti ca;
Desanā sāsanā kathā, bhedampevam pakāsāye.

Sāsanassa napuṃsakattā “**yathā...pe... dhammasāsanāni**”ti vuttam. **Duccaritasamkilesam** nāma atthato cetanā, tathākārappavattacittuppādo vā. Aniccādilakkaṇam paṭivijjhivā pavattattā vipassanācittāni visayato lokiyā bhisamayo asammoḥato lokuttaro, lokuttaro eva vā abhisamayo visayato nibbānasaṅkhātassa atthassa, itarassa maggādikassa asammoḥatotīpi eke. Ettha “paṭivedho”ti vuttam nānam, tam katham gambhīraṇti ce? Gambhīrassa udakassa pamāṇaggahaṇakāle dīghena pamāṇena bhavitabbaṃ, evam alabbhāneyabhāvādassanattham idānīti vuttanti eke. **Yassa catthāya** maggaphalattāyā. **Tāna attham nānubhonti** nādhigacchanti kañci attanā adhippetam, itivādāpamokkhaṇca. Kasmā? Athassa anupaparikkhitvā gahitattā. Adhigataphalattā **paṭividhākuppo**. Puna khīṇāsavaggahaṇena arahantameva dasseti, na sekkham. So hi yathā bhaṇḍāgariko rañño kaṭakamakuṭādim gopetvā icchiticchitakkhaṇe upaneti, evam sahetukānam sattānam maggaphalattāyā dhammam desesi. Tāsamyeva tattha vināyapiṭake pabhedato vuttattā, vāyamitvā tā eva pāpuṇṭīti ācariyā. Kimattham tissova vijjā tattha vibhattāti? Sīlasampattiyā etaparamupanissayabhāvato. “Aparehipi sattahaṅgehi samannāgato bhikkhu vinayadharo hoti. Āpattim jānāti, anāpattim, lahuḥkam āpattim, garuḥkam āpattim, anekavīhitam pubbenivāsam anussarati...pe... dībbena cakkhunā visuddhena atikkantamānusakena satte passati...pe... āsavānaṇca khayā...pe... upasampajja viharatī”ti (pari. 327) suttametta sādhakam. Vināyam pariyaṇṭitvā sīlasampattim nissāya āsavakkhayaññānena saheva viya dībbacakkhupubbenivāsānussatīññāni paṭilabhati. Visum etesam parikkamācikkam natthīti dassanattham tāsamyevāti vuttanti ca vadanti eke. Abhidhamme pana tissovijjā cha abhiññā catasso ca paṭisambhidā aññe ca sammappadhānādayo guṇavisesā vibhattā. Kiñcāpi vibhattā, tathāpi viśesato paññāṭīkattā catasso paṭisambhidā pāpuṇṭīti dassanattham **tāsam tatthevāti** avadhāraṇavipallāso kato. Attanā duggahitena dhammenāti pāṭhaseso. Kattari cetam

karaṇavacanam, hetutthe ca, attanā duggahitahetūti adhippāyo. **Kasmā panāti** “anulomiko”ti vuttattham dīpeti.

Paṭhamamahāsaṅgītikathāvaṇṇanāyayo.

Dutiyasaṅgītikathāvaṇṇanā

Pannabhārāti patitakkhandhabhārā. “Bhārā have pañcakkhandhā”ti (saṃ. ni. 3.22) hi vuttam. “Sammukhā bhavissāma na bhavissāmā”ti vattāro. Tesu daharā kira. **Jamminti** lāmakam.

Dutiyasaṅgītikathāvaṇṇanāyayo.

Tatīyasaṅgītikathāvaṇṇanā

Brahmalokā cavitvāti ettha cattāro maggā pañcānantariyāni niyatamicchādīṭṭhīti imeyeva niyatā, na mahaggaṭā, tasmā paṇidhivasena heṭṭhupapattipi hoti. **Aticchathāti** aticca icchatha, gantvā bhikkham pariyesathāti adhippāyo. **Keṭubham** nāma kabyakaraṇavidhiyuttam sattham. Kiriyākappam ityeke, kattākhyādīlakkaṇayuttasattham. **Asandhimittāti** tassā nāmam. Tassā kira sarīre sandhaya na paññāyanti, madhusiṭṭhakena kataṃ viya sarīram hoti. Tasmā “evamānāmikā jātā”ti vadanti. Māgadhakena patthena cattāro patthā ālhakam, cattāri ālhakāni doṇam, catudoṇā mānikā, catumānikā khārikā, vīsatikhāriko vāhoti. **Kethumālāti** “sīsato utṭhahitvā ṭhito obhāsapuñjo”ti vadanti. Rājiddhiadhikārappasāṅgenam vatthu vuttam, nānukkamena. Anukkamena pana buddhasānanāvahāram vatthum dīpento “**rājā kirā**”tiādimāha. Kilesadamanena **dantam**. Kāyavācāhi **guttam**. “Pācīnamukho”ti pi pāṭho atthi. Pubbe jeṭṭhabhātīkattā teneva paricayena pattaḅbhaṇṇatthāya ākaram dasseti. **Abhāsūti** “bhāsisāmī”ti vitakkesi. Apare “aññānti vuttepi sabbam abhaṇī”ti vadanti. **Amatanti** nibbānasāṅkhātāya nivattiyā saguṇādhivacanam, tassā **appamādo padam** maggo. **Maccūti** pavattiyā sadosādhivacanam, tassā pamādo padam maggoti evam cattāri saccāni sandassitāni honti. Saṅghasaraṇagatattā saṅghanissitā pabbajjā, bhaṇḍukammassa vā tadāyattattā. Nigrodhattherassānubhāvakittanādhikāratā pubbe vuttampi pacchā vattabbampi sampiṇḍetvā āha “puna rājā asokārāmaṃ nāma mahāvihāram kāretvā saṭṭhisahassāni...pe... caturāsītivihārasahassāni kārapesi”ti. “Puthujjanakalyāṇakassa vā paccavekkhitaparibhogō”ti vacanato sekkhāva paramatthato dāyādā, tathāpi thero mahindakumārassa pabbajjattham ekena pariyāyena lokadhammasiddhena evamāha “**yo koci mahārāja...pe... orasam putta**”nti. Vuttañhi **vede** –

“Aṅgā aṅgā sambhavasi, hadayā adhiyāyase;
Attā ve putto nāmāsi, sa jīva saradosata”nti.

Tasmā iminā pariyāyena oraso putto mātāpitūhi pabbajito ce, atthato te sayam pabbajitā viya honti. Dhammakathikā kasmā nārocenti? Rājā “theram gaṇhitvā āgacchathā”ti amacce pesesi, dhammakathikā therassa āgamanakāle parivāratthāya pesitā, tasmā. Apica tena vuttavidhināva vadanti caṇḍattā, caṇḍabhāvo cassa “ambam chinditvā veḷuyā vatim karohi”ti vuttaamaccavatthunā vibhāvetabbo. Kasmā pana dhammakathikā rājānāpanam karontīti? “Sāsanam paggahetum samattho”ti vuttattā. **Dīpakatittiro**ti kūtātittiro. Ayam pana kūtātittirakamme niyuttopi suddhacitto, tasmā tāpasam pucchi. **Sānipākāranti** sānipākārena. Vibhajitvā vadatīti **vibhajjavādī** “atthi khvesa brāhmaṇa pariyāyo”tiādinā (pārā. 5). Apica **sassatavādī** ca bhagavā “atthi, bhikkhave, ajātam abhūtam asaṅkhata”ntiādi (itīvu. 43)-vacanato. **Ekaccasassatiko** ca “sappaccayā dhammā, appaccayā dhammā”ti (dha. sa. dukamātikā 7) vacanato. **Antānantiko** ca –

“Gamanena na pattabbo, lokassanto kudācanam;
Na ca appatvā lokantam, dukkhā atthi pamocanam”. (saṃ. ni. 1.107; a. ni. 4.45);

“Anamataggoyam, bhikkhave, saṃsāro pubbakoṭi na paññāyatī”ti (saṃ. ni. 2.124; cūḷani. kappamāṇavapucchāniddeśa 61) vacanato. **Amarāvikkhepikapakkhampi** īsakam bhajati bhagavā “sassato lokoti abyākatametam asassato lokoti abyākatameta”ntiādiabyākatavatthudīpanato sammutisaccadīpanato ca. Tañhi ajjhatabhahiddhādivasena na vattabbam. Yathāha “ākīṇcaññāyatanaṃ na vattabbam ajjhattārammaṇanti”tiādi (dha. sa. 1437). Tathā **adhiccasamuppannikapakkhampi** bhajati “laddhā mudhā nibbutim bhuñjamānā”ti (khu. pā. 6.7; su. ni. 230) vacanato. Tathā hi mudhāti adhiccasamuppannavevacanam. **Saññīvādādikō** ca bhagavā saññībhavaasaññībhavanevasaññīnāsaññībhavavasena. **Ucchedavādī** ca “ahañhi, brāhmaṇa, ucchedam vadāmi rāgassā”ti (pārā. 6) vacanato. **Diṭṭhadhammanibbānavādī** ca “khīṇā jāti, vusitā brahmacariya”nti (mahāva. 23; dī. ni. 2.215; saṃ. ni. 3.35) vacanato, “natthi dāni punabbhavo”ti (mahāva. 16) vacanato, diṭṭheva dhamme nirodhasamāpattidīpanato ca. Evam tena tena pariyāyena tathā tathā veneyyajjhāsānurūpam vibhajitvā vadatīti vibhajjavādī bhagavāti.

Tatīyasaṅgītikathāvaṇṇanāyayo.

Pupphanāmo sumanathero. Mahāpadumatheroti eke. Mahiṃsakamaṇḍalam **andharaṭṭhanti** vadanti. **Dhammacakkhu** nāma tayo maggā. Soṭāpattimagganti ca eke. Pañcapi raṭṭhāni **pañca cīnaraṭṭhāni** nāma. **Rājagaheti** deviyā katavihāre. **Silakūṭambhūti** pabbatakūṭe. **Vaḍḍhamānanti** alaṅkaraṇacuṇṇam. Ariyadese atīva sammataṃ kira. Ekarasena nāthakaraṇā itī damiḷā. **Sārapāmaṅganti** uttamam pāmaṅgam. Petavatthuādinā saṃvejetvā abhisamayattham saccasamyuttaṅca. **Meghavanuyānam** nāma mahāvihāraṭṭhānam. “Dvāsattīhiyā leṇesū”ti pāṭho. **Dasabhātīkanti** abhayakumārādayo dasa, te idha na vuttā. **Vutthavasso pavāretvāti** cātumāsiniyā pavāraṇāyāti attho. Paṭhamapavāraṇāya vā pavāretvā ekamāsam tattheva vasitvā kattikapuṇṇamāsiyam avoca, aññathā “puṇṇamāyam mahāvīro”ti vuttattā na sakkā gahetum. **Mahāvīro**ti buddhopacārena dhātuyo vadati. **Jaṅghappamāṇanti** “thūpassa jaṅghappamāṇa”nti vadanti. **Mātulabhāgineyyā** cūḷodaramahodarā. Dharamānassa viya buddhassa rasmi sarasarasmi, rañño lekhasāsanam appesi, evaṅca mukhasāsanamavoca. Doṇamattā magadhanāḷiyā dvādasanāḷimattā kira. “Paricchinnatṭhāne chijjivā”ti pāṭho. **Sabbadisāhi pañca rasmiyo avatṭetvāti** pañcāhi phalehi nikkhattattā pañca, tā pana chabbaṇāva. **Kattikajuṇhapakkhassa**

pāṭipadadvaseti juṅhapakkhassa paṭhamadvaseti attho. Mahābodhiṭṭhāne parivāretvā ṭhitanāgayakkhādidevatākulāni. **Gopakā** nāma rājaparikkammino tathābhāvakkicā. Tesam kulānaṃ nāmantipi keci. Udakādivāhā kālīngā. Kālīngesu janapadesu jātisampannaṃ kulam kālīngakulanti keci.

Paṭhamapāṭipadadvaseti dutiyauposathassa pāṭipadadvaseti attho. Tattha ṭhitehi samuddassa diṭṭhattā taṃ ṭhānaṃ samuddasālavatthu. **Soḷasa jātisampannakulāni** aṭṭha brāhmaṇāmaccaḷāni. Mahāriṭṭhatthero cetiyagirimhi pabbajito. **Amaccassa parivenaṭṭhāneti** sampatikālavasenāha. Mahindatthero dvādasavassiko hutvā tambapaṇṇidīpaṃ sampatto, tattha dve vassāni vasitvā vinayaṃ patiṭṭhāpesi, dvāsaṭṭhivassiko hutvā parinibbuto. **Vinayo samvartathāyāti** vinayaṭṭakam, tassa pariyaṇanaṃ vā. Yathābhūtaṅgaṇadassanaṃ sappaccayanāmarūpapariṅgaho. Maggādiṭṭhāpaccavekkhāne asati antarā parinibbānaṃ nāma natthi sekkhassa maraṇaṃ vā, satiyeva hoti. Tasmā āha “**vimuttiṅgaṇadassana**”nti. **Anupādāparinibbānatthāyāti** kañci dhammaṃ anupādāya aggaḥetvā ṭsakampi anavasesetvā parinibbānatthāyāti attho. **Upanisāti** “vinayo samvartathāyā”tiādikā kāraṇaparamparā. Ettāvātā atthahitanipphattiṃ dassetvā idāni parahitanipphattiṃ dassetuṃ “**etadattham sotāvadhāna**”nti āha. Tassattho – attano vinayakathanam vinayamantanaṅga uggaḥetuṃ paresam sotassa odhanaṃ **sotāvadhānaṃ**. Tato uggaḥitavinayakathāmantanaṅga tesam upanisā yathāvuttakāraṇaparamparā siddhāyevāti na puna dassitāti veditabbā. Aññathā etadatthā upanisāti iminā vacaneneva anupādāparinibbānassa saṅgahitattā anupādāparinibbānato uddham sotāvadhānasambhavato etadattham sotāvadhānanti ante na sambhavatīti niratthakaṃ bhavēyya, na ca niratthakaṃ parahitanipphattiyā mūlakāraṇadassanatthattāti veditabbam.

Evam yathā yathā yaṃ yaṃ, sambhavēyya padaṃ idha;
Taṃ taṃ tathā tathā sabbam, payojēyya vicakkhaṇoti.

Bāhiranidānakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Pārājikavaṇṇanā

Verañjakaṇḍo

Verañjakaṇḍavaṇṇanā

“Tena samayena buddho bhagavā vesāliyaṃ viharati mahāvane kūṭāgārasālāyaṃ. Tena kho pana samayena vesāliyā avidūre kalandagāmo nāma hoti”ti vinayanidāne ārabhitabbe verañjakaṇḍassa ārambho kimatthoti ce? Vuccate – mūlato pabhuti vinayanidānaṃ dassetuṃ. Yadi evam “paṭhamam āvuso upāli pārājikam kattha paññattanti, vesāliya”nti vacanena virujjhatīti ce? Na virujjhati. Kasmā? Kattha paññattanti hi nidānapucchā. Evam santēpi “paṭhamassa pārājikassa kiṃnidāna”nti pucchite sādharāṇamahānidānavissajjanaṃ ayuttam viyāti? Nāyuttam, sabbesam sikkhāpadānaṃ pāṭekkam nidānassa puṭṭhattā tassa vissajjettabbattā ca sabbasādharāṇamahānidānaṃ paṭhamamaḥa. Ekantena pucchāvissajjanakkamena pārājikādīni saṅgahaṃ āropitāni. Katham āropitānīti ce? Āyasmatā mahākassapena anukkamena sabbopi vinayo pucchito, puṭṭhena ca āyasmatā upālītherena yathāsambhavaṃ niraṇṭaram vissajjitameva. Apucchitānīpi vinītavatthūdiṇi yujjamaṇāni vatthūni antokatvā vissajjanakkameneva gaṇasajjhāyamakamsūti veditabbam. Aññathā verañjakaṇḍam paṭhamapārājikasēva nidānanti vā anadhikārikam vā nippayojanaṃ vā pāṭekkam sikkhāpadānidānapucchānantaram tadeva vissajjettabbanti vā āpajjati, tasmā ādito pabhuti vinayanidānaṃ dassetuṃ “**tena samayenā**”tiādi āradham.

Idāni nidānabhaṇṇane payojanaṃ vakkhāma – vinayassaṅgādesanattā bhagavato tāva āṇārahabhāvadīpanaṃ, āṇābhūtaṃ ca vinayassa anaññāvisayabhāvadīpanaṃ, āṇāya ṭhītaṃ sāvakanāṃ mahānubhāvadīpanaṅcāti tividhamassa payojanaṃ. Katham? Āṇāsāsanāraho hi bhagavā pahīnakilesattā, adhigataguṇavisesattā, lokajēṭṭhaseṭṭhattā, tādiḥbhāvappattattā ca, arasarūpatādīhi aṭṭhahi akkosavatthūhi akampanato bhagavato tādiḥbhāvappatti veditabbā, aṭṭhannampi tesam akkosavatthūnaṃ attani sambhavapariyāyadīpanapāḷiyā pahīnakilesatā veditabbā. Catunnam jhānaṃ tissanāṅga vijjānaṃ adhigamaparidīpanena adhigataguṇavisesatā veditabbā. “Nāham taṃ brāhmaṇa passāmi sadevake...pe... muddhāpi tassa vipateyyā”ti ca “jēṭṭho seṭṭho lokassā”ti ca vacanena jēṭṭhaseṭṭhatā veditabbā, idaṅca bhagavato āṇārahabhāvadīpanappayojanaṃ. “Āgamehi tvaṃ sārīputta, āgamehi tvaṃ sārīputta, tathāgatova tattha kālam jānissati”ti vacanaṃ anaññāvisayabhāvadīpanaṃ. “Sādham, bhante, pathaviṃ parivatteyya”nti ca “ekāham, bhante, pāṇiṃ abhinimminissāmi”ti ca “sādhu, bhante, sabbo bhikkhusaṅgho uttarakuruṃ piṇḍāya gaccheyyā”ti ca imehi therassa tīhi sīhanādehi āṇāya ṭhītaṃ sāvakanāṃ mahānubhāvatādīpanaṃ veditabbam. Sāvattiyādīsu avihāritvā kimattham bhagavā verañjāyameva tadā vihāsīti ce? Naḷeruyakkhassa pītisaṅjananattam, bhikkhusaṅghassa bhikkhāvasena akilamanattam, verañjabrāhmaṇassa pasādasāṅjananattam, mahāmogallānattherassa ānubhāvadīpanaṭṭhānabhūtatā, sārīputtattherassa vinayapaññattiyācanahetubhūtaparivittakanaṭṭhānabhūtatā ca. Tesu pacchīmaṃ balavakāraṇaṃ, tena vuttam aṭṭhakathāyaṃ “tena samayenāti yena kālena āyasmato...pe... tena kālenā”ti. Purimesu catūsu asaṅgahakāraṇesu paṭhamena bhagavā mettābhāvanādīnā amanussānaṃ cittasaṃrakkaṇaṃ bhikkhūnaṃ ādaraṃ janeti. Dutiyena parisāvācārena bhikkhūnā evam parisā saṅgahetabbā, evam appicchena santuṭṭhena ca bhavitabbanti vā dasseti. Tatiyena paccāya niraṭṭhena kulānuggaho kātabboti. Catutthena evam mahānubhāvenāpi paccāyattham na loluppaṃ kātabbam, kevalam paradattupajjivīnā bhavitabbanti dasseti. “Tenātiādiṭṭhassa...pe... vinayassatthavaṇṇana”nti vacanato añño tenātiādiṭṭhā, añño vinayo āpajjati.

“Tenātiādiṭṭhāhā, ko añño vinayo idha;
Tassattham dassayantova, kare vinayaṇṇana”nti. –

Ce? Nanu vuttam pubbeva “idaṅhi buddhassa bhagavato attapaccakkhavanānaṃ na hoti”tiādi, tasmā upālītherena vuttassa tenātiādiṭṭhassa attham nānappakārato dassayanto karissāmi vinayassa bhagavato attapaccakkhavanānabhūtaṃ atthavaṇṇananti evamettha attho daṭṭhabbo. Yadi evam “tena samayena buddho bhagavā verañjāyaṃ viharatīti evamādivacanapaṭimāṇḍitanidānaṃ vinayaṭṭakam kena dhāritā”ntiādivacanāṃ virujjhati “tena samayenā”tiādivacanassa vinayaṭṭakapariyāpanabhāvadīpanatoti ce?

Na, aññatthepi tabbohārasiddhito “nānāvīdhabhittikammaṭṭapaṭiṇṇāṭṭavasano puriso”tiādīsu viya. Vinayassādibhāvena saṅgītikārakehi anuññātattā vinayapariyāpannatāpi yujjati tassa vacanassa. Eṭṭhāha – yathā suttante “ekam samaya”nti ca, abhidhamme ca “yasmim samaye”ti aniyamato vuttam, tathā avatvā idha “tena samayena”ti paṭhamam taṃniddesova kasmā vuttoti? Vuccate – tassa tassa sikkhāpadapaññattisamayassa, yassa vā sikkhāpadapaññattihetubhūtaṃ samayassa hetu bhagavā tattha tattha vihāsi, tassa ca samayassa atītaṃ tesam saṅgītikāraṅkaṇam vasīnam suviditattā. Katham? “Ye te bhikkhū appicchā te ujjhāyanti”tiādivacanato, “atha kho te bhikkhū bhagavato etamattam ārocesu”nti ca “atha kho bhagavā etasmim nidāne sannipātāpetvā”ti ca “bhikkhūnam tadanucchavikam tadanu...pe... dasa atthavase paṭicca saṅghasutthutāyā”ti ca “evañca pana, bhikkhave, imaṃ sikkhāpadam uddiseyyāthā”ti ca khandhakesu ca “anujānāmi, bhikkhave, tīhi saraṇagamehi pabbajja”ntiādivinayakkammaṃ vacanato yo so sikkhāpadapaññattisamayō, tassa tassa vinayakkammaṃ so paññattisamayō ca suvidito tesam pañcasatānaṃ dhammadharānaṃ bhikkhūnam, nāyam nayo suttantābhīdhammesu sambhavati. Tasmā suviditattā tena samayena hetubhūtena viharatīti viharatīpadena ekasambandhattā ca paṭhamam yaṃniddesādino asambhavato ca vinayapītake taṃniddesova paṭhamam vutto. Katham? Eṭṭhā “yena kho pana samayena vesāliyā avidūre kalandagāmo nāma hotī”ti vā “yena kho pana samayena vesālī...pe... hotī”ti vā asambhavato yaṃniddesena avatvā taṃniddesasseva sambhavato “**tena kho pana samayena...pe... kalandagāmo nāma hotī**”ti vuttanti, kevalam suviditattā vā. **Aniyamaniddesavacananti** ettha kiñcāpi yathāvuttanayena niyamaniddesavacanamevetam taṃniddesattā, tathāpi sampatīkālavasena tadātesam bhikkhūnam aviditattā “**aniyamaniddesavacana**”nti vuttam. Yam pana vuttam “**ayañhi sabbasmimpi vinaye vuttī**”ti, tam tabbahulena vuttanti veditabbam.

Yadi sabbam tenāti padam aniyamaniddesavacanam bhaveyya, tena hi bhikkhave bhikkhūnam sikkhāpadanti ettha idampi pubbe siddhattham tenāti padam aniyamaniddesavacanam bhaveyya. “Tena samayena buddho bhagavā uruvelāyā viharatī”tiādīsu vuttam tenāti padañca aniyamaniddesavacanam bhaveyya, na ca hoti, tasmā yesam tena taṃniddesena niddiṭṭhattho avidito, tesam vasenāha “**aniyamaniddesavacanameta**”nti. Atha vā tato paṭhamam tadatthāḍassanato pacchāpi taṃsambandhena yaṃniddesadassanato ca “**aniyamaniddesavacanameta**”nti vuttam. Atha vā pubbañhādīsu ayam nāmāti aniyamētvā kālaparidīpanassa samayasaddassa upapadabhāvenapi evam vattumarahati “**yadidaṃ aniyamaniddesavacana**”nti. Atha vā “**tenā**”ti vutte tena ghaṭena paṭenāti sabbathappasaṅganivāraṇattham niyamam karotī “**samayena**”ti. Kena pana samayena? Parabhāge atthato siddhena sārīputtassa parivittakassamayena. Eṭṭhāha – vittakassamayo ce idhādhippeto, “**parato idha pana hetuattho karaṇattho ca sambhavati**. Yo hi so sikkhāpadapaññattisamayō sārīputtādīhipi dubbhiñneyyo, tena samayena hetubhūtena karaṇabhūtena cā”tiādivacanam virujjhatīti? Na, bāhullena vuttattā. Suttantābhīdhammesu viya avatvā idha vinayapītake karaṇavacanena kasmā niddesoti hi codanā. Tasmā tassā vissajjane bāhullena karaṇavacanapayojanam vattukāmo ācariyo āha “**yo so sikkhāpadapaññattisamayō**”tiādi. Na sampatī vuccamānasseva karaṇavacanassa payojanam vattukāmo, imassa pana hetuatthova sambhavati, na karaṇattho, tasmā āha “**aparabhāge atthato siddhenā**”tiādi. **Samayañcāti** āgamanapaccayasamavāyāṃ tadanurūpākālañca upādāyati attho. Paccayasāmaggiñca āgamanakālañca labhivā jānissāmāti adhippāyo.

Eṭṭhāha – yathā “**ekova kho, bhikkhave, khaṇo samayo cā**”ti ettha khaṇasamayānaṃ eko attho, tathā kālañca samayañca upādāyati kālasamayānaṃ eko attho siyā, apīca āgamanapaccayasamavāyō cettha samayo kālassāpi āgamanapaccayattā samayaggahaṇeneva so gahitoti viṣum kālo kimattham gahitoti ca? Vuccate – appeva nāma svedpīti kālassa paṭhamam niyamitattā na samayo kālattho. Tasmim sveti niyamitakāle itaresam āgamanapaccayānaṃ samavāyāṃ paṭicca upasankameyyāma yathāniyamitakālepi pubbañhādīpabbhedam yathāvuttasamavāyānurūpaṃ kālañca upādāyati sveti paricchinnadivase pubbañhādīkālaniyatābhāvaṃ dasseti, tasmā kālasamayānaṃ na ekatthattā kālassa viṣum gahaṇampī sātthakanti veditabbam. Yasmā khaṇe khaṇe tvam bhikkhu jāyasi ca jīyasi ca mīyasi ceti bhikkhuniyā santike abhikkhaṇam gacchatīti (pāci. 198) ca khaṇe khaṇe bhāsati satthūsāsananti ca khaṇasaddo anekattho, tathā samayasaddo ca, tasmā ekamekena niyamento “**ekova kho, bhikkhave, khaṇo ca samayo cā**”ti āha. Khaṇasamayānaṃ attho ekattho yujjati khaṇo okāsalābho, atthakkhaṇavajjito navamo khaṇoti attho. Attano attano ucchedādayo dīṭṭhigatasānkhatē samaye ettha pavadantīti **samayappavādako**. Seva tīdukācīrasānkhatāya timbarurukkhapantiyā parikkhittattā **tīdukācīram**. **Ekasālaketī** eko sālārukkho. “**Kuṭṭikā**”tipi vadanti. **Atthābhīsamayāti** attano hitapaṭīlābhā. **Dhīroti** ca **paṇḍito** vuccati, nāñño. **Sammā mānābhīsamayāti** suṭṭhu mānassa pahānena, samucchēdavasena suṭṭhu mānappahānenāti attho. **Dukkassa pīḷanaṭṭhoti**tiādīsu “**catunnam saccānam catūhi ākārehi paṭivedho**”tiādīsu khandhapañcakasānkhatassa dukkhassa dukkhākāratāyattō. **Sānkhatattho** karaṇuppattiattho, dukkhāya vedanāya **santāpaṭtho**. Sukhāya vedanāya **vīpariñāmattho**. Pīḷanaṭṭhādīkova **abhisamayattō** attho daṭṭhabbo. **Gabbhokantisamayoti**tiādīsipi pathavīkampaṇālokapātubhāvādīhi devamanussesu pākāto. **Dukkarakārikasamayopi** kālo samaṇo gotamo na kālotīdīnā pākāto. Sattasattāhāni ca aññāni ca **dīṭṭhadhammasukhavīhārasamayo**.

Accantameva tam samayanti ārambhato paṭṭhāya yāva pattasannīṭṭhānā, tāva accantasampayogena tasmim samaye. **Karuṇāvīhārena vihāsīti** karuṇākieccavīhārena tasmim samaye vihāsīti attho. Tam samayañhi karuṇākieccasamayam. Nāpakiccam karuṇākieccanti dve bhagavato kieccāni, abhisambodhi **ñāpakiccam**, mahākaruṇāsamāpattim samāpajjitvā veneyyasattāvalokanam katvā tadanurūpakaraṇam **karuṇākieccam**. “**Sannipattīnaṃ vo, bhikkhave, dvayam karaṇīya**”nti (ma. nī. 1.273; udā. 12, 28) hi vuttam, tam bhagavāpi karotīyeva. Atha vā āgantukehi bhikkhūhi ādisamāyogañca. Tattha karuṇākieccam vīhāram dassento “**karuṇāvīhārena vihāsī**”ti āha. **Adhikaraṇāñhi kālatthoti** ettha **hi**-kāro karaṇattho. Tattha hi abhidhamme kālasamūhakkhaṇasamavāyāhetusānkhatavasena pañcavidho samayattō daṭṭhabbo. Kālasamūhāttho samayo katham adhikaraṇam hoti? Adhikaraṇamuppattīṭṭhānam pubbañhe jātoti yathā, evam kālattho samayasaddo daṭṭhabbo. Katham rāsattō? Yavarāsīmhi jātoti yathā. Tasmā yasmim kāle puñje vā cittaṃ samuppannam, tasmim kāle puñje vā phassādayo uppajjantīti vuttam hoti. **Adhikaraṇāñhīti** ettha abhidhamme niddiṭṭham adhikaraṇam kālattho samūhāttho ca hoti, “**yasmim samaye**”ti vuttam adhikaraṇam sandhāya vuttanti daṭṭhabbam. Idāni bhāvenabhāvalakkhaṇaṃ dassento “**tattha vuttāna**”miccādīmāha. Tattha abhidhamme vuttānaṃ bhāvo nāma kintī? Uppatti vijjānātā, sā tesam tattha vuttānaṃ phassādīdhammānaṃ, sā pana samayassa bhāvena bhāvo lakkhīyati nāyati, tasmā tattha bhummavacanāniddeso katoti vuttam hoti.

Tattha **khaṇo** nāma atthakkhaṇavinimutto navamo khaṇo, tasmim sati uppajjati. **Samavāyo** nāma cakkhundriyādikāraṇasāmaggī, tasmim sati uppajjati. **Hetu** nāma rūpādīrammaṇam. Tasmā tasmim khaṇakāraṇasamavāyāhetumhi sati tesam phassādīnaṃ bhāvo vijjānātā hotīti vuttam hoti. **Idha pana hetuattho karaṇattho ca sambhavatīti** ettha atthadvayamekassa sambhavatīti idha vinaye

dīpeti. Tena nānasampattiṃ dīpetvā idāni karuṇāsampattiṃ dīpetuṃ “**so dhammaṃ desesī**”tiādimāha. Atha vā kiṃ so pavedesīti? Nānaṃ, taṃ sabbaṃ tilokahitabhūtaeva. So dhammaṃ desesīti kīdisaṃ? “**Ādikalyāṇa**”ntiādi. Anena vacanena vattuṃ arahabhāvaṃ dīpeti. **Sāsanadhammoti** ovādapariyatti. **Kiccassuddhiyāti** kilesappahānanibbānārammaṇakiccassuddhiyā. **Sāsanabrahmacariyaṃ** nāma sikkhattayaṃ, navakoṭṭiṣassānāntīdikāṃ vā. Maggameva brahmacariyaṃ **maggabrahmacariyaṃ**. Tassa pakāsakaṃ piṭakattayaṃ idha **sāthhaṃ sabyañjanaṃ** nāma. Chasu atthapadesu saṅkhepato kāsanaṃ **saṅkāsaṇaṃ**. Ādīto kāsanaṃ **pakāsanaṃ**. Ubhayampi vitthāretvā desanaṃ **vivaraṇaṃ**. Puna vibhāgakaṇaṃ **vibhajanaṃ**. Opammādinā pākāṭakaraṇaṃ **uttānīkaraṇaṃ**. Sotūnaṃ cittaparitosajanana, cittanisānena ca **paññāpanaṃ** veditabbaṃ. Byañjanaṃ padesu akkharāṇato **akkharaṃ**, “**ekakkharapadamakkhara**”nti eke. Vibhattiantaṃ **padam**. Byañjayatīti **byañjanaṃ**, vākyam. Padasamudāyo vā vākyam. Vibhāgapakāso **ākāro** nāma. Phusatīti phassotiādi nibbācanaṃ **nirutti**, niruttīyā niddīṭṭhassa apadeso **niddeso** nāma. Phusatīti phasso, so tividho – sukhavedanīyo dukkhavedanīyo adukkhamasukhavedanīyoti. Etesu ayaṃ yojanā – akkharehi saṅkāsayati, padehi pakāsayati, byañjanehi vivarati, ākārehi vibhajati, niruttīhi uttāniṃ karoti, niddesehi paññāpeti. Akkharehi vā saṅkāsayitvā padehi pakāseti, byañjanehi vivaritvā ākārehi vibhajati, niruttīhi uttāniṃ katvā niddesehi paññāpeti. Akkharehi vā ugghāṭetvā padehi vineti ugghāṭitaññuṃ, byañjanehi vivaritvā ākārehi vineti vipaṇcītaññuṃ, niruttīhi netvā niddesehi vineti neyyanti veditabbaṃ. **Atthoti** bhāsītattho. Tassevatthassa paṭivijjhītabbo sako sako bhāvo **paṭivedho** nāma. Taṃ ubhayampi attho nāma. Tena vuttaṃ “**atthagambhīratāpaṭivedhagambhīratāhi sāthha**”nti. **Dhammoti** vā **desanāti** vā byañjanaṃ. Niddosabhāvena parisuddhaṃ sāsanabrahmacariyaṃ, sikkhattayapariṅgahito maggo ca, ubhayampi brahmacariyapadena saṅgahitaṃ. **Paṭipattiyāti** paṭipattīhetu. **Āgamabyattitoti** punappunaṃ adhīyamānā khandhādayo pākāṭā honti. Duruttasatthāni adhīyamānāni sammohamevāvāhanti.

2-3. Kacci khamanīyaṃ sītuṇhādi. **Kacci yāpanīyaṃ** yathāladdhehi jīvitasādhanehi jīvitaṃ. **Appābādhanti** appopasaggaṃ, **appātānkanti** apparogaṃ. **Kacci lahuṭṭhānaṃ** sarīrakicce. **Kacci balaṃ** samaṇakicce. **Kacci phāsuviḥāro** yathāvuttanayena appābādhātāya, anukkaṇṭhanādivasena vā. Sattasatṭhito paṭṭhāya **pacchimavayo**, uttarāmukhoti vuttaṃ hoti. Lokavivaraṇe jāte idha kiṃ olokesi, natthettha tayā sadisopīti āha “**tvam sadevakassa lokassa aggo**”tiādi. **Āsahim** uttamaṃ. **Upapattivasena** devā. Rūpānaṃ pariḥogavasena, patthanāvāsena vā uppannā rāgasampayuttā somanassavedanānurūpaṃ uppajjitvā hadayatappanato ambarasādayo viya “**rūparasā**”ti vuccanti. **Tathāgata** **paññāti** adhīkāravasena. Tathāgataṃ hi kassaci te paññāti matthakacchinnaṭālo viya katā. Kathaṃ? Rūparasādivacanena vipākadhammadhammā gahitā, te vijjānāpi matthakasadisānaṃ taṇhāvijjānaṃ maggasatthena chinnatā āyatīti tālapantisadisē vipākakhandhe nibbattetuṃ asamatthā jātā. Tasmā tālavatthu viya katā. “**Kusalasomanassāpi** ettha saṅgahitā”ti vadanti. Paṭhamamaggena paññā kammapaṭṭhānīyā, dutiyena ucchinnamūlā oḷārikā, tatiyena tālavatthukatā kāmarāgattānīyā. Catutthena anabhāvaṃkatā rūparāgārūparāgattānīyā. Aparihānadhammatā pana dīpento “**āyatim anuppādadhammā**”ti āha. Tadaṅgappahānena vā paññā vipassanākkhaṇe, jhānassa pubbhāgakkhaṇe vā, vikkhambhanappahānena ucchinnamūlā jhānakkhaṇe. “**Viviceva kāmehī**”ti (pārā. 11) hi vuttaṃ. Samucchedappahānena tālavatthukatā tatiyāvijjādhigamakkhaṇe. Itthambhūtā pana te rūparasādayo anabhāvaṃkatā āyatimanuppādadhammāti ekamevidam atthapadam. Paṭhamāya vā abhinibbhidāya paññā, dutiyāya ucchinnamūlā, tatiyāya tālavatthukatā. Itthambhūtā yasmā anabhāvaṃkatā nāma honti, tasmā āyatīmanuppādadhammāti veditabbā. Atha vā dukkhāññena paññā, samudayaññena ucchinnamūlā, nirodhaññena tālavatthukatā, maggaññena anabhāvaṃkatā, paccavekkhaṇāññena āyatim anuppādadhammāti veditabbā. Lokiyamaggena vā paññā, dassanamaggena ucchinnamūlā, tivīdhena bhāvanāmaggena tālavatthukatātiādi. Brāhmaṇassa avisayattā dhammarasā na udhaṭā.

11. Dhammadhātunti ettha sabbaññūtaññāṇaṃ dhammadhātu nāma. Anukampavacanānurūpaṃ “**puññacando viyā**”ti vuttaṃ, sūriyavacanāṃ “**suppaṭividdhattā**”tīvacanānurūpaṃ, pathavīsamacittatāya kāraṇaṃ “**karuṇāvīpphāra**”nti vadanti. Paṭicchadetabbe hi attano guṇe “**āraddhaṃ kho pana me vīriya**”ntiādinā pakāsento attano karuṇāvīpphāraṃ pakāsetīti gahetabbo. **Varabhūrimedhaso** varaputhulāñño, bhūrīti vā bhūmi, bhūmi viya patthaṭṭavaraṇānti attho. Abujjhi etthātipi adhīkaraṇena **rukkho bodhi**. Sayam bujjhati, bujjhanti vā tena taṃsamaṅginoti **maggo bodhi**, evaṃ **sabbaññūtaññāṇampi**. Bujjhīyatīti **nibbānaṃ bodhi**. Tissannaṃ vijjānaṃ upanissayavato yathāsambhavaṃ **tisso vijjā** veditabbā. Ekagatāvasena **tikkhabhāvo**. Tikkhopi ekacco saro lakkaṃ patvā kuṇṭho hoti, na tathā idaṃ. Satindriyavasena **kharabhāvo**, saddhindriyavasena **vippasannabhāvo**, antarā anosakkītvā kilesapaccatthikānaṃ suṭṭhu abhibhavanato vīriyindriyavasena **sūrabhāvo** ca veditabbo. Maggavijjāyanatthaṃ gabbhaggahaṇakālo saṅkhārupekkhānantaramanulomattā.

Chandoti ca saṅkappoti ca avatthantarabhedabhinno rāgo va –

“Senahāthyaṅgamupeti,
Rattahadāyo rāgena;
Sammagatē rattakāmaupeti,
Kāmapatītaṃ lokassa mātrālamatī”ti –

Ādīsu viya –

Vibhaṅgeya kiṅcāpi attho vuttoti ettha ayamadhippāyo – vibhaṅgapāḷim ānetvā idha vuttopi sabbesaṃ upakārāya na hoti, tasmā taṃ atṭhakathānāyena pakāsāyissāmīti. **Itoti** kāmehi. Kāyavivekādisu upadhiviveko tatiyo, tasmā tatiyaṃ chaḍḍetvā dve gahetvā tadaṅgādisu vikkhambhanavivekaṃ gahetvā “**tayo evā**”ti vuttā. Evaṃ sati cittavikkhambhanā ekatthā evāti viseso na siyāti ce? Appanāvāratā na panevaṃ daṭṭhabbaṃ. Kāyavivekaggahaṇena pubbhāgaggahaṇaṃ nāyati, tasmā **cittavivekoti** tadaṅgaviveko vutto, vikkhambhanena appanākāletī gahetabbaṃ asaṅkarato. Atha vā cittavivekena tadaṅgavikkhambhanā gahitā, itarena vikkhambhanaviveko evātipi yuttaṃ, kilesakāmattā vā dvīsu kammesu pariyaṅpano puriso viya. Yathā avijjānānena avijjānānapaññāttivasena loke “**saphalo rukkho**”ti vuccati, tatheva vijjānānena vijjānānapaññāttivasena sāsane “**savitakkaṃ savicāraṃ jhāna**”nti vuccatīti adhippāyo.

Vūpasamāti ettha kesam vūpasamāti, kiṃ paṭhamajjhānikānaṃ, udāhu dutiyajjhānikānanti? Ettha yadi paṭhamajjhānikānaṃ, natthi tesam vūpasamo. Na hi paṭhamajjhānaṃ vitakkavicārarahitaṃ atthi. Yadi dutiyajjhānikānaṃ, nattheva vūpasamo tattha

tadabhāvāti ce? Tenetaṃ vuccati “**samatikkamā**”ti, samatikkamopi na tesamyeva. Kintu sakalassapi paṭhamajjhānadhammarāsissāti ce? Tenetaṃ vuccati “**oḷārikassa pana samatikkamā**”tiādi. Sabbepi paṭhamajjhānadhammā oḷārikāva dutiyajjhānato, na kevalaṃ vitakkavicāradvayamevāti ce? Na vitakkavicārayeva tehi sampayuttānaṃ oḷārikabhāvatoti tesveva ādīnavadassanena dutiyajjhānakkhaṇe tesam abhāvo hoti. Tena vuttaṃ “**dutiyajjhānakkhaṇe apātubhāva**”ti, yassa dhammassānubhāvena, yogena vā idaṃ jhānaṃ “**sampasādana**”nti vuccati “**ekodibhāva**”nti ca, tassa dassanattaṃ saddhāsamādhayo **vibhaṅge** vuttā. **Pañitabhojanasikkhāpade** (pāci. 257 ādayo) sappiādayo viyāti vutte ayaṃ atthavaṇṇanā na virujjhati. **Samam passatī** līnuddhaccaṃ pahāya khīṇāsavassa chasu dvāresu iṭṭhāniṭṭhachalārammaṇāpāthe parisuddhapakatibhāvāvijāhanākārahūtā upekkhā **chalaṅgupekkhā**. Nīvaraṇādipaṭisaṅkhāsantiṭṭhanāgahaṇe majjhatabhūtā upekkhā, ayaṃ **saṅkhārupekkhā** nāma. Vicinane majjhatabhūtā upekkhā **vipassanupekkhā** nāma. Tattha chalaṅgupekkhā brahmavihārupekkhā bojjaṅgupekkhā tatramajjhātupekkhā jhānupekkhā pārisuddhupekkhā ca atthato ekā tatramajjhātupekkhāva, avatthābhedenā bhedo nesam. Saṅkhārupekkhāvīpassanupekkhānampi ekatā paññāvasena, kiccavasena pana duvidhatā veditabbā.

Chalaṅgupekkhā kāmāvacarā, brahmavihārupekkhā rūpāvacarātiādinā bhūmivasena. Chalaṅgupekkhā khīṇāsavasessa, brahmavihārupekkhā tiṅṅampi puthujjanasekkhāsekkhānanti evaṃ puggalavasena. Chalaṅgupekkhā somanassupekkhāsahagatacittasampayuttā, brahmavihārupekkhā upekkhāsahagatacittasampayuttā evāti evaṃ cittavasena. Chalaṅgupekkhā chalārammaṇā, brahmavihārupekkhā dhammārammaṇāvāti ārammaṇavasena. Vedanupekkhā vedanākkhandhena saṅgahitā, itarā nava saṅkhārakkhandhenāti khandhasaṅgahavasena. Chalaṅgupekkhā brahmavihārajojjaṅgajhānupekkhā pārisuddhitatramajjhātupekkhā ca atthato ekā, tasmā ekakkhaṇe ekāva siyā, na itarā, tathā saṅkhārupekkhāvīpassanupekkhāpi. Vedanāvīriyupekkhānaṃ ekakkhaṇe siyā uppattīti. Chalaṅgupekkhā abyākatā, brahmavihārupekkhā kusalābyākatā, tathā sesā. Vedanupekkhā pana siyā akusalāpi. Evaṃ kusalattikavasena. Dasapetā saṅkhepena cattārova dhammā vīriyavedanātatramajjhātāṇāvasena. “Dukkhadomanassasukhasomanassāna”nti evaṃ pahānakkamena avatvā vibhaṅge vuttanayena kasmā vuttāntī ce? Suttānurakkhaṇattham. **Iṭṭhāniṭṭhāvīparitanti** ettha “ārammaṇavasena aggahetvā iṭṭhāniṭṭhāvīparitākarēna anubhavatīti gahetabba”nti vadanti. Kasmā? Ekamyeva kasiṇaṃ ārabba sabbesaṃ pavattito. Tatiyajjhānato paṭṭhāya upakārā hutvā āgatāti satisīsenā desanā katā, vīgatavalāhakādīnā sommatāya rattiyā valāhakādīnā kālussiye satipi divā viya anupakārikā na hoti rattim, tasmā “**attano upakārakattena vā**”ti vuttaṃ. “Sūriyappabhābhāvā, rattiyā alābhāti ime dve hetū aparissuddhatāya kāraṇaṃ. Sommabhāvena, attano upakārakattena cāti ime dve sabhāgatāya kāraṇa”nti vadanti, tassā aparissuddhāya jātiyāti vuttaṃ hoti, tasmā kāraṇavacananti eke.

Jhānakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Pubbenivāsakathāvaṇṇanā

12. Cittekaggatāsabhāgatā jhānaṃ “**kesaṅci cittekaggatathāni**”ti āha. Kusalānaṃ bhavokkamanasabhāgatā “**kesaṅci bhavokkamanatthāni**”ti. Asabhāgatā sesatṭhānesu “pādakathāni”ti avatvā “**pādakāni**”ti āha. Tena pādakabhūtānampi yathāsambhavaṃ cittekaggatā bhavokkamanatāvahataṃ, itaresaṃ yathāsambhavaṃ pādatāvahataṃca dīpeti. Asabhāgatā javanavīpassanāpādakāni samānāni abhiññāpādakāni ca honti, abhiññāpādakāni ca vipassanāpādakāni hontīti dīpeti, tathā pādakābhāvaṃ dīpeti. Abhiññāya hi catutthameva pādakaṃ, na itarāni. Tesu catutthassa tatiyaṃ pādakaṃ, tatiyassa dutiyaṃ, dutiyassa paṭhamanti. Atha vā “cattāri jhānāni”ti yathālābhato vuttaṃ.

Vinayanidānanimittaṃ, veraṇjanivāsakappaṇaṃ;
Sathu yasmā tasmā bhagavā, vijjattayamāha veraṇje.

Vuttaṇhetam “vinaye suppaṭipanno bhikkhu sīlasampattim nissāyā”tiādi (pārā. aṭṭha. 1.paṭhamamahāsaṅgītikathā). Sīlavato hi sīlapaccavekkhaṇattham rattitṭhānadivāṭhānesu nisinnassa nisajjanato paṭṭhāya attano atītakiriyānussaraṇabahulatāya pubbenivāsānussativijjā appakasirena samijjhati. Tathā attānaṃ paṭicca sattānaṃ cutipariggahaṇasīlatāya cutūpapātāṇaṃ appakasirena samijjhati, udakādīsu sukhumatta dassanasīlatāya dibbacakkhuṇāṇaṃ samijjhati. Yasmā sattavidhamethunasamyogaparivajjanena, kāmāsavādīparivajjanena vā brahmacariyaṃ akhaṇḍādibhāvaṃ pāpuṇāti, tasmāssa āsavakkhayaṇāṇaṃ appakasirena samijjhatīti ettha vinayanidāne vijjattayameva dassitam, tasmā āha “**yesaṅca guṇānaṃ dāyakaṃ ahoṣi, tesam ekadesam dassento**”ti, aññathā vijjattayapaṭilābhamattappasaṅgo siyāti.

So evanti iminā kiṅcāpi catunnaṃ jhānaṃ pubbhāgapaṭipadāpi saṅgahaṃ gacchati, na kevalaṃ purimajjhānattikameva, tathāpi kevalaṃ purimajjhānattikameva gaṇhanto “evanti catutthajjhānakkamanidassanametam, iminā paṭhamajjhānādhigamādīnā kamena catutthajjhānaṃ paṭilābhivāti vuttaṃ hotī”ti āha, tam kasmāti ce? Sambhārahūmittā. Vuttaṇhetam **aṭṭhakathāyaṃ** (visuddhi. 2.381) “ettha ca purimāni tīni jhānāni yasmā pītipharāṇena ca sukhapharāṇena ca sukhasaññaṅca lahusaññaṅca okkamitvā lahumudukammaññakāyo hutvā iddhiṃ pāpuṇāti, tasmā iminā pariyāyena iddhilābhāya saṃvattanato sambhārahūmiyoti veditabbāni. Catutthajjhānaṃ pana iddhilābhāya pakatibhūmi evā”ti. Idameva vā attham sandhāyāha “pubbe imāni cattāri jhānāni kesaṅci abhiññāpādakāni”ti. Yadi evaṃ catutthajjhānampi antokatvā evanti kimattham na vuttaṃ. Tañhi pakatibhūmitī ce? Na vattabbaṃ, catutthajjhānato parassa samāhitādibhāvappattassa cittassa atthibhāvappasaṅgato. Yasmā yasmim sati “pubbenivāsānussatiññāya cittaṃ abhininnāmesi”nti vuttaṃ, tasmā tasmim catutthajjhānaccīte pakatibhūmibhāvappatte abhiññāpādake jāte parikkammacittaṃ “pubbenivāsānussatiññāya abhininnāmesi”nti āha. **Abhinīhārakkhamam hotīti** ettha tam iddhividhādhigamattāya parikkammacittaṃ abhinīharati. Kasiṇārammaṇato apanetvā iddhividhābhīmukhaṃ pesesi. **Gaṇṭhipade** pana “abhiññāpādakajjhānato iddhividhāññādīnaṃ nīharaṇattha”nti vuttatā abhinīhārakkhamanti attho pakappito.

So evaṃ samāhite evaṃ āneṇjappatteti yojanā veditabbā dutiyavikappe, **nīvaraṇadūribhāvena vitakkādisamatikkamenāti** paṭhamajjhānādīnaṃ kiccasaṅgahaṇato. Ayaṃ yojanā paṭhamavikappe na sambhavati “parissuddhetiādisu panā”ti vacanena “eva”nti padassa anuppabandhanivāraṇato. Teneva “upekkhāsatiṭṭhāpārisuddhibhāvena parisuddhe”tiādimāha. **Ichhāvacarānanti** “aho vatāham

āpattiñceva āpanno assaṃ, na ca maṃ bhikkhū jāneyyu’ntiādīnā (ma. ni. 1.60) nayena uppannaicchāvasena pavattānaṃ kopaapaccayānaṃ abhāvena anaṅgaṇeti attho. Ettha ca pana yathāvuttappakārā icchāpi paṭhamajjhānādīnaṃ adhigamāya antarāyikā “sampajānamusāvādo kho panāyasmanto antarāyiko dhammo”ti (mahāva. 134) vuttattā, pageva icchāvacarā kopaapaccayā, tasmā vuttamā “**jhānapaṭilābhapaccanīkānaṃ pāpakānaṃ icchāvacarāna**”ntiādi. Katthaci pana “jhānapaṭilābhapaccayānaṃ icchāvacarāna”nti potthakesu pāṭho dissati, so pamādalekho, **gaṇṭhipade** ca “aho vata satthā mamaññeva paṭipucchivā dhammaṃ deseyyā”ti yo tadattho likhito, so dullikhito. Na hi jhānapaṭilābhapaccayā kopādayo **anaṅgaṇasutte** (ma. ni. 1.57 ādayo) vuttā, “na ca yuttito sambhavanti jhānalābhino tadabhāvā”ti ācariyo vadati, taṃ vīmaṃsitabbaṃ. Ettha vijjattayassa uttaruttaravisesadassanathamā “so evaṃ samāhite citte”tiādīnā punappunaṃ aṭṭhaṅganidassanaṃ katanti veditabbaṃ. Uttaruttaravisesā cebhāsaṃ attadukkharadukkhadassanatadupasamattadīpanato veditabbaṃ. Bhagavā hi pubbenivāsānussatiññāna attano anantasamsāradukkhamā passivā, cutūpapātaññāna parassa ca lokassa āsavakkhayaññāna tadubhayavūpasamattañca passivā taṃ deseti, paṭhamena vā attadukkhadassanato attasinehappaccāgaṃ dīpeti. Dutiyaena paradukkhadassanato paresu kopapariccāgaṃ, tatiyena ariyamaggadassanato mohapaccāgaṃ dīpeti. Evamā nānāguṇavisesadīpanato imasseva lokiyābhīññādvayassa idha gahaṇaṃ katanti veditabbaṃ.

Yasmā atītajāti eva nivāso, tasmā “atītajātīsū”ti na vattabanti ce? Na, jātiyā ekadesepi nivāsavohārasiddhidassanato. **Pāliyaṃ** kiñcāpi “ekampi jātiṃ dvepi jātiyo”tiādivacanena sakalajātiyā anussaraṇameva pubbenivāsānussati viya dissati, na evaṃ daṭṭhabbaṃ. Tadekadesānussaraṇampi pubbenivāsānussati evāti dassanathamā, bhummavacanāṃ kataṃ okāsādisaṅgahatthañca. “**Chinnavaṭumakānussaraṇādīsū**”ti ādi-saddena anivutthalokadhātudīparatṭhanagaragāmādiggaṇaṃ veditabbaṃ. **Gaṇṭhipade** pana “tesaṃ chinnavaṭumakānaṃ lokuttarasīlādīni na bhagavatā bodhisattakāle viññātāni”ti vuttamā. Athhāpattito lokiyāni viññātāni āpajjati, taṃ dibbacakkuññādhikāre “ariyānaṃ upavādakā”ti vacanena samentaṃ viya dissati. Na hi ariye apassantassa evaṃ hoti. Kimatthamā panettha anussati vuttā, nanu esa vijjādhikāroti ce? Ādikammikassa sativasena nibbattito, atītadhammānaṃ satiyā visesādhikārattā ca. Vuttañhi “anussarāmi”ti.

“Vattamānesu vijjāna-matītesvassa sarati;
Anāgatesu dhammesu, sarati vijjāna paṇidhī”ti.

Ācariyakumārītena silokopi vutto.

Tattha rāge ussannatare tejosamvaṭṭo. Dose āposamvaṭṭo. Mohe vāyosamvaṭṭo. Keci “dose tejosamvaṭṭo, rāge āposamvaṭṭo, mohe vāyosamvaṭṭo”ti vadanti. Yasmā amutrāti cittaṃ, vacanaṃ vā bhavādīnīyamena hoti, tasmā “**bhave vā**”tiādi. **Evamānāmo evamāgottoti** padadvayena ajjhatabbahiddhāmūlakaṃ paññattisaṅkhātāṃ gocarānivāsaṃ dīpeti. **Pavattaphalabhojano** sayampatitaphalāhāro. **Caturāsītīkappasahassaparamāyupariyanto vāti** paṇidhānato pubbe. Paṭinivattantassa paccavekkhaṇaṃ pubbenivāsānussatiññānaṃ na hoti. “Pubbenivāsānussatiññānalābhīnaṃ panetaṃ ānubhāvaparidīpana”nti **gaṇṭhipade** vuttamā. **Amutrāti** ettha paṭhamayojanāyaṃ sīhokkanta vasena anussaraṇaṃ vuttamā, tañca kho anulomavasena. “Paṭilomavasena”ti pi likhanti, taṃ duviññeyyā. Sīhokkantaṃ dassetaṃ “**anekāsu kappakoṭṭīsū**”tiādi vuttamā. **Yathā tantī** nidassanena paṭipattisādhāraṇena phalāsādhāraṇataṃ dassento brāhmaṇassa ādaraṃ janeti, attānamevekaṃ ukkaṃsetīti vacanaṃ nivāreti. “Sādhū kho pana tathārūpānaṃ arahataṃ dassanaṃ hoti”ti tassa pubbe uppannacitte eva niyojati. **Paṭhamā abhinibbhidāti** vacanena avijjaṇḍakosassa bahupaṭalabhāvāṃ dasseti, tena aṭṭhaguṇissariyādīnā anabhinibbhidāṃ dīpeti.

Pubbenivāsakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Dibbacakkuññānakathāvaṇṇanā

13. “Cutūpapātaññāyā”ti phalūpacārena vuttamā. Idañhi dibbacakkuññānaṃ rūpārammaṇattā parittapaccuppannaajjhatabbahiddhārammaṇaṃ hoti. Na cutiṃ vā paṭisandhiṃ vā ārammaṇaṃ karoti. Tasmā “yathākammūpage satte pajānāmi”ti (pārā. 13) vacanaṃ viya phalūpacāreṇa vuttamidanti veditabbaṃ. Dibbavihārasannissitattā kāraṇopacārena dibbaṃ. Iminā pana keci ācariyā “kusalākusalā cakkhū dibbacakku kāmāvacara”nti vadanti, te paṭisedhiṭā honti. Catutthajjhānapaññā hi ettha adhippetā. **Mahājutikattā mahāgatikattā**ti etesu “saddasatthānusāreṇā”ti vuttamā. Ekādasannaṃ upakkilesānaṃ evaṃ uppattikkamo upakkilesabhāvo ca veditabbo, mahāsattassa ālokaṃ vaḍḍhetvā dibbacakkuññā nānāvīdhāni rūpāni disvā “idaṃ nu kho ki”nti vicikicchā udapādi, so upakkilesa **upakkilesasutte** (ma. ni. 3.236 ādayo) “vicikicchādhikāraṇaṃ pana me samādhimhi cavi, samādhimhi cute obhāso antaradhāyati dassanañca rūpāna”nti vacanato. Tato “rūpāni me passato vicikicchā uppajjati, idāni na kiñci manasi karissāmi”ti cintayato amanasikāro, tato kiñci amanasikarontassa thinamiddhamā udapādi, tato tassa pahānatthamā ālokaṃ vaḍḍhetvā rūpāni passato himavantādīsū dānavarakkhasādayo passantassa chambhitattamā udapādi, tato tassa pahānatthamā “mayā diṭṭhabhayaṃ pakatiyā olokiyamānaṃ natthi, aditṭhe kiṃ nāma bhaya”nti cintayato uppilāvitattamā udapādi. **Gaṇṭhipade** pana “uppilāṃ dibbarūpadassenaṇā”ti vuttamā, “taṃ duvuttamā parato abhijappāvacanena tadatthasiddhito”ti ācariyo vadati. Tato chambhitattappahānatthamā “mayā vīriyaṃ dalhaṃ pagghaṇitaṃ, tena me idaṃ uppilāṃ uppanna”nti vīriyaṃ sithilamā karontassa kāyaduṭṭhullamā kāyadaratho kāyālasīyaṃ udapādi, tato taṃ cajantassa accāradhāvīriyaṃ udapādi, tattha dosaṃ passato atilīnavīriyaṃ udapādi, tato taṃ pahāya samappavattena vīriyena chambhitattabhayaṃ himavantādītṭhānaṃ pahāya devalokābhimukhamā ālokaṃ vaḍḍhetvā devasaṅghamā passato taṃhāsaṅkhātā abhijappā udapādi, tato “mayhamā ekajātīkarūpaṃ manasi karontassa abhijappā uppannā, tasmā dāni nānāvīdhāṃ rūpaṃ manasi karissāmi”ti kālena devalokābhimukhamā, kālena manussalokābhimukhamā ālokaṃ vaḍḍhetvā nānāvīdhāni rūpāni manasi karoto nānattasaññā udapādi, tato “nānāvīdharūpāni me manasi karontassa nānattasaññā udapādi, tasmā dāni abhijappādibhayaṃ iṭṭhādīnimittaggaṃ pahāya ekajātīkameva rūpaṃ manasi karissāmi”ti tathā karoto abhinijjhāyittamā rūpānaṃ udapādi evaṃ pahīnaupakkilesassāpi anadhiṭṭhitattā. Obhāsañhi kho jānāmi, na ca rūpāni passāmi”tiādi jātamā.

Tassattho – yadā parikammobhāsameva manasi karomi, tadā obhāsaṃ sañjānāmi, dibbena cakkhunā rūpāni na ca passāmi, rūpadassanakāle ca obhāsaṃ na jānāmi. Kimatthamā idaṃ vuttamā, na hi etaṃ upakkisesagatanti? Na kevalamā

upakkilesappajahanamevettha kattabbaṃ, yena idaṃ visuddhaṃ hoti, aññaṃpi taduttari kattabbaṃ atthīti dassanattaṃ. **Vicikicchā cittassa upakkilesoti**ādīsu “ime dhammā upakkilesāti ādinavadassanena pajahim, na mayhaṃ tadā uppannattā”ti keci vadanti. **Mānusakam vāti** iminā sabhāvātikkamaṃ dasseti. **Māmsacakkhunā viyāti** iminā pariyaṭṭiggaṇaṃ, vaṇṇamattārammaṇaṭaṇca upameti. Vaṇṇamatte hettha satta-saddo, na “sabbe sattā āhāraṭṭhitikā”ti (a. ni. 10.27) ettha viya sabbasaṅkhatesu, hīnājātiādayo mohassa **nissando** vipāko. Kāyaduccaritena samannāgatā pubbe atītabhave ahesuṃ, sampatī nirayaṃ upapannāti evaṃ pāṭhasesena sambandho veditabbo. “Yathākammūpagaññaṇāhi ekantamatītārammaṇaṃ, dibbacakku paccuppannārammaṇa”nti ubhinnaṃ kiccavasena vuttaṃ. **Mahallakoti** samaṇaṃ sārūppamasārūppaṃ, lokācāraṃ vā na jānātīti adhippāyena vuttattā guṇaparidhamasena garaṭṭīti veditabbaṃ. “Niyato sambodhiparāyano”ti (saṃ. ni. 2.41; 5.998, 1004) vutto ariyapuggalo maggāvāraṇaṃ kātuṃ samatthaṃ pharusavacanaṃ yadi katheyya, apāyagamaṇīyampi kareyya, tena so apāyupagopi bhavēyya, tasmā upaparikkhitabbanti eke. “**Vāyāmaṃ mā akāsīti** therena vuttattā maggāvāraṇaṃ karotī”ti vadanti. Pubbeva sotāpannena apāyadvāro pihito, tasmāssa saggāvāraṇaṃ natthi. “**Pākatikanti** pavattivipākaṃ ahoṣī”ti vadanti. “Vuddhi hesā, bhikkhave, ariyassa vināye, yo accayaṃ accayato disvā yathādhammaṃ paṭīkarotī”ti (ma. ni. 3.370; dī. ni. 1.251) vacanato pākatikam ahoṣīti eke. **Sace so na khamatīti** sotāpannādīnaṃ khantiguṇassa mandatāya vā āyatim tassa suṭṭhu saṃvaratthāya vā akkhamanaṃ sandhāya vuttaṃ. **Sukhānaṃ vā āyassa** ārammaṇādīno abhāvā kālakaṇṭhikā asurā honti. “Ito bho sugatim gacchā”ti (itivu. 83) vacanato **manussagatipi. Dibbacakkuññaṇavijjāti** dibbacakkhumeva dassanattāhena ñāṇaṃ, tassa tassa atthassa vindanattāhena vijjāti attho.

Dibbacakkuññaṇakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Āsavakkhayaññaṇakathāvaṇṇanā

14. So evaṃ samāhite citteti kiṃ purimasmimyeva, udāhu aññasimimyeva catutthajjhānacitte. **Aṭṭhakathāyampi** yato vuṭṭhāya purimavijjādvayaṃ adhigataṃ, tadeva puna samāpajjanavasena abhinavaṃ abhiṇhaṃ katanti dassanattaṃ “so evaṃ samāhite citteti idha vipassanāpādakaṃ catutthajjhānacittaṃ veditabba”nti vuttaṃ. Etthāha – yadi tadeva puna samāpajjanavasena abhinavaṃ kataṃ, atha kasmā pubbe viya “vipassanāpādakaṃ abhiññāpādakaṃ nirodhapādakaṃ sabbakiccasādhakaṃ sabbalokiyalokuttaraguṇadāyakaṃ idha catutthajjhānacittaṃ veditabba”nti avatvā “idha vipassanāpādakaṃ catutthajjhānacittaṃ veditabba”nti ettakameva vuttaṃ, nanu idha tathāvacanaṭṭhānameva taṃ arahattamaggena saddhim sabbaguṇanipphādanato, na paṭhamavijjādvayamattanipphādanatoti? Vuccate – ariyamaggassa bojjaṅgamaggaṅgajhānaṅgapaṭipadāvimokkhavisesaniyamo pubbhāgavutṭhānagāminivipassanāya saṅkhārupekkhāsāṅkhātāya niyameṇa ahoṣīti dassanattaṃ vipassanāpādakamidha vuttanti veditabbaṃ. Tattha pariyaṭṭiggaṇaṃ, na tadārammaṇamattena. **Pariyāyatoti** aññenapi pakārena. “**Ime āsavā**”ti ayaṃ vāro kimattaṃ āradhdo? “**Āsavānaṃ khayaññaṇāyā**”ti adhiṅkāraṇulomanattaṃ. **Maggakkhaṇe hi cittaṃ vimuccati, phalakkhaṇe vimuttaṃ hotīti** idaṃ ekattanayena vuttaṃ. Yañhi vimuccamānaṃ, tadeva aparabhāge vimuttaṃ nāma hoti. Yañca vimuttaṃ, tadeva pubbhāge vimuccamānaṃ nāma hoti. Bhuñjamāno eva hi bhojanapariyosāne bhuttāvī nāma. “Iminā paccavekkhaṇaṇaṃ dasseti”ti paccavekkhaṇaṇassa ca paṭṭhāne “maggā vuṭṭhahitvā maggaṃ paccavekkhati, phalaṃ, nibbānaṃ, pahīne kilēse paccavekkhati”ti ayamuppattikkamo vutto. Pavattikkamo panettha sarūpato atthatotī dvīdhā vutto. Tattha “vimuttamīti ñāṇaṃ ahoṣī”ti sarūpato catubbidhassapi paccavekkhaṇaṇaṇassa pavattikkamanidassanaṃ. “**Khīṇā jāti**”tiādi atthato. Teneva ante “**abhaññāsi**”nti puggalādhīṭṭhānaṃ desanaṃ akāsi paccavekkhaṇaṇaṇassa tathā appavattito. Appaṭisandhikaṃ hotīti jānanto “**khīṇā jāti**”ti jānāti nāma. “Dibbacakkuññaṇa paccuppannānāgatamaṇaṇa”nti anāgatamaṇaṇassa ca dibbacakkhusannissittatā vuttaṃ.

Āsavakkhayaññaṇakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Upāsakattapaṭivedanākathāvaṇṇanā

15. Kaṇṇasukhato hadayaṅgamatoti vacanameva sandhāya vuttaṃ. **Anattukkamsanatotīdi** puggalavasena, **kaṇṇasukhatoti** sotindriyaṃ sandhāya. **Āpāthāramaṇīyatoti** ñāṇāpāthāramaṇīyato. Sayameva **heṭṭhāmukhajātaṃ vā**, maggo pana asoko hoti. Tadā hi soko pahīyamāno. Cariyādiānukūlato **appaṭikūlaṃ**. “**Madhuramima**”nti vuttattā “dhammamima”nti vacanaṃ adhiṅkaṃ viya dissati. Tasmā “**rāgavirāgamima**”nti evaṃ viṣuṃ viṣuṃ yojetvā puna piṇḍetvā dhammamimaṃ upehīti yojetabbaṃ, “dhammameva saraṇatthamupehī”ti paṭhanti kirīti dīpeti. Saraṇagataṇaṃ teneva saraṇagamanena bhayaṃ santāsaṃ duggatim parikkilesaṃ dukkhaṃ himsatiṭi ratanattayaṃ **saraṇaṃ** nāma. Tappasādataggarutādīhi vihatakilēso tapparāyanatākārapavatto cittuppādo **saraṇagamaṇaṃ**. Taṃsamaṅgīsatto **saraṇaṃ gacchati**. Pabhedena pana duvidhaṃ saraṇagamaṇaṃ lokuttaraṃ lokiyanti. Tattha lokuttaraṃ dīṭṭhasaccānaṃ maggakkhaṇe saraṇagamanupakkilesasamucchēdena nibbānārammaṇaṃ hutvā kiccato sakalepi ratanattaye ijjhati. Lokiyaṃ puthujjanānaṃ saraṇagamanupakkilesaṃ tadanāgavikkhambhanaṇa ārammaṇato buddhādiguṇārammaṇaṃ hutvā ijjhati. Taṃ atthato ratanattaye saddhāpaṭīlābho saddhāmūlikā ca sammādiṭṭhi. Lokuttarassa cattāri sāmāññaphalāni vipākaphalaṃ, sabbadukkakkhayaṇāni ānisaṃsaphalaṃ. “Yo ca buddhaṇca dhammaṇca...pe... sabbadukkā pamuccati”ti (dha. pa. 190-192) hi vuttaṃ. Lokiyassa bhavabhogasampadā. “Ye keci buddhaṃ saraṇaṃ gatāse”ti (dī. ni. 2.332; saṃ. ni. 1.37) hi vuttaṃ. Lokiyasaraṇagamaṇaṃ tīsu vatthūsu aññāsaṃsāyamicchāññādīhi saṃkilissati, na mahājutikam hoti, na mahāvippahāraṃ. Lokuttarassa natthi saṃkilēso. Lokiyassa sāvajjo anavajjoti duvidho bhedo. Tattha aññasatthārādīsu attasanniyātanādīhi sāvajjo hoti, so anīṭṭhaphalo. Anavajjo kālakiriyāya, so avipākattā aphalo. Lokuttarassa nevatti bhedo. Bhavantarepi hi ariyasāvako aññaṃ satthāraṃ na uddisati. Yo koci saraṇagato gahaṭṭho **upāsako**. Ratanattayaupāsanaṇato upāsako. Pañca veramaṇīyo **silam**. Satthasattamaṃsamajjavisaṇāññārahitaṃ dhammena jīvikam **ājivo**. Vuttasīlājīvavipatti **vipatti** nāma. Viparītā **sampatti**.

16. Lacchāma nu khoti duggate sandhāya vuttaṃ. **Sakkhissāma nukho** notī samiddhe sandhāya. **Tattha** verañjāyaṃ. **Paggayhatīti** pattaṃ paggaḥo, tena paggaḥena pattenāti attho. **Samādāyevāti** nidassanaṃ. **Na ca vaṭṭatīti** puna pākamaṃ kiñcāpi vaṭṭati, tathāpi na suṭṭhu pakkattā vuttaṃ, “uttaṇḍulabhattaṃ labhivāpi pidhetuṃ na vaṭṭatī”ti aṭṭhakathāvacanaṇcettha sādhaṅkaṃ. “Sāvakanāṃ vā sikkhāpadaṃ paññāpessāmī”ti iminā vacanena ājīvapārisuddhisīlaṃ sandhāya “pacchā sīla”nti vuttaṃ. Upālītheropi taṃ taṃ vatthum paṭicca bhagavatā bahūni sikkhāpadāni paññāntāni atthīti dīpeti. Yadi evaṃ verañjāyaṃ “etassa bhagavā kālo”ti

vacanaṃ na sametīti ce? Na, tato pubbe sikkhāpadābhāvappasaṅgato. Thero pana paññattāni ṭhapetvā idāni paññapetabbāni pātīmokkhuddesappahonakāni sandhāyāha. Bhagavāpi “na tāva sārīputta sathā sāvakanāṃ sikkhāpadaṃ paññapetī”ti **bhaddālisutte** (ma. ni. 2.134; ādayo) viya ekaccesu paññattesupī tato paraṃ paññapetabbāni sandhāyāha. Idheva **aṭṭhakathāyaṃ** “sāmampi pacanaṃ samaṇasārūppaṃ na hoti na ca vaṭṭatī”ti vacanañca, tathā “ratticchedo vā vassacchedo vā”tiādivacanaṃ ca atthi. Aññathā “dvīhākārehi buddhā bhagavanto bhikkhū paṭipucchantī”ti idhevedam pālīṭhapanam virūjjhatīti ācariyena vicāritam, tam sundaram pubbepi paññattasikkhāpadasambhavato. Kintu idha pālīṭhapanavirodhavīcāraṇā pana nippayojanā viya mama dissati. Kasmā? Upālītherena saṅgītikāle vuttapāṭhata. **Ratticchodoti** sattāhakiccaṃ sandhāya vutto. “Sattāhakarāṇiyena gantvā ratticchedo vā vassacchedo vā ekabhikkhunāpi na kato”ti vuttam kira **mahāaṭṭhakathāyaṃ**, tasmā vassacchedassa kāraṇe sati sattāhakiccaṃ kāmum vaṭṭatīti eke. Vinayadharā pana nicchantī, tasmā aṭṭhakathāhippayo vīmaṃsitabbo, imāya verañjāyaṃ appicchatāḍipāṭipadāya pasannā. Sālīnaṃ vikati **sālivikati**.

17-8. Upapannaphaloti bahuphalo. “Khuddam madhu”nti pāṭho. **Theram sīhanādam nadāpetum pucchīti** iminā ācariyo yaṃ pubbe āṇāya ṭhitānaṃ sāvakanāṃ mahānubhāvātāḍassanaṃ “verañjāyaṃ nivāsappayojana”nti amhehi vuttam, tam sampādeti, rājagahe verañjāyañcāti ubhayattha vitakkuppāde ekato piṇḍetvā dassento “**atha kho āyasmato sārīputtassā**”tiādimāha. Kālam sandhāya **ciraṃ**, ṭhitim sandhāya **cirāti** viḅgaho.

Kāmaṃ hinoti attano phalanibbattiyā sahāyaṃ gacchatīti kattari **hetu**, tathāpi idha tena karaṇabhūtena tassa phalaṃ hinoti pavattatīti **hetu**. Tathā ghaṭanti tenāti ghaṭo. **Kilāsunoti** payojanābhāvena avāvaṭā. **Abbokiṇṇāni** visabhāgehi. **Āgāminiyā** anāgateti attho. Imesaṃyeva noti dassanatham “sabbabuddhānaṃ hī”ti vuttam. **Yāvasāsanapariyantāti** yāva buddhā dharanti, tāvāti attho. Khattiyābrāhmaṇāva uccā, tatthāpi vīsesaṃ dassetaṃ “uccaṇcaulāruḷārabhogā”ti. “Manasi katvā”tipi pāṭho. Upasampādyāupasampādyāiccetam dvayaṃ māgadhe “upasampajjā”ti vuccati. **Anupādāyāti** ārammaṇakaraṇavasena aggahetvā. **Āsavehīti** kattari tatiyāvibhatti. **Cittānīti** paccattabahuvacanaṃ. **Vimuccimsūti** kammakārake. Vimocītānti adhippayoti ācariyo. **Āsavehīti** padañca paccatte karaṇavacanaṃ katvā **gaṇṭhipade** attho pakāsīto. Yadi ariyamaggena niruddhānaṃ āsavānaṃ vasena anāsavatā, loke cittānīpi anāsavā siyūṃ. Na hi niruddhāni cittāni ārammaṇāni karontīti tāni aniruddhāsavavasena sāsavānīti ce. Sotāpanassa maggacittam uparimaggavajjhāsavavasena sāsavaṃ, avasiṭṭhāsavasamucchindanānubhāvattā phalāni sāsavāni siyūnti? Na, āsavasamucchindanānubhāvāgataphalattā. Bhīmsanassa karaṇam bhīmsanakatam, tasmim **bhīmsanakatasmim**, bhīmsanakariyāyāti attho. Itthilingam vipallāsam katvā napuṃsakalingam, purisalingam vā katvā. **Nimittattheti** ettha –

“Cammani dīpinaṃ hanti, dantesu hanti kuñjaraṃ;
Vālesu cāmarim hanti, siṅgesu sarabho hato”ti. –

Adhikaraṇam.

20-21. Naciraṭṭhitikakāraṇe kathite ciraṭṭhitikakāraṇam atthato vuttapaṭipakkhavasena kiñcāpi siddham, tathāpi tam therassa vinayapaññattiyācanāya okāsakāraṇādhīppāyato vinayapaññattiyācanokāsam pāpetum puna bhagavantaṃ “ko pana, bhante, hetū”ti pucchī. Bhagavāpi yācanaṃ sampaṭicchitukāmo byākāsī. “Āsavaṭṭhānīyā saṅghe pātubhavanti”ti puggalassa saṅghapariyāpannattā vuttam. **Ādaratthavasanevettha dvikkhattum vuttanti** yasmā thero pubbe rājagahe, sampati verañjāyanti dvikkhattum kāci, tasmā ādarena punappunam yācayamānaṃ passitvā sayampi bhagavā ādareneva “āgamehi tvaṃ sārīputtā”ti āha. Tenetaṃ dīpeti “mā tvaṃ punappunam yācāhi, sampaṭicchitāva mayā te yācana, pubbenanu tavayācanaṃ sampaṭicchitāva mayā ettake kāle ettakāni sikkhāpadāni paññattāni, na tāva me sāvakanāṃ āṇāpātīmokkhuddesānujānanakālo sampatto, takkānumānavasena tayā ‘etassa bhagavā kālo’ti punappunam niddisiyamānopi nesa so kālo, kintu tathāgatova tattha kālam jānissati”ti. Yasmā pana “sikkhāpadapaññattikālatō pabhuti āṇāpātīmokkhameva uddisiyati”ti vuttam, tasmā pātīmokkhuddesappahonakasikkhāpadameva sandhāyāha. “Tatthāti sikkhāpadapaññattiyācanāpekkham bhummavacana”nti ekameva padaṃ vuttam tassā siddhiyā itarassa siddhito. “Sāvakanam visayabhāvanti iminā mahāpadumatheravādo paṭikkhitto”ti **anugaṇṭhipade** vuttam, tam sundaram viya. Sammukhe **garahā**. Parammukhe **upavādo**. “Na, bhikkhave, ūnadasavassena...pe... dukkaṭassā”ti (mahāva. 75) idam sikkhāpadaṃ bhagavā buddhattena dasavassiko hutvā paññapesi ūnadasavassikassa tassa tathā sikkhāpadapaññattiyā abhāvato. Na tadā atirekadasavassikova dasavassikanam rattaññumahattappattito, tasmā tam sikkhāpadaṃ verañjāyaṃ vassāvāsato pubbe rājagahe eva paññattanti siddham, tasmim siddhe siddhameva “yāva na saṅgho rattaññumahattam pattoti vacanaṃ ito pubbe paṭhamayācanāyapi vutta”nti. **Aṭṭhakathāyampi** rattaññumahattappattakāle “dve sikkhāpadāni”ti gaṇanaparichedavacanaṃ paṭhamayācanāya vuttavacanaṃ sandhāya vuttam. Aññathā rattaññumahattappattakāle dve eva, na aññanti āpajjati.

“Atha kho āyasmato sārīputtassā”tiādimhi ayamādito paṭṭhāya atthavibhāvanā – ayam kirāyasmā assajittherato paṭiladdham ekagāthāmatkamaṃ dhammapariyāyaṃ nayasatasahashehi vivecento arahattaṃ patvā sāvakaṇāpāramīñāne ṭhito “aho vata mahānubhāvoyaṃ saddhammo, yo vināpi dhammasāminā parammukhato sutamattepi mayham mahantaṃ guṇavīsesaṃ janesi, sādhu vatāyaṃ saddhammo ciraṃ tiṭṭheyyā”ti cintento “katamesānaṃ nu kho buddhānaṃ bhagavantaṃ...pe... na ciraṭṭhitika”nti tamattam, kāraṇaṃca attano aggasāvakañāna paṭivijjhivā “sāvakanam sikkhāpadaṃ paññattantiādiciraṭṭhitikakāraṇa”nti niṭṭham katvā vinayapaññattiyācanokāsakarāṇattham bhagavantaṃ pucchī. Tato pañhassa vissajjane vinayapaññattiyācanokāse sampatte “etassa bhagavā kālo, etassa sugata kālo”ti vinayapaññattim yāci. Tato bhagavā tassā yācanāya sampaṭicchitabhāvaṃ, “etassa bhagavā kālo”ti vuttakālassa akālatam, kālassa ca anaññavisayataṃ dīpento “āgamehi tva”ntiādimāha, tato bhagavā tassa yācanaṃ, sattesu kāruññatañca paṭicca “tena kho pana samayena bhikkhū anupajjhāyakā anācariyakā anovadiyamānā”tiādinā (mahāva. 64) nayena vepullamahattataṃ paṭicca sathā sāvakanam upajjhāyavattādīni vinayakammāni, tadanurūpasikkhāpadāni ca paññapesi. Tato anukkamena dvādasamavassam verañjāyaṃ vasi. Tadā ca āyasmā sārīputto sathārā niddiṭṭhesu ciraṭṭhitihetūsu jātesu “navāṅgasatthūsāsanamahattatā ca sampati jātā, vinayapaññatti ca bahutarā jātā, pātīmokkhuddeso evako na tāva sāvakanam anuññāto, so ca parisuddhena saṅghena karīyati. Saṅghopi etarahi parisuddho pacchimakassa sotāpannattā”ti cintetvā pātīmokkhuddesaṃ anujānāpetukāmo yattakehi ca sikkhāpadehi pātīmokkhuddeso anujāniyati, tattakānaṃ paññattiyācanapubbaṅgamaṃ pātīmokkhuddesaṃ yācanto pubbuppannavitakkasūcanapucchāvissajjanakkamavasena yācanokāse sampatte “etassa bhagavā

kālo''tiādimāha.

Tattha “yaṃ bhagavā sāvakanāṃ sikkhāpadaṃ paññapeyyā”’ti pātimokkhuddesappahonakasikkhāpadaṃ sandhāyāha, ayamatto **bhaddālisuttana** (ma. ni. 2.134 ādayo) dīpetabbo. Tattha hi bahūso sikkhāpadesu paññattesu, paññāpiyamānesu ca “na tāva bhaddāli satthā sāvakanāṃ sikkhāpadaṃ paññāpeti”’tiādi (ma. ni. 2.145) vuttaṃ apaññattaṃ upādāya, tathā idhāpi apaññattaṃ sandhāya vuttanti vedittabbaṃ. Parisuddhattā saṅghassa sampatī sāvakanāṃ āṇāpātimokkhuddesaṃ nānujānāmīti dassento “**nirabbudo**”’tiādimāha. Na hi parisuddhe saṅghe ovādapātimokkhuddesassa anuddesakāraṇaṃ atthi, tasmim sati āṇāpātimokkhuddesānujānanādhippāyato. Tathā ca so tato aṭṭhannaṃvassānaṃ accayena anuññāto. Yathāha **pātimokkhaṭṭhapanakkhandhake** (cūḷava. 386) “na dānāhaṃ, bhikkhave, ito paraṃ uposathaṃ karissāmi...pe... pātimokkhaṃ uddiseyyāthā”’ti. Yaṃ pana **upasampadakkhandhake** (mahāva. 129) “tena kho pana samayena bhikkhū aññataraṃ bhikkhuṃ upasampādetvā ekakaṃ ohāya pakkamiṃsu...pe... so tassā methunaṃ dhammaṃ paṭisevitvā cirena agamāsi”’ti vatthu āgataṃ, taṃ sudinnavattuto parato uppannampi tattha yathādhikāraṃ samodhānetuṃ vuttaṃ. Tathā tattheva “ubhayaṃ kho panassa pātimokkhāni vitthārena svāgatāni honti”’tiādinā (pāci. 147; a. ni. 8.52; 10.33) āngānīpi vedittabbāni. Na hi ādīto eva ubhatopātimokkhāni siddhānīti. Apica ādīto paṭṭhāya ayamanukkamo vedittabbo, seyyathidaṃ – rāhulakumāre uppanne bodhisatto nikkhamitvā chabbassāni dukkaraṃ katvā sattame abhisambuddho, tasmim eva saṃvacchare kapilavattūṃ gantvā rāhulakumāraṃ pabbājesi. **Ambalaṭṭhikarāhulovadasuttaṭṭhakathāyaṃ** (ma. ni. aṭṭha. 2.107 ādayo) “ayaṃhi āyasmā sattavassikakāle bhagavantaṃ cīvarakaṇṇe gahetvā ‘dāyajjaṃ me samaṇa dehi, dāyajjaṃ me samaṇa dehi’ ti dāyajjaṃ yācamāno bhagavatā dhammasenāpatisāriputtatherassa niyyādetvā pabbājito”’ti ca vuttaṃ, tasmā rāhulakumāraṃ ārabha “anujānāmi, bhikkhave, tīhi saraṇagamaṇehi sāmaṇerapabbajja”’nti (mahāva. 105) vuttattā saraṇagamanūpasampadā paṭhamavassabbhantare eva paṭikkhittā, ṇātticatutthakammavasena upasampadā anuññātīti paññāyati. Apica **rāhulavattūṃhi** “na, bhikkhave, ananuññāto mātāpītūhi putto pabbājetabbo, yo pabbājeyya, āpatti dukkaṭṭassā”’ti (mahāva. 105) sikkhāpadaṃ paññattaṃ, tasmā ito pubbepi sikkhāpadāni paññāntīti siddhaṃ.

Sutvā ca yo hetunirodhamaggaṃ,
Nirodhupāyaṃ paṭivijjhi khippaṃ;
Jātovapekkhena asesametaṃ,
Lokaṃ vipassī sugataggasisso.

So dhammasenāpati aggasisso,
Saddhammarājassa tathāgatassa;
Sayaṃ munindena yasassa patto,
Anekaso soḷasadhā pasattho.

Tasmā hi sikkhāpadabandhakālo,
Ñātumpi loke atibhāriyova;
Pageva sikkhāpadabhāvabhedo,
Pageva añño ubhayattha tattha.

Paccekabuddhā api taṃ dvayantu,
Ñātuṃ na sakkāva pageva netuṃ;
Nissamsayaṃ tattha tathāgatova,
Jānissaticcāha tathāgatoti.

Iccetamatthaṃ idha bhikkhu ñatvā,
Sikkhāpadānaṃ kamabhāvabhedaṃ;
Ñātuṃ sayaṃ no na pare ca netuṃ,
Pariyesitabbo idha yuttimaggo.

Tattha kamabhedo sikkhāpadānaṃ parato āvi bhavissati. Bhāvabhedo tāva ukkhittakānūvattanapaccayā bhikkhu anāpattiko, bhikkhunī pana samanubhaṭṭhā pārājikā hoti. Pārājikāpattipaṭicchādane bhikkhussa dukkaṭṭaṃ, bhikkhunīyā pārājikaṃ. Duṭṭhullaṃ ārocentassa, paṭicchādentassa ca pācittiyaṃ. Mahāsāvajjaṃ pārājikaṃ ārocentassa, paṭicchādentassa ca bhikkhussa dukkaṭṭaṃ. Icevamādīhi abhāvabhedasikkhāpadānaṃ idha bhāvabhedenā yuttipariyesanaṃ sādhamānānopi siyā anummādavighātābhāgīti. Ettāvata sakalassapi vinayapīṭakassa vitakkayācanakālākālaññūkāraṇaphalapyojanehi sattaṃhi aṅgehi paṭimaṇḍitaṃ nidānamāyasmatā upālītherena nidassitaṃ hoti. Tattha therassa vinayapaññāyācanahetubhūto **vitakko** nāma. Tasseva “etassa bhagavā kālo”’tiādinā pavattā **yācanā** nāma. Rattaññūvepullālabhaggabāhusaccamahattappatti **kālo** nāma. Sabbaññū eva **kālaññū** nāma. Āsavaṭṭhānīyānaṃ dhammānaṃ pātubhāvo **kāraṇaṃ** nāma. “Tesaṃyeva āsavaṭṭhānīyānaṃ dhammānaṃ paṭighātāyā”’ti vacanato āsavaṭṭhānīyadhammapaṭighāto **phalaṃ** nāma. “Yathayidaṃ brahmacariyaṃ addhaniyaṃ assā”’ti vacanato sāsana brahmacariyassa ciraṭṭhiti **pajojananti** vedittabbaṃ. Hoti cettha –

“Vitakko yācanā kālo, kālaññū kāraṇaṃ phalaṃ;
Pajojananti sattangaṃ, nidānaṃ vinayassidhā”’ti.

22. Antimamaṇḍalanti abbhantaramaṇḍalaṃ. Tañhi itaresaṃ anto hoti, khuddakamaṇḍalaṃ vā. Anumatidānavasena tesam bhikkhūnaṃ **datvā**. Tesam buddhānaṃ cārikāya vinetabbā **veneyyasattā**. **Ocinantā viyāti** bahupupphaṃ gacchaṃ mālākārā ciraṃ ocinanti, evaṃ bahuvēneyyesu gāmadīsū ciraṃ vasantā veneyyapuññaṃ pariharantā caranti. **Santaṃ sukhaṃ**, na vedanāsukhaṃ viya saparipphandaṃ. **Dasasahassacakkavāḷeti** devānaṃ vasena vuttaṃ. Manussā pana imasmimyeva cakkavāḷe bodhaneyyā uppajjanti. Mahākaraṇāya dhuvam sattasamavalokanaṃ. **Otiṇṇeti** parisamajjhaṃ āgate, ārocite vā. Yena kāraṇena mayaṃ tumhākaṃ

deyyadhammaṃ dadeyyāma, taṃ kuto sakkā laddhuṃ. Bahukiccā hi gharāvāsāti. Dutiyavikappe **tanti** deyyadhammaṃ. “Tumhehi taṃ kuto laddhā”ti **anugaṇṭhipade** vuttaṃ. Keci pana “paṭhamam kiriyaṃ pekkhati, dutiyam deyyadhamma”nti vadanti. **Ācariyo** pana “paṭhamayojanāya yaṃ dānapuññaṃ, taṃ kuto labbhā. Puññantarāyabahulā hi gharāvāsāti. Dutiyayojanāya temāsabbhantare yamaṃ dadeyyaṃ, atikkantakālattā tamahaṃ sampati kuto dadeyyanti dasseti”ti vadati. Sīlādikusaladhammasandassanādi**dhamaratanavassam**.

23. Pattuṇṇadesa pattuṇṇaṃ paṭavaraṃ. **Mahāyāganti** mahādānaṃ. **Paripuṇṇasaṅkappanti** temāsaṃ sotabbaṃ ajja suṇinti.

Tatridanti idaṃ kāraṇaṃ.

Upāli dāsakoti **ācariyaparamparato**. Bāhirabbhantaranidānaṃ, sikkhāpadānaṃ paññattiṭṭhānasāṅkhātaṃ āveṇikanidānaṃ sandhāyāha “**nidānassa pabhedadīpanato**”ti. Theravādādi **vattuḥpabbhedo**. Sakāya paṭiññāya mettiyaṃ bhikkhuniṃ nāsethātiādi **parasamayavivajjanatotiādi**. **Vibhaṅganayabhedadassanatot** tisso itthiyo bhūmaṭṭhaṃ thalaṭṭhantiādi. Etthāha – kiṃ bhagavato mārāvattaṇapaṭiḡhātāya satti natthi? Atthi, tathāpissa pacchā upaguttakāle pasādahetuttā adhivāseti. Ettha upaguttādhiṭṭhānaṃ vattabbaṃ. Buddhānaṃ āciṇṇanti dijadassanena kiṃpayoananti ce? Mārāvattaṇahetu brāhmaṇassa puññantarāyoti payoanānaṃ.

Dijopi so māramanorathassa,
Bhaṅgaṃ karonto jinapuṅgavassa;
Sassissasaṅghassa adāsī dānaṃ,
Asesakam kappiyabhaṅḍabhedam.

Kiṃ bhagavā sasisso tāva mahantaṃ kappiyabhaṅḍaṃ ubbhaṅḍikaṃ katvā agamāsīti? Na agamāsi, temāsibhāgiyaṃ pana puññarāsikaṃ deyyadhammaṃ appaṭikkhipanto brāhmaṇassa upāyato sathā adāsī.

Tadaññathā māramanorathova,
Pūro siyā neva dijassa bhiiyo;
Pāpaṃ mahantaṃ api pāpuṇeyya,
Micchābhimānena tathāgate so.

Tasmā bhagavā assādiyanto taṃ deyyadhammaṃ appaṭikkhipanto upāyena brāhmaṇassa puññabuddhiṃ katvā, mārasa ca manorathaviḡhātaṃ katvā agamāsīti, “ayaṃ nayo aṭṭhakaṃ vināpi pāṇinayānulomato siddho”ti vadanti. Kathaṃ? –

“Sathā sasisso yadi aggahesi,
Dijassa taṃ cīvaramādītova;
Nāthassa no vīsativassakāle,
Virujjhate jīvakayācanāpi;
Tathāpi sabbaṃ suvicārayitvā,
Yuttaṃ nayaṃ cintayitūva yutta”nti.

Idāni āyasmā upālithero vinayapaññattiyā sādharmaṇanidānaṃ dassetvā sikkhāpadānaṃ pāṭekkaṃ paññattiṭṭhānasāṅkhātaṃ nidānamādiṃ katvā puggalapaññattianupaññattivibhāḡpattibhedantarāpattīādikam nānappakāraṃ vidhiṃ nijjātaṃ niggumbaṃ katvā dassetuṃ “**atha kho bhagavā verañjāyaṃ yathābhiraṇtaṃ viharitvā**”tiādimāhāti. Idha ṭhatvā –

Sikkhāpadāna sabbesaṃ, kamabhedam pakāsāye;
Tasmiṃ siddhe nidānaṃ, kamasiddhi yato bhava.

Tattha sabbasikkhāpadānaṃ yathāsambhavaṃ desanākkamo pahānakkamo paṭipattikkamo uppattikkamoti catubbidho kamo labbhati. Tattha bhagavatā rājagahe bhikkhūnaṃ pātimokkhuddesaṃ anujānantaṃ pātimokkhuddessa yo desanākkamo anuññāto, taṃ desanākkamamanulomato āyasmā mahākassapo paṭhamam pārājikuddesaṃ pucchi, tadanantaram saṅghādisesuddesaṃ, tato aniyatuddesaṃ vitthāruddesaṃ pucchitvā tadanantaram bhikkhūnivibhaṅgaṃ teneva anukkamaṃ pucchi, nidānuddesantogadhānaṃ sarūpena anuddiṭṭhānaṃ pucchantaṃ khandhakepi pucchi. Etena ca khandhake paññattā thullaccayā saṅghitā honti. Pucchitānukkamaṃ upālithero taṃ sabbaṃ sāpattibhedādikam desento thullaccayadubbhāsitaṃ pāpattisamuṭṭhānādiṃ pakam antokatvā desesi, ayamettha desanākkamo. Ubhatovibhaṅgakhandhakato pana uccinitvā tadā parivārapāli visuṃ katā. Imameva nayaṃ sandhāya **aṭṭhakathāyaṃ** vuttaṃ “eteneva upāyena khandhakaparivārepi āropesu”ntiādi (pārā. aṭṭha. 1.paṭhamamahāsāṅgītikathā). Apica **pāliya** “etenevupāyena ubhatovinaye pucchi. Puṭṭho puṭṭho āyasmā upāli vissajjesi”ti ettakameva vuttaṃ, tasmā mahākassapo ubhatovibhaṅge eva pucchi. Vissajjento pana āyasmā upāli nivarasesam desento khandhakaparivāre antokatvā desesi. Tadā ca khandhakaparivārapāli visuṃ katāti ayaṃ desanākkamo. Yadi evam nidānuddeso paṭhamam desetabboti ce? Na, tadasambhavato. So hi “yassa siyā āpatti”tiādinā (mahāva. 134) nayaṃ pavattattā paṭhamam sikkhāpadasaṅghitāsu āpattisu adassitāsu na sambhavati. “Yāni mayā bhikkhūnaṃ paññattāni sikkhāpadāni, tāni nesam pātimokkhuddesaṃ anujāneyya”nti vacanato sikkhāpadāneva paṭhamam desetabbānīti pārājikuddesakkamo sambhavati.

Pārājikuddesādisaṅghitānaṃ āpattiakusalānaṃ yathoḷārikakkamaṃ pahātabbattā pahānakkamopettha sambhavati. Upasampannasamanantaram “tāvadeva cattāri akaraṇīyāni ācikkhitabbāni”ti (mahāva. 129) vacanato “samādāya sikkhati sikkhāpadesū”ti (dī. ni. 1.193) vacanato ca yathā garukaṃ ācikkhaṇam sikkhanena paṭipattikkamopettha sambhavati, evamimehi tīhi kamehi desetabbānampetesam sikkhāpadānaṃ yathāsambhavaṃ uppattikkamo sambhavati. Tathā hi yaṃ yaṃ sādharmaṇaṃ, taṃ taṃ bhikkhūṃ ārabha uppanne eva vatthusmiṃ “yā pana bhikkhūni chandaso methunaṃ dhammaṃ paṭiseveyyā”ti bhikkhūnampi

paññattaṃ. Aññathā taṃ bhikkhunīnaṃ anuppannapaññatti siyā. Tato “anuppannapaññatti tasmim natthi”ti (pari. 247) **parivāre** etaṃ vacanaṃ virujjhati, ettāvata purimena kamattayena paṭhamam desetabbataṃ patte pārājikuddese paṭhamuppannattā methunadhammapārājikaṃ sabbapaṭhamam desetukāmo upālithero “tatra sudaṃ bhagavā vesāliya”nti vesālimeva pāpetvā ṭhapesi. Aññathā bārāṇasiyaṃ paññattānaṃ “na, bhikkhave, manussamaṃsaṃ paribhuñjitabba”nti (mahāva. 280) evamādīnaṃ desanādhippāye sati bārāṇasiyaṃ pāpetvā ṭhapeyyāti.

Abbhantaranidānakathā niṭṭhitā.

Verañjakaṇḍavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Pārājikakaṇḍo

1. Paṭhamapārājikaṃ

Sudinnabhāṇavāraṇṇanā

Paṭhamassettha nidāne, ṭhatvā pārājikkassa viññeyyo;
Codanāparihāranayo, puggalavatthuppakāsaneveva.

Tattha bhagavā verañjāyaṃ vutthavasso anupubbena cārikaṃ caranto kattikajunhapakkhe eva vesālim pāpuṇitvā yāva paṭhamapārājikasikkhāpadapaññāpanaṃ, tāva aṭṭha vassāni vesāliyaṃveva viharanto viya pālīkkamena dissati, na ca bhagavā tāvattakaṃ kālaṃ tattheva vihāsi. So hi sudinnassa sāvakānaṃ santike pabbajjaṃ upasampadañca anujānitvā yathābhirantaṃ tattha viharitvā cārikaṃ caranto bhesakāḷavanaṃ patvā tattha terasamaṃ vassaṃ vasi, teneva anukkamena sāvathim patvā cuddasamaṃ vassaṃ vasi, iminā anukkamena aparānīpi tīṇi vassāni tattheva vasi. Ettāvata bhagavā paripuṇṇavāsativasso rājagahato anupubbena vesālim pāpuṇi, tato upasampadāya aṭṭhavassiko sudinno vesāliyaṃveva methunaṃ dhammaṃ abhiviññāpesi, tato bhagavā tasmim vatthusim paṭhamam pārājikaṃ paññapesīti veditabbaṃ. Tattha yasmā upālithero ito paṭhamataraṃ tattha vesāliyañca paññattasikkhāpadāni adassetukāmo, vinayanidānanantaraṃ paṭhamapārājikameva dassetukāmo, tasmā vesāliyaṃ paṭhamam nivāsaṃ, pacchā imassa sikkhāpadassa paññattikāle nivāsañca ekato katvā “tatra sudaṃ bhagavā vesāliya”ntiādīmāha, tena vuttaṃ “paṭhamassettha nidāne, ṭhatvā ...pe... pakāsanevevā”ti. Tasmā imasmim paṭhamapārājikkassa paññattiṭṭhānasañkhāte nidāne ṭhatvā “tena kho pana samayena vesāliyaṃ avidūre kalandagāmo nāma hoti...pe... aññataraṃ vajjigāmaṃ upanissāya viharati”ti etasmim imassa sikkhāpadassa puggalapakāsane, “tena kho pana samayena vajjī dubbhikkhā hoti...pe... tikkhattuṃ methunaṃ dhammaṃ abhiviññāpesī”ti (pārā. 30) imasmim vatthuppakāsane ca codanānayo, parihāranayo ca veditabboti vuttaṃ hoti. Tatrāyaṃ pakāsana – kimatthaṃ therena aññesaṃ sikkhāpadānaṃ puggalavattūni viya sañkhepatto avatvā yattha ca so uppanno, yathā ca dhamme pasanno, yathā ca pabbajito, yathā ca imaṃ vatthuṃ uppādeti, taṃ sabbam anavasesetvā puggalavattūni vitthārato vuttānti ce? Vuccate –

Evam saddhāya kicchena, mahante bhogaññātake;
Hitvā pabbajitānampi, pesalānampi sabbaso.

Sabbalāmakadhammāyaṃ, methuno yadi sambhave;
Na dhammadesanāyeva, siddhā viratī sabbaso.

Tasmā navaṅgasaddhamme, satthārā desitepi ca;
Vinayo paññāpetabbo, tato dhammavisuddhihi.

Vinayābhāvato evaṃ, ajjhācāro bhavissati;
Tasmā vinayapaññatti, sātthikā pesalassapi.

Anādīnavadassāvī, yasmā yaṃ pāpamācari;
Vinayoyeva saddhānaṃ, ādīnavavibhāvino.

Tasmā saddhānusārīnaṃ, vinayo sātthakova yaṃ;
Dhammo dhammānusārīnaṃ, tato ubhayadesanā.

Api ca yadi paṇṇattivītikkaṃ akarontassāpi yāva brahmalokā ayaso patthaṭṭo, pagevaññesanti dassanattaṃ ajjhācārassa pakāṭabhāvadīpanaṃ. Kathaṃ? –

Abhabbo arahattassa, sudinno puttamātarō;
Bhabbānuppannapaññatti, tadatthaṃ na katā ayaṃ.

Nanu māgaṇḍikaṃ ajjupekkhitvā mātāpitūnamassā hitatthaṃ dhammaṃ desetīti imamattaṃ dassetuṃ bījakabījakamātūnaṃ arahattuppati therena dīpitā. “Tena kho pana samayena vesāliyaṃ avidūre kalandagāmo nāma hoti, yena samayena sudinno purāṇadutiyaikāya methunaṃ dhammaṃ paṭisevī”ti vā “yena samayena bhagavā paṭhamapārājikaṃ paññapesī”ti vā vacanaṃ idha na yujjati. Kasmā? “Idha pana hetuattho karaṇattho ca sambhavati”ti vuttaṃ aṭṭhakathāvacanañhi idha na labbhati. Cīranivīṭṭho hi so gāmo, na tasmimyeva samayeti. Yasmā pana so cīranivīṭṭhō ca gāmo attano nivīṭṭhakālato paṭṭhāya sabbakālamatthīti vattabbaṃ arahati, tena pariyaṇena “tena kho pana samayena vesāliyaṃ avidūre kalandagāmo nāma hoti”ti vuttaṃ.

25-6. Anuññatosi pana tvanti samanavattadassanatham bhagavā pucchati. **Mātāpitūhi ananuññātanti** ettha janakeheva ananuññātadassanatham pucchīti vuttam. **Na kho sudinna tathāgatāti** “pabbājetu maṃ bhagavā”ti yācanāvasena panevamāha, na bhagavā sayam saraṇāni datvā pabbājesi. **Dukkhasāti** ettha “kalabhāgampt”ti pāṭhaseso. **Vikappadvayepīti** dutiyatatiyavikappesu. **Purimapadassāti** kiñcīti padassa. **Uttarapadenāti** dukkhasāti padena. **Samānavibhattīti** sāmivacanam. Yathā kiṃ? “Kassaci dukkhasā”ti vattabbe “kiñci dukkhasā”ti vuttanti veditabbam. **Akāmakā vinā bhavissāmāti** tayā saddhiṃ amaritvā akāmā jīvissāma. Sacepi na marāma, akāmakāva tayā viyogaṃ pāpuñissāma, tayi jīvamāne eva no maraṇam bhaveyya, maraṇepi no tayā viyogaṃ mayam akāmakāva pāpuñissāma.

30. Katipāham balaṃ gāhetvāti kasmā panāyam tathā pabbajjāya tibbacchando anuññāto samāno katipāham ghareyyeva vilambitvā kāyabalaṃca aggahesīti? Anumatidānena mātāpitūsu sahāyakesu ca tuṭṭho tesam cittatuṭṭhattham. Kesuci aṭṭhakathāpotthakesu keci ācariyā “ayaṃ sudinno jīvakavatthuto pacchā paṃsukūlikadhutaṅgavasena paṃsukūliko jāto”ti saññāya “gahapaticīvaram paṭikkhipitvā paṃsukūlikadhutaṅgavasena paṃsukūliko hoti”ti likhanti, tam “acirūpasampanno”ti vacanena virujjhati. “Tathā sudinno hi bhagavato dvādasame vasse pabbajito, vīsati vasse nātikulam piṇḍāya pavittḥo sayam pabbajjāya aṭṭhavassiko hutvā”ti, “bhagavato hi buddhattam pattato paṭṭhāya yāva idaṃ vattham, etthantare vīsati vassāni na koci gahapaticīvaram sādiyī, sabbe paṃsukūlikāva ahesu”nti ca vuttana aṭṭhakathāvacanena virujjhati, pabbajjāya aṭṭhavassiko, na upasampadāya. Upasampadam pana **jīvakavatthuto** (mahāva. 326) pacchā alattha, tasmā avassiko nātikulam piṇḍāya pavittḥo siyāti ce? Na, “alattha kho sudinno kalandaputto bhagavato santike pabbajjam, alattha upasampada”nti ekato anantaram vuttatā. Pabbajjanantarameva hi so upasampanno terasadhutaṅgagūṇe samādāya vattanto aṭṭha vassāni vajjigāme viharitvā nissayamuttatā sayamvasī hutvā “etarahi kho vajjī dubbhikkhā”tiādītakavasena yena vesālī tadavasari, tasmā “paṃsukūlikadhutaṅgavasena paṃsukūliko hoti”ti ettakoyeva pāṭho yesu potthakesu dissati, sova pamāṇato gahetabbo. “Āraññiko hoti”ti iminā pañca senāsanapaṭisaṃyuttāni saṅghatāni nesajjikāṅgañca viharasabhāgattā, “piṇḍapātiko”ti iminā pañca piṇḍapāṭisaṃyuttāni, “paṃsukūliko”ti iminā dve cīvaraṭisaṃyuttāni saṅghatānti. Nātiḅharūpaganakāraṇadīpanādhīppayato sapadānacārikāṅgam viṣum vuttanti veditabbam. “Mā atiharāpesu”nti kālabyattayavasena vuttam. Dhammassantarāyakarataratā “imaṃ naya”nti anayoyeva.

Yebhuyyena hi sattānam, vināse paccupaṭṭhite;
Anayo nayarūpena, buddhimāgama tiṭṭhati.

36. Apaññatte sikkhāpadeti ettha duvidham sikkhāpadapaññāpanam. Katham? “Evañca pana, bhikkhave, imaṃ sikkhāpadam uddiseyyāthā”ti evam sauddesānuddesabhedato duvidham. Tattha pātimokkhe sarūpato āgatā pañca āpattikkhandhā sauddesapaññatti nāma. Sāpi duvidhā sapuggalāpuggalaniddesabhedato. Tattha yassā paññattiyā anto āpattiyā saha, vinā vā puggalo dassito, sā sapuggalaniddesā. Itarā apuggalaniddesāti veditabbā. Sapuggalaniddesāpi duvidhā dassitādassitāpattibhedato. Tattha adassitāpattikā nāma aṭṭha pārājikā dhammā. “Pārājiko hoti asaṃvaso”ti hi puggalova tattha dassito, nāpatti. Dassitāpattikā nāma bhikkhunīpātimokkhe “sattarasa saṅghādisesā dhammā nissaraṇiyam saṅghādisesa”nti hi tattha āpatti dassitā saddhiṃ puggalena, tathā apuggalaniddesāpi dassitādassitāpattitova duvidhā. Tattha adassitāpattikā nāma sekhiyā dhammā. Sesā dassitāpattikāti veditabbā. Sāpi duvidhā aniddiṭṭhakāraṇaniddiṭṭhakārabhedato. Tattha aniddiṭṭhakārakā nāma sukkavissaṭṭhi musāvāda omasāvāda pesuñña bhūtagāma aññavādaka ujjhāpanaka gaṇabhojana paramparabhojana surāmeraya aṅgulipatodaka hasadhamma anādariya talaghātakajatumatṭhaka sikkhāpadānam vasena pañcadasavidhā honti. Sesānam puggalaniddesānam vasena niddiṭṭhakārakā veditabbā.

Anuddesapaññattipi padabhājanantarāpattivinītavatthupaṭikkhepapaññattivuttasiddhivasena chabbidhā honti. Tattha “yebhuyyena khāyitam āpatti thullaccayassā”ti (pārā. 61) evamādikā padabhājanīye sandissamānāpatti **padabhājanasikkhāpadam** nāma. “Na tveva naggena āgantabam, yo āgaccheyya, āpatti dukkaṭassā”tiādīkā (pārā. 517) **antarāpattisikkhāpadam** nāma. “Anujānāmi, bhikkhave, divā paṭisalliyantaṃ dvāram saṃvaritvā paṭisalliyitu”nti (pārā. 75) evamādikā **vinītavatthusikkhāpadam** nāma. “Lohituppādako, bhikkhave, anupasampanno na upasampādetabbo, upasampanno nāsetabbo”ti (mahāva. 114) evamādikā **paṭikkhepasikkhāpadam** nāma. Khandhakesu paññattadukkaṭathullaccayāni **paññattisikkhāpadam** nāma. “Yā pana bhikkhunī naccam vā gītam vā vāditaṃ vā dassanāya gaccheyya, pācittiya”nti (pāci. 834) iminā vuttana “yā pana bhikkhunī nacceyya vā gāyeyya vā vādeyya vā pācittiya”nti evamādikam yaṃ kiñci aṭṭhakathāya dissamānam āpattijātam, vinayakammaṃ vā **avuttasiddhisikkhāpadam** nāma. Chabbidhampetam chahi kāraṇehi uddesārahamaṃ na hotīti anuddesasikkhāpadam nāmāti veditabbam. Seyyathidaṃ – pañcahi uddesehi yathāsambhavaṃ visabhāgattā thullaccayadubbhāsītānam, sabhāgavatthukampi dukkaṭathullaccayadvayam asabhāgāpattikattā, antarāpattipaññattisikkhāpadānam nānavatthukāpattikattā, paṭikkhepasikkhāpadānam kesañci vinītavatthupaññattisikkhāpadānañca adassitāpattikattā, adassitavatthukattā bhedaṇuvattakathullaccayassa, adassitāpattivatthukattā avuttasiddhisikkhāpadānanti. Ettāvata “duvidham sikkhāpadapaññāpanam uddesānuddesabhedato”ti yaṃ vuttam, tam samāsato pakāsitam hoti.

Tattha **apaññatte sikkhāpadeti** sauddesasikkhāpadam sandhāya vuttanti veditabbam. Ekacce ācariyā evam kira vaṇṇayanti “cattāro pārājikā kativassābhisambuddhena bhagavatā paññattātiādīnā puccham katvā tesu paṭhamapārājiko vesāliyam paññatto pañcavassābhisambuddhena hemantānam paṭhame māse dutiye pakkhe dasame divase aḍḍhateyyaporisāya chāyāya puratthābhīmukhena nisinnena aḍḍhaterasānam bhikkhusatānam majjhe sudinnaṃ kalandaputtam ārabha paññatto”ti, tam na yujjati, kasmā? –

Yasmā dvādasamaṃ vassaṃ, verañjāyam vasi jino;
Tasmīñca suddho saṅghoti, neva pārājikam tadā.

Therassa sārīputtassa, sikkhāpaññattiyācanā;
Tasmīṃ siddhāti siddhāva, garukāpatti no tadā.

Ovādapātimokkhañca, kiṃ satthā catuvassiko;
Paṭikkhipi kimāṅgañca, samattam anujāni so.

Ajātasattuṃ nissāya, saṅghabhedamakāsi yaṃ;
Devadatto tato saṅgha-bhedo pacchimabodhiyaṃ.

Ārādhayaṃsu maṃ pubbe, bhikkhūti munibhāsitaṃ;
Suttameva pamāṇaṃ no, sova kālo anappakoti.

Yaṃ pana vuttaṃ “atha bhagavā ajjhācāraṃ apassanto pārājikaṃ vā saṅghādisesaṃ vā na paññapesī”ti, taṃ sakalasikkhāpadaṃ sandhāyāha. Na kevalaṃ sauddesasikkhāpadamattaṃ, tena sauddesānuddesapaññattibhedaṃ sakalaṃ pārājikaṃ sandhāyāhāti vuttaṃ hoti. Kiñcāpi nābhīparāmasanampi kāyasamaṃsaggo, tathāpi etaṃ visesaniyamanato, acchandarāgādhippāyato ca visuṃ vuttaṃ. Chandarāgarattasseva hi kāyasamaṃsaggo idhādhippeto. Asucipāne pana hatthiniyā tāpasapassāvapānena **vālakābyo** nāma uppajjati, vālakābyassa vatthu vattabbaṃ. **Maṇḍabyassa** nābhīyā parāmasaneneva kira. Rūpadassane pana vejjakā āhu –

“Thīnaṃ sandassanā sukkaṃ, kadāci calitovare;
Taṃ gāmadhammakaraṇaṃ, dvayasamaṃ saṅgamiya;
Gabbhādīti ayaṃ nayo, thīnaṃ purisadassanāsītyūpaneyya”.

Tathāpyāhu –

“Pupphike edhiya suddhe, passaṃ narañca itthi taṃ;
Gabbhañca nayetyutta-mīti tasmā kāso itī”ti.

Rājorodho viyāti sīhaḷadīpe ekissā itthiyā tathā ahoṣi, tasmā kira evaṃ vuttaṃ. Kiñcāpi yāva brahmalokā saddo abhuggacchi, na taṃ manussānaṃ visayo ahoṣi tesamaṃ rūpaṃ viya. Teneva bhikkhū pucchimsu “kacci no tvaṃ āvuso sudinna anabhirato”ti.

39. Kalīti kodho, tassa sāsanamaṃ **kalisāsanaṃ**, kalaho. **Gāmadhammanti** ettha janapadadhammaṃ janapadavāsīnaṃ siddhiṃ. **Attāti** cittaṃ, sarīrañca. **Asuttantavinibaddhanti** vinayasutte anāgataṃ, suttabhidhammesupi anāgataṃ, **pālivinimuttanti** attho. **Kusumamālanti** nānāguṇaṃ sandhāyāha. **Ratanadāmanti** atthasampattiṃ sandhāya vadati. **Paṭikkhipanādhippāyā** bhaddāli viya. Padaniruttiyañjanāni nāmavevacanāneva “nāmaṃ nāmakammaṃ nāmadheyyaṃ nirutti”tiādīsu (dha. sa. 1315) viya. Nīpariyāyena virati sikkhāpadaṃ nāma. Akusalapakkhe dussīyaṃ nāma cetanā. Kusalapakkhepi cetanāpariyāyato **vibhaṅge** “sikkhāpada”nti vuttaṃ. **Saṅghasutthutāyāti** ettha lokavajjassa paññāpane saṅghasutthutā hoti pākāṭādinavato. Paññattivajjassa paññāpane saṅghaphāsutā hoti pākāṭānisamaṃsattā. Tatha paṭhamena dummaṅkūnaṃ niggaḥo, dutiyena pesalānaṃ phāsuvihāro. Paṭhamena samparāyikānaṃ āsavānaṃ paṭighāto, dutiyena diṭṭhadhammikānaṃ. Tathā paṭhamena appasannānaṃ pasādo, dutiyena pasannānaṃ bhīyobhāvo. “Pubbe katapuññatāya codiyamānassa bhābbakulaputtassā”ti vuttattā “sudinno taṃ kukkuccaṃ vinodetvā arahattaṃ sacchākāsi, teneva pabbajjā anuññātā”ti vadanti, upaparikkhitabbaṃ. Tathā paṭhamena saddhammaṭṭhiti, dutiyena vinayānuggaḥo hotīti veditabbo.

Apicettha vatthuvītikkame yattha ekantākusalabhāvena, taṃ saṅghasutthubhāvāya paññattaṃ lokavajjato, yattha paññattijānane eva atthāpatti, na aññadā, taṃ saddhammaṭṭhitiyā vāpi pasāduppādabuddhiyā dhammadesanāpaṭisamyuttaṃ, itarañca sekhiyaṃ, idaṃ **lokavajjaṃ** nāma. Vatthuno paññattiyā vā vītikkamacetanāyābhāvepi paṭikkhittassa karaṇe, kattabassa akaraṇe vā sati yattha āpattippasaṅgo, taṃ sabbaṃ ṭhapetvā surāpānaṃ **paṇṇattivajjanti** veditabbaṃ. Āgantukavattaṃ, āvāsika, gamika, anumodana, bhattagga, piṇḍacārīka, āraññaka, senāsana, jantāghara, vaccakuṭi, saddhivihārīka, upajjhāya, antevāsika, ācariyavattanti etāni aggahitaggahaṇanayena gaṇiyamānāni **cuddasa**, etāni pana vitthārato **dveasīti mahāvattāni** nāma hontī. Sattahi āpattikkhandhehi samvaro **samvaravinayo** paññattisikkhāpadameva. Tatha **paññattivinayo** samathavinayathāya **samathavinayo** samvaravinayathāya **samvaravinayo** pahānavinayathāyāti yojanā veditabbā. **Yaṃ saṅghasutthū, taṃ saṅghaphāsūtī** ekamiva vuttaṃ saṅghasutthutāya sati saṅghaphāsu bhavissatīti dīpanatthaṃ. Pakarīyanti ettha te te payojanavisesasaṅkhātā atthavasāti atthavasamaṃ “**pakaraṇa**”nti vuccati. Dasasu padesu ekekaṃ mūlaṃ katvā dasakkhattuṃ yojanāya padasataṃ vuttaṃ. Tatha pacchimassa padassa vasena **atthasataṃ** purimassa vasena **dhammasataṃ** atthajotikānaṃ niruttīnaṃ vasena niruttīsataṃ, dhammabhūtānaṃ niruttīnaṃ vasena niruttīsataṃti **dve niruttīsātāni**, atthasate nānasataṃ, dhammasate nānasataṃ dvīsu niruttīsatesu dve nānasatānīti **cattāri nānasatāni** veditabbāni. Ettha **saṅghasutthutāti** dhammasaṅghassa sutthubhāvoti attho. “Atthapadānīti atthakathā. Dhammapadānīti pāḷi”ti vuttaṃ kira.

Methunaṃ dhammanti evaṃ bahulanayena laddhanāmakamaṃ sakasampayogena, parasampayogena vā attano nimittassa sakamagge vā paramagge vā paranimittassa sakamagge eva pavesapaviṭṭhatthituddharaṇesu yaṃ kiñci ekaṃ paṭisevīyanavasena seveyya pārājiko hoti asaṃvāsoti. Keci pana “pavesādīni cattāri vā tīni vā dve vā ekaṃ vā paṭiseveyya, pārājiko hoti. Vuttañhetamaṃ ‘so ce pavesanaṃ sādiyati, pavīṭṭhaṃ, ṭhitaṃ, uddharaṇaṃ sādiyati, āpatti pārājikkassā’tiādī”ti (pārā. 59) vadanti, tesamaṃ matena catūsūpi catasso pārājikāpattīyo āpajjati. Teyeva evaṃ vadanti “āpajjatu methunadhammapārājikāpatti methunadhammapārājikāpattiyā tabbhāgiyā”ti, “attano vītikkame pārājikāpattīṃ, saṅghādisesāpattīnaṃ āpajjitvā sikkhaṃ paccakkhāya gahaṭṭhakāle methunādīpārājikaṃ āpajjitvā puna pabbajitvā upasampajjitvā ekaṃ saṅghādisesāpattīṃ ekamanekamaṃ vā paṭikarivāva so puggalo yasmā nirāpattiko hoti, tasmā so gahaṭṭhakāle sāpattikovāti antimavatthūṃ ajjhāpanassāpi attheva āpattivutthānaṃ. Vutthānadesanāhi pana asujjhanato ‘payoge payoge āpatti pārājikkassā’ti na vuttaṃ gaṇanapayojanābhāvato. Kiñcāpi na vuttaṃ, atha kho **padabhājane** ‘āpatti pārājikkassā’ti vacanenāyamattho siddho”ti yuttiñca vadanti. Yadi evaṃ **mātikāyampi** ‘yo pana bhikkhu methunaṃ dhammaṃ paṭiseveyya pārājika”nti vattabbaṃ bhavyeya, pārājikkassa anavasesavacanampi na yujjeya. Sabbepi hi āpattikkhandhe bhikkhugaṇanañca anavasesetvā tiṭṭhatīti anavasesavacananti katvā paveseva āpatti, na pavīṭṭhādīsu, tamevekaṃ sandhāya “yassa siyā āpatti”ti pārājikāpattīṃ anto katvā nidānuddese vacanaṃ veditabbaṃ. Tasmā **mātikāyamaṃ** “pārājika”nti avatvā “pārājiko hoti”ti puggalaniddesavacanamaṃ tena sarīrabandhanena upasampadāya abhabbhāvadīpanatthaṃ. “Āpatti pārājikkassā”ti **padabhājane** vacanaṃ antimavatthūṃ ajjhāpanassāpi pārājikkassa asaṃvāsassa sato puggalassa attheyasamvāsakabhāvadīpanatthaṃ. Na hi so

saṃvāsam sādiyantopi theyyasaṃvāsako hoti, tasmā “upasampanno bhikkhu” tveva vuccati. Tenevāha “asuddho hoti puggalo aññatarāṃ pārājikaṃ dhammaṃ ajjhāpanno, tañce suddhaditṭhi samāno anokāsam kārāpetvā akkosādhippāyo vadeti, āpatti omasavādena dukkaṭassā” ti (pārā. 389). Anupasampanna tadabhāvato siddho so “upasampanno bhikkhu” tveva vuccatīti. Tena padasodhammaṃ sahaseyyaṅca na janeti, bhikkhupesunñādiṅca janetīti veditabbaṃ. Bhikkhunīnaṃ saṅghādiseseso pana bhikkhusaṅghādisesato vuṭṭhānavidhivisesadassanattaṃ “ayampi bhikkhunī...pe... āpannā” ti (pāci. 679) puggalaniddesaṃ katvāpi pārājikato adhippāyantaradassanattaṃ “nissāraṇīyaṃ saṅghādisesa” nti (pāci. 679) āpattināmaggaḥaṅca kataṃ. Ettavatā sapuggalaniddese dassitādasitāpattidukkaṃ vitthāritāṃ hoti. Apuggalaniddeseso sekhiyeso āpattiyā dassanakāraṇaṃ sekhiyānaṃ **aṭṭhakathāyameva** vuttaṃ. Tadabhāvato itaresu āpattidassanaṃ kataṃ. Apuggalaniddesepi dassitādasitāpattidukkaṅca vitthāritāṃ hotīti.

Paṭhamapaññattikathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Sudinnabhāṇavāraṃ niṭṭhitāṃ.

Makkaṭṭivattukathāvaṇṇanā

40-1. Dutiyapaññattiyāṃ “idha mallā yujjhanti” tiādīsu viya paṭisevatīti vattamānavacanaṃ pacurapaṭisevanavasena vuttaṃ, “tañca kho manussitthiyā, no tiracchānagatāyā” ti paripuṇṇatthampi paṭhamāṃ paññattim attano micchāgāhena vā lesaoḍḍanattāyā vā evamāha. Paripuṇṇatthataṃyeva niyametaṃ “nanu āvuso tatheva taṃ hotī” ti vuttaṃ, teneva makkaṭṭivattu vinītavattūsu pakkhittāṃ avisesattā, tathā vajjiputtakavattu. Vicāraṇā panettha tatiyapaññattiyāṃ āvi bhavissati. “Nanu, āvuso, bhagavatā anekapariyāyena” tiādī na kevalaṃ sauddesaikkhāpadeneva siddhaṃ, “tiracchānagatādisupī pārājika” nti anuddesaikkhāpadenapi siddhanti dassanattaṃ vuttaṃ. Atha vā yadi sauddesaikkhāpadaṃ sāvasesanti paññāpesi, iminā anuddesaikkhāpadenāpi kiṃ na siddhanti dassanattaṃ vuttaṃ. “Tena hi, bhikkhave, bhikkhūnaṃ sikkhāpadaṃ paññāpessāmī” ti tadeva sikkhāpadaṃ paṭhamapaññattameva lesatthikānaṃ alesokāsaṃ katvā āmedittattaṃ katvā paññāpessāmīti attho. Aññathā “aññāvādake vihesake pācittiyā” ntiādīsu (pāci. 101) viya vatthudvayena āpattidvayaṃ āpajjati, na cāpajjati, so evattho aññenāpi vacanena suppakāsito, supariyattakāraṇatthēna daḥatāro katoti adhippāyo. Tatiyapaññattiyāṃpi aññesu ca evaṃ visuddho.

Yassa sacittakapakkhetitiādīmhi pana gaṇṭhipadanayo tāva paṭhamāṃ vuccati, **sacittakapakkheti** surāpānādiacittake sandhāya vuttaṃ. Sacittakesu pana yaṃ ekantamakusaleneva samuṭṭhāpitaṅca. Ubhayaṃ lokavajjāṃ nāma. Surāpānāsmiñhi “surā” ti vā “pātuṃ na vaṭṭati” ti vā jānitvā pivane akusalameva, tathā bhikkhunīnaṃ gandhavaṇṇakattāyā lepane, bhesajjattāyā lepane adosattā “avicāraṇīya” nti ettakaṃ vuttaṃ. Tattha na vaṭṭatīti “jānitvā” ti vuttavacanaṃ na yujjati paṇṇattivajjassāpi lokavajjabhāvappasaṅgato. Imaṃ anīṭṭhappasaṅgaṃ pariharitukāmatāya **vajirabuddhittherassa gaṇṭhipade** vuttaṃ “idha sacittakanti ca acittakanti ca vicāraṇā vatthuvijānaneveva hoti, na paññattivijānane. Yadi paññattivijānane hoti, sabbasikkhāpadāni lokavajjāneva siyuṃ, na ca sabbasikkhāpadāni lokavajjāni, tasmā vatthuvijānaneveva hotī” ti, idaṃ yujjati. Kasmā? Yasmā sekhiyeso paññattivijānaneveva pamāṇaṃ, na vatthumattajānananti, yaṃ pana tatheva vuttaṃ “pasuttassa mukhe koci suraṃ pakkhiyeyya, anto ce paviseyya, āpatti, tattha yathā bhikkhuniyā adhakkhakaṃ ubbhajāṇumaṅgalaṃ parassa āmasanādikāle kāyaṃ acāletvā citteneva sādiyantiyā āpatti ‘kiriyaṃ hotī’ ti vuttā yebhuyyena kiriyasambhavato, tathā ayampi tadā kiriyāva hotī” ti, taṃ suvicāritaṃ anekantākusalabhāvasādhanato. Surāpānāpattiyā ekantākusalatā pana majjasaññinopi sakim payogena pivato hotīti katvā vuttā.

Yaṃ panettha attho – sikkhāpadasīseṇa āpattim gahetvā yassa sikkhāpadassa sacittakassa cittaṃ akusalameva hoti, taṃ lokavajjāṃ. Sacittakacittakasaṅkhātassa acittakassa ca sacittakapakkhe cittaṃ akusalameva hoti, taṃpi surāpānādi lokavajjanti imamatthaṃ sampiṇḍevā “yassa sacittakapakkhe cittaṃ akusalameva hoti, taṃ lokavajja” nti vuttaṃ. Sacittakapakkheti hi idaṃ vacanaṃ acittakaṃ sandhāyāha. Na hi ekaṃsato sacittakassa sacittakapakkheti visesane payojanaṃ atthi. Yasmā panettha paṇṇattivajjassa paññattivijānanacittena sacittakapakkhe cittaṃ akusalameva, vatthuvijānanacittena sacittakapakkhe cittaṃ siyā kusalaṃ siyā akusalaṃ siyā abyākatāṃ, tasmā “tassa sacittakapakkhe cittaṃ akusalamevā” ti na vuccatīti “sesaṃ paṇṇattivajja” nti vuttaṃ. Adhimāne vīṭikkamābhāvā, supinante abbohārikattā supinante vijjānāpi vīṭikkamachāyā abbohārikabhāvenāti vuttaṃ hoti. Idaṃ pana vacanaṃ daḥhikammasithilakaraṇappayojanattā ca vuttaṃ, tena yaṃ vuttaṃ bāhiraṇidānakathādhikāre “daḥhikammasithilakaraṇappayojanāti yebhuyyatāya vutta” ntiādī, taṃ suvuttamevāti veditabbaṃ.

Makkaṭṭivattukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Vajjiputtakavattuvaṇṇanā

43-4. Vajjīsu janapadesu vasantā **vajjino** nāma, tesāṃ puttā. **Yāvadatthanti** yāvata attho adhippāyoti vuttaṃ hoti, tattha yaṃ vuttaṃ “sikkhāṃ appaccakkhāya dubbalyaṃ anāvikatvā” ti, taṃ kāmāṃ sikkhāpaccakkhāne, tadekaṭṭhe ca dubbalyāvikaṇe paññatte sati yujjati, na aññathā. Tathāpi idāni paññāpetabbaṃ upādāya vuttaṃ, kathañhi nāma chabbaggiyā bhikkhū atirekacīvaraṃ dhāressanti (pārā. 459), ālavakā bhikkhū kuṭiyō kārāpentī appamāṇikāyo (pārā. 342), bhikkhuniyo dve vassāni chasu dhammesu asikkhitasikkhāṃ sikkhamānaṃ vuṭṭhāpentī (pāci. 1077), saṅghena asammatāṃ vuṭṭhāpentītiādī (pāci. 1084) viya daṭṭhabbaṃ. Na hi tato pubbe adhiṭṭhānaṃ vikappanaṃ vā anuññātaṃ. Yadabhāvā atirekacīvaranti vadeyya, pamāṇaṃ vā na paññattaṃ, yadabhāvā appamāṇikāyoti vadeyya, evaṃsāmpadamidaṃ daṭṭhabbaṃ. “Ullumpatu maṃ, bhante, saṅgho anukampaṃ upādāyā” ti (mahāva. 71, 126) upasampadaṃ yācitvā upasampanna upasampannasamanantareveva “upasampanna bhikkhunā methuno dhammo na paṭisevitabbo, asakyaputtiyo” ti (mahāva. 129) ca paññattena assamañādiabhāvāṃ upagantukāmena nanu paṭhamāṃ ajjhupagatā sikkhā paccakkhātābbā, tattha dubbalyaṃ vā āvikātābbāṃ siyā, te pana “sikkhāṃ appaccakkhāya dubbalyaṃ anāvikatvā methunaṃ dhammaṃ paṭisevimṣū” ti anupaññattiyā okāsakaraṇattaṃ vā taṃ vuttanti veditabbaṃ. “So āgato na upasampādetabbo” ti kiñcāpi ettheva vuttaṃ, tathāpi itaresupī pārājikesu yathāsambhavaṃ veditabbaṃ. Na hi sikkhāṃ appaccakkhāya dubbalyaṃ anāvikatvā yo pārājikavattumaṃ adinnaṃ theyyasaṅkhātāṃ ādiyati, manussaviggaḥaṃ vā jīvītā voropeti, paṭivijānantassa uttarimanussadhammaṃ vā

ullapati, so āgato na upasampādetabbo. Anupaññatti hi daḥkammaṣiṭhilaḥkammakaraṇappayojanā. Sā hi yassa pārājikaṃ hoti aññā vā āpatti, tassa niyamadassanappayojanāti lakkhaṇānupaññattikkattā. Evañhi ante avatvā ādimhi vuttā “gāmā vā araññā vā”ti (pārā. 91) anupaññatti viya. Paripuṇṇe panetasmim sikkhāpade –

“Nidānā mātikābhedo, vibhaṅgo taṃniyāmakō;
Tato āpattiyā bhedo, anāpatti tadaññathā”ti. –

Ayaṃ nayo veditabbo. Tattha sudinnavattu makkaṭṭivatthu vajjiputtakavattu cāti tippabhedam vatthu imassa sikkhāpadassa nidānam nāma, tato nidānā “yo pana, bhikkhu, bhikkhūnam sikkhāsājīvasamāpanno...pe... asaṃvāso”ti imissā mātikāya bhedo jāto. Tattha hi “antamaso tiracchānagatāyā”ti itthilingavacanena “saccaṃ, āvuso, bhagavatā sikkhāpadam paññattam, tañca kho itthiyā no purise no paṇḍake no ubhatobyañjanake cā”ti makkaṭṭipārājiko viya aññopi lesam oḍḍetum sakkoti, tasmā tādisassa alesokāsassa dassanattam idam vuccati. Makkaṭṭivatthusañkhātā nidānā “antamaso tiracchānagatāyapī”ti mātikāvacanabhedo na itthiyā eva methunasiddhidassanato kato, tasmā **vibhaṅgo taṃniyāmakō** tassā mātikāya adhippetatthaniyāmakō vibhaṅgo. **Vibhaṅge** hi “tisso itthiyo. Tayo ubhatobyañjanakā. Tayo paṇḍakā. Tayo purisā. Manussitthiyā tayo magge...pe... tiracchānagatapurisassa dve magge”tiādinā (pārā. 56) nayena sabbalesokāsam pidaḥitvā niyamo kato.

Ettāha – yadi evam sādharmaṣisikkhāpadavasena vā lingaparivattanavasena vā na kevalam bhikkhūnam, bhikkhunīnampi “sikkhāsājīvasamāpanno”ti vibhaṅge vattabam siyā. Tadvacanena bhikkhunī purisalīngapātubhāvena bhikkhubhāve ṭhitā evam vadeyya “nāham upasampadakāle bhikkhūnam sikkhāsājīvasamāpannā, tasmā na appaccakkhātāsikkhāpi methunadhammena pārājikā homī”ti? Vuccate – tathā na vattabam aṇiṭṭhappasaṅgato. Bhikkhunīnampi “sikkhāsājīvasamāpanno”ti vutte bhikkhunīnampi sikkhāpaccakkhānam atthīti āpajjati, tañcāṇiṭṭham. Idam aparam aṇiṭṭhappasaṅgoti “sabbasikkhāpadāni sādharmaṇeva, nāsādharmaṇī”ti. Apicāyam bhikkhūnam sikkhāsājīvasamāpannovāti dassanattam “anujānāmi, bhikkhave, taṃyeva upajjha”ntiādi (pārā. 69) vuttam, apica yo tathā lesam oḍḍetvā methunam dhammam paṭisevanto vajjiputtakā viya pārājiko hoti. Te hi “bhikkhūnam sikkhāsājīvasamāpanno”ti vacanābhāve sati “āpattim tumhe, bhikkhave, āpannā pārājika”nti vuttā bhagavatā. Ettha pana “bhikkhave”ti vuttatā keci bhikkhulīnge ṭhitā, “idāni cepi mayam, bhante ānanda, labheyyāma bhagavato santike pabbajjam labheyyāma upasampada”nti vuttatā keci vibbhantāti veditabbā. **Tato āpattiyā bhedo**ti tato vibhaṅgato “akkhāyite sarīre pārājikaṃ, yebhuyena khāyite thullaccaya”ntiādi āpattiyā bhedo hoti. **Anāpatti tadaññathā**ti tato eva vibhaṅgato yenākārena āpatti vuttā, tato aññenākārena anāpattibhedova hoti. “Sādiyati āpatti pārājikassa, na sādiyati anāpatti”ti hi vibhaṅge asati na paññayati. Ettāvata samāsato gāthātho vutto hoti. Ettha ca pana –

“Nidānamātikābhedo, vibhaṅgassa payojanam;
Anāpattipakāro ca, paṭhamo nippayojo”ti. –

Imam nayaṃ dassetvā sabbasikkhāpadānam attho pakāsitaḥ. Katham? Bhagavatā pana yenākārena yaṃ sikkhāpadam paññāpitaṃ, tassa ākāraṣa samattham vā asamattham vāti duvidham nidānam, ayaṃ **nidānabhedo**. Mātikāpi nidānapekkhā nidānānapekkhāti duvidhā. Tattha catutthapārājikādisikkhāpadāni nidānapekkhāni. Na hi vaggumudātīriyā bhikkhū sayameva attano attano asantam uttarimanussadhammam musāvadalakkaṇam pāpetvā bhāsiṃsu. Aññamaññassa hi te uttarimanussadhammassa gihīnam vaṇṇam bhāsiṃsu, na ca tāvatā pārājikavatthu hoti. Tattha tena lesena bhagavā tam vatthum nidānam katvā pārājikaṃ paññapesi, tena vuttam “nidānapekkhā”nti. Iminā nayena nidānapekkhāni ṇatvā tabbiparīṭṭhāni sikkhāpadāni nidānānapekkhānti veditabbāni, ayaṃ **mātikābhedo**.

Nānappakārato mūlāpattippahonakavattupayogacittaniyamadassanavasena mātikāya vibhajanabhāvadīpanattam tesam appahonakatāya vā tadaññataravekallatāya vā vītikame sati āpattibhedadassanattam, asati anāpattidassanattathācāti sabbattha tayo atthavase paṭicca mātikāya vibhajanam vibhaṅgo ārabhīyati veditabbo. Ettha pana “bhikkhakoti bhikkhu, bhikkhācariyam ajjhupagatoti bhikkhu, bhinnapaṭadharoti bhikkhū”ti kevalam byañjanattadīpanavasena pavatto vā, “samaññāya bhikkhū”ti bhikkhubhāvasambhavam anapekkhitvāpi kevalam bhikkhu nāma pavattitṭhānadīpanavasena pavatto vā, “ehi bhikkhūti bhikkhu, saraṇagamanehi upasampannoti bhikkhu, ṇatticatutthena kammena upasampannoti bhikkhū”ti upasampadānantarenāpi bhikkhubhāvasiddhidīpanavasena pavatto vā, “bhadro bhikkhu, sāro bhikkhu, sekkho bhikkhu, asekkho bhikkhū”ti bhikkhukaraṇehi dhammehi samannāgatābhikkhudīpanavasena pavatto vā vibhaṅgo ajjhupekkhito sabbasāmaññāpadattā, tathā aññabhāgiyasikkhāpadādīsu sadvārasena, adhikaraṇadassanādivasena pavatto ca ajjhupekkhito itaratta tadabhāvatoti veditabbo.

Tattha tisso itthiyotiādi vatthuniyamadassanavasena pavatto, manussitthiyā tayo magge methunam dhammam paṭisevantassa āpatti pārājikassātiādi payoganiyamadassanavasena pavatto, bhikkhussa sevanacittam upaṭṭhitetiādi cittaniyamadassanavasena pavatto, sādiyati āpatti pārājikassa, na sādiyati anāpattitiādi vatthupayoganiyame sati cittaniyamabhāvābhāvavasena āpattānāpattidassanattam pavatto, matam yebhuyena khāyitam āpatti thullaccayassātiādi vatthussa appahonakatāya vītikame āpattibhedadassanattam pavatto, na sādiyati anāpattitiādi cittaniyamavekalyena vītikamābhāvā anāpattidassanattam pavattoti. Evam itaresupī sikkhāpadesu yathāsambhavanayo ayanti payojano vibhaṅgo.

Anāpattivāro pana mūlāpattito, tadaññekadesato, sabbāpattito ca anāpattidīpanavasena tividho. Tattha yo paṭhamo, so vibhaṅgo viya tayo atthavase paṭicca pavatto. Katame tayo? Mātikāpadānam sāthakanirattakānam tadaññathā uddharaṇānuddharaṇavasena sappayojanānippayojanabhāvadīpanattam, tadaññathā paṭipattikkamadassanattam, āpattippahonakattānēpi vissajjanattathācāti. Katham? **Ēlakalomasikkhāpade** “bhikkhuno paneva addhānamaggappaṭipannassa ēlakalomāni uppajjeyyūṃ, ākañhamānena bhikkhunā paṭiggahetabbāni”ti (pārā. 572) etāni kevalam vatthumattadīpanapadānti nirattakāni nāma, tesam anāpatti. “Addhānamaggam appaṭipannassa uppanne ēlakalome anāpatti, ākañhamānena paṭiggahite”tiādinā nayena tadaññathā anuddharaṇena nippayojanabhāvo dīpito hoti, yadidaṃ **mātikāyam** “methunam dhammam paṭiseveyyā”ti, idam sāthakam. Tassa sappayojanabhāvadīpanattam “anāpatti ajānantassa asādiyantassā”ti vuttam. Yasmā jānanasādiyanabhāvena āpatti, asevantassa

anāpatti, tasmā vuttaṃ **mātikāyaṃ** “yo pana bhikkhu methunaṃ dhammaṃ paṭisevveyya, pārājiko hoti asaṃvāso”ti adhippāyo. “Parapariggahitaṃ parapariggahitasaññitā garuparikkhāro theyyacittaṃ avaharaṇa”nti vuttānaṃ pañcannampi āṅgānaṃ pāripūriyā petatiracchānagatapariggahite āpattipahonakaṭṭhānēpi vissajjanatthaṃ “anāpatti petapariggahite”tiādi (kaṅkhā. aṭṭha. dutiyapārājikavaṇṇanā) vuttaṃ. Anāpatti imaṃ jāna, imaṃ dehi, imaṃ āhara, iminā attho, imaṃ kappiyaṃ karohīti bhaṇatītiādi pana tadanāññatā paṭipattikkamadassanattamaṃ vuttanti veditabbaṃ. Ettāvata “nidānamātikābhedo”tiādinā vuttagāthāya attho pakāsito hoti.

Ettha paṭhamapaññatti tāva paṭhamabodhiṃ atikkamitvā paññattattā, āyasmato sudinnassa aṭṭhavassikkakāle paññattattā ca rattaññumahattaṃ pattakāle paññattā. Dutiyānupaññatti bāhusaccamahattaṃ pattakāle uppannā. So hāyasmā makkaṭipārājiko yathā mātugāmapaṭisaṃyuttasu sikkhāpadesu tiracchānagatitthi anadhippetā, tathā idhāpīti saññāya “saccaṃ, āvuso, bhagavatā sikkhāpadaṃ paññattaṃ, tañca kho manussitthiyā, no tiracchānagatitthiyā”ti āha. Tatiyānupaññatti lābhaggamahattaṃ pattakāle uppannā. Te hi vajjiputtakā lābhaggamahattaṃ pattā hutvā yāvadattaṃ bhujjivā nhāyitvā varasayanesu sayitvā tatiyānupaññattiyā vatthumaṃ uppādesuṃ, te ca vepullamahattaṃ patte saṅge uppannā, sayañca vepullamahattaṃ patṭati “vepullamahattampetha labbhatī”ti vuttaṃ. Idamaṃ paṭhamapārājikasikkhāpadaṃ tividhampi vatthumaṃ upādāya catubbidhampi taṃ kālaṃ patvā paññattanti veditabbaṃ.

Tattha **yo panāti** anavasesapariyādānapadaṃ. **Bhikkhūti** tassa atippasaṅganiyamapadaṃ. **Bhikkhūnaṃ sikkhāsājīvasamāpanno**ti tassa viśesanavacanamaṃ. Na hi sabbopi bhikkhūnāmaṃkō yā bhagavatā yāya kāyaci upasampadāya upasampannabhikkhūnaṃ heṭṭhimaparicchedena sikkhitabbasikkhā vihitā, “ettha saha jīvantī”ti yo ca ājīvo vutto, taṃ ubhayaṃ samāpannova hoti. Kadā pana samāpanno ahoṣi? Yāya kāyaci upasampadāya upasampannasamanantarameva tadubhayaṃ jānantopi ajānantopi tadajjhupagattā samāpanno nāma hoti. **Saha jīvantī**ti yāva sikkhamaṃ na paccakkhātī, pārājikabhāvañca na pāpuṇāti, yaṃ pana vuttaṃ **andhakatṭhakathāyaṃ** “sikkhamaṃ paripūrento sikkhāsamāpanno sājīvaṃ avīttikkamanto sājīvasamāpanno hotī”ti, taṃ ukkaṭṭhaparicchedavasena vuttaṃ. Na hi sikkhamaṃ aparipūrento kāmavitakkādibahulo vā ekaccaṃ sāvasesamaṃ sājīvaṃ vīttikkamanto vā sikkhāsājīvasamāpanno nāma na hoti. Ukkaṭṭhaparicchedena pana catukkaṃ labbhati atthi bhikkhu sikkhāsamāpanno silāni paccavekkhanto na sājīvasamāpanno acittakaṃ sikkhāpadaṃ vīttikkamanto, atthi na sikkhāsamāpanno kāmavitakkādibahulo sājīvasamāpanno nirāpattiko, atthi na sikkhāsamāpanno na ca sājīvasamāpanno anavasesamaṃ āpattim āpanno, atthi sikkhāsamāpanno ca sājīvasamāpanno ca sikkhamaṃ paripūrento sājīvañca avīttikkamanto, ayameva catuttho bhikkhu ukkaṭṭho idha adhippeto siyā. Na hi bhagavā anukkaṭṭhaṃ vatthumaṃ yuttoti ce? Na, “tatra yāyaṃ adhisīlasikkhā, ayaṃ imasmiṃ atthe adhippetā sikkhā”tivacanavirodhato. Ukkaṭṭhaggahaññadhippāye sati “sikkhātī tisso sikkhā”ti ettakameva vattabbanti adhippāyo. Sikkhattayasamāpanno hi sabbukkaṭṭhoti.

“Methunaṃ dhammaṃ paṭisevveyyā”ti parato vacanaṃ apekkhitvā adhisīlasikkhāya vuttāti ce? Na, tassāpi abhabbattā. Na hi adhisīlasikkhamaṃ paripūrento sājīvañca avīttikkamanto methunaṃ dhammaṃ paṭisevitumaṃ bhabbo, taṃ sikkhamaṃ aparipūrento sājīvañca vīttikkamanto eva hi paṭisevveyyāti adhippāyo, tasmā evamettha attho gahetabbo. Yasmā sikkhāpadasaṅkhāto sājīvo adhisīlasikkhameva saṅgañhātī, netaraṃ adhicittasikkhamaṃ adhipaññāsikkhamaṃ vā, tasmā “tatra yāyaṃ adhisīlasikkhā, ayaṃ imasmiṃ atthe adhippetā sikkhā”ti vuttaṃ, tasmā adhisīlasikkhāya saṅgāhako sājīvo sikkhāsājīvoti vutto. Iti sājīvavisesanattamaṃ sikkhāggahaṇamaṃ kataṃ. Tadatthadīpanattameva **vibhaṅge** sikkhamaṃ aparāmasitvā “tasmim sikkhati, tena vuccati sājīvasamāpanno”ti vuttaṃ, tena ekamevīdaṃ atthapadanti dīpītaṃ hoti. Tañca upasampadūpagamanantaro paṭṭhāya sikkhānādhikārattā “sikkhatī”ti ca “samāpanno”ti ca vuccati. Yo evamaṃ “sikkhāsājīvasamāpanno”ti saṅkhyamaṃ gato, tādisamaṃ paccayaṃ paṭicca aparabhāge sājīvasaṅkhātameva sikkhamaṃ appaccakkhāya, tasmimyeva ca dubbalyamaṃ anāvīkatvā methunaṃ dhammaṃ paṭisevveyyāti ayamattho yujjati. Kintu aṭṭhakathānayo paṭikkhitto hoti. So ca na paṭikkhepārahoti tena tadanuśarena bhavitabbaṃ.

Adhippāyo panettha pariyesitabbo, so dāni vuccati – sabbesupi sikkhāpadesu idameva bhikkhulakkhaṇamaṃ sādharmaṇamaṃ, yadidaṃ “bhikkhūnaṃ sikkhāsājīvasamāpanno”ti. Khīṇāsavopi sāvako āpattim āpajjati acittakaṃ, tathā sekkho. Puthujjano pana sacittakampi, tasmā sekkhasekkhuputhujjanabhikkhūnaṃ sāmāññamidaṃ bhikkhulakkhaṇanti katvā kevalamaṃ sikkhāsamāpanno, kevalamaṃ sājīvasamāpanno ca ubhayaṃ samāpanno cāti sarūpekadesekasesanayena “sikkhāsājīvasamāpanno”tveva sampiṇḍetvā ukkaṭṭhaggahaṇena anukkaṭṭhānaṃ gahaṇasiddhito aṭṭhakathāyaṃ ukkaṭṭhova vutto. Tameva sampādetumaṃ “tasmim sikkhati, tena vuccati sājīvasamāpanno”ti ettha sikkhāpadassa avacane parihāraṃ vatvā yasmā pana so asikkhampi samāpanno, tasmā sikkhāsamāpannotipi atthato veditabboti ca vatvā “yaṃ sikkhamaṃ samāpanno taṃ appaccakkhāya yañca sājīvaṃ samāpanno tattha dubbalyamaṃ anāvīkatvā”ti vuttanti ayamaṭṭhakathāyaṃ adhippāyo veditabbo. Etasmim pana adhippāye adhisīlasikkhāya eva gahaṇamaṃ sabbatthikattā, silādhiṅkārato ca vinayassāti veditabbaṃ. Yathā ca sikkhāpadaṃ samādiyanto silāmaṃ samādiyati vuccati, evamaṃ sikkhāpadaṃ paccakkhanto silasaṅkhātamaṃ sikkhamaṃ paccakkhātīti vatthumaṃ yujjati, tasmā tattha vuttaṃ “yaṃ sikkhamaṃ samāpanno, taṃ appaccakkhāya”ti. Sikkhamaṃ paccakkhāya paṭisevitamethunassa upasampadaṃ anujānanto na samūhanati nāma. Na hi so bhikkhu hutvā paṭisevī, “yo pana bhikkhū”ti ca paññattaṃ. Ettāvataṃ samāsato “sikkhāsājīvasamāpanno”ti ettha vattabbaṃ vuttaṃ.

Kim iminā viśesavacanena payojanaṃ, nanu “yo pana bhikkhu sikkhamaṃ appaccakkhāya dubbalyamaṃ anāvīkatvā...pe... asaṃvāso”ti ettakameva vattabbanti ce? Na vattabbaṃ anīṭṭhappasaṅgato. Yo pana sikkhāsājīvasamāpanno theyyasamvāsādikō kevalena samaññāmattena, paṭiññāmattena vā bhikkhu, tassāpi sikkhāpaccakkhānaṃ atthi. Sikkhamaṃ appaccakkhāya ca methunaṃ dhammaṃ paṭisevantassa pārājikāpatti. Yo vā pacchā pārājikamaṃ āpattim āpajjivā na sikkhāsājīvasamāpanno tassa ca, yo vā pakkhapaṇḍakattā paṇḍakabhāvūpagamanena na sikkhāsājīvasamāpanno tassa ca tadubhayaṃ atthīti āpajjati. “Paṇḍakabhāvapakke ca pakkhapaṇḍako upasampadāya na vatthū”ti vuttaṃ, tasmā itarasmim pakkhe vatthūti siddhamaṃ, tasmim pakkhe upasampanno paṇḍakabhāvapakke paṇḍakattā na sikkhāsājīvasamāpanno, so pariccejatabbasikkhāya abhāvena sikkhamaṃ appaccakkhāya mukhena parassa āṅgajāttaggaṇādayo methunaṃ dhammaṃ paṭisevveyya, tassa kuto pārājikāpattīti adhippāyo. Ayaṃ nayo apaṇḍakapakke alabhamañasseva parato yujjati, labhantassa pana arūpasattānaṃ kusalānaṃ samāpattikkhaṇe bhavaṅgavicchede satīpi amaraṇamaṃ viya paṇḍakabhāvapakkepi bhikkhubhāvo atthi. Saṃvāsaṃ vā sādīyantassa na theyyasamvāsakabhāvo atthi antimavatthumaṃ ajjhāpanassa viya. Na ca saḥaseyyādikamaṃ janeti. Gaṇapūraṃkō pana na hoti antimavatthumaṃ ajjhāpano viya, na so sikkhāsājīvasamāpanno, itarasmim pana pakkhe hoti, ayaṃ imassa tato viśeso. Kimayaṃ sahetuko, udāhu ahetukoti? Na ahetuko. Yato upasampadā tassa apaṇḍakapakke anuññātā sahetukapaṭisaṅghikattā. Paṇḍakabhāvapakkepi kissa nānuññātīti ce? Paṇḍakabhūtattā opakkamikapaṇḍakassa viya.

Apica sikkhāsājīvasamāpannoti iminā tassa sikkhāsamādānaṃ dīpetvā taṃ samādinnaṃ sikkhamaṃ appaccakkhāya tattha ca dubbalyamaṃ

anāvikatvāti vattum yujjati, na aññathāti iminā kāraṇena yathāvuttāniṭṭhappasaṅgato “yo pana bhikkhu bhikkhūnaṃ sikkhāsāḷḅasamāpanno sikkhaṃ appaccakkhāyā”tiādi vuttam. Yathā cettha, tathā “yo pana bhikkhu bhikkhūnaṃ sikkhāsāḷḅasamāpanno sikkhaṃ appaccakkhāyā dubbalyaṃ anāvikatvā gāṃvā vā araṇṇā vā adinnaṃ theyyasaṅkhātāṃ ādiyeyya (pārā. 89), sugatacīvarappamāṇaṃ cīvaraṃ kāraṇeṃ atirekaṃ vā, chedanakaṃ pācittiya”ntiādinā (pāci. 548) nayena sabbattha yojetabbaṃ. **Antamaso tiracchānagatāyapīti** manussitthiṃ upādāya vuttam. Na hi “pageva paṇḍake purise vā”ti vattum yujjati. Sesam tathā tathā vuttanayameva.

Ayaṃ paṭhamapārājikassa mātikāya tāva vinicchayo.

Catubbhavinayakathāvaṇṇanā

45. Nīharitvāti ettha sāsanaṭo nīharitvāti attho. “Pañcahupāli, aṅgehi samannāgatena bhikkhunā nānuyuñjitaḅbaṃ. Katamehi pañcahi? Suttaṃ na jānāti, suttānulomaṃ na jānāti”ti (pari. 442) evamādito hi pariyaṭṭisāsanaṭo suttaṃ, suttānulomaṃca nīharitvā pakāsesum. “Anāpatti evaṃ amhākaṃ ācariyānaṃ uggaho pariḅucchāti bhaṇati”ti evamādito pariyaṭṭisāsanaṭo ācariyavādaṃ nīharitvā pakāsesum. **Bhārukacchakavattusmiṃ** “āyasmā upāli evamāha – anāpatti, āvuso, supinantenā”ti (pārā. 78) evamādito pariyaṭṭisāsanaṭo eva attanomaṭiṃ nīharitvā pakāsesum. Tāya hi attanomaṭiyā thero etadaggaṭṭhānaṃ labhi. Apī ca vuttañhetam bhagavatā “anupasaḅpanna paññattena vā apaññattena vā vuccamāno...pe... anādariyaṃ karoti, āpatti dukkaṭṭassa”ti (pāci. 343). Tathā hi paññattaṃ nāma suttaṃ. Sesattaṃ apaññattaṃ nāma. Tenāyaṃ “catubbidhañhi vinayaṃ, mahātherā”ti gāthā suvuttā. Yaṃ sandhāya vuttam nāgasenaṭtherena. **Āhaccapadenāti** aṭṭha vaṇṇaṭṭhānāni āhacca vuttana padanikāyenāti attho, udāhaṭena kaṇṭhokkantaṭena padasaṃmūhenāti adhippāyo. **Rasenāti** tassa āhaccabhāsitaṭsa rasena, tato uddhaṭena vinicchayenāti attho. Suttacchāyā viya hi suttānulomaṃ. Ācariyavādo “ācariyavaṃso”ti vutto **pāliyaṃ** vuttānaṃ ācariyānaṃ paraḅparāya ābhatova paṃāṇanti dassanaṭṭhaṃ. **Adhippāyoti** kāraṇopaḅpattisiddho uḅpohanayaḅpavatto paccakkhāḅipamaṅḅapatirūpako. **Adhippāyoti** ettha “attanomaṭi”ti keci atthaṃ vadanti.

Parivāraṭṭhakathāyaṃ, idha ca kiñcāpi “suttānulomaṃ nāma cattāro mahāḅpadesā”ti vuttam, atha kho mahāḅpadesanaṃyasiddhaṃ paṭikkhittapaṭikkhittaṃ anuññātānaṃnūññātaṃ kappiyākappiyaṭi atthato vuttam hoti. Tathā yaṃsmā ṭhānaṃ okāso paḅesoti kāraṇavevacanāni “aṭṭhānaṃetaṃ, ānanda, anavakāso”tiādi (pārā. 43) sāsanaṭo, “niggahaṭṭhāna”nti ca “asandiṭṭhiṭṭhāna”nti ca “asandiṭṭhi ca pana paḅeso”ti ca lokato, tasmā **mahāḅpadesāti** mahākāraṇānti attho. Kāraṇaṃ nāma ṅāpako hetu idhāḅhippetam. Mahantaḅhāvo pana tesam mahāvisayaṭṭā mahāḅhūtānaṃ viya. Te duvidhā vinayamaḅpadesā suttantikamaḅpadesā cāti. Tathā vinayamaḅpadesā vinaye payogaṃ gacchanti, itare ubhayaṭṭhāpi, teneva **parivāre** anuyogavatte “dhammaṃ na jānāti, dhammānulomaṃ na jānāti”ti (pari. 442) vuttam. Tathā **dhammanti** ṭhapaṭvā vinayaḅpiṭakaṃ avasaḅpiṭakadvayaṃ. **Dhammānulomanti** suttantike cattāro mahāḅpadesa. Tathā yo dhammaṃ dhammānulomaṅceva jānāti, na vinayaṃ vinayānulomaṅca, so “dhammaṃ rakkhāmi”ti vinayaṃ ubbinaṃ karoti, itaro “vinayaṃ rakkhāmi”ti dhammaṃ uddhammaṃ karoti, ubhayaṃ jānanto ubhayaḅpi saḅpāḅeti.

Tratidaṃ mukhamattaṃ – tathā paṭhamo “so ce pavesanaṃ sāḅiyati, paṅiṭṭhaṃ, ṭhitaṃ, uddharaṇaṃ sāḅiyati āpatti, na sāḅiyati anāpatti”ti ettha vipaṭṭipajjati. So hāyasmā sukhavedanaṅyassa upāḅinnaphoṭṭhabbassa, kāyindriyaṭsa ca saṃyoge satī paṅivijānanto kāyikasukhavedanaḅpattimattena sāḅiyati nāmāti paricchinditvā tassa āpatti pārājikassāti asevanaḅhippāyassaḅpi āpattippasaṅgaṃ karoti, tathā yassa santhatattā vā yonidosavasena vā dukkhā asātā vedanā, vātopahaṭagattatāya vā neva kāyikavedanā, tassa jānanto ajānatoḅpi “anāpatti asāḅiyantassa”ti (pārā. 76) suttantaṃ dassetvā sevanaḅhippāyassaḅpi anāpattippasaṅgaṃ karoti, tathā yaḅi mocanaṅgena upakkamato mutte saṅghāḅiseso, pageva methunaṅraṅenāti dukkaṭṭaṭṭhānaṃ gahetvā saṅghāḅisesaṭṭhānaṃ karoti, evaṃ vinayaṃ ubbinaṃ karoti nāma. Itaro “anāpatti ajānantaṭsaṭi vuttattā jānanto jānaneva sukhavedanā hotu vā mā vā sāḅiyānā hoti”ti vatvā asevanaḅhippāyassaḅpi jānanto anāpattiṭṭhāne āpattiṃ karoti, anavaḅjjaṃ sāvaḅjjaṃ karotiṭi evaṃ dhammaṃ uddhammaṃ karoti. Ubhayaṃ pana jānanto “bhikkhussa sevanaḅcittaṃ upaṭṭhiteti (pārā. 57) vacanaṭo sevanaḅcittamevettha paṃāṇaṃ, tassa bhāvena āpatti pārājikassa, abhāvena anāpatti”ti vatvā ubhayaḅpi rakkhati saḅpāḅeti. Iminā nayena sabbasikkhāḅadesu yathāsaḅbhavaṃ saḅpayojanā kāṭabbā.

Saṅgītiṃ āroḅetvā ṭhapaṭapāliṭo vinimuttaṃ katvā ṭhapaṭattā **pālivinimuttā** atthato, nayato, anulomato ca **pāliokkantaḅvinicchayaḅpavattā** anupaṅiṭṭhavinicchayaḅvasena pavattāti attho. “Na saṃmūhanissaṭi”ti jānatoḅpi bhagavā kevalaṃ “tesaṃ mataṃ pacchimaṃ janatā mama vacanaṃ viya paṃāṇaṃ karotū”ti dassanaṭṭhaṅca parinibbānaḅkāle evamāha “ākaṅkhamāno, ānanda, saṅgho mamaḅcayena khuddānukhuddakāni sikkhāḅadāni saṃmūhanatū”ti (dī. nī. 2.216), tenetaṃ siddhaṃ “paññattaḅpi ce sikkhāḅadaṃ saṃmūhanitum yassa saṅghassa anuññātaṃ bhagavatā, tassa paññattānulomaṃ atirekaṭṭhadīpanaṃ, pagevānuññātaṃ bhagavatā”ti. Kiñca bhiiyo unāṅirittasikkhāḅadesu ācariyakulesu vivādo aññamaññaṃ na kāṭabboti dassanaṭṭhaṅca. Kasmā saṅgho na saṃmūhanāti? Aññamaññaṃ vivāḅpasaṅgadassanaṭo. Bhagavatā ca “saḅbeheva saṃaggehi saṃmodamaṅnehi avivadaṃānehi sikkhitabba”nti vuttam. Tathā ca ekacce therā evamaḅhaṃsūti ca aññavāḅadassanaṭo vivadaṃānehi sikkhitabbaṃ jātaṃ, tadabhāvattaḅpi ṅattidutiyaḅkammaḅcaṃ sāvetvā avivadaṃāneheva sikkhitabbaṃ akāsi.

Apicāti attano matiyā pākāṭakaraṇattaṃ āraḅbho. Tathā “suttantaḅbhidhammavinayaṭṭhakathāsu”ti vacanaṭo piṭakattayaḅsaḅpi sāḅhāraṅā eṭā kathāti veditaḅbā, “atha paṅāyaṃ kappiya”ntiādi vinayasseva. **Kāraḅasaṅghasaḅdisanti** saṅgītikāraḅasaṅghasaḅdisaṃ. “Suttāḅicatukkaṃ appaccakkhāya tena aviruddhassa kammaṭsa kāraḅasaṅghasaḅdisa”nti **dhammasirittatherassa gaṅṭhipade** vuttam, taṃ ayuttaṃ, “suttameva balavataṃ. Suttañhi aḅpaṅiṭṭhayaṃ kāraḅasaṅghasaḅdisa”nti eteḅi paḅeḅi ayuttattā. **Pākatiḅe** pana **gaṅṭhipade** “tamattaṃ vinicchinitvā tassa kāraḅasaṅghasaḅdisa”nti vuttam. **Paravāḅi** amhākaṃ saṃayaḅvijānanaḅko aññanikāyikoti vuttam. **Paravāḅi suttānulomanti** kathaṃ? “Aññatra udakadantaḅponā”ti (pāci. 266) suttaṃ saḅavāḅissa, tadanulomato nāḅikeraphalassa udakaḅpi udameva hoṭti paraḅvāḅi ca.

“Nāḅikerassa yaṃ toyaṃ, purāṅaṃ piṭṭabandhanaṃ;
Tameva taruṅaṃ toyaṃ, piṭṭagaṃ balabandhana”nti. –

Evam paravādinā vutte sakavādī dhaññaphalassa gatikkattā, āharatthassa ca pharaṇato ‘yāvakālikameva ta’nti vadanto paṭikkhipati. **Paro ācariyavādanti** ‘suñkam pariharatīti ettha upacāraṃ okkamitvā kiñcāpi pariharati, avahāro evā’ti aṭṭhakathāvacanato ‘tathā karonto pārājjikamāpajjati’ti paravādinā vutte sakavādī ‘suñkam pariharati, āpatti dukkaṭassā’ti suttaṃ tattheva āgatamahāaṭṭhakathāvacanena saddhīṃ dassetvā paṭisedheti, tathā karontassa dukkaṭamevāti. **Paro attanomatīti** ettha ‘purebhattam parasantakam avaharāti purebhattameva harissāmīti vāyamantassa pacchābhattam hoti, purebhattapayogova so, tasmā mūlaṭṭho na muccatīti tumhākam theravādattā mūlaṭṭhassa pārājjikamevā’ti paravādinā vutte sakavādī ‘tam sañketam pure vā pacchā vā tam bhaṇḍam avaharati, mūlaṭṭhassa anāpattī’ti (pārā. 119) suttaṃ dassetvā paṭikkhipati.

Paro suttanti ‘aniyatahetudhammo sammattaniyatahetudhammassa ārammaṇapaccayena paccayo’ti suttaṃ paṭṭhāne likhitaṃ dassetvā ‘ariyamaggassa na nibbānamevārammaṇa’nti paravādinā vutte sakavādī ‘ārammaṇattikādisuttānulome na otarati’ti paṭikkhipati. Suttānulome otarantamyeva hi suttaṃ nāma, netaraṃ. Tena vuttaṃ pālīāgataṃ paññāyatīti ettakenapi siddhe **tisso saṅgītiyo āruḥhapālīāgataṃ paññāyati**’tiādi. Tādīsañhi pamādalekhanti ācariyo. ‘Appamādo amataṃ padaṃ, pamādo maccuno pada’nti (dha. pa. 21; netti. 26) vacanato dinnabhojane bhuñjivā parissayāni parivajjivā satīṃ paccupaṭṭhapetvā viharanto nicco hotīti. Evarūpassa atthassa vasena āruḥhampi suttaṃ na gahetabbam, tena vuttaṃ no ce tathā paññāyatīti siddhepi **‘no ce tathā paññāyati, na otarati na sameti**’ti. **‘Bāhirakasuttaṃ vā’**ti vuttattā attano suttampi atthena asamentaṃ na gahetabbam. **Paro ācariyavādanti**ādisu dvīsu nāyasa pamādalekhavasena tattha tattha āgataṭṭhakathāvacanaṃ theravādehi saddhīṃ yojetvā veditabbam.

Atha panāyam ācariyavādam. Paro suttanti paravādinā ‘mūlabjījam nāma haliddi siṅgiveram vacā...pe... bje bījasaññī chindati vā chedāpeti vā bhindati vā...pe... āpatti pācittiyassāti (pāci. 91) tumhākam pāṭhattā haliddigaṇṭhīṃ chindantassa pācittiya’nti vutte sakavādī ‘yāni vā panaññāni atthi mūle sañjāyanti’tiādiṃ dassetvā tassa aṭṭhakathāsaṅkhātena ācariyavādena paṭikkhipati. Na hi gaṇṭhīṃ gaṇṭhī jāyatīti. **Paro suttānulomanti** paravādinā ‘anāpatti evam amhākam ācariyānam uggaḥhoti vacanassānulomato ‘amhākam porāṇabhikkhū ekapāsāde gabbhaṃ thaketvā anupasampannena sayitum vaṭṭatīti tathā katvā āgatā, tasmā amhākam vaṭṭatīti tumhesu eva ekaccesu vadantesu tumhākam na kiñci vattum sakkā’ti vutte sakavādī ‘suttaṃ suttānulomañca uggaḥhotakānamyeva ācariyānam uggaḥhoti pamāna’ntiādiṭṭhakathāvacanaṃ dassetvā paṭisedheti. **Paro attanomatīti** ‘dvāraṃ vivarivā anāpucchā sayitesu ke mucchantī’ti ettha pana dvepi janā mucchantī yo ca yakkhagahitako, yo ca bandhitvā nipajjāpitoti tumhākam theravādattā aññe sabbepe yathā tathā vā nipannādayopi mucchantīti paṭisedheti.

Atha panāyam attanomatīṃ. Paro suttanti ‘āpattim āpajjanti’ti paravādinā gutte sakavādī ‘divā kilantarūpo mañce nisinnō pāde bhūmito amocetvāva niddāvasena nipajjati, tassa anāpattī’tiādiṭṭhakathāvacanaṃ (pārā. aṭṭha. 1.77) dassetvā ekabhaṅgena nipannādayopi mucchantīti paṭisedheti. **Athāyam attanomatīṃ. Paro suttānulomanti** ‘domanassaṃ pāham, devānaminda, duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampītiādivacanehi (dī. ni. 2.360) saṃsandanato sadārapose doso tumhākam natthi, tena vuttaṃ ‘puttadārassa saṅgaho’nti (khu. pā. 5.6; su. ni. 265) paravādinā vutte kiñcāpi sakavādī bahussuto na hoti, atha kho rāgasahiteneva akusalena bhavitabbanti paṭikkhipati. Sesesupi iminā nayena aññāthāpi anurūpato yojetabbam. Idam sabbaṃ upatissattherādayo āhu. Dhammasirithero pana ‘ettha paroti vutto aññānikāyiko, so pana attano suttādīniyeva āharati. Tāni sakavādī attano suttādīmi otāretvā sace sameti gaṇṭhāti, no ce paṭikkhipatī’ti vadati.

Catubbidhavinayakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Padabhājanīyavaṇṇanā

Sikkhāpadavibhaṅge pana kiñcāpi **yo panāti** anavasesapariyādānapadaṃ, tathāpi **bhikkhūti** iminā parapadena samānādhikaraṇattā tadanurūpānevassa vibhaṅgapadāni vuttāni. Bhikkhunibbācanapadāni tīṇi kiñcāpi sabhikkhubhāvassa, abhikkhubhāvassa cāti yassa kassaci pabbajitassa sādharmaṇi, tathāpi ‘asuddho hoti puggalo aññataram pārājjikam dhammaṃ ajjhāpanno, tañce suddhādīṭṭhi samāno anokāsaṃ kārapetvā cāvanādhīppāyo vadeti, āpatti saṅghādisesena dukkaṭassā’ti evamādisuttaṃ nibbācanatthayuttova puggalo ‘āpatti saṅghādisesena dukkaṭassā’ti (pārā. 389) ettha vatthu, na itaro gīhibhūtoti dassanattam vuttaṃ. Sabbassapi vinayapīṭakassa sādharmaṇam bhikkhulakkaṇam vatthuñhi bhagavā ārabhi. Yo pana suddho eva samāno kenaci kāraṇena gīhilinge ṭhito, so attano sabhikkhubhāvattā eva vatthu hoti, asuddhopi bhikkhulinge ṭhitattāti ayamatto dassito hoti. Asuddhopi ṇātakehi, paccatthikehi vā rājabhayādikāraṇena vā kāśāvesu saussāhova apanītakāsavo vatthu eva puna kāśāvaggaṇaṇa theyyasaṃvāsakabhāvānupagamanato, bhikkhunibbācanattham anikkhittadhurattāti vuttaṃ hoti. Yo pana liṅgathenako bhikkhunibbācanattham sayañca ajjhupagato, saṃvāsam thenento, tañce suddhādīṭṭhi samāno anokāsaṃ kārapetvā cāvanādhīppāyo vadeti, āpatti saṅghādisesena dukkaṭassāti ayampi attho dassito hoti.

‘Samaññāya bhikkhu paṭiññāya bhikkhū’ti vacanadvayam yathāvuttañca attham upabrūheti, antarā uppanāya niyatāya micchādīṭṭhiyā upacchinnakusalamūlo kevalāya samaññāya, paṭiññāya ca ‘bhikkhū’ti vuccati, na paramatthatotī imam atirekattham dīpeti. Kim vuttaṃ hoti? ‘Nāham, bhikkhave, aññam ekadhammampi samanupassāmi, yaṃ evam mahāsāvajjam yathayidaṃ, bhikkhave, micchādīṭṭhi. Micchādīṭṭhiparamāni, bhikkhave, mahāvajjāni’ti āhaccabhāsitaṃ saṅgīttitayaruḥham suttaṃ, **aṭṭhakathāyam**pi ‘micchādīṭṭhiparamāni etesanti micchādīṭṭhiparamāni’ti (a. ni. 1.310) vuttaṃ. Pañca ānantariyakamāni mahāsāvajjāni, micchādīṭṭhi pana mahāsāvajjatarāti adhippāyoti. Kasmā? Tesañhi paricchedo atthi, sabbabalavampi kappatṭhitikameva hoti, niyatamicchādīṭṭhiyā pana paricchedo natthi, tāya samannāgatassa bhavato vuttānaṃ natthi, tasmā ‘imassa bhikkhukaraṇā kusalaṃ dhammā saṃvijjanti’ti vā ‘suddhovāya’nti vā na sakkā vattum. ‘Dīṭṭhivipattipaccayā dve āpattīyo āpajjati’ti vuttattā na sakkā ‘asuddho’ti vā ‘aññataram pārājjikam dhammaṃ ajjhāpanno’ti vā vattum. Esa hi ubhopi pakkhe na bhajati, tena vuttaṃ ‘samaññāya, paṭiññāya ca bhikkhu, na paramatthato’ti.

Kimattham panevam mahāsāvajjāya niyatamicchādīṭṭhiyā pārājjikam bhagavā na paññapesīti? Dubbijānattā. Pakatiyāpesā dīṭṭhi nāma ‘sammā’ti vā ‘micchā’ti vā duviññeyyā, pageva ‘niyatā’ti vā ‘aniyatā’ti vāti. Tattha pārājjikāpattiyā paññāyā bhikkhū aññamaññam asamādīṭṭhikam pārājjikam maññamānā uposathādīni akatvā acireneva sāsaṇam vināseyyum, sayañca apuññam

pasaveyyum suddhesupi bhikkhūsu vipaṭṭipattiyā paṭipajjanena. Tasmā upāyakusalatāya pārājikaṃ apaññāpetvā tassa ukkhepaniyakammam, sammāvattaṇca paññāpetvā taṃ saṅghena asambhogam, asaṃvāsaṇca akāsi. Bhagavā hi tassa ce eṣā dīṭṭhi aniyatā, sammāvattam pūretvā osāraṇam labhitvā pakatatto bhaveyya. Niyatā ce, aṭṭhānametaṃ anavakāso, yaṃ so niyatamicchādīṭṭhiko sammāvattam pūretvā osāraṇam labhitvā pakatatto bhaveyya. Kevalam “samaññāyabhikkhu paṭiññāyabhikkhū”ti nāmatattadhārako hutvā param maraṇā ariṭṭho viya saṃsārakhāṇukova bhavissatīti imam nayaṃ addasa.

Aṭṭhasu upasampadāsu tissovettha vuttā, na itarā pāṭipuggalattā, bhikkhūnaṃ asantakattā ca. Tattha hi ovādapāṭiggahaṇapañhabyākaraṇupāsampadā dvinnam therānaṃ eva, sesā tisso bhikkhūnaṃ santakāti idha nādhippetā, tissannampi upasampadānaṃ majjhe “bhadro bhikkhū”tiādīni cattāri padāni vuttāni tissannaṃ sādharmaṇattā. Ehibhikkhubhāvena vā saraṇagamaṇāṭṭicatutthēna vā upasampanno hi bhadro ca sāro ca sekkho ca asekkho ca hoti, upasampadavacanāṃ pana nesam sāvaka bhāvadīpanattham. Ime eva hi āpattim āpajjanti, na sammāsambuddhā, paccekabuddhā ca.

Ayaṃ imasmim atthe adhippetoti ettha ca āpattim āpajjituṃ bhabbā ṇatticatutthēna kamma upasampannā. Na hi aññe ehibhikkhusaraṇagamaṇavādapāṭiggahaṇapañhabyākaraṇāhi upasampannā āpattim āpajjituṃ bhabbā, tenete paṭikkhipitvā “ayaṃ imasmim atthe adhippeto bhikkhū”ti antīmova vuttoti kira **dhammasirithero**, tam ayuttam. “Dve puggalā abhabbā āpattim āpajjituṃ buddhā ca paccekabuddhā cā”ti (pari. 322) ettakameva vuttanti. Aññathā ehibhikkhūdayopi vattabbā siyuṃ. Kiñca bhīyyo “dve puggalā bhabbā āpattim āpajjituṃ bhikkhū ca bhikkhuniyo cā”ti samaññena vuttattā ca, apica āpattibhayaṭṭhānadassanato ca. Kathaṃ? Āyasmā sārīputto āvasathapiṇḍam kukkucāyānto na paṭiggahesi, cīvaravippavāsabhayā ca sabbaṃ ticīvaram gahetvā nadim taranto manam vuḷho ahosi mahākassapo. Kiñca saraṇagamaṇupāsampadāya upasampanne ārabha saddhivihārikavattādīni asammāvattantānaṃ nesam dukkaṭāni ca paññāntāni dissanti, tasmā dubbicāritametaṃ. **Ayaṃ imasmim atthe adhippeto bhikkhūti** paṭikkhitāya saraṇagamaṇupāsampadāya anuññātapasaṅghabhayāti **upatisatthero**, āpattiyā bhabbatam sandhāya tasmim vutte pubbe paṭikkhitāpi sā puna evam vadantena anuññātāti bhikkhūnaṃ micchāgāho vā vimati vā uppajjati, tasmā na vuttāti vuttam hoti, tam “bhikkhūni nāma ubhato saṅghe upasampannā”ti (pāci. 161) iminā sameti. Idañhi sākiyādīnaṃ anuññātaupāsampadāya anupabandhabhayaṃ vuttam.

Ayaṃ panettha amhākaṃ khanti – bhikkhu-padaniddesattā yattakāni tena padena saṅgham gacchanti, ye ca vinayapīṭake tattha tattha sandissanti sayam āpattāpajjanaṭṭhēna vā dutṭhullārocanapaṭicchādānādīsu paresam āpattikaraṇaṭṭhēna vā, te sabbe dassetvā idāni yadidaṃ tassa bhikkhū-padassa viśesanattham vuttam parapaḍam “sikkhāsājīvasamāpanno”ti, tassa vasena idaṃ vuttam “ayaṃ imasmim atthe adhippeto bhikkhū”ti. So eva hi kammavācānantarameva sikkhāsājīvasamāpanno hoti tato paṭṭhāya sauddesasikkhāpadānaṃ uppattidassanato, tasseva ca sikkhāpaccakkhānaṃ dissati, netarassa. Tasseva ca sikkhāpaccakkhānaṃ sambhavati “ullumpatu maṃ, bhante, saṅgho anukampaṃ upādāyā”ti (mahāva. 71, 126) vatvā samādinattā, tasseva ca upasampannasamanantarameva akaraṇīyanissayācikkhanadassanato, vinayaṃ pāṭimokkham uddesam paccakkhāmītiadisikkhāpaccakkhānalakkhaṇapāriṇīto cāti sikkhāpaccakkhānaṃ upādāya so eva idhādhippetoti vuttam hoti.

Yasmā panassa sikkhāpaccakkhānaṃ sabbathā yujjati, tasmā “sikkham paccakkhāya tam tam vatthum vītikamantassa tato tato āpattito anāpatti, itarassa āpattī”ti vuttam yujjati, tasmā “yattha yattha sāvajjapaññānti, anavajjapaññānti vā, ayaṃ imasmim atthe adhippeto bhikkhūti vuccati, tattha tattha tadajjhācārathenāyameva ṇatticatutthēna upasampanno adhippeto nāmā”ti vuttam yujjati veditabbam. Evaṃ sante yaṃ vuttam “yāya kāyaci upasampadāya ayaṃ imasmim ‘methunaṃ dhammaṃ paṭisevitvā pārājiko hoti”ti atthe bhikkhūti adhippeto”ti, tampi na vattabbameva. Kathaṃ hoti? Virodhadosopi parihato hoti. Kathaṃ? Sace ṇatticatutthēna upasampanno eva idhādhippeto “bhikkhū”ti ca “upasampanno”ti ca, tena na upasampanno anupasampanno nāmāti katvā ṇatticatutthakammato aññathā upasampannā nāma mahākassapaṭṭhēdayo itaresam anupasampannaṭṭhāne ṭhatvā sahaseyyapadasodhammāpattim janeyyūṃ, omasanādīkale ca dukkaṭameva janeyyunti evamādīko virodhadoso parihato hotīti sabbaṃ ācariyo vadati. **Maṅguracchavi** nāma sāmo.

Yasmā te atimahanto jātimado cittaṃ pariyoṭṭhāti, tasmā tumhehi mama sāsane evam sikkhitabbam. **“Sātasahagatā** paṭhamajjhānasukhasahagatā asubhe ca ānāpāne cā”ti **gaṇṭhipade** vuttam. **Uddhumātakasaññāti** uddhumātakanimitte paṭiladdhapāṭhamajjhānasaññā. **Rūpasaññāti** pathavīkasiṇādirūpavacarajjhānasaññā. So tam byākāsi “avibhūtā, bhante, uddhumātakasaññā vaḍḍhitabbattā asubhānaṃ, vibhūtā, bhante, rūpasaññā vaḍḍhitabbattā kasiṇāna”nti. Pañcaupāsampadakkamo **mahāvaggā** gahito. **ṇatticatutthenāti** ettha kiñcāpi ṇatti sabbapaṭhamam vuccati, tissannaṃ pana anussāvanānaṃ atthabyañjanabhedābhāvato atthabyañjanabhinnā ṇattitāsam catutthāti katvā “ṇatticatuttha”nti vuccati. Byañjanānurūpameva aṭṭhakathāya “tīhi anussāvanāhi ekāya ca ṇattiyā”ti vuttam, atthapavattikkamena padena pana “ekāya ṇattiyā tīhi anussāvanāhi”ti vattabbam. Yasmā panettha “cattārimāni, bhikkhave, kammāni (mahāva. 384), cha imāni, bhikkhave, kammāni adhammakammam vaggakamma”nti (mahāva. 387) vacanato kuppakammampi katthaci “kamma”nti vuccati tasmā **“akuppēnā”**ti vuttam.

Yasmā akuppampi ekaccaṃ na ṭhānārahaṃ, yena appatto osāraṇam “sosārīto”ti **campeyyakkhandhake** (mahāva. 395 ādayo) vuccati, tasmā **“ṭhānārahena”**ti vuttam. Yadi evam “ṭhānārahena”ti idameva paḍam vattabbam, na pubbapadaṃ iminā akuppasiddhitoti ce? Tam na, aṭṭhānārahena akuppēna upasampanno imasmim atthe anadhippetoti aṇiṭṭhappasaṅgato. Dvīhi panetehi ekato vuttehi ayamattho paññāyati “kevalam tena akuppēna upasampanno ayampi imasmim atthe adhippeto ‘bhikkhū’ti, ṭhānārahena ca upasampanno ayampi imasmim atthe adhippeto ‘bhikkhū’ti, kuppēna upasampanno nādhippeto”ti. Tenāyampi attho sādhitō hoti “yo pana, bhikkhu, jānaṃ unavīsativassam puggalam upasampādeyya, so ca puggalo anupasampanno”ti (pāci. 403) vacanato yāva na ṇāyati, tāva samaññāyabhikkhupaṭiññāyabhikkhubhāvam upagatopi na pubbe dassitasamaññāyabhikkhupaṭiññāyabhikkhu viya aññesaṃ bhikkhūnaṃ upasampannaṭṭhāne ṭhatvā omasanapācītiyādivattho hoti, kevalam anupasampannaṭṭhāne ṭhatvā “anupasampanne upasampannaññā padaso dhammaṃ vāceti, āpatti pācītiyassā”tiādī (pāci. 47) āpattivattthumeva hutvā tiṭṭhati. Akuppēna upasampanno pana pacchā pārājīkopi jātito upasampannaṭṭhāne tiṭṭhatīti “paṇḍako, bhikkhave, anupasampanno na upasampādetabbo, upasampanno nāsetabbo”tiādīnā (mahāva. 109) nayena vuttesu pana vajjanīyapuggalesu koci puggalo “upasampanno”ti vuccati, nopi upasampannaṭṭhāne tiṭṭhati, koci tiṭṭhatīti veditabbam.

Ettha pana atthi kammaṃ akuppaṃ ṭhānārahaṃ, atthi ṭhānārahaṃ nākuppaṃ, atthi akuppañceva na ṭhānārahañca, atthi nākuppaṃ na ca ṭhānārahanti idaṃ catukkaṃ vedittabbaṃ. Tattha paṭhamam tva vuttaṃ, tatiyacatutthāni pākāṇi. Dutiyam pariyāyena bhikkhunisaṅghato ekatoupasampannāya liṅgaparivatte sati labbhati. Tassa hi puggalassa pubbe sikkhamānakāle laddhaṃ ñatticatutthaupasampadākammaṃ kiñcāpi akuppañceva ṭhānārahañca, purisalīnge pana pātubhūte “anujānāmi, bhikkhave, taṃyeva upajjhaṃ tameva upasampada”nti (pārā. 69) ettha apariyāpannattā tassa puggalassa kevalam sāmaṇerabhāvāpattito kammaṃ dāni kuppaṃ jātanti vuccati. Liṅgaparivattena cīvarassa adhiṭṭhānavijahanam viya tassa puggalassa bhikkhunisaṅghena katāya upasampadāya vijahanam hoti vedittabbaṃ, aññathā so puggalo upasampanno bhikkhūti āpajjati. Atha vā liṅgaparivatte asatipitam ekatoupasampadākammaṃ kuppati, yathāṭṭhāne na tiṭṭhati. Tasmā na tva sā “bhikkhūti”ti saṅkhyam gacchati. Yasmā aññataram pārājikam dhammaṃ āpajjivāpi anāpajjivāpi uppabbajitukāmatāya gihilingam sādiyantiyā punapi upasampadā ubhatoṅge labbhati, tasmā tena pariyāyena “kuppati kuppa”nti vuccati, yathāvuttakammadosābhāvato pana “ṭhānāraha”nti. Bhikkhūti pana gihilingam sādiyantikāle na purisalīngapātubhāve sati bhikkhūsu upasampadam labbhatīti sādhaṃ karamaṃ na dissati, sikkham paccakkhāya uppabbajitā ce, labhatīti eke, tam panāyuttam bhikkhuniyā sikkhāpaccakkhanābhāvato amhākam khatīti ācariyo. “Yathā ‘kattabba’nti vuttaṃ, tathā akate kuppati katvā karaṇam **satthūsāsana**”nti **gaṇṭhipade** vuttaṃ. Yattha yattha “**gaṇṭhipade**”ti vuccati, tattha tattha “**dhammasirītherassa gaṇṭhipade**”ti gahetabbaṃ.

Sājivapadabhājanīyavaṇṇanā

“Mahābodhisattā niyatā”ti vuttaṃ **anugaṇṭhipade**. Yattha “**anugaṇṭhipade**”ti, tattha “**vajirabuddhittherassa**”ti gahetabbaṃ. Sāvakabodhipaccekabodhisammāsambodhīti vā tīsu bodhīsu sammāsambodhiyam sattā bodhisattā **mahābodhisattā** nāma. Pātimokkhasīlabahukattā, bhikkhusīlattā, kilesapidahanavasena vattanato, uttamena bhagavatā paññattattā ca **adhikam**, buddhuppādeyeva pavattanato **uttamanti** aññatarasmim **gaṇṭhipade**. Kiñcāpi paccakabuddhāpi dhammatāvasena pātimokkhasamvarasīlena samannāgatāva honti, tathāpi “**buddhuppādeyeva pavattati**”ti niyamitam tena pariyāyenāti. Tenāha “**na hi tam paññattim uddharitvā**”tiādi. Pātimokkhasamvaratopi ca maggaphalasampayuttameva sīlam adhisīlam, tam pana idha anadhippetam. Na hi tam pātimokkhadesena saṅgahitanti. Samantabhadraṃ karaṇavacanam sabbasikkhāpadānam sādharāṇalakkhaṇattā imissā anupaññattiyā ariyapuggalā ca ekaccaṃ āpattim āpajjantīti sādhitametam, tasmā “**na hi tam samāpanno methunam dhammaṃ paṭisevati**”ti aṭṭhakathāvacanam asamattam viya dissatīti? Nāsamattam, samatthameva yasmim yasmim sikkhāpade sāsā vicāraṇā, tassa tasseva vasena aṭṭhakathāya pavattito. Tathā hi **kaṅkhāvitaraniyam** (kaṅkhā. aṭṭha. nidānavāṇṇanā) udakukkhepasimādhikāre “tīmaṇḍalam paṭicchādetvā antaravāsakam anukhipitvā uttarantiyā bhikkhuniyā”ti vuttaṃ **bhikkhuniyavibhaṅge** āgatattā. Eseva nayo aññepi evarūpesu. Kimattanti ce tam? Pājjikkamānūvattanena pājjikkamadassanattam. Tatrīdam samāsato adhippāyadīpanam – padasodhammasikkhāpadassa tikaparicchede upasampane upasampannasāññī, anāpattī, akaṭānudhammasikkhāpadavasena upasampane ukkhittake siyā āpattī, tathā sahaseyyasikkhāpadeti evamādi. Attho panettha parato āvi bhavissati.

Yam vuttaṃ **aṭṭhakathāyam** “tatopi ca maggaphalacittameva adhiccitam, tam pana idha anadhippetā”nti ca, “tatopi ca maggaphalapaññāva adhipaṇṇā, sā pana idha anadhippetā. Na hi tam samāpanno bhikkhu methunam dhammaṃ paṭisevati”ti. “Tatra yāyam adhisīlasikkhā, ayam imasmim atthe adhippetā sikkhā”ti imāya pāliyā virujjhati. Ayañhi pāli adhisīlasikkhāva idha adhippetā, na itarāti dīpeti. Aṭṭhakathāvacanam tāsampi tiṇṇam lokiyānam adhippetatam dīpeti. Ayam panettha aṭṭhakathādhippāyo – tissopi lokiyā sikkhā imasmim paṭhamaparājike sambhavanti, kālenāpi adhiccitapaññālābhī bhikkhu tathārūpam asappāyam paccayam paṭicca tato tato adhiccitato, adhipaṇṇāto ca āvattitvā sīlabhedam pāpuṇeyāti ṭhānametam vijjati, na lokuttaracittapaññālābhī, ayam nayo itaresupi sabbesu adinnādānādīsū sacittakesu labbhati, acittakesu pana itaropi. Tathāpi kevalam vinayapītakassa, pātimokkhasīlassa ca saṅgāhakattā “sikkham appaccakkhāyā”ti imasmim uttarapade paccakkhānārahā adhisīlasikkhāva lokiyāti dassanattam pāliyam “tatra yāyam adhisīlasikkhā, ayam imasmim atthe adhippetā sikkhā”ti vuttanti vedittabbaṃ.

Ettha **sikkhāti** kāyavacīduccaritato viratī ca cetanā ca, aññatra cetanāyeva vedittabbā. **Sikkhāpadanti** sauddesasikkhāpadam, ekaccaṃ anuddesasikkhāpadañca labbhati. **Cittassa adhikaramam katvāti** tasmim sikkhatīti adhikaramatthe bhumanti dassanattam vuttaṃ. **Yathāsikkhāpadanti** paccavekkhaṇavasena vuttaṃ. Sīlapaccavekkhaṇāpi hi sīlameva, tasmā suppaṭicchannādicārittesu virativippayuttacetanam pavattentopi sikkham paripūrentotveva saṅkhyam gacchati. “Sampajānamusāvāde pācītiyā”nti (pāci. 2) vuttamariyādam avitikkamanto “tasmīñca sikkhāpade sikkhatī”ti vuccati. Aññatarasmim pana **gaṇṭhipade** vuttaṃ “**sikkhāti** tam sikkhāpadam sikkhanabhāvena pavattacittuppādo. **Sājivanti** paññati. Tadattadassanattam pubbe methunasamvarasetam adhiyacana”nti. Yasmā sikkhāya guṇasammatāya puññasammatāya tantiyā abhāvato lokassa dubbalyāvīkammaṃ tattha na sambhavati. Patthanīyā hi sā, tasmā “yāñca sājivam samāpanno, tattha dubbalyam anāvīkatvā”ti vuttaṃ. Āṇāya hi dubbalyam sambhavatīti āyasmā upatisso.

Sikkhāpaccakkhānakathāvaṇṇanā

Ettha yāmiti amukasmim titthāyatane, gharādimhi vā. **Bhāvavīkappākārenāti** “ahaṃ assa”nti āgatattā yam yam bhavitukāmo, tassa tassa bhāvassa vīkappākārena, bhikkhubhāvato aññabhāvavīkappākārenāti adhippāyo.

46. Handāti vacasāyeva. **Gihibhavam patthayamānoti**ādi padehi cittaniyamam dasseti. Ekeneva cittena sikkhāpaccakkhānam hoti, na tadabhāvenāti.

51. Buddhaṃ dhammantiādi padehi khetaniyamam dasseti. Tattha ādito cuddasahi padehi sabhāvapariccāgo, pacchimehi aṭṭhahi bhāvantarādānañca dassitam hoti. **Paccakkhāmi dhārehīti** etehi kālaniyamam dasseti. **Vadatīti** iminā padena payoganiyamam dasseti. **Viññāpetīti** iminā vijānananiyamam dasseti. **Ummattako sikkham paccakkhāti, ummattakassa santike sikkham paccakkhāti**ādihi puggalaniamam dasseti. **Ariyakena milakkhassa santike sikkham paccakkhāti**ādihi pana puggalādiniamepi sati vijānananiyamāsambhavam dasseti. Tattha “yāya milakkhabhāsāya kālaniyamo natthi, tāyapi bhāsāya kālaniyamatthadīpane sati

sikkhāpaccakkhānaṃ ruhatīti no matī”ti **ācariyo. Davāyā**tiādīhi khettādinīyame satipi cittaniyamābhāvena na ruhatīti dasseti. **Sāvetukāmo na sāvetīti** cittaniyamepi satī payoganiyamābhāvena na ruhatīti dasseti. **Aviññussasāveti, viññussa na sāvetīti** cittakhetakālapayogapuggalavijānananiyamepi satī yaṃ puggalaṃ uddissa sāveti, tasveva savane na ruhatī, na aññassāti dassanattamaṃ vuttaṃ, tena vuttaṃ **aṭṭhakathāyaṃ** “yadi ayameva jānātūti ekaṃ niyametvā āroceti, tañce so eva jānāti, paccakkhātā hoti sikkhā. Atha so na jānāti...pe... appaccakkhātā hoti sikkhā”ti. **Sabbaso vā pana na sāveti, appaccakkhā hoti sikkhā**ti cttādinīyameneva sikkhā paccakkhātā hoti, na aññathāti dassanattamaṃ vuttaṃ. Ettāvata “sikkhā...pe... dubbalyaṃ anāvīkatvā”ti padassa padabhājanam tīhi ākārehi dassitaṃ hoti. Tattha dve amissā, pacchimo eko missoti veditabbo. **Teneva vacībhedenā**ti tadatthadīpanamattaṃ vacanam sutvāva teneva vacībhedenā jānāpetīti attho. **Cittasampayuttanti** paccakkhātukāmatācittasampayuttaṃ. **Samayaññū** nāma tadadhippāyajānanamattena hoti.

53. Vaṇṇapaṭṭhānaṃ buddhaguṇadīpakamaṃ suttaṃ. Upāligahapatinā vuttā kira **upāligāthā**. Paññānaṃ saññānanti atthato ekaṃ, tasmā **bodhipaññānanti** bodhisaññānaṃ, bodhibhījanti vuttaṃ hoti.

Dvinnampi niyametvāti ettha “dvīsupi jānantesu eva paccakkhāmīti adhippāyena vutte tesu eko ce jānāti, na paccakkhātā hoti”ti aññatarasmimipi **gaṇṭhipade** vuttaṃ, taṃ aṭṭhakathāya na sameti. “Gihī homī”ti vā “gihimhī”ti vā vutte kiñcāpi vattamānavacanamaṃ hoti. “Dhārehi”ti atthābhāvā ca “dhārehi”ti vutte ca parassupari gacchati, tasmā na hoti. **Sandiṭṭhikaṃ dhammanti** sabbattha dhammavacanamaṃ vuttaṃ yaṃ sandhāya “sandiṭṭhika”nti vadati, taṃ pakāsetuṃ. Aññathā “vijitavijayaṃ paccakkhāmī”ti vutte cakkavattīdīsipi tappasaṅgato buddhasaddopi avasāne vattabbo bhavēyya. Ācariyavevacanesu pana **yo maṃ pabbājesīti**adi upajjhaṃ aggahetvā, paraṃ vā uddissa pabbajitaṃ sandhāya vuttanti. **Okallakoti** kapaṇādhivacanamaṃ. **Moḷibaddhoti** sikkhābaddho, omukkamaṃ vā. **Cellako** athero. **Ceṭako** majjhimo. **Moḷigallo** mahāsāmaṇero. Manussaviggahanāgādīnaṃ nāgarūpādīnaṃ vā santike, bhāsājānanakinnarādīnaṃ vā. “Devatā nāma mahāpaññā”ti kira pāṭho. **Davāyā**ti sahasā. **Ravābhaññenā**ti khalitabhaññena. Akkharasamayānañhi nābhīññātāya vā karaṇānaṃ avisadatāya vā hoti ravābhaññamaṃ. Avidheyindriyatāya **“potthakarūpasadisassā”**ti vuttaṃ, **garumedhassa** mandapaññassa. Kittāvataṃ pana garumedho hotīti ce? Samaye akovidatāya.

Sikkhāpaccakkhānakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Mūlapaññattikathāvaṇṇanā

55. “Paṭisevatīnāmā”ti padaṃ mātikāyaṃ natthi, tasmā **“paṭiseveyyāti etthā”**tiādīmāha. “Eso methunadhammo nāmā”ti sabbapāḷipotthakesu, aṭṭhakathāyaṃ “eso vuccati methunadhammo nāmā”ti uddhaṭā. **Itthiyā nimittena attano nimittanti** duvīññeyyamaṃ dassitaṃ. Attano nimittena itthiyā nimittamaṃ suvīññeyyattā na dassitaṃ. **Cattāri ṭhānāni muccitvā**ti ettha abbhantaratalamaṃ chupantaṃyeva sandhāya vuttaṃ, acchupantaṃ nīharantassa anāpatti. **Majjhanti** aggappadesamaṃ. **Uparibhāgamajjhanti** uparibhāgassa aggappadesamaṃ. **Naṭṭhakāyappasādanti** ettha upahatindriyassa āpattisambhavato idhāpi āpattīti ce? Neti dassanattamaṃ **“matacammaṃ vā”**tiādī vuttaṃ. Matacammañhi anupādīnaṃ, upādīnaṃ eva pārājikāpatti. **Apidhāya** appaṭicchādetvā. Yathā dantā na dissanti, tathā pidhāyeva nisīditabbanti adhippāyo.

Gonasoti goṇapiṭṭhiko maṇḍalasappo, yassa piṭṭhe lohitaṅkāni maṇḍalāni dissanti. Kalalaparicayavāricāramacchaggahaṇena kiñcāpi samudde mahāmukhā hatthisarīrampi ekappahārena gilutū samattā tato mahantatarā ca gahitā hontī, tesamaṃ mukhādīsū methunadhammo na sambhavatīti tattha ṭhānaparicchedo natthīti eke, vicāretvā gahetabbaṃ. **Etameva hīti** anantaraṃ sandhāya. Saddhimaṃ yojanāya akkharayojanāya. “Paññattaṃ pana sikkhāpadaṃ sabbehipi lajjipuggalehi samaṃ sikkhitabbabhāvato samasikkhātā nāmāti vuttatā sabbasikkhāpadaṃ sabbabhikkhūhi sikkhitabbaṃ. Na hi kassaci ūnamadhikaṃ vā atthī”ti tassa **gaṇṭhipade** vuttaṃ. **Parivāre** pana –

“Na ukkhittako na ca pana pārīvāsiko,
Na saṅghabhīno na ca pana pakkhasaṅkanto;
Samānasamaṃvāsakabhūmiyā ṭhito,
Kathaṃ nu sikkhāya asādhāraṇo siyā”ti. (pari. 479) –

Vuttaṃ. **Tadaṭṭhakathāya** ca “ayaṃ pañhā nahāpitapubbakamaṃ sandhāya vuttā. Ayañhi khurabhaṇḍamaṃ pariharitūnaṃ labhati, aññe labhanti. Tasmā sikkhāya asādhāraṇo”ti vuttaṃ. Taṃ sabbamaṃ yathā saṃsandati sameti, tathā veditabbaṃ. Bhikkhūnīnaṃyeva sādāraṇāni sikkhāpadānīpi bhikkhu sikkhati, evamaññopi anāpātipubbako bhikkhu taṃ sikkhāpadaṃ sikkhati eva tadatthakosallatthanti katvā sabbampi sikkhāpadaṃ samasikkhātā nāmāti. Yaṃ taṃ vuttanti sambandho. **“Tisso itthiyo”**tiādivibhaṅgotamaṃniyamakotilakkhaṇattā vatthuniyamanattamaṃ vuttaṃ. Tena amanussitthippasaṅgena kate suvaṇṇarajatādīmaye paṭikkhipati. Ito paṭṭhāya ye ca “tayo atthavase paṭicca vibhaṅgo pavattati”ti pubbe vuttā, te yathāsambhavaṃ yojetvā veditabbā.

Paṭhamacatukkakathāvaṇṇanā

57. Āpatti pārājikā assa hotīti ettha yasmā sā akusalā āpatti tassa bhikkhuno sīlasambhavaṃ abhibhavati, rāgābhībhavate tasmim pārājikāti laddhanāmā pubbabhāge āpannā dukkaṭathullaccayādayo āpattīyo abhibhavitvā vināsetvā sayamevekaṃ assa. Vatthunā sabhāgāhi vā asabhāgāhi vā aññāhi pārājikattena samānājatīkāhi āpattīhi sayamaṃ nābhībhavīyatīti eke. Taṃ taṃ pubbe vicāritevā. Yadā pana catassopi pārājikāpattīyo ekato hontī, tadā tā tassa bhikkhuno bhikkhubhāvaṃ abhibhavanti, abhikkhuṃ karontī, anupasaṃpannaṃ karontī, samaññāyapi bhikkhu na hoti. Omasavādapācittiyamaṃ na janetīti eke. Dutiyena atthavikappena pārājikkassa dhammassa patti sampatti āpattīti attho saṅgahito hotīti katvā āpattisampattivādīnaṃ saṅgahito hoti, yujjati cesā parasāpekkhā. Sāpattiko nāma so bhikkhu hoti, aññathā tassa khaṇabhaṅgena anāpattiko bhavēyya, na ca hotīti. Kadā pana hotīti? Yadā kālama karontī, yadā ca sikkhamaṃ paccakkhāya sāmaṇerādībhumīyamaṃ tiṭṭhati. Yadi evamaṃ sikkhāya paccakkhātāya pārājikāpatti paccakkhātā hoti sikkhā

cāti ubhayaṃ tassa ekato atthi, saṅghādisesādiāpatti sikkhāpaccakkhānena kiṃ na paccakkhātā, puna upasampannena desāpetabbā. Sikkhāpaccakkhānaṃ āpattivuṭṭhānaṃ jātaṃ, abhikkhu āpattito vuṭṭhāti, gahaṭṭho vuṭṭhāti, sāmaṇero vuṭṭhāti, tato vinayavirodhā na vuṭṭhāti. Hañci pana vuṭṭhāti gahaṭṭho, sāmaṇero vā sīlasampannova jhānalābhī assa, sotāpattiphalassa vā arahattaphalassa vā lābhī assa, pārājikāpattiyā sāpattiko arahā assa. Ukkhittako uppabbajito vā parivāsāraho mānattāraho uppabbajito vā sīlasampanno jhānalābhī assa, sotāpattiphalassa, arahattaphalassa vā lābhī assa, sāpattiko santarāyiko arahā assa, so puna upasampanno parivāsaṃ, mānattaṃ vā datvā abbhetabbo ukkhittako osāretabboti samāno ayaṃ upalabbhoti.

Ayaṃ panettha vinicchayo – pārājikaṃ dhammaṃ āpanno yāva bhikkhubhāvaṃ paṭijānāti sādīyati saṃvāsaṃ, santarāyikattā uposathadivasādīsu gahaṭṭhassa viya sayameva sīlaṃ samādiyantassapi na sīlasamādānaṃ ruhati, pageva jhānādīni. So ce bhikkhubhāvaṃ na sādīyati na paṭijānāti saṃvāsaṃ na sādīyati, kevalaṃ bhikkhūnaṃ āvikatvā rājavericorādi bhayena kāsāvaṃ na pariccajati, anupasampannova hoti sahaseyyādim janeti, sīlassa ca jhānādīnañca bhāgī hoti. Vuttañhettaṃ bhagavatā –

“Āpannena visuddhāpekkhena santī āpatti āvikātābbā, āvikatā hissa phāsu hoti, paṭhamassa jhānassa adhigamāyā”tiādi (mahāva. 134-135).

Tattha **santī āpattī** sāvasesānavasesappabhedā sabbāpi āpatti āpannā adhippetā. Evaṃ santepi pageva gahaṭṭhādibhūmiyaṃ ṭhito jhānādīnaṃ bhāgī assa suddhante ṭhitattā, yo pana ukkhittako anosārito, garudhammaṃ vā āpajjivā avuṭṭhito sikkhaṃ paccakkhāya gahaṭṭhādibhūmiyaṃ ṭhito, na so jhānādīnaṃ bhāgīyeva bhavati na suddhante ṭhitattā, sakaraṇīyattā ca, teneva bhagavatā “so puna upasampanno osāretabbo”ti vuttaṃ, tasmā tassa puggalassa te bhikkhukāle āpannā antarāyikā dhammā vipphaṭṭisāraṃ janayitvā avipphaṭṭisāraṃ mūlakānaṃ pāmojjādīnaṃ sambhavaṃ nivārenti, no sakāsāvesuyeva. No ce nivārenti, sambhavati. Garukaṃ āpajjivā bhikkhūnaṃ āvikatvā ce uppabbajito, pakatatto hutvā uppabbajitoti katvā jhānādīnaṃ bhāgī assa “āvikatā hissa phāsu hoti”ti vuttattā. Pageva bhikkhukāle, na tveva ukkhittako sakaraṇīyattāti eke. Tadanuvāttanako pana taṃ laddhiṃ pahāya bhāgī assa. Na, bhikkhave, sagahaṭṭhāya parisāya (mahāva. 154) sikkhāpaccakkhātākassa antimavatthūṃ ajjhāpannakassa nisinnaparisāyāti (mahāva. 183) ettha gahaṭṭho nāma pakatiyā gihiliṅge ṭhito. Sikkhaṃ paccakkhāya bhikkhuliṅge ṭhito sikkhāpaccakkhātako. So sakāsāvesu sāpekkhattā sāmaṇerabhāvaṃ patthayamāno teneva līṅgena tīhi saraṇagamehi sāmaṇero hoti. Antimavatthūṃ ajjhāpanno saṃvāsaṃ sādīyantopi pacchā pubbe vuttakkamena asādīyitvā sāmaṇerabhāvaṃ patthayamāno sikkhāpaccakkhātako viya tīhi saraṇagamehi sāmaṇero hoti, na puna kāsāvaṃ paṭiggāhāpetabbo bhikkhūhi paṭhamāṃ dinnalīṅgeyeva ṭhitattā. Yo pana pārājiko codiyamāno parājivā “handā, bhante, sāmaṇero bhavāmi, saraṇāni dethā”ti vadati, “sādhu gaṇhāhī”ti na vattabbo, gihiliṅge ṭhapetvā puna kāsāyāni paṭiggāhāpetvā pabbajetabbo. “Idaṃ pana sabbāṃ attano matiṃ vuttattā vicāretvā gahetabba”nti ācariyo vadati. **Pavesanaṃ** nāma aṅgajātaṃ pavesentassa aṅgajātena samphusaṇaṃ. **Paviṭṭhaṃ** nāma yāva mūlā pavesentassa vipakatakāle vāyāmakālo. Sukkavissatṭhisamaye aṅgajātaṃ **ṭhitaṃ** nāma. **Uddharaṇaṃ** nāma nīharaṇakālo. **Gaṇṭhipade** pana “vāyāmato oramitvā ṭhānaṃ ṭhitaṃ nāma”ti vuttaṃ, taṃ asaṅkarato dassanattaṃ vuttaṃ. Pavesanaṃ paviṭṭhaudharaṇakālesupī sukkavissatṭhi hotiyeva.

Paṭhamacatukkakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Ekūnasattatidvisatacatukkakathāvaṇṇanā

59-60. “Matāṃ yebhuyyena akkhāyita”nti vacanato amataṃ yebhuyyena khāyitampi pārājikavatthumevāti dasseti. Sabbaso khāyitaṃ, uppāṭitaṃ vā thullaccayavatthumevāti dasseti, tathā “yebhuyyena khāyita”nti vacanato mataṃ sabbakhāyitaṃ, uppāṭitaṃ vā dukkaṭavattūti dasseti. **Na ca sāvasesaṃ paññapenti.** Kiṃ kārāṇā? **Idaṃhi sikkhāpadaṃ lokavajjaṃ, na paṇṇattivajjaṃ.** Tattha sikkhāpadanti pārājikaṃ adhippettaṃ. Tattha thullaccayampi hi lokavajjaṃ, na paṇṇattivajjaṃ. Atha vā ubhayaṃ anavasesaṃ paññattaṃ. Pārājikakhethe hi heṭṭhimakoṭṭhiṃ pāpetvā ṭhapite tato paraṃ thullaccayanti paññattameva hoti. Tattha thullaccayakhetampi pārājikakhettaṃ viya heṭṭhimaparicchedenā vuttanti veditabbaṃ. **Upaḍḍhakkhāyite thullaccayanti** yattha nimittaṃ khāyitaṃ, taṃ dukkaṭavattūti veditabbaṃ. Etthāha – paṇṇattivajjaṃ kiṃ sāvasesameva bhagavā paññāpetīti? Na. Ekaṃsato pana yathāsambhavaṃ tattha tattha pakāsāyissāma, kimattaṃ pana bhagavā upaḍḍhakkhāyite pārājikaṃ na paññāpesīti ayaṃ tāva apucchā buddhavisayattā vinayapaññattiyā. Idaṃ panettha kārāṇapatirūpakāṃ “upaḍḍhābhāvaṃ dubbhinicchayattā”ti. Yebhuyyena khāyitaṃ nāma vaccamaggapassāvamaggamukhānaṃ catūsu koṭṭhāsesu dve koṭṭhāse atikkamma yāva tatiyakoṭṭhāsapariyosānā khāditaṃ, tatiyakoṭṭhāsaṃ atikkamma yāva catutthakoṭṭhāsapariyosānā dukkaṭavattūti.

Yadipi nimittaṃ sabbaso khāyitanti “jīvamānakasarīraṃyeva sandhāya vutta”nti vadanti, taṃ vīmaṃsitvā gahetabbaṃ. **Allasarīreti** abhinave, akuthite vā manussānaṃ jīvamānasarīre akkhināsādīsu thullaccayameva. **Tiracchānagatānaṃ hatthiassādīnaṃ nāsāya vatthikose ca thullaccayanti** “amaggāna amaggāṃ paveseti, āpatti thullaccayassā”ti imāya **pāḷiyā** atthavisesenettha vuttaṃ. **Upakacchakādīsu dukkaṭaṃ, sabbesaṃpi tiracchānagatānaṃ akkhikaṇṇavaṇṇesa dukkaṭaṃ, avasesasarīrepi dukkaṭamevāti** idaṃ vinīvatthussimhi “ehi, bhante, methunaṃ dhammaṃ paṭisevā”ti. “Alaṃ bhagīni nettaṃ kappatī”ti (pārā. 79) iminā tāva methunarāgābhāvo dassito hoti. “Ehi, bhante, ūruntarikāya ghaṭṭehi...pe... so bhikkhu tathā akāsi”ti iminā tāva mocanassādo dassito hoti, tenevāha bhagavā “āpatti saṅghādisesassā”ti. “Yo pana methunarāgena ūruntarikāya ghaṭṭeti, tassa dukkaṭa”nti siddhanti katvā vuttaṃ.

Manussānaṃ akkhikaṇṇavaṇṇādī thullaccayavatthū, tiracchānagatānaṃ dukkaṭavattūti ettha duvīñṇeyyo pāḷilesa, tasmā “na ca, bhikkhave, rattacittena aṅgajātaṃ chupitabbaṃ, yo chupeyya, āpatti thullaccayassā”ti vacanato rattacittena akkhikaṇṇavaṇṇaṃ chupantassa dukkaṭanti siddhanti ayaṃ **cammakkhandhake** pāḷilesoti veditabbo. “**Jīvamānakapurisassāti** jīvamānakasaddo mate vattabbameva natthīti nāpanattaṃ vutto”ti vadanti. **Mahāatṭhakathāyaṃ panāti** idaṃ kiñcāpi “katvā mahāatṭhakathāṃ sarīra”nti vuttaṃ, atha kho sesaṭṭhakathāsu “methunarāgena mukhenā”ti vacanābhāvato tattheva bhāvato taṃ vacanaṃ pāḷivacanena saṃsanditvā dassanattaṃ vuttaṃ. **Anugaṇṭhipade** pana “**taṃ sabbampīti** mahāatṭhakathāyameva methunarāgena itthiyā nimittaṃ appavesento chupati, thullaccaya”nti ca vuttaṃ. “Methunarāgena mukhenā”tipi katthaci, pāḷiyaṃ avisesena “na ca, bhikkhave, rattacittena aṅgajātaṃ chupitabba”nti vuttaṃ, tasmā “taṃ sabba”nti vuttaṃ. **Purimaṃ pasamsantīti** tiracchānagatī...pe...

vuttanayeneva thullaccayaṃ, kāyasamsaggarāgena dukkaṭantiādiatṭhakathāvacanehi samsandanato. **“Taṃ sabbampi...pe... purimaṃ pasamsanti”**ti idaṃ saṅgīto pacchā sīhaḍāpakehi ācariyehi pāliya, aṭṭhakathāyañca vuttavacanā samsanditvā vuttavinicchayoti vuttaṃ. Ettha **itarathā hīti** pakatimukhena. Kasmā dukkaṭanti ce? “Aṅgulibījādīni pavesentassa dukkaṭa”nti vuttattā yuttaṃ. **Tiracchānagatitthiyā passāvamagganti** ettha mahāaṭṭhakathāyampi pubbe “nimitta”nti vatvā ettha “passāvamagga”nti vuttattā avasesanimitte dukkaṭanti yuttaṃ viya dissati. **Vuttanayenevāti** methunarāgena. **Thullaccayanti** ca **khandhake** passāvanimittavasenevāgatattā upaparikkhitvā gahetabbaṃ.

Ekūnasattatidvisatacatukkakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Santhatacatukkabhedakakathāvaṇṇanā

61-2. Itthinimittam khāṇuṃ katvāti itthinimittassa anto khāṇuṃ pavesetvā samatalaṃ vā katvā atirittaṃ vā khāṇuṃ ghaṭṭentassa dukkaṭaṃ pavesābhāvā. Isakaṃ anto pavesetvā ṭhitaṃ khāṇumeva ce aṅgaṭṭena chupati, pārājikaṃ. “Uppalagandhā uppalabhāvā”tipi dīpavāsino paṭhanti kira. **Suttaṃ bhikkhumhīti** sevanacittaṃ upaṭṭhiteti (pārā. 57) ettha viya. “Suttabhikkhumhī”ti ca paṭhanti, taṃ ujukameva.

Santhatacatukkabhedakakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Padabhājanīyavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pakiṇṇakakathāvaṇṇanā

Pakiṇṇake yāni sikkhāpadāni “kiriyaṇī”ti vuccanti, teṣaṃ vasena kāyo, vācā ca saha viññattiyā veditabbā. Akiriyaṇaṃ vasena vinā viññattiyā veditabbā, cittaṃ panettha appamāṇaṃ bhūtārocanaṃ samuṭṭhānassa kiriyattā, acittakattā ca. Tattha kiriyā āpattiyā anantaracittasamuṭṭhānā veditabbā. Aviññattijanakaṃ ekaccaṃ bāhullanayena “kiriya”nti vuccati, yathayidaṃ paṭhamapārājikaṃ viññattiyā abhāvepi “so ce sādiyati, āpatti pārājikassā”ti hi vuttaṃ “na sādiyati anāpatti”ti ca. Viññattisaṅkhātāpi kiriyā vinā sevanacittena na hoti cittaṭṭhā, vikāraṇāpattā, cittaṇuparivattikattā ca. Tasmā kiriyāsaṅkhātāmidā viññattirūpaṃ itaraṃ cittajarūpaṃ viya janakacittena vinā na ṭṭhanti, itaraṃ saddāyatanāṃ ṭṭhanti, tasmā kiriyāya satī ekantato tajjanakaṃ sevanacittaṃ atthiyevāti katvā na sādiyati anāpattīti na yujjati. Yasmā viññattijanakaṃ samānaṃ sevanacittaṃ na sabbakālaṃ viññattim janeti, tasmā vināpi viññattiyā sayāṃ uppajjati katvā “sādiyati, āpatti pārājikassā”ti vuttaṃ. Nuppajjati ce, na sādiyati nāma, tassa anāpatti, teneva bhagavā “kiṃcitto tvaṃ bhikkhū”ti citteneva āpattim paricchindati, na kiriyāyati veditabbā. Ettāvata cha āpattisamuṭṭhānāni, tāni eva āpattikarā dhammā nāmāti ca, catūhākārehi āpattim āpajjati kāyena vācāya kāyavācāhi kammavācāya āpajjati ca etāni suttapadāni avirodhitāni honti, aññathā virodhitāni. Kathaṃ? Yañhi āpattim kammavācāya āpajjati, na tattha kāyādayoti āpannaṃ, tato kammavācāya saddhim āpattikarā dhammā sattāti āpajjati, atha tatthāpi kāyādayo ekato vā nānāto vā labbhanti. “Catūhi ākārehi”ti na yujjati, “tīhākārehi āpattim āpajjati”ti vattabbaṃ siyāti evaṃ virodhitāni honti. Kathaṃ avirodhitāni? Saviññattikāviññattikabhedabhinnattā kāyādināṃ. Yā kiriyā āpatti, taṃ ekaccaṃ kāyena saviññattikena āpajjati, ekaccaṃ saviññattiyā vācāya, ekaccaṃ saviññattikāhi kāyavācāhi āpajjati. Yā pana akiriya āpatti, taṃ ekaccaṃ kammavācāya āpajjati, tañca kho avasiṭṭhāhi aviññattikāhi kāyavācāhiyeva, na vinā “no ce kāyena vācāya paṇinissajjati, kammavācāpariyosāne āpatti saṅghādisesassā”ti (pārā. 414, 421) vacanato. Avisesena vā ekaccaṃ āpattim kāyena āpajjati, ekaccaṃ vācāya, ekaccaṃ kāyavācāhi. Yaṃ panettha kāyavācāhi, taṃ ekaccaṃ kevalāhi kāyavācāhi āpajjati, ekaccaṃ kammavācāya āpajjati ayamattho veditabboti evaṃ avirodhitāni honti.

Tatrāyaṃ samāsato atthavibhāvanā – **kāyena āpajjati**ti kāyena saviññattikena akattabbaṃ katvā ekaccaṃ āpajjati, aviññattikena kattabbaṃ akatvā āpajjati, tadubhayampi kāyakammaṃ nāma. Akatampi hi loke “kata”nti vuccati “idaṃ dukkaṭaṃ mayā, yaṃ mayā puññaṃ na kata”nti evamādisu, sāsane ca “idaṃ te, āvuso ānanda, dukkaṭaṃ, yaṃ tvaṃ bhagavantaṃ na pucchī”tiādisu (cūlava. 443), evamidha vinayapariyāye kāyena akaraṇīyampi “kāyakamma”nti vuccati, ayameva nayo **vācāya āpajjati**tiādisu. Tattha **samuṭṭhānaggahaṇaṃ** kattabbato vā akattabbato vā kāyādiḍḍhāpakkhameva āpattim āpajjati, na aññathāti dassanattaṃ. **Kiriya**ggahaṇaṃ kāyādināṃ saviññattikāviññattikabhedadassanattaṃ. **Saññā**ggahaṇaṃ āpattiyā aṅgānaṅgacittavisesadassanattaṃ, tena yaṃ cittaṃ kiriyālakkaṇe, akiriyaṇālakkaṇe vā sannihitaṃ, yato vā kiriyā vā akiriya vā hoti, na taṃ avisesena āpattiyā aṅgaṃ vā anaṅgaṃ vā hoti, kintu yāya saññāya “saññāvimokkha”nti vuccati, tāya sampayuttaṃ cittaṃ aṅgaṃ, itaraṃ anaṅgānti dassitampi hoti. Idāni yena cittaṃ sikkhāpadāṃ sacittakaṃ hoti, yadabhāvā acittakaṃ, tena tassa avisesena sāvajjattā lokavajjabhāvova vuccati, kintu sāvajjāyeva samānaṃ ekaccaṃ lokavajjāṃ ekaccaṃ paṇattivajjanti dassanattaṃ **lokavajjā**ggahaṇaṃ. Cittaṃ yasmā “lokavajjā”nti vuccati, tasmā manokammaṃ siyā āpattīti anīṭṭhappasaṅganivāraṇattaṃ **kamma**ggahaṇaṃ. Yaṃ panettha akiriyaṇālakkaṇaṃ kammaṃ, taṃ kusallatikavinimuttaṃ siyāti anīṭṭhappasaṅganivāraṇattaṃ **kusalattika**ggahaṇaṃ. Yā panettha abyākātā āpatti, taṃ ekaccaṃ vedanampi saññāvedayitānirodhasamāpanno āpajjati katvā vedanāttikaṃ ettha na labbhatīti anīṭṭhappasaṅganivāraṇattaṃ **vedanāttika**ggahaṇaṃ katanti veditabbāṃ. Sikkhāpadañhi sacittakapuggalavasena “ticittaṃ tivedana”nti laddhavohāraṃ acittakenāpannaṃ “ticittaṃ tivedana”micceva vuccati. Tatridaṃ suttaṃ “atthāpatti acittako āpajjati acittako vuṭṭhāti (pari. 324). Atthāpatti kusalacitto āpajjati kusalacitto vuṭṭhāti”tiādi (pari. 470). **Anugaṭṭhipade** pana “saññā sadā anāpattimeva karoti, cittaṃ āpattimeva, acittakaṃ nāma vatthuvijānaṃ, nosaññāvimokkhaṃ vītikkaṃ vijānaṃ, idametesam nānatta”nti vuttaṃ.

Sabbasaṅgāhakavasevāti sabbasikkhāpadānaṃ saṅgahavasena. Bhikkhuniyā cīvaradānādi **kiriya**kiriyaṇato.

Jātarūparajatapaṭṭiggahaṇādi **siyā** kiriyaṇato. Upanikkhittāpaṭṭikkhepe **siyā** akiriyaṇato. Desitavattukapamāñāttikkantakuṭikaraṇe **siyā** kiriyaṇato, adesitavattukapamāñāttikkantakarāṇe **siyā** kiriyaṇato. **Yaṃ cittaṅgaṃ labhatiyevāti** kāyacittaṃ vācācittanti evaṃ. **Vināpi cittaṇāti** ettha vināpi cittaṇāti cittaṇāti adhippāyo. Yo so saviññattiko, aviññattiko ca vutto kāyo, tassa kammaṃ kāyakammaṃ, tathā vacīkammaṃ. Tattha saviññattiko kāyo uppattiyā kammaṃ sādheti, itaro anuppattiyā. Tathā vācāti veditabbāṃ, **sikkhāpadanti** “yo tattha nāmakāyo padakāyo”ti vacanato vītikkaṃ yujjati vuttaṃ. “Hasituppādavoṭṭhabbanāni pi

āpattisamuttāhāpakacittāni. Idampi na mayā paricchinnanti hasamāno passati yadā, tadā voṭṭhabbanam javanagatika’nti **anugaṅṅhipade** vuttam. Abhiññācittāni paññattim ajanitvā iddhivikubbanādikāle gahetabbāni.

Ettha pana yo pana bhikkhu bhikkhūnam sikkhāsājīvasamāpanno...pe... methunam dhammam paṭisevanto atthi koci pārājiko hoti asaṃvāso, atthi koci na pārājiko hoti asaṃvāso. Dukkaṭṭhullaccayavattūso paṭisevanto atthi koci na pārājiko. Pakkhaṇḍako apaṇḍakapakke upasampanno paṇḍakapakke methunam dhammam paṭisevanto so pārājikam āpattim nāpajjati na pārājiko nāma. Na hi abhikkhuno āpatti nāma atthi. So anāpattikattā apaṇḍakapakke āgato kiṃ asaṃvāso hoti na hoti? Hoti, “abhabbo tena sarīrabandhanenā”ti (pārā. 55; mahāva. 129) hi vuttam. “Yo pana, bhikkhu, bhikkhūnam...pe... asaṃvāso”ti (pārā. 44) vuttattā yo pana bhikkhubhāvena methunam dhammam paṭisevati, so eva abhabbo. Nāyam apārājikattā ce? Na, “byattena bhikkhūnā paṭibalena saṅho nāpetabbo”ti (mahāva. 86) vuttatthāne yathā abhikkhūnā kammavācāya sāvīṭiyapi kammam ruhati kammavipattiyā asambhavato, evaṃsāmpadamidaṃ daṭṭhabbam. Tatridam yutti – upasampannapubbo eva ce kammavācam sāveti, saṅho ca tasmim upasampannasāññī, evaṃce kammam ruhati, na aññathāti no khaṇṭī ācariyo. Gahaṭṭho vā tithiyo vā paṇḍako vā anupasampannasāññī kammavācam sāveti, saṅghena kammavācā na vuttā hoti, “saṅho upasampādeyya, saṅho upasampādeti, upasampanno saṅghenā”ti (mahāva. 127) hi vacanato saṅghena kammavācāya vattabbāya saṅghapariyāpannena, saṅghapariyāpannasāññitena vā ekena vuttā saṅghena vuttāva hoti veditabbo, ayameva sabbakammesū yutti. Tathā atthi methunam dhammam paṭisevanto koci nāsetabbo “yo bhikkhūnīdūsako, ayam nāsetabbo”ti vuttattā eva, so anupasampannova, sahaseyyāpattīdiṃ janeti, tassa omasane ca dukkaṭṭam hoti. Abhikkhūniyā methunam dhammam paṭisevanto na nāsetabbo “antimavattum ajjhāpanno, bhikkhave, anupasampanno...pe... nāsetabbo”ti pāliya bhāvato. Teneva so upasampannasāṅkhyam gacchati, na sahaseyyāpattīdiṃ janeti, kevalam asaṃvāsoti katvā gaṇapūrako na hoti, ekakammam ekuddesopi hi saṃvāsoti vutto. Samasikkhatāpi saṃvāsoti katvā so tena saddhim natthīti padasodhammāpattim pana janeti kārāṇacchāyā dissati. Yathā bhikkhūniyā saddhim bhikkhusaṅghassa ekakammādino saṃvāsassa abhāvā bhikkhūni asaṃvāsā bhikkhussa, tathā bhikkhu ca bhikkhūniyā padasodhammāpattim pana janeti. Tathā “antimavattum ajjhāpannopi ekacco yo nāsetabbo”ti avuttoti iminā nidassanena sā kārāṇacchāyā gahaṇam na gacchati.

Api ca “bhikkhu suttabhikkhumhi vipaṭṭipajjati, paṭibuddho sādiyati, ubho nāsetabbā”ti (pārā. 66) ca, “tena hi, bhikkhave, mettīyam bhikkhūnim nāsethā”ti (pārā. 384) ca vacanato yo saṅghamajjham pavisitvā anuvijjakena anuvijjīyamāno parājāpito, sopi anupasampannova, na omasavādāpācittiyam janeti veditabbam. Kiñcāpi “upasampannam upasampannasāññī khumsetukāmo”ti **pāli** natthi, kiñcāpi **kaṅkhāvitarāṇiyam** “yam akkosati, tassa upasampannatā, anaññāpadesena jātiādīhi akkosanam, ‘mam akkosati’ti jānanā, atthapurekkhārātādīnam abhāvoti imānettha cattāri aṅgāni”ti (kaṅkhā. aṭṭha. omasavādasikkhāpadavaṇṇanā) vuttam, tathāpi duṭṭhadosasikkhāpade “asuddho hoti puggalo aññataram pārājikam dhammam ajjhāpanno, tañce suddhadiṭṭhi samāno okāsam kārāpetvā akkosādhīpāyo vadeti, āpatti omasavādassā”ti (pārā. 389) vacanato asuddhe upasampannasāññāya eva omasantassa pācittiyam. Asuddhadiṭṭhissa dukkaṭṭam. “Suddho hoti puggalo, aññataram pārājikam dhammam anajjhāpanno, tañce suddhadiṭṭhi samāno okāsam kārāpetvā akkosādhīpāyo vadeti, āpatti omasavādassā”ti (pārā. 389) vacanato pana **kaṅkhāvitarāṇiyam** “tassa upasampannatā upasampannasāññitā”ti na vuttam anekasikkatā tassa aṅgassāti veditabbam.

Api cettha sikkhāpaccakkhātakacattukkam veditabbam, atthi puggalo sikkhāpaccakkhātako na sikkhāsājīvasamāpanno, atthi sikkhāsājīvasamāpanno na sikkhāpaccakkhātako, atthi sikkhāpaccakkhātako ceva sikkhāsājīvasamāpanno ca, atthi neva sikkhāpaccakkhātako na sikkhāsājīvasamāpanno. Tattha tatiyo bhikkhūnisikkhāpaccakkhātako veditabbo. Sā hi yāva na liṅgam paricajjati, kāsāve saussāhāva samānā sāmāññā cavitukāmā sikkham paccakkhantīpi bhikkhūni eva sikkhāsājīvasamāpannāva. Vuttañhi bhagavatā “na, bhikkhave, bhikkhūniyā sikkhāpaccakkhāna”nti (cūḷava. 434). Kadā ca pana sā abhikkhūni hoti? Yadā sāmāññā cavitukāmā gihinivāsanam nivāseti, sā “vibbhantā”ti saṅkhyam gacchati. Vuttañhi bhagavatā “yadeva sā vibbhantā, tadeva abhikkhūni”ti (cūḷava. 434). Kittāvata pana vibbhantā hoti? Sāmāññā cavitukāmā kāsāvesu anālayā kāsāvam vā apāneti, naggā vā gacchati, tiṇapaṇṇādīnā vā paṭicchādetvā gacchati, kāsāvamāyeva vā gihinivāsanākārena nivāseti, odātam vā vattham nivāseti, salīngeneva vā saddhim tithiyesu pavisitvā kesaluñcanādivatam samādiyati, tithiyaliṅgam vā samādiyati, tadā vibbhantā nāma hoti. Tattha yā bhikkhūniliṅge thitāva tithiyavatam samādiyati, sā tithiyapakkantako bhikkhu viya pacchā pabbajjampi na labhati, sesā pabbajjamevekam labhanti, na upasampadam. **Pāliyam** kiñcāpi “yā sā, bhikkhave, bhikkhūni sakāsāvā tithāyatanaṃ saṅkantā, sā āgatā na upasampādetabbā”ti vacanato yā paṭhamam vibbhantī vā pacchā tithāyatanaṃ saṅkantā, sā āgatā upasampādetabbāti anuññātam viya dissati. Saṅgītiācariyehi pana “catuvīsati pārājikāni”ti vuttattā na puna sā upasampādetabbā, tasmā eva sikkhāpaccakkhānam nānuññātam bhagavatā. Antimavattuajjhāpannā pana bhikkhūni eva. Pakkhaṇḍakāpi bhikkhūni eva. **Kinti** pucchā.

Vinītavatthuvaṇṇanā

67. Vinīṭāni vinicchitāni vatthūni **vinītavatthūni**. **Tesam tesam** “tena kho pana samayena aññataro bhikkhū”tiādīnam **vatthūnam** pātekkam nāmagāṇanam uddharitvā uddharitvā unādhikadosasodhanaṭṭhena uddānā ca tā matrādisiddhigāthāhi chandovicitilakkhaṇena gāthā cāti “**uddānagāthā nāmā**”ti vuttam, **de, sodhane** iti dhātussa rūpam uddānāti veditabbam. Imā pana uddānagāthā dhammasaṅgāhakattherehi saṅgītikāle thapitā, katthāti ce? Padabhājanīyavasāne. “**Vatthugāthā** nāma ‘tena kho pana samayena aññataro bhikkhū’tiādīnam imesam vinītavatthūnam nidānāni”ti **gaṅṅhipade** vuttam, tasmā tattha vuttanayena vinītavatthūni eva “vatthugāthā”ti vuttāti veditabbam. Idametta samāsato adhippāyanidassanam – “āpattim tvam, bhikkhu, āpanno pārājika”nti mūlāpattidassanavasena vā, “anāpatti, bhikkhu, pārājikassa, āpatti saṅghādisesassa, dukkaṭṭassā”ti āpattibhedadassanavasena vā, “anāpatti, bhikkhu, asādiyantassā”ti anāpattidassanavasena vā yāni vatthūni vinīṭāni vinicchitāni, tāni vinītavatthūni nāma. Tesam vinītavatthūnam nidānavatthudīpikā tanti **vatthugāthā** nāma. Uddānagāthāva “vatthugāthā”ti vuttāti eke. Tesam “iminā lakkhaṇena āyatim vinayadharā vinayam vinicchinnisanti”ti vacanena virujjhati. Na hi uddānagāthāyam kiñcīpi vinicchayalakkhaṇam dissati, uddānagāthānam visum payoṇam vuttam “sukham vinayadharā uggaṅghissanti”ti, tasmā payoṇanānattatopetam nānattam veditabbam. Tatthāyam viggaho – vatthūni eva gāthā vatthugāthā. Vinītavatthuto visesanatthametta gāthāggahaṇam. Uddānagāthāto visesanattham vatthuggahaṇanti veditabbam. Keci pana “gāthānam vatthūni vattabbe vatthugāthāti vutta”nti vadanti. Makkaṭṭivatthum aṅhe tattha bhikkhū ārocesum, idha sayameva. Tattha kārāṇassa “bhagavatā sikkhāpadam paññatta”nti vuttattā vajjiputtakāpi aṅhe eva. “Tattha ānandatthero, idha te evā”ti aññatarasmim **gaṅṅhipade** vuttam. Ācariyassa adhippāyo pubbe vutto, tasmā upaparikkhitabbam.

67-8. Nātvāti apucchitvā sayameva nātvā. **Pokkharanti** sarīraṃ bheripokkharāṃ viya. Lokiyā avikalāṃ “sundara”nti vadanti, tasmā vaṇṇapokkharatāyāti paṭhamenatthena visiṭṭhakāyaccavitāyāti attho, dutiyena vaṇṇasundaratāyāti. “Uppalagabbhavaṇṇattā suvaṇṇavaṇṇā, tasmā uppalavaṇṇāti nāmaṃ labhī”ti **ganṭhipade** vuttaṃ. **Nīluppalavaṇṇā kāyacchavīti** vacanaṃ pana sāmaccchavim dīpeti. Loke pana “uppalasamā pasatthasāmā”ti vacanato “yā sāmā sāmavaṇṇā sāmātanumajjhā, sā pāricariyā sagge mama vāso”ti vacanato sāmaccchavikā itthinaṃ pasatthā. “Yāvassā naṃ andhakāra”ntipi pāṭho. Kilesakāmehi vatthukāmesu yo na limpāti.

69. Itthilingaṃ pātubhūtaṃ itthisaṅghānaṃ pātubhūtaṃ, taṅca kho purisindriyassa antaradhānena itthindriyassa pātubhāvena. Evaṃ purisindriyapātubhāvepi. Etena yathā brahmānaṃ purisindriyaṃ nuppajjati, kevalaṃ purisaṅghānameva uppajjati, yathā ca kassaci paṇḍakassa vināpi purisindriyena purisaṅghānaṃ uppajjati, na tathā tesanti dassitaṃ hoti, taṃ pana itthindriyaṃ, purisindriyaṃ vā antaradhāyantaṃ marantānaṃ viya paṭilomakkamena sattarasamacittakkhaṇato paṭṭhāya antaradhāyati. Paccuppanne indriye niruddhe itaraṃ visabhāgindriyaṃ pātubhāvati. Yasmā mahāniddaṃ okkantasēva kirassa visabhāgindriyaṃ pātubhāvati, tasmā **“rattibhāge niddaṃ okkantassā”**ti vuttaṃ. “Anujānāmi, bhikkhave, taṃyeva upajjhaṃ tameva upasampada”nti vacanato pavattinīyeva upajjhāyā, upasampadācariyā bhikkhunīyeva ācariyāti katvā tāsāṃ upajjhāyavattaṃ, ācariyavattaṅca iminā bhikkhunāsadāsāyaṃ pātaṃ bhikkhunupassayaṃ gantvā kātabbaṃ, tāhi ca imassa vihāraṃ āgamma saddhivihārikavattādi kātabbaṃ nu khoti ce? “Anujānāmi, bhikkhave, bhikkhunīhi saṅgāmitu”nti vacanena vinābhāvadīpanato kevalaṃ na puna upajjhā gahetabbā, na ca upasampadā kātabbāti dassanathameva “anujānāmi, bhikkhave, taṃyeva upajjha”ntiādi vuttanti veditabbā. Tattha **bhikkhunīhi saṅgāmitu**nti bhikkhūhi vinā hutvā bhikkhunīhi eva saddhīm samaṅgī bhavituṃ anujānāmi attho, tasmā iminā pāṭilesena “tassā eva gāmantarādīhi anāpattī”ti atṭhakathāvacanaṃ siddhaṃ hoti, āgantvā saṅgāmituṃ sakkā, yaṅca bhagavatā gāmaṇaṃ anuññātaṃ, taṃ nissāya kuto gāmantarādīpacayā āpatti. Na hi bhagavā āpattiyaṃ niyojetīti yuttameva taṃ, aññathā “yā āpattiyaṃ bhikkhūnaṃ bhikkhunīhi asādhāraṇā, tāhi āpattīhi anāpattī”ti pāṭilvacanato na gāmantarādīhi anāpattīti āpajjati. Sādhāraṇatā āpattiyeva “yā āpattiyaṃ bhikkhūnaṃ bhikkhunīhi asādhāraṇā, yā ca bhikkhunīhi saṅgāmantiyā gāmantarādīpārattivippavāsagāhoṇiyānāpattiyaṃ, tāhi āpattīhi anāpattī”ti na vuttattāti ce? Na vuttaṃ anīṭṭhappasaṅgato. Bhikkhunīhi saddhīm saṅkātāyapi tassā tā pahāya aññāhi saṅgāmantiyā gāmantarādīhi anāpattī eva sabbakālanti imassa anīṭṭhappasaṅgato tathā na vuttanti attho. Tattha gāmantarāpattādivatthūṃ saṅcicca tasmim kāle ajjhācarantīpi sā līṅgapātubhāvena kāraṇena anāpajjanato anāpattī. Anāpajjanaṭṭheneva vuṭṭhātī nāmāti veditabbā. Tathā yogī anuppanne eva kilese nirodheti. Abandhanopi patto “ūnapaṅcabandhano”ti vuccatī, sabbaso vā pana na sāveti appaccakkhātā hoti sikkhā, evamidha anāpannāpi āpatti vuṭṭhitā nāma hotīti veditabbā.

Yasmā pana sā purisena sahasēyāpattim anāpajjantīpi sakkoti bhikkhunīhi saṅgāmituṃ, tasmā anāpattīti katvā atṭhakathāyaṃ “ubhinnaṃpi sahasēyāpatti hotī”ti vuttaṃ. Vuttañhetam **parivāre** “aparehipi catūhākārehi āpattim āpajjati saṅghamajjhe gaṇamajjhe puggalassa santike līṅgapātubhāvenā”ti (pari. 324). Yaṃ pana vuttaṃ **parivāre** “atthāpatti āpajjanto vuṭṭhātī vuṭṭhahanto āpajjati”ti (pari. 324), tassa sahasēyādim āpajjati asādhāraṇāpattīhi vuṭṭhātī, tadubhayampi sandhāya vuttanti veditabbā. Dūre vihāro hoti paṅcadhanusatikaṃ pacchimaṃ, vihāro paṭṭhāya gāmaṃ pavasiṅgiyā gāmantaraṃ hotīti attho. **Samvidahanaṃ parimocetvāti** addhānagāmanasamvidahanaṃ akatvāti attho. **Tā kopetvāti** pariccajivāti attho. **“Paripuṇṇavassasāmaṇerenāpi”**ti vacanato aparipuṇṇavassassa upajjhāyaggahaṇaṃ natthīti viya dissati. **Vinayakammaṃ katvā ṭhapitoti** vikappetvā ṭhapito. Avikappitānaṃ dasāhātikkame nissaggiyatā veditabbā. **Puna paṭiggahetvā sattaḥaṃ vaṭṭatīti** pana “anujānāmi, bhikkhave, bhikkhūnaṃ sannidhīm bhikkhunīhi paṭiggāhāpetvā paribhuñjitu”nti (cūḷava. 421) vacanato vuttaṃ. **Anapekkhavissajjanenāti** vatthūṃ anapekkhavissajjanena vā paṭiggahaṇena vā puna paṭiggahetvā paribhuñjissāmīti. **Pakkhamānattakāle punadeva līṅgaṃ parivattati chāratam mānattameva dātābanti** sace, bhikkhukāle appaṭicchannāya āpattiyā, no paṭicchannāyāti no laddhīti ācariyo.

Parivāsadānaṃ pana natthīti bhikkhunīyā chādanāsambhavato vuttanti veditabbā. Sace bhikkhunī asādhāraṇaṃ pārājikāpattim āpajjivā purisalingaṃ paṭilabhati, bhikkhūsu upasampadaṃ na labhati, pabbajjāṃ labhati, anupabbajivā bhikkhubhāve ṭhito sahasēyāpattim na janeti. Vibbhantāya bhikkhunīyā purisalinge pātubhūte bhikkhūsu upasampadaṃ na labhati, pārājikaṃ. Avibbhantamānassa gahaṭṭhasēva sato bhikkhunīdūsakassa sace itthilingaṃ pātubhāvati, neva bhikkhunīsu upasampadaṃ labhati, na puna līṅgaparivatte jāte bhikkhūsu vāti. Bhikkhunīyā līṅgaparivatte sati bhikkhu hoti, so ce sikkhaṃ paccakkhāya vibbhamitvā itthilingaṃ paṭilabheyya, bhikkhunīsu upasampadaṃ paṭilabhati ubhayattha pubbe pārājikabhāvaṃ appattattā. Yā pana bhikkhunī paripuṇṇadvādasavassā purisalingaṃ paṭilabheyya, upasampanno bhikkhu eva. Puna sikkhaṃ paccakkhāya āgato na upasampādetabbo aparipuṇṇavāsativassattā. Puna līṅgaparivatte sati bhikkhunīsu upasampadaṃ labhati. Evaṃ ce katadvādasasaṅghassa dāraṅkassa līṅgaparivatte sati gihigatā itthi hoti, paripuṇṇadvādasavassā upasampādetabbā kira. Bhikkhunīyā itthilingantaradhānena, bhikkhussa vā purisalingantaradhānena pakkhapaṇḍakabhāvo bhaveyya, na sā bhikkhunī bhikkhunīhi nāsetabbā bhikkhu vā bhikkhūhi puna pakatibhāvāpattisambhavā. Pakatipaṇḍakaṃ pana sandhāya “paṇḍako nāsetabbo”ti vuttaṃ. Pakkhapaṇḍako hi saṃvāsānāsānāya nāsetabbo, itaro ubhayanāsānāyāti attho. Yadi tesāṃ puna pakatibhāvo bhaveyya, “anujānāmi, bhikkhave, taṃyeva upajjhaṃ tameva upasampadaṃ tāniyeva vassāni bhikkhunīhi saṅgāmitu”nti ayaṃ vidhi sambhavati. Sace nesāṃ līṅgantaraṃ pātubhaveyya, so ca vidhi, yā āpattiyaṃ bhikkhūnaṃ bhikkhunīhi sādāraṇā, tā āpattiyaṃ bhikkhunīnaṃ santike vuṭṭhātūṃ asādhāraṇāhi anāpattīti ayampi vidhi sambhavati. Yaṃ vuttaṃ **parivāre** “saha paṭilābhena purimaṃ jahati, pacchime paṭiṭṭhātī, viññattīyo”tiādi, taṃ yathāvuttavidhim sandhāya vuttanti amhākaṃ khantīti ācariyo. Itthilingaṃ, purisalingaṃ vā antaradhāyantaṃ kiṃ sakalampi sarīraṃ gahetvā antaradhāyati, udāhu sayameva. Kiñcetha – yadi tāva sakalaṃ sarīraṃ gahetvā antaradhāyati, ayaṃ puggalo cuto bhaveyya. Tasmā sāmaññā cuto bhaveyya, puna upasampajjanto opapātiko bhaveyya. Atha sayameva antaradhāyati, sopi bhāvo tassa virujjhati. Itthindriyādīni hi sakalampi sarīraṃ byāpetvā ṭhītānīti khaṇānirodho viya tesāṃ antaradhānaṃ veditabbā, tasmā yathāvuttadosappasaṅgābhāvo veditabbo. Aññamaññaṃ saṃsaṭṭhappabhānaṃ dīpanaṃ ekappabhānirodhepi itarissā ṭhānaṃ viya sesasarīraṭṭhānaṃ tattha hotīti veditabbā.

71-2. Muccatu vā mā vā dukkaṭamevāti mocanarāgābhāvato. **Avisayoti** asādiyaṇaṃ nāma evarūpe ṭhāne dukkaranti attho. Methunadhammo nāma ubhinnaṃ vāyāmena nipajjati “tassa dvayaṃdvayasamāpattī”ti vuttattā, tasmā tvaṃ mā vāyāma, evaṃ te anāpattī bhavissati, kiriyañhetam sikkhāpadanti vuttaṃ hoti, “āpattim tvaṃ bhikkhu āpanno pārājika”nti vacanato akiriyaṃpetam sikkhāpadaṃ yebhuyyena “kiriya”nti vuccatīti siddhaṃ hoti.

73-4. “Pārājikabhayena ākāsagataṃ katvā pavesanādīni karontassa sahasā tālukam vā passaṃ vā āṅgajātam chupati ce,

dukkatamevā”ti vadanti. Kasmā? Na methunarāgattāti, vīmaṃsītabbaṃ. Dantānaṃ bāhirabhāvo oṭṭhānaṃ bāhirabhāvo viya thullaccayavattu hotīti vuttaṃ “bahi nikkhantadante jivhāya ca thullaccaya”nti. **Taṃ puggalaṃ visaññiṃ katvāti** vacanena so puggalo khittacitto nāma hotīti dassitaṃ hoti. Yo pana puggalo na visaññīkato, so ce attano aṅgajātassa dhātughaṭṭanacariṇijjhīnikādīsaññāya sādīyati, methunasaññāya abhāvato visaññīpakkhameva bhajatīti tassa anāpatticchāyā dissati. “Methunametam maññe kassaci amanussassā”ti ṅatvā sādīyantassa āpatti eva. **Paṇḍakassa methunadhammanti paṇḍakassa** vaccamagge vā mukhe vā, bhummatthe vā sāmivacanam. Avedayantassapi sevānaccittavasena āpatti santhāteneva sevane viya.

Upahatindriyavattusmiṃ “etamattham ārocesuṃ, so ārocesī”ti duvidho pāṭho atthi. Tattha “ārocesu”nti vuttapāṭho “vediyi vā so bhikkhave”ti vuttattā sundaram, aññathā “āpattim tvam bhikkhū”ti vattabbaṃ siyā. “Vediyā vā”ti dīpavāsino paṭhanti kira, methunadhammassa pubbapayogā hatthaggaḥādayo, tasmā “dukkatamevassa hoti”ti iminā purimāpadena sambandho. Yasmā pana dukkatamevassa hoti, tasmā yāva sīsam na pāpuṇāti puggalo, tāva dukkaṭe tiṭṭhatīti sambandho vedītabbo. Sīsam nāma maggapaṭipādanam. “**Sīsam na pāpuṇāti**”ti pārajīkam na hoti tāva pubbapayogadukkaṭe tiṭṭhatīti aññatarasmiṃ **gaṇṭhipade** likhitaṃ. **Uccāliṅgapānakadaṭṭhenāti** ettha bhāvāniṭṭhāpaccayo vedītabbo. Daṭṭhena daṃsena khādanenāti hi atthato ekaṃ.

76-7. Saṅgāmasīse yuddhamukhe yodhapuriso viyāyaṃ bhikkhūti “**saṅgāmasīsayodho bhikkhū**”ti vuccati. **Rukkhāsūcidvāraṃ** upilavāya, ekena vā bahūhi vā kaṇṭakehi thakītabbaṃ **kaṇṭakadvāraṃ**. Dussadvāraṃ sāṇidvāraṇca **dussasāṇidvāraṃ**. “Kilañjasāṇi”tiādīnā vuttaṃ sabbampi dussasāṇiyameva saṅgahetvā vuttaṃ. Ekasadisattā “**eka**”nti vuttaṃ. **Ākāsataleti** hammiyataleti attho. **Ayañhettha saṅkhepoti** idāni vattabbaṃ sandhāya vuttaṃ. “Kiñci karontā nisinnā hotīti vuttattā nipannānaṃ āpucchanaṃ na vaṭṭatī”ti vadanti. “Yathāparicchedameva ca na uṭṭhāti, tassa āpattiyevā”ti kiñcāpi avisesena vuttaṃ, anādariyadukkaṭāpatti eva tattha adhippetā. Kathaṃ paññāyati? “Rattim dvāraṃ vivarivā nipanno aruṇe uggate uṭṭhahati, anāpatti”ti vuttattā, **mahāpaccariyaṃ** visesetvā “anādariyadukkaṭāpi na muccatī”ti vuttattā ca, tena itarasmā dukkaṭā muccatīti adhippāyo. **Yathāparicchedameva ca na uṭṭhāti, tassa āpattiyevāti** ettha na anādariyadukkaṭam sandhāya vuttaṃ. Yathāparicchedamevāti avadhāraṇattā paricchedato abbhantare na hotīti vuttaṃ hoti. Puna “supatī”ti vuttatṭhāne viya sannīṭṭhānaṃ gahetvā vuttaṃ. **Evam nipajjantoti** nipajjanakāle āpajjītabbadukkaṭameva sandhāya vuttaṃ, tasmā yathāparicchedena uṭṭhahantassa dve dukkaṭānīti vuttaṃ hotīti. **Andhakatṭhakathāyampi** “yadi rattim dvāraṃ asaṃvaritvā nipanno ‘divā uṭṭhahissāmī’ti, anādariye āpatti dukkaṭassā”ti vuttaṃ, ethāpi “nipanno”ti vuttattā “aruṇe uṭṭhite uṭṭhāhī”ti na vuttattā ca jānitabbaṃ. “**Mahāpaccariyaṃ** anādariyadukkaṭameva sandhāya vuttaṃ, na **aṭṭhakathāyaṃ** vuttadukkaṭa”nti eke vadanti. **Tassa anāpattīti** atthato anipannattā vuttaṃ. “Sace pana rattim saṃvaritvā nipanno, aruṇuṭṭhānasamaye koci vivarati, dvārajagganādīni akatvā nipannassa āpattiyeva. Kasmā? Āpattikhettattā”ti vadanti.

Yasmā yakkhagahitakopi visaññībhūto viya khittacitto nāma hoti, assa pārajīkāpattito anāpatti, pageva aññato, tasmā “yakkhagahitako viya visaññībhūtopi na muccatī”ti yaṃ **mahāpaccariyaṃ** vuttaṃ, taṃ pubbe sañcicca divā nipanno pacchā yakkhagahitakopi visaññībhūtopi na muccatī nipajjanapayogakkhaṇe eva āpannattāti adhippāyena vuttaṃ. **Bandhitvā nipajjāpitova muccatīti** na yakkhagahitakādisveva, sopi yāva sayameva sayanādhippāyo na hoti, tāva muccatī. Yadā kilanto hutvā niddāyītukāmatāya sayanādhippāyo hoti, tadā saṃvarāpetvā, jaggāpetvā vā bhogam vā katvā niddāyītabbaṃ, aññathā āpatti. Sabhāgo ce natthi, na passati vā, na gantum vā sakkoti. Cīrampi adhivāsetvā pacchā vedanāṭṭo hutvā anābhogeneva sayati, tassa “anāpatti vedanāṭṭassā”ti vacanena anāpatti, **tassāpi avisayattā āpatti na dissatīti** visaññībhāveneva supantassa “anāpatti khittacittassā”ti vacanena na dissati. **Ācariyā pana evam na kathayanti** avisesena “na dissatī”ti na kathayanti, yadi saññam appaṭilabhivā sayati, avasavattattā āpatti na dissati, sace saññam paṭilabhivāpi kilantakāyattā sayanam sādīyanto supatī, tassa yasmā avasavattattam na dissati, tasmā āpatti evāti kathayanti adhippāyo.

Mahāpadumatheravāde yakkhagahitako khittacittako muccatī. Bandhitvā nipajjāpito asayanādhippāyattā, vedanāṭṭattā ca muccatīti adhippāyo. Evam sante pāliatṭhakathā, theravādo ca sameti, tasmā tesam tesam vinicchayānaṃ ayameva adhippāyoti no khattatī ācariyo, **anugaṇṭhipade** pana yakkhagahitakopi visaññībhūtopi na muccatī nāma, pārajīkam āpajjītuṃ bhabbo so antarantarā saññāpaṭilābhatoti adhippāyo. “Bandhitvā nipajjāpito vā”ti kurundīvacanena ekabhaṅgena nipannopi na muccatīti ce? Muccatiyeva. Kasmā? Atthato anipannattā. Kurundīvādena mahāatṭhakathāvādo sameti. Kasmā? Avasavattasāmaññato. Kiñcāpi sameti, ācariyā pana evam na kathayanti. Na kevalam teyeva, mahāpadumatheropīti dassanattham “**mahāpadumatherenā**”ti vuttaṃ. **Mahāpadumatheravāde** “pārajīkam āpajjītuṃ abhabbo yakkhagahitako nāmā”ti ca vuttaṃ, tattha ācariyā pana evam vadanti “sace okkantāniddo ajānantopi pāde mañcakam āropeti, āpattiyevāti vuttattā yo pana pativā tattheva sayati na uṭṭhāti, tassa āpatti antarantarā jānantassāpi ajānantassāpi hotīti. Sabbatṭhakathāsu vuttavacanāni sampiṇḍetvā dassetuṃ “**idha ko muccatī ko na muccatī**”ti vuttaṃ. Yakkhagahitako vā visaññībhūto vā na kevalam pārajīkam āpajjītuṃ bhabbo eva, sabbopi āpajjati. Evam “bandhitvā nipajjāpitova muccatī”ti vacanena tassapi avasavattattā “āpatti na dissatī”ti evam na kathayanti. Yasmā ummattakakhittacittavedanāṭṭesu aññataro na hoti, tasmā “āpattiyevā”ti kathayanti. Idaṃ kira sabbam na saṅgītiṃ āruḷham. “Pavesanam sādīyatītiādīnā vuttattā akiriyaṃ hotīti vadanti, taṃ na gahetabbaṃ, yadā pana sādīyatī, tadā sukhumāpi viññatī hoti evāti idha kiriyā evā”ti **anugaṇṭhipade** vuttaṃ.

Paṭhamapārajīkavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Dutiyapārajīkam

Dhaniyavattuhvaṇṇanā

84. Dutīye rājūhi eva pariggahitattā “rājagaha”nti laddhanāmake samīpatthana, adhikaraṇatthana ca paṭiladdhabhumavibhattike gijjhakūṭe pabbate catūhi vihārehi viharantoti adhippāyo. Tassa “vassam upagacchimsū”ti iminā sambandho vedītabbo. Tayo eva hi ṅattim ṭhapetvā gaṇakammaṃ karonti, na tato ṅā adhikā vā akiriyaṭṭā. Tattha vinayapariyāyena saṅghaṇapuggalakammakosallattham idaṃ pakīṇṇakam vedītabbaṃ – atthi saṅghakammaṃ saṅgho eva karoti, na gaṇo na puggalo, taṃ apalokanakammaṃ kammalakkhaṇekadesam ṭhapetvā itaram catubbidhampi kammaṃ vedītabbaṃ. Atthi saṅghakammaṃ saṅgho

ca karoti, gaṇo ca karoti, puggalo ca karoti. Kiñcāti? Yaṃ pubbe ṭhapitaṃ. Vuttañhetamaṃ **parivāraṭṭhakathāyaṃ** “yasmim vihare dve tayo janā vasanti, tehi nisīdītvā katampi saṅghena katasadisameva. Yasmim pana vihare eko bhikkhu hoti, tena bhikkhunā uposathadvise pubbakaraṇapubbakiccaṃ katvā nisinnena katampi katikavattaṃ saṅghena katasadisameva hoti”ti. (pari. aṭṭha. 495-496). Punapi vuttaṃ “ekabhikkhūka pana vihare ekena sāvitepi purimakatikā paṭtipassambhāti evā”ti. Atthi gaṇakammaṃ saṅgho karoti, gaṇo karoti, puggalo karoti, taṃ tayo pārisuddhiuposathā aññesaṃ santike karīyanti, tassa vasena vedītabbamaṃ. Atthi gaṇakammaṃ gaṇova karoti, na saṅgho na puggalo, taṃ pārisuddhiuposatho aññamaññaṃ ārocnavasena karīyati, tassa vasena vedītabbamaṃ. Atthi puggalakaṃmaṃ puggalova karoti, na saṅgho na gaṇo, taṃ adhiṭṭhānuposathavasena vedītabbamaṃ. Atthi gaṇakammaṃ ekaccova gaṇo karoti, ekacco na karoti, tattha añattikaṃ dve eva karonti, na tayo. Sañattikaṃ tayo va karonti, na tato unā adhikā vā, tena vuttaṃ “tayo eva hi ñattiṃ ṭhapetvā gaṇakammaṃ karonti, na tato unā adhikā vā akiriyyattā”ti. Tasmā tayo va vinayapariyāyena sampahulā, na tato uddhanti vedītabbamaṃ. **Anugaṅṭhipade** pana “kiñcāpi kammalakkhaṇaṃ tayo va karonti, atha kho tehi kataṃ saṅghena katasadisanti vuttattā ekena pariyaṅyena tayo janā vinayapariyaṅyena saṅgho”ti vuttaṃ, idaṃ sabbampi vinayakammaṃ upādāya vuttaṃ, lābhaṃ pana upādāya antamaso ekopi anupasampannopi “saṅgho”ti saṅkhyāṃ gacchati kira. Pavāraṇādivasassa aruṇuggamanasamanantareva “vuttagassā”ti vuccanti, ukkaṃsanayena “pāṭipadadivasato paṭṭhāyā”ti vuttaṃ, teneva “**mahāpavāraṇāya pavārita**”ti vuttaṃ. Aññathā antarāyena apavāritā “vuttavassā”ti na vuccanti āpajjati. Thambhādi kaṭṭhakammaṃti vedītabbamaṃ. Keci tanukamaṃ dāruṭṭhabhaṃ antokavā mattikāmayāṃ thambhaṃ karonti, yaṃ pana tathā na akāsi, tena vuttaṃ “sabbamattikāmayāṃ kuṭikaṃ karitvā”ti. Telamissāya tambamattikāya.

85. “Mā pacchimā janatā pānesu pātabyataṃ āpajjī”ti iminā anuddesasikkhāpadena yattha iṭṭhakapacana pattapacana kuṭikaraṇa viharākārāpana navakammakaraṇa khaṇḍaphullapaṭisaṅkharāṇa viharasammajjana paṭaggidāna kūpapokkharāṇikhaṇāpanādīsu pātabyataṃ jānanta bhikkhunā kappiyavacanampi na vattabanti dasseti, teneva pariyaṅyāṃ avatvā tesam sikkhāpadānam anāpattivāresu “anāpattī asatiyā añānantassā”ti vuttaṃ. “Antarāpattisikkhāpada”ntipi etassa nāmameva. “Gacchathetaṃ, bhikkhave, kuṭikaṃ bhindathā”ti iminā kataṃ labhitvā tattha vasantānampi dukkaṭamevāti ca siddhaṃ. Aññathā hi bhagavā na bhindāpeyya. Esa nayo bhedanakaṃ chedanakaṃ uddālanakanti etthāpi, āpattibhedāva. Tato eva hi bhedanakasikkhāpadādīsu viya “aññena kataṃ paṭilabhitvā paribhuñjati, āpattī dukkaṭassā”ti na vuttaṃ, tathā aññassathāya karoti, cetiyādīnaṃ athāya karoti, dukkaṭamevāti ca siddhaṃ, aññathā kuṭikārasikkhāpadādīsu viya “aññassathāya vāsāgāraṃ ṭhapetvā sabbattaṃ, anāpattī”ti nayaṃ eva vadēyya, na bhindāpeyya. Sabbamattikāmayabhāvaṃ pana mocetvā kaṭṭhapāsānādīmisaṃ katvā paribhuñjati, anāpattī. Tathā hi chedanakasikkhāpadādīsu bhagavatā nayo dinno “aññena kataṃ pamāñātikkantaṃ paṭilabhitvā chīnditvā paribhuñjati”ti adīsu. Keci pana “vayakammampī etena mūlaṃ datvā kāraṇāpampi atthi, tena taṃ aññena katampi na vaṭṭatīti siddha”nti vadanti, taṃ na sundaram. Kasmā? Sambhāre kiṇṭvā sayameva karontassāpi vayakammasambhavato. Kiṃ vā pāḷilese sati aṭṭhakathālesanayo. **Iṭṭhakāhi giṇjakāvāsathasaṅkhepena katā vaṭṭatīti** ettha pakatiṭṭhakāhi cinitvā kattabbāvasatho **giṇjakāvāsatho** nāma. Sā hi “mattikāmayā”ti na vuccati, “iṭṭhakuṭikā”tveva vuccati, tasmā thusagomayaṭṭipapalālamissā mattikāmayāpi apakkīṭṭhakamayāpi “sabbamattikāmayā”tveva vuccatīti no khandīti ācariyo, bhasmādayo hi mattikāya daḷhibhāvatthameva ādīyanti, apakkīṭṭhakamayāpi giṇjakāvāsathasaṅkhyāṃ na gacchati, na ca āyasmā dhaniyo ekappahāreṇeva kumbhakarō viya kumbhaṃ taṃ kuṭikaṃ niṭṭhāpēsi, anukkamaṇaṃ sukkhāpetvā sukkhāpetvā mattikāpiṇḍehi cinitvā niṭṭhāpēsi, apakkīṭṭhakamayā kuṭiyā viya sabbamattikāmayā kuṭiyā ekābaddhā hoti, na tathā pakkīṭṭhakamayā, tasmā sā kappatīti eke. Sabbamattikāmayā kuṭiyā bahi ce tiṇakuṭikādīṃ katvā anto vasati, dukkaṭameva. Sace tattha tattha chiddaṃ katvā bandhitvā ekābaddhaṃ karoti, vaṭṭati. Anto ce tiṇakuṭikādīṃ katvā anto vasati, vaṭṭati. Kāraṇo eva ce vasati, karaṇapaccayā dukkaṭaṃ āpajjati, na vasanapaccayā. Sace anto vā bahi vā ubhayattha vā sudhāya limpātīti, vaṭṭati. Yasmā sabbamattikāmayā kuṭi sukārā bhindītuṃ, tasmā tattha ṭhapitaṃ pattacīvarādi aguttaṃ hoti, corādīti avaharituṃ sakkā, tena vuttaṃ “**pattacīvaraguttatthāyā**”ti.

Pālimuttakavinicchayaṅṇanā

Tena kho pana samāyena chabbaggiyā bhikkhū uccāvace patte dhārenti, uccāvacāni pattamaṅḍalāni dhārentī”ti (cūḷava. 253) evamādinī vatthūni nisāya “na, bhikkhave, uccāvacā pattā dhāretabbā, yo dhāreyya, āpattī dukkaṭassā”ti adīnaṃ nayena akappiyaparikkhāresu ca dukkaṭaṃ paññattaṃ. Kasmā? Tadanulomattā. Yatthāpi na paññattaṃ, tattha “na, bhikkhave, uccāvacāni chātāni dhāretabbāni, yo dhāreyya, āpattī dukkaṭassā”ti adīnaṃ (cūḷava. 269-270) nayena dukkaṭaṃ sambhavati, tasmā “**tatrāyaṃ pālimuttako**”ti ārabhitvā sabbaparikkhāresu vaṇṇamaṭṭhaṃ, savikāraṃ vā karontassa āpattī dukkaṭanti dipentena “**na vaṭṭatī**”ti vuttanti vedītabbamaṃ. Etthāha – “anujānāmi, bhikkhave, ṭhapetvā paharaṇiṃ sabbam lohahaṇḍaṃ, ṭhapetvā āsandiṃ pallaṅkaṃ dārupattaṃ dārupādukaṃ sabbam dārubhaṇḍaṃ, ṭhapetvā katakaṇca kumbhakārikaṇca sabbam mattikābhaṇḍa”nti (cūḷava. 293) vuttattā yathāṭṭhapitaṃ vajjetvā itaram sabbam vaṇṇamaṭṭhampi savikāraṃpi avisesena vaṭṭatīti? Vuccate – taṃ na yuttaṃ yathā dassetipāḷivirodhato, tasmā “ṭhapetvā paharaṇi”nti evaṃ jātivāsena yaṃ pāḷi pavattā, yathā dassetipāḷi vaṇṇamaṭṭhādivikāraṇaṭṭipāṇavasena pavattātīti evaṃ ubhayampi na virujjati, tasmā yathāvuttameva. **Āraggena** nikhādanaggena, “āraggeriva sāsapo”ti (ma. ni. 2.458; dha. pa. 401; su. ni. 630) ettha vuttanāyato āraggena.

Paṭtamukhe vāti paṭṭakotiyāṃ. **Pariyanteti** cīvarapariyante. Venuhumuniyupeñnāma. **Agghiyaṇti** cetiyaṃ. **Gayamuggaranti** tulādaṇḍasaṅghānaṃ, gayā sīse sūcīkā hoti, mukhapattā ladrā. **Ukkiranti** nīharanti karonti ṭhapenti. **Koṇasuttapīlakā** nāma gaṅṭhikapattādikāṇesu suttamayapīlakā. Yaṃ ettha cīvaraṃ vā patto vā “na vaṭṭatī”ti vutto, tattha adhiṭṭhānaṃ ruhati, vikappaṇāpi ruhattīti vedītabbamaṃ. **Deḍḍubhoti** udakasappo. **Acchīti** kuṇjarakkhi. **Gomuttakanti** gomuttasaṅghānaṃ rājiyo. Kuṇḍikāya senāsanaparikkhāratā suvaṇṇarūpiyāmayāpi vaṭṭatīti chāyā dissati, “**kuṇḍikāya vaṇṇamaṭṭhakammaṃ na vaṭṭatī**”ti vacanato aññe kappiyalohādīmāyāva kuṇḍikā kappanti paraharaṇiyaparikkhāratā. **Āraṇḍakāṇḍaṃ** potthakādīkaraṇasathakajātī. “**Āmaṇḍakasārako** āmalakaphalamāyo”ti vadanti. Tālapaṇṇābjanī adīsu “**vaṇṇamaṭṭhakammaṃ vaṭṭatī**”ti vuttaṃ. Kiñcāpi tāni kuṇḍikā viya paraharaṇiṇi, atha kho “uccāvacāni na dhāretabbāni”ti paṭikkhepābhāvato vuttaṃ. Kevalaṇī tāni “anujānāmi, bhikkhave, vidhūpanānaṃ tālavanāṇā”ti adīnaṃ (cūḷava. 269) vuttāni. **Gaṅṭhipade** pana “**telabhājanesu vaṇṇamaṭṭhakammaṃ vaṭṭatīti** senāsanaparikkhāratā”ti vuttaṃ. **Rājavallabhātī** rājakuḷupakā. **Sīmātī** idhādhīpetā bhūmi, baddhasīmā ca. “Yesaṃ santakā tesam sīmā, tattha parehi na kattaṭṭa”nti **anugaṅṭhipade** vuttaṃ. “Bhūmi ca sīmā ca yesaṃ santakā, tehi eva vāretabbā. Yesaṃ pana aññesaṃ bhūmiyaṃ sīmā katā, te vāretuṃ na issarā”ti vadanti. “Saṅghabhedādīnaṃ kārāṇatā “mā karothā”ti paṭisedhetabbā evā”ti **andhakatṭhakathāyaṃ** vuttaṃ kira.

86-7. Dārukuṭikaṃ kātuṃ, kattunti ca atthi. **Khaṇḍākhaṇḍikanti** phalāphalaṃ viya daṭṭhabbaṃ. **Āṇāpehīti** vacanaṃ anīṭṭhe eva vuccatīti katvā **bandhaṃ āṇāpesi**. **Issariyamattāyāti** samiddhiyaṃ mattāsaddoti ñāpeti.

88. “Evarūpaṃ vācaṃ bhāsivā”ti ca pāṭho. **Lomena tvam mutto, mā punapi evarūpamakāsīti** idaṃ kiṃ byāpādāpakaṃ, dārūsupi lobhakkhandhadīpakaṃ vacanaṃ sotāpannassa sato tassa rājassa patirūpaṃ. Nanu nāma “pubbe kataṃ sukataṃ bhante, vadeyyātha punapi yenattho”ti pavāretvā atīva pītipāmojjaṃ uppādetabbaṃ tena siyāti? Saccametaṃ sotāpannattā atīva buddhamāmaṃ dhammāmako saṅghamāmaṃ ca, tasmā bhikkhūnaṃ akappiyaṃ asahanto, sikkhāpadapaññattiyā ca okāsaṃ kattukāmo “supayuttāni me dārūni”ti tuṭṭhacittopi evamāhāti veditabbaṃ. Imehi nāma evarūpe ṭhāne. “**Āgatapadānurūpenāti** aññehi vā padehi, ito thokatarehi vā āgatakāle tadanurūpā yojanā kātabbā”ti **ganṭhipade** vuttaṃ. “Na kevalaṃ imasmimīyeva sikkhāpade, aññesupi āgacchanti, tasmā tattha tattha āgatapadānurūpena yojanā veditabba”ti **anugaṅṭhipade** vuttaṃ. **Ujjhāyanattho** adinnassādinattāva, te ujjhāyimsu.

Rudradāmako nāma rudradāmakādīhi uppādito. Bārāṇasinagarādīsu tehi tehi rājūhi porāṇasatthānurūpaṃ lakkhaṇasampannā uppādītā **nīlakahāpaṇā**. Tesam kira tibhāgaṃ agghati rudradāmako, tasmā tassa pādo thullaccayavattu hoti. Māsako pana idha appamānaṃ. Kahāpaṇo kiñcikāle unāvisatimāsako hoti, kiñci kāle atirekavīsatimāsako. Tasmā tassa kahāpaṇassa catutthabhāgo pañcamāsako viya atirekapañcamāsako vā unapañcamāsako vā pādoti veditabbaṃ. Imassatthassa dīpanattham “**tadā rājagahe vīsatimāsako kahāpaṇo hoti**”tiādi vuttaṃ. Tattha rajatamayo suvaṇṇamayo tambamayo ca **kahāpaṇo** hoti. Suvaṇṇabhūmiyaṃ viya pādopi yattha tambamayova kato hoti, tattha sova pādoti ācariyo. Yasmā pādo ekanīlakahāpaṇagghanaṃ, tasmā tassa pādassa catutthabhāgo viya siyā pādoti eke. Idaṃ na yujjati. Yo ca tattha pādāraho bhaṇḍo, tassa catutthabhāgasseva pārājikavattubhāvappasaṅgato. Yadi pādārahaṃ bhaṇḍaṃ pārājikavattu, siddhaṃ “sova pādo pacchimaṃ pārājikavattu”ti. Na hi sabbattha bhaṇḍaṃ gahetvā nīlakahāpaṇagghena agghāpentī. Yasmā tassa tasseva kahāpaṇagghena agghāpentī, tasmā tassa tassa janapadassa pādova pādoti tadagghanaṃ pādagghanaṃ siddhaṃ, “**so ca kho porāṇassa nīlakahāpaṇassa vasena, na itaresanti** yattha pana nīlakahāpaṇā vaḷaṅṅaṃ gacchanti, tatthevā”ti keci vadanti, upaparikkhitvā gahetabbaṃ.

Padabhājanīyavaṇṇanā

92. Gāmā vā araṇṇā vāti lakkhaṇānupaññattikattā paṭhamapaññattiyā ādimhi vuttā. **Yato vā apakkantā**, so **amanusso nāma**. “Amanussagāmaṃ apārūpivā, gāmapavesanaṃ anāpucchā pavisitūṃ vaṭṭatī”ti **anugaṅṭhipade** vuttaṃ. “Yato gāmato āgantukāmā eva apakkantā, taṃ gāmaṃ evaṃ pavisitūṃ na vaṭṭatī”ti vadanti eke. Keci pana “yakkhāpariggahabhūtopi āpañādisu dissamānesu eva ‘gāmo’ti saṅkhyāṃ gacchati, adissamānesu pavesane anāpatī”ti vadanti. “Gāmo eva upacāro gāmūpacāroti evaṃ kammadhārayavasena gahite kurundaṭṭhakathādīsu vuttampi suvuttameva hoti”ti vadanti. “Tassa gharūpacāro gāmoti āpajjati”ti vacanaṃ paṭikkhipati. “Gāmassupacāro ca gāmo ca gāmūpacāro cā”ti vadanti, taṃ virujjhati, na. “Imesaṃ lābhādīsu lakkhaṇaṃ sandhāya **mahāaṭṭhakathāyaṃ** ‘gharaṃ gharūpacāro’tiādi vuttaṃ, taṃ na mayaṃ paṭikkhipamā”ti ca vadanti. “**Kataparikkhepo cāti** gharassa samantato tattako upacāro nāmā”ti **ganṭhipade** likhitaṃ. **Anugaṅṭhipade** pana “**yo yo aṭṭhakathāvādo vā theravādo vā pacchā vuccatīti** ito anāgataṃ sandhāya vuttaṃ, nāṭitaṃ. Yadi aṭṭampi sandhāya vuttaṃ, mahāpadumatheravādo pamāṇaṃ jātanti āpajjati, tasmā anāgataṃ sandhāya vuttanti ācariyā kathayanti”ti vuttaṃ. **Sesampīti** gāmūpacāralakkhaṇampi.

Tatrāyaṃ nayoti tassa gāmūpacārassa gahaṇe ayaṃ nayo. **Vikālegāmapavesanādīsūti** ettha “gāmapavesanaṃ bahi eva āpucchitabba”nti **ganṭhipade** vuttaṃ. “Taṃ aṭṭhakathāya na sameti”ti vadanti. “Gāmasaṅkhātūpacāraṃ sandhāya vutta”nti gahite sameṭṭi mama takko. “**Adi**-saddato ghare ṭhitānaṃ dinnalābhahājanādīmī”ti **ganṭhipade** vuttaṃ. “Gāmūpacāre ṭhitānaṃ pāpuṇitabballābhaṃ sañcicca adentānaṃ pārājika”nti **anugaṅṭhipade** vuttaṃ. Kiñcāpi **kurundī**ādīsu pālīyaṃ vuttavacanānulomavasena vuttatā “pamādālekā”ti na vattabbaṃ, mahāaṭṭhakathāyaṃ vuttavinicchayo saṅgīto paṭṭhāya āgato. “**Yañcetam mahāaṭṭhakathāya**”ntiādi sīhaḷāḍipe aṭṭhakathācariyehi vuttaṃ “vinicchayanayo”ti ca. **Leḍḍupāteneva** **parikkhinditabboti** parikkhepārahaṭṭhānaṃ, na upacāraṃ. So hi tato aparena leḍḍupātena paracchinno. Imasmim **adinnādānasikkhāpadeti** niyāmena aññattha aññathāti atthato vuttaṃ hoti. Tena vā niyāmena yathārutavasenāpi attho idha yujjati. **Abhidhamme panāti**ādīnā aññathāpi atthāpattisiddhaṃ dasseti.

“Pariccāgādimhi akate ‘idaṃ mama santaka’nti aviditampi parapariggahitameva puttakānaṃ pitu accayena santakaṃ viya, taṃ atthato apariccate saṅghaṃ gacchati”ti **ganṭhipade** vuttaṃ. “Thenassa kammaṃ **theyyam**, thenena gahetabbabhūtaṃ bhaṇḍaṃ. Theyyanti saṅkhātanti theyyasāṅkhātā”nti **porāṇaganṭhipade** vuttaṃ. Taṃ theyyam yassa thenassa kammaṃ, so yasmā theyyacitto avaharaṇacitto hoti, tasmā “theyyasāṅkhātā”nti padaṃ uddharitvā “theyyacitto avaharaṇacitto”ti padabhājanampi tesam porāṇānaṃ yujjateva, tathāpi aṭṭhakathāyaṃ vuttanayeneva gahetabbaṃ. “Yañca pubbabhāge ‘avaharissāmī’ti pavattaṃ cittaṃ, yañca gamanādīsādhakaṃ, parāmasanādīsādhakaṃ vā majjhe pavattaṃ, yañca ṭhānācāvanapayogasādhakaṃ, tesu ayameveko pacchimo cittakoṭṭhāso idha adhippeto ‘theno’ti apare”ti **anugaṅṭhipade** vuttaṃ. Unamāsakamāsapādādīsu “avaharaṇacittesu ekacittakoṭṭhāsoṭi ācariyā vadanti”ti vuttaṃ.

Pañcavīsatiavahārakathāvaṇṇanā

Pañcavīsati avahārā nāma vacanabhedeneva bhinnā, atthato pana abhinnā. **Ākulā duviññeyyavinicchayāti** ācariyānaṃ mukhe santike sabbākārena aggahitavinicchayānaṃ duviññeyyā. Dukatikapaṭṭhānapālī (paṭṭhā. 5.1.1 ādayo, dukatikapaṭṭhānapālī) viya ākulā duviññeyyavinicchayā, kevalaṃ taṃ ācariyā pubbāparavirodhamakatvā saṅgīto paṭṭhāya āgatanayamavināsetvā vaṇṇayanatīti “paṭṭhānapālīmivāti apare vadanti”ti ca vuttā. **Porāṇāti** saṅgītiācariyā. **Ayametta sāmicī** eva, sace na deti, āpatti natthi, pārājikabhāyā pana yathā sikkhākāmo deti, evaṃ dātābameva. Yāni panettha vatthūni, tāni sīhaḷāḍipe ācariyehi saṅghādīnamanumatīyā aṭṭhakathāsu pakkhittāni, “anāgate brahmacāriṇaṃ hitatthāya potthakāruḷhakālo pacchāpī”ti vuttaṃ. **Āṇattikaṃ āṇattikkhaṇepi** gaṅhāti, kālantarenāpi atthasādhako, kālantaraṃ sandhāyāti idametesam nānattaṃ. **Bhaṭṭheti** apagate. **Antarasamudde** aturumuhude. **Pharati** sādheti. **Navadhototi** navakato. **Pāsāṇasakkharanti** pāsāṇaṃ sakkharaṇa.

Bhūmaṭṭhakathādivaṇṇanā

94. Mahāaṭṭhakathāyaṃ pana saccepi alikepi dukkaṭameva vuttaṃ, taṃ pamādalikhanti veditabbanti yathetarahi yuttiyā gahetabbā. Tattha “catuvaggena ṭhapetvā upasampadapavāraṇaabbhānādisabbaṃ saṅghakammaṃ kātuṃ vaṭṭati” cceva vattabbe “upasampadapavāraṇakathinabbhānādīnī”ti likhantīti veditabbaṃ. Taṃ ācariyā “pamādalekhā”tveva vaṇṇayanti, tena vuttaṃ “pamādalikhita”nti. Yaṃ yaṃ vacanaṃ musā, tattha tattha pācittiyanti vuttaṃ. Dukkaṭassa vacane payoanābhāvā “**adinnādānassa pubbapayoge**”ti vuttaṃ. Aññesampi pubbapayoge pācittiyatṭhāne pācittiyameva. **Pamādalikhanti** ettha idha adhippetameva gahetvā aṭṭhakathāyaṃ vuttanti gahite sameti viya. Ācariyā pana “**pācittiyatṭhāne pācittiya**”nti vatvā dukkaṭe visuṃ vattabbe “saccālike”ti sāmāññato vuttattā “pamādalekhā”ti vadantīti veditabbāti. “Kusalacittena gamane anāpattī”ti vuttattā “dānaṇa dassāmi”ti vacanena anāpatti viya.

Pācittiyatṭhāne dukkaṭā na muccatīti pācittiyena saddhiṃ dukkaṭamāpajjati. **Bahukāpi āpattiyo hontūti** khaṇanabyūhanuddharaṇesu dasa dasa katvā āpattiyo āpanno, tesu uddharaṇe dasa pācittiyō desetvā muccatī, jātivāsena “**ekameva desetvā muccatī**”ti **kurundiyaṃ** vuttaṃ, tasmā purimena sameti. “Samodhānetvā dassitapayoge “dukkaṭa”nti vuttattā samānapayogā bahudukkaṭattamā ṇāpeti. **Khaṇane bahukānti** samānapayogattā na paṭippassambhatī. **Aṭṭhakathācariyappamāṇenāti** yathā panettha, evaṃ aññesupi evarūpāni aṭṭhakathāya āgatavacanāni saṅgīto paṭṭhāya āgatattā gahetabbānti attho. “Idha dūtiyapārājike gahetabbā, na aññesū”ti **dhammasirithero** kirāha. **Gaṇṭhipade** pana “purimakhaṇanaṃ pacchimaṃ patvā paṭippassambhatī, teneva ekameva desetvā muccatī”ti vuttaṃ, “visabhāgakiriyaṃ vā patvā purimaṃ paṭippassambhatī”ti ca vuttaṃ.

Evaṃ ekaṭṭhāne ṭhitāya kumbhiyā ṭhānācāvanañcetta chahākārehi veditabbanti sambandho. **Kumbhiyāti** bhummavacanāṃ. **Uddhaṃ ukkhipanto kesaggamattampi bhūmito moceti, pārājikanti** ettha mukhavatṭiyā phuṭṭhokāsaṃ bundena mocite “ṭhānācāvanañcetta chahākārehi veditabba”nti iminā sameti, tathā avatvā “bhūmito mutte kesaggamattampi atikkante bhūmito mocitaṃ nāma hotī”ti dalhaṃ katvā vadanti, upaparikkhitvā gahetabbaṃ. Ettha ekacce evaṃ atthaṃ vadanti “pubbe khaṇatena avasesatṭhānāni viyojītāni, tasmīṃ vimutte pārājika”nti. **Saṅkhepamāhāpaccariyādisu** vuttavacanassa pamādalekhābhāvō “attano bhājanagataṃ vā karotī, muṭṭhiṃ vā chindatī”ti vacanena dīpito.

Yaṃ pana “**pītamatte pārājika**”nti vuttaṃ, taṃ yathetarahi “pañcaviññāṇā uppannavatthukā uppannārammaṇā”ti padassa “uppannavatthukāhi anāgatapaṭikkhepo”ti aṭṭhakathāvacanaṃ “asambhinnavatthukā asambhinnārammaṇā purejātavatthukā purejātārammaṇā”ti vacanamapekkhitvā atītānāgatapaṭikkhepoti parivatteti, tathā tādisehi parivatta”nti veditabbaṃ. Na hi aṭṭhakathācariyā pubbāparaviruddhaṃ vadanti. Yaṃ pana ācariyā “idaṃ pamādalikhita”nti apānetvā paṭikkhipitvā vacanakāle vācenti, uddisanti, tameva ca imināpi ācariyena “pamādalikhita”nti paṭikkhittaṃ. Yañca suttaṃ dassetvā te paṭikkhipanti, tameva ca dassentena iminā paṭikkhittaṃ, tena vuttaṃ “**taṃ pana tatthevā**”tiādi.

Anāpattimattameva vuttanti neva avahāro na gīvā anāpattīti byañjanatova bhedo, na atthatotī dassanattaṃ. **Taṃ pamādalikhitaṃ** katarehitī ce? Pubbe vuttappakārehi, lekhakehi vā, esa nayo sabbattha. “Na hi tadeva bahūsu ṭhānesu yuttato pārājikamahutvā katthaci hotī”ti sabbam **anugaṇṭhipade** vuttaṃ. **Duṭṭhapitaṃ vā ṭhapetīti** ettha tato paggharissaṭṭi ṭhānācāvanam sandhāya katattā pārājikaṃ taṃ pana gaṇhatu vā mā vā tattheva “bhindatī”tiādivacanato veditabbaṃ. “**Tatthevāti** ṭhānācāvanam akarontova ṭhānā acāvetukāmova kevalam “bhindatī”ti aṭṭhakathāvacanato ca ṇāpetabba”nti aññatarasmīṃ **gaṇṭhipade** vuttaṃ. Tathā “paggharitehi tintapaṃsuṃ gahetvā uduke pakkhipitvā pacitvā gahetuṃ sakkā, tasmā gahaṇameva sandhāya vutta”nti apare. “Rittakumbhiyā uparī karotī, bhaṇḍadeyya”nti vuttaṃ, taṃ āṇattiyā virūjjhatī, “yadā sakkosi, tadā taṃ bhaṇḍam avaharā”ti atthasādhako āṇattikāle eva pārājikaṃ. Apica āvāṭakādīni thāvarapayogāni ca ettha sādhaṇāni. Natthi kālakatapaṃyogāni pārājikavatthūnti tasmā upaparikkhitabbanti eke. Yattha yattha “**apare**”ti vā “**eke**”ti vā vuccatī, tattha tattha sutṭhu upaparikkhitvā vuttaṃ gahetabbaṃ, itaraṃ chaḍḍetabbaṃ. **Vadantīti** ācariyā vadanti. **Na, aññāthā gahetabbatthotī** pālīpariharaṇatthaṃ vuttaṃ. **Evameke vadantīti** taṃ na gahetabbaṃ. Kasmā? “Passāvaṃ vā chaḍḍetī”ti ca “aparibhogam vā karotī”ti ca atthato ekattā, aṭṭhakathāya “muggarena pothetvā bhindatī”ti vuttattāpi.

Yaṃ panettha sārotīādikathāya “amhākaṃ ācariyassa vacana”nti **dhammasirithero** āha. Saṅghācariyānaṃ vādote eke. Pubbe vuttāpi te eva, tasmā **vohāravasenāti** aḥaḍḍetukāmampi tathā karontaṃ “chaḍḍetī”ti voharanti. **Evametesam padānaṃ attho gahetabboti** evaṃ sante “ṭhānācāvanassa natthitāya dukkaṭa”nti aṭṭhakathāvacanena ativiya sameti, tattha ṭhānācāvanaccittassa natthitāya ṭhānā cutampi na “ṭhānā cuta”nti vuccatīti attho gahetabbaṃ. **Itarathāpīti** theyyacittābhāvā ṭhānā cāvetukāmassapi dukkaṭam yujjati.

96. Sayameva patitamorasessa ito cito ca karoto thullaccayaṃ. Ākāsaṭṭhavinicchaye tappasaṅgena tasmīṃ vehāsādigatepi asammohatthaṃ evaṃ gahetabbanti vuttaṃ. “Evamaññatrapī sāmise”ti **gaṇṭhipade** vuttaṃ. “ṭhānācāvanam akaronto cāletī”ti vacanato ṭhānācāvane thullaccayaṃ natthīti vuttaṃ hoti. Keci aphaṇḍapetvā ṭhānācāvanācāvanehipi dukkaṭathullaccaye vadanti. “Te ṭhānācāvanam akarontoti imaṃ aṭṭhakathāvacanaṃ dassetvā paṭisedhetabbā”ti keci vadanti, vīmaṃsitabbaṃ.

97. Chedanamocanādi uparibhāgam sandhāya vuttaṃ. Avassaṃ ṭhānato **ākāsagataṃ karoti**. Ettha “ekakoṭṭim nīharitvā ṭhapite vaṃse ṭhitassa ākāsarānaṃ sandhāyā”ti keci vadanti. Te pana atha “mūlam acchetvā valayaṃ ito cito ca sāreti, rakkhati. Sace pana mūlato anīharitvāpi hatthena gahetvā ākāsaṅgataṃ karoti, pārājika”nti aṭṭhakathāvacanaṃ dassetvā paṭisedhetabbā. **Bhittinissitanti** bhittiyā upatthambhitaṃ sandhāya vuttanti eke. **Bhittim nissāya ṭhapitanti** nāgadantādisu ṭhitaṃ sandhāya vuttaṃ. **Chinnamatteti** uparī uggantvā ṭhitaṃ sandhāya vuttaṃ.

98. Uparī ṭhitassa pīṭṭhiyāti ettha adho osāraṇam sandhāya vuttaṃ. Heṭṭhā osārentassa uparimassa pīṭṭhiyā heṭṭhimena ṭhitokāsam atikkantamatte pārājikaṃ, uddhaṃ ukkhipantassa udakato muttamatte. “Evaṃ gahite bhūmaṭṭhe vuttana sameti”ti vadanti. Matamacchānaṃ ṭhitaṭṭhānameva ṭhānaṃ kira. Theyyacittena māretvā gaṇhato unāpādagghanaṃ dukkaṭam, saḥapayogattā pācittiyam

natthīti eke. **Madanaphalavasādīnīti** ettha **sīhalabhāsā** kira **vasa** iti visanti attho, garuḷākārena katuppeyitaṃ vā.

99. Pubbe pāse baddhasūkarauṇāpamāya **vuttā eva**. “Thale ṭhapitāya nāvāya na phuṭṭhokāsamatamevā”ti pātho. “Vāto āgammāti vacanato vātassa natthikāle payogassa katattā avahāro natthi, atthikāle ce kato, avahārovā”ti vadanti. “Bhaṇḍadeyyaṃ pana kesanti ce? Yesaṃ hatthe kahāpaṇāni gahitāni, tesam vā, nāvāsāminā nāvāya aggahitāya nāvāsāmikassa vā”ti **anugaṇṭhipade** vuttaṃ.

104. Nirambitvā upari. **Akataṃ vā pana patitṭhapetīti** apubbaṃ vā paṭṭhapetīti attho.

106. Gāmaṭṭhe vā “gāmo nāmā”ti na vuttaṃ paṭṭhamam gāmalakkhaṇassa sabbaso vuttattā.

107. Araññatṭhe araññaṃ nāmāti puna na kevalam pubbe vuttalakkhaṇaññeva araññanti idhādhippetam, kintu parapariggahitameva cetam hoti, tam idhādhippetanti dassanattam vuttaṃ. Teneva atthepi araññaṅgahaṇam kataṃ. **Aggepi mūlepi chinnāti** ettha “na veṭṭetvā ṭhitā, chinnamate patanakam sandhāya vutta”nti vadanti. **Tacchetvā ṭhapitoti** araññasāmikehi parehi laddhehi tacchetvā ṭhapito. **Addhagatopīti** cirakālikopi. “**Na gahetabboti** araññasāmikehi anuññātenapī”ti **gaṇṭhipade** vuttaṃ. **Challiyā pariyaṇaddham hotīti** iminā sāmikānaṃ nirapekkhatam dīpeti. Tena vuttaṃ “**gahetum vaṭṭati**”ti. Yadi sāmikānaṃ sāpekkhatā atthi, na vaṭṭati.

108. Tattha “bhājanesu pokkharāṇaṭāḷakesu ca gāvo pakkosati ito paṭṭhāya tayo dasa vārā ādimeva dassetvā samkhittā”ti **anugaṇṭhipade** vuttaṃ. **Nibbanaudakam** nāma taḷākarakkhaṇatthāya adhikodakanikkhamanadvārena nikkhamanaudakam. “**Gahetum na labhatīti** sāmīcikammaṃ na hotī”ti **anugaṇṭhipade** vuttaṃ. Ito paṭṭhāya “vutta”nti vutte **anugaṇṭhipadeti** gahetabbaṃ. **Anikkhante** udaketi pāthaseso, sukkhamātikāpayogattā bhaṇḍadeyyampi na hotīti adhippāyo. **Talākam nissāya khetṭassa katattāti** “sabbasādhāraṇam taḷākam hotī”ti paṭṭhamam vuttattā tam sandhāya vuttaṃ. “Yasmā taḷākatam udakam sabbasādhāraṇampi mātikāya sati tam atikkamitvā gahetum na vaṭṭati, tasmā tam sandhāya **kurundiyaḍisu avahāroti vutta**”nti apare āhūti. **Iminā lakkhaṇena na sametīti** yasmā sabbasādhāraṇadeso nāma taṅca taḷākam sabbasādhāraṇam, katikābhāvā ca **mahāṭṭhakathāyam vuttameva vuttanti** āhācariyo.

109. “Tato paṭṭhāya avahāro natthīti theyyāyapī gaṇhato, tasmā yathāmuṇḍamahājetabbattā, arakkhitabbattā, sabbasādhāraṇattā ca aññaṃpi saṅghasantakam idaṃ na hotī”ti **gaṇṭhipade** vuttaṃ.

110. Ujukameva tiṭṭhatīti ettha “samīpe rukkasākādhīhi **sandhāritattā** īsakam khalitvā ujukameva tiṭṭhati ce, avahāro. Chinnaveṇu viya tiṭṭhati ce, anāpattī”ti vuttaṃ, tam suvuttaṃ, tassa vinicchaye “sace tāni rakkhanti”ti vuttattā. **No aññathāti** sampatte ce vāte vātamukhasodhanaṃ karoti, pārājikanti attho.

111. Aññesu pana vicāraṇā eva natthīti tesu appaṭikkhipitattā ayameva vinicchayoti vuttaṃ hoti. “Etena dhuranikkhepaṃ katvāpi corehi āhaṭam codetvā gaṇhato anāpattīti dīpitaṃ hotī”ti vuttaṃ.

112. Eseva nayoti uddhāreyeva pārājikam, kasmā? Aññehi pattehi sādāraṇassa saññānaṃ vuttattā. **Padavārenāti** corena nīharitvā dinnam gahetvā gacchato. **Gāmadvāranti** vohāramattameva, gāmantī attho aññatiyā daṭṭhabbattā, dvinnampi uddhāre eva pārājikam. **Asukam nāma gāmaṃ gantvāti** vacanena yāva tassa gāmassa parato upacāro, sabbametam aññatameva hoti. “Ṭhatvā vā nisīditvā vā vissamitvā purimattheyyacittaṃ vūpasamitvā gamanattāhañce bhaṇḍam na nikkhittam, yathāgahitameva, padavārena kāretabboti, nikkhittañce, uddhārenā”ti ca likhitam. Kevalam “**likhita**”nti vutte **gaṇṭhipade** gahetabbaṃ. **Theyyacittena paribhuñjantoti** ṭhānācāvanam akatvā nivatthapārutanīhārena “pubbevedam mayā gahita”nti theyyacittena paribhuñjanto. “Natṭhe bhaṇḍadeyyam kira”ti likhitam. “**Añño vā**”ti vacanena yena ṭhapitam, tena dinne anāpattīti dīpitaṃ hoti gopakassa dāne viya, “kevalam idha bhaṇḍadeyyanti apare”ti vuttaṃ. “**Añño vā**”ti vacanato yena ṭhapitam. So vātipi labbhatīti vicāretvā gahetabbo. Vā-saddena yassa hatthe ṭhapitam, so vā deti rājagahe gaṇako viya dhaniyassa, tasmā pārājikam vuttaṃ viya.

Tava thūlasāṭako laddhoti vuttakkhaṇe musāvāde dukkaṭam. **Tassa nāmaṃ likhitvāti** ettha “tena ‘gahetvā ṭhapeyyāsī’ti aññattā nāmalekhanakāle anāpatti kusasaṅkamanasadisam na hotī”ti vuttaṃ. **Na jānantīti** na suṇantīti attho. Sace jānitvāpi cittena na sampatiṅcchanti eseva nayo. Jānanta pana rakkhitum anicchante paṭikkhipitabbameva etanti vattaṃ jānitabbaṃ. **Ummaggenāti** purāpāṇam khaṇitvā katamaggenāti attho.

Nissitavārikassa pana sabhāgā bhattaṃ denti, tasmā yathā vihāre panti, tatheva kātabbanti **sampattavāram aggahetum na labhanti**, “tassa vā sabhāgā adātum na labhanti”ti vuttaṃ. **Attadutiyaṃsāti** na hi ekenānītam dvinnam pahoti, sace pahoti pāpetabboti dassetum “**yassa vā**”tiādi vuttaṃ. “**Paripuccham detīti** pucchitapañhassa vissajjanam karoti”ti likhitam. Saṅghassa bhāram nāma “saddhamavācanā evā”ti vuttaṃ, “navakammikopi vuccati”ti ca, “**ito bhaṇḍato vaṭṭantaṃ puna anto pavisaṭīti** mahāṭṭhakathāpadassa kurundīsāṅkhepaṭṭhakathāhi adhippāyo vivarito”ti likhitam.

113. Gacchante yāne vāti ettha “suṅkaṭṭhānaṃ bāhi ṭhitam sandhāya vutta”nti **upatisatthero** vadati kira. “Gacchante yāne vātiādi suṅkaṭṭhānabbhantare gahetabba”nti vuttaṃ. Bāhi ṭhitassa vattabbameva natthi, “anto ṭhatvā”ti adhikāre vuttattā ceti vuttaṃ – yānādisu ṭhapite tassa payogaṃ vināyeva gatesu pārājiko na hoti. Kasmā na bhaṇḍadeyyanti ce? Suṅkaṭṭhānaṃ bāhi ṭhitattā. Araññaṭṭhe “**assatiyā atikkamantassapī bhaṇḍadeyyamevā**”ti (pārā. aṭṭha. 1.107) vuttaṃ tesam sapariḷgahitattā. Idha pana “**atra pavitṭhassā**”ti vacanato na bāhi ṭhitassa, tam kira suṅkasaṅketam. **Aññaṃ harāpetīti** tattha “sahatthā”ti vacanato anāpatti. **Nissaggiyāni hontīti** aṭṭhakathāto **pācittiyam**, upacāram okkamitvā parihāraṇe sādīnavattā dukkaṭam.

Suṅkaṭṭhāne suṅkam datvāva gantum vaṭṭati idaṃ dāni vattabbānaṃ mātikāti **dhammasiritthero**. “Anurādhapurassa catūsu dvāresu suṅkam gaṇhanti, tesu dakkhiṇadvārassa purato maggo thūpārāmato ānandacetiyaṃ padakkhiṇam katvā

jetavanavīhārassantarapākārassāsanne nivīṭṭho, yo na gāmaṃ pavisanto upacāraṃ okkanto hoti. Thūpārāmato ca mahācetiyaṃ padakkhiṇaṃ katvā rājavihāraṃ gacchanto na okkamati”ti kira **mahāaṭṭhakathāyaṃ** āgataṃ. **Ettha cāti** suñkaghāte “dvīhi leḍḍupātehi ācariyaparamparābhata”ti likhitaṃ. **Dvīhi leḍḍupātehi** suñkaghātaṃ paricchede aṭṭhapite yujjati, ṭhapite pana atirekayojanampi suñkaghātaṃ hotīti tato paraṃ dve leḍḍupāta upacāroti gahetabbo. So panetthāpi duvidho bāhirabbhantarabhedato. Tattha dutiyaleḍḍupātasāṅkhātāṃ bāhiropacāraṃ sandhāya **pāliyaṃ, mahāaṭṭhakathāyaṃ** dukkaṭaṃ vuttaṃ. Abbhantaram sandhāya **kurundiyaṃ** no khanti. “Atra pavīṭṭhassa suñkaṃ gaṇhantūti hi niyamitaṭṭhānaṃ ekantato pārājikakhettaṃ hoti, taṅca parikkhittaṃ, eko leḍḍupāto dukkaṭakhettaṃ, aparikkhittaṅce, dutiyo leḍḍupāto no adhippāyo”ti ācariyo vadati.

114. Dhanam pana gataṭṭhāne vaḍḍhanti ettha “vaḍḍhiyā saha avahāraṃ bhaṇḍadeyya”nti likhitaṃ. “Taṃ vaḍḍhiṃ dassāmi”ti aggahesi, tattha kammaṃ akarontassa vaḍḍhanti katvā vuttaṃ. Kevalaṃ āṭṭhapitakhettaṃ na vaḍḍhati. “Yaṃ dhanam vaḍḍhi, taṃ dentassa avahāraṃ vaḍḍhiyā adāne pārājikaṃ hoti”ti vadanti.

Nāmenāti sappanāmena vā sāmikena katena vā.

116. Rājagharassa antovattumhi, parikkhitarājaṅgaṇaṃ vā antovattu. Aparikkhite rājaṅgaṇe ṭhitassa sakalanagaraṃ ṭhānaṃ. Goṇassa “aparikkhite ṭhitassa akkantaṭṭhānameva ṭhāna”nti vuttatā **khaṇḍadvāranti** attanā khaṇḍitacchiddaṃ. **Tattheva ghātehi** “jvītiṅṅārammaṇatā vadhakacittassa pācittiyam hotīti? Na hoti. Kasmā? Adinnādānapayogattā. Tampi theyyacittaṃ saṅkhārārammaṇaṃva hoti. Idha tadubhayaṃ labhati saddhiṃ pubbhāgāparabhāgehi”ti vuttaṃ.

118. Tassuddhāre sabbesaṃ pārājikanti yadi yo ānatto avassaṃ taṃ bhaṇḍaṃ harati, ānattikkhaṇe eva pārājikaṃ. “Idha tiṇṇaṃ kasmā pārājikaṃ, nanu ‘tumhe, bhante, tayo harathā’ti vuttatā thullaccayaṃ, itaresaṅca paṭipāṭiyā ekekassānattatā ekekena ca dukkaṭena bhavitabbaṃ. Kathaṃ, eko kira māsaḅḅhanakaṃ parissāvaṇaṃ thenetvā desetvā nirussāho eva vā hutvā puna māsaḅḅhanakaṃ sūciṃ tattheva katvā puna māsaḅḅhanakanti evaṃ siyāti? Na evaṃ, taṃ yathā uppalathenako yena vatthu pūraṭi tāva saussāhattā pārājiko āsi, evamime saussāhāva na desayimsu vā”ti likhitaṃ, **pāliyaṃ, aṭṭhakathāyaṃ** samvidahitvā gatesu ekassuddhāre sabbesaṃ pārājikaṃ vinā viya ānattiyā kiñcāpi vuttaṃ, atha kho “tassāyaṃ attho”ti vatvā pacchā vuttavinicchayesu ca ekabhaṇḍaekattānādīsu ca sambahulā ekaṃ ānāpentīti ānattiveva niyamevā vuttaṃ, tasmā ānatti icchitabbā viya, vīmaṃsitabbaṃ. “Ekabhaṇḍaṃ ekattānānti ca pāṭho ‘ekakulassa bhaṇḍa’nti vacanato”ti vadanti.

119-120. Ocarake vuttanayenevāti avassaṃhāriye bhaṇḍe. **Taṃ saṅketanti** tassa saṅketassa. Atha vā taṃ saṅketam atikkamivā pacchā vā. Apatvā pure vā. Esa nayo **taṃ nimittanti** etthāpi. Akkhinikhaṇānādikkammaṃ lahukaṃ ittarakālaṃ, taṅkhaṇe eva bhaṇḍaṃ avaharituṃ na sakkā, kiñci bhaṇḍaṃ dūraṃ hoti, kiñci bhāriyaṃ, taṃ gahetuṃ yāva gacchati yāva ukkhipati, tāva nimittassa pacchā hoti. Sace taṃ bhaṇḍaṃ adhigataṃ viya āsannaṃ, lahukaṅca, sakkā nimittakkhaṇe avaharituṃ, tameva sandhāya vuttaṃ kintī? Na, pubbe vuttampi “tato paṭṭhāya teneva nimittena avaharati”ti vuccati āradhattā. Yadi evaṃ “purebhāttapayogo eso”ti vāro pamāṇaṃ hoti, na ca taṃ pamāṇaṃ **mahāpadumatheravādassa** pacchā vuttatā, na saṅketakammaṃ viya nimittakammaṃ daṭṭhabbaṃ. Tattha hi kālaparicchedo atthi, idha natthi, idameva tesam nānattaṃ.

121. Taṅca asammoḥatthanti eko “purebhāttādīsu vā, akkhinikhaṇānādīni vā disvā gaṇhā”ti, eko gahetabbaṃ bhaṇḍanissitaṃ katvā “purebhāttam evaṃ vaṇṇasaṅṭhānaṃ bhaṇḍaṃ gaṇhā”ti vadati, evaṃvidhesu asammoḥattham evaṃvidham saṅketam nimittāṅca dassetunti ca, **yathādhippāyanti** dutiyo tatiyassa tatiyo catutthassati evaṃ paṭipāṭiyā ce vadantīti attho. Sace dutiyo catutthassa vadeti, na yathādhippāyoti ca. “**Paṭiggahitamatteti** avassaṃ ce paṭiggāṇhāti, pubbeva thullaccaya”nti ca likhitaṃ. Paṭiggāṇhānaṃ dukkaṭaṃ sabbatthokāsābhāvato na vuttaṃ. Pārājikāpajjanenetaṃ dukkaṭaṃ āpajjivā āpajjanti kira. Atthasādhakāṇatticetanākhāṇe eva pārājiko hotīti adhippāyo. Tattha maggaṭṭhāniyaṃ kataram, kataram phalaṭṭhāniyaṃti “atthasādhakacetanā nāma maggānantaraphalasadisā”ti vuttatā phalaṭṭhāniyā cetanāti siddham. Ānatti ce maggaṭṭhāniyā siyā, cetanāsahajattā na sambhavati, tathā bhaṇḍassa avassaṃhāritā ca na sambhavati. Ānattikkhaṇe eva hi taṃ avassaṃhāritam jānti avahāraṃ paṭiggāṇhāṅce, tampi na sambhavati anāgatattā. Cetanā ce maggaṭṭhāniyā hoti, ānattādīsu aññataram, bhaṇḍassa avassaṃhāritā eva vā phalaṭṭhāniyā ce, attho na sambhavati. Pārājikāpatti eva hi phalaṭṭhāniyā bhavitumarahati, na aññanti evaṃ tāva idha opammasāṃsandanaṃ sambhavati cetanā maggaṭṭhāniyā, tassā pārājikāpattibhāvo phalaṭṭhāniyo. Yathā kim? Yathā **paṭisambhidāmagge** “saddhāya nāṇaṃ dhammapaṭisambhidā. Saddhāya saddatthe nāṇaṃ atthapaṭisambhidā”ti ettha añño saddho, añño saddhāya saddatthoti siddham, yathā ca “eko amohaṅkhatō dhammo sampayuttakānaṃ dhammānaṃ hetupaccayena paccayo adhipatisahajātaaññamaññanissayaṃ adhippāyuttaatthiavigatapaccayena paccayo”ti ettha amoho dhammo añño, aññe tassa hetupaccayatādayoti siddham. Yathā ca **vinayapaṭiṭṭhe** yāni cha āpattisamuttānāni, evaṃ yathāsambhavaṃ “satta āpattikkhandhā”ti vuccanti, tesam aññā āpattisamuttānāni, añño āpattikkhandhabhāvoti siddham. Iminā āpattikkhandhanayena āpattādhikāraṇassa kati ṭhānānti? Satta āpattikkhandhā ṭhānānti. Kati vatthūnti? Satta āpattikkhandhā vatthūnti. Kati bhūmiyoti? Satta āpattikkhandhā bhūmiyoti evamādayopi dassetabbā. Tathā hi tassā evaṃ maggaṭṭhāniyāya atthasādhikāya cetanāya yasmā aññā pārājikāpattitā anatthantarabhūtā ākarāvisesaṅkhātā phalaṭṭhāniyā atthi, tasmā “atthasādhakacetanā nāma maggānantaraphalasadisā”ti vuttatī veditabbaṃ. Atha vā kevalaṃ dhammaniyaṃmattaṃyeva upamattena ācariyena evaṃ vuttanti sambhavatīti na tattha opammasāṃsandanaṃ pariyesitabbaṃ, “idaṃ sabbaṃ kevalaṃ takkavasena vuttatā vicāretvā gahetabba”nti ācariyo.

Bhūmaṭṭhakathādivaṇṇāni nīṭṭhitā.

Āpattibhedavaṇṇā

122. “Vibhaṅganayadassanato”ti vuttatā taṃ sampādetuṃ “**idāni tattha tatthā**”tiādi āradham. Tattha **aṅgavattubhedena** cāti avahāraṅgajānanabhedena vatthussa haritabbabhaṇḍassa garukalahukabhāvabhedenāti attho. Atha vā aṅgaṅca vatthubhedena āpattibhedāṅca dassentoti attho. **Atirekamāsako unapañcamāsakoti** ettha vā-saddo na vutto, tīhipi eko eva paricchedo vuttoti. **Anajjhāvuttakam** nāma araṇṇāpālākādīnaṃ na kenaci mamāyitaṃ. **Chaḍḍitaṃ** nāma anatthikabhāvena atirekamattādīnaṃ sāmikena

chadditam. Nattham pariyesitvā chinnālayattā **chinnamūlakam**. **Assāmikavattthūti** acchinnamūlakampi yassa sāmiko koci no hoti, nirapekkhā vā pariccantanti, yaṃ vā pariccattam devatādīnaṃ, idaṃ sabbaṃ assāmikavattu nāma. Devatādīnaṃ vā buddhadhammānaṃ vā pariccattam parehi ce ārakkhakehi pariggahitaṃ, **parapariggahitameva**. Tathārūpe hi adinnādāne rājāno coraṃ gahetvā hananādikaṃ kareyyuṃ, anārakkhake pana āvāse, abhikkhuke anārāmikādike ca yaṃ buddhadhammassa santakam, taṃ “āgatāgatehi bhikkhūhi rakkhitabbaṃ gopetabbaṃ mamāyitabba”nti vacanato abhikkhukāvāsasaṅghasantakam viya parapariggahitasāṅkhyameva gacchatīti chāyā dissati. Issaro hi yo koci bhikkhu tādise parikkhāre corehipi gayhamāne vāretuṃ paṭibalo ce, balakkārena acchinditvā yathāthāne tḥapetunti. Apariggahite parasantakasaññissa chasu ākāresu vijjāmaṇesupi anāpatti viya dissati, “yaṃ parapariggahitaṃ ca hoti”ti āṅgabhāvo kiñcāpi dissati, parasantake tathā paṭipannake sandhāya vuttanti gahetabbaṃ. Attano santakam corehi haṭaṃ, corapariggahitattā parapariggahitaṃ hoti, tasmā paro cetam theyyacitto gaṇhati, pārājikam. Sāmiko eva ce gaṇhati, na pārājikam, yasmā codetvā, acchinditvā ca so “mama santakam gaṇhāmī”ti gahetuṃ labhati. Paṭhamam dhuraṃ nikkhipitvā ce pacchā theyyacitto gaṇhati, esa nayo. Sāmikena dhuraṃ nikkhittakāle so ce coro kālam karoti, añño theyyacittena gaṇhati, na pārājiko. Anikkhittakāle eva ce kālam karoti, taṃ theyyacittena gaṇhantassa bhikkhuno pārājikam mūlabhikkhussa santakabhāve tḥittatā. Corabhikkhumhi mate “matakaparikkhāra”nti saṅgho vibhajitvā ce taṃ gaṇhati, mūlasāmiko “mama santakamida”nti gahetuṃ labhati.

Etthāha – bhūmaṭṭhādīnimittakammapariyoṣānā eva avahārabhedā, udāhu aññepi santīti. Kiñcetha yadi aññepi santi, tepi vattabbā. Na hi bhagavā sāvasesaṃ pārājikam paññāpeti. No ce santi, ye ime tulākūṭakam sakūṭamānakūṭaukkoṭanavañcananikatisāciyogaviparāmosaālopasāhasākārā ca suttaṅgesu sandissamānā, te idha āgatesu ettha samodhānaṃ gacchantīti ca lakkhaṇato vā tesam samodhānagatabhāvo vattabboti? Vuccate – lakkhaṇato siddhova. Kathaṃ? “Pañcahi ākārehi”tiādīnā nayena āṅgavattubhedena. Āpattibhedo hi **pāliyaṃ** (pārā. 128-130) vutto eva, **aṭṭhakathāyaṅca** “kūṭamānakūṭakahaṇāpañādīhi vā vañcetvā gaṇhati, tassevaṃ gaṇhato avahāro theyyāvahāro”ti (pārā. aṭṭha. 1.138; kañkhā. aṭṭha. dutiyapārājikavañṇanā) āgatattā tulākūṭagahaṇādayo theyyāvahāre samodhānaṃ gatāti siddham. Viparāmosaālopasāhasākārā ca aṭṭhakathāyāgate pasayhāvahāre samodhānaṃ gacchanti. Imamyeva vā pasayhāvahāraṃ dassetuṃ “gāmaṭṭham araññāṭṭha”nti mātikam nikkhipitvā “gāmaṭṭham nāma bhaṇḍam catūhi tḥānehi nikkhittam hoti”tiādīnā nayena vibhāgo vutto. Tenedaṃ vuttaṃ hoti – gahaṇākārabhedasandassanattam viṣuṃ kataṃ. Na hi bhūmitalādīhi gāmāraññāṭṭham yaṃ kiñcīti. Tattha yaṃ tulākūṭam, taṃ rūpakūṭāṅgagahaṇāpaṭicchannakūṭavasena catubbidhampi vehāsaṭṭhe samodhānaṃ gacchati. Hadayabhedasikhābhedarajjubhedavasena tividhe mānakūṭe “svāyaṃ hadayabhedo mariyādam chindati”ti ettha samodhānaṃ gacchati. Hadayabhedo hi sappitelādiminanakāle labbhati. “Phandāpeti attano bhājanagataṃ karoti”ti ettha sikhābhedopi labbhati. So “tilaṇḍulādiminanakāle labbhati”ti vuttaṃ. Khettaminanakāle rajjubhedo samodhānaṃ gacchati. “Dhammaṃ caranto sāmikam parājeti”ti ettha ukkoṭanaṃ samodhānaṃ gacchatīti ce ta tathā vañcananikatiyopi.

Āpattibhedavañṇanā niṭṭhitā.

Anāpattibhedavañṇanā

131. Na ca gahite attamano hoti, tassa santakam vissāsagāhena gahitampi puna dātabbanti idaṃ “tena kho pana samayena dve bhikkhū sahāyakā honti. Eko gāmaṃ piṇḍāya pāvīsi...pe... anāpatti, bhikkhu, vissāsaggāhe”ti (pārā. 146) iminā asamentaṃ viya dissati. Ettha hi “so jānitvā taṃ codesi assamaṇosi tva”nti vacanena anattamanatā dīpitā. Puna “anāpatti, bhikkhu, vissāsaggāhe”ti vacanena attamanatāyapi satī vissāsaggāho ruhatīti dīpitanti ce? Taṃ na, aññathā gahetabbatthato. Ayañhettha attho – pārājikāpattiyā anāpatti vissāsasaññāya gāhe sati, sopi bhikkhu sahāyakattā na kuddho codesi, piyo eva samāno “kacci assamaṇosi tvam, gaccha, vinicchayaṃ katvā suddhante tiṭṭhāhi”ti codesi. Sacepi so kuddho eva codeyya, “anāpatti”ti idaṃ kevalam pārājikābhāvaṃ dīpeti, na vissāsaggāhasiddham. Yo pana parisamajjhe lajjāya adhvāseti, na kiñci vadatīti attho. “Punavattukāmatādhippāye pana sopi paccāharāpetuṃ labhati”ti vuttaṃ. Sace coro pasayha gahetukāmopi “adhivāsetha, bhante, idha me cīvarānī”ti vatvā cīvarāni therena dinnāni, adinnāni vā sayam gahetvā gacchati, thero puna pakkham labhitvā codetuṃ labhati, pubbe adhvāsanā adhvāsanasaṅkhyam na gacchati bhayena tuñhībūtattā, “yaṃ cīvaraṃ idha sāmiko paccāharāpetuṃ labhati”ti vuttaṃ. Sāmikassa pākatikam kātabbam, “idaṃ kira vatta”nti vuttaṃ. Sace saṅghassa santakam kenaci bhikkhunā gahitaṃ, tassa tena saṅghassa vā dhammassa vā upakāritā atthi, gahitappamāṇam apaloketvā dātabbam. “So tena yathāgahitaṃ pākatikam katvā anaṇo hoti, gilānādīnampi eseva nayo”ti vuttaṃ.

Padabhājanīyavañṇanā niṭṭhitā.

Pakiñṇakakathāvañṇanā

Sāhatthikāpattikanti ekabhaṇḍam eva. “Bhāriyañhidam tvampi ekapassaṃ gaṇha, ahampi ekapassaṃ gaṇhāmīti saṃvidahitvā ubhayesaṃ payogena tḥānācāvane kate kāyavācācitteti hoti. Aññathā ‘sāhatthikam vā āṇattikassa aṅgam na hoti, āṇattikam vā sāhatthikassa’ti iminā virujjhati”ti likhitaṃ. **Dhammasirithero** pana “na kevalam bhāriye eva vatthumhi ayaṃ nayo labbhati, pañcamāsakamattampi dve ce janā saṃvidahitvā gaṇhanti, dvinnampi pāṭekkam, sāhatthikam nāma taṃ kammaṃ, sāhatthikapayogattā ekasmiṃyeva bhaṇḍe, tasmā ‘sāhatthikam āṇattikassa aṅgam na hoti’ti vacanamimaṃ nayaṃ na paṭibhāti. ‘Sāhatthikavattuahaṅganti sāhatthikassa vatthussa aṅgam na hoti’ti tattha vuttaṃ. Idha pana payogaṃ sandhāya vuttattā yujjati”ti āha kira, taṃ ayuttam kāyavacīkammanti vacanābhāvā, tasmā sāhatthikāṇattikesu payogesu aññatarena vāyamāpatti samuṭṭhāti, tathāpi turitaturitā hutvā vilopanaḍīsu gahaṇāgāhāpanavasenetam vuttaṃ. Yathā kālena attano kālena parassa dhammaṃ ārabha sīgham sīgham uppattim sandhāya “ajjhatabhahiddhārammaṇā dhammā”ti (dha. sa. tikamātikā 21) vuttā, evaṃsampadamidanti datṭhabbam.

Tatthapi ye anuttarādayo ekantabahiddhārammaṇā viññāṇācāyatanādayo ekantaajjhāttārammaṇā, itare aniyatārammaṇattā “ajjhatabhahiddhārammaṇā”ti vuccanti, na ekakhaṇe ubhayārammaṇattā. Ayaṃ pana āpatti yathāvuttanayena sāhatthikā āṇattikāpi hotiyeva, tasmā anidassanametanti ayuttam. “Yathā aniyatārammaṇattā ‘ajjhatabhahiddhārammaṇā’ti vuttā, tathā aniyatapayogattā ayampi āpatti ‘sāhatthikāṇattikā’ti vuttāti nidassanameveta”nti ekacce ācariyā āhu. “Ime panācariyā ubhinnaṃ ekato

ārammaṇakaraṇaṃ natthi. Atthi ce, ‘ajjhatabhiddhārammaṇaṃ dhammaṃ paṭicca ajjhatabhiddhārammaṇo dhammo uppajjati hetupaccayā’ tiādina (paṭṭhā. 2.21.1 ajjhattārammaṇatika) paṭṭhānapāṭhena bhavitabbanti saññāya āhaṃsu, tesam matena ‘siyā ajjhatabhiddhārammaṇā’ ti vacanaṃ niratthakaṃ siyā, na ca niratthakaṃ, tasmā attheva ekato ajjhatabhiddhārammaṇo dhammo. Puna ‘ayaṃ so’ ti niyamena ajjhatabhiddhārammaṇā dhammā viya niddisitabbābhāvato na uddhaṭo siyā. Tattha anuddhaṭṭā eva **dhammasaṅgahaṭṭhakathāyaṃ** ubhinnampi ajjhatabhiddhādhammānaṃ ekato ārammaṇakaraṇadhammavasena ‘ajjhatabhiddhārammaṇā’ ti avatvā ‘kālena ajjhatabhiddhā pavattiyam ajjhatabhiddhārammaṇa’ nti vuttaṃ, tasmā **gaṇṭhipade** vuttanayova sāroti no takko’ ti ācariyo. Tattha ‘kāyavacīkamma’ nti avacanaṃ panassa sāhatthikapayogattā ekapayogassa anekakammattāva, yadi bhavēya, manokammampi vattabbaṃ bhavēya, yathā tattha manokammampi vijjānānampi abbohārikaṃ jātaṃ, evaṃ tasmīṃ sāhatthikāṇattike vacīkammaṃ abbohārikanti vedittabbaṃ, taṃ pana kevalaṃ kāyakammaṃ upanissayaṃ jātaṃ, cittaṃ viya tattha aṅgameva jātaṃ, tasmā vuttaṃ ‘sāhatthikapayogattā’ ti, ‘āṅgabhāvamattameva hi sandhāya ‘sāhatthikāṇattika’ nti vuttanti no takko’ ti ca, vicāretvā gahetabbaṃ.

Kāyavācā samuṭṭhānā, yassā āpattiyā siyuṃ;
Tattha kammaṃ na taṃ cittaṃ, kammaṃ nassati khīyati.

Kiriyākiriyādikaṃ yañca, kammākammādikaṃ bhavē;
Na yuttaṃ taṃ viruddhattā, kammamekaṃva yujjati.

Vinītavatthuvaṇṇanā

132. Anāpatti, bhikkhu, cittuppādeti ettha kevalaṃ cittaṃ, tasseva uppādetabbāpattīhi anāpattīti attho. Etthāha – upanikkhittasādiyanādisu, sabbesu ca akiriyasikkhāpadesu na kāyaṅgacopanaṃ vā vācāṅgacopanaṃ vā, apicāpatti, kasmā imasmimpeva sikkhāpade anāpatti, na sabbāpattīhi? Na, kasmā.

Kattabbā sādhiṃ sikkhā, viññattim kāyavācikaṃ;
Akatvā kāyavācāhi, aviññattīhi taṃ phuse.

Na lesabhāvattā. Sappāye ārammaṇe aṭṭhatvā paṭiladdhāsevanam hutvā tato paraṃ suṭṭhu dhāvattīti **sandhāvati**. Tato abhijjhāya sahaṅgataṃ, byāpādasahaṅgataṃ vā hutvā visesato dhāvattīti **vidhāvati**.

137. Vaṇṇaṃ katvā gahetunti ettha kiñcāpi iminā sikkhāpadena anāpatti, itthirūpassa nāma yattha āmasantassa dukkaṇṭanti keci. ‘Kāyapaṭibaddhaggahaṇaṃ yuttaṃ, taṃ sandhāya vaṭṭattīti vutta’ nti vadanti. Ubhayaṃ vicāretvā gahetabbaṃ.

Kusasaṅkāmanavattukathāvaṇṇanā

138. Mahāpaccariyādisu yaṃ vuttaṃ ‘paduddhāreṇeva kāretabbo’ ti, taṃ svuttaṃ. Kintu tassa parikappāvahāraṅkamattaṃ na dissattīti dassanattaṃ idaṃ vuttaṃ. Uddhāre vāyaṃ āpanno, tasmā disvā gacchanto ‘paduddhāreṇeva kāretabbo’ ti idaṃ tattha dūvuttanti vuttaṃ hoti. Kathaṃ? ‘Sāṭakathiko sāṭakapasibbakameva gahetvā bahi nikkhamitvā sāṭakabhāvaṃ ṇatvā ‘pacchā gaṇhissāmī’ ti evaṃ parikappetvā gaṇhāti, na uddhāre evāppajjati. Yadaḥ bahi ṭhatvā ‘sāṭako aya’ nti disvā gacchati, tadā paduddhāreṇeva kāretabbo’ ti na vuttametam, kintu kiñcāpi parikappo dissati, pubbhāge avahāraṅkhaṇe na dissattīti na so parikappāvahāro, ayamatto **mahāaṭṭhakathāyaṃ** vuttova, tasmā ‘ñāyamevā’ ti vadanti. **Kammantasālā** nāma kassakānaṃ vanacchedakānaṃ gehāni. **Ayaṃ tāvā** ti sace upacārasīmantiādi yāva theravādo mahāaṭṭhakathānaṃ, tattha **keci panā** tiādi na gahetabbaṃ theravādatā yuttīabhāvato, na hi sāhatthike evaṃvidhā atthasādhakacetanā hoti. Āṇattike eva atthasādhakacetanā. ‘Sesaṃ mahāpaccariyaṃ vuttentathena sametī’ ti vuttaṃ.

Kusasaṅkāmanakaraṇe sace paro ‘nāyaṃ mama santako’ ti jānāti, itarassa hatthato muttamatte pārājikāpatti khīlasankāmane viya. ‘Attano santakaṃ sace jānāti, na hotī’ ti vadanti. Evaṃ sante pañcakāni saṅkarāni hontīti upaparikkhitabbaṃ.

140. Parānuddayatāyāti ettha parānuddayatāya koṭippattena bhagavatā kasmā ‘anāpatti petapariggāhe tiracchānagatapariggāhe’ ti (pārā. 131) vuttanti ce? Parānuddayatāya eva. Yassa hi parikkhāraṇa ādāne rājāno coraṃ gahetvā na hananādiṇi kareyyuṃ, tasmimpe nāma samaṇo gotamo pārājikaṃ paññāpetvā bhikkhuṃ abhikkhuṃ karotīti mahājano bhagavati pasādaññathattaṃ āpajjivā apāyupago hoti. Apetapariggāhitā rukkhadī ca dullabhā, na ca sakkā ṇatunti rukkhadīhi pāpabhūruko upāsakajano paṭimāgharacetiyabodhigharavīhārādīni akatvā mahato puññakkhandhato parihāyēya. ‘Rukkhamūlasenānaṃ paṃsukūlacīvaraṃ nissāya pabbajjā’ ti (mahāva. 128) vuttanissayā ca anissayā hontī. Parapariggāhitasaññāno hi bhikkhū rukkhamūlapaṃsukūlāni na sādīyissantīti, pabbajjā ca na sambhaveyyuṃ, sappadaṭṭhakāle chārikathāya rukkhamā aggahetvā maraṇaṃ vā nigaccheyyuṃ, acchinnacīvarādīkāle sākhabhaṅgādiṃ aggahetvā naggā hutvā tīthiyaladdhimeva suladdhi viya dīpentā vicareyyuṃ, tato tīthiyesveva loko pasīditvā dīṭṭhiggahaṇaṃ patvā saṃsārakhāṇuko bhavēya, tasmā bhagavā parānuddayatāya eva ‘anāpatti petapariggāhe’ tiādimāhāti vedittabbaṃ.

141. Aparampi bhāgaṃ dehīti ‘gahitaṃ viññattisadisattā neva bhaṇḍadeyyaṃ na pārājika’ nti likhitaṃ, idaṃ pakatijane yujjati. ‘Sace pana sāmiko vā tena āṇatto vā ‘aparassa sahāyabhikkhussa bhāgaṃ esa gaṇhāti yācati vā’ ti yaṃ aparabhāgaṃ deti, taṃ bhaṇḍadeyya’ nti vadanti.

148-9. Khādantassa bhaṇḍadeyyanti corassa vā sāmikassa vā sampattassa dinnam sudinnaṃ eva kira. **Avisesenāti** ‘ussāhagātānaṃ vā’ ti avatvā vuttaṃ, na hi katīpāyānaṃ anussāhatāya saṅghikamasāṅghikaṃ hoti. **Mahāaṭṭhakathāyaṃ** pi ‘yadi saussāhāva gacchanti, theyyacittena paribhuñjato avahāro hotī’ ti vuttattā tadubhayaṃ. Chadditavīhāre upacārasīmāya pamāṇaṃ

jānitum na sakkā, ayam pana bhikkhu upacārasīmāya bahi t̥hatvā ghaṇṭipaharaṇādīm katvā paribhuñjati khādati, tena evam khāditaṃ sukhāditaṃti attho. “Itaravihāre tatha dittaividhināva paṭipajjitabba”nti vuttam. “Sukhāditaṃ antovihārattā”ti likhitaṃ, **āgatānāgatānaṃ santakattāti** “cātuddisassa saṅghassa demī”ti dinnattā vuttam. Evam avatvā “saṅghassa demī”ti dinnampi tādīsameva. Tathā hi bahi t̥hito lābham na labhati bhagavato vacanenāti veditabbaṃ.

153. “Matasūkarō”ti vacanato tameva jīvantam bhaṇḍadeyyanti katvā dātum na labhati. Vajjham vaṭṭatīti dīpitaṃ hoti. **Maddanto gacchati, bhaṇḍadeyyanti** ettha kittakam bhaṇḍadeyyam, na hi sakkā “ettakā sūkarā madditvā gatā gamissantī”ti jānituntī? Yattake sāmikānaṃ dinne te “dinnam mama bhaṇḍa”nti tussanti, tattakam dātābbaṃ. No ce tussanti, atikkantasūkaramūlam datvā kiṃ opāto khaṇṭivā dātābboti? Na dātābbo. Atha kiṃ codiyamānassa ubhinnaṃ dhuranikkhepena pārājikam hoṭīti? Na hoti, kevalam kappiyaparikkhāram datvā tosetabbova sāmiko, eseva nayo aññesupī evarūpesūti no takkotī ācariyo. “Tadaheva vā dutiyadvise vā maddanto gacchati”ti vuttam. **Gumbe khipati, bhaṇḍadeyyamevāti** avassam pavisanake sandhāya vuttam. Ettha ekasmiṃ vihāre paracakkādibhayaṃ āgataṃ. **Mūlavatthucchedanti** “sabbasenānaṃ ete issarā”ti vacanato itare anissarāti dīpitaṃ hoti.

156. Ārāmarakkhātī vissatthavasena gahetabbaṃ. **Adhippāyam nātvaṭī** ettha yassa dānaṃ paṭiggaṇhantaṃ bhikkhum, bhāgam vā sāmikā na rakkhanti na daṇḍenti, tassa dānaṃ appaṭicchādetvā gahetum vaṭṭatīti idha sannitthānaṃ. Tampi “na vaṭṭatī saṅghike”ti vuttam. **Ayameva bhikkhu issaroti** yattha so icchati, tatha attaññāhetum labhati kira attho. Apica “daharo”ti vadanti. **Savatthukanti** saha bhūmiyāti vuttam hoti. **“Garubhaṇḍam hotī”**ti vatvā **“tiṇamattaṃ pana na dātābba”**nti vuttam, tam kintu garubhaṇḍanti ce, arakkhiyaagopiyaṭṭhāne, vinassanakabhāve ca t̥hitaṃ sandhāya vuttam. **Kappiyepi cāti** vatvā, avatvā vā gahanayutte mātādisantakepi theyyacittuppadena. Idam pana sikkhāpadam “rājāpimesam abhippasanno”ti (pārā. 86) vacanato lābhaggamahattaṃ, vepullamahattaṃca pattakāle paññattanti siddham.

Dutiyapārājikavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Tatiyapārājikam

Paṭhamapaññattinidānavāṇṇanā

162. Tīhi suddhenāti ettha **tīhīti** nissakkavacanaṃ vā hoti, karaṇavacanaṃ vā. Nissakkapakke kāyavacīmanodvārehi suddhena. Tathā duccharitamalehi visamehi papañcehītiādinā nayena sabbakilesattikehi bodhimaṇḍe eva suddhenāti yojetabbaṃ. Karaṇapakke **tīhīti** kāyavacīmanodvārehi suddhena. Tathā tīhi sucarithi, tīhi vimokkhehi, tīhi bhāvanāhi, tīhi sīlasamādhipaññāhi suddhenāti sabbaguṇattikehi yojetabbaṃ. **Vibhāvīti** desanāya vitthāritam, vibhūtam vā kataṃ vihitaṃ, paññattaṃ vā hoti. **Samvaṇṇanāti** vattamānasamīpe vattamānavacanaṃ.

Na kevalam rājagahameva, idampi nagaram. **Saparicchanti** sapariyantanti attho. Saparikkhepanti eke. **“Hamsavaṭṭakacchadanēnāti** hamsaparikkhepasanṭhānēnā”ti likhitaṃ. **Kāyavicchindaniyakathanti** attano attabhāve, parassa vā attabhāve chandarāgappahānakaram vicchindanakaram dhammakathamā katheti. **Asubhā ceva** subhākāravirahitattā. **Asucino ca** dosanissandanapabhavattā. **Paṭikūlā ca** jīgucchaniyattā pittasemhādīsu āsayato. **Asubhāya vaṇṇanti** asubhākārassa, asubhakammaṭṭhānassa vā vitthāram bhāsati. Sāmiatthe hetam sampadānavacanaṃ. **Asubhanti** asubhanimittassa āvibhāvāya paccupaṭṭhānāya vitthāarakathāsankhātāṃ vaṇṇam bhāsabhīti attho. Tesameva ādimajjhapariyosānānaṃ dasahi lakkhaṇehi sampannam kilesacorehi anabhibhavanīyattā jhānacittam **mañjūsam** nāma.

Tatrimānāti etthāyam piṇḍattho – yasmim vāre paṭhamam jhānam ekacittakkhaṇikam uppajjati, tam sakalampi javanavāram anulomaparikammaupacāragotrabhūappanāppabhedam ekantanayena “paṭhamam jhāna”nti gahetvā tassa paṭhamajjhānassa appanāpaṭipādīkāya khippādībhedaṃ abhiññāya adhiḅatāya kiccanipphattim upādāya āgamanavasena **paṭipadāvisuddhi ādīti** veditabbā. Tatra majjhattupekkhāya kiccanipphattivasena **upekkhānubrūhanā majjheti** veditabbā. Pariyodāpakaññassa kiccanipphattivasena **sampahamsanā pariyoṣananti** veditabbam. Tatha ādicittato paṭṭhāya yāva paṭhamajjhānassa uppādakkhaṇam, etasmim antare **paṭipadāvisuddhīti** veditabbā. Uppādāṭṭhikkhaṇesu upekkhānubrūhanā, t̥hitiḅhaṅgakkhaṇesu sampahamsanāti veditabbā. Lakkhīyati etenāti lakkhaṇanti katvā “visuddhipaṭipattipakkhandane”tiādinā pubbhāgo lakkhīyati, tividhena ajjupekkhanena majjham lakkhīyati, catubbidhāya sampahamsanāya pariyoṣanāṃ lakkhīyatīti. Tena vuttam **“dasa lakkhaṇānī”**ti.

Pāribandhakatoti nīvaraṇasaṅkhātapaṭibandhakato visuddhattā gotrabhūpariyoṣanāṃ pubbhāgajavanacittam **“cittavisuddhī”**ti vuccati. Tathā visuddhattā tam cittam majjhimam samādhinimittasaṅkhātāṃ appanāsamādhim tadatthāya upagacchamānaṃ ekasantativasena pariṇāmentam paṭipajjati nāma. Evam paṭipannassa tassa tatha samathanimitte pakkhandanaṃ tabbhāvūpagamaṇam hoṭīti katvā **“tatha cittapakkhandaṇa”**nti vuccati. Evam tāva paṭhamajjhānuppādakkhaṇe eva āgamanavasena paṭipadāvisuddhī veditabbā. Evam **visuddhassa** appanāppattassa puna visodhane byāpārābhāvā **ajjupekkhanam** hoti. Samathappaṭipannattā puna samādhāne byāpārābhāvā ca **samathappaṭipannassa ajjupekkhanam** hoti. Kilesasamsaggaṃ pahāya ekantena upaṭṭhitattā puna ekattupaṭṭhāne byāpārāsambhavato **ekattupaṭṭhānassa ajjupekkhanam** hoti. **Tatha jātananti** tasmim citte jātanam samādhipaññānaṃ yuganaddhabhāvena **anativattanaṭṭhena** nānakīlesehi vimuttattā. Saddhādīnaṃ **indriyānaṃ** vimuttirasena **ekarasatṭhena** anativattanekasabhāvānaṃ tesam dvinnam upagataṃ tajjam tassaruppaṃ tadanurūpaṃ vīriyam tathā cittam yogī vāheti pavattetīti katvā **tadupagavīriyavāhanaṭṭhena** ca visesabhāgiyabhāvattā **āsevanaṭṭhena** ca **sampahamsanā** hoṭīti attho veditabbo. Apicettha “anantarāṭṭam gotrabhucittam ekasantativasena pariṇāmentam paṭipajjati nāma”ti likhitaṃ. Tatha hi pariṇāmentam paṭipajjati etāni vacanāni atītassa na sambhavanti, yañca tadanantaram likhitaṃ “appanāsamādhicittam upagacchamānaṃ gotrabhucittam tatha pakkhandati nāmā”ti. Imināpi tam na yujjati, “paṭipattikkhaṇe eva atīta”nti vuttattā “gotrabhucittam tatha pakkhandati”ti vacanameva virujjhatīti ācariyo. “Ekacittakkhaṇikampi lokuttaracittam āsevati bhāveti bahulīkaroti”ti vuttattā “ekacittakkhaṇikassāpi jhānassa etāni dasa lakkhaṇānī”ti vuttam. “Tato paṭṭhāya āsevanā bhāvanā evā”tipi

vuttam. **“Adhiṭṭhānasampananti** adhiṭṭhānena saḥagata”nti likhitaṃ. Tassattho – yañca “ādimajjhapariyosānasāṅkhāta”nti vuttam, taṃ tesam tiṇṇampi kalyāṇakatāya samannāgatattā tividhakalyāṇakatañca. Evaṃ tividhacittam tadadhigamamūlakānaṃ guṇānaṃ, uparijhānādhigamassa vā padaṭṭhānaṭṭhena adhiṭṭhānaṃ hoti, tasmā cittassa adhiṭṭhānabhāvena sampannatā adhiṭṭhānasampannaṃ nāmāti.

Addhamāsaṃ paṭisalliyīti ettha ācariyā evamāhu “bhikkhūnaṃ aññamaññavadhadaṣṣanasavanasambhave satthuno sati tassa upaddavassa abhāve upāyājānāto ‘ayaṃ asabbaññū’ti hetupatirūpakamahetuṃ vatvā dhammissarassāpi tathāgatassa kammesvanissariyaṃ asambuñjhamānā asabbaḍassitamadhiccamohā bahujaṇā avācīparāyānā bhaveyyuṃ, tasmā so bhagavā pageva tesam bhikkhūnaṃ aññamaññam vadhamaññābhāvaṃ ñatvā tadabhāvopāyābhāvaṃ pana suvinnicchinitvā tatha puthujjanānaṃ sugatīlābhahetumevekaṃ katvā asubhadesanāya vā rūpasaddadassanasavanehi nippayojanehi viramitvā pageva tato viramaṇato, sugatīlābhahetukaraṇato, avassaṃ paññāpitabbāya tātiyapārājīkapaññattiyā vatthāgamadassanato ca attano sabbadassitaṃ **parikkhākānaṃ** pakāsentto viya tamaddhamāsaṃ veneyyahitānipphattiyā phalasaṃpattiyā avakāsaṃ katvā viharitukāmo **‘icchāmahaṃ, bhikkhave, addhamāsaṃ paṭisalliyi**ti”nti ādimāhā”ti. Ācariyā nāma **buddhamittatheradhammasiritheraputissattherā**dayo gaṇapāmoḅbhā, aṭṭhakathācariyassa ca santike sutapubbā. Tato aññe eketi veditabbā. “Sakena kāyena aṭṭiyanti...pe... bhavissanti”ti idaṃ parato “ye te bhikkhū avītarāgā, tesam tasmim samaye hoti eva bhayaṃ, hoti lomahaṃso, hoti chambhitatta”nti iminā na yujjati, idaṇca bhagavato asubhakathārammaṇapappayojanena na sameṭṭi ce? Na, tadatthājānāto. Sakena kāyena aṭṭiyanti tesam ariyamaggena appahīnasinehattā khīṇāsavānaṃ viya maraṇaṃ paṭicca abhayaṃ na hoti, bhayañca pana asubhabhāvanānuyogaṇubhāvena mandbhūtaṃ anaṭṭiyantaṃ viya na mahantaṃ hutvā cittaṃ mohesi. Apāyupage te satte nākāsīti evamattho veditabbo. Atha vā idaṃ purimassa kāraṇavacaṇaṃ, yasmā tesam tasmim samaye hoti eva bhayaṃ, chambhitattaṃ, lomahaṃso ca, tasmā “tena kho pana samayena bhagavā asubhakathaṃ katheti”tiāti vuttanti.

Atha vā sakena kāyena aṭṭiyanti tesam hoti eva bhayaṃ, mahānubhāvā vītarāgāti khīṇāsavānaṃ mahantaṃ viyasaṃ dasseti, atiduppasaheyyamidaṃ maraṇabhayaṃ, yato evaṃvidhānampi avītarāgattā bhayaṃ hotīti dasseti. Tadaññe tesam bhikkhūnaṃ pañcasatānaṃ **aññatara**. Tenedaṃ dīpeti “taṃ tathā āgataṃ asihatthaṃ vadhakaṃ passitvā tadaññesampi hoti eva bhayaṃ, pageva tesanti katvā bhagavā paṭhamameva tesam asubhakathaṃ kathesi, parato tesam nāhosi. Evaṃ mahānisamsā nesam asubhakathā āsī”ti. Yo panettha pacchimo nayo, so “tesu kira bhikkhūsu kenacipi kāyavikāro vā vacīvikāro vā na kato, sabbe satā sampajānā dakkhiṇena passena nipajjimṣū”ti iminā aṭṭhakathāvacanena sameti.

Apare panāhūti kuladdhapaṭisedhanatthaṃ vuttam. “Ayaṃ kira laddhī”ti vacanaṃ “māradheyyaṃnātikkamissatī”ti vacanena virujjhatīti ce? Na virujjhati. Kathaṃ? Ayaṃ bhikkhū aghātento māravisayaṃ atikkamissati akusalakaraṇato ca. Ghātento pana māradheyyaṃ nātikkamissati balavattā kammassatī sayam mārāpakkhikattā evaṃ cintetvā pana “ye na matā, te saṃsāro na muttā”ti attano ca laddhī, tasmā taṃ tatha ubhayesaṃ magge niyojenti evamāha, teneva “mārāpakkhikā marena samānaladdhikā”ti avatvā “mārassā nuvattikā”ti vuttā. “Iminā kiṃ vuttaṃ hoti? Yasmā mārassa anuvatti, tasmā evaṃ cintetvāpi attano laddhivasena evamāhā”ti keci likhanti. Mama santike ekato upaṭṭhānamāgacchanti, attano attano ācariyupajjhāyānaṃ santike uddesādīṃ gaṇhāti.

Ānāpānassatisamādhiḥkathāvaṇṇanā

165. Ayampi kho, bhikkhavesi iminā kiṃ dasseti? Yesaṃ evamassa “bhagavatā ācikkhitakammaṭṭhānānuyogapaccayā tesam bhikkhūnaṃ jīvitakkhayo āsī”ti, tesam taṃ micchāgāhaṃ nisedheti. Kevalaṃ tesam bhikkhūnaṃ pubbe katakammaṃpaccayā vā jīvitakkhayo āsī, idaṃ pana kammaṭṭhānaṃ tesam kesañci arahattappattiyā, kesañci anāgāmisakadāgāmisotāpattiphallappattiyā, kesañci paṭhamajjhānādhigamāya, kesañci vikkhambhanatadaṅgappahānena attasinehapaayādānāya upanissayo hutvā, kesañci sugatiyaṃ uppattiyā upanissayo ahoṣīti sātthikāya me asubhakathā, kintu “sādhu, bhante bhagavā, aññaṃ pariyaṃ ācikkhatū”ti ānandena yācītattā aññaṃ pariyaṃ ācikkhāmi, yathā vo pubbe ācikkhitāsubhakammaṭṭhānānuyogā, evaṃ ayampi kho bhikkhavesi yojanā veditabbā. **“Assāsavasena upaṭṭhānaṃ satī”**ti vuttam. Sā hi taṃ assāsaṃ, passāsaṃ vā ārammaṇaṃ katvā pubbhāge, aparabhāge pana assāsapassāsapabhavanimittaṃ ārammaṇaṃ katvā upaṭṭhātīti ca tathā vuttā.

Asubhe pavattaṃ asubhanti vā pavattaṃ bhāvanākammaṃ asubhakammaṃ, tadeva aññassa punappaṇaṃ uppajjanakassa kāraṇaṭṭhena ṭhānatā **asubhakammaṭṭhānaṃ**, ārammaṇaṃ vā asubhakammassa padaṭṭhānaṭṭhena ṭhānanti asubhakammaṭṭhānanti idha asubhajjhānaṃ, teneva **“ōlārikāramaṇattā”**ti vuttam. **Paṭivedhavasenā**ti vitakkādiāṅgapaṭīlābhavasena. **Ārammaṇasantāyāti** anukkamena santakālaṃ upādāya vuttakāyadarathappaṭṭiṇpassaddhivasena nibbuto. **Parikkammaṃ vāti** kasiṇaparikkammaṃ kira nimittupādapariyosānaṃ. Tadā hi nirassādattā asantaṃ, appaṇihitañca. Yathā upacāre nīvaraṇavigamena, aṅgapātubhāvena ca **santatā** hoti, na tathā idha, idaṃ pana **“ādisamannāhārato”**ti vuttam. Dutiyavikappe **asecānakoti** attitkarō, tena vuttam **“ojavanto”**ti. Cetāsikasukhaṃ jhānakkhaṇepi atthi, evaṃ santepi “ubhopi jhānā vutthitasseva gahetabbā”ti vuttam. Samathena sakasantiāne **avikkhambhite**. Itarathā pāpakānaṃ jhānena saḥuppattī siyā. Khandhādīnaṃ lokuttarapādadakattā **nibbedhabhāgiyaṃ**, viyasaṃ yassa nibbedhabhāgiyaṃ hoti, taṃ sandhāya vā. “Aniccānupassītiādicatukkavasena anupubbena ariyamaggavudḍhippatto samucchindati, sesānametaṃ natthī”ti likhitaṃ.

Tathābhāvaṃ paṭisedhana cāti soḷasavattukassa tīthiyānaṃ natthītiāya vuttam. Sabbapaṭhamānaṃ pana catunnaṃ padānaṃ vasena lokiyajjhānameva tesam atthi, tasmim lokuttarapadaṭṭhānaṃ natthi eva. **“Phalamuttamanti phale uttama”**nti vuttam. **Ututtayānukūlaṃ**ti gimbe arañhe, hemante rukkhamūle, vasantakāle suññāgāre gato. Semhadhātukassa **araññaṃ**, pittadhātukassa **rukkhamūlaṃ**, vatadhātukassa suññāgāraṃ anukūlaṃ. Mohacaritassa araññaṃ anukūlaṃ mahāarañhe cittaṃ na saṅkuṭati, dosacaritassa rukkhamūlaṃ, rāgacaritassa suññāgāraṃ. Ṭhānacaṅkamāni uddhaccapakkhikāni, sayanaṃ līnapakkhikaṃ, pallaṅkābhujanena nisajjāya dalābhāvaṃ, ujukāyaṃ pañdhānena assāsapassāsānaṃ pavattanasukhaṃ “parimukhaṃ satī”nti iminā ārammaṇapariggahūpāyaṃ dasseti. **Kārīti** karaṇasīlo. Etassa vibhaṅge “assasati passasati”ti avatvā **“sato kārī”**ti vuttam. Tasmā “assasati passasati”ti vutte “paṭhamacatukkaṃ eva labbhati, na sesānī”ti ca **“dighaṃ passāsavasena**ti alopasamāsaṃ katvā”ti ca “ekatthātāya avikkhepa”nti ca “asambhogavasena pajānato”ti ca “tena ñāṇena”ti ca **“pajānatoti** vuttañāṇena”ti ca **“satokārī**

satisampajaññāhikārī”ti ca “paṭinissaggānupassino assāsāva paṭinissaggānupassiasāsā”ti ca likhitaṃ. **Uppaṭipāṭiyā āgatampi** yujjateva, tena ṭhānena paṭisiddhaṃ. **Tālū āhacca** nibbāyānato kira potako sampatiṭṭovā khipitasaddaṃ karotī, chandaṃpāmojjavasena cha purimā tayoti **nava. Ekenākārenāti** assāsavasena vā passāsavasena vā evaṃ ānāpānassatiṃ bhāvayato kāye **kāyānupassanāsatikammaṭṭhānabhāvanā** sampajjati.

Kāyoti assāsapassāsā. Uppaṭṭhānaṃ sati. **Dīghanti** sīghaṃ gataṃ assāsapassāsāṃ. **Addhānaśākhāte**ti kālasāṅkhāte viya kālakoṭṭhāseti attho, dīghakāle vāti attho. Eko hi assāsamevūpalakkheti, eko passāsāṃ, eko ubhayaṃ, tasmā “vibhāgaṃ akatvā”ti vā vuttam, **chandoti** evaṃ assāsato, passāsato ca assādo uppajjati, tassa vasena kattukamyatāchando uppajjati. Tato **pāmojjanti**. Assāsapassāsānaṃ duvīññeyyavisayattā **cittaṃ vivattati**, gaṇanaṃ pahāya phutṭhaṭṭhānameva manasi karontassa kevalaṃ **upekkhāva saṅghāti. Cattāro vaṇṇāti** “pattassa tayo vaṇṇā”tiādīsu viya cattāro saṅghānāti attho.

Tathābhūtasāti ānāpānassatiṃ bhāvayato. **Samvaroti** satisamvaro. Atha vā paṭhamena jhānena nīvaraṇānaṃ, dutiyena vitakkavicārānaṃ, tatiyena pīṭiyā, catutthena sukhadukkhaṇaṃ, ākāsānañcāyatanasamāpattiyā rūpasāññāya, paṭighasāññāya, nānattasāññāya vā pahānaṃ. “Sīlanti veramaṇi sīlaṃ, cetanā sīlaṃ, samvaro sīlaṃ, avītikamo sīla”nti (paṭi. ma. 1.39 thokaṃ visadisam) vuttavidhināpettha attho daṭṭhabbo. “Atthato tathā tathā pavattadhammā upadhāraṇasamādhānaśākhātena sīlanatṭhena sīlanti vuccantī”ti vuttam. Tathā “ayaṃ imasmiṃ atthe adhippetā sikkhā”ti etthāpi cetanāśīlameva, katthaci viratisīlampīti attho daṭṭhabbo. Aññathā paṇṇattivajjesupi sikkhāpadesu viratippasaṅgo ahoṣi, pātimokkhasamvarasamvuto viharatīti katvā tassāpi viratippasaṅgo. **Tasmim ārammaṇeti** ānāpānārammaṇe. **Tāya satiyāti** tattha uppannasatiyā. “**Tena manasikārenāti** āvajjanenā”ti likhitaṃ. Etena nānāvajjanappavattidīpanato nānājavanavārehipi sikkhāti nāmāti dīpitaṃ hoti, yena pana manasikārena vā. **Ñāpuppādanādīsūti** ettha ādisaddena yāva pariyoṣānaṃ veditabbaṃ. “**Tatrāti** tasmim ānāpānārammaṇe. **Evanti** idāni vattabbanayenā”ti likhitaṃ. **Tatrāti** tesam assāsapassāsānaṃ vā. Tañhi “pubbe apariggahitakāle”ti iminā suṭṭhu sameti. “Paṭhamavādo dīghabhāṇakānaṃ. Te hi ‘paṭhamajjhānaṃ labhitvā nānāsena nisīditvā dutiyatṭhāya vāyāmato upacāre vitakkavicāravasena olārikacittappavattikāle pavattaassāsapassāsavasena olārikā”ti vadanti. ‘Majjhimabhāṇakā jhānalābhissa samāpajjanakāle, ekāsanaṇapaṭilābhe ca uparūpari cittappavattiyā santabhāvato paṭhamato dutiyassupacāre sukhumataṃ vadantī”ti likhitaṃ.

Vipassanāyaṃ panāti catudhātuvavatthānamukhena abhinivīṭṭhassa ayaṃ kamo, aññassa cāti veditabbaṃ. Ettakaṃ rūpaṃ, na ito aññanti dassanaṃ sandhāya “**sakalarūpapariggahe**”ti vuttam. **Rūpārūpapariggaheti** ettha aniccāṭṭadilakkhaṇārammaṇikabhaṅgānupassanato pabhūti balavatī vipassanā. **Pubbe vuttanayenāti** sabbesaṃyeva pana matena apariggahitakāletīdinā. **Sodhanā** nāma vissajjanaṃ. **Assāti** “passambhayaṃ kāyasaṅkhāra”nti padassa.

Purato namanā **ānāmanā**. Tiriyaṃ namanā **vināmanā**. Suṭṭhu namanā **sannāmanā**. Pacchā namanā **paṇāmanā**. Jānūke gahetvā ṭhānaṃ viya **iñjanāti** ānāmanādīnaṃ āvibhāvattamuttanti veditabbaṃ. Yathārūpehi ānāmanādi vā kampanādi vā hoti, tathārūpe passambhayaṇti sambandho. **Iti kirāti** iti ce. **Evaṃ santeti** santasukhumampi ce passambhati. **Pabhāvanāti** uppādanam. Assāsapassāsānaṃ vūpasantattā ānāpānassatisamādhissa bhāvanā na hoti. Yasmā taṃ natthi, tasmā na samāpajjati, samāpattiyā abhāvena na vūṭṭhahanti. **Iti kirāti** evametaṃ tāva vacananti tadetaṃ. Saddova saddanimittaṃ, “sato assasati sato passasati”ti padāni paṭṭiṭṭhapetvā dvattiṃsapadāni cattāri catukkāni veditabbāni.

Appaṭipāṇanti tesam kilesānaṃ anuppādanam kiñcāpi cetiyaṅgaṇavattādīnipi atthato pātimokkhasamvarasīle saṅgahaṃ gacchanti “yassa siyā āpattī”ti (mahāva. 134) vacanato. Tathāpi “na tāva, sārīputta, satthā sāvakānaṃ sikkhāpadaṃ paññāpeti uddisati pātimokkhaṃ, yāva na idhekacce āsavaṭṭhānīyā dhammā saṅge pātubhavanī”ti ettha anadhippetattā “**ābhisamācārika**”nti vuttam. “Yaṃ panettha āpattīṭṭhāniyaṃ na hoti, taṃ amissamevā”ti vuttam.

Yathāvuttanāti yogānuyogakammaṃ padaṭṭhānattā. **Sallahukavutti** aṭṭhaparikkhāriko. **Pañcasandhikaṃ kammaṭṭhānanti** ettha jhānampi nimittampi tadatthajotikāpi pariyatti idha kammaṭṭhānaṃ nāma. Gamaṇāgamaṇasampannatādi **senāsanaṃ**. Saṃkiliṭṭhacāvaradhovanādayo **khuddakapalibodhā**. “Antarā patitaṃ nu kho”ti vikampati.

Ajjhattaṃ vikkhepagatenāti niyakajjhatte vikkhepagatena. **Sāraddhā** asamāhitattā. **Upanibandhanathambhamūlaṃ** nāma nāsikaggaṃ, mukhanimittaṃ vā. **Tatthevāti** nāsikaggādīnimitte. “**Dolāphalakassa** ekapasse eva **ubho koṭṭiyō majjhāṇica passati**”ti vadanti.

Idha panāti kakacūpame. **Desatoti** phusanakāṭṭhānato. “**Nimittaṃ paṭṭhapetabbanti** nimitte sati paṭṭhapetabbā”ti vuttam. Garūhi bhāvetabbattā **garukabhāvanam**. **Ekacce āhūti** ekacce jhāyino āhu.

“**Saṅghānānātāyā**”ti vacanato ekaccehi vuttampi pamāṇameva, saṅgītito paṭṭhāya aṭṭhakathāya anāgatattā tathā vuttam. “Mayhaṃ tārakarūpaṃ nu kho uppāṭṭhā”tiādīparikkape asatipi dhātunānattena etāsaṃ dhātūnaṃ uppatti viya kevalaṃ bhāvayato tathā tathā uppāṭṭhāti. “Na nimitta”nti vattum na vaṭṭati sampajānamusāvādattā”ti vuttam. **Kammaṭṭhānanti** idha vuttapaṭibhāganimitameva.

Nimitte paṭibhāge. **Nānākāranti** “cattāro vaṇṇā vattantī”ti vuttanānāvidhatam. **Vibhāvayanti** jānaṃ pakāsayaṃ. **Assāsapassāseti** tato sambhūte nimitte, assāsapassāse vā nānākāraṃ. Nimitte hi cittaṃ ṭhapentova nānākāratañca vibhāveti, assāsapassāse vā sakam cittaṃ nibandhatīti vuccati. Tārarakūpādivaṇṇato. Kakkhaṭṭadīlakkhaṇato.

Aṭṭhakathāsu paṭikkhattanti āsannabhavaṅgattāti kāraṇaṃ vatvā sīhaṭṭhakathāsu paṭikkhattam. Kasmā? Yasmā chaṭṭhe, sattame vā appanāya sati maggavīthiyaṃ phalassa okāso na hoti, tasmā. Idha hotūti ce? Na, lokiyappanāpi hi appanāvīthimhi lokuttarena samānagatikāvāti paṭiladdhajjhānopi bhikkhu dīṭṭhadhammasukhavīharatṭhāya jhānaṃ samāpajjivā sattāhaṃ nisīditukāmo catutthe, pañcame vā appetvā nisīdati, na chaṭṭhe, sattame vā. Tattha hi appanā. Tato paraṃ appanāya ādhārabhāvaṃ na gacchati.

Āsannabhavaṅgattā catuttham, pañcamaṃ vā gacchati thale t̥hitaghaṭo viya javanānamantare t̥hitattāti kira ācariyo.

Puthuttārammaṇāni anāvajjitvā jhānaṅgāneva āvajjanaṃ **āvajjanavasī** nāma. Tato paraṃ catunnaṃ, pañcannaṃ vā paccavekkhaṇacittānaṃ uppajjanaṃ, taṃ **paccavekkhaṇavasī** nāma. Teneva “paccavekkhaṇavasī pana āvajjanavasiyā eva vuttā”ti vuttaṃ. **Samāpajjanavasī** nāma yattakaṃ kālaṃ icchatī tattakaṃ samāpajjanaṃ, taṃ pana icchitakālaparicchedaṃ patit̥thāpetuṃ samatthattāti. “Adhiṭṭhānavasiyā vuṭṭhānavasino ayaṃ nānattaṃ adhiṭṭhānānubhāvena javanaṃ javati, vuṭṭhānānubhāvena pana adhippeto adhikaṃ javatī”tipi vadanti. Apica pathavīkaṣiṇādiārammaṇaṃ āvajjitvā javanaṃ javitvā puna āvajjitvā tato pañcamaṃ jhānaṃ cittaṃ hoti, ayaṃ kira ukkaṭṭhaparicchedo. Bhagavato pana āvajjanasamanantareva jhānaṃ hotīti sabbam **anugaṇṭhipade** vuttaṃ.

“**Vatthunti** hadayavatthum. **Dvāranti** cakkhādi. **Ārammaṇanti** rūpādī”ti likhitaṃ. Yathāpariggahitarūpārammaṇaṃ vā viññāṇaṃ passati, aññathāpi passati. Kathaṃ? “Yathāpariggahitarūpavatthudvārārammaṇaṃ vā”ti vuttaṃ. Yathāpariggahitarūpesu vatthudvārārammaṇāni yassa viññāṇassa, taṃ viññāṇaṃ yathāpariggahitarūpavatthudvārārammaṇaṃ tampi passati, ekassa vā ārammaṇasaddassa lopo daṭṭhabboti ca mama takko vicāretvāva gahetabbo.

Tato paraṃ tīsu catukkesu dve dve padāni ekamekaṃ katvā gaṇetabbaṃ. Samathena **ārammaṇato** vipassanāvasena **asammohato** pītipaṭisaṃvedanamettha veditabbaṃ. “Dukkhametaṃ ñāṇa”ntiādisu pana “ārammaṇato asammohato”ti yaṃ vuttaṃ, idha tato vuttanayato uppaṭipāṭiyā vuttaṃ. Tattha hi yena mohena taṃ dukkhaṃ paṭicchannaṃ, na upaṭṭhāti, tassa vihatattā vā evaṃ pavatte ñāṇe yathārucci paccavekkhituṃ icchiticcitakāle samatthabhāvato vā dukkhādisu tīsu asammohato ñāṇaṃ vuttaṃ. Nirodhe ārammaṇato taṃsampaṭipattā pītipaṭisaṃvedanā asammohato na sambhavati mohappahānābhāvā, paṭisaṃbhidāpāliviroadhato ca. Tattha “**digham assāsavasena**”tiādi ārammaṇato dassetuṃ vuttaṃ. **Tāya satiyā tena ñāṇena sā pīti paṭisaṃviditā hoti** tadārammaṇassa paṭisaṃviditattāti ettha adhippāyo. “**Āvajjato**”tiādi asammohato pītipaṭisaṃvedanaṃ dassetuṃ vuttaṃ. Aniccādivasena jānato, passato, paccavekkhato ca. Tadadhimuttatāvasena adhiṭṭhahato, adhimuccato, tathā vīriyādīṃ samādahato khaṇikasamādhinā.

Abhiññeyyanti nātapariññāya. **Pariññeyyanti** tīraṇapariññāya. Sabbañhi dukkhasaccaṃ abhiññeyyaṃ, pariññeyyaṃca. Tatra cāyaṃ pīṭi likhitaṃ. **Abhiññeyyanti**tiādi maggakkhaṇaṃ sandhāyāhāti vuttaṃ. Maggena asammohasāṅkhātāvipassanākkiccanipphattito maggopi abhiññeyyādiārammaṇaṃ karonto viya vutto. **Vipassanābhūmidassanattanti** samathe kāyikasukhābhāvā vuttaṃ. **Dvīsu cittasāṅkhārāpadesūti** cittasāṅkhārāpaṭisaṃvedī...pe... sikkhati passambhayaṃ cittasāṅkhārāpaṭisaṃvedī...pe... sikkhatīti etesu. Modanādi sabbam pīṭivevacanaṃ. Aniccānupassanādi kilese, tammūlake khandhābhisaṅkhāre. **Evaṃ bhāvīti** na catukkaṇācāyājjhānānibbattanena bhāvīti. Evaṃ sabbākāraparipuṇṇaṃ katvā bhāvīti. Vipassanāmaggapaccavekkhaṇakālesupi pavattaassāsamukheneva sabbam dassitaṃ upāyakusalena bhagavatā.

168. Kasmā idaṃ vuccati amhehīti adhippāyo.

Padabhājanīyavaṇṇanā

172. Ussukkavacanaṃti pākāṭasaddasaññā kira, samānakapadanti vuttaṃ hoti. “Sutvā bhuñjanti”ti ettha viya sañcicca voropetukāmassa sañciccapadaṃ voropanaṇaṃ ekassevāti vuttaṃ hoti. Na kevalam cetasikamatteneva hoti, payogopi icchitabbo evāti dassetuṃ vuttānti kira **upattissatthero**. “Jānitvā sañjānitvā cecca abhivitaritvā”ti vattabbe “jānanto...pe... vītikkamo”ti voropanaṃpi dassitaṃ, tasmā byañjane ādaraṃ akatvā attho dassito. Vītikkamasāṅkhātattasiddhiyā hi purimacetanā atthasādhikā hoti. **Sabbasukhumaattabhāvanti** rūpaṃ sandhāya vuttaṃ, na arūpaṃ. Attasāṅkhātānañhi arūpaṇaṃ **khandhavibhaṅge** (vibha. I ādayo) viya idha oḷārikasukhumatā anadhippetā. **Mātukucchiminti** yebhuyyavacanaṃ, opapāṭikamanussepi pārājīkameva, arūpakāye upakkamābhāvā taggahaṇaṃ kasmāti ce? Arūpakhandhena saddhiṃ tasseva rūpakāyassa jīvitindriyasambhavato. Tena sajjīvakova manussaviggahopi nāma hotīti siddhaṃ. Ettha **mātukucchiminti** manussamāṭuyā vā tīracchānamāṭuyā vā. Vuttañhi **parivāre** (pari. 480) –

“Itthiṃ hane ca mātaraṃ, purisaṃca pītaraṃ hane;
Mātaraṃ pītaraṃ hantvā, na tenānantaraṃ phuse;
Pañhā mesā kusalehi cintitā”ti.

Paṭhamanti paṭisaṃdhicittameva. Ekabhavapariyāpannāya hi cittasantatiyā paṭisaṃdhicittaṃ paṭhamacittaṃ nāma. Cuticittaṃ pacchimaṃ nāma. Aññathā anamatagge saṃsāre paṭhamacittaṃ nāma natthi vinā anantarasamanantaranatthivigatapaccayehi cittuppattiyā abhāvato. Bhāve vā navasattapātubhāvadosappasaṅgo. **Ayaṃ sabbapaṭhamo manussaviggahoti** kiñcāpi imaṃ jīvitā voropetuṃ na sakkā, taṃ ādīṃ katvā santatiyā yāva maraṇā uppajjanakamanussaviggahesu aparimāṇesu “sabbapaṭhamo”ti dissati. Yadā pana yo manussaviggaho pubbāpariyavasena santatipatto hoti, tadā taṃ jīvitā voropetuṃ sakkā. Santatiṃ vikopento hi jīvitā voropeti nāma. Ettha ca nānattanaye adhippete sati “sabbapaṭhamo”ti vacanaṃ yujjati, na pana ekattanaye santatiyā ekattā. Ekattanayo ca idhādhippeto “santatiṃ vikopeti”ti vacanato, tasmā “sabbapaṭhamo”ti vacanaṃ na yujjatīti ce? Na, santatipaccuppannabhattā. Yasmā pana santati nāma anekesaṃ pubbāpariyupattī vuccati, tasmā “ayaṃ sabbapaṭhamo”ti vutto, evamettha dvepi nayā saṅgahaṃ gacchanti, aññathā “santatiṃ vikopeti”ti idaṃ vacanaṃ na sijjhati. Kiñcāpi ettha “santatiṃ vikopeti”ti vacanato santatipaccuppannameva adhippetam, na addhāpaccuppannaṃ viya dissati, tathāpi yasmā santatipaccuppanne vikopite addhāpaccuppannaṃ vikopiteva hoti, addhāpaccuppanne pana vikopite santatipaccuppannaṃ vikopitaṃ hotīti ettha vattabbaṃ natthi. Tasmā **aṭṭhakathāyaṃ** “tadubhayaṃpi voropetuṃ sakkā, tasmā tadeva sandhāya ‘santatiṃ vikopeti’ti idaṃ vuttanti veditabba”nti āha. “Santatiṃ vikopeti”ti vacanato pakatiyā āyupariyantaṃ patvā maraṇakasatte vītikkame sati anāpatti vītikkamapaccayā santatiyā akopitattā. Vītikkamapaccayā ce āyupariyantaṃ appatvā antarāva maraṇakasatte vītikkamapaccayā āpatti, kammabaddho cāti no takkoti ācariyo. “Maraṇavaṇṇaṃ vā saṃvaṇṇeyya, maraṇāya vā samādapeyya, ayampi pārājīko hoti asaṃvāso”ti vacanato vā cetanākkhaṇe eva pārājīkapatīti ekantākusallattā, dukkhavedanattā, kāyakammattā, vacīkammattā, kiriyattā cāti

veditabbam.

Sattaṭṭhajavanāvaramattanti sabhāgārammaṇavasena vuttaṃ, teneva “**sabhāgasantativasena**”tiādi vuttaṃ. Attano paṭipakkhena samannāgatattā samanantarassa paccayaṃ hontaṃ yathā pure viya ahutvā dubbalassa. **Tanti** jīvitindriyavikopanaṃ.

Itinti sattavidhavicchikādāni yuddhe ḍaṃsitvā māraṇatthaṃ vissajjenti. **Pajjarakanti** sarīraḍāhaṃ. **Sūcikanti** sūlaṃ. **Visūcikanti** sukkhamāṭisāraṃvasayaṃ. **Pakkhandiyanti** rattāṭisāraṃ. Dvattibyāmasatappamaṇe mahākāye nimminivā ṭhitaṇāguddharaṇaṃ, kujjhivā olokite paresaṃ kāye visamaraṇaṃ vā ḍāhuppādanaṃ vā payogo nāma.

Keccti mahāsaṅghikā. Ayaṃ itthī. **Kulumbassāti** gabbhassa. Kathaṃ sā itarassāti ce? Tassa duṭṭhena manasānupakkhite so ca gabbho sā ca iddhīti ubhayampi saheva nassati, ghaṭaggīnaṃ bhedanibbāyanaṃ viya ekakkhaṇe hoti. “Tesaṃ suttantikesu ocariyamānaṃ na sametī”ti likhitaṃ, “tesaṃ mataṃ gahetvā ‘thāvarānampi ayaṃ yujjati’ti vutte tikavasena paṭisedhitabbanti apare”ti vuttaṃ. Sāhatthikanissaggiyapayogesu sanniṭṭhāpakacetanāya sattamāya sahuppanakāyaviññattiyā sāhatthikatā veditabbā. Āṇattike pana sattahipi cetanāhi saha vacīviññattisambhavato sattaṣaṭṭha saddā ekato hutvā ekekakkharabhāvaṃ gantvā yattakehi akkharehi attano adhippāyaṃ viññāpeti, tadavasānakkharasamuṭṭhāpikāya sattamacetanāya sahaṇṇatavacīviññattiyā āṇattikatā veditabbā. Tathā vijjāmayapayoge. Kāyenāṇattiyāṃ pana sāhatthike vuttanayova. Thāvarapayoge yāvataṃ parassa maraṇaṃ hoti, tāvatā kammabaddho, āpatti ca. Tato paraṃ atisaṅcaraṇe kammabaddhātibahuttaṃ veditabbam satī paraṃ maraṇe. Pārājikāpatti panettha ekā. Atthasādhakacetanā yasmā ettha ca dutiyapārājike ca labbhati, na aññattha, tasmā dvinnampi sādāraṇā imā gāthāyo –

“Bhūtaḍḍhammaniyāmā ye, te dhammā niyatā matā;
Bhāvidhammaniyāmā ye, teva aniyatā idha.

“Bhūtaḍḍhammaniyāmānaṃ, ṭhitāva sā paccayaṭṭhiti;
Bhāvidhammaniyāmānaṃ, sāpekkhā paccayaṭṭhiti.

“Tenaññā hetuyā atthi, sāpi dhammaniyāmatā;
Tassā phalaṃ aniyataṃ, phalāpekkhā niyāmatā.

“Evañhi sabbadhammānaṃ, ṭhitā dhammaniyāmatā;
Laddhadhammaniyāmā yā, sātthasādhakacetanā.

“Cetanāsiddhito pubbe, pacchā tassāttasiddhito;
Avisesena sabbāpi, chabbidhā atthasādhikā.

“Āṇattiyāṃ yato sakkā, vibhāvetuṃ vibhāgato;
Tasmā āṇattiyāṃyeva, vuttā sā atthasādhikā.

“Micchatte vāpi sammatte, niyatāniyatā matā;
Abhidhamme na sabbatthi, tattha sā niyatā siyā.

“Yā theyyacetanā sabbā, sahatthāṇattikāpi vā;
Abhidhammanayenāyaṃ, ekantanīyatā siyā.

“Pāṇātipātaṃ nissāya, sahatthāṇattikādikā;
Abhidhammavasenesā, paccekaṃ taṃ dukkaṃ bhaje.

“Jīvitindriyupacchedo, cetanā ceti taṃ dvayaṃ;
Na sāhatthikakammena, pagevāṇattikāsamaṃ.

“Jīvitindriyupacchedo, cetanā ceti taṃ dvayaṃ;
Na sāhatthikakammena, pagevāṇattikāsamaṃ.

“Jīvitindriyupacchedakkhaṇe vadhakacetanā;
Cirāṭhitāti ko dhammo, niyāmeti āpattikaṃ.

“Jīvitindriyupacchedakkhaṇe ce vadhako siyā;
Mato sutto pabuddho vā, kusalo vadhako siyā.

“Kusalattikabhedo ca, vedanāttikabhedopi;
Siyā tathā gato siddho, sahatthā vadhakacetanā”ti.

Yāni pana bījautukammadhammacittaniyāmāni pañca aṭṭhakathāya ānetvā nidassitāni, tesu ayamatthasādhakacetanā yogaṃ gacchatīti maññe “ayaṃ atthasādhakacetanāniyamo natthī”ti cetanānaṃ micchattasammattaniyatānampi natthibhāvappasaṅgato. Bhajāpiyamānā yena, tena sabbepi yathāsambhavaṃ kammacittaniyāme bhajanti gacchantīti veditabbam. Jīvite ādinavo maraṇavaṇṇadassane na vibhattova, idha pana saṅkappapade atthato “maraṇasaññī maraṇacetano maraṇādhippāyo”ti evaṃ avibhūtattā vibhatto, apākaṭattā, anolārikattā vā avibhāgā kāritā vā. **Nayidaṃ vitakkassa nāmanti** na vitakkasseva nāmaṃ, kintu saññācetanānampi

nāmantī gahetabbaṃ. **Kaṅkhāvitarāṇiyampi** evameva vuttaṃ.

174. Kāyatoti vuttatā “sattiñāsū”ti vattabbe vacanasiliṭṭhatthaṃ “**ususattiādina**”ti vuttaṃ. **Anuddesike** kammassārammaṇaṃ so vā hoti, añño vā. **Ubhayehi** kiñcāpi paṭhamappahāro na sayameva sakkoti, dutiyaṃ labhitvā pana sakkonto jīvītavināsanahetu ahoṣi, tadatthameva hi vadhakena so dinno, dutiyo pana aññena cittena dinno, tena suṭṭhu vuttaṃ “**paṭhamappahārenevā**”ti, “cetanā nāma dāruṇāti garuṃ vatthuṃ ārabha pavattapubbabhāgacetanā pakatisabhāvavadhakacetanā, no dāruṇā hoti”ti ācariyena likhitāṃ. “Pubbabhāgacetanā parivārā, vadhakacetanāva dāruṇā hoti”ti vuttaṃ. **Yathādhippāyanti** ubhopi paṭivijjhati, sāhatthikopi saṅketatā na muccati kira.

Kiriyāviseso aṭṭhakathāsu anāgato. “Evaṃ vijjha, evaṃ pahara, evaṃ ghāhehi”ti pāliyaṃ sametīti ācariyena gahito”ti vadanti. **Purato paharivāti**tiādi vatthuvisāṅketameva kira. **Etaṃ gāme** ṭhitanti puggalova niyamito. **Yo pana liṅgavasena** “**dīghaṃ...pe... mārehi**”ti **āṇāpeti** aniyamtvā. Yadi niyamtvā vadati, “etaṃ dīgha”nti vadeyyāti apare. Ācariyā pana “dīghanti vutte niyamitāṃ hoti, evaṃ aniyamtvā vadati, na pana āṇāpako dīghādīsu aññatarāṃ mārehiṭi adhippāyo”ti vadanti kira. “Attho pana cittena ekaṃ sandhāyapi aniyamtvā āṇāpeti”ti likhitāṃ. “**Itaro aññaṃ tādīsaṃ māreti, āṇāpako muccati**”ti vuttaṃ yathādhippāyaṃ na gatattā. “Evaṃ dīghādivasenāpi cittena aniyamitassevāti yuttaṃ viya dissati”ti aññatarasmim **gaṇṭhipade** likhitāṃ, suṭṭhu vīmamsitvā sabbaṃ gahetabbaṃ, **okāsassa niyamitattā**ti ettha okāsaniyamaṃ katvā niddisanto tasmim okāse nisinnaṃ māretukāmoṃ hoti, sayāṃ pana tadā tattha natthi. Tasmā okāsena saha attano jīvītindriyaṃ ārammaṇaṃ na hoti, tena attanā mārāpito paro eva mārāpito. Kathaṃ? Sayāṃ rasso ca tanuko ca hutvā pubbhāge attānaṃ sandhāya āṇattikkhaṇe “dīghaṃ rassaṃ thūlaṃ balavantaṃ mārehi”ti āṇāpentassa cittaṃ attani tassākārassa natthitāya aññassa tādīssassa jīvītindriyaṃ ārammaṇaṃ katvā pavattati, tena mūlaṭṭhassa kammabaddho. Evamsampadamidanti daṭṭhabbaṃ.

Dūtaparamparāniddese āṇāpeti, āpatti dukkaṭṭassa. Itarassa āroceti, āpatti dukkaṭṭassāti ācariyantevāsīnaṃ yathāsambhavaṃ ārocane, paṭiggaṇhane dukkaṭṭaṃ sandhāya vuttaṃ. Na vadhako paṭiggaṇhāti, tassa dukkaṭṭanti siddhaṃ hoti. Taṃ pana okāsābhāvato na vuttaṃ. Mūlaṭṭhena āpajjitabbāpattiyā hi tassa okāso aparicchīno, tenassa tasmim okāse thullaccayaṃ vuttaṃ. Vadhako ce paṭiggaṇhāti, mūlaṭṭho ācariyo pubbe āpannadukkaṭṭena saha thullaccayaṃ āpajjati. Kasmā? **Mahājano hi tena pāpe niyojito**. Idaṃ pana dukkaṭṭathullaccayaṃ vadhako ce tamatthaṃ na sāveti āpajjati. Yadi sāveti, pārājikamevāpajjati. Kasmā? Atthasādhakacetanāya abhāvā. **Anugaṇṭhipade** pana “paṭiggaṇhāti, taṃ dukkaṭṭaṃ hoti. Yadi evaṃ kasmā pāṭhe na vuttanti ce? Vadhako pana ‘sādhu karomī’ti paṭiggaṇhitvā taṃ na karoti. Evañhi niyame ‘mūlaṭṭhassa kiṃ nāma hoti, kimassa dukkaṭṭāpatti’ti sañjātakāṅkhānaṃ tadatthadīpanatthaṃ ‘mūlaṭṭhassa āpatti thullaccayaṃ’”ti vuttaṃ. “Vadhako paṭiggaṇhāti āpatti dukkaṭṭassa, mūlaṭṭhassa ca āpatti thullaccayaṃ”ti vuttaṃ na silissati, mūlaṭṭhena āpajjitabbāpattidassanādhikāratā vadhako paṭiggaṇhāti, āpatti dukkaṭṭassāti vuttaṃ.

Visakkiyadūtapadaniddese “vattukāmatāya ca kicchēnettha vatvā payojanaṃ natthīti bhagavatā na vutta”nti vuttaṃ. Yaṃ pana “**mūlaṭṭhasseva dukkaṭṭa**”nti aṭṭhakathāyaṃ vuttaṃ. Tatrāyaṃ vicāraṇā – ācariyena āṇattena buddharakkhitena tadatthe saṅgharakkhitasseva ārocite kiñcāpi yo “sādhu”ti paṭiggaṇhāti, atha kho ācariyasvettaṃ dukkaṭṭaṃ visāṅketatā, na buddharakkhitassa, kasmā? Atthasādhakacetanāya āpannatā. Teneva “āṇāpakassa ca vadhakassa ca āpatti pārājikassā”ti **pāliyaṃ** vuttaṃ, taṃ pana mūlaṭṭhena āpajjitabbadukkaṭṭaṃ “mūlaṭṭhassa āpatti”ti iminā aparicchīnokāsattā na vuttaṃ.

Avisaṅkete “mūlaṭṭhassa āpatti thullaccayaṃ”ti vuttatā visaṅkete āpatti dukkaṭṭassāti siddhanti veditabbaṃ. “Vadhako paṭiggaṇhāti, āpatti dukkaṭṭassā”ti idam pana dukkaṭṭaṃ vadhakasseva. So hi paṭhamāṃ āṇāpakāṃ buddharakkhitāṃ pārājikāpattim pāpetvā sayāṃ jīvīta voropetvā āpajjisatīti kiñcāpi **pāliyaṃ** “so taṃ jīvīta voropeti, āṇāpakassa ca vadhakassa ca āpatti pārājikassā”ti na vuttaṃ, tathāpi taṃ atthato vuttameva, “yato pārājikaṃ paññatta”nti pubbe vuttanayattā ca taṃ na vuttaṃ. “So taṃ jīvīta voropeti, āpatti sabbesaṃ pārājikassā”ti hi pubbe vuttaṃ. Ettha pubbe ācariyantevāsīkānaṃ vuttadukkaṭṭathullaccayaṃ āpattiyo paṭhamameva anāpannā pārājikāpattiyā āpannatā. Tathāpi vadhakassa pārājikāpattiyā tesam pārājikabhāvo pākāṭo jātoṭi katvā “āpatti sabbesaṃ pārājikassā”ti ekato vuttaṃ, na tathā “āṇāpakassa, vadhakassa ca āpatti pārājikassā”ti ettha. Kasmā? Vadhakassa dukkaṭṭāpattiyā āpannatā. So hi paṭhamāṃ dukkaṭṭāpattim āpajjitvā pacchā pārājikaṃ āpajjati. Yadi pana antevāsikā kevalaṃ ācariyassa garukatāya sāsanaṃ āroceti sayāṃ amaraṇādhippāyā samānā pārājikenā anāpatti. Akappiyasāsanaharaṇapaccayā dukkaṭṭāpatti hoti eva, imassatthassa sādhanatthaṃ **dhammapadavatthūhi** migaluddakassa bhariyāya sotāpannāya dhanuusulādīdanāṃ nidassanaṃ vadanti eke. Taṃ **tittirajātakena** (jā. 1.4.73 ādayo) sameti, tasmā suttañca aṭṭhakathañca anulometīti no takkoti ācariyo. Idha pana dūtaparamparāya ca “itthannāmassa pāvada, itthannāmo itthannāmaṃ pāvadaṭṭi”ti ettha avisesetvā vuttatā vācāya vā ārocetu, hatthamuddāya vā, paṇṇena vā, dūtena vā ārocetu, visaṅketo natthi. Sace visesetvā mūlaṭṭho, antarādūto vā vadati, tadatthi kame visaṅketoti veditabbaṃ.

Idāni imasmimyeva adhikāradvaye **anugaṇṭhipade** vuttanayo vuccati – “vadhako paṭiggaṇhāti, āpatti dukkaṭṭassā”ti vadhakasseva āpatti, na āṇāpakassa buddharakkhitassa. Yadi pana so vajjhamaraṇāmarāṇesu avassamaññatarāṃ karoti, buddharakkhitassāṇattikkhaṇe eva pārājikadukkaṭṭesu aññatarāṃ siyā. “Iti cittamaṇo”ti adhikāro “cittasaṅkappo”ti etthāpi iti-saddo viya “vadhako paṭiggaṇhāti, mūlaṭṭhassa āpatti thullaccayaṃ”ti adhikāro “mūlaṭṭhassa āpatti dukkaṭṭassā”ti vuttameva hoti. Kasmā sarūpena na vuttanti ce? Tato cuttari nayadānatthaṃ. “Mūlaṭṭhassa āpatti dukkaṭṭassā”ti hi vutte mūlaṭṭhasseva vasena niyamitattā “paṭiggaṇhantassa dukkaṭṭaṃ hoti”ti na ñāyati. “Vadhako paṭiggaṇhāti, āpatti dukkaṭṭassā”ti hi aniyamtvā vutte sakkā ubhayaṃ vasena dukkaṭṭe yojetuṃ. Tasmā eva hi aṭṭhakathācariyehi adhikāraṃ gahetvā “**saṅgharakkhitena sampaṭicchite mūlaṭṭhasseva dukkaṭṭanti veditabba**”nti vuttaṃ. Paṭiggaṇhantassa neva anuññataṃ, na paṭikkhittaṃ, kevalantu buddharakkhitassa aniyamitattā paṭikkhittaṃ, tassa pana pārājikadukkaṭṭesu aññatarāṃ bhavyeyāti ayamattho dīpito, tasmā tampi suvuttaṃ. Yasmā ubhayaṃ vasena yojetuṃ sakkā, tasmā ācariyehi “paṭiggaṇhantassevettaṃ dukkaṭṭa”nti vuttaṃ. Tattha mūlaṭṭho neva anuññato “mūlaṭṭhassa”ti vacanābhāvato, na ca paṭikkhitto “paṭiggaṇhantassa āpatti dukkaṭṭassā”ti **pāliya** abhāvato, paṭiggaṇhanapaccayā vadhakassa dukkaṭṭaṃ siyāti nayam dātum “mūlaṭṭhassa”ti **pāliyaṃ** avuttatā “taṃ paṭiggaṇhantassevettaṃ dukkaṭṭa”nti yaṃ vuttaṃ, tampi suvuttaṃ. Tatra hi buddharakkhitassa paṭikkhittaṃ, vuttanayena pana tassa āpatti aniyatīti. Kasmā pana **aṭṭhakathāyaṃ** anuttānaṃ paṭiggaṇhanapaccayā vadhakassa dukkaṭṭaṃ avatvā mūlaṭṭhasseva vasena dukkaṭṭaṃ vuttanti ce? Anīṭṭhanivāraṇatthaṃ. “Saṅgharakkhitena sampaṭicchite

paṭiggaṇhanapaccayā tassa dukkaṭa'nti hi vutte anantaranayena sarūpena vuttatā idhāpi mūlaṭṭhassa thullaccayaṃ **aṭṭhakathāyaṃ** vuttameva hotīti āpajjati. Iti taṃ evaṃ āpannaṃ thullaccayaṃ uttānanti taṃ avatvā paṭiggaṇhanantassa dukkaṭaṃ vuttaṃ. Anuttānattā aṭṭhakathāyanti imaṃ anīṭṭhaggahaṇaṃ nivāretuṃ “mūlaṭṭhassevetam dukkaṭa'nti vuttaṃ. Ācariyena hi vuttanayena paṭiggaṇhanantassa dukkaṭampi uttānameva. Uttānañca kasmā amhākaṃ khaṇṭīti vuttanti ce? Paṭipattidīpanatthaṃ. “Piṭakattayādīsu appaṭīhatabuddhiyopi ācariyā sarūpena **pāliyaṃ aṭṭhakathāyañca** avuttatā evarūpesu nāma ṭhānesu evaṃ paṭipajjanti, kimaṅgaṃ pana mādisoti suhadayā kulaputtā anāgate vuttanayamanatikkamivā saṅkaradosaṃ vivajjetvā vaṇṇanāvelaṅga anātikamma paṭipajjanti”ti ca aparehi vuttaṃ. Ayaṃ pana **aṭṭhakathāya** vā avuttatā evarūpesu nāma pāṭho ācariyena pacchā nikkhittatā kesuci potthakesu na dissatīti katvā sabbam likhissāma. Evaṃ sante paṭiggaṇhaṇe āpattiyeva na siyā, sañcaritapaṭiggaṇhanamaraṇābhinnandanesu ca āpatti hoti, māraṇapaṭiggaṇhaṇe kathaṃ na siyā, tasmā paṭiggaṇhanantassevetam dukkaṭaṃ, tenevettha “mūlaṭṭhassa”ti na vuttaṃ. Purimanayepi cetam paṭiggaṇhanantassa vedittabameva, okāsābhāvena pana na vuttaṃ. Tasmā yo yo paṭiggaṇhātī, tassa tassa tappaccayā āpattiyevāti ayamettha amhākaṃ khaṇṭī. Yathā cettha, evaṃ adinnādānepi.

175. Araho rahosaññiniddesādīsu kiñcāpi **pāliyaṃ, aṭṭhakathāyañca** dukkaṭameva vuttaṃ, tathāpi tattha paramparāya sutvā maratūti adhippāyena ullapantassa uddeśe satī uddiṭṭhassa maraṇena āpatti pārājikassa, asati yassa kassaci maraṇena āpatti pārājikassa. “Itthannāmo sutvā me vajjhassa ārocetū”ti uddisitivā ullapantassa visaṅketatā dūtaparamparāya vuttatā vedittabba. Sace “yo koci sutvā vadatū”ti ullapati, vajjho sayameva sutvā maratī, visaṅketatā na pārājikaṃ. Yo koci sutvā vadatī, so ce maratī, pārājikaṃ. “Yo koci mama vacanaṃ sutvā taṃ māretū”ti ullapati, yo koci sutvā māreti, pārājikaṃ, sayameva sutvā māreti, visaṅketatā na pārājikanti evaṃ yathāsambhavo vedittabbo.

176. Mūlaṃ datvā muccatīti ettha bhinditvā, bhañjītvā, cavitvā, cuṇṇetvā, aggimhi pakkhipitvā vā pageva muccatīti atthato vuttameva hoti. **Yesam hatthato mūlaṃ gahitanti** yesam nātakaparivāritānaṃ hatthato mūlaṃ tena bhikkhunā gahitaṃ, potthakasāmikahatthato pubbe dinnamūlaṃ puna gahetvā tesaññeva nātakādīnaṃ datvā muccatī, evaṃ potthakasāmikasseva santakaṃ jātaṃ hoti. **Anugaṇṭhipade** pana “sacepi so vippaṭisārī hutvā sīghaṃ tesam mūlaṃ datvā muccatī”ti vuttaṃ, taṃ yena dhanena potthako kīto, tañca dhanam sandhāya vuttaṃ. Kasmā? Potthakasāmikahatthato dhane gahite potthake adinnepi muccanato. Sace aññaṃ dhanam sandhāya vuttaṃ, na yuttaṃ potthakassa attaniyabhāvato amocitattā. Sace potthakaṃ sāmikānaṃ datvā mūlaṃ na gaṇhātī, na muccatī attaniyabhāvato amocitattā. Sace potthakaṃ mūlaṭṭhena diyyamānaṃ “taveva hotū”ti appeti, muccatī attaniyabhāvato mocitattā. Etthāyaṃ vicāraṇā – yathā cetiyaṃ vā paṭimaṃ pokkharāṇiṃ setuṃ vā kiṇitvā gahitampi kārakassevetam puññaṃ, na kiṇitvā gahitassa, tathā pāpampi yena potthako likhito, tasseva yujjati, na itarassatī ce? Na, “satthahāraṃ vāssa pariyeseyyā”ti vacanato. Parena hi katasatthaṃ labhitvā upanikkhipantassa pārājikanti siddhaṃ. Evaṃ parena likhitampi potthakaṃ labhitvā yathā vajjho taṃ passitvā maratī, tathā upanikkhipeyya pārājikanti siddhaṃ hotīti. **Cetiyaḍḍhīti** etamanidassanaṃ karaṇapaccayaṃ hi taṃ kammaṃ idaṃmaraṇapaccayanti evaṃ ācariyena vicāritaṃ. Mama pana cetiyādinidassaneneva sopi attho sādhetabbo viya paṭibhātī.

Tattakā paṇātipātīti “ekāpi cetaṇā kiccavasena ‘tattakā’ti vuttā satipaṭṭhānasammappadhānaṃ catukkatā viyā”ti likhitaṃ. **Pamāṇe ṭhapetvāti** attanā adhippetappamāṇe. “Kataṃ mayā evarūpe āvāte khaṇite tasmim pativā maratū”ti adhippāyena vadhako āvāṭappamāṇaṃ niyametvā sace khaṇī, taṃ sandhāya vuttaṃ “**imasmim āvāte**”ti. Idāni khaṇitabbaṃ sandhāya ettakappamāṇassa aniyamitattā “**ekasmimpi kudālapphāre**”tiādi vuttaṃ, suttantikatherehi kiñcāpi upaṭṭhataṃ, tathāpi sannīṭṭhāpakacetanā ubhayattha atthevāti ācariyā. Bahūnaṃ maraṇe ārammaṇaniyame kathanti ce? Vajjhesu ekassa jīvitindriye ālambite sabbesamālambitameva hoti. Ekassa maraṇepi na tassa sakalaṃ jīvitam sakkā ālambitum na uppajjamaṇaṃ, uppannaṃ, nirujjhamānaṃ, atthitāyapaṇātipātacetanāya paccuppannārammaṇā, purejātārammaṇā ca hoti, tasmā tampi yujjati. Pacchimakoṭṭiyā ekacittakkaṇe purejātaṃ hutvā ṭhitaṃ taṃ jīvitamālambaṇaṃ katvā sattamajavanapariyāpannacetanāya opakkame kate atthato tassa sattassa sabbam jīvitindriyamālambitam, voropitaṇca hoti, ito panaññāthā na sakkā; evameva pubbabhāge “bahūpisatte māremī”ti cintevā sannīṭṭhānakāle visapakkhipanādīsu ekaṃ payogaṃ sādhamānā vuttappakāracetanā tesu ekassa vuttappakāraṃ jīvitindriyaṃ ālambaṇaṃ katvā uppajjati, evaṃ uppannāya panekāya sabbepi te mārītā hontī tāya eva sabbesaṃ maraṇasiddhito, aññāthā na sakkā voropetum, ālambitum vā. Tattha ekāya cetaṇāya bahūnaṃ maraṇe akusalārāsī kathanti ce? Visum visum maraṇe pavattacetanānaṃ kiccakaraṇato. Katham? Tā pana sabbā upapajjavedanīyā hontī, tasmā tāsu yāya kāyaci dinnāya paṭisandhiyā itarā sabbāpi “tato balavatarakusalapaṭibhātī ahosikamma”ntīdikotṭhāsaṃ bhajanti, punapi vipākaṃ janitum na sakkontī. Aparāpariyavedanīyāpi viya taṃ paṭibhātīvā kusalacetanā paṭisandhiṃ detī, tathā ayampi cetaṇā anantarabhavo eva paṭisandhidānādīvasena tāsaṃ kiccalesakaraṇato ekāpi samānā “rāsī”ti vuttā. Tāya pana dinnāya paṭisandhiyā atitikkho vipāko hoti. Ayamettha visesotīādi **anugaṇṭhipade** papañcītaṃ.

Amaritukāmā vāti adhippāyattā opapātikamaraṇepi āpatti. “Nibbattitvā”ti vuttatā patanaṃ na dissatī ce? Opapātikattaṃ, patanañca ekamevā”ti likhitaṃ. Atha vā “**sabbathāpi anuddissevā**”ti vacanato ettha maratūti adhippāyasambhavato “**uttarituṃ asakkonto maratī pārājikamevā**”ti suvuttaṃ. Sace “pativā maratū”ti niyametvā khaṇito hoti, opapātikamanusso ca nibbattitvā ṭhitanīyameva “uttarituṃ na sakkā”ti cintevā maratūti pārājikacchāyā na dissatī, tena vuttaṃ “uttarituṃ asakkonto”ti. So hi uttarituṃ asakkonto punapanaṃ pativā maratī, tena pātopi tassa siddho hotīti adhippāyo. Tattha siyā – yo pana “uttarituṃ asakkonto maratī”ti vutto, so opātakhaṇanakkhaṇe arūpaloke jīvati. Vadhakacetanā ca “aniyato dhammo micchattaniyatassa dhammassa ārammaṇapaccayena paccayo, rūpajīvitindriyaṃ mātughātikammaṃ pitughātikammaṃ arahantaghātikammaṃ ruhiruppādakammaṃ ārammaṇapaccayena paccayo”ti (paṭṭhā. 2.15.38 micchattaniyatattika) vacanato rūpajīvitindriyārammaṇaṃ hoti, na ca taṃ arūpāvacaṇasattatthā, na ca sā cetaṇā “aniyato dhammo micchattaniyatassa dhammassa purejātapaccayena paccayo, ārammaṇapurejātaṃ vatthupurejātaṃ ārammaṇapurejātaṃ. Rūpajīvitindriyaṃ mātughātikammaṃ purejātapaccayena paccayo”ti (paṭṭhā. 2.15.48 micchattaniyatattika) vacanato anāgatārammaṇā hoti. Añña idha pativā maraṇakasatto natthi, evaṃ sante vadhakacetanāya kiṃ ārammaṇanti ce? Yassa kassaci idha jīvanakasattassa paccuppannaṃ jīvitindriyaṃ ārammaṇaṃ. Kiñcāpi so na maratī, atha kho paṇātipāto hoti eva. Yathā kiṃ “yathākkamaṇa ṭhite satta jane ekena kaṇḍena vijjhītvā māremī”ti pubbabhāge cintevā sannīṭṭhānakāle tesu ekassa jīvitamārammaṇaṃ katvā kaṇḍaṃ vissajjeti, kaṇḍo taṃ virajjhītvā itare cha jane māreti, evaṃ santepi ayaṃ paṇātipātī eva hoti, evamidhāpi “yo koci”ti vikappentassa vadhakacetanā yassa kassaci jīvitārammaṇaṃ katvā pavattati, tasmim amatepi itarassa vasena paṇātipātī. Sace arahā hutvā parinibbāyati, arahantaghātakova hoti. Esa nayo sabbattha evarūpesu. Ayameva hettha ācariyaparamparāgatā yutti vinicchayakathāti vuttaṃ.

Patanarūpaṃ pamāṇanti ettha yathā mātuyā pativā parivattaliṅgāya matāya so mātughātaḥ hoti, na kevalaṃ purisaghātaḥ, tasmā patanasseva vasena āpatti. Kasmā? Patanarūpamaraṇarūpaṃ ekasantānattā, tadeva hissa jīvitindriyaṃ. tassa hi parivattanaṃ natthi, itthipurisindriyāneva pavattiyaṃ nirujjanupajjanakāni, itthipurisoti ca tattha vohāramattameva, tasmā mātughātakova, na purisaghātakoti, yathā tassa patanarūpavasena āpatti, tathā idhāpi patanarūpavasena thullaccayaṃ ekasantānattāti ayaṃ paṭhamatheravāde yutti. Dutīye kiñcāpi peto patito, yakkho ca, atha kho ahetukaṭṭhāsandhikattā akusalavipākassa “vāmena sūkaro hoti”ti (dī. ni. aṭṭha. 2.296; mahāni. aṭṭha. 166) ettha vuttayakkhānaṃ paṭisandhi viya sabbarūpānaṃ sādharāṇattā, amanussajātikattā ca tiracchānarūpena mate maraṇarūpavasena pācittiyaṃ, vatthuvāsena lahukāpattiyā parivattanaṃ hoti eva tatthajātakarukkhādhichedanapācittiyaparivattanaṃ viya. Ayameva yuttataro, tasmā pacchā vutto. Pārājikassa pana manussajātikoti yathā tathā vā pativā yathā tathā vā maratu, pārājikameva garukattā. Garukāpattiyā hi viparivattanaṃ natthi vuttaṃ.

Thullaccayaṃ tiracchāne, mate bhedassa kāraṇaṃ;
Sarūpamaraṇaṃ tisso, phusso maññeti aññathā.

Gaṇṭhipade pana “dutiyaṃ vāde puthujjanassa pativā arahattaṃ patvā marantassa vasena vutto”ti likhitaṃ. “Tiracchāne”ti ettha keci vadanti “devā adhippetā”ti. “Sakasakarūpena maraṇaṃ bhavati nāññathā”ti ca vadanti. **Yakkhapetarūpena matepi eseva nayoti** thullaccayaṃti attho. “Tiracchānagatamanussaviggahamaraṇe viyā”ti likhitaṃ. **Pahāraṃ laddhāti** sattānaṃ maraṇatthāya katattā vuttaṃ.

177. Sādhu suṭṭhu maratūti vacībhedam karoti. **Visabhāgarogoti** sarīraṭṭho gaṇḍapīlakādi.

178. Kālānusārīti ekissā latāya mūlaṃ kira. Mahākacchapena katapupphaṃ vā. **Haṃsapupphanti** haṃsānaṃ pakkhapattaṃ. Heṭṭhā vuttanayena sāhatthikānattikanayaññhettha yojetvā kāyavācācittato samuṭṭhānavidhi dassetabbo.

Padabhājanīyavaṇṇanā niṭṭhitā.

Vinītavatthuvaṇṇanā

180. Maraṇatthikāva hutvāti imassa kāyassa bhedenā saggapāpanādhippāyattā atthato maraṇatthikāva hutvā evamaḍhippāyino maraṇatthikā nāma hontīti attano maraṇatthikabhāvaṃ ajānanta āpanā pārājikaṃ. Na hi te “attano cittappavattim na jānanti”ti vuccanti. **Vohārasena**ti pubbhāgavohārasena. Sanniṭṭhāne panetaṃ natthi. Pāse baddhasūkaramocane viya na hoti. **Yathānusandhināti** antarā amaritvāti attho. **Appaṭivekkhitvāti** avicāretvā. Heṭṭhimabhāge hi kismiñci vijjamāne vali paññāyati. **Dassitēti** uddharitvā ṭhapite. **Paṭibandhanti** tayā paṭibandham, paribhogantarāyaṃ saṅghassa mā akāsīti attho.

181-2. Yasmā kiriyam dātuṃ na sakkā, tasmā “**paṭhamam laddha**”nti vuttaṃ. Pubbepi attanā laddhapiṇḍapātato paṇītapānītam dento tatthapi attakāriyaṃ adāsi. **Asañciccati** ettha aññaṃ ākaḍḍhantassa aññassa patane sabbena sabbam abhisandhi natthi. **Na maraṇādhippāyassāti** paṭigho ca payogo ca atthi, vadhakacetanā natthi. **Ajānantassāti** ettha “vatthujānanavasena ajānantassa doso natthi, idaṃ kira tesam nānattaṃ. ‘Asañcicco aha’nti **pāliyaṃ** na dissati. **Aṭṭhakathāyaṃ** vuttattā tathārūpāya pāliya bhavitabba”nti vadanti. **No ce, thullaccayaṃti** ettha “dukkhavedanā ce nuppajjati, dukkaṭamevā”ti vadanti, vīmaṃsitabbaṃ. “**Muggarā** nāma khādanadaṇḍakā. **Vemā** nāma tesam khādanadaṇḍakānaṃ heṭṭhā ca upari ca tiriyaṃ bandhitabadaṇḍā”ti likhitaṃ. Heṭṭhāva duvidhāpi paṭhanti. **Hatthappatto viya dissati** “tassa vikkhepo mā hotū”ti **upacchindati**. **Visesādhigamaṃ byākāritvā** tappabhavaṃ sakkāraṃ lajjīyanto **āhāraṃ upacchindati** sabhāgānaṃ byākatattā. Te hi kappiyakhettaṃ ārocanti.

186. Akataviññattiyāti na viññattiyā. Sā hi anuññattā katāpi akatā viyāti akataviññatti. “Vadeyyātha, bhante yenattho”ti evam akataṭṭhāne viññatti akataviññatti”ti likhitaṃ. Titthiyabhūtānaṃ mātāpitūnaṃ sahatthā dātuṃ na vaṭṭatīti. **Pitucchā** nāma pitubhaginī. **Sacepi na yācanti** “yācituṃ dukkha”nti, sayam vā evam vattumasakkantā. “Yadā tesam attho bhavissati”ti ābhogaṃ katvā vā. “**Vejjakammaṃ vā na hoti**”ti vacanato yāva sattamo kulaparivaṭṭo, tāva bhesajjaṃ kātuṃ vaṭṭati”ti vadanti. **Sabbapadesūti** mahāmātuyācūlamātuyātiādīnaṃ.

Vuttanayena pariyesitvāti “sāmañerehi vā”tiādīnā. “Na akataviññattiyā”ti vadanti. “Paccāsīti sace, dukkaṭa”nti vadanti. **Kappiyavasena**ti pupphaṃ ānethātiādīnā. “**Pūjam akāsi**”ti vuttattā sayam gahetuṃ na vaṭṭati”ti vadanti.

“**Bhaṇathā**”ti vutte pana kātabbaṃ. Dhammañhi vattum vaṭṭati. **No ce jānanti, na pādā apanetabbā**. Avamaṅgalanti hi gaṇhanti.

Coranāgassa hi āmaṭṭhaṃ dinne kujjhissati, anāmaṭṭhaṃ na vaṭṭatīti aṅgulantare thokaṃ bhattaṃ gahetvā patte bhattaṃ sabbam adāsi, so tena tussī. **Varapothakacittatharaṇanti** sabbivā kātabbattharaṇavikati. **Piturājā** damīḷassa parājito **rohaṇe** soḷasavassāni vasitvā mittāmaccaparivuto “rajjaṃ gaṇhāmī”ti āgantvā antarāmagge appamattakassa kāraṇā ekaṃ amaccaṃ ghātāpesi. Sesā bhayena palāyanta araññe antarāmagge corehi viluttā **hambugallakavīhāraṃ** gantvā tattha cātunīkāyikatissatthero tesam saṅghaṃ katvā puna ānetvā rañño dassesi, tehi saddhim rajjaṃ gahetvā rājā **hambugallakatissattherassa** abhayagirivīhāraṃ akāsi. Sesāpi ekekavīhāraṃ kārapesum kira.

187. Corasamīpaṃ pesento “**vālayakkhavihāraṃ** peseti”ti iminā sadiso. Kasmā? Maraṇādhippāyattā. Taḷākādīsū macchādiggaṇattham kevaṭṭam aññāpadesena “taḷakatīraṃ gacchā”ti paṇāntassa paṇātipātena bhavitabbaṃ, “vālayakkhavihāraṃ pāhesi”ti imassa sadiso. Kasmā? “Maraṇādhippāyattā”ti vacanassānulomato, **aṭṭhakathāyaṃpi** “evam vālayakkhampi”ti vuttattā.

189. Tam tatraṭṭhitam chindantanti tam-saddo ekaccesu natthi. Itaresu pārājīkathullaccayaṃ āpannāti attho. “Imam chinditvā

sīghaṃ gantvā saṅghassa pattaṭṭhāraṃ dassāmi”ti kusalacittena pi chinditum na vaṭṭati ananuññatattā. **Aññassa pana bhikkhuno vaṭṭati** anuññatattā.

190. Kathaṃ? Kuṭṭirakkhaṇatthañhi bhagavatā paṭaggidānādi anuññatam, kuṭi nāmesā bhikkhūnaṃ atthāya. Tasmā “bhikkhurakkhaṇattham aññassa bhikkhussa vaṭṭati”ti vattabbamettha natthi”ti vuttam. Yadi evaṃ acchinnaṭṭhāraṃ naggabhāvappaṭicchādanattham bhūtagāmapāṭabyatā bhagavatā anuññatā, jīvitarakkhaṇatthañca sappadaṭṭhakāle anuññatam, tasmā “api jīvitam pariccajitaṃ, na ca rukkhō vā chinditabbo”tiādi na vattabbaṃ siyā, tasmā taṃ nidassanaṃ appamāṇam, aṭṭhakathācariyo evettha pamāṇam. Ettha panāyaṃ ācariyassa takko – ariyapuggalesu pi satta naggiyaṃ passivā appasādam katvā nirayūpagā bhavissanti, tathā sappā ca ḍaṃsitvā, tesam pāpavimocanattam bhūtagāmapāṭabyatā anuññatā. Dānapaṭiṇam cīttarakkhaṇattham paṭaggidānādi. Aññathā lokassa puññantarāyo, saṅghassa ca lābhantarāyo hoti. Vadhakassa pana cīttahitakaraṇam natthi, taṃ pana avītikkaṃ, jīvitapariccajanaṃ passivā vā “aho dukkaraṃ kata”nti pasādameva labheyyunti attano na vaṭṭati, aññassa vaṭṭati. Aññathā tīthiyānaṃ asaddhammasiddhiyāti. **Gaṇṭhipade** pana “jīvitattāya rukkham chindantassa attasinehavasena chindanato akusalattā na vaṭṭati, aññassa vaṭṭati”ti likhitam. Anekesu rukkhena otthatesu, opāte vā patitesu aññena aññassatthāya rukkhachedanādi kātum vaṭṭati, kasmā? Paraparitānādhīppāyatoti. **Parittanti** rakkhaṇam, taṃ dassetum “**samantā bhūmitacchana**”ntiādi vuttam.

191. Tīhi mārite pana visaṅketanti ettha tīsu ekena māritepi “khetameva otiṇṇattā pārājika”nti vuttattā tayopi ekato hutvā mārenti ce, āpajjati, teneva vuttam “**paricchedabbhantare vā avisaṅketa**”nti. “**Paricchedātikkame pana sabbattha visaṅketaṃ hoti**”ti vuttattā dvinnam balaṃ gahetvā tatiyo ce māreti āpajjati viya dissati, vīmaṃsitabbaṃ. “**Dve mārentū**”ti vutte ekena vā dvīhi vā mārite pārājikanti “dvinnam pahāraṇam maraṇe sati dve māritā nāma honti, asati ekova hoti, tasmā vijānitabba”nti vadanti.

Tatiyapārājikavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Catutthapārājikam

Vaggumudāṭīriyabhikkhuvatthuvaṇṇanā

193. Catutthe vaggu ca sā modayati ca satteti **vaggumudā**. “Vaggumudā”tipi pāṭho, tassa vaggu ca sā pasannasuddhatarāṅgasamidhattā sukhumā cāti attho jīvitavaggutthaniṭā jīvitattanti nīluppalantiādisu viya. Madassāti ca bahukhajjabhojjapānādisamidhā nadī chaṇḍavasesūti nirutti veditabbā. Vaggu parisuddhāti lokena sammatāti kira attho. **Bhāsito** bhavissatīti pāṭhaseso.

194-5. Vaṇṇavā vaṇṇavanto vaṇṇavantaṇṇītipi sījjhati kira bahuvacanena. Yasmā indriyānaṃ ūnattam, pūratam vā natthi, tasmā “**abhinivīṭhokāsassa paripuṇṇattā**”ti vuttam. Chaṭṭhassa abhinivīṭhokāso hadayaavatthu. Catūriyāpathacacce **pākatindriye. Attano dahatīti** attanā dahati, attanā paṭividdham katvā pavedetīti adhippāyo. **Santanti** vattamānaṃ. **Gotrabhunoti** gottamattam anubhavattā nāmamattakamevāti attho.

Savibhaṅgasikkhāpadavaṇṇanā

197. Padabhājane “tisso vijjā”ti vuttattā arūpāvacarajjhānāni paṭikkhittānīti ce? Na, tattheva “yaṃ nāṇam, taṃ dassanam, yaṃ dassanam, taṃ nāṇa”nti dassanapadena visesetvā vuttattā, tasmā eva **aṭṭhakathāyaṃ “vijjāsīna padabhājanam vutta**”nti vuttam. **Dhuram katvā**ti purimam katvā.

Padabhājanīyavaṇṇanā

199. Anāgate uppajjanakarāgādīnaṃ kāraṇattā rāgādayova **niṃmittam** nāma. Tissannañca vijjānaṃ aññataram sandhāya “vijjānaṃ lābhīmhi”ti bhaṇāti, pārājikam, na vatthuvijjādīnaṃ kilesanāhānameva vuttam, taṃkhaṇattā uttarimanussadhammappavattī na hotīti ce? Na, maggakiccāpanato. Teneva “**maggena vinā natthi**”tiādi vuttam. **Cittanti** cittassa vīgatanīvaraṇatāti attho. “Yāvañca vijjā anāgatā, tāva vipassanāññassa lābhīmhi”ti vadanto yaḍi lokuttaram sandhāya vadati, so pi ca tathā jānāti, pārājikameva lokuttarassapi taṃnāmattā”ti vadanti. “**Aviseṇāpi vadato pārājikam vuttanti** lokuttaram sandhāya vadato ‘pārājika’nti vuttam yujjati. Yathā kiṃ ‘vijjānaṃ lābhīmhi’ti bhaṇantopi pārājikamevā”ti vuttatthāne vatthuvijjādīnaṃ sambhavepi tesaṃ anadhippetattā pārājikam hoti, evamīdhāpi. **Na sakkā aññam pamāṇam kātunti** attano guṇamārocetukāmo lokiyena sammīsam atthapaṭisambhīdam vadato pārājikanti pamāṇam kātum na sakkā, itarathā hoti”ti aparehi vuttam, “taṃ pubbāparaviruddham, tasmā vijjānidassanam idha anidassanam sāsane vatthuvijjādīnaṃ vijjāvīdhānābhāvā. Bhagavatā vibhattakhetapade vā tesam pariyāyavacanānaṃ anāmattāhattā na sakkā aññam pamāṇam kātu”nti likhitam. “Paṭisambhīdānaṃ lābhīmhi”ti vutte pariyāyena vuttattā thullaccayaṃ yutta”nti vadanti, vicāretabbaṃ. **Vīmaṃsitvā gahetabbanti** “yo te vihāre vasatī”tiādihi saṃsandanato pariyāyavacanattā thullaccayaṃ vuttam. “Nirodhasamāpattim samāpajjāmi”ti vā ‘lābhīmhāham tassā’ti vā vadatopi”ti vuttavacanampi “sace panassevam hoti”tiādivacanampi atthato ekameva, so pi hi attano visesaṃ ārocetumeva vadati. “Yo te vihāre vasatī”tiādisu aham-vacanābhāvā pariyāyo yujjati, idha pana ‘lābhīmhāham tassā’ti attānaṃ niddisati, tasmā pārājikam āpajjitum yuttam viyā”ti vadanti. “Mahāpaccariyādivacanam uttarimanussadhammesu ekopi na hoti, tasmā pariyāyena vuttattā na hoti”ti vadanti, suṭṭhu upaparikkhitabbaṃ. Phalacchikiriyā-padato paṭṭhāya eva pāṭho gahetabbo, phalacchikiriyāyapi ekekampi ekekaphalavasena pārājikam veditabbaṃ.

Rāgassa pahānantiāditike kilesappahānameva vuttam, taṃ pana yasmā maggena vinā natthi. Tatiyamaggena hi rāgadosānaṃ pahānaṃ, catutthena mohassa, tasmā “rāgo me pahīno”tiādiṇi vadatopi pārājikam. **Rāgā cittam vinīvaraṇatātiāditike** lokuttarameva vuttam, tasmā “rāgā me cittam vinīvaraṇa”ntiādiṇi vadato pārājikamevāti. **Akuppadhammattāti** keci uttaravīhārāvāsino. Kasmā na hotīti ce? “Iti jānāmi, iti passāmi”ti vattamānavacaneneva **mātikāyaṃ** vuttattā. Yadi evaṃ **padabhājane** “samāpajjimi,

samāpanno’’tiādinā vuttattā ‘‘atītattabhāve sotāpannomhī’’ti vadatopi hotūti ce? Na, aññathā atthasambhavato. Kathaṃ? Adhāpaccuppannavasena vattamānatā gahetabbāti ñāpanatthaṃ vuttaṃ, na atītattabhāvaṃ. Atītattabhāvo hi pariyāyena vuttattā ‘‘thullaccaya’’nti vuttanti ācariyā.

200. ‘‘Sacepi na hoti, pārājikamevā’’ti aṭṭhānaparikkappavasena vuttaṃ kira. ‘‘Iti vācā tivaṅgikā’’ti vakkhati. **Natthetanti** purime sati pacchimassābhāvā samāpajjīm, samāpannoti imesaṃ kiñcāpi atthato kālaviseso natthi, vacanaviseso pana atthi eva.

207. Ukkheṭoti uttāsito. Khiṭa utrāsane.

Suddhikavārakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Vattukāmavārakathāvaṇṇanā

Viññattipatheti vijānanaṭṭhāne, tena ‘‘viññattipathamatikkamitvā ṭhito bhikkhu dibbāya sotadhātuyā sutvā jānāti, na pārājikanti dīpeti’’ti vuttaṃ. **Jhānaṃ kira samāpajjinti** ettha so ce ‘‘esa bhikkhu attano guṇadīpanādhippāyena evaṃ vadati’’ti jānāti, pārājikameva. Aññathā jānātīti ce? Pārājikacchāyā na dissatīti ācariyo.

Vattukāmavārakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Anāpattibhedakathāvaṇṇanā

Anullapanādhippāyoti yadi ullapanādhippāyo bhaveyya, dukkaṭamevāti apare. ‘‘Taṃ parato ‘nāvuso, sakkā puthujjanena adhvāsetu’’nti vatthunā saṃsanditvā gahetabba’’nti vuttaṃ.

Padabhājanīyavaṇṇanā niṭṭhitā.

Vinītavatthuvaṇṇanā

225-6. Dukkara āgāra āvaṭakāma abhirativatthūsu ‘‘yadi ullapanādhippāyo bhaveyya, pārājika’’nti vadanti, kāraṇaṃ pana duddasaṃ, thullaccayaṃ vuttaṃ viya, vīmaṃsitabbaṃ. **Yānena vā iddhiyā vā gacchantopi pārājikaṃ nāpajjati** padasā gamanavaseneva katikāya katāya yujjati. ‘‘**Apubbamaacarimaṃ gacchantoti** hatthapāsaṃ avijahitvā aññamaññassa hatthaṃ gaṇhanto viya gacchanto’’ti vuttaṃ. Uṭṭhetha etha gacchāmāti evaṃ saha gamane pubbāparā gacchantopi nāpajjati ācariyassa takko. **Vasantassāti** tathā vasanto ce upāsakena dissati, pārājiko hoti. ‘‘Rattim vasi tvā gacchanto na pārājiko’’ti vuttaṃ. **Nānāverajjakāti** nānājanapadavāsino. **Saṅghalābhoti** yathāvuḍḍhaṃ attano pāpuṇanakotṭhāso.

228. Idhāti ‘‘ko nu kho’’tiādinā vutte pañhākamme. **Dhammadhātu** sabbaññutaññāṇaṃ.

232. Na uppaṭipāṭiyāti na sīhokkantavasena anussari. Tasmā antarābhavabhūtā ekā eva jātīti paṭivijjhatīti attho.

Nigamanavaṇṇanā

233. Catuvīsatiti ettha mātughātakapitughātakarahantaghātakā tatiyapārājikaṃ āpannā. Bhikkhunidūsako, lambiādayo ca cattāro paṭhamapārājikaṃ āpannā evāti katvā kuto catuvīsati ce? Na, adhippāyājānanato. Mātughātakādayo hi cattāro idhānupāsampannā eva adhippetā, lambiādayo cattāro kiñcāpi paṭhamapārājikena saṅghatā, yasmā ekena pariyāyena methunadhammapaṭisevino na honti, tasmā viṣuṃ vuttā. ‘‘Ekakammaṃ ekuddeso samasikkhatā’’ti evaṃ vuttasaṃvāsassa abhbatāmatthaṃ sandhāya vuttaṃ ‘‘**yathā pure tathā pacchā**’’ti. Aññathā nesaṃ samaññāyapaṭiññāyabhikkhubhāvopi natthīti āpajjati.

Catutthapārājikavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pārājikakaṇḍavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Saṅghādisesakaṇḍo

1. Sukkavissatṭhisikkhāpadavaṇṇanā

235. ‘‘Okkamantāna’’nti pāṭho. Ethāha – ‘‘yo pana bhikkhū’’ti kārako idha kasmā na niddiṭṭhoti? **Abhi**-niddesena imassa sāpekkhābhāvadassanatthaṃ. Kathaṃ? Kaṇḍuvanādiadhippāyacetanāvasena cetentassa kaṇḍuvanādiupakkamena upakkamantassa, methunarāgavasena ūruādīsu dukkaṭavatthūsu, vaṇādīsu thullaccayavatthūsu ca upakkamantassa sukkavissatṭhiyā satipi na saṅghādiseso. Mocanassādasāñkhātādhippāyāpekkhāva sukkavissatṭhi satī upakkame, na aññathā ‘‘anāpatti na mocanādhippāyassā’’ti vacanato. Tasmā tadatthadassanatthaṃ idha kārako na niddiṭṭho, aññathā ‘‘yo pana bhikkhu sañcetanikaṃ sukkavissatṭhiṃ āpajjeyyā’’ti kārake niddiṭṭhe ‘‘ceteti na upakkamati muccati, anāpatti’’ti vuttavacanavirodho. ‘‘Sañcetanikāya sukkavissatṭhiyā aññatra supinantā’’ti bhumme niddiṭṭhepi sova virodho āpajjati, tasmā tadubhayavacanakkamaṃ avatvā ‘‘sañcetanikā sukkavissatṭhi aññatra supinantā’’ti vuttaṃ. Tatha nimittatthe bhumavacanābhāvato hetutthaniyamo na kato hoti. Tasmim akate sañcetanikā sukkavissatṭhi aññatra supinantā saṅghādisesāpatti, upakkame asati anāpattīti ayamattho dīpoti veditabbaṃ.

236-7. Sañcetanikāti ettha paṭhamaviggahena upasaggassa sātthakatā dassitā, dutiyena ikapaccayassa.

Vātipattasemharuhirādīāsāyabhedatoti attho. **Dhātūti** ettha “pathavīdhātuūdayo catasso, cakkhūdhātuūdayo vā aṭṭhārasā”ti **gaṇṭhipade** likhitam. **Vatthisisanti** vatthipuṭṭassa sīsam. “Āngajātassa mūlam adhippetam, na aggasīsa”nti vadanti. **Tathevāti** “nimitte upakkamato”tiādiṃ gaṇhāti. **Tato muccivāti** “na sakalakāyato, tasmā pana ṭhānā cutamatte hotū”ti **gaṇṭhipade** likhitam. “Dakasotaṃ otiṇṇamatte”ti iminā na sameṭṭi ce? Tato dakasotorohaṇaṇcethātiādi vuccati. Tassattho – nimitte upakkamaṃ katvā sukkaṃ ṭhānā cāvetvā puna vippaṭṭisārasasena dakasotorohaṇaṇaṃ nivāretuṃ adhvāsemṭi. Tato bahi nikkhamante adhvāsetuṃ na sakkā, tathāpi adhvāsanādhippāyena adhvāsetvā antarā dakasotato uddham nivāretuṃ asakuṇeyyātāya “anikkhante vā”ti vuttam. Kasmā? Ṭhānā cutaṇhi avassaṃ dakasotaṃ otarātīti aṭṭhakathādhippāyo gaṇṭhipadādhippāyena sameṭi. **Tato muccivāti** sakaṭṭhānato. Sakasarīrato hi bahi nikkhantameva hoti, tato “bahi nikkhante vā anikkhante vā”ti vacanaṃ virujjheyya. Yasmā pana tamhā tamhā sarīrapadesā cutaṃ avassaṃ dakasotaṃ otarati, tasmā vuttam “dakasotaṃ otiṇṇamatte”ti, iminā ca āpattiyā pākāṭakālam dasseti, kiṃ vuttam hoti? Mocanassādena nimitte upakkamato sukkaṃ bahutarampi sarīrapadesā cutaṃ tattha tattha laggāvesaṃ yattakaṃ ekā khuddakamakkhikā piveyya, tattake dakasotaṃ otiṇṇamatte saṅghādisesāpatti. Vuttaṇhi **kaṅkhāvitarāṇiyam** (kaṅkhā. aṭṭha. sukkavissatṭhisikkhāpadavaṇṇanā) “dakasotaṃ anotiṇṇepi saṅghādiseso”tiādi. Tattakassa bahi nikkhamanaṃ asallakkhento “ceteti upakkamati na muccati, āpatti thullaccayassā”ti vacanato thullaccayanti saṅghāyā desetopi na muccati, passāvampi vaṇṇataṃ passivā vatthikosagatassa picchilatāya vā ṇatvā saṅghādisesato vuṭṭhātabbam. Ayametha tatiyattheravāde yutti. Sabbācariyā ime eva tayo therā, tesampi dakasotorohaṇaṇaṃ nimitte upakkamananti ayaṃ dutiyo vinicchayo sādharmaṇato ettha, evaṃ **upattissatthero** vadati kira.

Ṭhānā cutaṇhi avassaṃ dakasotaṃ otarātīti katvā “**ṭhānā cāvanamattenevetha āpatti veditabbā**”ti vuttam. Dakasotaṃ otiṇṇe eva āpatti. Sukkassa hi sakalam sarīraṃ ṭhānaṃ, anotiṇṇe ṭhānā cutaṃ nāma na hotīti vīmaṃsitabbam. Ābhidhammikattā therassa “sukkavissatṭhi nāma rūgasamuṭṭhānā hoti”ti (kathā. aṭṭha. 307) **kathāvattuṭṭhakathāyam** vuttattā sambhavo cittasamuṭṭhāno, “taṃ asuci ekadesaṃ mukhena aggaheṣi, ekadesaṃ āngajāte pakkhipi”ti (pārā. 503) vacanato utusamuṭṭhāno ca dissati, so ca kho avītarāgasseva “aṭṭhānametaṃ, bhikkhave, anavakāso yaṃ arahato asuci mucceyyā”ti (mahāva. 353; kathā. 313) vacanato. **Parūpāhāraṭṭhakathāyam** “atthi tassa āsayoti tassa sukkassa uccārapassāvānaṃ viya paṭiṭṭhānokāso atthi”ti (kathā. aṭṭha. 309) canato tassa āsayoti siddham. Pākatikacittasamuṭṭhānarūpaṃ viya asaṃsaṭṭhattā, nikkhamanaṃ ca “vatthisīsam, kaṭi, kāyo”ti tidhā sukkassa ṭhānaṃ pakappenti ācariyā. Sappavisam viya taṃ daṭṭhabbam, na ca vīsassa ṭhānaniyamo, kodhavasena phusantassa hoti, evamassa na ca ṭhānaniyamo, rāgasasena upakkamantassa hotīti takko.

Khobhakaranapaccayo nāma bhesajjasenāsanāhārādipaccayo. **Samsaggabhedatopi** etesu dvīhipi tīhipi. **Pahīnavipallāsattāti** ettha yaṃ kiñci supinanta sekkhaputhujjanā passanti, taṃ sabbam vipallattham abhūtamēvāti āpajjati. Tato “yaṃ pana pubbanimittato passati. Taṃ ekantasaccameva hoti”ti idaṃ virujjhati, tasmā na visayaṃ sandhāya vuttam. So hi sacco vā hoti, aliko vāti katvā tañce sandhāya vuttam siyā, “asekkhā pahīnavipallāsattā saccameva passanti, nāsacca”nti vattabam siyā. Kintu dassanaṃ sandhāya vuttam. Taṇhi abhūtam, apassantopi hi passanto viya asuṇantopi suṇanto viya amunantopi munanto viya hoti. Saccampi vipassatīti no takkoti ācariyo. **Taṃ rūpanimittādiārammaṇaṃ na hoti**, āgantukapaccuppannaṃ rūpanimittādiārammaṇaṃ sandhāya vuttam. Kammanimittagatinimittabhūti hi rūpanimittādiāni bhavaṅgassa ārammaṇāni honti eva. Tattha kammanimittamatīameva, gatinimittam thokaṃ kālam paccuppannaṃ siyā.

Idisānti paccakkhato anubhūtapubbaparikkappitāgantukapaccuppannarūpanimittādiārammaṇāni, rāgādisampayuttāni cāti attho. **Makkaṭṭassa niddā lahuparivattā hoti**. So hi rukkhāsākhato patanabhayā abhikkhaṇaṃ ummīlati ca supati ca. Manussā kiñcāpi punappunaṃ ummīlanti subyattataram paṭibuddhā viya passanti, atha kho paṭibuddhānaṃ punappunaṃ bhavaṅgotaraṇaṃ viya supinakālepi tesam bhavaṅgotaraṇaṃ hoti, yena “supati”ti vuccati. “Bhavaṅgacittena hi supati”ti vacanato bhavaṅgotaraṇaṃ karajakāyassa nirussāhasantabhāvūpanissayattā “niddā”ti vuccati. Sā karajakāyassa dubbalabhāvena supinadassanakāle bhavaṅgato uttarāṇe satipi nirussāhasantabhāvūpattiyā “pavattati”ti ca vuccati, yato sattā “paṭibuddhā”ti na vuccanti, karajakāyassa nirussāhasantasabhāvūpattito ca tannissitam hadayavattu na suppasannaṃ hoti, tato tannissitāpi cittappavattī asuppasannaṃvaṭṭinissitādiṭṭhāpabhā viya. Teneva **aṭṭhakathāyam** “svāyaṃ dubbalavattukattā cetanāya paṭisandhim ākaḍḍhituṃ asamatto”tiādi vuttam.

Gaṇṭhipade pana “dubbalavattukattāti supine upaṭṭhitam nimitampi dubbala”nti likhitam. Taṃ anekattham sabbampi nimittam hoti, na ca dubbalārammaṇavattukattā cetanā, taya cittappavattī dubbalā atītanāgatārammaṇāya, paññattārammaṇāya vā adubbalattā, avattukāya dubbalabhāvo na yujjati cetanāya avattukāya bhāvanāpabhāvāyāṭirekabalasabbhāvato. Bhāvanābalasampattiṇhi cittaṃ arūpampi samānaṃ atibhāriyampi karajakāyaṃ gahetvā ekacittakkhaṇeneva brahmalokaṃ pāpetvā ṭhāpeti. Tappaṭibhāgaṃ anappitampi kāmāvacaracittam karajakāyaṃ ākāse laṅghanasamattham karoti, pagevetaram. Kiṃ panettha taṃ anumānakāraṇaṃ, yena cittasseva ānubhāvoti paññāyeyya cittaṇubhāvena vā laddhāsevanādikiriyāvīsesanibhattidassanato, tasmā dubbalavattukattāti dubbalahadayaṃvattukattāti ācariyassa takko. Attano mandatikkhākāreṇa tannissitassa cittassa mandatikkhābhāvanipphādanasamatthañce, hadayavattu cakkhusotādivattu viya indriyaṃ bhāveyya, na cetam indriyaṃ. Yato **dhammasaṅgāhe** upādāyarūpapāliyaṃ uddesārahaṃ na jātam. Anindriyatā hi taṃ kāyindriyassa anantaraṃ na uddiṭṭham, vatthurūpattā ca avatthurūpassa jīvītiṇṇindriyassa anantaraṃ pi na uddiṭṭham, tasmā yaṃ vuttam “tassa asuppasannattā tannissitā ca cittappavattī asuppasannā hoti”ti, taṃ na siddhanti ce? Siddhameva anindriyānaṃ pi sappāyāsappāyautāhārādīnaṃ paccayānaṃ samāyogato, cittappavattiyā vikāradassanato, paccakkhattā ca. Yasmā appaṭibuddhopi paṭibuddham viya atīnaṃ maññatīti. Ettāvataṃ karajakāyassa nirussāhasantabhāvākāravīseso niddā nāma. Sā cittassa bhavaṅgotaraṇākāravīsesena hoti, taya samannāgato satto bhavaṅgato uttiṇṇo supinaṃ passati, so “kapimiddhāpareto”ti vuccati, so sutto appaṭibuddho hotīti ayamatto sādhitō hoti.

Yasmā bhavaṅgavāranirantarātāya accantasutto nāma hoti, tasmā “**yadi tāva sutto passati, abhidhammavirodho āpajjati**”tiādi vuttam. Yasmā pana niddākkhaṇe na paṭibuddho nāma hoti, tasmā “**atha paṭibuddho passati, vinayavirodho**”tiādi vuttam, yasmā ca akhīṇaniddo, anotiṇṇabhavaṅgo ca atthi, tasmā “**kapimiddhāpareto passati**”ti vuttam. Aññathā ayaṃ neva sutto na paṭibuddho, attanā taṃ niddam anokkanto āpajjeyya. Ettāvataṃ ca abhidhammo, vinayo, nāgasenatheravacanaṃ yutti cāti sabbam aññamaññasamsanditam hoti. Tattha **kapimiddhāparetoti** bhavaṅgato uttiṇṇaniddāpareto. Sā hi idha kapimiddham nāma. “Tattha katamaṃ middham? Yā kāyassa akalyatā akammaññatā...pe... supanaṃ, idaṃ vuccati middha”nti (dha. sa. 1163) evamāgataṃ. Idaṇhi arūpaṃ, imassa

phalabhūto karajakāyassa akalyatā'pacalāyikāsupi niddāviseso kāraṇopacārena "kapimiddha"nti pavuccati. Yañceva "kapimiddhapareto kho, mahārāja, supinaṃ passatī"ti (mi. pa. 5.3.5 thokaṃ visadisam) vuttanti.

Yaṃ taṃ āpattivuṭṭhānanti ettha yena vinayakammena tato vuṭṭhānaṃ hoti, taṃ idha āpattivuṭṭhānaṃ nāma. **Avayave samūhavohārena vāti** ettha sākhacchedako rukkacchedakoti vuccatītiādi nidassanaṃ, vedanākkhandhādi ruḥhissaddassa nidassanaṃ. **Na ca mayāti** vīmaṃsanapadassa tassa kiriyāṃ sandhāya, mocane ca sannīṭṭhānaṃ sandhāya muccanapakatīyā cāti vuttam.

240. Gehanti pañcakāmaguṇā. **Vanabhaṅgiyanti** pābhatikaṃ. Sampayuttasukhavedanāmukhena rāgo va "assādo"ti vutto. **Supantassa cāti** idaṃ kapimiddhapareto viya bhavaṅgasantatiṃ avicchindītvā supantaṃ sandhāya vuttanti, vīmaṃsittabbaṃ. **Jagganattāyāti** sodhanattāyāti.

266. "Dārudhītalikalepacittānaṃ aṅgajātaṭṭhānāni dukkaṭa"nti vadanti. "Uppanne pariḷāhe mocanarāgo"ti likhanti. Vālikāya vā "hatthikāmaṃ nassatī"ti ettha viya "āpatti tvā"nti sabbattha pāṭho. "Ehi me tvaṃ, āvuso sāmaṇera, aṅgajātaṃ gaṇhāhī"ti āgatattā "vacīkamma"ntipi vuttam yuttam viya dissati. Evaṃ sante aññaṃ "evaṃ karohī"ti āpattiyāpi āpatti siyāti saṅkaraṃ hoti. Tasmā na vuttanti gahetabbanti keci.

267. "Pupphāvaliyāṃ sāsavaḷiya"nti duvidho kira.

Sukkavissatṭhisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Kāyasamsaggasikkhāpadavaṇṇanā

270. "Otiṇṇo"ti imināssa sevanādhīppāyatā dassitā. "Vipariṇatena cittaṃ mātugāmena saddhi"nti imināssa vāyāmo dassito. "Saddhi"nti hi padaṃ saṃyogaṃ dīpeti, so ca payogo samāgamo allīyanaṃ. Kena cittaṃ? Vipariṇatena cittaṃ, na pattapaṭiggahaṇādhīppāyādīnāti adhippāyo. "Kāyasamsaggaṃ samāpajjeyyā"ti imināssa vāyamato phassapaṭivijānaṃ dassitā hoti. Vāyamitvā phassaṃ paṭivijānanto hi samāpajjati nāma. Evamassa tivaṅgasampatti dassitā hoti. Atha vā **otiṇṇo**. Kena? Vipariṇatena cittaṃ yakkhādīnā satto viya. Upayogathe vā etaṃ karaṇavacanaṃ. Otiṇṇo vipariṇataṃ cittaṃ kūpādiṃ viya satto. Atha vā "rāgato uttiṇṇo bhavissāmī"ti bhikkhubhāvaṃ upagato, tato uttiṇṇādhīppāyato vipariṇatena cittaṃ hetubhūtena tameva rāgaṃ **otiṇṇo**. Mātugāmena attano samīpaṃ āgatena, attanā upagatena vā. Etena mātugāmassa sārattatā vā hotu virattatā vā, sā idha appamāṇā, na bhikkhunīnaṃ kāyasamsagge viya ubhinnaṃ sārattatāya payojanaṃ atthi.

Kāyasamsagganti ubhinnaṃ kāyānaṃ sampayogaṃ. **Padabhājane** pana "samāpajjeyyāti ajjhācāro vuccatī"ti vuttam, taṃ samāpajjanaṃ sandhāya, na kāyasamsaggaṃ. Kāyasamsaggassa samāpajjanā hi "ajjhācāro"ti vuccati. **Aṭṭhakathāyaṃ** pana "yo so kāyasamsaggo nāma, so atthato ajjhācāro hoti"ti vuttam, taṃ parato **pāliyaṃ** "sevanādhīppāyo, na ca kāyena vāyamati, phassaṃ paṭivijānāti, anāpatti"ti (pārā. 279) vuttalakhaṇena virujjhatīti. Phassapaṭivijānaṃ hi saṃsaggo dīpito. So ce ajjhācāro hoti, kathaṃ anāpatti hotīti. Suvuttametam, kintu "kāyasamsaggaṃ samāpajjeyyā"ti padaṃ uddharitvā "ajjhācāro vuccatī"ti ubhinnaṃ padānaṃ sāmāññabhājanīyattā, samāpajjitabbhāve samāpajjanābhāvena "so atthato ajjhācāro hoti"ti vuttam siyā.

"Hatthagāhaṃ vā"ti ettha hatthena sabbopi upādinnako kāyo saṅgahito, na bhinnasantāno tappaṭibaddho hatthālankārādi. Veniggahaṇena anupādinnako abhinnaśantāno kesalomanaśhadantādiko kammaṭṭhāno gahitoti veditabbaṃ. Tenevāha **aṭṭhakathāyaṃ** "anupādinnakenapi kenaci kesādīnā upādinnakaṃ vā anupādinnakaṃ vā phusantopi saṅghādisesaṃ āpajjatiyevā"ti (pārā. aṭṭha. 2.274). Tena anupādinnakānampi kesalomādināṃ aṅgabhāvo veditabbo. Evaṃ santeṭṭhi "phassaṃ paṭivijānāti tivaṅgasampattiyā saṅghādiseso. Phassassa appaṭivijānanto duvaṅgasampattiyā dukkaṭa"nti iminā pāliyaṭṭhakathānaṃ virujjhatīti ce? Na, tadatthajānanto. Phuṭṭhabhāvañhi paṭivijānantopi phassaṃ paṭivijānāti nāma, ayameko attho, tasmā mātugāmassa, attano ca kāyapariyāpannānaṃ kesādīnaṃ aññaṃ phūṭṭhabhāvaṃ phusitvā taṃ sādiyaṃ phassaṃ paṭivijānāti nāma, na kāyaviññānupattiyā eva. Anekantikañhettha kāyaviññānaṃ. Mātugāmassa upādinnakena kāyena, anupādinnakena vā kāyena bhikkhuno upādinnakāyē phuṭṭhe pasannakāyindriyo ce hoti, tassa kāyaviññānaṃ uppajjati, teneva phassaṃ paṭivijānāti nāma so hoti. Anupādinnakāyō, loluppo appasannakāyindriyo vā hoti, timiravātena upahatakāyō vā tassa kāyaviññānaṃ nuppajjati. Na ca tena phassaṃ paṭivijānāti nāma, kevalaṃ sevanādhīppāyena vāyamitvā kāyasamsaggaṃ samāpajjanto phassaṃ paṭivijānāti nāma manoviññānaṃ, tena vuttam "kāyasamsaggaṃ samāpajjeyyāti imināssa vāyamato phassapaṭivijānaṃ dassitā"ti. Aparopi bhikkhu mātugāmassa kāyapaṭibaddhena vā nissaggiyena vā phuṭṭho kāyaviññānaṃ uppādetena phassaṃ paṭivijānāti nāma, tasmā vuttam "anekantikañhettha kāyaviññāna"nti. Aparo vattham pārupitvā niddāyantaṃ mātugāmaṃ kāyasamsaggarāgena vatthassa uparibhāge saṅkamaṃ phusanto vatthantarena nikkhantalomasamphassaṃ appaṭivijānantopi sevanādhīppāyo kāyena vāyamitvā phassaṃ paṭivijānāti nāma, saṅghādisesaṃ āpajjati. "Nīlaṃ ghaṭṭessāmīti kāyaṃ ghaṭṭeti, saṅghādiseso"ti hi vuttam. Ayaṃ dutiyo attho. Evaṃ anekathattā, evaṃ duvīñṇeyyādhīppāyato ca **mātikāṭṭhakathāyaṃ** phassapaṭivijānaṃ aṅgantveva na vuttam. Tasmīñhi vutte ṭhānametaṃ vijjati, yaṃ bhikkhu saṅghādisesaṃ āpajjivāpi nakhena lomana saṃsaggo dīṭṭho, na ca me lomagaṭṭanaṃ kāyaviññānaṃ uppannaṃ, timiravātaśhadhagatto cāhaṃ na phassaṃ paṭivijānāmīti anāpannaśāññī siyāti na vuttam, apica "phassaṃ paṭivijānāti, na ca phassaṃ paṭivijānāti"ti ca etesaṃ padānaṃ **aṭṭhakathāyaṃ** vuttanayaṃ dassetvā so paññāpetabbo. Ettāvātā na tadatthajānanto karaṇaṃ vitthāritam hoti.

Padabhājanīyavaṇṇanā

271. "**Rattaṃ cittaṃ imasmiṃ atthe adhippetam vipariṇata**"nti kiñcāpi sāmāññena vuttam, **vinitvatthūsu** "mātuyā mārupemena āmasatī...pe... āpatti dukkaṭassa"ti vuttattā kāyasamsaggarāgeneva rattanti veditabbaṃ. Tathā "mātugāmo nāma manussitthī"ti kiñcāpi avisesena vuttam, atha kho avinaṭṭhīndriyāva manussitthī idhādhīppetā "matitthiyā kāyasamsaggaṃ samāpajji...pe... āpatti thullaccayassā"ti vuttattā. "Manussitthī"ti ettāvātā siddhe "na yakkhī na peṭī na tiracchānagatā"ti vacanaṃ

avinaṭṭhindhriyāpi na sabbā manussaviggahā itthī idha manussitthī nāma. Yakkhiādayo hi attano jātisiddhena iddhivisesena ijjhantiyo manussaviggahāpi hontīti dassanattam vuttam. Tāsu yakkhī thullaccayavattu hoti vinītavatthūsu yakkhiyā kāyasamsaggena thullaccayassa vuttattā. Tadanulomattā petiṭṭhī, devitthī ca thullaccayavattu. Tiracchānagatitthī dukkaṭavattu. Tiracchānagatamanussaviggahitthī ca thullaccayavattumevāti eke. **Vibhaṅge** pana “manussitthī ca hoti manussitthisaññī”ti pāliya abhāvena “itthī ca hoti yakkhisaññī”tiādivacane sati yakkhiādīnam anitthitāpasāṅgato, “itthī ca hoti itthisaññī”tiādimhi yakkhiādīnam antokaraṇe sati tāsam saṅghādisesavattubhāvappasaṅgato ca yakkhiādayo na vuttāti veditabbā. Eke pana “**vinītavatthumhi**”aññataro bhikkhu tiracchānagatitthiyā kāya...pe... dukkaṭassā”ti ettha amanussaviggahā pākatikaturacchānagatitthī adhippetā, tasmā dukkaṭam vuttam. “Itthī ca hoti tiracchānagatasaññīti tiracchānagatā ca hoti itthisaññī”tiādivāresupi pākatikaturacchānagatova adhippeto, so ca tiracchānagatapurisova. Teneva duṭṭhullavācāattakāmapāricariyasikkhāpadesu manussapurisapaṭisaṃyuttavārā viya tiracchānapaṭisaṃyuttavārāpi nāgatā”ti vadanti. Tathā paṇḍakoti idha manussapaṇḍakova, purisoti ca idha manussapurisova āgato, tasmā amanussitthī amanussapaṇḍako amanussapuriso tiracchānagatitthī tiracchānagatapaṇḍako manussāmanussatiracchānagatubhatobyañjanakā cāti aṭṭha janā idha nāgatā, tesam vasena vatthusaññāvimatibhedavasena āpattibhedābhedavinicchayo, anāgatavāragāṇā ca asammuyhantena veditabbā, tathā tesam dukamissakādivārā, āpattianāpattibhedavinicchayo ca. “Tattha amanussapaṇḍakamanussapurisatiracchānagatitthītiracchānagatapaṇḍakāti cattāro dukkaṭavattukā, amanussithimanussaubhatobyañjanakā thullaccayavattukā, amanussaubhatobyañjanakā tiracchānagatubhatobyañjanakā dukkaṭavattukā, **pāliyam** pana amanussitthiyā anāgatattā amanussapaṇḍakā, ubhatobyañjanakā purisā ca nāgatā. Tiracchānagatitthipaṇḍakubhatobyañjanakā tiracchānagatapurisena samānagatikattā nāgatā, manussaubhatobyañjanako manussapaṇḍakena samānagatikattā anāgato”ti vadanti. **Aṭṭhakathāyam** (pārā. aṭṭha. 2.281) pana “nāgamāṇavikāyapi supaṇṇamāṇavikāyapi kinnariyāpi gāviyāpi dukkaṭamevā”ti vuttattā tadeva pamāṇato gahetabbam.

Tatrāyam vicāraṇā – “na, bhikkhave, tiracchānagatassa nisinnaparisāya pātimokkham uddisitabba”nti (mahāva. 183) ettha “tiracchānagatoti yassa upasampadā paṭikkhittā”ti (kaṅkhā. aṭṭha. nidānavāṇṇanā) **aṭṭhakathāyam** vuttattā tiracchānagatamanussaviggaho pākatikaturacchānagatato viṣiṭṭho, tathā yakkhapetatiracchānagatamanussaviggahānam “tiracchānagatassa ca dukkhupattiyam apica dukkaṭamevā”ti ettha viśesetvā vuttattā ca “patanarūpaṃ pamāṇam, na maraṇarūpa”nti ettha āpattivisesavacanato ca “ubhato avassute yakkhassa vā petassa vā paṇḍakassa vā tiracchānagatamanussaviggahassa vā adhakkhakaṃ ubbhajāṇumaṇḍalam kāyena kāyam āmasatī, āpatti thullaccayassā”ti (pāci. 661) sāmāññena vacanato ca so viṣiṭṭhoti siddham. Viṣiṭṭhattā ca tiracchānagatamanussaviggahitthiyā kāyasamsaggaṃ samāpajantassatī viśeso hoti, tasmā tattha āpattivisesena bhavitabbam. Yadi kāyasamsaggaṃsikkhāpade tiracchānagatamanussaviggahitthīpi adhippetā, rūpasāmaññena saññāvīragattāsambhavato duṭṭhullavācāattakāmapāricariyasikkhāpadesupi sā vattabbā bhaveyya, sā cānāgatā. Sarūpena saṃkhittavārattā nāgatāti ce? Itthī ca hoti tiracchānagato ca ubhinnaṃ itthisaññīti idha āgatattā purisalinganiddeso na yujjati, tasmā tiracchānagatapurisova ca idha āgato, tiracchānagatamanussaviggahitthiyā **pāliyam** anāgatāyapi dukkaṭameva **aṭṭhakathāyam** vuttattāti imassa vacanassa kāraṇacchāyā pariyesitabbāti adhippāyo. Idam na yujjati. Kasmā? Itthīnam, purisānaṅca ekato vacane purisalingasabbhāvato. Idha tiracchānagatapurisapaṇḍakitthīyo tisso pi ekato sampiṇḍetvā “tiracchānagato”ti vuttam.

Tattha ca manussaviggahāmanussaviggahesu itthipaṇḍakapurisasaññitā yathāsambhavam veditabbā. Duṭṭhullavācādisikkhāpadadvaye vārānam saṃkhittattā purisatiracchānagatādayo nāgatā. Yathāvuttessu āpatti, tathā tatthāpi. Aññathā purisam obhāsantassa ca anāpattīti paṇḍakam obhāsantassa ca thullaccayanti **mātikāṭṭhakathāyam** vuttam. Tasmā te vārā saṃkhittāti paññāyanti. Viśeso ca paṇḍake, purise, tiracchānagate ca itthisaññissa atthi, tathāpi tattha dukkaṭam vuttam, tasmā **aṭṭhakathāyam** vuttameva pamāṇanti dvinnametesam vādānam yattha yutti vā kāraṇam vā atirekam dissatī, tam vicāretvā gahetabbanti āricayo. Evarūpesu thānesu suṭṭhu vicāretvā kathetabbam.

Tattha **pāliyam** āgatavāragāṇā tāva evam saṅkhepato veditabbā – itthimūlakā pañca vārā paṇḍakapurisatiracchānagatamūlakā ca pañca pañcāti vīsati vārā ekamūlakā, tathā dumūlakā vīsati, missakamūlakā vīsati saṭṭhi vārā, tāni tīṇi vīsati kāni honti. Ekekasmim vīsati ke ekekamūlavāram gahetvā kāyena kāyapaṭibaddhavārā tayo vuttā. Sesā sattapaññāsa vārā saṃkhittā, tathā kāyapaṭibaddhena kāyavārā tayo vuttā, sesā saṃkhittā, evam kāyapaṭibaddhena kāyapaṭibaddhavārepi nissaggiyena kāyavārepi nissaggiyena kāyapaṭibaddhavārepi nissaggiyena nissaggiyavārepi tayo tayo vārā vuttā, sesā saṃkhittā. Evam channaṃ tikānam vasena aṭṭhārasa vārā āgatāti sarūpato vuttā, sesā dve cattālīsādhikāni tīṇi vārasatāni saṃkhittāni. Tato paraṃ mātuḡāmassa sārattapakke kāyena kāyanti ekamekaṃ vadḍhetvā pubbe vuttā aṭṭhārasa vārā āgatāti ekavīsati vārā sarūpena āgatā, navanavutādhikāni tīṇi vārasatāni saṃkhittāni. Tato paraṃ āpattānāpattidīpakā cattāro sevanādhīppāyamūlakā cattāro mokkhādhīppāyamūlakāti dve catukkā āgatā.

Tatthāyam viśeso – yadidaṃ mātikāya parāmasanapadam, tena yasmā āmasanādīni chupanapariyosānāni dvādasapi padāni gahitāni, tasmā paduddhāram akatvā “āmasanā parāmasanaṃ chupana”nti āha. **Parāmasanaṃ** nāma āmasanā. “Chupana”nti hi vutte parāmasanampi visuṃ ekattam bhaveyyāti veditabbam. Itthī ca hoti itthisaññī cāti imasmim paṭhamavāre eva dvādasapi āmasanādīni yojetvā dassitāni. Tato paraṃ ādimhi dve padānīti cattāri padāni āgatāni, itarāni saṃkhittānīti veditabbāni. Nissaggiyena kāyavārādisu pana sabbākāreṇa alābhato āmasanamevakaṃ āgatam, netarāni. “Saṅcopeti haratī”ti pāṭho, saṅcopeti ca. **Gaṇṭhipadesu** pana “**purimanayenevāti** rajjuvatthādīhi parikkhipane”ti ca pacchā “**purimanayenevāti** sammasanā hotī”ti ca “veṇiḡgāhe āpattiyā paññattattā lomaphusanepi saṅghādiseso”ti ca “tam pakāsetum **upādinnakena** hītiādi vutta”nti ca likhitam.

Yathānidḍiṭṭhaniddeseti imasmimyeva yathānidḍiṭṭhe niddese. “Sadisaṃ aggahes”ti vutte tādisaṃ aggahesīti garukaṃ tattha kārayeti attho, kāyasamsaggavibhaṅge vāti attho. Itaropi kāyapaṭibaddhachupanaṃ. **Gahaṇe cāti** gahaṇam vā. **Virāḡiteti** viraddhe. **Sārattanti** kāyasamsaggarāgena rattam, attanā adhippetanti attho. “Mātubhaginiādivirattam gaṇhissāmī”ti virattam nātipemavasena gaṇhi, ettha dukkaṭam yuttam. “Kāyasamsaggarāgam vā sārattam gaṇhissāmī”ti virattam mātaram gaṇhi, anadhippetam gaṇhi. Ettha **mahāsumattheravādena** thullaccayam “kāyam gaṇhissāmī”ti kāyapaṭibaddham gaṇhāti, thullaccayanti laddhikattā. “Itthī ca hoti itthisaññī sāratto ca, bhikkhu ca nam itthiyā kāyena kāyam āmasatī, āpatti saṅghādisesassā”ti (pārā. 273) vacanato saṅghādisesopi khāyati. “Virattam gaṇhissāmī”ti sārattam gaṇhāti, etthapi saṅghādisesova khāyati “nīlam ghaṭṭessāmī”ti kāyam ghaṭṭeti, saṅghādiseso”ti vacanato. Ettha pana “na pubbabhāge kāyasamsaggarāgatā”ti **anugaṇṭhipade** kāraṇam vuttam. Keci pana “garukapattibhayena ‘nīlameva ghaṭṭessāmī’ti vāyāmanto kāyam ghaṭṭeti, pubbabhāge tassa ‘kāyapaṭibaddham ghaṭṭessāmī’ti

paṇḍitaṃ dukkaṭṭena bhavitaṃ vanti. **Dhammasirithero** “evarūpe saṅghādiseso”ti vadati kira. “Itthiubhatobyañjanakaitthiyā purisaubhatobyañjanakapurise vuttanayena āpattibhedo, itthilingassa paṭicchannakālepi itthivaseneva āpatti”ti vadanti.

Vinītavatthuvaṇṇanā

281. Tiṇḍupakanti hiriverādimūlāni gahetvā kattabbaṃ. **Tālapaṇṇamuddikanti** tālapaṇṇamayaṃ aṅgulimuddikaṃ, tena tālapaṇṇamayaṃ kaṭaṃ, kaṭisuttakaṃ, kaṇṇapiḍandhanādi sabbāṃ na vaṭṭatīti siddhaṃ. Tambapaṇṇivāsino itthirūpaṃ likhitaṃ, kaṭikapaṭaṇṇa na chupanti kira. Ākarato muttamatto. **Ratanamissoti** alaṅkāratthaṃ kato kaṅcanalātādivinaddho. **Suvaṇṇena saddhiṃ yojetvā pacitvā**ti suvaṇṇarasam pakkhipitvā pacitvā. **Bījato** dhātupāsānato **paṭṭhāya**. **Thero na kappatti** “tumhākaṃ pesita”nti vuttatā. “Cetiyaṃ pūjaṃ karothā”ti vutte vaṭṭati kira. **Bubbulakaṃ** tāraṃ. Ārakūṭalohampi jātarūpagatikameva.

Vuttaṅhetam **andhakaṭṭhakathāyaṃ** –

“Ārakūṭaloham suvaṇṇasadisameva, suvaṇṇam anulometi, anāmāsa”nti.

“Bhesajjathāya pana vaṭṭati”ti vacanato **mahāaṭṭhakathāyaṃ** vuttanayekadesopi anuññāto hotīti tatha tatha adhippāyaṃ ñatvā vibhāvetabbaṃ.

Kāyasamsaggasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Duṭṭhullavācāsikkhāpadavaṇṇanā

283. Tatiye tayo saṅghādisesavārā tayo thullaccayavārā tayo dukkaṭṭavārā tayo kāyapaṭibaddhavārāti dvādasa vārā sarūpena āgatā. Tatha tayo saṅghādisesavārā dutiyasikkhāpade vuttatīti tiṇṇam vīsaticānaṃ ekekamūlā vārāti veditabbā, tasmā idha viśesāti paṇṇāsa vārā saṃkhittā honti, aññathā itthi ca hoti vemati sāratto ca, bhikkhu ca naṃ itthiyā vaccamaggaṃ passāvamaggaṃ ādissa vaṇṇampi bhaṇati...pe... āpatti thullaccayassa. Itthi ca hoti paṇḍakapurisaññāti tīracchānagatasāññāti sāratto ca, bhikkhu ca naṃ itthiyā vaccamaggaṃ passāvamaggaṃ ādissa vaṇṇampi bhaṇati akkosatīpi, āpatti thullaccayassa. Paṇḍako ca hoti paṇḍakasāññāti sāratto ca, bhikkhu ca naṃ paṇḍakassa vaccamaggaṃ ādissa vaṇṇampi bhaṇati, āpatti thullaccayassāti evamādināṃ āpattiṭṭhānānaṃ anāpattiṭṭhānatā āpaṭṭeṃ, na cāpaṭṭe, paṇḍake itthiññāssa dukkaṭṭanti dīpetum “itthi ca paṇḍako ca ubhinnaṃ itthiññāti āpatti saṅghādisesena dukkaṭṭassa”ti vuttatā “paṇḍake paṇḍakasāññāssa thullaccaya”nti vuttameva hoti, tasmā sabbattha saṃkhittavāresu thullaccayāṭṭhāne thullaccayaṃ, dukkaṭṭāṭṭhāne dukkaṭṭampi vuttameva hotīti veditabbā. Tathā “itthi ca hoti vemati sāratto ca, bhikkhu ca naṃ itthiyā vaccamaggaṃ passāvamaggaṃ ṭhapetvā adhakkhakaṃ ubbhajāṇumaṇḍalaṃ ādissa vaṇṇampi bhaṇati...pe... thullaccayassā”tiādinā nayena thullaccayakhetepi yathāsambhavaṃ uddharitabbā. Tathā “itthi ca hoti vemati sāratto ca, bhikkhu ca naṃ itthiyā kāyapaṭibaddhaṃ ādissa vaṇṇampi bhaṇati...pe... dukkaṭṭassa”tiādinā nayena kāyapaṭibaddhavārāpi yathāsambhavaṃ uddharitabbā. Kāyapaṭibaddhavārattikaṃ viya nissaggiyavārattikaṃ labbhamaṇampi āpattivisesābhāvato na uddhaṭṭam. Kāyapaṭibaddhavārattike pana dinnanayattā tampi tadanulomā vārā ca uddharitabbā. Sabbattha na-viññū taruṇadārikā, mahallikā ummattikādikā ca anadhippetā, pageva pākati tīracchānagatiṭṭhānaṃ, tathā paṇḍakādayopīti veditabbā. Sesam dutiye vuttanayeneva veditabbā.

Padabhājanīyavaṇṇanā

285. Vuttanayamevāti “kāyasamsagge itthilakkhaṇenā”ti likhitaṃ. “Itthilakkhaṇenā”ti kira mahāaṭṭhakathāpāṭho. **Sīsam na eṭṭi** akkosanaṃ na hoti, ghaṭṭe pana hoti. Tatrāyaṃ viśeso – imehi tīhi ghaṭṭe eva saṅghādiseso vaccamaggaṃ passāvamaggaṇaṃ niyatavacanattā, accolaṅkattā vā, na aññehi animittāsītīdīhi aṭṭhahi. Tatha alohitāsi, dhuvalohitāsi, dhuvalohitāsi, paggharaṇāsi, itthipaṇḍakāsi, vepurisikāsi etāni cha maggānaṃ aniyatavacanāni, animittāsi, nimittamattāsi dve padāni anaccolaṅkāni ca, yato aṭṭhapadāni “saṅghādisesaṃ na janenti”ti vuttāni, tasmā tāni thullaccayavathūni. Paribbājakaṃ vathūni viya akkosamattattā dukkaṭṭavathūnīti eke. Itthipaṇḍakāsi, vepurisikāsi etāneva padāni sakalasaṅghānābhedaṭṭhāni suddhāni saṅghādisesaṃ na janenti sakalasaṅghānābhedaṭṭhāni, itarāni janenti asāmaññatā. Tāni hi passāvamaggaṃ dīpeti sikharaṇī-padaṃ viya. **Ubhatobyañjanāsi**ti vacanaṃ pana purisanimittena asaṅghādisesavathūnā missavacanāṃ. Purisaubhatobyañjanakassa ca itthinimittam paṭicchannaṃ, purisanimittam pākataṃ hoti. Yadi tampi janenti, katham animittāsītīdīpadāni na saṅghādisesaṃ janenti eke, tam na yuttaṃ. Purissapaṃ nimittādhivacanato, “methunupasaṃhitāhi saṅghādiseso”ti mātīkāya lakkhaṇassa vuttatā ca methunupasaṃhitāhi obhāsane paṭivijānantiyā saṅghādiseso, appaṭivijānantiyā thullaccayaṃ, itarehi obhāsane paṭivijānantiyā thullaccayaṃ, appaṭivijānantiyā dukkaṭṭanti eke, sabbam suṭṭhu vicāretvā gahetabbaṃ.

287. Hasantoti yaṃ uddissa bhaṇati, sā ce paṭivijānāti, saṅghādiseso.

Vinītavatthuvaṇṇanā

289. “Paṭivuttam nāmā”ti pāṭho. **No**-saddo adhiko. “Akkharalikkhaṇenāpi hoti”ti vadanti, tam āvajjanasamanantaravidhinā sameti ce, gahetabbaṃ.

Duṭṭhullavācāsikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Attakāmapāricariyasikkhāpadavaṇṇanā

290. Catutthe tayo saṅghādisesavārā āgatā, sesā sattapaññāsa vārā thullaccayadukkaṭṭāpattikāya saṃkhattāti veditabbā, tato aññataro asambhavato idha na uddhaṭo. Sesayojanakkamo vuttanayena veditabbo. **Nagaraparikkhārehīti** pākāraparikkhādīhi nagaraparivārehi. **Setaparikkhāro**ti setālankāro, sīlālankāroti attho (saṃ. ni. aṭṭha. 3.5.4). **Cakkavīriyoti** vīriyacakko. **Vasalaṃ duggandhanti** nimittaṃ sandhāyāha, tadeva sandhāya “kiṃ me pāpakaṃ, kiṃ me duggandha”nti vuttaṃ.

291. **Santiket**ti yattha ṭhito viññāpeti. “Paṭhamaviggāhe sace pālīvasena yojetīti kāmahetupāricariyāattho. **Sesanti** ‘adhippāyo’ti padaṃ byañjanaṃ atthābhāvato. Dutīye pālīvasena kāmahetu-padāni byañjanāni tesam tattha atthābhāvato. Evaṃ cattāri padāni dvinnam viggahānaṃ vasena yojitānti apare vadanti”ti vuttaṃ.

295. Etesu sikkhāpadesu methunarāgena vītikame sati saṅghādisesena anāpatti. Tasmā “kiṃ bhante aggadānanti. Methunadhamma”nti idaṃ kevalaṃ methunadhammassa vaṇṇabhaṇanattaṃ vuttaṃ, na methunadhammādhippāyena tadatthiyā vuttanti veditabbaṃ, parassa bhikkhuno kāmāpāricariyāya vaṇṇabhaṇane dukkaṭṭaṃ. “Yo te vihāre vasati, tassa aggadānaṃ dehī”ti pariyaavacānenapi dukkaṭṭaṃ. “Attakāmapāricariyāya vaṇṇaṃ bhāseyya. Yā mādisaṃ sīlavanta”nti ca vuttatīti eke. Pañcasu āngesu sabbhāvā saṅghādisesovāti eke. Vicāretvā gahetabbaṃ. **Gaṇṭhipade** pana “imasmīṃ sikkhāpadadvaye kāyasamsagge viya yakkhipetīsu duṭṭhullattakāmapavacane thullaccaya”nti vadanti. **Aṭṭhakathāsu** pana nāgata”nti likhitaṃ. “Ubhatobyañjanako pana paṇḍakagatikovā”ti vadanti.

Attakāmapāricariyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Sañcarittasikkhāpadavaṇṇanā

297. **Ahamhi duggatā**ti ahaṃ amhi duggatā. **Ahaṃ khvayyoti** ettha ayyoti bahuvacanaṃ hoti.

298. **Oyācantī**ti nīcaṃ katvā deve yācanti. **Āyācantī**ti uccaṃ katvā ādarena yācanti. Alankārādīhi **maṇḍito** kesasaṃvidhānādīhi **pasādhito**. “Maṇḍitakaraṇe dukkaṭṭa”nti vadanti.

Padabhājanīyavaṇṇanā

303. Saha paridaṇḍena vattamānāti attho. Chandavāsīnī nāma “piyā piyaṃ vasetī”ti pālī, purisaṃ vāsetīti adhippāyo. “Piyō piyaṃ vasetī”ti aṭṭhakathā.

Taṃ kiriyam sampādessatīti avassaṃ ārocetiyaṃ ce ārocetīti attho. Dvinnam mātāpitūnaṃ ce ārocetī, saṅghādisesoti vinayavinicchaye “vatthu oloketabba”nti vuttaṃ. Vatthumhi ca “**udāyitthero** gaṇikāya ārocesi”ti vuttaṃ. Taṃ “mātādinampi vadato visaṅketo natthī”ti aṭṭhakathāvacanato nippayojanaṃ. **Taṃ panetanti** ācariyassa vacanaṃ. **Māturakkhitam brūhīti** pesitassa gantvā mātāpiturakkhitam vadato tassa tassā māturakkhitabhāvepi sati visaṅketameva, kasmā? “Piturakkhitādīsu aññataram vādantassa visaṅketa”nti vuttatīti itarathā **ādi**-saddo niratthako siyā. Ekaṃ dasakaṃ itarena dasakena yojetvā pubbe sukkavissaṭṭhiyaṃ vuttanayattā māturakkhitāya mātā attano dhītusantikam pahīnatīti gahetabbaṃ.

338. **Anabhinanditvā**ti vacanamattameva, yadipi abhinandati, yāva sāsanaṃ nārocetī, tāva “vīmaṃsito”ti na vuccati. **Sāsanārocanakāletī** āṇāpakassa sāsana vacanakkhaṇe. **Tatīyapade vuttanayenāti** ekaṅgasampattiyā dukkaṭṭanti attho. **Vatthugaṇanāya saṅghādisesoti** ubhayavatthugaṇanāya kira.

339. **Catutthe anāpattī**ti ettha pana “paṭiggāṇhāti na vīmaṃsati na paccāharati, anāpattīti ettha viya ‘gacchanto na sampādeti, āgacchanto viṣaṃvādetī”ti anāpattipālīyāpi bhavitabbanti dassanattaṃ vutta”nti vadanti, ekaccesu potthakesu “atthī”tipi.

Vinītavatthuvaṇṇanā

341. **Alaṃvacanīyā**ti na vacanīyā, nivāraṇe **alaṃ**-saddo. **Therapitā vadatīti** jinṇapitā vadatīti attho. Kiñcāpi ettha “itthī nāma manussitthī na yakkhī na peṭī na tīracchānagatā, puriso nāma manussapuriso na yakkho”tiādi natthi, tathāpi kāyasamsaggādīsu “manussitthī”ti itthīvatthānassa katattā idhāpi manussitthī evāti paññāyati. Methunapubbabhāgattā manussaubhatobyañjanako ca thullaccayavatthukova hoti, sesā manussapaṇḍakabhatobyañjanakatīracchānagatapurisādayo dukkaṭṭavatthukāva micchācārasāsanaṅgasambhavatoti veditabbaṃ. Yathāsambhavaṃ pana vārā uddharitabbā. Paññattījānane viya alaṃvacanīyabhāvājānanepi acittakatā veditabbā. **Duṭṭhullādisupī**ti “imasmīmpī”ti vuttameva hoti. “Lekhaṃ netvā paṭilekhaṃ ārocitassāpi sañcarittaṃ natthi sañcarittabhāvamajānantassā”ti vadanti, vīmaṃsitvā gahetabbaṃ.

Sañcarittasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Kuṭikārasikkhāpadavaṇṇanā

342. **Yācanā**ti “detha dethā”ti codanā. **Viññattī**ti iminā no atthoti viññāpanā. “Hatthakammaṃ yācito upakaraṇaṃ, mūlaṃ vā dassatī”ti yācati, na vaṭṭatīti. Vaṭṭatī senāsane obhāsaparikkhādīnaṃ laddhattāti eke. **Anajjhāvutthakanti** assāmikaṃ. **Na āhaṭam paribhuñjittabanti** “sūpodanaviññattidukkaṭṭaṃ hotī”ti vuttaṃ. “Kiñcāpi garubhaṇḍappahonakesūti vuttaṃ, tathāpi yaṃ vatthuvāsena appaṃ hutvā agghavasena mahā haritālahaṅgulikādi, taṃ yācituṃ na vaṭṭatī”ti vadanti.

344. **So kirāti** isi. Tadā ajjhagamā **tadajjhagamā**.

348-9. Na hi sakkā yācanāya kātuṃ, tasmā sayam yācitatehi upakaraṇehīti adhippāyo. **Byañjanam sameti**, na attho. Kasmā? Idha ubhayesaṃ adhippetattā, taṃ dassento “**yasmā panā**”tiādimāha. **Idha vuttanāyenā**ti imasmiṃ sikkhāpadavibhaṅge vuttanāyena. “**Saññācīkāyā**”ti vacanato karontenāpi, “**parehi pariyosāpeti**”ti vacanato kārāpentenāpi paṭipajjitabbaṃ. **Uhhopete** kārakakārāpakā. **Byañjanam vilomitam bhaveyya**, “**kārayamānenā**”ti hi byañjanam “**karontenā**”ti vutte vilomitam hoti atadattathattā. Na hi kārāpento nāma hoti. “**Idha vuttanāyenā**ti desitavattukapaṃāṇikanāyena. Evaṃ sante ‘karontena vā kārāpentena vā’ti vacanato karontenāpi parehi vipakataṃ vattabbanti ce, tadattavissajjanattham ‘yadi panātiādimāhā’”ti **anugaṅṅhipade** vuttam. “**Saññācīkāya kuṭim karonto**”ti vacanavasena vuttam. “**Āyāmato ca vitthārato cā**”ti avatvā vikappatthassa **vā**-saddassa gahitattā ekatobhāgepi vaḍḍhite āpatti eva. Pamāṇayuttamaṇṇo kira navavidatthi. “**Catuhattavithārā**”ti vacanena ‘**tiriyaṃ tihatthā vā**’ti vacanampi sameti ‘yathā pamāṇayutto’tiādisanniṭṭhānavacanāsambhavato’ti vuttam. **Pamāṇato unatarampī** vitthārato catupañcattampī dīghato anatikkamivā vuttapamāṇameva desitavattu. Adesitavattuṃhi karoto āpatti. Pamāṇātikantā kuṭi eva pamāṇātikantam kuṭim kareyyāti vuttattā. “**Thambhatulā**”ti pāṭho. **Anussāvanānāyenā**ti ettha “**damiḷabhāsāyapi vaṭṭatī**”ti vadanti.

353. Cārabhūmi gocarabhūmi. **Na gahitā**ti na vāritā. **Aṭṭhakathāyam** “**kāraṇāya guttibandhanāgāraṃ, akaraṇaṅṅhānaṃ vā dhammagandhikā hatthapādacchindanākaṃ gandhikā**”ti likhitaṃ. **Dvīhi balibaddehī**ti heṭṭhimakoṭiyā kira vuttato āvijjituṃ na sakkā chinnāvaṭṭattā, nigamanassāpi **atthappakāsanattham vuttanti** veditabbaṃ. **Pācīnanti** vatthu adhiṭṭhānaṃ. **Tadatthāyāti** tacchanatthāya. **Paṇṇasālampī**ti ullittāvalittakuṭimeva paṇṇacchadanam. Teneva “**sabhitticchadana**”nti vuttam, alittam kira sabbam vaṭṭati. Pubbe thokam ṭhapitam puna vaḍḍhetvā. **Tasminti** dvārābandhane vā vātapāne vā ṭhapite. **Paṭṭhamamevā**ti ettha pattakāle evāti kira **dhammasirithero**. **Upatisatthero** ṭhapitakālevāti kira. Purimena lepassa aghaṭitattā dutiyena vattasīsenā katattā ubhinnaṃ anāpatti. Sace ānattena kataṃ, “**karoti vā kārāpeti vā**”ti vacanato āpatti ubhinnaṃ sati attuddesikatāya, asati mūlaṭṭhasseva. Heṭṭhimappamāṇasambhava sati sabbamatikkāmayam kuṭim karoto āpatti dukkaṭena saṅghādisesoti ācariyassa takko.

354. Chattimāsa catukkāni nāma adesitavattukacatukkaṃ desitavattukacatukkaṃ pamāṇātikantacatukkaṃ pamāṇikacatukkaṃ adesitavattukapamāṇātikantacatukkaṃ desitavattukapamāṇikacatukkaṃ cha catukkāni, evaṃ samādisatīvārādīsipi pañcasūti chattimāsa. **Āpattibhedadassanattanti** ettha yasmā “**sārambhe ce, bhikkhu, vatthusmiṃ aparikkamanaṃ...pe... saṅghādiseso**”ti **mātikāyam** avisesena vuttattā sārambhāaparikkamanepi saṅghādisesovāti micchāgāhāvivajjanattham āpattibhedo dassito, tasmā vuttānti adhippāyo. **Vibhaṅge** evaṃ avatvā kimattham **mātikāyam** dukkaṭavattu vuttanti ce? Bhikkhū abhinatthā vattuhdesanāya, tehi bhikkhūhi vatthu desetabbaṃ. Kīdisaṃ? Anārambham aparikkamanaṃ, netaram, itarasmim “**sārambhe ce bhikkhu vatthusmiṃ aparikkamanaṃ**”ti evaṃ ānisaṃsavasena āgatattā vuttam. **Yasmā** vatthu nāma atthi sārambham, atthi anārambham, atthi aparikkamanaṃ, atthi aparikkamanaṃ, atthi sārambham aparikkamanaṃ, atthi anārambham aparikkamanaṃ, atthi anārambham aparikkamanaṃ, atthi anārambham aparikkamanaṃ, atthi anārambham aparikkamanaṃ, atthi anārambham aparikkamanaṃ, netaranti vuttam hoti. Kimatthikā panesā desanāti ce? Garukāpattipaṇṇāpanahetuparivajjanupāyattā. Vatthudesanāya hi garukāpattipaṇṇāpanahetuttā akataviṇṇāti gihīnam piḷājananena attadukkharadukkhahetubhūto ca sārambhābhāvoti ete vatthudesanāpadesena upāyena parivajjitā honti. Na hi bhikkhu akappiyakuṭikaraṇattham gihīnam vā piḷānimittam sārambhavattu. Kuṭikaraṇattham vā vatthum desentī paṭṭhamameva sādhitametam. **Vomissakāpattiyoti** dukkaṭasaṅghādisesamissakāpattiyoti.

355. Tattha “**dvīhi saṅghādisesehī**”ti vattabbe “**dvinnam saṅghādisesenā**”ti vibhattiyattayena, vacanabyattayena ca vuttam. “**Āpatti dvinnam saṅghādisesāna**”ntipi pāṭho.

364. Na ghaṭayati chadanalepābhāvato, anāpatti, taṃ parato sādhiyati. Chadanameva sandhāya ullittāvalittatā vuttāti. “**Kukkuṭacchikageham vaṭṭatīti** vatvā puna chadanam daṇḍakehītiādinā nayena taṃ dassentehi tiṇapaṇṇacchadanākuṭikāva vuttā. Tattha chadanam daṇḍakehi dīghato tiriyaṇca jālam viya bandhitvā tiṇehi vā paṇṇehi vā chādetuṃ ullittādiḅhāvo chadanameva sandhāya vuttoti yuttamidaṃ. Tasmā mattikāmayam bhittim vaḍḍhāpetvā upari ullittam vā avalittam vā ubhayam vā bhittiyā ghaṭitam karontassa āpatti eva vināpi bhittilepenā”ti likhitaṃ. “**So ca chadanameva sandhāyā**”ti padhānavasena vuttam, na heṭṭhābhāgaṃ paṭikkhita”nti vadanti, vīmaṃsitabbaṃ. **Etthāti** tiṇakuṭikāya. **Yathāsamādiṭṭhāyāti** yathāvuttappakāranti adhippāyo. “**Āpatti kārukānaṃ tiṇṇam dukkaṭāna**”ntiādimhi so suṇāticchakkampi labbhati. Ubhayattha samādiṭṭhānti āṇāpakassa anāpatti. Ānattassa yathā samādiṭṭham āṇāpakena, tathā akaraṇapaccayā dukkaṭam. Sace “**ahampettha vasāmi**”ti attuddesampi karoti, saṅghādisesova. “**Kuṭim karothā**”ti avisesena vuttatthāne pana āṇāpakassāpi saṅghādiseso acittakattā sikkhāpadassa.

Ahaṅca vasissāmīti ettha parassa yassa kassaci uddiṭṭhassa abhāvā āpatti eva “**karontassa vā**”ti niyamittatā, anāpatti avibhattatā. “**Idha paññattijānanamattameva citta**”nti ca likhitaṃ. **Anugaṅṅhipade** pana **ahaṅca vasissāmīti** ettha yo “**mayham vāsāgāraṇca bhavissati**”ti icchati, tassāpatti. Yo pana uposathāgāraṃ icchati, tassa anāpatti, tasmā “**ubhayam samehi**”ti vatvā ca “**vinayavinicchaye āgate garuke ṭhātabba**”nti vacanato mahāpacarivādato itaro pacchā vattabboti ce? Na, balavattā. “**Vāsāgāraṃ ṭhapetvā sabbattha, anāpatti**”ti vacanato, bhōjanasālādīnampi atthāya iminā katattā saṅkarā jāta. Yathā – dve tayo “**ekato vasissāmā**”ti karonti, rakkhati tāvāti ettha viya. “**Idam ṭhānam vāsāgāraṃ bhavissati, idam uposathāgāra**”nti vibhajivā katepi āpatti eva. Dvīsu mahāpacarivādo balavā, tasmā “**pacchā vutto**”tiādinā atīva papañcitam. Kim tena. “**Attanā vipakataṃ attanā ca parehi ca pariyosāpeti**”tiādinā nayena aparāṇipi catukkāni yathāsambhavam yojetvā dassetabbāni, leṇādīsū kiñcāpi saṅghādisesena anāpatti, akataviṇṇattiyā sati tappaccayā āpatti eva.

Kuṭikārasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Vihārakārasikkhāpadavaṇṇanā

366. Sattame **vā**-saddo avadhāraṇatthoti veditabbo.

Vihārakārasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Paṭhamaduṭṭhadosasikkhāpadavaṇṇanā

380. Sāvakena pattaḅbanti pakatisāvakaṃ sandhāya vuttaṃ, na aggasāvakaṃ. Yathūpanissayayathāpuggalavasena “**tisso vijjā**”tiādi vuttaṃ. Kenaci sāvakena **tisso vijjā**, kenaci **catasso paṭisambhidā**, kenaci **cha abhiññā**, kenaci kevalo **navalokuttaradhammoti** evaṃ viṣuṃ viṣuṃ yathāsambhavaṃ vuttanti vedittabbā.

382. “Ye te bhikkhū suttantikā”tiādivacanato dharamānepi bhagavati piṭakattayaparicchedo atthīti siddhaṃ. **Dhammakathikā**ti ābhidhammikā **ratiyā acchissanti**tiādi āyasmato dabbassa nesam tiracchānakathāya ratiniyojanaṃ viya dissati, na tathā daṭṭhabbā. Suttantikādisaṃsaggato tesam suttantikādīnaṃ phāsuvihārantarāyaṃ, tesampi tiracchānakathāratiyā abhāvena anabhirativāsaṃ, tato nesam sāmañña cāvanañca parivajjanto evaṃ cintesīti daṭṭhabbā. “**Nimmitānaṃ dhammatā**ti sāvakehi nimmitānaṃyeva, na buddhehi”ti vadanti. “Sādhakatamaṃ karaṇa”nti evaṃ vutte karaṇattheyeva tatiyāvibhattīti attho.

383-4. Yanti yena. “Kattāti kattā, na kattā”ti likhitaṃ. “Bhəriyaṃ viya maṃ ajjhācarati”ti vadantiyā balavatī codanā. **Tena hīti** ettha yathā chupanamatte vipaṭisārīvathusmiṃ kāyasamsaggarāgasambhavā apucchitvā eva saṅghādisesaṃ paññāpesi, tatheva pubbevassā dussīlabhāvaṃ ñatvā vuttanti vedittabbā. Yadi tāva bhūtāya paṭiññāya nāsītā, thero kārako hoti. Atha abhūtāya, bhagavatā “nāsethā”ti na vattabbā, vuttañca, tasmā vuttaṃ “**yadi tāva paṭiññāya nāsītā, thero kārako hoti**”ti.

Atha appaṭiññāyati “ayenamhi dūsītā”ti imaṃ paṭiññaṃ viṇā eva tassā pakatidussīlabhāvaṃ sandhāya nāsītā, thero akārako hoti. **Abhayagirivāsīnopi** attano suttaṃ vatvā “tumahākaṃ vāde thero kārako”ti vadanti, kasmā? Dukkaṭaṃ musāvādapaccayā liṅganāsanāya anāsetabbā. Pārājikasēva hi liṅganāsanāya nāsetabbā. “Nāsethā”ti ca vuttatā pārājikāva jātā, sā kiṃ sandhāya, tato thero kārako āpajjati. “Sakāya paṭiññāya nāsethā”ti vutte pana apārājikāpi attano vacanena nāsetabbā jātāti adhippāyo. **Mahāvīhāravāsīnopi** attano suttaṃ vatvā “tumahākaṃ vāde thero kārako”ti ca vadanti, kasmā? “Sakāya paṭiññāya nāsethā”ti hi vutte paṭiññāya bhūtātā āpajjati “nāsethā”ti vacanato. Bhūtāyeva hi paṭiññāya nāsetabbā hoti, nābhūtāyāti adhippāyo. **Purimanayeti** dukkaṭavāde. Purimo yuttivasena pavatto, pacchimo pāḷivacanavasena pavattoti vedittabbo.

385-6. Pītisukhehīti ettha “sukhenā”ti vattabbe pītiggahaṇaṃ tatiyājñānasukhaṃ, kāyikañca apañetum sampayuttapītiyā vuttaṃ. Sace cudītakavasena kataṃ amūlakam nāma, “anjhāpannaṃ akata”nti vadeyya, ime karissanti, tasmā “tādisaṃ diṭṭhasaṇṇī hutvā codeti”ti pāṭho. “Etena nayena sutamutaparisankītanīpi vitthārato vedittabbāni”ti pāṭho. “**Catunnaṃ aññatarena**”ti pātimokkhuddese eva āgate gahetvā vuttaṃ, itaresaṃ aññatarenaṃ anuddhamsentassa saṅghādisesovāti no takkoti ācariyo. Bhikkhubhāvā hi cāvanasamatthato. “Samīpe thatvā”ti vacanato paramukkā codentassa, codāpentassa vā sīsāṃ na eti. Diṭṭhañce sutena parisankītena codeti codāpeti, sutaparisankītaṃ vā diṭṭhādīhi codite vā codāpīte vā sīsāṃ eti eva amūlakena coditattā. Vuttañhetam “diṭṭhassa hoti pārājikaṃ dhammaṃ ajjhāpajjanto, tañce codeti ‘suto mayā...pe... saṅghādisesassa’”ti (pārā. 387). “Asuddho hoti puggalo aññataram pārājikaṃ dhammaṃ ajjhāpanno, tañce asuddhadiṭṭhi samāno anokāsaṃ kārapetvā cāvanādhippāyo vadeti, āpatti dukkaṭassa. Okāsaṃ kārapetvā cāvanādhippāyo vadeti, anāpatti”ti (pārā. 389) iminā na-samentaṃ viya khāyati, kathaṃ? Diṭṭhassa hoti pārājikaṃ dhammaṃ ajjhāpajjanto nāma asuddho puggalo hoti, “aññatarasmiṃ asuddhadiṭṭhi samāno tañce codeti ‘suto mayā pārājikaṃ dhammaṃ ajjhāpannosīti, āpatti vācāya vācāya saṅghādisesassa’”ti vacanato purimanayenāpatti. “Cāvanādhippāyo vadeti, āpatti dukkaṭassa”ti vacanato pacchimanayena saṅghādisesena āpattīti dve pāḷinayā aññamaññaṃ viruddhā viya dissanti, na ca viruddham buddhā kathayanti, tasmā ettha yutti pariyesitabbā. Aṭṭhakathācariyā tāvāhu “samūlakena vā saññāsamūlakena vā codentassa anāpatti, amūlakena vā pana saññāsamūlakena vā codentassa āpatti”ti. Tassattho – dassanasavanaparisankānamūlena samūlakena vā tadabhāvena amūlakenaṃ saññāsamūlakena vā codentassa anāpatti, dassanādīmūlabhāvena amūlakena vā tabbhāvena samūlakenaṃ saññāsamūlakena vā codentassa āpatti, tasmā diṭṭhassa hoti.

Pārājikaṃ dhammaṃ ajjhāpajjantotiādimhi dassanamūlena samūlakenaṃ “suto mayā”ti vacanato saññāsamūlakena vā codeti, āpatti saṅghādisesassa. Tadattassa āvibhāvattam “diṭṭhe vematiko”tiādi vārā vuttāti vedittabbā.

Asuddho hoti puggalobhīdīmhi pana samūlakena, saññāsamūlakena vā coditattā anāpattīti. Evamevaṃ pana tadattadāpanattam te vārā vuttā. Tattha hi “adiṭṭhassa hoti”tiādivārā amūlakena codentassa āpatti hotīti dassanattam vuttā. “Diṭṭhe vematiko”tiādinā saññāsamūlakena codentassa āpatti hotīti dassanattam vuttā. Aññathā “diṭṭhassa hoti, diṭṭhe vematiko”tiādivārā nibbisesā bhaveyyuṃ. Idaṃ panettha sanniṭṭhānaṃ-yathā asuddham puggalaṃ anokāsaṃ kārapetvā codentassa dukkaṭaṃ, akkosādhippāyassa ca omasavādena dukkaṭassa, tathā asuddhadiṭṭhikopi asuddham asuddhadiṭṭhi amūlakena codeti, āpatti. Samūlakena vā codeti, anāpattīti taṃ sanniṭṭhānaṃ yathā “anāpatti siddhe asuddhadiṭṭhissa asuddhe asuddhadiṭṭhissā”ti iminā saṃsandati, tathā gahetabbā. Aññathā yutti pariyesitabbā.

Silasampannoti ettha “dussīlassa vacanaṃ appamāṇaṃ. Bhikkhunī hi bhikkhumhi anissarā, tasmā ukkaṭṭhanaye vidhīṃ sandhāya therena vuttaṃ. Dutiyattherena bhikkhunī ajānitvāpi codeti, sikkhamānādayo vā codenti, tesam sutvā bhikkhū eva vicāretvā tassa paṭiññāya kārenti. Ko ettha dosoti idaṃ sandhāya vuttaṃ. Tatiyena titthiyānaṃ vacanaṃ sutvāpi bhikkhū eva vicārenti, tasmā na koci na labhatīti evaṃ sabbam sameṭṭi apare”ti vuttaṃ. **Timsāni** timsavantāni. **Anuyogoti** paṭivacanāṃ. **EHITTI** āgamicenti. **Diṭṭhasantānenāti** diṭṭhanayena, diṭṭhavidhānenāti adhippāyo. **Patitṭhāyati** patitṭham labhitvā. **Thāneti** lajjitṭhāne.

Gāhanti “ahaṃ codessāmī”ti attādānaggahaṇaṃ. **Cetanāti** attādānaggahaṇacetanā. **Vohāroti** ito, etto ca ñatvā pakāsaṃ. **Paṇṇatīti** nāmapaññati. Yā vacīghosārammaṇassa sotadvārappavattaviññāpasantānassa anantaraṃ uppanna upaladdhapubbasaṅketena manodvāraviññāṇena viññāyati, yassā viññātattā tadattho paramattho vā aparamattho vā tatiyāvāraṃ uppanna manoviññāṇena viññāyatīti nāmādīhi chahi byañjanehi pāḷiyā pakāsītā, sā “vijjānāpanāññati avijjānāpanāññati”tiādinā chadhā ācariyehi dassitā. Tabbhāgiyabhāvo atabbhāgiyabhāvo ca nipphannadhammasseva yujjati, na paññattiyā adhikaraṇiyavattuttā, adhikaraṇe pavattattā ca adhikaraṇo mañcaṭṭhe mañcopacāro viyāti ca. “**Pariyāyenāti** amūlakā nāmapaññati natthi. Pariyāyamattam, sabhāvato natthi. Abhidhānamattameva, abhidheyyaṃ natthi”ti ca likhitaṃ. **Idhevāti** imasmiṃ eva sikkhāpade. **Na sabbatthāti**

vivādādhikaraṇādīsu. Kasmā? **Na** hītiādi. Vivādādhikaraṇādīnamatthitā viya amūlakam adhikaraṇam natthīti. **Pubbe vuttasamathehīti** “yam adhikicca samathā vattanti”ti vuttasamathehīti adhippāyo. Apica **sabhāvato natthīti** appaṭiladdhasabhāvattā vuttam. Anuppannam viya viññāṇādi. **Na hi vivādādīnam paṇṇatti adhikaraṇaṭṭhoti** paṇṇattim adhikicca samathā na pavattanti, tasmā na tassā adhikaraṇīyatāti na vivādādīnam paṇṇatti adhikaraṇaṭṭhoti adhippāyo. Hoti cettha –

“Pārājikāpatti amūlikā ce,
Paṇṇattimattā phalamaggadhammā;
Catutthapārājikavatthubhūtā,
Paṇṇattimattāva siyuṃ tatheva.

“Tato dvidhā maggaphalādīdhammā,
Siyuṃ tathāṭṭamanāgatañca;
Paṇṇattichakkaṃ na siyā tato vā,
Pariyāyato sammutivādāmāhā”ti.

Anuvadanti akkosanti. **Kiccayatāti** karaṇīyatā. Tam katamanti ce? **Apalokanakammantiādi. Kiccanti** viññattisamutthāpakacittam kira adhippetam.

387. Sutādīnam abhāvena amūlakattanti ettha yo disvāpi “diṭṭhosi mayā”ti vuttam asakkonto attano diṭṭhaniyāmeneva “sutosi mayā”ti vadati. Tassa tasmim asuddhadiṭṭhittā āpatti, idha pana yo pubbe sutvā anāpatti, pacchā tam vissaritvā suddhadiṭṭhi eva samāno vadati, tam sandhāya vuttam. “Esa nayo sabbatthāti apare”ti vuttam. Jeṭṭhabbatiko kākekappaṭivattā. **Yadaggenāti** yāvata, yadā vā. **No kappeti**tiādi vematikābhāvādiṇanathameva vuttanti dasseti. Tena vematikova nassarati sammuttho nāmāti āpajjati, tam na yuttam tananantarabhāvato, tasmā dutiyatheravādo pacchā vutto.

389. Sabbatthāti sabbaaṭṭhakathāsu. **Okāsakammanti** okāsakaraṇam. “Okāsena kammaṃ okāsakamma”nti likhitam. Asūriyam passati kaññāti ettha yathā kaññā sūriyam na passatīti bhavati, evam “anokāsam kāretvā”ti vutte okāsam na kāretvāti hoti.

Paṭhamaduṭṭhadosasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Dutiyaduṭṭhadosasikkhāpadavaṇṇanā

391. Veļuvaneyevāti idaṃ tehi vuttavelam sandhāya vuttam. “Pubbe mayam āvuso sutena avocumhā”ti “amhehi sā ussāhitā kupitehi anattamanehī”tiādivacanam sandhāya vuttam, **aññabhāgassa idanti** manussabhikkhubhāvato aññabhāgassa tīracchānachagalakabhāgassa idaṃ chagalakajātam adhikaraṇam. **Aññabhāgo vā assa atthīti** so tīracchānachagalakabhāvasaṅkhāto aññabhāgo assa chagalakassa atthīti svāyam chagalako aññabhāgiyam adhikaraṇam nāma.

Tattha paṭimāya sarīram, silāputtakassa sarīranti nidassanam, paṭhamam panettha nibbacanam jātipadatthotivādīnam matena vuttam. Sā hi sāmībhāvena, nīcābhāvena ca padhānattā sattisabhāve ṭhitā. Tabbiparītakattā byattākati jātiyo tu padattho itī imassa suttassa vasena dutiyam nibbacanam vuttanti vedītabbam. **Nāmakaraṇasaññāya ādhāroti** ettha nāmameva nāmakaraṇam. Nāmam karontānam saññā nāmakaraṇasaññā, tassā. Manussajātiko chagalakajātiādhāro nāma. Na hi tam nāmam kacchāpalomam viya anādhāranti adhippāyo. Tam pana chagalakassa dabboti dinnanāmam “deso”ti vuccati. Tasmā theram amūlakenātiādinā aññampi vatthum therassa lissati silissati vohāramatteneva, na atthato, tsakam allīyatīti lesoti adhippāyo. Yasmā desalesā atthato ninnānākaraṇā, tasmā “kañcidesam lesamattam upādāyā”ti uddharitvā “dasa lesā jātileso”tiādi vuttanti vedītabbam. Yathā nidāne, evam sikkhāpadapaññattiyampi mātikāyampi ayamevattho. Yasmā **aññabhāgiyassa adhikaraṇassāti** chagalakassa. **Kañcidesam lesamattam upādāyāti** dabboti nāmam upādāyāti ayamattho aṭṭhuppattivaseneva āvībhūto, tasmā na vibhatto. Kiñca bhīyo aniyamattā. Na hi mettiyabhūmajakānam viya sabbesampi chagalakameva aññabhāgiyam adhikaraṇam hoti. Aññam gomahim sādīkampi hoti, na ca mettiyabhūmajakā viya sabbepi nāmalesamattameva upādiyanti. Aññampi jātilēsādīm upādiyanti, tasmā aniyamattā ca yathāvuttanayena na vibhatam. Kiñca bhīyo tathā vutte chagalakasseva aññabhāgiyatā sambhavati, na aññassa, yena sova dassito. Leso ca nāma lesova, na jātiādi, yena sova dassitoti evam micchāgāhappasaṅgato ca tathā na vibhatto.

393. Aññabhāgiyassāti cudītakato aññassa. **Adhikaraṇassāti** manussassa vā amanussassa vā tīracchānagatassa vāti evam vattabbam. Evañhi vutte manussādīnamyeva jātilēsādayo vuttā honti, aññathā catunnam adhikaraṇam te āpajjanti “adhikaraṇassa kañci desam lesamatta”nti sāmīvacanam pubbaṅgamam uddiṭṭhattāti ce? Na, nāmassa viya jātiādinam manussādīnam ādhārabhāvānīyamasambhavato, adhikaraṇabhāvānīyatoti vuttam hoti. Niyame ca satī jātiyā ādhāro jāti, līngassa ca līngam, āpattiyā ca āpanno ādhāro, viruddhānampi asamādīnnānampi pattacīvarānam sāmiko ādhāro, yena adhikaraṇasaṅkhyam gaccheyyāti āpajjati adhikaraṇassāti padaṃ abhājetabbameva bhavyeyāti na uddharitabbam siyā, uddharitabbam. Tasmā “**adhikaraṇanti vacanasāmaññato**”tiādi sabbam vattabbam. **Apākaṭā** ito aññatra dassitaṭṭhānābhāvato. **Jānitabbā ca vinayadharehi** yasmā aññathā **parivāre** “vivādādhikaraṇam catunnam adhikaraṇam vivādādhikaraṇam bhajati”tiādinā nayena anāgataṭṭhāne “kasmā”ti vutte kāraṇam na paññāyeyya, tasmā tesam tabbhāgiyatā ca aññabhāgiyatā ca jānitabbā vinayadharehi. Tāsu hi viññātasu vivādādhikaraṇam vivādādhikaraṇam bhajati. Kasmā? Tabbhāgiyatā. Itaram na bhajati aññabhāgiyatāti sukhākāraṇato paññāyanti, tasmā **vacanasāmaññato laddham adhikaraṇam nissāyāti**tiādi. Tattha yasmā āpattāññabhāgiyam mahāvisayam, itarehi asadīsanīdessañca, tasmā tam adhikaraṇapariyāpannampi samānam vīsum vuttam “āpattāññabhāgiyam vā hoti”ti. Adhikaraṇapariyāpannattā ca “adhikaraṇaññabhāgiyam vā”ti ettha vuttanti vedītabbam. Tatthāpi mahāvisayattā, **mātikāyam** āgatattā ca paṭhamam aññabhāgiyatā vuttā, pacchā tabbhāgiyatāti vedītabbā. Tattha yasmā adhikaraṇaññabhāgiyavacana atthāpattīnāyena siddham. Adhikaraṇam tabbhāgiyam, tasmā “adhikaraṇam tabbhāgiyam hoti”ti evam uddesam akatvā “katham adhikaraṇam adhikaraṇassa tabbhāgiyam hoti”ti pucchāpubbaṅgamanīdesso kato. Tatthāpi āpattādhikaraṇassa aññabhāgiyatā kiñcāpi pārājikena anuddhamībhādhīkarattā

pārājikānaṃyeva vasena vuttā, atha kho sesāpattikkhandhavasenāpi veditabbā. Yā ca sā codanā “asuko nāma bhikkhu saṅghādisesaṃ ajjhāpajanto diṭṭho hotī”tiādīkā, tatha “saṅghādisese thullaccayadiṭṭhi hotī, dubbhāsīte saṅghādisesadiṭṭhi hotī”ti evamādikā vinaye apakataññutāya, taṃtaṃvatthusarikkhatāya vā vuttāti veditabbā. Sabbatthāpi “pārājikadiṭṭhi hotī”ti na vuttaṃ. Tathāsaññīno anāpattito. “**Tabbhāgiyavicāraṇāya**”nti tabbhāgiyapadaniddese aññabhāgiyatāyapi niddiṭṭhattā vuttaṃ.

Vatthusabhāgatāyāti anuvādavatthusabhāgatāyāti attho. Aññāthā “catasso vipattiyo”ti vacanaṃ virujjheyya. **Sabhāvasarikkhāsarikkhato cāti** sabhāvena sadisāsadisato. Tatha jhānādivatthuvīsabhāgatāyāpi sabhāvasarikkhatāya uttarimanussadhammapārājikāpatti tasseva tabbhāgiyāva hoti. Tathā vatthuvāsena anuvādādhikaraṇaṃ, kiccādhikaraṇaṃca pāṭekkaṃ catubbidhampi vuttaññabhāgiyaṃ na jātaṃ, tasmā tadaññabhāgiyatāya viditāya tabbhāgiyatā pāriyesayuttīyā avuttāpi sījjhatīti katvā “aññabhāgiyameva paṭhamam niddiṭṭha”ntipi vuttaṃ yujjati. **Ekamsena tabbhāgiyaṃ na hotīti** sarikkhavasena arahattaṃ āpatti anāpattīti vivādasabbhāvato abyākatabhāvena vivādādhikaraṇassaapi aññabhāgiyaṃ siyā, **pāliyaṃ** āpattādhikaraṇassa vuttattā evaṃ vuttaṃ, **ādito paṭṭhāyāti** “aññabhāgiyassa adhikaraṇassa”ti ito paṭṭhāya. “Methunarāgena manussaviggaho dosenātiādīnā sarikkhato cā”ti likhitaṃ. Taṃ vatthuvīsabhāgatāya eva siddhaṃ. Ayaṃ pana vatthusabhāgatāyāpi satī āpattisabhāgatā sarikkhatoti no takkotī ca, ekasmimpi hi vatthusmim āpattibhedo hotīti **ācariyo**. Parato vuttanayena veditabbanti sambandho.

“Kiccameva kiccādhikaraṇa”nti vuttattā saṅghakammānetaṃ adhivacanaṃ. **Kammalakkhaṇanti** kammānaṃ sabhāvaṃ. **Taṃ nissāyāti** pubbeva hi saṃvidhāya saṅgho kammaṃ karoti. Atha vā **purimaṃ purimanti** parivāsaukkhepaniyādīni saṅghakammāni nissāya abbhānaosāraṇādi uppannanti katvā vuttaṃ. Tasmā kiñcāpi saṅghakammameva kiccādhikaraṇaṃ, tathāpi sesaviseso labbhatīti dasseti.

394. Atthato ekaṃ, tasmā desassa atthamavatvā “leso”tiādī vuttaṃ kira.

395. **Savatthukaṃ katvāti** puggalassa upari āropetvā khattiyādhībhāvena ekajātīkopi dīgharassakālakodātādīnaṃ diṭṭhasutaparisaṅkitānaṃ vasena aññabhāgiyatā, dīghaṃ khattiyāṃ ajjhācarantaṃ disvā rassādīkhattiyapaññattiyā ādhārabhāvato jātilēsaṃ codeti, ekaṃ vā khattiyāṃ ajjhācarantaṃ disvā tato viṣiṭṭhaññabhāgabhūtaṃ khattiyāṃ jātilēsaṃ gahetvā “khattiyō diṭṭho tvaṃ khattiyosī”ti codeti diṭṭhādīaññabhāgena. Ettha ca “dīghādayo, diṭṭhādayo ca jātināmādīnaṃ vatthubhūtattā adhikaraṇa”nti likhitaṃ. Taṃ “adhikaraṇabhāvāniyamato”ti vuttadosaṃ nātikkamati, **aṭṭhakathāyaṃ** “khattiyajātīpaññattiyā ādhāravasena adhikaraṇatā ca veditabbā”ti vuttaṃ. Tampi nāmagottato aññissā nāmagottapaññattiyā nāma kassaci abbhāvato na sabbasādhāraṇaṃ, tasmā “adhikaraṇassa”ti paduddhāraṇaṃ adhikaraṇacatukkadassanattaṃ, taṃ samānavacanaḍassanattanti no takkotī. Tatha **dīghādīno vā diṭṭhādīno vāti** ettha dīghādītā, diṭṭhādītā ca aññabhāgo, yo cuditako itarassa viśeso yato aññoti vuccati.

399. **Lahukaṃ āpattinti** pārājīkato lahukāpatti saṅghādisesādi. Teneva ante taṃ dassentena “bhikkhu saṅghādisesaṃ ajjhāpajanto diṭṭho hotī”tiādī vuttaṃ. Āpattīlesopi kimatthaṃ jātilēśādayo viya na vitthāritoti ce? Tathā asambhavatoti veditabbam.

400. **Sāḍakapatto sariraṭṭhapatto. Āpattiyāti** pārājīkāpattiyā aññabhāgiyaṃ saṅghādisesādi, adhikaraṇaṃca āpattīpaññattiyā. “Leso nāma āpattibhāgo”ti vuttattā āpattibhāvaleso vuttoti veditabbo, tasmā pārājīkāpattito aññabhāgiyassa āpattīpaññattiyā ādhāraṇaṭṭhena “adhikaraṇa”nti saṅkhyāṃ gatassa saṅghādisesādīno āpattīnikāyassa āpattībhāvalesaṃ gahetvā codanā āpattīlesacodanāti veditabbā.

408. **Anāpatti tathāsaññī codeti vā codāpeti vāti** āpattaññabhāgiyacodanāyameva, na aññattha. Ettāvataṃ paṭhamaduṭṭhadose vuttavīcaraṇāya saṃsanditaṃ hoti, taṃ idha kathaṃ paññāyatīti ce? **Kaṅkhāvītarāṇiyā** vacanato. Vuttaññi “tatha idha ca āpattaññabhāgiyacodanāya tathāsaññīnopi anāpatti”ti.

Aññabhāgiyasikkhaṃ yo, neva sikkhati yuttito. Gacche vinayaviññūhi, aññabhāgiyatañca

Soti.

Dutiyaduṭṭhadosasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Paṭhamasaṅghabhedasikkhāpadavaṇṇanā

409. “Vajjaṃ na phuseyyā”ti ca pāṭho.

410. **Tesaṃ** anurūpājānato **asabbaññū assa**. “Na, bhikkhave, asenāsanikena vassaṃ upagantabba”nti (mahāva. 204) vuttattā paṭikkhittameva. **Tikoṭīparisuddhanti** parassa pāpasaṅganivāraṇatthaṃ vuttaṃ, na paṭiccammanivāraṇatthaṃ **koṭīhīti** ākārehi. **Parisuddhanti** vimuttaṃ. Dasahi leśehi uddissa kataṃ samaṇā paribhuñjanti, assamaṇā imeti sāsanassa garahabhāvo āgaccheyya, garahapaccayā loko vā apuññaṃ ariyūpavādaṃ pasaveyya, tehi vimuttanti attho. **Vāguraṇti** migajālaṃ. **Attano atthāya vāti**ādīnā paresaṃ atthāya kate kappiyabhāvaṃ dassetvā bhikkhūnañca aññesañca atthāya kate taṃ dassetuṃ “**matānaṃ petakiccatthāyā**”tiādīmāha.

Yaṃ yaṃ hītiādī tassa kāraṇassa dassanattaṃ vuttaṃ. Puna pañcannaṃ sahadhammikānaṃ atthāya kataṃ na kappatīti vuttanti kira **dhammasirithero. Gaṇṭhipade** “bhikkhūnameva suddhānaṃ atthāya kataṃ na vaṭṭatī”ti likhitaṃ. Aparehi pana “**matānaṃ petakiccatthāyāti**ādīnā vuttepi kappati, **bhikkhūnaṃyeva atthāyāti** iminā ‘bhikkhūnampi datvā mayaṃ bhuñjissāmā’ti katampi vuttaṃ. Puna ‘pañcasu ekaṃ uddissakataṃ itaresaṃ na kappatī’ti dassanattaṃ **pañcasu hi sahadhammikesūti**ādī vutta’nti vadantī”ti vuttaṃ. Aññatarasmim pana **gaṇṭhipade** “amhākanti ca rājayuttādīnanti ca vutte vaṭṭatīti vatvā ‘tumhāka’nti avatvā ‘petakiccatthāyāti vuttepi vaṭṭatī’ti ca dassetvā sabbattha vuttānaṃ, ādisaddena saṅghatānañca lakkhaṇaṃ ṭhapentena ‘bhikkhūnaṃyeva’tiādī vuttaṃ.

Tattha ‘bhikkhūnaṃ uddiṭṭhe evāti adhippāyena’ ti vuttaṃ. Na ‘tumahākaṃ, amhākañcāti vutte anāpatti’ ti dassanattaṃ. Kasmā? Missakavārassa abhāvā. Lakkhaṇaṃ nāma vuttānaṃ, vuttasadisānañca hoti. ‘Sace petakiccathāyāti vuttaṭṭhāne bhikkhūnaṃ bhojanaṃ sandhāya karonti’ ti vadanti mahāaṭṭhakathāyañca ‘tasmim vāre ca na tumhākanti vutte vaṭṭati’ ti vuttattā. Teneva idhāpi ‘petakiccathāya, maṅgalādīnaṃ vā athāya katepi eseva nayo’ ti pubbe vuttatthavasena vuttaṃ. ‘Avadhāraṇathena missake vaṭṭati’ ti ce? ‘Kappiyamaṃsassa hi paṭiggahaṇe āpatti natthi’ ti vacanena akappiyapaṭiggahaṇe āpatti āpannaṃ, ‘tañca gahetabbaṃ siyā’ ti paṭikkhipitabbā’ ti vuttaṃ, taṃ sundaraṃ viya dissati, vicāretvā gahetabbaṃ. **Yattha cāti** bhikkhūnaṃ atthāya katepi. Tamattaṃ āvi kātuṃ “**sace paṇā**” tiādi vuttaṃ. Ettha paṇā “bhikkhūnaṃ dukkaṭṭhaṃ, itaresaṃ daṇḍakammavattū” ti vadanti. **Kappaṃ nirayamhīti** asaṅkhyeyyakappaṃ. Vivaṭṭaṭṭhāyikāleyeva saṅghabhedo hotīti. **Kappanti** āyukappaṃ.

411. Kusalanti khemaṃ. Āpattibhayaṃ katā lajjihīti ettha āpattibhayaṃ avassaṃ ārocentīti dassanattaṃ “lajji rakkhissati” ti (visuddhi. 1.42; pārā. aṭṭha. 1.45) porāṇavacanassānurūpato “**aññehi lajjihīti**” ti vuttaṃ. Alajjissapi anārocentassa āpattiyeva “ye passanti ye suṇanti” ti vacanato.

416. Asamanubhāsantassāti kammakāraṇe kattuniddeso, samanubhāsanaṃ kammaṃ akariyamānassāti attho. **Odissa anuññāto** nāma ummattakakhittavedanaṭṭadiko “anāpatti ādikammikassa” ti **ariṭṭhasikkhāpade** āgatattā atthīti ce? **Yampītiādi. Sā panesā** anāpatti. **So vuccatīti** tattha āgatopi sakammabyāvaṭopi evaṃ vuccati. **Etenupāyenaṃ** asamanubhāsantassa ca ādikammikassa ca vuttatthavasena. **Ṭhapetvā ariṭṭhasikkhāpadanti** tattha ādikammikapadābhāvā.

Tivaṅgikanti ettha vācāya eva paṭinissajjantassa oṭṭhacalanādīkāyaviññatti hoti, tasmā duvidhampi viññattiṃ kathentassa hoti. Vacībhedaṃ kātuṃ asakkontassa kāyavikāraṃ karontassa anāpattiyā bhavitabbaṃ. Kasmā? Tivaṅgesu ekassa pariññattā, tasmā tivaṅgabhāvo āpattiyā, aṅghānībhāvo anāpattiyāti gahetabbaṃ. Ettha siyā – yadi aṅghānībhāvena anāpatti, evaṃ santepi vikāraṃ akatvā citteneva vissajjentassa anāpattiyā bhavitabbanti? Taṃ na, kasmā? **Aṭṭhakathāyaṃ** “kāyavikāraṃ vā vacībhedaṃ vā akarontasseva paṇā āpaṭṭanato akiriya” nti hi vuttaṃ, “cittaṃ vā anuppādetassa vā” ti na vuttaṃ, tasmā cittañca nāma viññattiṃ paṭibaddhaṃ evāti visuṃ aṅghābhāveneva vuttattā jānitabbanti ce? Taṃ na, dvinnamaṃyeva akiriyaṃ, tasmā cittaṃ vissajjentassāpi āpatti viya dissati, upaparikkhitvā gahetabbaṃ. Tattha “akusalacitta” nti vuttanti ce? “Cittabāhullato vutta” nti vadanti. Tepi kira bāhullato vadanti.

Paṭhamasaṅghabhedasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

11. Dutiyasaṅghabhedasikkhāpadavaṇṇanā

422. Saññīti saññīno.

Dutiyasaṅghabhedasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

12. Dubbasasikkhāpadavaṇṇanā

424. Paṭaṃ patitaṃ vivari vivaṭṭayi. Ekato ussāreti ca gilīto ṭhapeti ca. Ekapaṃsuthupakanadisaṅkhaṃ **dīghamūlakapaṇṇasevālaṃ sevālaṃ** daṇḍisippariṃ **paṇakaṃ** pesiṭṭhim nissāreti. **Tilabījakanti** sukhumamūlapaṇṇakaṃ hutvā udakapiṭṭhe pattharikaṃ **udakappaṭakaṃ** nissāreti.

425-6. “Dubbacajātiko” tipi paṭhanti. **Apadānenāti** purāṇakamma. “Kiṃ pubbepi mayaṃ evarūpaṃ karomātiādīna ekūnavāsati” ti **mahāpaccariyaṃ** kira vuttaṃ. **Mahāaṭṭhakathāyañca anumānassuttaṭṭhakathāyañca** “solasavatthukā” ti vuttaṃ, taṃ sameti.

Dubbasasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

13. Kuladūsakasikkhāpadavaṇṇanā

431. Na kevalaṃ vihāro eva kīṭṭāgiri, sopi gāmo “**kīṭṭāgiri**” ceva vuccati. Gāmañhi sandhāya parato “na assajipunabbasukehi bhikkhūhi kīṭṭāgirisim vattabba” nti vuttaṃ. Ekasaṃvacchare dvikkhattuṃ vassati kira, taṃ sandhāya “**dvīhi meghehi**” ti vuttaṃ. **Samadhikanti** cha jane sandhāya. **Akatavattunti** navaṃ aṭṭhuppattim. “Jābhisumanādīgacchaṃ allānaṃ haritānaṃ evā” ti likhitaṃ. Bhūtagāmaṃ jagāmaṃ bheda. **Vatathāyāti** vatīthāya. **Yaṃkiñcīti** sodakaṃ vā nirudakaṃ vā. **Arāmādiatthāyāti** vanarājikādiatthāya. Mālāvaccaropanaṃ kuladūsakaṃyeva sandhāya, ganthanādisabbaṃ na sandhāya vuttanti. Kathaṃ paññāyati ce? Taṃ dassetuṃ “**buddhena dhammo**” tiādi. “Āveḷaṃ ābiḷa” ntipi pātho.

Gopphananti ganthanaṃ. **Veṭṭhanti** taggatīkameva. **Vedhimāṃ** aññena kenaci pupphaṃ vedhetvā kataṃ. **Kaṇṭakampi bandhitunti** ettha “sayāṃ vijjhanattaṃ na vaṭṭati. Aññassatthāya vaṭṭati” ti vadanti. Jālamayaṃ vitānaṃ **jālavitaṇaṃ**. **Pupphaṭṭicchakaṃ** gavakkhaṃ viya sachiddaṃ karonti. **Tālapaṇṇaguḷakanti** tālapaṇṇamayaṃ puna katampi paṭichijjakameva. **Dhammarajju** cetiyaṃ vā bodhiṃ vā pupphappavesanattaṃ āvijjhivā baddharajju. “Kāsāvena baddhampi suttavākādīhi baddhaṃ bhaṇḍitasadisa” nti likhitaṃ. **Aṃsabaṇḍikaṃ** pasibbake pakkhittasadisattā vedhimāṃ na jātaṃ, tasmā “sithilabaddhassa antarantārā pakkhipituṃ na vaṭṭati” ti vadanti. “Aññamaññāṃ aphusāpetvā anekakkhattuṃ parikkhipituṃ vaṭṭati” ti vadanti. **Pūritanti** dīghato pasāretvā pūritāṃ. **Ghaṭṭikadāmaolambakoti** “yamakadāmaolambako” ti likhitaṃ. “Geṇḍukharapattadāmānaṃ paṭikkhittattā celādīhi katadāmampi na vaṭṭati akappiyanulomattā” ti vadanti.

“**Recakaṃ** nāma tathālāsiyanāṭanaṭānaṃ nacca” nti likhitaṃ. Taṃ “parivattanti” ti vuttaṃ. “Sāriyo nāma rutasunakhā

siṅgālakammakuruṅgakeḷipane t̥hitā”ti kira pātho. “Nibujjhantī”ti pāḷi.

432. Abalabalādi-padānaṃ uppaṭipāṭiyā. Yathā pāmokkhānaṃ vasena sabbepi “assajjipunabbasukā”ti vuttā, tathā pāmokkhappattasāvakassa vasena tadāyattavuttine sabbepi “sāriputtā”ti. Tena vuttaṃ “gacchatha tumhe sāriputtā”ti.

433. “Gāme vā na vasitabba”nti imināva tasmim̄ gāme aññattha na vasitabbanti siddhaṃ. “Tasmim̄ vihāre vā”ti kasmā vuttanti ce? Atthasabbhāvato. Yasmiñhi gāme kuladūsakammaṃ kataṃ, tasmim̄ gāme, yasmim̄ vihāre vasantena kuladūsanaṃ kataṃ, taṃ vihāraṃ t̥hapetvā aññasmim̄ vasitum̄ na vaṭṭatīti dassanattaṃ. Taṃ kathanti ce? “Gāme vā na vasitabba”nti vacanena yasmim̄ gāme kuladūsanaṃ kataṃ, tasmim̄ vihārepi vasitum̄ na labbhatīti āpannaṃ, taṃ disvā “tasmim̄ vihāre”ti vuttaṃ, tena tasmim̄ gāme aññasmim̄ vasitum̄ labbhatīti siddhaṃ. “Tasmim̄ vihāre vasantena”ti iminā tasmim̄ gāme aññattha vasantena sāmantaḡāme piṅḡāya caritum̄ vaṭṭatīti dīpitaṃ hoti. **Sāmantavihārepīti** sāmantavihāro nāma tasmim̄yeva gāme tassa vihārassa sāmantavihāro ca tassa ḡāmassa sāmantavihāro cāti ubhayaṃ vuccatī, etena tasmim̄ gāme aññattha vasantena tasmim̄ gāme piṅḡāya na caritabbaṃ. Sāmantaḡāmepi piṅḡāya caritum̄ vaṭṭatī, puna yasmim̄ gāme kuladūsanaṃ kataṃ, tassa sāmantaḡāme kuladūsakavihārassa sāmantavatthuvihāre vasantena tasmim̄ gāme caritum̄ vaṭṭatī. Yasmiñ sāmantaḡāme kuladūsakaṃ na kataṃ, tasmim̄ caritum̄ vaṭṭatī, neva vihāreti adhippāyo. “**Na nagare caritu**”nti vuttatā aññasmim̄ vihāre tasmim̄ gāme vasitum̄ vaṭṭatīti dīpitaṃ hotīti eke. **Gaṅṅhipadesu** pana vicāraṇā eva natthi, tasmā suṭṭhu vicāretvā kathetabbaṃ.

436-7. Dāpetum na labhanti, pupphadānañhi siyā. **Tasseva na kappatīti** ettha yāguādīni ānetvā “dadantū”ti icchāvasena vadati ce, sabbesaṃ na kappatī, kevalaṃ pana suddhacittena attānaṃ vā paresaṃ vā anuddisītvā “ime manussā dānaṃ datvā puññaṃ pasavantū”ti vadantassa tasseva na kappatī yāguādīnaṃ paccayaapaṭisaṃyuttakathāya uppannattā. **Mahāatṭhakathāyampi** “pañcannampi sahadhammikāna”nti viśesetvā avuttatā atthato sayamevāti apare. Ācariyā pana “yathā **mahāpaccariyaṃ, kurundiyañca** ‘tassevā’ti viśesetvā vuttaṃ, evaṃ **mahāatṭhakathāyaṃ** viśesetvā na vuttaṃ, tasmā sabbesaṃ na kappatī”ti vadanti.

Kuladūsakasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Terasakakaṅḡavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Aniyatakaṅḡo

1. Paṭhamaaniyatasikkhāpadavaṇṇanā

444-5. Uddesanti uddisanaṃ, āsāḷhinakkhattaṃ nāma vassūpagamaṭijā. **Sotassa rahoti** ettha **raho**-vacanasāmaññaṭo vuttaṃ duṭṭhullasāmaññaṭo duṭṭhullārocanaṭṭicchādanasikkhāpadesu pārajikavacanaṃ viya. Tasmā “**cakkhussa raheneva pana paricchedo kātabbo**”ti vuttaṃ. Kathaṃ paññāyatīti ce? “Mātugāmo nāma tadahuḡatāpi dārikā”ti vacanato, “alaṃkammaniyeti sakkā hoti methunaṃ dhammaṃ paṭisevitu”nti vacanato ca rahonisajjassādo cettha methunasannissitakīleso, na dutiye viya duṭṭhullavācassādakīleso, tasmā ca paññāyati “sotassa raho nādhippeto”ti. Keci pana “tañca labbhatīti vacanassa dassanattaṃ vuttaṃ, tena dutiye vuttā viññū paṭibalā gahitā hotīti vadanti. **Yena vā sātī** ettha **vā**-saddo “tena so bhikkhu kāretabbo vā”ti yojetabbo, so ca vikappattho, tasmā kāretabbo vā paṭijānamāno, na vā kāretabbo appaṭijānamānoti attho. Tena vuttaṃ **aṭṭhakathāyaṃ** “paṭijānamānova tena so bhikkhu kāretabbo...pe... na kāretabbo”ti. Tasmā eva **pāḷiyaṃ** tadatthadvayadassanattaṃ “sā ce evaṃ vadeyyā”tiādi vuttaṃ. “Saddheyyavacasā”ti iminā sotāpannā atthabhañjanakaṃ na bhañanti, sesaṃ bhañantīti vādīnaṃ vādo paṭisedhito hoti. “Diṭṭha”nti vuttatā “olokesi”ti sundaraṃ. **Rakkheyyāsīti** mama viśesaṃ kassaci nāroceyyāsīti adhippāyo.

446. “Sā ce evaṃ vadeyya ‘ayyassa mayā sutam̄ nisinnassa mātugāmaṃ duṭṭhullāhi vācāhi obhāsentaṣṣā”ti, idaṃ kimatthametta vuttaṃ, na adhippetañhetam̄ idha sotassa raho nādhippetoti katvāti ce? Alaṃkammaniyaṭṭhāne duṭṭhullavācāpi labbhati, na pana nālaṃkammaniyaṭṭhāne methunanti dassanattaṃ vuttanti veditabbanti. Yathā etaṃ, tathā “sā ce evaṃ vadeyya ‘ayyassa mayā sutam̄ mātugāmassa santike attakāmapāricariyāya vaṇṇam̄ bhāsantaṣṣā”ti etampi idha labbhati, na dutiye nālaṃkammaniyaṭṭhānattāti eke. **Kaṅkhāvitaraniyaṃ** (kaṅkhā. aṭṭha. dutiāniyatasikkhāpadavaṇṇanā) idhāpi dutiāniyatādhikāre pārajikāpattiñca parihāpetvā duṭṭhullavācāpattiyā vuttatā paṭhamāniyate duṭṭhullavācāpattī na vuttatīti ce? “Sā ce”ti tassā pāḷiyā potthakā sodhetabbā. **Gaṅṅhipade** ca “idha sikkhāpade methunakāyaṃsaggarahonisajjānamevāgatattā cakkhussarahova pamāna”nti likhitaṃ, dutiāniyatādhikāre ca “anandho kāyaṃsaggaṃ passati, abadhiro duṭṭhullaṃ suṇāti, kāyacittato kāyaṃsaggo, vācācittato duṭṭhullaṃ, ubhayehi ubhaya”nti ca likhitaṃ. **Aṭṭhakathāyaṃ** “samuṭṭhānādīni paṭhamapārajikasadisānevā”ti vuttatāpi duṭṭhullavādo na sundaro “tadahuḡatā”ti vuttatāti.

Paṭhamaaniyatasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Dutiaaniyatasikkhāpadavaṇṇanā

443. Dutie kesuci potthakesu “na heva kho pana paṭicchannaṃ āsanaṃ hoti āsana”nti likhitaṃ. “Āsananti adhiḡam̄, uddharitānurūpa”nti likhitaṃ. Dvepi rahā idha adhippetā kāyaṃsaggaḡaduṭṭhullavācārahonisajjaggaḡanato. Yadi evaṃ “mātugāmo nāma viññū paṭibalā”ti kimatthaṃ vuttanti? Ayameva hi mātugāmo dvinnampi kāyaṃsaggaḡaduṭṭhullavācānaṃ ekato vatthubhūto, tasmā vuttaṃ. Kāyaṃsaggaḡassa vatthubhūto dassito, na itarassāti katvā duṭṭhullavācameva sandhāya tassā vatthum̄ dassento evamāha.

Etthāha – yathā paṭhame anadhippetāpi duṭṭhullavācā sambhavavisesadassanattaṃ vuttā, idhāpi kāyaṃsaggo, kasmā na tassa vasena cakkhussa raho gahetabboti? Āma na gahetabbo, na ca gahito, gahito eva pana nisajjavasena, na hi āḡassa nisajjā viśesoti. Appaṭicchanne sati kathaṃ cakkhussa rahoti ce? Dūrattā. Paṭhame kasmā itthisatampi anāpattim̄ na karotī, idha kasmā ekāpi karotīti ce? No vuccatī siddhattā. Siddhaṃ hoti, yadidaṃ aññataro bhikkhu vesāliyaṃ mahāvane...pe... dvāraṃ vivarītvā nipanno hoti...pe...

sambahulā itthiyo yāvadattham katvā pakkamimsūti (pārā. 77). Tasmā na methunassa mātugāmo dutiyo hoti. Itthiyo hi aññamaññissā vajjam paṭicchādentī, teneva bhikkhunīnaṃ vajjapaṭicchādane pārājikam paññattam. Tathā “āyasmā udāyī tā itthiyo vihāram pekkhāpetvā tāsam itthīnaṃ vaccamagga”nti (pārā. 283) ettha “yā pana tā itthiyo hirimanā, tā nikkhamitvā bhikkhū ujjhāpentī”ti (pārā. 283) vacanato dutṭhullassa mātugāmo dutiyo hoṭīti siddhanti adhippāyo. Ubhayatthāpi ummattakādikammikānaṃ anāpatṭīti tesam pāṭekkam **nidāne** āgatam, ādikammikānaṃ anāpatṭīti attho. **Anugaṅṅhipade** pana “**acelakavagge** rahopaṭicchannāsanāsikkhāpade ‘viññū puriso dutiyo hotīti’ (pāci. 288) imassa anurūpato ‘itthīnaṃ satampi anāpatṭim na karotīti vutta’nti ca, “dutiyaṇiyate ‘itthīpi purisopīti idam **bhikkhunivagge** osānasikkhāpadassa, **acelakavagge** appaṭicchannāsanāsikkhāpadassa ca **anāpattivāre** ‘yo koci viññū puriso dutiyo’ti vuttam. Imesaṃ anurūpato vuttanti veditabba”nti ca vuttam.

Dutiyaṇiyatasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pakiṇṇakavaṇṇanā

Apicettha idam pakiṇṇakam, seyyathidam – idam aniyatakaṇḍam nippayojanam apubbābhāvatoti ce? Na, garukalahukabhedabhinnāpattiropanāropanakkamalakkhaṇadīpanappayojanato. Ettha hi “sā ce evaṃ vadeyya ‘ayyo mayā dīṭṭho nisinnō mātugāmassa methunam dhammam paṭisevanto’ti, so ca tam paṭijānāti, āpattiyā kāretabbo...pe... nisajjāya kāretabbo”tiādina (pārā. 446) āpattiyā garukāya lahukāya ca ropanakkamalakkhaṇam, kāretabboti iminā anāropanakkamalakkhaṇaṃ dassitam. Lakkhaṇadīpanato ādimhi, ante vā uddisitabbanti ce? Na, asambhavato. Katham? Na tāva ādimhi sambhavati, yesamidaṃ lakkhaṇam, tesam sikkhāpadānaṃ adassitattā. Na ante, garukamissakattā, tasmā garukalahukānaṃ majje eva uddisitabbanti arahati ubhayamissakattā. Yā tattha lahukāpatti dassitā, sāpi garukādikā. Tenevāha “methunadhammasannissitakilesasaṅkhātena rahassādenā”tiādi, tasmā garukānaṃ eva anantaram uddiṭṭhātipi eke. Evaṃ sante paṭhamavevālaṃ tāvatā lakkhaṇadīpanasiddhito, kim dutiyenāti ce? Na, okāsaniyamapaccayamicchāgāhanivāraṇappayojanato. “Paṭicchanne āsane alaṃkammaniye”ti okāsaniyamato hi tabbiparīte okāse idam lakkhaṇam na vikappitanti micchāgāho hoti, tannivāraṇato dutiyampi sātthakamevāti adhippāyo. Kasmā? Okāsabhedato, rahobhedadīpanato, rahonisajjassādabhedadīpanato. Okāsaniyamabhāve ca rahonisajjassādabhedo jāto. Dvinnaṃ rahonisajjasikkhāpadānaṃ nānatajānanaṃ siyā, tathā kāyasaṃsaggabhedadīpanato. Nālaṃkammaniye pi hi okāse appaṭicchanne, paṭicchanne pi vā nisinnāya vātapānakavāṭachiddādīhi nikkhantakesādiggahaṇena kāyasaṃsaggo labbhatīti evamādayopi nayā vitthāro veditabba. “Bhikkhupātimokkhe āgatanayattā bhikkhunipātimokkhe idam kaṇḍam parihīnanti veditabba”nti vadanti. Atthupattiyā tattha anupannattā eke. Tam anekatthabhāvadīpanato ayuttam. Sabbabuddhakāle hi bhikkhūnaṃ pañcannaṃ, bhikkhunīnaṃ cattāro ca uddeśā santi. Pātimokkhuddesapaññattiyā asādhāraṇattā tattha niddiṭṭhasaṅghādisapācittiyānanti eke. Tāsam bhikkhunīnaṃ ubbhajāṇumaṇḍalikaatṭhāvattukavasena kāyasaṃsaggaviseso pārājikavattū, “hatthaggaṇam vā sādīyeyya, kāyam vā tadatthāya upasaṃhareyyā”ti (pāci. 674-675) vacanato sādīyanampi, “santiṭṭheyya vā”ti (pāci. 675) vacanato ṭhānampi, “saṅketam vā gaccheyyā”ti (pāci. 675) vacanato gamanampi, “channaṃ vā anupaviseyyā”ti (pāci. 675) vacanato paṭicchannaṭṭhānapavesopi, tathā “rattandhakāre appadīpe paṭicchanne okāse ekenekā santiṭṭheyya vā sallapeyya vā”ti (pāci. 838) vacanato dutṭhullavācāpi pācittiyavattukanti katvā tāsam aññathā aniyatakaṇḍassa avattabbatāpatṭitopi na vuttanti tesam adhippāyo.

Pakiṇṇakavaṇṇanā niṭṭhitā.

Aniyatakaṇḍam niṭṭhitam.

4. Nissaggiyakaṇḍo

1. Cīvaravaggo

1. Paṭhamakathinasikkhāpadavaṇṇanā

459. Samitāvīnāti samitā’ nena kilesāti samitāvī, tena samitāvīnā. “Tṇi cīvarānī”ti vattabbe “ticīvara”nti vuttam. Saṅkhyāpubbo digunekavacananti ettha lakkhaṇam veditabbaṃ. Tam pana adhiṭṭhitassapi anadhiṭṭhitassapi nāmaṃ “ekarattampi ce bhikkhu ticīvarena vippavaseyyā”tiādisu ticīvarādhiṭṭhānena adhiṭṭhitassa nāmaṃ. “Anujānāmi, bhikkhave, ticīvaraṃ adhiṭṭhātu”nti (mahāva. 358) ettha anadhiṭṭhitassa nāmaṃ, idha tadubhayampi sambhavati. “Bhagavatā bhikkhūnaṃ ticīvaraṃ anuññātam hotīti ettha adhiṭṭhitameva. “Aññeneva ticīvarena gāmaṃ pavisantī”ti ettha anadhiṭṭhitameva. Ekasmiṃyeva hi cīvare ticīvarādhiṭṭhānaṃ ruhati, na itarasmim pāṭṭadhiṭṭhānaṃ viya, tasmā itaram atirekaṭṭhāne ṭiṭṭhati. Tena vuttam “kathāhi nāma chabbaggiyā bhikkhū atirekacīvaraṃ dhāressantī”tiādi.

460-1. Paṭhamapaññattiyā panettha ekarattampi atirekacīvaraṃ dhāreyya, nissaggiyam vuttam hoti, tato param “anujānāmi, bhikkhave, dasāhaparamaṃ atirekacīvaraṃ dhāretum. Evaṃ pana, bhikkhave, imaṃ sikkhāpadaṃ uddiseyyātha ‘dasāhaparamaṃ atirekacīvaraṃ dhāretabbaṃ, tam atikkāmayato nissaggiyam pācittiya’”nti evaṃ bhagavā paripuṇṇam sikkhāpadaṃ paññāpesi. Atha pacchimabodhiyam ajātasattukāle kathinaṃ anuññātam, tato paṭṭhāya bhikkhū idam sikkhāpadaṃ “niṭṭhitacīvarasmim bhikkhunā ubbhatasmim kathine dasāha...pe... pācittiya”nti uddisanti, esa nayo dutiyatatiyakathinesupi. Tathāpi **kaṅkhāvitarāṇiyam** (kaṅkhā. aṭṭha. kathinasikkhāpadavaṇṇanā) “dasāhaparamanti ayamettha anupaññattī”ti ettakamyeva vuttam, tasmā “niṭṭhitacīvarasmim bhikkhunā ubbhatasmim kathine”ti vacanaṃ na paññattī, na ca anupaññattīti siddham. Na hi paññattivatthussim, anupaññattivatthumhi vā kathinādhikāro dissatīti yathāvuttanayova sāroti niṭṭhamettha gantabbaṃ. Athāpi siyā “kathinassuppattikālo paṭṭhāya bhagavato vacanaṃ anupaññattibhāvena vutta”nti. Yadi evaṃ dve anupaññattīyo siyūṃ, tato **parivāre** (pari. 24) “ekā anupaññattī”tivacanavirodho. Apica yathāvuttanayadīpanattham idha tam vacanaṃ paṭhamapaññattikāle avatvā pacchā vuttam. Ettha sādhitattā dutiyatatiyesu pacchā vuttapaṭhamapaññattīsu evaṃ vuttam. Aññathā tathāpi tam vacanaṃ pacchā vuttabbaṃ siyā. **Anugaṅṅhipade** pana “pacchā vuttabhāvaṃ sandhāya niṭṭhitacīvarasmintiādisu anupaññattī”ti vuttam. Sekkhaputhujānaṃ **pemaṃ**,

arahantānaṃ gāraṇo. Dasamaṃ vā navamaṃ vāti ettha bhummatthe upayogavacanāṃ.

462-3. Niṭṭhitacivarasminti idaṃ kevalaṃ cīvarapalibodhābhāvamattadīpanatthaṃ vuttaṃ, tasmā “naṭṭhaṃ vā vīnaṭṭhaṃ vā daḍḍhaṃ vā cīvarasā vā upacchinnā”ti vuttaṃ. Yadi dasāhaparamaṃ dhāretabbacīvaradassanattaṃ vuttaṃ siyā, naṭṭhādikaṃ so dhāreyya. Dhāraṇaṅcetha ṭhapanāṃ, paribhogo vā. Taṃ dvayaṃ katepi yujjati, akatepi yujjati, tasmā “kataṃ vā hoti”ti pi na vattabbaṃ. Na hi katameva atikkāmayato nissaggiyanti, tasmā yaṃ cīvaraṃ upādāya “niṭṭhitacivarasmi”nti vuttaṃ. Tampi ubbhataṃsiṃ kathine dasāhaparamaṃ kālaṃ dhāretabbanti attho na gahetabbo. Tañhi cīvaraṃ santañce, ubbhataṃsiṃ kathine ekadivasampi parihāraṃ na labbhāti. Apica “cīvaraṃ nāma vikappanupagaṃ pacchima”nti vuttaṃ. Tattha ca kataṃ nāma hoti, tasmāpi na taṃ sandhāya dhāretabbanti vuttanti veditabbaṃ asambhavato.

Anugaṅṭhipade panetaṃ vuttaṃ “tatha siyā – tassa bhikkhuno cīvaraṃ naṭṭhādīsu aññatarāṃ yadi bhaveyya, kataṃ cīvaraṃ dasāhaparamaṃ dhāreyya. Yasmā dhāretabbacīvaraṃ natthi, tasmā atthuddhārasena karaṇapalibodhadassanattaṃ ‘naṭṭhaṃ vā’tiādi padāni vuttāni. Ayaṃ panattho ‘naṭṭhaṃ vā’tiādinā nayena vuttacīvarānaṃ aññatarasmiṃ cīvare asatī gahetabbo, satī taṃ dasāhaparamaṃ atikkāmayato nissaggiyaṃ. Esa nayo sabbattha. ‘Kataṃ vā hoti’ti vuttacīvarevādhippetaṃ. Kasmā pana katacīvaraṃ imasmiṃ atthe adhippetanti na vuttanti ce? Pākaṭattā. Kathaṃ? Naṭṭhavināṭṭhacīvarādīnaṃ dhāraṇassa abhāvato katacīvareva idhādhippetanti pākaṭaṃ. Yathā kiṃ? Yathā paṭhamāniyate methunakāyasaṃsaggārahonisaṃjānāmevāgatattā sotassa raho atthuddhārasena vuttoti pākaṭo, tasmā ‘cakkhussa raho itarasmīṃ atthe adhippeto’ti na vutto. Evaṃsampadamidanti veditabbaṃ. ‘Kataṃ vā hoti’ti idaṃ na vattabbaṃ, kasmā? Akataṃ atikkāmayatopi nissaggiyattā, kiñcāpi nissaggiyaṃ hoti, idha pana ticīvarādhippetaṃ. Tasmīṃ ticīvarādhippetaṃ akataṃ, arajitaṃ, akappiyakatañca ‘imaṃ saṅghāṭṭhaṃ adhippetaṃ’tiādinā nayena adhippetaṃ na vaṭṭati, tadatthadīpanatthaṃ ‘kataṃ vā hoti’ti vuttaṃ. Itarathā ‘niṭṭhitacivarasmiṃ paṭiladdhe’ti vadeyya, evaṃ sante ticīvaraṃ dasāhaṃ atikkāmayato nissaggiyanti kathaṃ paññāyatīti ce? Vacanappamaṇato. ‘Anujānāmi, bhikkhave, ticīvaraṃ adhippetaṃ na vikappetu’nti vuttattā idhāpi ‘atirekacīvaraṃ nāma anadhippetaṃ’nti ettakameva vattabbaṃ siyā. Yasmā ‘kataṃ vā hoti’ti vacanena idhādhippetacīvarena saddhiṃ sesampi dasāhaparamato uttari dhāretuṃ na labbhātīti anujānanto ‘atirekacīvaraṃ nāma anadhippetaṃ avikappita’nti āha. Tattha siyā – yathā ‘avikappita’nti atthuddhārasena vuttaṃ, tathā ‘vikappanupagaṃ pacchima’ntipi. Kasmā? Yasmā ticīvareva dasāhaparamaṃ dhāretabbāṃ ‘niṭṭhitacivarasmi’ntiādi nupaṭṭhāyānaṃ. Itarathā ekāhātikamepi nissaggiyaṃ hoti ‘yo pana, bhikkhu, atirekacīvaraṃ dhāreyya, nissaggiyaṃ pācittiya’nti vacanato. Na ticīvarato aññampi cīvaraṃ dasāhaparamaṃ dhāretabbāṃ, tato paraṃ nissaggiyaṃ ‘antodasāha’nti vuttattā. Yathāha ‘anāpatti antodasāhaṃ adhippetaṃ, vikappeti’ti, itarathā ‘antodasāhaṃ adhippetaṃ’nti vacanamattameva bhaveyya, tasmā **aṭṭhakathāyaṃ** vuttanayeneva attho gahetabbo. Idaṃ sabbāṃ apare vadanti’nti. Ettha antokathine uppannacīvaraṃ katameva santañce, dasāhaparamaṃ dhāretabbanti idaṅcīmassa sādhanatthaṃ vuttavacanañca parato idheva vuttavacīvaraṃ yathāvuttayuttīyā ca virujjhatīti na gahetabbāṃ.

Idheva vuttavacīvaraṃ nāma – “sve kathinuddhāro bhavissati”ti ajja uppannacīvaraṃ tadaheva anadhippetaṃ aruṅgamane nissaggiyaṃ. Kasmā? “Niṭṭhitacivarasmi”ntiādinā sikkhāpadassa vuttattā. Antokathine atirekadassāhampi parihāraṃ labhati, kathinoto uddhaṃ ekadivasampi na labhati. Yathā kiṃ? Yathā atthatakathino saṅgho atthadivasato paṭṭhāya yāva ubbhārā ekadivasāvasesepi kathinubbhāre ānisaṃsaṃ labhati, punadivase na labhati. Sace satissamosā bhājanīyacīvaraṃ na bhājitaṃ, punadivase anatthatakathinānampi sādhanānaṃ hoti. Divasā ce sāvasesā, atthatakathinasseva saṅghassa pāpuṇāti, evameva atthadivasato paṭṭhāya yāva ubbhārā anadhippetaṃ avikappitaṃ vaṭṭati anuññādivasabbhantarattā. Kathinadivaso gaṇanupago hoti, ubbhadivasato paṭṭhāya dasāhaparamaṃ kālaṃ uppannacīvaraṃ parihāraṃ labhati, tato paraṃ na labhati. Kasmā? “Anujānāmi, bhikkhave, dasāhaparamaṃ atirekacīvaraṃ dhāretu”nti vacanato. Antokathinepi ekādase aruṅgamane nissaggiyappasaṅgaṃ “niṭṭhitacivarasmiṃ ubbhataṃsiṃ kathine”ti ayaṃ anupaṭṭhāti vāretvā ṭhita, na ca te divase adivase akāsi. Tathā tatiyakathine ca vicāritaṃ “niṭṭhitacivarasmiṃ bhikkhūnaṃ ubbhataṃsiṃ kathine bhikkhuno paneva akālacīvaraṃ uppaṭṭheyyā”ti vadantena bhagavatā yaṃ mayā heṭṭhā paṭhamasikkhāpade ‘dasāhaparamaṃ atirekacīvaraṃ dhāretabba’nti anuññātaṃ, tampi kathinamāsato bahi uppannāmeva, na antoti dīpitaṃ hoti’nti ca, “kālepi ādissa dinnāṃ etaṃ akālacīvara’nti (pārā. 500) vacanato kathinubbhārato uddhaṃ dasāhaparihāraṃ na labhatīti dīpitaṃ hoti, tehi saddhiṃ puna kathinubbhārato uddhaṃ pañca divasāni labhatīti pasaṅgopi ‘niṭṭhitacīvara...pe... khippameva kāretabba’nti akālacīvarassa uppatikālaṃ niyamevā vuttattā vārito hoti. Tadubhayena kathinabbhantare uppannacīvaraṃ kathinubbhārato uddhaṃ ekadivasampi parihāraṃ na labhatīti siddhaṃ hoti’nti ca. Tasmā duvidhampetaṃ vicāraṇaṃ sandhāya amhehi “idheva vuttavacīvaraṃ yathāvuttayuttīyā ca virujjhatīti na gahetabba’nti vuttanti veditabbaṃ.

Etthāha – “niṭṭhitacivarasmiṃ ubbhataṃsiṃ kathine”ti idaṃ bhumaṃ kiṃ cīvarassa uppati niyame, udāhu dhāraṇaṃ, udāhu ubhayanti, kiñcetha, yadi uppatim niyame, pacchimakkattikamāse eva ubbhataṃsiṃ kathine uppannacīvaraṃ tato paṭṭhāya dasāhaṃ dhāretabbāṃ anīṭṭhitepi tasmīṃ māseti āpajjati. Atha dhāraṇaṃ niyame, antokathine uppannacīvaraṃ ubbhatepi dasāhaparamaṃ dhāretabbanti āpajjati. Atha ubhayaṃ niyame, tatiyakathine viya visesetvā vattabbanti? Vuccate – kāmaṃ ubhayaṃ niyame, na pana visesane payoṇaṃ atthi. Yaṃ antokathine uppannacīvaraṃ sandhāya “niṭṭhitacivarasmi”nti vuttaṃ, na taṃ sandhāya “dhāretabba’nti vuttaṃ, sādhitāñhetāṃ. “Kataṃ vā hoti”tiādivacano tadatthasiddhi, tena puna visesane payoṇaṃ natthi, na hi katameva nissaggiyaṃ karoti, na ca naṭṭhādikaṃ dhāretuṃ sakkāti. Yena vā adhippāyena bhagavatā idaṃ sikkhāpadaṃ paññattaṃ, so adhippāyo tatiyakathine pakāsītoti veditabbo. Kasmā tattha pakāsītoti ce? Visesaṃvidhānadassanādhippāyato. Visesaṃvidhānañhi “no cassa pāripūrī”tiādi. Tatthāpi “cīvaraṃ uppaṭṭheyyā”ti avatvā “akālacīvaraṃ uppaṭṭheyyā”ti visesanena ubbhatepi kathine kālacīvaraṃ atthīti dīpeti. Kiñcetāṃ? Pacchimakkattikamāse uppannacīvaraṃ, teneva tattha “anattate kathine ekādassamāse uppanna”nti vuttaṃ, tasmā uppatiniyame vuttadosābhāvasiddhi. Yañca tattha “kālepi ādissa dinnāṃ etaṃ akālacīvaraṃ nāmā”ti vuttaṃ, tassa dve atthavikkappā. Ādesavasena “akālacīvara’nti laddhasaṅkhyampi kāle uppannattā kālaparihāraṃ labhati, pagevāñadesanti ayaṃ paṭhamo vikappo uppatiniyame vuttadosābhāvameva upatthambheti. Tathā ādesavasena akālacīvarasaṅkhyampi gataṃ cīvarakāle uppannattā cīvarakālo paraṃ dasāhaparihāraṃ na labhati, pagevāñadesanti ayaṃ dutiyo dhāraṇaniyame vuttadosābhāvameva upatthambheti. Yadi evaṃ ādesavasena akālacīvarassa akālacīvaratā kimatthikāti ce? Saṅghuddesikassa tassa atthatakathinassapi bhikkhusaṅghassa sādhanābhāvattikāti veditabbā.

Apica puggalassa kathinadivasāpi divasāva. Evaṃ gaṇanupagattā akālacīvarasaṅkhyāpaṭilābhānubbhāvena “ubbhataṃsiṃ kathine”ti vacanāpekkhassa anissaggiyattā tadanulomattā “kālacīvarassapi”ti evaṃ sabbathā catubbidhaṃ ettha vacananti veditabbaṃ.

Apica atthi ekaccena kathinuddhārena ubbhate kathine uppannaṃ ekaccassa bhikkhuno kālacīvaraṃ hoti, ekaccassa akālacīvaraṃ, taṃ sīmātikantassa, no ubbhāragataṃ. Taṃ dvinnaṃ vasena ubbhate uppannaṃ ṭhapetvā itaresaṃ aññātarena ubbhate uppannanti veditabbaṃ. Tañhi yassa ubbhataṃ, tassa akālacīvaraṃ, itarassa kālacīvaraṃ. Tathā atthi ekaccena kathinuddhārena ubbhate kathine uppannaṃ sabbassapi akālacīvareva hoti. Taṃ yathāṭṭhapitaṃ veditabbaṃ. Tathā atthi ubbhatasmim̐ kathine uppannaṃ ṭhapetvā vassānassa pacchime māse uppannaṃ. Tathā atthi ubbhatasmim̐ kathine uppannaṃ akālacīvaraṃ, taṃ hemante, gimhe vā uppannanti veditabbaṃ. Evaṃ puggalakālabhedato bahuviddhattā uppannassa “ubbhatasmim̐ kathine uppanna”nti na vuttanti veditabbaṃ. Anekamsikattā imampi atthavikkappaṃ dassetuṃ “ubbhatasmim̐ kathineti bhikkhuno kathinaṃ ubbhataṃ hoti”ti. Ettāvata siddhepi “aṭṭhannaṃ mātikānaṃ aññātarāyā”tiādi vuttaṃ. “Dhārayāmi”ti bhikkhunivibhaṅge āgatoti vattaḃbo. “Eva”nti vacanena vacanabhedo tatha natthīti vuttaṃ hoti.

“Vikappanupagaṃ pacchima”nti idaṃ sabbasaṅgāhikattā vuttaṃ. “Adhiṭṭhānupagaṃ pacchima”nti asabbasaṅgāhikaṃ. Na hi yattakaṃ saṅghāṭi adhiṭṭhānupagaṃ pacchimaṃ, tattakaṃ antaravāsakādi adhiṭṭhānupagaṃ pacchimaṃ hoti adhiṭṭhānassa bahuviddhattā. Na evaṃ vikappanāya bhedo tassā ekavidhattāti veditabbaṃ. “Ekādase aruṇuggamane nissaggiya”nti antimaṃ ṭhapetvā tato purimatarasminti attho veditabbaḃ. Antimaṃ nāma aparakkattikāya paṭhamāruṇuggamaṃ. Tañhi kālattā nissaggiyaṃ na karoti, tenevāha **accekacīvarasikkhāpadatṭhakathāyaṃ** “chaṭṭhito paṭṭhāya pana uppannaṃ anaccekacīvarampi paccudharitvā ṭhapitacīvarampi etaṃ parihāraṃ labhatiyevā”ti (pārā. aṭṭha. 2.646-9). Imaṃyeva nayaṃ sandhāya “accekacīvarassa anathate kathine ekādasadivasādhiko māso, atthate kathine ekādasadivasādhikā pañca māsā, tato paraṃ ekadivasampi parihāro natthi”ti tatthevāha. Imasmim̐ naye siddhe anaccekacīvaraṃ dvādasāhe na labhatīti siddhameva hoti. Tato “anaccekacīvare anaccekacīvarasaññi, anāpatti”ti (pārā. 650) ettha accekacīvarasadise aññasmim̐ anadhiṭṭhiteti siddhaṃ hoti. Tattha pana “pañca māsā”ti ukkaṭṭhāparicchedavacanāṃ. Vassikasāṭikaṃ avassikasāṭikabhāvaṃ patvā ekādasamāse parihāraṃ labhatīti veditabbaṃ.

Dasāhātikantaṃ nissaggiyanti ettha āpattivuttāne “dasāhappacchannaṃ pakkhaatirekapakkhamāsaatirekamāsaṭṭhāna”ntiādivacanabhedo viya, na idha vacanabhedo, tasmā saṃvaccharāṭikkantampi dasāhātikantameva nāma, tathā dutiyakathinepi saṃvaccharavippavuttampi rattivippavuttameva. Tatiye saṃvaccharāṭikkantampi māsaṭṭhāntameva nāmāti veditabbaṃ. “Anadhiṭṭhite adhiṭṭhitasaññi nissaggiyaṃ pācittiya”nti idamekassa tikapācittiyassa ādipadāpanaṃ. Esa nayo avikappitētiādisupi, tasmā ettha aṭṭhasu tikacchedesu ekaṃ vitthāretvā itaresaṃ ekekaṃādipadaṃ vitthārehvā dve dve bhagavatāva saṅkhittatāti bahūsipi tikacchedesu sambhavantesu eko eva vuccati, “ayaṃ vinayassa dhammatā”ti vadanti. Dukkaṭṭavāsesu pana ekaṃ dukkaṭṭaṃ vitthāretvā sesāni satta tatheva saṅkhittāni. Tathā antimantimo ekeko anāpattikoṭṭhāsoti veditabbaṃ.

Anāpatti antodasāhanti ayaṃ saṅkhepattho – taṃ dasāhaparamaṃ dhāretabbaṃ. Taṃ atirekacīvaraṃ yathāsakaṃ adhiṭṭhānaṃ antodasāhaṃ adhiṭṭheti vā vikappeti vā vissajjeti vā attano dhammatāya nassati vā vinassati vā dayhatī vā añño vā taṃ acchinditvā gaṇhāti vissāsanto vā gaṇhāti pācittiyato anāpatti. Dukkaṭṭo pana siyā āpatti siyā anāpatti saññābhedenā. Antimānaṃ panettha dvinnaṃ padānaṃ vasena anacchinne acchinnaññi nissaggiyaṃ pācittiyaṃ. Avissāsaggāhe vissāsaggāhasaññi nissaggiyaṃ pācittiyantiādikā dve tikapācittiyā, dve ca dukkaṭṭaṃ saṅkhittāti veditabbaḃ. Ettha hi yadi antodasāhaṃ adhiṭṭheti, dasāhaparamaṃ aruṇaṃ atikkamitvā tassa divasabhāge adhiṭṭhahatīti veditabbaṃ. Ayaṃ tāva pālīvinicchayo.

Aṭṭhakathāyaṃ pana **ito garukatarānīti**ādimhi ayaṃ codanāpubbaṅgamo vinicchayo – **gaṇṭhipade** panassa ito nissatṭhacīvaradānato garukampi ṇattidutiyakammaṃ yathā apalokanena karonti, evamidaṃ ṇattiyā kattabbampi pakativacanena vaṭṭatīti. Yadi evaṃ **parivāre** kammavaggassa aṭṭhakathāyaṃ “ṇattikammampi ekaṃ ṇattim̐ ṭhapetvāva kātabbaṃ, apalokanakkammādivasena na kātabba”nti (pari. aṭṭha. 482) yaṃ vuttaṃ, tena virūjijheyya. Tenetaṃ vuccati “tesaṃ etaṃ anuloma”nti, tasmā anulomanayeneva taṃ vuttaṃ. Niyamaṃ pana yathā dvinnaṃ pārisuddhiuposatho vinā ṇattiyā hoti, evaṃ dvinnaṃ nissatṭhacīvaradānampīti vadāma, tasmā “āyasmato demā”ti vattum vaṭṭati. Kathaṃ panetaṃ ṇātabbanti? Tadanulomattāti. Ekadevedaṃ ṇattikammaṃ apalokanēpi kātum vaṭṭatīti sādhananti veditabbanti ācariyo. **Anugaṇṭhipade** panettha codanaṃ katvā “etaṃ sādhitāṃ. ṇattikammaṃ ekaṃ ṇattim̐ ṭhapetvāva kātabba”nti **pālīyā** āgatam̐ sandhāya vuttaṃ, idaṃ pana **pālīyaṃ** nāgataṃ, lesato āharitvā vuttanti katvā etaṃ apalokanēpi vaṭṭatīti.

468. Esa nayoti aññesaṃ cīvaresu upacikādihi khāyitesu mamapi khāyitānītiādi. “**Aññena kataṃ...pe... sādha**”nti vacanato samānajātikaṃ, ekatṭhājātikaṃ tatiyakathinaṃ paṭhamasamānamevāti siddhaṃ hoti.

469. Ticīvaraṃ adhiṭṭhātunti ettha ticīvaraṃ ticīvarādhīṭṭhānena adhiṭṭhātābbayuttakaṃ, yaṃ vā ticīvarādhīṭṭhānena adhiṭṭhātum avikappetuṃ anujānāmi, tassa adhiṭṭhānakālaparicchedābhāvato sabbakālaṃ icchantassa adhiṭṭhātumyeva anujānāmi, taṃ kālaparicchedaṃ katvā vikappetuṃ nānujānāmi. Sati pana paccaye yadā tadā vā paccudharitvā vikappetuṃ vaṭṭatīti “anāpatti antodasāhaṃ adhiṭṭheti, vikappeti”ti vacanato siddhaṃ hotīti vuttametaṃ. Vassikasāṭikaṃ tato paraṃ vikappetuṃyeva nādhiṭṭhātum. Vatthāñhi katapariyositaṃ antocatumāse vassānadivasam̐ ādim katvā antodasāhe adhiṭṭhātum anujānāmi, catumāsato udham̐ attano santakaṃ katvā ṭhapitukāmena vikappetuṃ anujānāmi attho. **Sugatacīvarato ūnakanti** tiṇṇampi cīvarānaṃ ukkaṭṭhāparicchedo. “Ticīvaraṃ pana parikkhāraḷaṃ adhiṭṭhātum vaṭṭatīti”ti vāde pana sati tathārūpapaccaye vaṭṭati. Yathā sati paccaye vikappetuṃ vaṭṭatīti sādhitametaṃ, pageva aññena adhiṭṭhānena adhiṭṭhātum. “Antodasāhaṃ adhiṭṭheti, vikappeti”ti aniyamato vuttanti saṅghāṭi, uttarāsaṅgo, antaravāsakanti adhiṭṭhitānadhīṭṭhitānaṃ samānameva nāmaṃ. “Ayaṃ saṅghāṭi”tiādisu (mahāva. 126) hi anadhiṭṭhitā vuttā. “Ticīvarena vippavaseyyā”ti ettha adhiṭṭhitā vuttā. **Sāmantavihāre vāti** gocaragāmato vihāreti **dhammasirīththero**. Dūratārepi labbhatevāti ācariyo. **Anugaṇṭhipade**pi “sāmantavihāre vāti desanāsissamattam̐, tasmā ṭhapitāṭṭhānaṃ sallakkhetvā dūre ṭhitampi adhiṭṭhātābba”nti vuttaṃ. **Sāmantavihāro** nāma yattha tadaheva gantvā nivattitum sakkā. Rattivippavāsaṃ rakkhantena tato dūre ṭhitam̐ adhiṭṭhātum na vaṭṭati, evaṃ kira **mahāaṭṭhakathāyaṃ** vuttanti. Keci “cīvaravaṃse ṭhapitaṃ añño parivattitvā nāgadante ṭhapeti, taṃ ajānitvā adhiṭṭhahantassapi ruhati cīvarassa sallakkhitattā”ti vadanti. **Adhiṭṭhahitvāti** parikkhāraḷādivasena. **Mahantatāramevāti**ādi sabbādhīṭṭhānasādhāraṇalakkhaṇaṃ. Tattha **puna adhiṭṭhātābbamevāti** adhiṭṭhitacīvarassa ekadesabhūtattā. Anadhiṭṭhitānce, adhiṭṭhitassa appabhāvena ekadesabhūtāṃ adhiṭṭhitasaṅkhyameva gacchati. Tathā adhiṭṭhitānce, anadhiṭṭhitassa ekadesabhūtāṃ anadhiṭṭhitasaṅkhyam̐ gacchati hi lakkhaṇaṃ, na kevalaṅcetha dutiyapaṭṭameva, tatiyapaṭṭādikampi. Yathāha

“anujānāmi...pe... utuddhaṭānaṃ dussānaṃ catugguṇaṃ saṅghāṭiṃ...pe... paṃsukūle yāvadaṭṭha”nti (mahāva. 348).

Avasesā bhikkhūti vakkhamānakāle nisinnā bhikkhū. **Tasmā vaṭṭatti** yathā “anujānāmi, bhikkhave, ticivaraṃ adhiṭṭhātuṃ na vikappetu”nti vuttaṃ, evaṃ parikkhāraḥāḥampi vuttaṃ, na tassa ukkaṭṭhāparicchedo vutto, na ca saṅkhyāparicchedo, tasmā tīṇipi cīvarāni paccuddharitvā “imāni cīvarāni parikkhāraḥāḥāni adhiṭṭhānti”ti adhiṭṭhahitvā paribhuñjituṃ vaṭṭatīti attho. “**Nidhānamukhameta**”nti kathaṃ paññāyati ce? “Tena kho pana samayena bhikkhūnaṃ paripuṇṇaṃ hoti ticivaraṃ, attho ca hoti parissāvanehipi thavikāhipi”ti etasmim vattusmim “anujānāmi, bhikkhave, parikkhāraḥāḥānti” (mahāva. 358) anuññātā. Bhikkhūnaḥāka ekameva parissāvanaṃ, thavikā vā vaṭṭatī, na dve vā tīni vāti paṭikkhēpābhāvato vikappanupagapacchimappamāṇāni, atirekappamāṇāni vā parissāvanaḥāni parikkhāraḥāni kappantīti siddhaṃ. Yadi evaṃ “yaṃnūnāhaṃ bhikkhūnaṃ cīvare sīmaṃ bandheyyaṃ mariyādaṃ ṭhapeyya”nti (mahāva. 346) vacanavirodhoti ce? Na, anusandhiyā ajānanato, virodhato ca. Kiṃ vuttaṃ hoti? **Cīvarakkhandhake** (mahāva. 326 ādayo) paṭhamaṃ gahapaticivaraṃ anuññātaṃ, tato pāvāraḥāsiyakojavakambalādi. Tato “tena kho pana samayena saṅghassa uccāvacāni cīvarāni uppannāni honti. Atha kho bhikkhūnaṃ etadahosi ‘kiṃ nu kho bhagavatā cīvaraṃ anuññātaṃ, kiṃ ananuññāta’”nti etasmim vattusmim “anujānāmi, bhikkhave, cha cīvarāni khoma”ntiādinā (mahāva. 339) kappiyacīvarajāti anuññātā, na pana saṅkhyāpamāṇaṃ. Tato “addasa bhagavā...pe... sambahule bhikkhū cīvarehi ubbhaḍḍite sīsepi cīvarabhisim karitvā khandhepi cīvarabhisim karitvā kaṭiyāpi cīvarabhisim karitvā āgacchante, disvāna bhagavato etadahosi...pe... yepi kho te kulaputtā imasmim dhammavinaye sītālukā sītabhīrukā, tepi sakkontī ticivarena yāpetuṃ, yaṃnūnāhaṃ bhikkhūnaṃ cīvare sīmaṃ bandheyyaṃ mariyādaṃ ṭhapeyyaṃ ticivaraṃ anujāneyya”nti (mahāva. 346) cīvaraṃ anuññātaṃ, taṅca kho ekameva. Chabbaggiyā pana micchā gahetvā bahūni pariharimsu. Tāni nesam atirekaṭṭhāne ṭhitāni honti. Tato “anujānāmi, bhikkhave, dasāhaparamaṃ atirekacīvaraṃ dhāretu”nti (mahāva. 347) anuññātaṃ, tenetaṃ paññāyati. Atirekāni bahūni cīvarāni te pariharimsu, “tāni dasāhaparamameva dhāretuṃ anujānāmi, na tameveka”nti vadantena yā pubbe ticivārādhiṭṭhānaḥāntā cīvare sīmābaddhā, mariyādā ca ṭhapitā, tāya satipi ticivārābhūllapariharaṅkamo dassito divasapricchedavasena. Tato paraṃ “anujānāmi, bhikkhave, atirekacīvaraṃ vikappetu”nti (mahāva. 347) anujānantena vināpi divasapricchedena atirekacīvarapariharaṅkamo dassitoti dvepi tāni nidhānamukhāntīti siddhaṃ. Tathā parikkhāraḥāḥāḥampi siyā, aññāthā itaracīvarādhiṭṭhānaḥānānujānanavirodho siyā sīmāmarīyādaṭṭhapanavirodhato. Ticivārādhiṭṭhānapaññāttiyeva ticivaramariyādā hoti. Tena vuttaṃ “pāṭekkaṃ nidhānamukhameta”nti. “Paṭhamaṃ ticivaraṃ ticivārādhiṭṭhānena adhiṭṭhātabbaṃ, puna pariharitūṃ asakkontena paccuddharitvā parikkhāraḥāḥāḥampi adhiṭṭhātabbaṃ, na tveva āditova idaṃ vutta”nti vuttaṃ. “Yathā ticivaraṃ pariharitūṃ asakkontassa gilānassa vipavāsasammuti anuññātā, agilānassapi **sāsaṅkhasikkhāpade** (pārā. 652) tassa antaraghare nikkhepo ca, tatopi satī paccaye chārattavippavāso, tatopi asakkontassa paccuddhāro, paccuddhaṭṭampi antodasāhe adhiṭṭhātuṃ, asakkontassa vikappanā ca anuññātā. Tatheva dvinnampi sammukhāparammukhāvikappanānaṃ parasantakattā vikappanapaccaye asatī ‘parikkhāraḥāḥānti adhiṭṭhahitvā paribhuñjituṃ bhagavatā anuññātaṃ siyā, yato tadadhippāyāññū evaṃ vadanti”ti **mahāpaccariyampi** vuttaṃ. **Pubbetiādi** “pāṭekkaṃ nidhānamukha”nti vuttassa payogadassanattaṃ vuttaṃ. Abaddhasīmāyaṃ dupparihānti vikappanādiatthāya upacāraṃ atikkamitvāpi gamanasambhavato.

Vassikasāṭikā anantirittappamāṇānti tassā ukkaṭṭhāparicchedassa vuttattā vuttaṃ. **Paccattharaṅampi adhiṭṭhātabamevānti** “idaṃ, bhante, amhākaṃ senāsanaṃ upari attharitaḥāntiādinā dinnam nādhiṭṭhātabbaṃ, “idaṃ tumhāka”nti dinnam sayam adhippetamva adhiṭṭhātabbanti adhippāyo. “Sakiṃ adhiṭṭhitaṃ adhiṭṭhitameva hoti, na puna paccuddharīyati kālaparicchedābhāvato”ti likhitaṃ. “Ekavacānenapi vaṭṭatīti apare”ti vuttaṃ. **Bhesajjanavakammamāpituādinam atthāyānti** ettha “iminā bhesajjam cetāpessāmi, idaṃ mātuyā dassāmi”ti ṭhapentena adhiṭṭhātabbaṃ. “Idam bhesajjassa, imam mātuyā”ti vibhajantena adhiṭṭhānakiccaṃ natthīti apare”ti vuttaṃ. “Sakabhāvaṃ mocetvā ṭhapanam sandhāyāhā”ti likhitaṃ.

“**Puna adhiṭṭhātabbanti** ayaṃ saṅgītito paṭṭhāya āgataatthakathāhāvādo. Tato paraṃ ācariyānaṃ tattha tattha yuttivicāraṇā”ti vuttaṃ. **Pamāṇacīvarassānti** pacchimappamāṇassa. **Dve cīvarānti** saha uttarāsāṅgena. **Esa nayoti** pamāṇayuttessu yattha katthacītiādinayova. “Tam atikkāmayato chedanaka”nti (pāci. 533) vacanato uttari paṭisiddhaṃ, tato heṭṭhā appaṭisiddhattā vaṭṭatī. Tattha siyā – ticivaraṃ pacchimappamāṇaṃ viṣuṃ sutte natthīti, na vattaḥānti, sikkhāraṅgīyehi siddhattā. Kiṃ vuttaṃ hoti? “Parimaṇḍalaṃ nivāsesāmi, pārupissāmi, suppaṭicchanno antaraghare gamissāmi”ti (pāci. 576-579) vacanato yattakena pamāṇena parimaṇḍalā, suppaṭicchannatā ca **atthakathāyam** vuttakkamena sampajjati”ti vattaḥānti. Tesam vasena pacchimappamāṇanti siddhaṃ, taṅca kho muṭṭhipaṅcakādi yathāvuttameva vuccate. Tenevāha lesam ṭhapetvā “viṣuṃ sutte natthī”ti.

Apicettha adhippetam, tathāpi na sametiyevānti attho, tasmā “yadī”tiādisambandho addhā vutto. Yasmā paricchinno sameti ca. Itaresu pana ekaccasmim ācariyavāde neva paricchedo atthi. Ekaccasmim na pubbāparaṃ sametīti sambandho. **Adhiṭṭhānaṃ adhiṭṭhānameva**, paribhogakāle pana arajitaṃ na vaṭṭatī. Idaṃ sabbam ticivare eva. Imassa pana sikkhāpadassa ayaṃ saṅkhepavinicchayo – anattate kathine hemantānaṃ paṭhamadivasato paṭṭhāya atthate kathine gimhānaṃ paṭhamadivasato paṭṭhāya uppannacīvaraṃ sandhāya “niṭṭhitaḥānti”ntiādi vuttanti.

Etthāha – “rajakehi dhovāpetvā setam kāraṇentassāpi adhiṭṭhānaṃ adhiṭṭhānamevā”ti vacanato arajitepi adhiṭṭhānaṃ ruhati, tena sūcikkammaṃ katvā rajitvā kappabindum datvā adhiṭṭhātabbanti niyamo na kātabboti? Vuccate, kātabbova patto viya adhiṭṭhito. Yathā puna setabhāvaṃ, tambabhāvaṃ vā patto adhiṭṭhānaṃ na vijahati, na ca pana tādiso adhiṭṭhānaṃ upagacchati, evametaṃ vaṭṭhabbanti. “Yato paṭṭhāya paribhogādayo vaṭṭanti, tato paṭṭhāya antodasāhe adhiṭṭhātabba”nti vadanti.

Avisesena vuttavacananti adhiṭṭhātabbaṃ adhiṭṭheti, vikappetabbaṃ vikappetīti evaṃ savisesam katvā avacanaṃ “na vikappetu”nti (mahāva. 358) iminā **viruddham viya dissati**. Idāni idaṃ adhiṭṭhānavikappanānāyapaṭibaddhaṃ **khandhakam**, **parivāraṅca** missetvā pakīṇṇam vuccati – **khandhake** tāva “anujānāmi, bhikkhave, ticivaraṃ adhiṭṭhātuṃ na vikappetuṃ, vassikasāṭikam vassānaṃ cātumāsam adhiṭṭhātuṃ, tato paraṃ vikappetu”ntiādi vuttaṃ. **Parivāre** “na nava cīvarāni adhiṭṭhātabbāni, na nava cīvarāni vikappetabbānti”ti (pari. 329), “dasake dasa, ekādasake ekādasa cīvarāni adhiṭṭhātabbāni, na vikappetabbānti”ti (pari. 331) ca anekakkhattuṃ vacanena suṭṭhu daḥam katvā “sabbāni cīvarāni adhiṭṭhātabbāni, na vikappetabbānti”ti vuttaṃ, tasmā ubhopi te viruddhā viya dissanti, **khandhake** eva ca “vassikasāṭikam vassānaṃ cātumāsam adhiṭṭhātuṃ tato paraṃ vikappetu”nti (mahāva. 358)

vuttam. **Tadaṭṭhakathāyaṃ** “vassikasāṭhikā anantirittappamānā nāmaṃ gahetvā vuttanayeneva cattāro vassike māse adhiṭṭhātābbā, tato paraṃ paccuddharitvā vikappetabbā”ti vuttam. Idañca viruddhaṃ viya dissati aññamaññaṃ hemante paccuddhārasambhavato, vassāne vikappanāsambhavato ca. Tathā idha “anāpatti antodasāhaṃ adhiṭṭheti vikappeti”ti vacanappamānato sabbattha vikappanāya appaṭṭisiddhabhāvo veditabboti (pārā. aṭṭha. 2.469) aṭṭhakathāvacanaṃ parivāravacanaṃ viruddhaṃ viya dissati, na hi viruddhaṃ tathāgatā bhāsanti, tasmā aṭṭhakathānayo vetha paṭisaraṇaṃ, yena sabbampi taṃ ekaraṣaṃ hoti. **Parivāraṭṭhakathāya**ñca vuttam “na vikappetabbānti adhiṭṭhitakālato paṭṭhāya na vikappetabbānti”ti (pari. aṭṭha. 329). Ticīvarāni adhiṭṭhitakālato paṭṭhāya, vassikasāṭhikādīni ca attano attano adhiṭṭhānakhette na akāmā vikappetabbānti attho, avasesapāli, attho ca idha **aṭṭhakathāyaṃ** vutto, tasmā sabbampetaṃ ekaraṣanti.

Etthāha – yadi evaṃ “nava cīvarāni nādhīṭṭhātābbānti”ti ca vattabbaṃ. Vikappitakālato paṭṭhāya hi nādhīṭṭhātābbānti? Ettha vuccate – “ticīvaraṃ adhiṭṭhātum na vikappetum...pe... parikkhāraḷaṃ adhiṭṭhātum na vikappetu”nti ettha sabbattha adhiṭṭhāne paṭisedhādassanato, vikappanāya adassanato ca “tato para”nti dvīsveva paricchadadassanato ca “nava cīvarāni adhiṭṭhātābbāni, na vikappetabbāni ceva vuttanti veditabbaṃ. Aparo nayo – anujānāmi, bhikkhave, ticīvaraṃ adhiṭṭhātum akāmā. Kasmā? Kāle uppannaṃ anadhiṭṭhahantassa kālātikame āpattisambhavato, akāle uppannaṃ anadhiṭṭhahantassa dasāhātikame āpattisambhavato ca. Tattha yaṃ kāle uppannaṃ appahontepi dasāhe kālātikame āpattikaraṃ, taṃ nissajjanakāle “idaṃ me, bhante, atirekacīvaraṃ dhāritaṃ nissaggiyaṃ, imāhaṃ saṅghassa”tiādīnā nissajjītabbaṃ, itaraṃ yathāpālimeva. Tattha paṭhamanayo “yo pana, bhikkhu, atirekacīvaraṃ dhāreyya nissaggiya”nti imāya paṭhamapaññattiyā vasena vutto, dutiyo anupaññattiyā vasena vutto.

Yathā ca nissajjītabbavattumhi asati yathāpāliṃ avatvā kevalaṃ āpatti eva desetabbā, yathā ca vassikasāṭhikanissajjane kevalaṃ pariyaṭṭhamatte yathāpāliṃ avatvā yathāsambhavaṃ nissajjītabbaṃ, tathā idampīti veditabbaṃ. Yathā saṃvaccharāṭṭhikantaṃ atirekacīvaraṃ “dasāhātikanta”micceva vuccati. Saṃvaccharavippavuttatīcīvaraṃ, māśāṭṭhikantañca “rattivippavuttha”nti ca “chārattavippavuttha”nti ca vuccati, tathā idampī “dasāhātikanta”micceva vuccatī eke, tasmā siddhamidaṃ “anujānāmi, bhikkhave, ticīvaraṃ adhiṭṭhātum akāmā”ti, tathā akāmā na vikappetunti attho. Icchāya hi sati “paccuddharitvā vippavāsasukhatthaṃ vikappanāya okāso dinno hoti, dasāhātikame ca anāpatti”ti vacanato vikappetum anujānāmīti vuttam hoti. Tathā vassikasāṭhikā akāmā adhiṭṭhātum dasāhātikame āpattisambhavato. Kittakaṃ kālanti ce? Vassānaṃ cātumāsaṃ, icchāya pana sati uddhamyeva vikappetabbā. “Sabbattha vikappanāya appaṭṭisiddhabhāvo veditabbo”ti hi vuttam. “Athāpatti hemante āpajjati, no gimhe, no vasse”ti (pari. 323) ca vuttam, tena vuttam **aṭṭhakathāyaṃ** “tato paraṃ paccuddharitvā vikappetabbā”ti.

Tatrāyaṃ vicāraṇā – kadā paccuddharitabbā, kadā vikappetabbā, kiñcettha yasmā “tato para”nti vuttam. Hemantañca pattamatte sā adhiṭṭhānaṃ vijahati, tasmā “paccuddharitvā”ti na vattabbaṃ adhiṭṭhānassa natthitāya, atha “antocātumāse vikappetabbā”ti na vattabbaṃ. “Tato paraṃ vikappetu”nti hi vuttanti? Ettha ekacce vadanti “vattabbameta”nti. Yathā parivutthaparivāso, ciṇṇamānato ca santo niṭṭhitesupi parivāsamānattadivasesu, tathā niṭṭhitesupi adhiṭṭhānadivasesu sādhiṭṭhānametanti eke. **Aṭṭhakathācariyānaṃ** idaṃ sannīṭṭhānaṃ “kattikapuṇṇamadivase paccuddharitvā pāṭipadadivase vikappetabbā”ti. Vuttañhetam **parivāraṭṭhakathāyaṃ** “kattikapuṇṇamāsiyā pacchime pāṭipadadivase vikappetvā ṭhapitaṃ vassikasāṭhikaṃ nivāsento hemante āpajjati. **Kurundiyaṃ** pana ‘kattikapuṇṇamadivase apaccuddharitvā hemante āpajjati’ti vuttam, tampi svuttam. ‘Cātumāsaṃ adhiṭṭhātum, tato paraṃ vikappetu’nti hi vutta”nti (pari. aṭṭha. 323). Tattha kurundinayo pacchā vuttatā sārato daṭṭhabbo, na purimo. Nivāsento hi gimhepi orenaddhamāsaṃ āpajjati eva. Idha ca “athāpatti hemante āpajjati, no gimheti vutta”nti kurundivacanassāyamatto dissati.

“Kattikapuṇṇamadivase apaccuddharitvā tasmīyeva divase avikappento pacchimapāṭipadadivase apaccuddhārapaccayā dukkaṭam āpajjati, na, avikappanapaccayā dasāhaparihārasambhavato”ti kāraṇameke vadanti. Evaṃ sati hemante pattamatte adhiṭṭhānaṃ vijahatīti āpajjati, tañca ayuttaṃ. Adhiṭṭhānañhi “aññassa dānena...pe... chiddabhāvenāti imehi navahi kāraṇehi vijahati”ti (pārā. aṭṭha. 2.469) vuttam, na “adhiṭṭhānakhettātikkena vā”ti. Asādhāraṇatā na vuttanti ce? Na, “chiddabhāvenā”ti na vattabbappasaṅgato, chiddabhāvena pana ticīvarasveva **sabbatṭhakathāsu** adhiṭṭhānavijahanassa vuttatā. Tasmā hemantassa paṭhamadivase apaccuddhārapaccayā dukkaṭam āpajjati, na paccuddharitvā avikappanapaccayā. “Vikappetu”nti vacanato tato adhiṭṭhānaṃ na vijahatīti paññayati. Na hi kattikapuṇṇamāsiyā pacchime pāṭipadadivase avikappetvā hemante āpajjati vuttanti adhippāyo, yasmā taṃ apaccuddhārapaccayā dukkaṭam hemantassa paṭhamaarunakkhaṇe eva āpajjati, tasmā “kattikapuṇṇamadivase apaccuddharitvā”ti vuttam. Paccuddhaṭam pana hemante dasāhaparihāraṃ labhati. “Dasāhe appahonte cīvarakālaṃ nātikāmetabbā”ti (pārā. aṭṭha. 2.630) hi vuttam, tañca kho samaye uppannaṃ ce, nāsamaye. Tathā ca sādhitam apaccuddhaṭam na nissaggiyaṃ hoti, no ca taṃ paridahitaṃ, tasmā kattikapuṇṇamadivase eva paccuddharaṇaṃca vikappanāñca kattabbanti siddhaṃ, ettha ca yathā atirekacīvaraṃ dasame divase vikappentena dasāhaparamaṃ dhāritaṃ hoti, antodasāhe ca vikappitaṃ hoti, tathā kattikapuṇṇamāya vikappentena vassānaṃ cātumāsaṃ adhiṭṭhitañca hoti, tato paraṃ anāpattikhette eva vikappanā ca hotīti veditabbaṃ. Ettāvataṭṭhi vikappanākhette adhiṭṭhānaṃ, adhiṭṭhānakhette ca vikappanāti dīpitaṃ hoti. Aññathā “athāpatti adhiṭṭhānena āpajjati, anadhiṭṭhānena āpajjati. Athāpatti vikappanāya āpajjati, avikappanāya āpajjati”ti dukesu dve dukāni vattabbāni siyūṃ. Tattha paṭhamaduke paṭhamapadaṃ sambhavati. Vikappanakhette hi vassikasāṭhikādīnaṃ adhiṭṭhānena vinayāṭṭisāradukkaṭam āpajjati. Eteneva dutiyadukkaṭassa dutiyapadaṃ vuttam hoti. Anadhiṭṭhānena āpajjatiṭi natthi. Antodasāhe anāpajjanato, vikappanādisambhavato ca vikappanāya āpajjatiṭi natthi sabbattha vikappanāya appaṭṭisiddhattā, tasmā tāni dukāni “na labbhanti”ti na vuttāni. Etthāha – yā sā “athāpatti hemante āpajjati”ti (pari. 323) vacanappamānato dukkaṭāpatti sādhitā, sā sañicca apaccuddharantassa yujjati, asatiyā ce, kañci, anāpatti. Kattikapuṇṇamāya paccuddhaṭam sañicca avikappayato dukkaṭena saha punadivase nissaggiyaṃ, asatiyā avikappayato nissaggiyameva idha paṭhamapaññattiyā. Yaṃ pana vuttam **mātikāṭṭhakathāyaṃ** (kañkhā. aṭṭha. kathinasikkhāpadavaṇṇanā) “vassikasāṭhikā vassānamāśāṭṭhikamenāpi, kaṇḍupaṭicchādi ābādhavūpasamenāpi adhiṭṭhānaṃ vijahati, tasmā sā tato paraṃ vikappetabbā”ti, tenetaṃ virujjhati, na kevalaṃ idameva, “tato paraṃ paccuddharitvā vikappetabbā”ti aṭṭhakathāvacanañca virujjhati. Tato paraṃ nāma hi hemantaṃ, tattha ce paccuddhāro, “vassikasāṭhikā vassānamāśāṭṭhikamenāpi”tiādi na yuttaṃ adhiṭṭhānābhāvena paccuddhārābhāvato. Avirodho ca icchitabbo, tasmā “paccuddharaṇaṃ vattamatta”ntivādo etthāpi sambhavatīti ce? Na, **kurundi** vacanavirodhato. Tattha hi kattikapuṇṇamāya paccuddhāro vutto, tasmā vassānadivasatā sādhiṭṭhānāvāsā paccuddharīyatīti na paccuddhāro vattamattaṃ, tasmā “tato para”nti yāva puṇṇamā adhippetā siyā. Yathā cāyaṃ vikappo, tathā “vassānamāśāṭṭhikamenāpi ābādhavūpasamenāpi”ti idampi avassaṃ paccuddharitabbatāya vuttam siyā. Evañca sati idha **samantapāsādikāya** tadavacanena sameti. Aññathā idhapi taṃ vattabbaṃ siyāti yathāvuttova vidhi ettha sambhavati, kiñcāpi sambhavati, duviññāpayassa pana lokassa suviññāpanatthaṃ vuttā. Yasmā pana sā

vassānātikkaṃmena adhiṭṭhānaṃ vijahati, hemantaṭṭhāmaṃ ca apaccuddhārapaccayā dukkaṭā sādhitā, tasmā kattikapuṇṇamāyameva paccuddharitvā vikappetabbā, avikappitāya “nissaggiyāpajjanamevā”ti vattabbaṃ. Ettāvāṭāpi santosaṃ akatvā vinicchayo pariyesitabbo. Hoti cettha –

“Evaṃ abhāvaṃ vinayassa pāḷi,
Bhinnam abhinnaṃca tadatthayuttim;
Viññātukāmena tadatthaviññū,
Pariyesitabbā vinaye viññāyā”ti.

“Tuyhaṃ gaṇhāhī”ti vutte vināpi “mayhaṃ gaṇhāmī”ti vacanena sudinnaṃ hoti. Itaro ce adhvāseti, tenāpi suggahitaṃ hoti, no ce adhvāseti, dentena sudinnaṃ. Taṃ pana vatthu na kassaci hoti. Tathā “mayhaṃ gaṇhāmī”ti vadati, sāmiko ce adhvāseti, vināpi “gaṇhāhī”ti vacanena suggahitaṃ. No ce adhvāseti, sāmikasseva taṃ, **na hi tassetam vinayakammanti** ettha vinayakammassatthāya ce gaṇhāti, na vaṭṭati. Na kevalaṃ attano atthāya gahitaṃ, puna tassapi deti, vaṭṭatīti ca. Tathā anapekkho hutvā parassa vissajjetvā puna tena dinnam vā tassa vissāsanto vā paribhuñjati, vaṭṭati. Tatthāpi vinayakammavasena na vaṭṭatīti eke. Te eva “mahantaṃ vā khuddakaṃ karotī”ti ettha “ticīvare dīghato vidatthi anatikkamitvā chinditvā karotī, evaṃ sesesupī”ti vadanti. Evarūpesu ṭhānesu porāṇācariyānaṃ kathāmaggaṃ suṭṭhu ācariyakulasevanāya sañjānitvā tena saṃsanditvā sato sampajāno hutvā sotūnaṃca cittaṃ avimohetvā kathetabbaṃ. Esā amhākaṃ āyācanā.

Paṭhamakathinasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Udositasikkhāpadavaṇṇanā

471. Santaruttarena janapadacārikaṃ pakkamanti. Kasmā? Kiñcāpi “na, bhikkhave, santaruttarena gāmo pavisitabbo, yo paviseyya, āpatti dukkaṭassā”ti (mahāva. 362) paṭhamam vuttaṃ. Pacchā pana “pañcime, bhikkhave, paccayā saṅghāṭiyā nikkhepāya, uttarāsaṅgassa, antaravāsakassa nikkhepāya gilāno vā hoti, vassikasaṅketam vā, nadīpāram gantum vā, aggaḷaguttivihāro vā, atthatakathinaṃ vā hotī”ti vuttattā, **aṭṭhakathāyampissa** “pañcasu petesu aggaḷagutti eva pamāṇam. Gutte eva hi vihāre nikkhipitvā bahi gantum vaṭṭati, nāgutte”ti vuttattā apaññatpepi kathine “te bhikkhū aggaḷaguttivihāre ṭhapethā”ti vatvā sabhāgānaṃ hatthe cīvaraṃ nikkhipitvā santaruttarena gāmappavese laddhakappiyā janapadacārikaṃ pakkāmiṃsūti veditabbaṃ.

473. Avippavāsasammutinti avippavāsatham, vippavāsapaccayā yā āpatti, tadabhāvattham vā sammutiṃ dātunti attho. Tato paṭṭhāya vaṭṭati. Kittakaṃ kālam vaṭṭatīti? Māsam vā atirekaṃ vā yāva gamane saussāho, tāva vaṭṭati. Tena vuttaṃ “dhuranikkhepaṃ karontena paccuddharitabba”nti. **Puna sammutidānakeccham natthīti** sace dvādasannaṃ vassānaṃ accayena añño rogo hoti, vaṭṭati, upasampadakkammaṃ viya yāvajjivaṃ ekāsammuti vaṭṭatīti ca.

“Kataṃ vā hotī”tiādi imasmim sikkhāpade na vattabbaṃ, kasmā? Karaṇapalibodhe upacchinnepi anadhiṭṭhitacīvarato vippavāsapaccayā āpattiyā asambhavato, tasmā “niṭṭhitacīvarasminti bhikkhuno cīvaraṃ adhiṭṭhitaṃ hotī”ti ettakameva vattabanti ce? Na, tadāyattattā. Adhiṭṭhānaṃhi karaṇapalibodhassa niṭṭhāpanāyattaṃ, tasmā “kataṃ vātiādi vutta”nti ca vuttaṃ. Tattha **katanti** pubbe vuttameva.

477-8. Avippavāsasalakkaṇavavattāpanatthanti ettha “antogāme cīvaraṃ nikkhipitvā antogāme vatthabba”ntiādivacanato avippavāsasalakkaṇam vavattāpitaṃ, tabbiparītanayena vippavāsasalakkaṇam veditabbaṃ. **Gāmo ekūpacāro**tiādimhi pana ṭhapetvā sattham, rukkhamūlam, ajjhokāsānaṃ sesesu parikkhepāparikkhepavasena ekūpacāranānūpacārātā veditabbā. Yasmā pana sattham duvidham nivīṭṭham, anivīṭṭhaṃca, tesu anivīṭṭham ekakulassa vā nānākulassa vā aparikkhittameva hoti, nivīṭṭham siyā parikkhittam, siyā aparikkhittam, tasmā tattha parikkhepādīvasena adassetvā abbhantaravasena vutto. Tathā abbhokāse. Rukkhamūle chāyāvasena. Aññāthā “sattho ekūpacāro nānūpacāro”tiādi uddeavirodho siyā **vibhaṅge** adassitattā, tasmā satthassa purato ca pacchato ca sattabbhantarā, passato ca ekabbhantaranti ayamekūpacāro, tato paraṃ nānūpacāro. Tathā rukkhamūlassa yattha majjhanhike kāle chāyā pharati, ayam ekūpacāro. Itaro nānūpacāro. Kasmā? Tattha hi parikkhepo appamaṇam. Chāyāva pamāṇam. Ajjhokāsassa **pāliyam** vuttova. “Satthādīnaṃ ekakulasantakavasena ekūpacārātā”ti likhitaṃ, tasmā nivesane, udosite ca vuttaparicchedova aṭṭādīsūti katvā saṃkhittam. Tato paraṃ khettdhaññakaraṇāārāmahāresu pana parikkhittāparikkhitta-padam puna uddhaṭam satthavibhaṅgena adhiḱārassa pacchinnattā. “Nānāgabbhā”tiādivacanam pana asambhavato khettdhaññakaraṇāārāmesu na uddhaṭam. Vihāre sambhavantampi tattha pacchinnattā na uddhaṭam. **Kulam** vuccati sāmiko, tasmā “ekakulassa nānākulassā”ti iminā gāmādīnaṃ cuddasannaṃ cīvaranikkhepaṭṭhānānaṃ sādharāṇāsādharāṇabhāvaṃ dīpeti. Ajjhokāsassa pana asambhavato na vuttaṃ. Yasmā panettha ekakulassa, nānākulassa ca aparikkhittesu gāmādīsū pariḱāraṇesū kiñcāpi natthi, parikkhittesu pana atthi, tasmā ekanānākulaggahaṇam, ekanānūpacārāggahaṇaṃca sātthakanti veditabbaṃ. Tatthapi ayam viṣeso – satthe, rukkhamūle ca kulabhedatova bhedo, nopacārabhedato. Ajjhokāse upacārabhedato ca, so pana **pāliyam** na dassitoti. “Taṃ pamāṇam atikkamitvāti vacanato ākāsepi adḱhateyyaratanappamaṇe doso natthi”ti vadanti.

479. “Sabhā”ti itthiliṅgam. “Sabhāya”nti napuṃsakaliṅgam, tena vuttaṃ “**liṅgabyattanayenā**”ti. Napuṃsakaliṅgadassanattam kira “sabhāya”nti paccattavasena niddiṭṭham, tassa anupayogattā “dvāramūla”ntipi. Attano nikkhittatṭhāne anikkhittattā vīthihatthapāso na rakkhati, yasmim ghare cīvaraṃ nikkhittam hoti, tasmim ghare vatthabbaṃ. “Sabhāye vā vatthabbaṃ dvāramūle vā, hatthapāsā vā na vijahitabba”nti hi vuttaṃ. “Hatthapāseyeva aruṇam uṭṭhapetabba”nti niyamitattā jānitum na sakkāti ce? Antoghare na sakkā, tathā tathā vuttattā, tasmā “yutti pamāṇa”nti vuttaṃ. Ayamatto **aṭṭhakathāyampi** pakāsito, punapi khuddakagāme sabbasādharāṇagāmadvārasena. Sace tassa dvāradvayaṃ hoti, majjhe ca gharasabhāyaṃ, yatthicchatī, tattha vasitabba”nti.

480-1. Yāni nivesanādīni gāmasaṅkhyam na gacchanti, tāni nivesanādīni adhippetāni. Ajjhokāse aparisaṅkitampi cīvaraṃ

atirekasattabbhantare nikkhittam nissaggiyam hoti, ettha antosimata na rakkhati, satthe pana rakkhati. “Nadiparihāro ca labbhati”ti vacanato udakukkhepasimāyam parihāro labbhati siddham. Sāmantavihāro ce ekasīmo, cīvaram na nissaggiyam.

Idāni –

“Chinnam dhutaṅgam sāsānka-sammato santaruttaram;
Acīvarassānāpatti, paccuddhārādisiddhito”ti. –

Idam pakiṇṇakam, tatthāyam codanāpubbaṅgamo vinicchayo – keci “diguṇam saṅghāṭi”nti (mahāva. 348) vacanato “ekaccikā saṅghāṭipi nādhiṭṭhātabbā. Sace adhiṭṭhāti na ruhati”ti vatvā upasampadāpekkhānampi diguṇameva saṅghāṭim datvā upasampādentī, te iminā suttaleseṇa saññāpetabbā. Bhagavatā hi “chinnakam saṅghāṭim chinnakam uttarāsaṅgam chinnakam antaravāsaka”nti paṭhamam anuññātam. Tato “aññatarassa bhikkhuno ticīvare kariyamāne sabbam chinnakam nappahoti. Dve chinnakāni ekam acchinnakam nappahoti. Dve acchinnakāni ekam chinnakam nappahoti”ti imasimam vatthusimam “anujānāmi, bhikkhave, anvādhikampi āropetu”nti (mahāva. 360) anuññātam, tasmā ekaccikāpi saṅghāṭi vaṭṭatīti siddham. Yā chijjamānā nappahoti, tassā kuto diguṇatīti.

Aṭṭhakathāyam pissa vuttam “anvādhikampi āropetuntī āgantukapattampi dātum. Idam pana appahonake āropetabbam. Sace pahoti, āgantukapattam na vaṭṭati, chinditabbamevā”ti (mahāva. aṭṭha. 360). Kathinam pana chinnakameva vaṭṭati āveṇikalakkhaṇattā, “chinnakam diguṇam nappahoti”ti vacanābhāvato cāti sannīṭṭhānamettha gantabbam.

Dhutaṅganti anupasampannānam tecīvarikadhutaṅgābhāvato ticīvareneva tecīvarikoti. Tesam adhiṭṭhānābhāvato “adhiṭṭhitenevā”ti vattabbam hotūti ce? Na, dhutaṅgabhedena virodhappasaṅgato. Catutthacīvarasādiyanena hi dhutaṅgabhedo, na ticīvaravippavāseṇa, nāpi atirekacīvarasādiyanena, nāpi atirekacīvaradhāraṇeṇa. Yasmā pana bhikkhūnamyeva bhagavatā adhiṭṭhānavasena nava cīvarāni anuññātāni, jātivaseṇa ca vuttāni, na evam anupasampannānam. Tasmā tesam cīvaraniyamābhāvā na tam dhutaṅgam anuññātam gahaṭṭhānam viya, tasmā tassa samādanavidhāne avacanato ca sannīṭṭhānamettha gantabbam.

Sāsānkasammattoti kaṅkhāvitaraṇiyam sāsānkasikkhāpade viṣum āṅgāni na vuttāni, “sesamettha cīvaravaggassa dutiyasikkhāpade vuttanayena veditabba”nti (kaṅkhā. aṭṭha. sāsānkasikkhāpadavaṇṇanā) vuttam, na ca panetaṃ vuttam. Tattha rattivippavāso catuttham āṅgam, idha chārattavippavāso, ayamettha viṣesotī, tasmā āṅgasāmaññato, sammuttisāmaññato ca sāsānkasikkhāpadameva vadanti. Idam nippadesam, tam sappadesam māsaparamattā. Tattha bahigāmepe gāmasīmam okkamitvā vasitvā pakkamantassa anāpatti, idha na tathā, idha anantare anantare aruṇuggamane nissaggiyam, tattha sattameti ayam imesam dvinnam viṣeso. āṅgāni pana cīvaranikkhepaṅgasampattito vipariyāyena, idha vuttanayena ca siddhattā na vuttāni. Tāni kāmam na vuttāni, tathāpi catutthamaṅgam viṣesitabbam, na pana viṣesitam. Kiṃkāraṇā? Idha vuttanissajjanakkamena nissajjetvā āpattidesanato, tatthāpannāpattivimokkhaḍḍipānattham. Saṃvaccharavippavutthampi rattivippavutthameva, pageva chārattam vippavuttham. Evam santepi tattha yathāvuttaṅgasampattiyā satī tattha vuttanayeneva nissajjitabbam. Hemante vā gimhe vā nissajjati ce? Idha vuttanayenāpi nissajjitum vaṭṭatīti nāpanattham catuttham āṅgam na viṣesitanti no takkoti ācariyo. Māsātikkantampi cīvaram “dasāhātikkanta”nti vatvā nissatthameva. Dvayena ūnamāsam hutvā “dasāhātikkanta”nti vatvā māsātikkantanti eke. Tathāpi sace paccāsācīvaram hoti, nissaggiyam “dasāhātikkanta”nti vatvā, mūlacīvaram pana “māsātikkanta”nti vatvā nissajjitabbam.

“Santaruttara”nti vā “saṅghāṭi”nti vā “cīvara”nti vā kiṃ ticīvaram, udāhu aññampīti. Kiñcettha – yadi ticīvaremeva paṭisiddham, pariyaṇnavasena acchinnacīvaracchindanadhovāpanavīññādiādivirodho. Atha aññampi, “niṭṭhitacīvarasmi”nti evamādinā virodhoti? Vuccate – na niyamato veditabbam yathāsambhavam gahetabbato. Tathā hi “cīvaram nikkhipitvā santaruttareṇa janapadacārikam pakkamantī”ti (pārā. 471) evamādisu ticīvaremeva. “Na, bhikkhave, santaruttareṇa gāmo pavisitabbo, santaruttaraparamam tato cīvaram sādhitabba”nti evamādisu yaṃkiñci, tathā sakuṇam katvā saṅghāṭiyo dātabbā, nivāsanam dātabbam, saṅghāṭi dātabbā, handa te, āvuso, saṅghāṭi, dehi me paṭantiādisu. Vuttañhetam “sabbāñhi cīvaram saṅghāṭitaṭṭhena ‘saṅghāṭi’ti vuccati”ti. Tathā “niṭṭhitacīvarasmi”nti etthāpīti eke. Antosamaye hi yāvadattham cīvaram anuññātam, tam sabbam kariyamānam kadā niṭṭhānam gacchissati, tasmā ticīvaremevāti eke. **Acīvarassānāpatti paccuddhārādisiddhitoti** kiṃ vuttam hoti? Udositasikkhāpadassa nippayojanabhāvappasāngato ticīvaravippavāse tecīvarassa āpattīti eke. Tatthetam vuccati na hoti āpatti paccuddhārādisiddhito. “Anāpatti antoaruṇe paccuddharati, vissajjeti”ti hi vuttam. Aññāthā paccuddharantassa, antoaruṇe vissajjentassa ca yāva añño nādhiṭṭhāti, tāva āpattim āpajjati yathāvuttanayena. Aññāthā sattabbhantareṇa vippavāsassatī vippavāsato yathārutamyeva satī vippavāse vippavāsato avippavāse satī avippavāsatoti.

Udositasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Tatiyakathinasikkhāpadavaṇṇanā

497. Nappahotiti lāmakaparicchadam na pāpuṇāti, teneva ticīvarassa muṭṭhipaṇcakādīlāmakaparicchadova tāva vutto. Cīvare paccāsā **cīvarapaccāsā**. Tenetaṃ dipeti – tam cīvaram pacchā labbhatu vā mā vā, yāva sā paccāsā chijjati, tāva idam mūlacīvaram ṭhapetum anujānāmi. “Cīvarapaccāsā”ti mariyādatthe nissakkavacanam, bhummatthe vā paccattavacanam kataṃ.

499-500. Niṭṭhitacīvarasmiṃ ...pe... cīvarāsā vā upacchinnātiādimhi tīsu cīvaresu aññataram kataṃ hoti, sesā atthi, rakkhati. Cīvarapalibodhassa upacchede, ubbhataṣmiṇca kathine samaye vā hemantassa samaye vā akālacīvaram uppajjeyya, khippameva kāretabbam. Satī pāripūriyā paccāsā na rakkhati, asatī natthi ce paccāsā, na rakkhati. “Anatthate kathine ekādasamāse uppanna”nti vacanato aparakattikā atthate vā anatthate vā samayova. Hemanto siyā samayo atthate, siyā asamayo anatthate. Tato param ekamsato asamayo vāti. “**Ādissa dinna**”nti idam idha alabbhamānampi atthuddhāravasena vuttam bhikkhunīnam **dutiyaniṣaggiye** (pāci. 738 ādayo) sesam akālacīvaram viya. Tattha hi bhikkhunisaṅghassa “sappattā bhājentū”ti evam ādissa dinnameva “akālacīvaram kālacīvara”nti adhiṭṭhahitvā bhājentiyā nissaggiyam. Tathā hi tattha yathā “akālacīvaram nāma anatthate kathine ekādasamāse uppannam, atthate kathine sattamāse uppanna”nti idam atthuddhāravasena vuttam, evamsampadamidam. Yadi evam “ekapuggalassa

idaṃ tuyhaṃ damhīti dinna’’nti idaṃ kimatthaṃ vuttaṃ, na hi taṃ bhājanīyanti ce? Abhājanīyasāmaññato vuttaṃ hoti. Yathā saṅghassa ādissa dinnāṃ atthatakathinehi eva bhikkhūhi abhājanīyattā akālacīvaraṃ nāma jātaṃ, evaṃ puggalikampi itarehīti attho. Evaṃ santepi kassaci siyā “ādissa dinnampi dasāhameva parihāraṃ labhati’’ti. Tassetāṃ pāṭikānkhaṃ. **Paṭhamakathine** “niṭṭhitacīvarasmīṃ bhikkhunā ubbhatasmīṃ kathine’’ti idaṃhi niratthakanti. Anubbhatasmīṃ hi kathine dasāhaparamameva dhāretabbanti viññātattā anādissa dinnameva sandhāyetaṃ vuttaṃ siyāti ce? Evaṃ santepi anādissa dinnampi anattatakathinānaṃ aparakattikāya dasāhameva parihāraṃ labhati “niṭṭhitacīvarasmīṃ bhikkhunā ubbhatasmīṃ kathine’’ti vuttattā. Āmantāti ce? “Anatthate kathine ekādasamāse uppanna’’nti vacanena virujjhati, tasmā yathāvuttanayenevettha sannīṭṭhānaṃ gantabbaṃ.

Anugaṅṅhipade vuttaṃ “paṭhamasikkhāpade sabbacīvarānaṃ yāvadatthacīvaravasena kathinamāsabbhantare dasāhātikamepi anāpatti parihārassa dinnattā. Yathā kathinamāsabbhantare ādissa dinnamakālacīvaraṃ kālacīvaraparihārameva labhati, tathā itaramāsepi labhatīti veditabbaṃ. Tasmā evaṃ ‘niṭṭhitacīvarasmīṃ bhikkhunā ubbhatasmīṃ kathine bhikkhuno paneva cīvaraṃ uppajjeyyā’ tiādīnā sikkhāpade siddhepi anattatakathinānaṃ pacchimakkattikamāsaṃ anujānantena ‘akālacīvaraṃ uppajjeyyā’ ti vuttaṃ. Evaṃhi avutte akālacīvaraṃ nāma ‘anatthate kathine ekādasamāse uppanna’’nti na sakkā vuttaṃ. Evaṃhi vacanato anattatakathinānaṃ atthatakathinānaṃ viya sabbacīvarānaṃ pacchimakkattikamāse dasāhātikame nissaggiyaṃ na hoti’’tiādi.

Bhiyyopi evaṃ vuttaṃ – yaṃ pana mayā “paṭhamakathine dasāhaparamaṃ atirekacīvaraṃ dhāretabba’’nti anuññātaṃ, tampi kathinamāsato bahi uppānameva, na antoti ayamattho dīpito hoti. Kathaṃ? Atirekacīvarassa dasāhaparihārato uddhaṃ āpajjitabbāpattīṃ ‘niṭṭhitacīvarasmīṃ bhikkhunā ubbhatasmīṃ kathine’’ti anupaññattiyā kathinabbhantare vāretvā tato uddhaṃ uppānesu dasāhātikame āpajjitabbāpattīṃ iminā sikkhāpadena vāretuṃ “akālacīvaraṃ uppajjeyyā’’tiādi vuttaṃ. Tena “kālepi ādissa dinnāṃ, etaṃ akālacīvaraṃ nāma’’ti vacanato kathinubbhārato uddhaṃ dasāhaparihāraṃ na labhatīti dīpitaṃ hoti, tehi saddhiṃ puna kathinubbhārato uddhaṃ paṇca divasāni labhatīti pasaṅgopi “niṭṭhitacīvarasmīṃ bhikkhunā ubbhatasmīṃ kathine bhikkhuno paneva akālacīvaraṃ uppajjeyyā...pe... khippameva kāretabba’’nti akālacīvarassa uppattikālaṃ niyāmetvā vuttattā nivārito hoti, tadubhayena kathinabbhantare uppānacīvaraṃ kathinubbhārato uddhaṃ ekadivasampi parihāraṃ na labhatīti siddhaṃ hoti. Evaṃ apare vadantīti.

Punapi vuttaṃ – ācariyā pana evaṃ vadeyyuṃ “niṭṭhitacīvarasmīṃ bhikkhunā ubbhatasmīṃ kathine bhikkhuno paneva akālacīvaraṃ uppajjeyyā’’ti ettha “niṭṭhitacīvarasmīṃ bhikkhunā ubbhatasmīṃ kathine’’ti vadanto evaṃ viññāpeti “etthantare tiṇṇānampi akālacīvarānaṃ uppatti abhāva’’nti. Kasmā pana padabhājane vitthāritānti? Vuccate – idaṃ sikkhāpadaṃ adhiṭṭhānaṃ sandhāya vuttaṃ, kintu paṭhame dasāhaṃ anujānitvā tasmīṃ appahonte sace paccāsā atthi, taveva vaḍḍhetvā māsāṃ anujānanto imampi atthavisesaṃ dīpeti akālacīvaraṃ nāma sammukhībhūtena bhājetabbantīpi dīpeti. Taṃ pana “ākaṅkhamānena bhikkhunā paṭigghetabba’’nti iminā sikkhāpadena vaḍḍhetvā vuttanti, tasmā tiṇṇipi padabhājane vitthāritānti.

“Khippameva kāretabbanti dasāhā kāretabba’’nti idaṃ pana pahonakabhāve purimasikkhāpadalakkhaṇenāti dīpetuṃ vuttaṃ, tasmā “evaṃ sīghanti vā lahanti vā’’tiādīnā avatvā “dasāhā’’ti vuttaṃ. Atthatakathinassa evaṃ hotu, anatthate pana kathine kathanti vutte anatthatassa paṭikkhepataṃ dassetīti vutto apassanto vighātaṃ āpajjati. **Ekatiṃse aruṅṅgamane nissaggiyanti** mahantenapi paccāsācīvarena saha ghaṭitampi tabbhāvaṃ anupatītvā nissaggiyaṃ hoti satī pacchimappamāṇasambhave, asati na hoti, puna ghaṭīte hoti, aññena ghaṭīte na hoti. Chinnaṃ aññavattu hoti. Pūbbaparicchedaṃ atikkantaṃ ghaṭītaṃ puna aññaparicchedaṃ labhatīti eke, upaparikkhitvā gahetabbaṃ. Aññatarasmīṃ **gaṅṅhipade** pana “saṅghassa vā idaṃ akālacīvaranti uddissa dinna’’nti ettha saṅghassa dinne āpatti nāma natthi, ‘sotassa raho’’tiādīsu viya paduddhārena vuttaṃ, tassa lābhaṃ sandhāyati ce? **Saṅghato vā uppajjeyyāti** anena siddhattā adhikamevā’’ti ca “saṅgho cīvarāni labhissatī gaṇo vā’’tiādīnāpi pāṭho atthi’’ti ca vuttaṃ. **Gaṅṅhipade** kosallatthaṃ pana mayā sabbaṃ likhitaṃ, suṭṭhu vicāretvā kathetabbaṃ.

Tatīyakathinasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Purāṇacīvarasikkhāpadavaṇṇanā

503-505. Bhattavissagganti bhattakiccādhīṭṭhānaṃ. Bhattakiccādhīṭṭhānavibhāganti porāṇā. **Tattha nāma tvanti** tattha tayā katakamme evaṃ akattabbē satī dhovāpissasi nāma. Atha vā so nāma tvanti attho. **Ubbhatosaṅghe upasampannāti** bhikkhūnaṃ santike upasampadāya paṭikkhittattā tadanupasaṅgabhaṃ evaṃ vuttanti veditabbaṃ. “Purāṇacīvara’’nti ettha purāṇabhāvadīpanatthameva “**sakīṃ nivatthampi sakīṃ pārutampi**’’ti vuttaṃ, tasmā “cīvaraṃ nāma channaṃ cīvarānaṃ aññatarāṃ cīvaraṃ vikappanupagaṃ pacchima’’nti vacanassa okāso na jātoti eke. Yasmā vikappanupagapacchimaṃ idha nādhippetāṃ, nivāsanapārūpanupagamevādhippetāṃ, teneva nisīdanapaccattharaṇe dukkaṭaṃ vuttaṃ, tasmā na vuttanti eke. Jātippanāvacanato yaṃ kiñci purāṇavatthaṃ dhovāpentassa nissaggiyameva, teneva “anāpatti cīvaraṃ ṭhapetvā aññaṃ parikkhāraṃ dhovāpeti’’ti vuttaṃ. Thavikampi hi asucimakkhitaṃ paribhuttaṃ dhovāpeti, nissaggiyameva oḷārikattā, appatirūpattā ca. Teneva **kaṅkḁhāvitarāṇiyaṃ** imasmīṃ ṭhāne cīvaraparicchedo na vuttoti eke, vicāretvā vuttataraṃ gahetabbaṃ. “**Rajitvā kappam katvāti** kappiyaṃ katameva nivāsetuṃ, pārūpituṃ vā vaṭṭati, netara’’nti vuttaṃ. Iminā ca majjhimattheravādo upatthambhito hoti, nopatthambhito. **Rajitvāti**ādi pana vinayavidhidassanatthaṃ vuttanti mama takko. Yathā aññātikāya aññātikasaññivāre tiṇi catukkāni, evaṃ vematikaññātikavāresu cāti nava catukkāni honti. Etthāha – ekavāraṃ dhovitvā dhovanesu dhuraṃ nikkhipitvā puna “duddhota’’nti maññamānā dhovati, anāpattiyā bhavitabbaṃ, dutiyavāraṃ avuttā dhovati nāma hotīti? Vuccate – sace bhikkhu “alaṃ ettāvātā dhotenā’’ti paṭikkhipati, puna dhovantī avuttā dhovati nāmāti yujjati. No ce, vuttāva hotīti veditabbaṃ. Bhikkhussa līṅaparivattane ekatoupasampannāya vasena āpatti sākiyānānaṃ viya.

506. Ekena vatthunāti yena kenaci paṭhamena. “Tiṇṇaṃ catukkānaṃ vasenā’’ti pāṭho. Bhikkhūnaṃ santike aṭṭhavācīkāya upasampannāya pākāṭattā taṃ avatvā sākiyāniyova vuttā apākāṭattā.

Purāṇacīvarasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Cīvarapaṭiggahaṇasikkhāpadavaṇṇanā

508-510. Apaññatte sikkhāpadeti ettha “gaṇamhā ohīyanasikkhāpade”ti likhitam. Araññāvāsīnisedhanasikkhāpade apaññatteti eke, “taṃ na sundara”nti vadanti. **Vihatthatāyāti** āyāsena.

512. Upacāroti dvādasahattho. **Mahāpaccariyam, kurundiyañca vuttanti** ettha rattibhāge dhammakathikassa bhikkhuno bahūsu cīvarasu mahājanena pasādādānavasena paṭikkhittesu punadvase “upāsakānaṃ pasādādānāni etān”ti suddhacittena gaṇhantassa doso natthi, “bhikkhunīhipi dinnāni idha santī”ti ñatvā gaṇhato doso. **Taṃ acittakabhāvenāti** bhikkhunīhi dinnabhāvaṃ ñatvā bahūsu tassā cīvarassa ajānanenāti attho. **Paṃsukūlaṃ adhiṭṭhahitvāti** “bhikkhunīhi nu kho dinnam siyā”ti avikappetvā “paṃsukūlaṃ gaṇhām”ti gaṇhantassa vaṭṭati. **Kurundiādīsu** vuttopi attho ayameva, ekam, “acittakabhāvenā”ti vacanena “yathā tathā gaṇhituṃ vaṭṭatī”ti uppathova paṭisedhitoti apare. Evaṃ **dhammasirithero** na vadati, ujukameva vadatīti papañcitam. Tasseva visayo, tassāyaṃ adhippāyo – yathā “paṃsukūlaṃ gaṇhissatīti ṭhapitaṃ kāmam bhikkhunisantakampi avikappetvā paṃsukūlaṃ adhiṭṭhahitvā gaṇhetuṃ vaṭṭatī”ti vuttam, tathā dhammakathikassa bhikkhunīyā dinnampi apaññāyamānaṃ vaṭṭatīti, tasmā taṃ vuttam mahāpaccariyam, kurundiyañca acittakabhāvena na sametīti. Paṭikkhepo pana vikappaggahaṇe eva ruhati. Aññathā pubbāparam virujjhatīti. Taṃ na yuttam paṃsukūlena asamānattā. Paṃsukūlabhāvena saṅkārakūṭādīsu ṭhapitaṃ bhikkhunīhi, na taṃ tassā santakam hutvā ṭhitaṃ hoti. Assāmikañhi paṃsukūlaṃ sabbasādhāraṇaṇca, aññopi gaṇhetuṃ labhati. Idam pubbeva “bhikkhunīnam cīvara”nti jānitvāpi paṃsukūliko gaṇhetuṃ labhati tadā tassā asantakattā. “Paṃsukūlaṃ adhiṭṭhahitvā”ti sallekhakkamanidassanatham vuttam. Maṃsam dadantena tathāgatena sallekhato kappiyampi bhuttam nissaggiyam cīvaramāha yo maṃsam kathanti sayamādiseyyāti.

Acittakattā katham paṃsukūlaṃ vaṭṭatīti ce? Tāya tassa adinnattā, bhikkhunāpi tato bhikkhunito aggahitattā ca. Assāmikampi hi paṃsukūlaṃ aññissā hatthato gaṇhāti, na vaṭṭati “aññatikāya bhikkhunīyā cīvaram paṭiggahaṇe”ti vuttalakkhaṇasambhavato. Aññatikāya santakam ñātikāya hatthato gaṇhāti, vaṭṭatīti eke. Yathā sikkhamānasāmaṇerādīnaṃ hatthato paṭiggahaṇantassa anāpatti, tathā **kaṅkhāvitaraṇiyañca** “aññatikāya hatthato gahaṇa”nti (kaṅkhā. aṭṭha. cīvarapaṭiggahaṇasikkhāpadavaṇṇanā) aṅgam vuttam. Tathā ñātikāya santakam sikkhamānāya, sāmaṇeriyā, upāsakassa, upāsikāya, bhikkhussa, sāmaṇerassa santakam aññatikāya bhikkhunīyā hatthato gaṇhantassa ca anāpatti evaṃ yathāvuttalakkhaṇasambhavatoti eke, teneva “ekatoupasampannāya cīvaram paṭiggahaṇatī”ti avatvā “hatthato paṭiggahaṇatī aññatra pārivattakā, āpatti dukkaṭassā”ti (pārā. 513) vuttam, tasmā aññatikāya santakampi ekatoupasampannāya hatthato paṭiggahaṇantassa dukkaṭa”nti vadanti, ubhopete na sārato daṭṭhabbā, kāraṇam pariyesitabbam.

514. Ko pana vādo pattatthavikādīsūti anadhiṭṭhātabbesu bahūsu paṭalesu. Tenevāha **mātikāṭṭhakathāyam** “pattatthavikādimhi anadhiṭṭhātabbaparikkhāre”ti. Adhiṭṭhānupagesu vā tesam parikkhāratā bhisichaviyā viya anāpatti. Kim paṭaparissāvanam parikkhāram na hotīti? Hoti, kintu taṃ kira nivāsanādicīvarasādhānattā na vaṭṭati. Tasmā idha nivāsanādicīvarasādhanam vikappanupagapacchimaṃ cīvaram nāma. Anantarāṭṭe nivāsanapārūpanupagamevāti sannīṭṭhānam. Evaṃ sante **kaṅkhāvitaraṇiyam** (kaṅkhā. aṭṭha. cīvarapaṭiggahaṇasikkhāpadavaṇṇanā) kappanupagapacchimatā, pārivattakābhāvo, aññatikāya hatthato gahaṇanti tīveva aṅgāni avatvā aparikkhāratāti catutthamaṅgam vattabbanti ce? Na vattabbam, imasmim sikkhāpade pattatthavikādiaparikkhāraṇassa acīvarasāṅkhyattā. Paṭhamakathinādīsu vikappanupagatā pamāṇam, idha kāyaparibhogupagatāti. “Aññam parikkhāra”nti uddharitvā “pattatthavikādimhi yamkiñc”ti vuttattā vikappanupagampi pattatthavikādim gaṇhituṃ vaṭṭati, “paṭaparissāvanamp”ti vuttatṭhāne ca “cīvaram nāma vikappanupagapacchima”nti vacanato paṭaparissāvanam cīvarameva, na parikkhāram. “Ko pana vādoti nigamanavacanampi sādha”nti keci vadanti, paṇṇattim ajānanato acittakam, na vatthum, “aññatikāya bhikkhunīyā santakabhāvājānanato, cīvarabhāvājānanato ca acittaka”nti **anugaṇṭhipade** vuttam.

Cīvarapaṭiggahaṇasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Aññātakaviññattisikkhāpadavaṇṇanā

515. Parikkhārānanti upayogathe sāmivacanam. **Ekasātakanti** bhāvanapūṃsakam, “aññātakam moghapurīsā”ti vacanena pavāritopi adātukāmo aññātakam appavāritatṭhāne tiṭṭhatīti dīpitaṃ hoti. Aññathā “anāpatti pavāritāna”nti iminā virujjhati.

517. Neva tāva viññāpetabbam, na bhañjitabbanti anacchinnānam cīvarānam attano santakānam atthitāya, tattha paccāsābbhāvato ca. Paccāsā kittakam kālam rakkhatīti? Yāva gāmantarā, yāva addhayaōjanāti eke. Yāva dassanasavanūpacārāti eke. Yāva aññe na passantīti eke. Yāva paccāsā chijjatīti eke. Yāva sākāpālāsapariyesanabhañjanasajjanakālaparicchadāti eke. Idam sabbam yathāsambhavam yujjati. Katham paññāyatīti ce? “Sace pana etesam vuttappakārānam gihivatthādīnam bhisichavipariyantānam kiñci na labbhati, tena tiṇena vā paṇṇena vā paṭicchadetvā āgantabba”nti aṭṭhakathāvacanato.

Na tāva therānam dātābbānti na tāva attano ruciyā dātābbāni, yadā therā “dethāvuso”ti vadanti, tadā dātābbāni. “Evaṃ sati daharāpi acchinnacīvaratṭhāne tiṭṭhanti, sākāpālāsam bhañjituṃ vaṭṭatī, na aññathā. “Yehi kehici vā acchinnam hotīti hi vutta”nti vuttam. Ācariyo pana evam vadati “attano ruciyāpi dātum labhanti”ti. Tathā hi **aṭṭhakathāyam** “paribhogajijñam vā”ti ettha ca “acchinnacīvarānam ācariyupajjhāyādīnam attanā tiṇapaṇṇehi paṭicchadetvā dinnacīvarampi saṅgahaṃ gacchatī”ti vuttum yujjati”ti vuttam. Athāpi siyā ācariyādīhi “āharāvuso”ti vuttiveva, nāvutteti, na, “kehici vā acchinnā”nti ettha vuttatesato dutiyalesassa avisesabhāvappasaṅgatoti. Atha kimattham “na tāva therānam dātābbānti”ti vuttanti ce? Yāva therānam atthāya sākāpālāsāni bhañjati, tāva na dātābbāni, tato tāni theruddissakāni sākāpālāsāni sayam paridāhitvā vināpi therāntiyā attano ruciyā dātābbāni, bhūtagāmapātabyatāya pācittiyam na hoti satthunāpi anuññatattā. “Tiṇena vā paṇṇena vā”ti hi vuttam, taṃ kappiyameva sandhāya vuttanti ce? Na, “tadalābhe na tveva...pe... dukkaṭassā”ti vacanavirodhato. Etthāha – dukkaṭabhayā pācittiyavattum ce atikkamitabbam, tadalābhe thullaccayavattum saṅghikam, tadalābhe pārājikavattupī atikkamitabbam siyāti? Na, pārājikassa lokavajjattā. Apica na sabbam bhūtagāmaṃ pācittiyavattumeva, tato dukkaṭādivattupī atthi, anāpattivatthupī kālodisakam, tasmā idam tadā anāpattivatthukanti veditabbam. Kittāvatā bhikkhu acchinnacīvaro naṭṭhacīvaro hotīti? Ettāvatā naggo hotīti eke. Vikappanupagapacchimbhāvena, vikappanupagapacchimmādim katvā viññāpentassa āpattīti eke. Nivāsanapārūpanupagābhāvenāti

eke. Ticivārabhāvenāti eke. Santaruttaraparamābhāvenāti eke. Ayaṃ **ekēvādo** yutto “santaruttaraparamaṃ tato cīvaraṃ sādītābba”nti hi vacanato, tasmā santaruttare sati vikappanupagapacchimāṃ viññāpentassa paṭilābhena nissaggiyaṃ. Yadi evaṃ “viññāpetvā paṭilābhēya nissaggiya”nti sikkhāpadena bhavitābanti ce? Tanna, tadatthasiddhito nānatthattā dhātūnaṃ. Kiṃ vuttam hoti? Yathā hi “tikkhattum methunaṃ dhammaṃ abhiviññāpesi”ti (pārā. 36) vutte pavattesi attho, tathā idhāpi “cīvaraṃ viññāpeyyā”ti viññattiyā pavatteyya uppādeyyāti attho.

Tena nivatthoti taṃnivattho. Aññassa alābhena tameva paribhuñjato jirati, na lesena. **Attanāti** sayameva vattum yujjati, tasmā ayuttaparibhogena aparibhuñjitvā yuttaparibhogavasena paribhuñjato jinnaṃ paribhogajinnaṃ nāma. Tassa sabhāgānaṃ acchinnakāle dānampi yuttaparibhoge eva saṅgahaṃ gacchati adhippāyo. “Ime kira dve lesā aṭṭhakathāyo, vācentānaṃ ācariyānaṃ matanti **dhammasirithero āhā**”ti vuttam.

521. Nisīditum vā nipajjitum vā na labhatīti yathāsukhaṃ na labhatīti adhippāyo. “Aññassatthāyā”ti etthāpi “ñātakānaṃ pavāritāna”nti anuvattati eva. Atthāya kassa? Tasseva aññassa. Yathā aññātake tikapācittiyāṃ, tathā appavāritepīti dassanattamā “ñātakānaṃ pavāritāna”nti vuttam. Aññathā “ñātake ñātakasaññā”ti iminā siddhattā na niccaṃ sesaṃ āpajjati. Apicettha aññātakaggahaṇena appavāritaggahaṇaṃ hoti, appavāritaggahaṇena aññātakaggahaṇaṃ, aññātakā hi appavāritā honti. Tathā ñātakaggahaṇena pavāritaggahaṇaṃ hoti, katthaci na hoti. Na pavāritaggahaṇena ñātakaggahaṇaṃ hotīti imassa atthavisesassa dassanattamā “ñātakānaṃ pavāritāna”nti vuttam. Tathā hi aññātikāya bhikkhuniyā appavāritāya ca cīvaraṃ aññatra pārivattakā paṭiggaṇhantassa āpatti. Nātikāya pana pavāritāya ca vissāsaṃ gaṇhāti, anāpatti. Tathā purāṇacīvaraṃ ñātikāya anāpatti, pavāritāya pana tikapācittiyameva. Nātakānaṃ ekaccānaṃ purāṇacīvaraṃ nāma dātum vaṭṭati, na pavāritānaṃ. Tikacchedo ca mātikāpadeneva hoti, na aññena. Tatthāpi ekeneva, na dutiyādīhīti ayaṃ vinaye dhammatā vedītābba.

Aññātakaviññāttisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Tatuttarisikkhāpadavaṇṇanā

522-4. Paggāhikasālaṃ vāti dussapasāraṃ vā. Hatthena paggahetvā ṭhatvā sālāyaṃ pasāretabbadussaṃ pasārentīti codanā. **Ticivārikenevāti** vinayaticivārikena. So hi adhiṭṭhahitvā ṭhatitaparikkhāraṇācādisu santesupi ticivāre acchinne santaruttaraparamaṃ viññāpetvā gahetum labhati. **Aññathāpīti** “pamāṇikaṃ ticivāraṃ parikkhāraṇāvasena adhiṭṭhahitvā paribhuñjato tasmim naṭṭhe bahūnīpi gahetum labhati, na santaruttaraparama”nti ca, tasmā **taṃ vibhāganti** “ticivārikassa taṃ vibhāganti attho, na parikkhāraṇācādisā”ti ca keci vadanti. Ācariyo pana “**aññenāti** aticivārikena, **aññathāti** ito vuttaggahaṇaparicchedato aññenā”ti ettakameva vadati. Aññathāti pana sace tīnīpi naṭṭhāni, santaruttaraparamaṃ gaṇhitabbaṃ, sace dve vā ekaṃ vā naṭṭham, tena “aññathāpī”ti dassanattamā vuttanti eke. **Gaṇṭhipadesu** vicāraṇā eva natthi, tasmā upaparikkhitvā gahetabbaṃ. **Pakatiyā santaruttarena carati**, sāsāṅkasikkhāpadavasena vā taṃsammutivasena vā tatiyassa alābhena vā.

526. “Pamāṇameva vaṭṭati”ti sallekhadassanattamā vuttam. Taṃ micchā gahetvā ñātakādiṭṭhāne taduttari gaṇhantassa āpattīti ce? **Taṃ pālīyā na sameti**, “anāpatti ñātakānaṃ pavāritāna”nti hi pālī. Ettha ca pavāritā nāma acchinnakālatō pubbe eva pavāritā, na acchinnakāle. “Abhihaṭṭhum pavāreyyā”ti hi vuttam, tasmā yo acchinnakālassatthāya pavāretī, ubhopi appavāritā evāti vedītābba. Te hi acchinnakāraṇā naṭṭhakāraṇāva denti nāma. Apica yathā piṭṭhisamaye satuppādam katvā ñātakapavāritatṭhānato vassikasāṭhikaṃ nipphādentassa tena sikkhāpadena nissaggiyaṃ, tathā idhāpi ñātakapavāritatṭhānēpi acchinnanattakāraṇā na vaṭṭati, tasmā “aṭṭhakathāsu pamāṇameva vaṭṭati”ti vuttavacanameva pamāṇa”nti **dhammasirithero āhā**, taṃ ayuttam, kasmā? Yasmā idaṃ sikkhāpadam taduttari viññāpentassa paññattam, tasmīṅca “aññātakō gahapati vā gahapatānī vā”ti **mātikāya** pālī, **vibhāge** ca “aññātakō nāma mātito vā...pe... asambaddho”ti pālī, **anāpattivāre** ca “ñātakānaṃ pavāritāna”nti pālī, tasmā tividhāyapi pālīyā na sameṭīti ayuttameva, tasmā kevalam sallekhameva sandhāya vuttanti apare. Upari kāṇamātāsikkhāpade **aṭṭhakathāsu** pana “tesampi pātheyyapahēnakatthāya paṭiyattato pamāṇameva vaṭṭati”ti vuttam, na pana “pālīyā na sameṭī”ti vuttam, na tattha ca idha ca nānākaraṇam paññāyati, tasmā therassa laddhi sundarā viya mama khāyati, vīmaṃsitabbaṃ. Yasmā panidaṃ sikkhāpadam aññassatthāya viññāpanavatthusmimyeva paññattam, tasmā idha “aññassatthāyā”ti na vuttam. “Sesaṃ uttānatthamevā”ti pāṭho. “**Aññassatthāyā**”ti nidānavirodhato na vuttam. Tathāpi anantare vuttanayena labbhatīti ācariyo. Evarūpesu gahapatipaṭisaṃyuttasikkhāpadesu kiñcāpi “gahapati nāma yo koci agāraṃ ajjhāvasati”ti vuttam, tathāpi pañca sahadhammike ṭhapetvā avasesā ca sikkhāpaccakkhātako ca tīthiyo ca vedītābbo.

Tatuttarisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Paṭhamaupakkhaṭasikkhāpadavaṇṇanā

527-8. Api hoti cittanti attho. **Meyyāti** pāthassa mayhanti attho. Na ime sukarā, “na imesaṃ sukarā”ti vā pāṭho. “Tassa na imesaṃ sukarā acchādetunti attho”ti likhitaṃ. “Pubbe appavārito”ti vacanato tasmim khaṇe pavāritopi appavāritova hotīti.

Paṭhamaupakkhaṭasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Dutiyauupakkhaṭasikkhāpadavaṇṇanā

532. Dutiyauupakkhaṭena kiṃpayojananti? Natthi, kevalam aṭṭhuppattivasena paññattam bhikkhuniyā rāhonisajjasikkhāpadam viya. Evaṃ sante tanti anāropetabbaṃ bhavēya vināpi tena tadatthasiddhito, anissarattā, anāropetum anuññātantā ca. Vuttañhetam “ākāṅkhamāno, ānanda, saṅgho...pe... samūhaneyyā”ti (dī. ni. 2.216). Idaṃ sabbamakāraṇam. Na hi buddhā appayojanaṃ vācam nicchārentī, pageva sikkhāpadam, tenevāha **aṭṭhakathāyaṃ “tañhi imassa anupaññāttisādisa”**ntiādi. Anupaññānti ca nippayojanā natthi, taṃsādisañcetam, na nippayojananti dassitam hoti, evaṃ sante ko panettha viśesoti? Tato āha “paṭhamaupakkhāpade ekassa pīḷā

katā, dutiye dvinnaṃ, ayamettha viseso’’ti. Iminā atthavisesena ko panañño atirekattho dassitoti? **Porāṇagaṇṭhipade** tāva vuttaṃ ‘‘ekasmimpi vatthusmiṃ ubhinnaṃ piḷā kātuṃ vaṭṭati ayamatirekattho dassito’’ti. Tenetaṃ dīpeti ‘‘na kevalaṃ paṭiladdhacīvaragaṇanāyeva āpattigaṇanā, piḷitapuggalasaṅkhātavattugaṇanāyapi’’ti.

Honti cettha –

‘‘Vatthuto gaṇanāyāpi, siyā āpatti nekatā;
Iti sandassanattaṅca, dutiyūpakkaṭṭaṃ idha.

‘‘Kāyasamaṃsaggasikkhāya, vibhaṅge viya kintetaṃ;
Ekitthiyāpi nekatā, āpattinaṃ payogato’’ti.

Apicetaṃ sikkhāpadaṃ taṃjātikesu sikkhāpadesu sabbesupi gahetabbavinicchayassa nayadassanappayojananti veditabbaṃ. Āha ca –

‘‘Aññātikāya bahutāya vimissatāya,
Āpattiyāpi bahutā ca vimissatā ca;
Icevamādividhisambhavadassanattaṃ,
Satthā upakkaṭṭamidaṃ dutiyaṃ avocā’’ti.

Tassāyaṃ saṅkhepato adhippāyapubbaṅgamā vicāraṇā – purāṇacīvaraṃ ekameva bhikkhu bhikkhunhi dvīhi, bahūhi vā dhovāpeti, bhikkhunigaṇanāya pācittiyagaṇanā, tathā dvinnaṃ, bahūnaṃ vā sādharmaṇaṃ ekameva cīvaraṃ aññatra pārivattakā paṭiggaṇhāti, idhāpi tathā dvinnaṃ, bahūnaṃ vā sādharmaṇamekaṃ viññāpeti, viññātapuggalagaṇanāya āpattigaṇanā. Tathā aññesupi evarūpesu sikkhāpadesu nayo netabbo. Ayaṃ tāva bahutāya nayo. Missatāya pana ñātikāya, aññātikāya ca ekaṃ dhovāpeti, ekato niṭṭhāpane ekaṃ pācittiyam. Atha ñātikā paṭhamam thokaṃ dhovivā ṭhitā, puna aññātikā sudhotam karoti, nissaggiyam. Atha aññātikā paṭhamam dhovati, pacchā ñātikā sudhotam karoti, aññātikāya payogavasena bhikkhuno dukkaṭṭameva. Aññātikāya ca ñātikāya ca aññātikasaññi, vematiko, ñātikasaññi vā dhovāpeti, yathāvuttanayena nissaggiyadukkaṭṭādiāpattibhedagaṇanā veditabbā. Tathā aññātikāya ca ñātikāya ca santakam cīvaraṃ ubhohi ekato diyyamānaṃ paṭiggaṇhantassa, aññātikāya eva hatthato paṭiggaṇhantassa ca nissaggiyameva. Atha ñātikāya anāpatti. Atha ubhosu aññātikādisaññi vuttanayeneva nissaggiyadukkaṭṭādiāpattibhedagaṇanā veditabbā. Tathā aññātakaviññāttisikkhāpadesupi yathāsambhavaṃ nayo netabbo. Ayaṃ missatāya nayo. Ādi-saddena pana aneke aññātikā viññāttaviññāttapuggalagaṇanāya dukkaṭṭam. Eko deti, eko na deti, nissaggiyam. Atha aviññatto deti, na nissaggiyam. Atha viññāttaviññāttanaṃ sādharmaṇam viññatto deti, nissaggiyameva. Ubho denti, nissaggiyameva. Aviññatto deti, nissaggiyena anāpatti. Viññāttassa vacanena aviññatto deti, anāpatti eva. Tathā upakkaṭṭādisupi yathāsambhavaṃ nayo netabbo.

Dutiyaupakkaṭṭasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Rājasikkhāpadavaṇṇanā

537. ‘‘Na kho mayaṃ, āvuso, cīvaracetāpannaṃ paṭiggaṇhāma...pe... kālena kappiya’’nti ito pubbe eva rūpiyapaṭiggaṇaṇasikkhāpadassa paññattattā vuttaṃ. Aññāthā āyasmā upanando maṃsassa cetāpannaṃ ekampi kahāpaṇam hatthena paṭiggaṇhanto tato mahantataraṃ cīvaracetāpannaṃ kathaṃ na paṭiggaṇhissati, evaṃ santepi cīvarapaṭisaṃyuttattā **cīvaravagge** saṅgāyimsūti.

538-9. ‘‘Āgatakāraṇam bhañjati’’ti vuttattā nanu puna codetaṃ na labhatīti eke. Āgamanassa sāthakaṃ na hoti, cīvaraṃ na labhissati paṭisanthārassa katattāti eke. Codanālakkaṇam na hotīti katvā vuttanti eke. ‘‘Ṭhatvā codemi’’ti āgato taṃ ṭhānaṃ bhañjati, karoti cekaṃ, tīṇipi ce karoti, ekameva, ekavacanattāti eke. Tīṇi ṭhānāni bhañjati eke. **Upatisatthero** ‘‘na codanādiṃ bhañjati, codetukāmo akattabbaṃ akāsi, tena vattabhedo dukkaṭṭa’’nti vadati. **Dhammasiritthero** pana ‘‘āsane ce nisīdati, ekāya nisajjāya dve ṭhānāni bhañjati. Āmisaṃ ce paṭiggaṇhāti, ekena paṭiggaṇhena dve ṭhānāni bhañjati. Dhammaṃ ce bhāsati, dhammadesanasikkhāpade vuttaparicchedāya ekāya vācāya dve ṭhānāni bhañjati, taṃ sandhāya vutta’’nti vadati. ‘‘Yatthā’’ti vutte attano eva santikaṃ gantabbanti vuttaṃ viya hoti. Tena vuttaṃ ‘‘byañjanaṃ pana na sameti’’ti. Upāsakehi ānattā taṃ. **Mūlaṃ asādiyantena**ti mūlassa akappiyabhāve sati asādiyantena. Tañca kho cittaṃ, na mukhena. Sace evaṃ vutte akappiyam dasseti katvā cittaṃ akappiyam icchantova mukhena kappiyam niddisati ‘‘cīvaraṃ me dethā’’ti, na vaṭṭati. Paṭilābhe rūpiyapaṭiggaṇaṇasikkhāpadena āpatti.

Tatrāyaṃ vicāraṇā – cittaṃ sādīyantopi mukhena kappiyavohārena ce voharati ‘‘kahāpaṇārahena, pādārahena vā kappiyabhaṇḍena idañcaidañca āharā’’ti. Kiñcāpi rūpiyam sandhāya vadati, vaṭṭati eva. Kasmā? Kañci sassuṭṭhānakaṃ bhūmipadesam sandhāya ‘‘sīmaṃ demāti vadanti, vaṭṭati’’ti vacanato, ‘‘vihārassa demā’’ti vutte ‘‘paṭikkhipitum na vaṭṭati’’ti vacanato ca. **Anugaṇṭhipade** pana vuttaṃ ‘‘saṅgham sandhāya ‘vihārassa demā’’ti dinnaṃ garubhaṇḍam na hoti, dakkhiṇodakam sampaṭicchitum, ‘sādhu’’ti ca vattum, anumoduṭṭa vaṭṭati. Kasmā? Saṅghassa ‘vihāro’’ti nāmābhāvato, khettasseva ‘sīmā’’ti nāmābhāvato ca, cittaṃ ārammaṇam kataṃ appamāṇam, kappiyavohārova pamāṇam. Kappiyamevācikkhitattā ‘na tvevāham, bhikkhave, kenaci pariyaṇena jātarūparajataṃ sādīttabbaṃ pariyesitabbanti vadāmi’’ti (mahāva. 299) vacanenapi na virujjhati. Kappiyavacanapaccayā dāyako sayameva kattabbayuttakaṃ jānissatīti adhippāyato dāyakena etassa adhippāyam ṇatvā kappiyakārakassa hatthe ṭhapitaṃ bhikkhussa santakameva hoti’’ti. Idaṃ sabbamayuttaṃ, kasmā? Sīmāvihāravacanassa dāyakavacanattā. Idha ca bhikkhuno vacanaṃ pamāṇam. Tenevāha ‘‘athāpi ‘mama taḷākam vā pokkharāṇim vā saṅghassa dammi’’ti vutte ‘sādhu, upāsaka, saṅgho pāṇiyam pivissati’’tiādiṃ vatvā paribhuñjituṃ vaṭṭati evā’’ti. Aññāthā khettaṃ sandhāya bhikkhuno khettaṃ paṭibaddhavacanāni sīmāvacanena kappantīti āpajjati. Avihārassa ca bhikkhussa rūpiyam dassetvā ‘‘idaṃ vihārassa dammi’’ti vutte attano atthāya diyyamānaṃ jānantenāpi taṃ appaṭikkhipitabbaṃ. Tathā kahāpaṇārahādino akappiyabhaṇḍabhāvaṃ, kahāpaṇādibhāvameva vā jānantameva sandhāya

tathāvoharantassa ca anāpattī āpajjati. “Na tvevāham, bhikkhave, kenaci pariyāyenā”ti nippadesato vuttattā na sakkā lesam oḍdetuntī no takko, vicāretvā pana gahetabbaṃ. “No ce icchatī, na kathetabba”ntī vacanato yathāvuttasāmicīyā akarāṇe anāpattī dukkaṭassāti dasseti.

“Aññātaakaappavāritesu viya paṭipajjitabba”ntī vacanato yathāvuttasāmicimpī na katvā ce nipphādeti, aññātakaviññattisikkhāpadena kāretabbotī dasseti. Kappiyakārakā sayameva codetvā denti, vaṭṭati. “Sayam karaṇameva paṭikkhitta”ntī ca vadanti. **Piṇḍapātādīnaṃ ...pe... eseve nayo**ti ettha “dukkaṭa”ntī vadanti, taṃ na sundaram, **dadantesupīti api**-saddena saṅghahitattā nissaggiyapācittiyameva. Jātarūparajataṃ “saṅghe sādite dukkaṭa”ntī ca vikappenti. Taṃ viresetvā navuttattā pācittiyamevāti dasseti. “Nissaggiyamevāti yevāpanakasikkhāpadesu siyā”ti vadanti, upaparikkhitabbaṃ. “Yassa kassaci hi aññassa... pe... **mahāpaccariyaṃ** vutta”ntī vacanato apabbajitānaṃ antamaso mātāpitūnampi atthāya sampācicchantaṃ dukkaṭamevāti dasseti.

Sabbattha sampācicchanaṃ nāma “uggaṇḥeyya vā uggaṇḥāpeyyavā upanikkhitaṃ vā sādiyeyyā”ti evaṃ vuttalakkaṇameva. Evaṃ santēpi katthaci paṭikkhīpitabbaṃ, katthaci na paṭikkhīpitabbaṃ, katthaci paṭikkhitaṃ sādītuṃ vaṭṭati, evaṃ appaṭikkhitaṃ kiñci vaṭṭati, idaṃ sabbampi dassetuṃ “**sace panā**”ti vitthāro āraddho. Tattha “cetiya...pe... na vaṭṭati”ti vacanato appaṭikkhitaṃ vihāssa dīnaṃ sādītuṃ vaṭṭatīti siddhaṃ. Tathā therassa “mātuyā demā”tiādīnā vuttepi paṭiggahaṇe āpatti pācittiyameva. **Sāpattiko hotīti** ettha kāya āpattiyā sāpattiko hotīti? Dukkaṭāpattiyāti eke. Na yāya kāyaci, kevalaṃ aṭṭhāne codeṭṭi katvā “sāpattiko”ti vuttaṃ. Yathā kathanti? “Pañcahi, bhikkhave, aṅgehi samannāgato saddhivihāriko paṇāmetabbo...pe... paṇāmento anatisāro”ti (mahāva. 68) ettha na sammāvattantaṃveva apanāmentassa dukkaṭaṃ vuttaṃ. Yathāha – “na ca, bhikkhave, asammāvattanto na paṇāmetabbo, yo na paṇāmeyya, āpattidukkaṭassā”ti (mahāva. 68), tasmā adhimattapemādiabhāvepi apanāmentassa anāpattī dissati. Apica “sātisāro hotīti”ti vuttaṃ. Evaṃsāpattidamidaṃ daṭṭhabbaṃ. **Aṭṭhakathāya** “sātisāro hotīti sadoso hoti, āpattiṃ āpajjati”ti (mahāva. aṭṭha. 68) vuttattā na yuttanti ce? Na, tadanantaremeva taṃmicchāgāhanivattantaṃ, tasmā “na sammāvattanto paṇāmetabbo”ti vuttattā anāpattikā katāti. Dukkaṭāpattī hotīti ācariyo, vīmaṃsitabbaṃ. “**Kappiyabhaṇḍampi akappiyamevāti** taḷākato nipphannadhaññena parivattetvā laddhaṃ gorasampi na vaṭṭati”ti vuttaṃ.

Kappiyavohārepi vidhānaṃ vakkhāma, seyyathidaṃ – “**udakavasenā**”tiādi. **Dubbinibbhogaṃ hotīti** idaṃ parato “tasseva akappiyaṃ. Kasmā? Dhaññassa vicāritattā”ti iminā asadisam, tasmā suvuttaṃ. Idañhi bhikkhussa payogavasena ādito paṭṭhāya uppanna missanti. Akatapubbaṃ **navasassaṃ** nāma. **Khale vā ṭhatvā rakkhatīti** “idaṃ vā ettakaṃ vā mā gaṇha, idaṃ gahetuṃ labbhatī”ti vā “īto apanehi, idha puñjaṃ karohī”ti evamādinā vā payogena ce rakkhati, taṃ akappiyaṃ. “Sace mayiṭṭhite rakkhitaṃ hotīti rakkhati, gaṇhante vā passitvā ‘kiṃ karothā’ti, bhaṇāti vaṭṭati”ti vuttaṃ, taṃ yuttaṃ. **Rūpiyapaṭiggahaṇasikkhāpade** “dvāraṃ pidahitvā rakkhantaṃ vasitabba”ntī hi vuttaṃ. **Tasseva taṃ akappiyaṃ**. Kasmā? Apubbassa anuppāditattā. Heṭṭhā “sassaṃ katvā āharathā”ti vuttaṃ pana na vaṭṭatīti. Paṇṇepi eseve nayo. “Pakatiyā sayameva karontānaṃ ussāhajananto”ti vuttaṃ. Kasmā? “Kahāpaṇānaṃ vicāritattā”ti vacanato, pageva uṭṭhāpitattāti siddhaṃ hoti. Sace dāyakā vā saṅghassa gāmakhettārāmādim keṇiyā gahitamanussā vā tattha kuṭumbino “ime saṅghassa kahāpaṇā āhaṭā”ti vadanti, “na kappati”ti ettakameva vattabbaṃ. Kappiyakārakāva ce vadanti, “saṅghassa kahāpaṇā na kappanti, sappiādīni vaṭṭanti”ti vattabbaṃ, tasmā “saṅghassa kappiyakārake vā guttaṭṭhānaṃ vā ācikkhathā”ti vatvā tehi sampādītaṃ kenaci akattabbatāya “iminā sappiṃ āharāhi”ti vicāreti niṭṭhāpetvā itaresaṃ kappiyaṃ parato **pattacatuṅke** catutthapatto viya. Vuttañhi tattha “ime kahāpaṇe gahetvā imaṃ dehi”ti kahāpaṇe dāpetvā gahito, ayam patto etasseva bhikkhuno na vaṭṭati, dubbicāritattā, aññesaṃ pana vaṭṭati, mūlassa asampācicchitattā”tiādi. Yadi evaṃ sabbesaṃ akappiyaṃ. Kasmā? Kahāpaṇānaṃ vicāritattāti. Idaṃ duvuttanti ce? Na, mūlassa sampācicchitattānaṃ sandhāya imassa vuttattā **pattacatuṅke** dutiyatatiyapattā viya, teneva vuttaṃ sayamkārivāre “na kappati”ti ettakameva vattabba”ntī. Tato paraṃ mūlaṃ sampācicchati nāma.

Mahāvīsayasikkhattā, rājasikkhāpadaṃ idaṃ;
Rañño viya duviññeyaṃ, cittādhippāyatopi vā.

Rājasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Niṭṭhito cīvaravaggo paṭṭhamo.

2. Kosiyavaggo

1. Kosiyasikkhāpadavaṇṇanā

542. Kosiyakārakoti ettha koṣaṃ karontīti “kosakārā”ti laddhavohārānaṃ paṇakānaṃ kosato nibbattaṃ **kosiyaṃ** nāma. Attanā kataṃ ce? Nissajjanakāle “sayam kataṃ nissaggiya”ntī vattabbaṃ. Ubhoḥi ce kataṃ, yathāpāṭṭhameva vattabbaṃ. Attanā ca parehi ca vipakataṃ attanā pariyoṣāpetītiādicatukkampi sambhavantaṃ na dassitaṃ. Vinayadhammatā hesā, yadidaṃ ekasmiṃ tike vā catukke vā dassite itaraṃ sambhavantaṃ na vuccatīti.

Kosiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Suddhakāḷakasikkhāpadavaṇṇanā

547. Suddhakāḷakānanti ettha yathā paṭṭhame “ekenapi kosiyamsunā”ti vuttaṃ, tathā idha “ekenapi aññena amissetvā”ti vacanābhāvato aññehi missabhāve satipi apaññāyamanārūpakam “suddhakāḷaka”micceva vuccatīti veditabbaṃ.

Suddhakāḷakasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Dvebhāgasikkhāpadavaṇṇanā

552. “Dhārayitvā dve tulā ādātābbā”ti vacanato yathā tulādhāraṇāya kālakā adhikā na honti, tathā kālakānaṃ dve bhāvā gahetābbā ukkaṭṭhāparicchedena. Kathaṃ paññāyatīti? Suddhakālakapaṭisedhananidānena. **Tatiyaṃ odātānaṃ catutthāṃ gocarīyānanti** heṭṭhīmaparicchedo. **Mātikāṭṭhakathāyaṃ** pana “ekassapi kālakalomassa atirekabhāve nissaggiya”nti (kaṅkhā. aṭṭha. dvebhāgasikkhāpadavaṇṇanā) vuttaṃ, taṃ tulādhāraṇāya kiñcāpi na sameti, acittakattā pana sikkhāpadassa pubbe tulāya dhārayitvā ṭhapitesu ekampi lomāṃ tattha pateyya nissaggiyanti adhippāyoti no takko. Aññathā dve tulā nādātābbā, ūnakatārā ādātābbā siyūṃ. Na hi lomāṃ gaṇetvā tulādhāraṇā karīyati. Atha gaṇetvāva kātabbāṃ. Kiṃ tulādhāraṇāya payojananti keci. “Gocarīyadātesu ekameva diguṇaṃ katvā gahetuṃ vaṭṭatī”ti vadanti, **aṭṭhakathāyaṃ** avicāritattā vīmamsitābbāṃ.

Dvebhāgasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Chabbassasikkhāpadavaṇṇanā

562. **Navāṃ nāma karaṇaṃ upādāyāti** idaṃ ādikaraṇato paṭṭhāya vassagaṇaṃ dīpeti. **Karitvā vāti** vacanaṃ niṭṭhānādivasato paṭṭhāyāti dīpeti. **Dhāretābbanti** vacanaṃ pana paribhogato paṭṭhāyāti dīpeti, yasmā laddhasammutikassa gatagataṭṭhāne channaṃ channaṃ vassānaṃ oratova katāni bahūnipi honti, tasmā **aññaṃ navanti** kiṃ katato aññaṃ, udāhu dhāritato aññanti? Kiñcetta yadi katato aññaṃ, tesu aññataraṃ dukkataṃ vā paribhogajīṇaṃ vā puna kātuṃ vaṭṭati, tañca kho vināpi purāṇasanthatassa sugatavidatthim appaṭṭisiddhāriyāpannattā. Katato hi aññaṃ paṭṭisiddhaṃ, idaṃca pubbakatanti tato anantarasikkhāpadavirodho hoti. Atha dhāritato aññaṃ nāma, sammuti niratthikā āpajjati, paṭhamakataṃ ce aparibhuttaṃ, satiyāpi sammutiyā aññaṃ navāṃ na vaṭṭatīti adhippāyo? Tatridaṃ sanṭiṭṭhānādivasanaṃ – niṭṭhānādivasato paṭṭhāya channaṃ channaṃ vassānaṃ paricchedo veditābbo. Tattha ca sattame vasse sampatte chabbassāni paripuṇṇāni honti. Tañca kho māsaparicchedavasena, na vassaparicchedavasena. Sattame paripuṇṇaṃca ūnakaṃca vassaṃ nāma, tasmā vipakatasseva sace chabbassāni pūrenti, puna niṭṭhānādivasato paṭṭhāya chabbassāni labhanti. Tañca kho paribhuttaṃ vā hotu aparibhuttaṃ vā, dhāritameva nāma. Yasmā “navāṃ nāma karaṇaṃ upādāya vuccatī”ti vuttaṃ, tasmā channaṃ vassānaṃ parato tameva pubbakataṃ dukkatābhāvena, paribhogajīṇatāya vā vijaṭetvā puna karoti, niṭṭhānādivasato paṭṭhāya chabbassaparamatā dhāretābbāṃ, atirekaṃ vā. Anto ce karoti, tadeva **aññaṃ navāṃ nāma** hoti karaṇaṃ upādāya, tasmā nissaggiyaṃ. Aññathā “navāṃ nāma karaṇaṃ upādāya”ti iminā na koci viseso atthi. Evaṃ sante kiṃ hoti? Aṭṭhuppattīti. “Yācanābahulā viññattibahulā viharanti”ti hi tattha vuttaṃ, tañca aññaṃ karaṇaṃ dīpeti. Yadi evaṃ taṃ nibbisesameva āpajjati? Nāpajjati. Ayaṃ panassa viseso, yasmā “aññaṃ kataṃ paṭilābhivā paribhuṅgati, anāpattī”ti vuttattho visesoti. Kiṃ vuttaṃ hoti? “Navāṃ nāma karaṇaṃ upādāya vuccatī”ti vutte atirekacīvarassa uppattī viya paṭilābhenassa uppattī navatā āpajjati. Tato paṭiladdhadivasato paṭṭhāya chabbassaparamatā dhāretābbāṃ. Orena ce channaṃ vassānaṃ...pe... kārāpeyya, nissaggiyanti āpajjati, tasmā navāṃ nāma karaṇameva upādāya vuccati, na paṭilābhaṃ. Orena channaṃ vassānaṃ attano anuppānattā “nava”nti saṅkhyāṃ gatāṃ, appaṭiladdhaṃ ce kārāpeyya, yathā lābho, tathā kareyya vā kārāpeyya vāti ca na hoti. Kasmā? Yasmā aññaṃ kataṃ paṭilābhivā paribhuṅgati, anāpattīti visesoti.

Chabbassasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Nisīdanasanthasikkhāpadavaṇṇanā

565. **Nāssudha kocīti** ettha **assudha**-iti avadhāraṇatthe nipāto. Tattha kiñcāpi “evaṃ bhanteti kho te bhikkhū”ti bahuvacanaṃ vuttaṃ, tathāpi te bhikkhū bhagavato paṭissuṇitvā idha tesu bhikkhūsu koci bhagavantaṃ nāssudha upasaṅkamati aññatra ekenāti attho gahetābbo. Taṃ suggāhaṃ ekāhaṃ bhante bhagavantaṃ varantiādīsu (mahāva. 337) viya, **anujānāmi...pe... yathāsukhaṃ maṃ dassanāya upasaṅkamantūti** dassanathāya upasaṅkamantu.

566-7. “Mayaṃ āyasmantaṃ upasena”nti tassa gaṇapāmoṅkhattā vuttaṃ. Āraññikaṇḍapātikapaṃsukūlikavasena sabbāni vuttāni. Tenevāha **aṭṭhakathāyaṃ** “santhate catutthacīvarasaññitāyā”ti. Kiṃ sabbepi te cīvaraṃ na bujjhanti ce? Yathā hotu. Katamaṃ cīvaraṃ nāmāti? Channaṃ aññataraṃ vikappanupagaṃ pacchimanti. Kiñca vāyimaṃ avāyimanti? Vāyimamevāti. Katarasuttenāti? Addhā so suttameva na passati, siveyyakaṃ dussayugaṃ, iddhimayikaṃca devadattiyāṃca acīvaraṃ karoti. Yadi evaṃ avāyimampīti vadāmīti. Evaṃ sante siddhā santhate cīvarasaññitā kambalāsīna uṇṇāmayasāmaññato. Kiṃ pana te santhataṃ adhiṭṭhahimsūti? Duṭṭhu adhiṭṭhahimsu acīvarattā, na adhiṭṭhānupagattā ca santhatassa. Atha nādhīṭṭhahimsu, pubbeva tattha acīvarasaññitā eteti katvā tattha cīvarasaññitāya tadubhayaṃ na yujjati. Kiṃ panetaṃ adhiṭṭhānupagaṃ natthīti? Tatthevāgatam, apicetaṃ avikappanupagaṃ ce, cīvaraṃ na hoti, aññathā “cīvaraṃ nāma channaṃ cīvaraṇaṃ aññatara”nti ettāvātā siddhaṃ “vikappanupagaṃ pacchima”nti na vattābbāṃ. Atha na vikappanupagaṃ cīvarameva siddhaṃ, anadhiṭṭhānupagaṃ, avikappanupagaṃca ekajjhaṃ “cīvara”nti saṅkhyāṃ gacchati. Tenevāha “tecīvarikassa catutthacīvaraṃ vattamānaṃ aṃsakāsāvameva vaṭṭatī”ti.

Apica santhate cīvarasaññitā na kevalaṃ tesameva, aññesampi anubandhati eva “purāṇasanthataṃ nāma sakim nivatthampi sakim pārutampi”ti vacanato. Aṭṭhakathācariyo panassa acīvarataṃ sandhāyabhāsītatthadīpanena dīpeti. **Nivatthapārutanti** etesaṃ nisīnāṃceva nipannañcāti attho. Apica evaṃ santepi santhate cīvarasaññitā anubandhati eva. **Khandhake** (mahāva. 358) hi “nisīdanaṃ adhiṭṭhātumaṃ na vikappetu”nti ca, **parivāre** (pari. 329) “nava cīvarāni adhiṭṭhātābbāntī”ti ca **nisīdanasikkhāpade** “dasā vidatthī”ti ca idha “nisīdanaṃ nāma sadasaṃ vuccatī”ti ca vuttaṃ, **aṭṭhakathāyaṃ**ca “santhatasadisaṃ santharitvā ekasmiṃ ante sugatavidatthiyā vidatthimattapadesa dvīsu ṭhānesu phāletvā tisso dasā karīyanti, tāhi dasāhi sadasaṃ nāma vuccatī”ti ca “nisīdanaṃ vuttanayena adhiṭṭhātābbameva, tañca kho pamāṇayuttaṃ ekameva, dve na vaṭṭanti”ti ca vuttaṃ, tasmā nisīdanaṃ nāma navannaṃ cīvarānaṃ aññataraṃ cīvaraṃ adhiṭṭhātābbāṃ, tañca santhatasadisaṃ eḷakalomamayasanthatavisesanti siddhaṃ, tathā nisīdanaṃ nāma nisīdanasanthatañca siddhaṃ. **Porāṇagaṇṭhipade** ca “ekamevā”ti vuttaṃ. Tasmim siddhe siddhā santhate cīvarasaññitāti attho. Kasmā? Santhatasāmaññato.

Etthāha – kathaṃ adasameva santhataṃ cīvarasaṅkhyāṃ na gacchati. Anekampi anadhiṭṭhitampi mahantampi vaṭṭati, yato sadasameva santhataṃ cīvarasaṅkhyāṃ gacchati, tato adhiṭṭhānaṃca upagacchati. Asanthatapariyāpannā orena ca channaṃ vassānaṃ vināpi sammutiṃ, taṅca porāṇaṃ vissajjtvā eva, na avissajjtvā “taṅca kho pamāṇayuttaṃ ekameva, dve na vaṭṭanti”ti (pārā. aṭṭha. 2.469) vacanatoti. Athāpi siyā santhataṃ sayanathameva karīyati, nisīdanaṃ asanthatamevāti. Taṅca na niyamato “purāṇasanthataṃ nāma sakim̐ nivatthaṃ sakim̐ pārutampi”ti vuttatāti. Ettha vuccati, na ettha kāraṇaṃ pariyesitabbaṃ vinayapaññattiyā anaññavisayattā.

Santhatassa pana acīvarabhāve ayaṃ yutti – ādito “tīṇi santhatāni pana vinayakammaṃ katvā paṭilabhivā paribhuñjituṃ na vaṭṭanti”ti aṭṭhakathāvacanato tāni akappiyānti siddhaṃ, bhagavatā ca khomādīni cha anuññātānti koseyyaṃ kappiyanti siddhaṃ. Evaṃ sante suddhakoseyyampi cīvaraṃ kappiyaṃ jātaṃ, pageva kosiyamissakasanthatacīvaranti āpajjati. Tathā kambalaṅca anuññataṃ, taṅca suddhikampi hoti jātikālakabhāvena, pageva odātagocariyamissakasanthatacīvaranti āpajjati. Tato ca aññamaññavirodho, tasmā na santhataṃ cīvaraṃ nāma hoti, nisīdanaṃ pana hoti tassa pamāṇasaṅghānaparicchedasambhavato. Etthāhu keci ācariyā “duvidhaṃ nisīdanaṃ santhataṃ, asanthataṅca. Tattha santhataṃ santhatameva. Asanthataṃ khomādicchabbidhaṃ, tadanulomaṃ vā hoti, ayametesam̐ viseso”ti.

Etthāha – kasmā panettha “santhataṃ pana bhikkhunā”ti sikkhāpadaṃ apaññāpetvā “nisīdanasanthata”nti paññattanti? Cīvarasaññitāya santhataṅca ujjhitattā tesam̐ acīvarabhāvadassanattaṃ tathā paññattanti vuttaṃ hoti, tasmā te bhikkhū dhutaṅgabhedabhayā tāni ujjhitvā terasāpi dhutaṅgāni samādiyimsu, sīdasassanavasena tīṇeva vuttāni, bhagavatā ca tesam̐ santhataṃ anujāni, tato nesam̐ evam̐ hoti “nisīdanacīvarasaṅghānapetaṃ nisīdanasanthataṃ no anuññataṃ, catutthacīvarabhāvena pageva katasanthataṃ vā”ti. Tato santhate nesam̐ cīvarasaññitā na bhavissatī tadatthaṃ bhagavatā nisīdanasanthatanti paññattanti adhippāyo. “Pacchimāni dve vaṭṭanti”ti kathaṃ paññāyatī ce? “Anāpatti aññena kataṃ paṭilabhivā paribhuñjati”ti vacanatoti.

Nisīdanasanthatasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Eḷakalomasikkhāpadavaṇṇanā

572-3. Addhānamaggappaṭipannassāti iminā pakatiyā dīghamaggappaṭipannassa uppannāni tiyojanaparamameva haritabbāni, pageva appaṭipannassāti dasseti. Addhānamaggappaṭipannassa nissaggiyanti vā sambandho. Teneva vāsādhippāyassa paṭipassaddhagamanussāhattā “appaṭipanno”ti saṅkhyāṃ gatassa anāpattī siddhā. Imasmim̐ atthavikappe hi bhikkhuno paneva eḷakalomāni uppajjeyyū...pe... asantepi hārake addhānaṃ maggappaṭipannassa nissaggiyāṃ pācittiyā yojanā veditabbā. **Ākaṅkhamānena bhikkhunā paṭiggahetabbānti** attano santakānaṃyeva tiyojanātikame āpattim̐ dasseti. Tena anākaṅkhamānena parasantakāni paṭiggahitāni atirekatiyojanaṃ harantassa anāpatti siddhā. Ayamatto “bhikkhuno uppajjeyyū”nti iminā, “acchinnaṃ paṭilabhivā”ti iminā ca dīpitova hotīti. **Porāṇagaṅghipade** ca “aññaṃ bhikkhuṃ harāpento gacchati ce, dvinnam̐ anāpattī vuttaṃ, tasmā dve bhikkhū tiyojanaparamaṃ patvā aññamaññassa bhaṇḍaṃ parivatttvā ce haranti, anāpattī siddhaṃ, teneva **anāpattivāre** “aññaṃ harāpeti”ti vuttaṃ. Kim̐ harāpeti? Jānantaṃ ajānantaṃ. Kiñcettha yadi jānantaṃ, “aññaṃ harissatī ṭhāpeti, tena haritepi āpattiyevā”ti ekamsato na vattabbaṃ. Jānantopi hi ekacco haratīti. Tato aṭṭhakathāya virujjhati. Atha ajānantaṃ, “aññassa yāne vā bhaṇḍe vā ajānantassa pakkhipitvā tiyojanaṃ atikkāmeti, nissaggiyānti”ti **pāliya** virujjhati, atha ubhopi ekato ekaṃ bhaṇḍaṃ harāpenti, tampi nissaggiyāṃ siyā. Anissaggiyanti yuttiyā virujjhati “tiyojanaparamaṃ sahatthā haritabbāni asante hārake”ti avisesena ca **pāli** vuttā. Hārakopi sacetano acetanoti duvidho. Sacetanopi eḷakalomabhāvaṃ vā “ahamidaṃ harāmi”ti vā “maṃ esa idaṃ harāpeti”ti vā jānanājanavasena duvidho hoti. Tattha acetano nāma hārake nadīsoto vā nāvā vā assāmikayānaṃ vā hoti. Sacetano pākāṭova. Tattha “maṃ esa idaṃ harāpeti”ti ettakaṃ jānantaṃ manussaṃ vā tiracchānagataṃ vā aññaṃ harāpeti, anāpattī **anugaṅghipadanayo**. Ayaṃ pāliya, aṭṭhakathāya ca ekaraso vinicchayo, “asante hārake”ti kiñcāpi idaṃ avisesato vuttaṃ, “aññassa yāne vā bhaṇḍe vā ajānantassa”ti vacanato pana sacetano hārake tattha adhippetoti paññāyati, so ca eḷakalomabhāvaṃca “idaṃ harāmi”ti ca jānanto nādhippeto. Tena vuttaṃ “aññaṃ harissatī ṭhāpeti, tena haritepi āpattiyevā”tiādi. Tattha hetukattuno abhāvatova. **Pāliyañhi** “aññaṃ harāpeti”ti hetukattavasena vuttā. Itare dve jānantā idha sambhavanti. “Ajānantassa pakkhipitvā”ti **pāliyaṃ** “esa harāpeti”ti vā “idaṃ ṭhānaṃ atikkāmeti”ti vā jānantassa yāne vā bhaṇḍe vā pakkhipitvā tiyojanaṃ atikkāmeti, na nissaggiyā hontīti dīpeti.

“Harāpeti”ti idaṃ hetukattuvacanataṃ sādheti, tasmā **aṭṭhakathāyaṃ** “sāmikassa ajānantassevā”ti idaṃ “maṃ esa harāpeti”ti evam̐ ajānantaṃ sandhāya vuttaṃ. “Sāreti codeti anubandhāpeti”ti idaṃ “maṃ esa idaṃ ṭhānaṃ atikkāmeti”ti evam̐ jānantaṃ sandhāya vuttaṃ. Ajānantopi sārāṇādīhi ṭhitaṭṭhānaṃ nātikkamati, na vā anubandhati. Atha sārāṇādīhi anātikkamitvā attano ruciyā atikkamati āpatti eva bhikkhuno hetukattubhāvāsambhavato.

Idāni yathāṭṭhitāṭṭhānato paṭṭhāya vakkhāma, “asantepi hārake”ti hārakālābhappaccayāpi sayam̐ harānato nissaggiyameva, pageva sati hārake ayameko attho. Avadhāraṇattaṃ api-saddaṃ gahetvā asante eva hārake nissaggiyāṃ, sati pana hārake na tena harāpentassa nissaggiyanti ayaṃ dutiyo attho. “Saṅghato vā...pe... attano vā dhanenā”ti iminā kiñcāpi acittakamidaṃ sikkhāpadaṃ, saṅghādito pana attanā ākaṅkhamānena paṭiggahitasseva eḷakalomassa tiyojanātikame āpatti, na ajānato appaṭiggahitassa cīvarādīsu kutoci laggassa atikkāmeti dīpeti. **Anugaṅghipade** pana “kambalassa upari nipajjivā gacchantassa sace ekampi lomaṃ cīvare laggam̐ hoti, āpatti eva kambalato vijaṭṭitattā”ti vuttaṃ, taṃ kambalassa paṭiggahitattā attano icchāya paṭiggahitameva hotīti yuttaṃ. Yasmā “anāpatti katabhaṇḍe”ti vuttaṃ, tasmā taṃ anekampi katabhaṇḍaṭṭhāniyameva hoti. Tañhi anena paṭiggahitaṃ, na lomaṃ. Atha lomampi aggahitameva hoti, katabhaṇḍaṃ dupparihāriyalomavinibbhogakatabhaṇḍo niyamo. Evaṃ sante akatabhaṇḍe tikapaccittiyāṃ, katabhaṇḍe tikadukkaṭaṅca nayato dassetabbaṃ bhavēyya, aññathā tikassa dassitattā. **Saussāhattāti** appaṭippassaddhagamanattā. **Acittakattā cāti** bhikkhuno ussāhānurūpaṃ lomānaṃ tiyojanātikamanato vināpi payogacittena harānacittena āpajjati evāti adhippāyo. **Sā anāpatti pāliya na sametīti** anto pana payogena tiyojanaparamaṃ atikkāmeti anāpatti. “Tiyojanaṃ haratī”ti iminā tiyojanaṃ padasā netukāmeti antotiyojanaṃ pade pade dukkaṭaṃ nāpajjati dasseti, taṃ yuttaṃ “tiyojanaṃ vāsādhippāyo gantvā tato paraṃ haratī”ti vacanassatthitāyā”ti vuttaṃ. Punapi vuttaṃ “**aññaṃ harāpeti**”ti idaṃ harissāmi”ti saussāhameva aññaṃ harāpetīti attho. Itarathā gacchantassa sīse ṭhāpesi, tasmim̐ ajānantepi anāpatti siyā”ti. Sace pana “agacchante yāne vā”tiādinā nayena vuttattā

haraṇādīhi janitaussāhānaṃ hatthiādīnaṃ ‘idaṃ karissamā’ti vā ‘harissamā’ti vā ābhoge janite eva anāpatti, na ajaniteti **upatissatthero** āhā’ti ca vuttaṃ. **Parivattetvā** **ṭhapiteti** dvinnampi bahi nikkhipitattāti **upatissatthero**. Bahisīmāya ṭhapitaṃ bhaṇḍikaṃ anto antosīmāyaṃ ṭhapitaṃ bahi karoto anāpattīti keci, na sundaraṃ viya.

575. Paṭilabbhivā haratīti paṭhamatiyojanato paraṃ haratī, na dutiyāditoti attho. Katabhaṇḍe uppannokāsābhāvā anāpatti.

Eḷakalomasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Eḷakalomadhovāpanasikkhāpadavaṇṇanā

581. Kiñcāpi **purāṇacīvaradhovanasikkhāpade** cīvaraṃ ṭhapetvā “aññaṃ parikkhāraṃ dhovāpetī”ti (pārā. 507) anāpattivāre vuttaṃ. Imassa pana sikkhāpadassa uppannakālato paṭṭhāya eḷakalomadhovāpanādīnā āpattīti eke. Sā vā anāpatti mūlāpattito eva, na imahāti eke. Eḷakalomānaṃ aparikkhārattā bhaṭṭhaṃ aggahaṇamevāti eke. Imassa antīmanayassa atthappakāsanaṭṭhaṃ idaṃ pañhākammaṃ – “dhovāpetī”ti idaṃ rajāpanavijaṭṭhapaṇaggahaṇena nippadesavācīpadaṃ, udāhu aggahaṇena sappadesavācīpadaṃ. Kiñcetha yaḍi nippadesavācīpadaṃ, sabbattha idameva vattabbaṃ, na itarāni. Atha sappadesavācīpadaṃ, “avuttā dhovati, aparibhuttaṃ dhovāpetī”ti ettha virodho. “Avuttā rajati vijaṭṭeti, nissaggiya”nti anīṭṭhappasaṅgoti? Desanāvīlāsamattāṃ bhagavato vacanaṃ, katthaci tikapadavacanaṃ, katthaci ekapadavacanaṃ, nippadesapadameva te vadantīti. Sace “katabhaṇḍaṃ dhovāpetī”ti ettha paṭivirodho, “katabhaṇḍaṃ vijaṭṭepeti, anāpattī”ti anīṭṭhappasaṅgato anāpatti evāti ce? Na, akatabhaṇḍassa suddhalomassa vijaṭṭepanaṃ ito vā dātābbaṃ. Udakādīdhovanavasena piṇḍetvā ṭhitānaṃ vijaṭṭepanaṃ labbhatīti ce? Purāṇasanthatassa vijaṭṭepane anāpattiyā bhavitābbaṃ, na ca taṃ yuttaṃ “aparibhuttaṃ dhovāpetī”ti vacanato. Tena paribhuttaṃ dhovāpeti rajāpeti vijaṭṭepeti, nissaggiyamevāti siddhaṃ hoti, tañca paribhuttaṃ nāma katabhaṇḍameva hoti. Na hi sakkā eḷakalomāni paribhuñjituṃ, aññathā “paribhuttaṃ dhovāpetī”ti vacanaṃ niratthakaṃ hoti. Na hi ettha “purāṇāni eḷakalomāni dhovāpeyya vā”ti vacanaṃ atthi purāṇacīvarasikkhāpade viya. Tattha ādinnakappavasena, idha taṃ likhitaṃ. Lekhadosoti ce? Na, visesahetuno abhāvā, **purāṇacīvarasikkhāpade** aparibhuttaṃ katabhaṇḍaṃ nāma, “kambalakojavasanthatādi”nti vacanato ca. Kiñcāpi iminā saddena ayamatto siddho, “dhovāpetī”ti idaṃ pana siyā nippadesaṃ. Siyā sappadesaṃ. Tañhi “avuttā dhovati”tiādīsu nippadesaṃ. “Katabhaṇḍaṃ dhovāpetī”ti ettha sappadesaṃ. “Akatabhaṇḍaṃ dhovāpeti rajāpeti, anāpattī”ti “vijaṭṭepeti, anāpattī”ti vacanappamaṇato anāpatti evāti ce? Na, vacanappamaṇato eva āpattīti āpajjanato. “Aparibhuttaṃ dhovāpetī”ti vacanameva hi taṃ aparibhuttaṃ santhataṃ vijaṭṭepentassa anāpattīti dīpeti ce? Siddhaṃ paribhuttaṃ vijaṭṭepentassa āpatti evāti.

Eḷakalomadhovāpanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Rūpiyasikkhāpadavaṇṇanā

583-4. Sabbampīti tividhampi. “Muttā maṇi veḷuriyo saṅkho”tiādī pana kiñcāpi **rājasikkhāpade** ‘na vaṭṭatī’ti pasaṅgato vuttaṃ, sarūpato pana āpattidassanavasena sakaṭṭhānepi vattumāraddha”nti vuttaṃ. Kathametāṃ? Muttdīnaṃ sakaṭṭhānaṃ jātaṃ, na hi tāni idha pāḷiyāṃ dissantīti imassa aṭṭhakathāyaṃ vuttāni, rājasikkhāpadassapi aṭṭhakathāyaṃ vuttāni. Na kevalaṃ hiraññasuvaṇṇameva, aññampi khettavattādikāṃ “akappiyaṃ na sampācīchitabba”nti sāmāñña, na sarūpato. **Pāḷiyaṃ** pana sarūpato “cīvaracetāpannaṃ nāma hiraññaṃ vā suvaṇṇaṃ vā muttā vā maṇi vā”ti ettakameva vuttaṃ, tasmā rājasikkhāpadamevassa sakaṭṭhānaṃ. Muttāmaṇiggahaṇena cettha tajjātiyaggahaṇaṃ siddhamevāti nāgato imassa paṭhamameva paññattattā. Yaḍi evaṃ idha anāgatattā kataṃ nesaṃ sakaṭṭhānanti? Idameva atthato, no sarūpato.

Kathaṃ? Etāni hi **ratanasikkhāpade** nissaggiyavattūni, dukkaṭavattūni ca ekato “ratana”nti āgatāni, “ratanasammata”nti kappiyavattu āgataṃ. Tesu ca dasasu ratanesu rajatajātarūpadvayaṃ idha nissaggiyavattu, avasesaṃ dukkaṭavattūti siddhaṃ. Idha ca siddhattā eva ratanasikkhāpadassa anāpattivāre “ratanasammataṃ vissāsaṃ gaṇhāti, tāvakālikaṃ gaṇhāti, paṃsukūlasaññissā”ti vuttaṃ, na ratanaṃ vuttaṃ. Sattavidhadhaññadāsīdāsakhetṭādī pana **brahmajālādisuttavasena** (dī. ni. I. I ādayo) akappiyanti siddhaṃ, tasmā idha dukkaṭavattūti siddhaṃ, teneva anuyogavatte “dhammaṃ jānāti, dhammānulomaṃ, vinayaṃ, vinayānulomaṃ jānāti”ti (pari. 442) vuttaṃ. Tathā āmakamaṃsampi dukkaṭavattūṃ āpajjati? Na, idha vinaye anuññattattā “anujānāmi, bhikkhave, amanussikābādhe āmakamaṃsa”ntīdīnā (mahāva. 264), tasmā na āmakamaṃsaṃ sutte āgatampi dukkaṭavattu hoti, tathāpi attano paribhogatthāya paṭiggahaṇe dukkaṭamevāti no takkoti ācariyo. “Idha nikkhipāhī”ti vutte upanikkhittasādiyanameva hoti”ti vadanti. “Akappiyavicāraṇā eva na vaṭṭatīti ce? **Kappiyaṇca akappiyaṇca nissāya** **ṭhitanti** ettha taṃ sayaṃ aparibhogārahaṃ hutvā tadagghanakaṃ kappiyabhaṇḍaṃ paribhogārahaṃ hutvā ṭhitanti attho”ti likhitaṃ, “paṃsukūlabhāvena ṭhitattā, guttaṭṭhānācikkhanassa kappiyattā ca kappiyaṃ nissāya ṭhitaṃ. ‘Idaṃ gaṇhā’tiādīnā vadantassa akappiyattā akappiyaṃ nissāya ṭhita”nti ca. **Evampi kappiyaṇca akappiyaṇcāti** “imasmim okāse ṭhapitaṃ, kiṃ na passasīti chekatāre imeva kahāpaṇe”tiādīvacanassa kappiyattā kappiyaṃ nissāya ṭhitaṃ. “Idaṃ gaṇhā”ti vutte dubbicāritattā attano akappiyattā tato āgataṃ akappiyaṃ nissāya ṭhitameva hoti. “Idaṃ gaṇhā”ti vutte tena gahite ‘uggaṇhāpeyya vā’ti vuttavidhiṃ na pāpuṇāti, kevalaṃ dubbicāritattā tasseva taṃ akappiyaṃ hoti, mūlapaṭiggahaṇassa suddhattā parato pattacatukka tatiyapatto viyāti ca evaṃ **upatissatthero** vadati”ti **anugaṇṭhipade** vuttaṃ. Kiṃ bahunā, visuddhāgamattā kappiyaṃ. Dubbicāraṇāya sati akappiyaṃ nissāya ṭhitaṃ hoti no takkoti ācariyo. “Evaṃ saṅghaṇādīnampi atthāya pariccatepi tena samānagatikattā ṭhapetvā āpattivisesa”nti vuttaṃ.

Na kiñci kappiyabhaṇḍaṃ cetāpitanti cetāpitañce, upāyābhāvaṃ dasseti. “**Upanikkhepaṃ ṭhapetvāti** sace so upāsako ‘atibahuṃ etaṃ hiraññaṃ, idaṃ bhante aḷjeva na vināsetabba’nti vatvā sayaṃ upanikkhepadese ṭhapeti, aññena vā ṭhapāpeti, etaṃ upanikkhepaṃ ṭhapetvā tato laddhaṃ udayaṃ paribhuñjanto saṅgho paccaye paribhuñjati nāmā”ti vuttaṃ.

585. Ayaṃ kira itthaṃlakkaṇasampanno ukkaṃsato. Evaṃ āngasampannopi aparabhāge lobhavasena vā aññena vā kāraṇena sace nimittaṃ katvā pāpeti, āpatti dukkaṭassa. **Senāsanampi paribhoge paribhogeti** pavese pavese. So hi kāraṇantarena rukkhamūlikassa, abbhokāsikassapi vaṭṭati eva, ṭhānanisajjādivasena nivāsādhippāye sati paribhoge paribhoge paccavekkhitābbaṃ. Bhesajjassa

satipaccayatā sabbakālampīti eke. Asannihitassa pacchābhattameva, sannihitassa purebhattampīti no takkoti ācariyo. “Yāmakālikam sattāhakālikam yāvajīvikam āhārathāya...pe... paṭiggaṇhāti, āpatti dukkaṭassa. Ajjhohāre ajjhohāre āpatti dukkaṭassā”ti (pāci. 244) hi vuttam. Dukkaṭaṇhi **vikālabhojanasikkhāpade** āgatam vikāle āpajjati, no kāle āhārakālattā, **sannidhisikkhāpade** āgatam pana kālepi sannidhijātattā, teneva tattha sattāhakālikayāvajīvikadvayameva vuttanti. “Sati paccaye”ti vacanato nāyaṃ vireso labbhatīti ce? Na, anīṭṭhappasaṅgato, vacanāniyamato ca. **Sannidhisikkhāpade** hi “anāpatti yāvakālikam yāvakālam nidahitvā bhuñjati. Yāmakālikam yāme nidahitvā bhuñjati”ti (pāci. 256) ettha vacanappamāṇato yāmakālikam na purebhatte, na pacchābhatte, na divase, na rattiyam yāmeva nidahitvā bhuñjantassa anāpattīti anīṭṭhappasaṅgo. Tathā tattheva “yāmakālikam yāmaṃ nidahitvā bhuñjati, sattāhakālikam sattāham nidahitvā bhuñjati”ti ettakameva vuttam, na vuttam “sati paccaye”ti, tasmā **satipaccaya**-vacanam katthaci hoti, katthaci na hotīti vacanāniyamato āpattiyāpi aniyamo siyā. Evaṃ santepi yathāvuttadukkaṭam āpajjati eva. Na anāhārappayojanattā yāmakālikādīnanti ce? Na, sappiādimissabhojanassa paṇṭabhojanabhāvappattito. Apica sabbakālikesu yāvakālikam oḷārikam, tam āhārathāya paṭiggaṇhantassa kāle anāpatti, pageva anoḷārikam yāmakālikādīṃ, āhārathāya eva anuñātattā. Yāvakālike eva anāpattīti ce? Na, anāhārathāya gaṇhantassa āpattisambhavato itaram āhārathāya gaṇhantassa viya, tasmā yathāvuttamevettha sannīṭṭhānam pāḷim, yuttīṇca anulometīti.

Desanāsuddhīti ettha desanā nāma vinayakammaṃ, tena vuṭṭhānampi desanā eva nāma hotīti. “Paṭiggaṇhāti”ti avatvā “paṭisevatī”ti vuttattā **paṭiggaṇhe pana satim akatvā paribhoge karontassa anāpatti**. Khīṇāsavā katakiccattā vibhattadāyādā viya hontī, tena tesam sāmi paribhogā hontī. Aññathā yāvakālikabhāvaṃ anatikkantattā virujjhati. Inaparibhogo na vaṭṭati, bhesajje āpattito, itarasmim ayuttaparibhogato, iṇam viya ananuñātabhuttattā ca. “Ādito paṭṭhāya hi alajjī nāma natthi, tasmā na kocī saṅkītabbo”ti likhitam. **Bhārabhūtā** saddhivihārikādāyo. **Yathādānameva gahitattāti** ettha “attano hatthena ce deti, na vaṭṭati”ti vuttam, “atirekabhāgam gahetvā punadivase attano atthāya uddhaṭabhāgam tattheva dāpeti, vaṭṭati”ti ca. Parivattakam deti, dhammiyañce, vaṭṭati. No adhammiyam. “Tam dhammānuggahena uggaṇhitum vaṭṭati”ti vuttam. Kena lesenāti ce? “Alabbhamānāya sāmaggīya anāpatti sambhoge saṃvāse”ti (mahāva. 130) iminā upasampadakkhandhakavacanalesena.

586. Assatiyā dinnanti ettha “assatiyā dinnam nāma apariccattam hoti, tasmā dussante baddhakahāpaṇādīni satim paṭilabbhitvā dāyakā ce puna gaṇhanti, nissaggiyameva desetabbam. Tena akappiyabhaṇḍena te ce dāyakā sappiādīni kiṇitvā saṅghassa dentī, tassapi bhikkhuno kappati dāyakānameveva santakattā. Bhikkhunā hi “vattham gaṇhām”ti vatthasaññāya eva gahitam, na rūpiyasaññāya. Idañca sikkhāpadam attano atthāya uggaṇam sandhāya vuttam, na ca tena tam attano atthāya paresam vā atthāya gahitam. Atha te dāyakā no ce āgantvā gaṇhanti, dāyake pucchitvā attano atthāya ce pariccattam, saṅhe nissajjitvā āpatti desetabbā. No ce, āpatti eva desetabbā”ti vuttam, tam pubbāparaviruddham. Āpattidesanāya hi satī rūpiyam paṭiggaṇhitanti siddham, tasmim siddhe “tato uppannam tassapi kappati”ti idam na yujjati. Kappati evāti ce? Na, vatthum anissajjitvā āpatti desetabbāti na yujjati. Acittakattā sikkhāpadassa yujjati ce? Na, sabbattha “rūpiyam paṭiggaṇhāti”ti vacanato. “Rūpiyam paṭiggaṇhāti”ti hi vuttam, aññathā sabbattha “rūpiya”nti padam niratthakam hoti vināpi tena tadatthasiddhito. Anena ca vattham paṭiggaṇhitam, dāyakena ca vatthameva dinnam, vatthagatampi rūpiyam theyyacittena gaṇhanto padavārena kāretabbo. **Aṭṭhakathāyañca** “rūpiye arūpiyasaññīti suvaṇṇādīsū kharapattādīsāññī”ti vuttam “rūpiyam paṭiggaṇhāti”ti vacanavasena.

“Apica puññakāmā”tiādi pana vidhānantaradassanattam vuttam, teneva hi “imasmim gehe idam laddhanti sallakkhetabba”nti vuttam. Aññathā sallakkhaṇe vimativasena, vimatiyā ca satī nissaggiyameva “rūpiye vematiko”tiādi vacanatoti. Idam vidhānam niratthakameva āpajjati, na ca niratthakam. Kasmā? Dussante baddhakahāpaṇādī assatiyā dinnam vatthasaññāya paṭiggaṇhitāñca, tato na rūpiyam dinnāñca hoti paṭiggaṇhitāñcāti. Ettha āpattidesanā kiccam natthi, tam pana dāyakānameva paṭidatābham. Tato uppannam kappiyabhaṇḍāñca sabbesam kappatīti imassa vidhānantaradassanattam “apica puññakāmā”tiādīti no takkoti ācariyo.

Rūpiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Rūpiyasamvohārasikkhāpadavaṇṇanā

587. “Jātarūparajatarivattana”nti ukkaṭṭhaparicchedena vuttam, tathā “rūpiyam nāma satthuvaṇṇo kahāpaṇo”tiādi pāḷivacanañca. “Arūpiye rūpiyasaññī rūpiyam cetāpeti”tiādi tikavacanato, “dukkāṭavattunā pana nissaggiyavattum cetāpentassa... pe... nissaggiyam pācittiyam garukassa cetāpitattā”ti aṭṭhakathāvacanato ca pana anukkaṭṭhaparicchedopettha labbhatīti siddham. Satthuvaṇṇo ca kahāpaṇo ca tato ye caññe vohāram gacchantīti evamettha samuccayo vedītabbo. Imasmim pana sikkhāpade “nānappakārakam nāma katampi akatampi katākatampī”ti ettha vibhattānam tūṇam rūpiyarūpiyāñca dvinnam vasena pañca tikā vuttā, aṭṭhakathācariyehi tadanulomato eko tiko dassitoti sabbe cha hontī.

Etthāha – aññasmim sikkhāpade ekasmim tikacchede dassite satipi sambhave itare na dassiyanti, idheva kasmā dassitoti? “Nānappakāraka”nti **mātikāyam** vuttattā idheva nānappakārābhāvadassanattanti. Na kayavikkayasikkhāpadepi vattabbappasaṅgatoti ce? Na, idha dassitanayattā. Atha ca rūpiyassa **vibhaṅge** “ye vohāram gacchantī”ti ante vuttattā satthuvaṇṇādayo vaḷaṇjanupagā evāti siddham. Tato vaḷaṇjanupagehi jātarūparajatehi vohārena na nissaggiyanti āpajjati, tasmā tam āpajjanattanti dassentena “katena katam cetāpeti”tiādayo tikā vuttatī, evam sante **rūpiyavibhaṅge** “ye ca vohāram gacchantī”ti na vattabbam, tasmim pade avutte vaḷaṇjanupagāpi saṅgham gatāva hontīti katādīhi tikattayassa vattabbapayojanam na bhavissatīti ce? Na, kappiyabhaṇḍena kappiyabhaṇḍapaavattanassāpi rūpiyasamvohārabhāvappasaṅgato. “Ye vohāram gacchantī”ti vacanenapi kamuka kathala kam sabhājana sātākādi parivattanassāpi rūpiyasamvohārabhāvappasaṅgo evāti ce? Na, katādivacanena jātarūpādiakappiyavattūnaññeva adhippetabhāvādiṇato, tasmā ubhayenapi yadetam katākatādi bhedam pākātikarūpiyam yañca kahāpaṇamāsakasankhepaṃ, yañca kahāpaṇādivohārūpagam, ubhayampetaṃ idha ca anantarātītasikkhāpade ca rūpiyam nāmāti adhippetatthasiddhi hoti, na taṇḍulādīni, tattha katādivohārāsambhavato. Ettāvata katādītikattayapayojanam vuttam.

Idāni sesattikāni vuccati – ettha hi yathāvuttappabhedam nissaggiyavattu rūpiyam nāma, sesam dukkaṭavattuppi kappiyavattuppi na rūpiyanti arūpiyam nāma hotīti katvā “arūpiye arūpiyasaññī pañcannam sahadhammikānam anāpatti”ti idam na ekasikam āpajjati

dukkaṭavattumhi dukkaṭāpajjanato. Idha vacanappamānato nissaggiyavattutho aññaṃ antamaso muttādipi arūpiyameva nāma. Tattha pañcannaṃ sahadhammikānaṃ anāpattīti ce? Na, rājasikkhāpadavirodhato. Tattha hi “muttā vā maṇi vā”ti vuttaṃ, tasmā muttādi akappiyaṃ dukkaṭavattuthūti ca siddhaṃ nissaggiyavattūsu abhāvā. Evaṃ sante “arūpiye arūpiyasaññīti pañcannaṃ sahadhammikānaṃ anāpattīti”ti suddhakappiyabhaṇḍaṃ sandhāya vuttaṃ, na sabbaṃ arūpiyaṃ. Tato aññattha pana “arūpiye rūpiyasaññīti”tiādītikadukkaṭe ca **aṭṭhakathāyaṃ** dassitatike ca sabbaṃ arūpiyaṃ nāmāti vedittabbaṃ, tasmā arūpiyabhāvādīpanatthaṃ dutiyo tiko vutto. Tadatthameva **aṭṭhakathāyaṃ** dassito eko tiko. Kasmā na **pāliyaṃ** so vuttoti ce? Tattha cetāpitarūpiye rūpiyachaddānakasammutikiccābhāvato. Tasmīñhi tike vutte kappiyavattunopi arūpiyachaddānakasammuti dātabbāti āpajjati, tassa vasena rūpiyachaddānakasammuti eva na vattabbāti? Na, rūpiyassapi sammutikiccābhāvappasaṅgato, tasmā rūpiye rūpiyasaññīti kappiyavattum cetāpeti pattacatuṅke tatiyapattaṃ viya, taṃ saṅghādīnaṃ nissajjittabbaṃ, nissaṭṭhaṃ pana aññesaṃ kappati tatiyapatto viya. Atha sampācchitarūpiyena cetāpitaṃ hoti dutiyapatto viya, taṃ vināpi sammutiyā yo koci bhikkhu chaddeti, vaṭṭati. Tato paraṃ “sace tattha āgacchati ārāmiko vā”tiādīnā vuttanayeneva paṭipajjittabbaṃ. Tattha “rūpiye”ti vā “arūpiye”ti vā sabbattha bhummappatte attano santakaṃ, upayogappatte parasantakanti vedittabbaṃ. Etthāha – **upattissatthero** purimasikkhāpadena rūpiyapaṭiggahaṇaṃ vāritāṃ, iminā suddhāgamena kappiyakāraṅkassa hatthe kappiyaṃ nissāya ṭhitena saṃvohāro vāritoti.

589. Nissaggiyavattunā nissaggiyavattum...pe... aparāpararivattane imināti ettha ekasmiṃ eva vatthusmiṃ dvinnāṃ sikkhāpadānaṃ vasena ekato āpatti vuttā, taṃ pana pacchimassa vasena nissajjittabbaṃ. Etena nissaggiyaṃ āpannampi āpajjati eke. Parassa rūpiyaggahaṇaṃ parivattananti rūpiye aggahite tassa abhāvato imināva āpatti, na purimena omasavādo viya. Musāvādena musā vadantassāpi hi omasavādeneva āpatti. **Nissaggiyavattunā dukkaṭa...pe... eseva nayoti** etassa yuttim dassento “**yo hi aya**”nti āha.

Vaḍḍhim payojentassāti ettha idaṃ gahetvā sati māse, sati saṃvacchare “ettakaṃ dehi”ti ce vadati. Rūpiyasamvohāro hoti. Vinā kappiyakāraṅkena “ettakā vaḍḍhi hotu, ettakaṃ gaṇhā”ti vadato dukkaṭaṃ kayavikkayalakkhaṇābhāvato. “**Mūle mūlasāmikāna**”ntiādi kappiyakaraṇūpāyadassanattaṃ vuttaṃ, na kevalaṃ nissaṭṭhaṃ aparibhogāṃ hoti, puna evaṃ kate paribhuñjituṃ vaṭṭati. Tassapi paribhoge mūlassa kappiyakaraṇūpāyo ce na hoti, kappiyaṃ ācikkhitabbanti yathā pāliyaṃ cettha kappiyakaraṇūpāyo, so ca tatiyapattēpi, “yathā ca attano atthāya gahite evarūpupāyo, tathā saṅghādiatthāya gahitepi eso vā”ti vuttaṃ. Ime kira paṭhamadutiyaṃ yāva gahaṭṭhena parivatteti, tāva na kappiyakaraṇūpāyo, anekapurisayugampi “akappiyā evā”ti **aṭṭhakathāyaṃ** vuttaṃ. **Anugaṇṭhipade** pana “saṅghasantakaṃ kappiyabhaṇḍaṃ vikkiṇitvā āgatakahāpanāni paṭiggahaṇaṃ mocetvāva sampācchitabbāni, tasmā kappiyakāraṅko ce imāni tāni kahāpanāni vadati, na vaṭṭatiyeva, paṭikkhitabbāṃ, na vicāretabbāṃ, vicāreti ce? Sabbesaṃ na kappati. Paṭiggahaṇaṃ mocetvā sampācchitāni ce vicāreti, tasseva na vaṭṭati”ti abhikkhaṇaṃ vuttaṃ.

Rūpiyasamvohārasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Kayavikkayasikkhāpadavaṇṇanā

593. Paṭāpilotikānanti paṭāpilotikehi. “Ajhācarati, āpatti dukkaṭassa”ti idaṃ purimasikkhāpadepi vedittabbaṃ. “Kayitaṅca hoti vikkayitaṅcā”ti etesaṃ padānaṃ viparītato “attano bhaṇḍa”ntiādi vuttaṃ. Kasmā? “Iminā ima”nti vacanānurūpato. Saddhādeyyavinipātaṇaṃ panettha aṭṭhānapadānaṃ vasena vedittabbaṃ.

Kayavikkayasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Niṭṭhito kosiyavaggo dutiyo.

3. Pattavaggo

1. Pattasikkhāpadavaṇṇanā

598. Bahū patte sannicayanti ettha **sannicayanti** bhāvanapūṃsakāṃ, bahū patte vā gahetvā sannicayaṃ karissantīti attho. “Aḍḍhaterasapalāmāsānaṃ gāhikā”ti likhitaṃ. Ettha –

“Kuḍuvo catupaleyyo, kuḍuvānaṃ catugguṇaṃ;
Patthaṃ catugguṇo māsā-ti kamāhu catugguṇa”nti. –

Ādiṃ lokavohāraṃ dassetvāva keci papañcenti.

602. Khādananti khādanīyaṃ sūpādi. “Byañjanaṃ mattā nāma odanato catuttho bhāgo”ti (ma. ni. aṭṭha. 2.387) **brahmāyusuttaṭṭhakathāyaṃ** vuttattā ālopassa catutthabhāgaṃ byañjanaṃ anurūpanti gahetabbāṃ. “Bhikkhuniyā pattasannicayassa vāritattā tadanulomato bhikkhūnampi dutiyo vāritō”ti vuttaṃ, taṃ na yuttaṃ, **pāliyañhi** “sannicayaṃ kareyyāti anadhiṭṭhito avikappito”ti (pāci. 735) vuttaṃ. So hi **kathinakkhandhake** (mahāva. 306 ādayo) nicayasannidhi viya ekopi punadivase “sannicayo”ti vuccati. Anantarasikkhāpade pana “dutiyo vāritoti adhiṭṭhānaṃ niyatāṃ, tasmā dve patte adhiṭṭhātau na labhati. Sace ekato adhiṭṭhāti, dvepi na adhiṭṭhāti honti. Viṣuṃ viṣuṃ adhiṭṭhāti, dutiyo anadhiṭṭhito”ti vadanti. Vikappetuṃ pana bahūpi labhati. Idāni vattabbaṃ sandhāya “**nāmamatte viseso**”ti vuttaṃ. Tattha **nāmanti** majjhimo majjhimomako majjhimukkaṭṭhotiādi.

608. “Pākassa hi ūnattā pattasaṅkhyāṃ na gacchati”ti vacanato adhiṭṭhitapattopi kharapākena setattā adhiṭṭhānaṃ vijahatīti ce? Na, adhiṭṭhānavijahanesu navasu anāgatattā, tasmā paṭhamapākānaṃ eva ūnattā pattasaṅkhyāṃ na gacchati, tasmim sati aññaṃ viññāpetuṃ na vaṭṭati. “Ūnapañcabandhanenā”ti hi vuttaṃ. Chidde, rājiyā vā hi sati tehi adhiṭṭhānaṃ vijahatīti vijahite nāyaṃ paṭisedho, tasmā paccuddharitvā, vikappetvāpi aññaṃ viññāpetuṃ na labhati.

Evam **pattakārako mūlaṃ labhivāti** ettha pacitvā ṭhapitadivasato paṭṭhāya. **Dātukāmo hutvāti** ettha dinnadivasato, sutadivasato vā paṭṭhāya dasāhaṃ veditabbaṃ. Liṅgaparivattena pana dasāhātikkame pattasāmikassa bhikkhussa, bhikkhuniyā pana rattātikkame nissaggiyaṃ.

Pattasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Ūnapañcabandhanasikkhāpadavaṇṇanā

612-3. Bahū patte viññāpentī ekamekaṃ viññāpentā bahū bhikkhū bahū patte viññāpenti, bahū vā bhikkhū patte viññāpentī attho. “Na, bhikkhave, patto viññāpetabbo, yo viññāpeyya, āpatti dukkaṭassā” ti idaṃ sikkhāpadaṃ ūnapañcabandhanena samūhataṃ hoti na hotīti? Na hoti tameva gahetvā “viññāpeti, payoge dukkaṭa” nti vuttatīti eke. Paṭilābhampi pariyaḍiyitvā taṃ dukkaṭaṃ vuttaṃ, tasmā taṃ “paṭilābhena nissaggiyo hotī” ti iminā samūhataṃ hoti. Aññathā sadukkaṭaṃ nissaggiyaṃ āpajjati anāpattivārodroho ca. Yā kāci pana akataviññāti ananuññatakāle dukkaṭameva. **Bhinnenāti** itthambhūtalakkhaṇe, **bhedenāti** vā attho, hetvatthe karaṇavacanāṃ.

Ūnapañcabandhanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Bhesajjasikkhāpadavaṇṇanā

620. “Sā ahoṣi suvaṇṇamālā” ti vacanato ṭhapetvā sahadhammike aññesaṃ yathāsukhaṃ rūpiyaṃ dātuṃ vaṭṭati uggaṇhāpetuṃ, sabyohārāpebhuñcāti ācariyo, vīmaṃsitabbaṃ iddhimassa iddhivisaṃyattā.

622. “Yesaṃ maṃsaṃ kappatī” ti vacanena yesaṃ maṃsaṃ na kappati, tesāṃ sappiādi kiñcāpi na kappati, na pana nissaggiyavattṭhūti veditabbaṃ. Tathā na pañātabhojanavattṭhūti. **Uggahitakaṃ katvā nikkhittanti** ajjhoharaṇatthaṃ nikkhittāṃ. Itarañhi paṭiggahetvā ajjhoharitaṃ vaṭṭati. **Ubhayesampīti** pacchābhattaṃ paṭiggahitehi, purebhattaṃ paṭiggahitehi ca katānaṃ. “Maṃsassa akappiyattā” ti kāraṇapatirūpakaṃ vatvā. **Khādimsūti** “vikāle kevalaṃ navanītameva khādītukāmena dadhitakkagatāni apānetabbāni, pacitukāmassa sāmāpākaṃ na hotīti therassa adhippāyo” ti vuttaṃ. “Khayaṃ gamissatī” ti vacanato khīraṃ pakkhipitvā pakkasappi vikāle kappatīti siddhaṃ. **Bhesajjehīti** yāvajjivikabhesajjehi. **Katateleṃ purebhattanti** apacitvā kataṃ eva. **Uñhodakenāti** tāpanabhāvaṃ dipetīti keci, taṃ na sundaraṃ. **Nibbaṭṭitattāti** piññākādito. “Telatthāya paṭiggahita...pe... dukkaṭamevā” ti vacanato atelatthāya paṭiggahitehi, sattāhātikkantehipi katateleṃ katadivasato paṭṭhāya sattāhaṃ vaṭṭatīti chāyā dissati, **karamandaṃ** rukkhasāroti keci.

623. Avakasasaṭe yasmā khīrādīni pakkhipitvā teleṃ pacanti, tasmā kasaṭaṃ na vaṭṭati, telameva vaṭṭati, tena vuttaṃ “pakkatelakasaṭe viya kukkucāyati” ti. Vasāya saddhiṃ pakkattā na vaṭṭatīti ce? Vadatha, bhante, navanīte dadhiḡuḡikātiādisambandho. Madhumhi cattāro kālikā yathāsambhavaṃ yojetabbā, ucchumhi ca, kathaṃ? Samakkhikaṃ seḷakaṃ madhu yāvakālikaṃ. Anelakaṃ udakasambhinnaṃ yāmakālikaṃ, asambhinnaṃ sattāhakālikaṃ, madhusiṭṭhaṃ parisuddhaṃ yāvajjivikaṃ. Tathā ucchu vā raso vā sakasaṭo yāvakālikaṃ, nikkasaṭo udakasambhinno yāmakālikaṃ, asambhinno sattāhakālikaṃ, sukkhakaṭaṃ yāvajjivikanti veditabbaṃ. Kasmā? Udakasambhedavisesato.

Kim vuttaṃ hoti? Catūsu kālikesu pubbaṃ pubbaṃ garukaṃ, aparaṃ aparaṃ lahukaṃ. Tesu cāyaṃ udakasambhedo garukaṃ lahukaṃ karotī, lahukaṃca garukaṃ. Ambarasādīni hi yāvakālikattā garukāni, udakasambhedo pana tāni ambapānādisamaññaṃ datvā lahukāni yāmakālikāni karotī. “Phāṇitaṃ nāma ucchumhā nibbattanti ucchurasāṃ upādāyā” ti aṭṭhakathāvacanato ucchuraso sattāhakālikoti siddhaṃ. Tattha “udakasambhedo taṃ yāmakālikaṃ karotī” tiādimḡ bahuṃ vatvā yojitā.

Apicettha ucchuraso “anujānāmi, bhikkhave, ucchurasa” nti (mahāva. 300) anuññātattā ḡuḡodakaṃ viya ucchurasasāmaññaṃ udakena asambhinnopi agilānassa vaṭṭati, tenevāha **aṭṭhakathāyaṃ** “ucchuraso nikasaṭo pacchābhattaṃ vaṭṭatī” ti (mahā. aṭṭha. 300). Ayaṃ sabbo no takkoti ācariyo. Keci pañāhu “phāṇitaṃ nāma ucchumhā nibbatta” nti vacanato, ‘ucchurasāṃ upādāyā’ ti aṭṭhakathāvacanato ca ucchuraso phāṇitameva, tasmā ḡuḡe viya paṭipajjitabba” nti. Keci “vuttanayena sattāhakālikova samāno ‘anujānāmi, bhikkhave, ucchurasa’ nti viṣuṃ anuññātattā asambhinnopi agilānassa vaṭṭatī” ti vadanti. Keci “vuttanayena viṣuṃ anuññātattā eva sambhinno vā asambhinno vā yāmakālikova, ḡuḡodakaṃ pana sattāhakālikamevā” ti vadanti. Keci “ḡuḡodakaṃ viya so duvidhopi sattāhakālikoyevā” ti vadanti.

Tatthāyaṃ paṭhamācariyavāde vicāraṇā – phāṇitānumatiyāyeva ucchurasānumatiyā siddhito viṣuṃ “ucchurasa” nti uddharitvā anumati niratthikāti āpajjati, tathā “ucchuraso nikasaṭo pacchābhattaṃ vaṭṭatī” ti aṭṭhakathāpi niratthikā. “Sattāhaṃ vaṭṭatī” ti vattabbaṃ siyāti, na ca tathā sakkā vattaṃ. Pacchābhattaṃ vaṭṭanākarasādhikārattāti ce? Na, tasmimḡ adhikāre sattāhakālikassa avattabbappasaṅgato. Kālabhedāṃ anapekkhitvā rasādhikāre otiṇṇattā vuttoti ce? Na sakkā “nikasaṭo sattāhaṃ vaṭṭatī” ti vattaṃ. Pacchābhattaṃ vaṭṭanākarasādhikārattā na vattabbanti ce? Na, evañhi vutte tadaññaraso viya ayampi pacchābhattameva vaṭṭati, na tato paranti āpajjati. Tato paraṃ aparibhogattā “pacchābhattaṃ vaṭṭatī” ti vuttanti ce? Na, yāvakālikabhāvappasaṅgato. Na so pasaṅgo ābhidosikassāpi ucchurasassa pākena phāṇitādhāvappasaṅgato. Ayameva tatiyacatutthācariyavādesu vicāraṇā. Dutiyavāde vicāraṇā vuttā, vimaddo panettha **bhesajjakhandhake** (mahāva. 300) āvi bhavissati. **Phāṇitaṃ nāma ucchumhā nibbattanti** madhukatālanāḷikeraphāṇitādito ukkaṭavattṭhuto nissaggiyavattṭhuphāṇitassa viṣesavacanāṃ, tenetaṃ paññāyati “nissaggiyavattṭhūtaṃ idha phāṇitaṃ nāma ucchumhā nibbattameva, na madhukādito nibbatta” nti. Ettāvataṃ yaṃkiñci ucchumhā nibbattaṃ, na taṃ sabbaṃ phāṇitameva nāmāti sādhitāṃ hoti. Teneva **khandhake** phāṇitaṃ paṭhamāṃ anujānitvā pacchā ucchuraso anuññāto, tathā tattṭheva ḡuḡaṃ, ḡuḡodakaṃca.

Ucchurasāṃ upādāya apakkā vātiādimhi pana yesaṃ laddhi “ucchuraso yāmakālika” ti. “Te **apakkā vāti** sāmāṃ bhikkhunā

apakkā vā. **Avatthukapakkā vāti** vinā vatthunā pakkā vā”ti atthaṃ vaṇṇayanti, taṃ na yuttaṃ “ucchurasam upādāyā”ti imassa vacanassa payoanābhāvappasāṅgato, bhikkhuno pacanādhikārahāvā. Sāmapāko idhāhippetoti ce? Sāmaṃ apakkassa ucchurasassa tesam attanomatīyā phāṇitabhāvasiddhito ca parato “purebhattam paṭiggahitena aparissāvītaucchurasena kataphāṇita”ntīdinayadassanato ca taṃ ayuttaṃ, tattha “aparissāvītaucchurasena sayamkatam nirāmisameva vaṭṭatī”ti vacanam yam tattha kasaṭam sāmapākam na janeti, savatthukapaṭiggahitakatamyeva taṃ karotīti dīpeti, tasmā paṭiggahetum na vaṭṭatī vikāletī porāṇā. “Kotṭītaucchuphāṇitam ‘rajanapākam viya oḷārikam savatthukapakkam nāma hotīti’ saññāya purebhattameva vaṭṭatī”ti vuttaṃ. Mahāatṭhakathācariyā “evaṃ phāṇitaggaḥaṇam amadhuram, tasmā pacchābhattam na vaṭṭatī”ti vadimsu. Kiṃ madhuratāya, amadhuratāya vāti? Atthameva dassetum **mahāpaccariyam** tathā vuttanti **upatissatthero** āha kira. **Taṃ yuttanti** ucchuto nibbattattā vuttaṃ, tenevāha “khaṇḍasakkharam pana...pe... vaṭṭatī”ti. “Taṃ khīraggaṭe pakkhipitvā pacantī”ti likhitam. **Jallikā** nāma pheṇādi.

Bhesajjodisam vadantena itare atthuddhārasena vuttā. “Āhārattham pharitum samatthānī”ti **khandhake** (mahāva. 260) “yam bhesajjañceva assa bhesajjasammatañca lokassa, āhāratthāñca phareyyā”ti vuttattā vuttaṃ. Ettha vicāraṇā bhesajjakhandhake āvi bhavissati.

624. Dvāravatāpanakavāṭānīti dvārassa ca vātāpanānañca kavāṭāni. Kasāvapakkehamattena hi tāni attano sabhāvam pariccājitāni hontī, tasmā “makkhetabbānī”ti vuttaṃ. “Kasāvo nāma kanakalambādīnī”ti vadanti. **Adhiṭṭhetīti** “idāni ajjhoharaṇīyam na bhavissati, bāhiraparibhogo bhavissati”ti cittaṃ uppādeti. Idha “vikappeti”ti padaṃ natthī. Adhiṭṭhānampi mukhāruḷhiyā vuttaṃ “imaṃ navaṇitāṃ adhiṭṭhāmī”ti avatṭabbato.

625. Paribhuñjitum pana na vaṭṭatīti vissāsābhāvam sandhāya vuttaṃ. Sace savissāso, vaṭṭatīti “paribhuñja tva”nti ettāvātā vissajjitam hoti, tasmā ubhinnaṃ anāpattīti sambandho. Sace na vissajjitam, āpatti hotīti siddham. Tasmā ubhinnaṃ santakam cīvaram aññātarena sammukhībūtena adhiṭṭhātabbam. No ce adhiṭṭhāti, nissaggiyam hotītipi yujjati. Kānikamattañce mūlam adinnaṃ, “na adhiṭṭhānupagam...pe... sakabhāvam na upeti”ti iminā etaṃ sadisaṃ na hoti, ābhīdhāmmikagaṇānaṃ dinnam viya ca na hoti. Kasmā? Ābhīdhāmmikā hi anupasampannāpi hontī, pacchā ābhīdhāmmikabhūtanampi taṃ sādharāṇam hotīti. Ettha dvepi upasampannā eva, dvinnampi tattha yathākāmakaraṇīyatā atthi mamattañca, na evaṃ tadaññesaṃ sādharāṇam, na ca dve tayo bhikkhū “ekato vassissāmā”ti karontī, rakkhati tāva. “Avibhattattā anāpattī”ti iminā ca idaṃ sadisaṃ, yena mūlena paṭiggahitam, tassa sace itaro deti, so vā taṃ itarassa deti, sati paṭiggahaṇe sattāhātikkame nissaggiyattā, tasmā taṃ cīvaram dvīsu sammukhībūtena ekena adhiṭṭhātabbam. Kiñcāpi ettha payogo na dissati samānaparikkhāraṇam dvinnam adhiṭṭhānapayogābhāvato, tathāpi samānasabbhaṇḍakānaṃ dvinnam telādi yena paṭiggahitam, tassa kālātikkame āpattisambhavato, anadhiṭṭhāne dullabhavisesahetuttā ca “adhiṭṭhātabba”nti vuttaṃ. Taṃ ayuttaṃ pattacīvarasattāhakālīkānaṃ asadisavidhānattā. Ettha pattacīvarañhi attano santakabhāvam upagatameva anadhiṭṭhāntassa kālātikkame āpatti, sattāhakālīkam pana parasantakasādharāṇampi paṭiggahitam paṭiggāhakassa kālātikkame āpattikaram. Paṭiggahaṇaṇcetha pamāṇam, na tattha sakasantakatā, sattāhakālīkañca nissaggiyam, sabbesampi anajjhoharaṇīyam. Pattacīvaram aññassa paribhuñjato anāpatti. Idañca kālātikkantampi nissajjitvā pacchā laddham kappati. Pattacīvaram pana tassa vinayakammanti kappatīti. Avibhattassapi imassa dānam ruhati, na pattacīvarassa. Vuttañhetam **aṭṭhakathāyam** “dvinnam santakam hoti...pe... sacepi avibhajitvā saddhivihārikādīnaṃ denti, adinnaeva hoti”ti. Yassa dānameva na ruhati, tassa kuto adhiṭṭhānam. Eko ce pattacīvaram dasame divase itarassa deti. Tato paṭṭhāya so dasa divase pariharitum labhati, na tathā sattāhakālīkanti sabbathā upaparikkhiyamānaṃ sarikkham nakkhamatīti na taṃ sārato daṭṭhabbanti ācariyassa takko. “Vinayakammavasena pana anissajjitvā sahasā virujjhivā kassaci pariccattampi puna paṭilabhitvā paribhuñjitum na vaṭṭatī”ti vuttaṃ, sace desantaritam, samuddantaritam vā cīvaram nissaggiyam jātam, taṃ idha thitena bhikkhunā ekassa vantena cittena cattam katvā anapekkhitvā āpattim desetvā tassa vissāse puna gahetvā adhiṭṭhātabbam, “pattādisu ca ayameva nayo”ti ca vuttaṃ, “tālanāḷikeraphāṇitampi sattāhakālīkam evā”ti ca. “Dvinnam santakam ekena paṭiggahitam sattāhakālīkam sattāhātikkame āpattim na karotī, paribhuñjitum pana dvinnampi na vaṭṭatī”ti ca “parasantakam paṭiggahetvā thāpeti eveda nayo”ti ca keci vadanti. Dukkaṭavathubhūtam sappiādi nissajjitabbam puna paribhuñjitum vaṭṭatīti vidhānam na dissatīti.

Bhesajjasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Vassikasāṭikasikkhāpadavaṇṇanā

627. “Ekameva katvā”ti vacanena vassikasāṭikalakkhaṇena nātākānampi satuppādam karontena ekameva gahetabbanti **dhammasirithero. Catubbidham khettanti** ettha kiñcāpi tividham dissati, taṃ pana evaṃ gahetabbam, yasmim khetto pariyesitum labhati, taṃ **pariyesanakhetam** nāma, “evaṃ karaṇanivāsānādhiṭṭhānakhetānīpi”ti vuttaṃ. Ettha pacchīmena purimaggāho vedītabbo, na purīmena pacchīmaggāho, yathālābhanti ācariyo. Tassatho – adhiṭṭhānakhettena pacchīmena purimānaṃ tiṇṇam gāho hoti, tathā nivāsānakhettena dvinnam purimānaṃ. Karaṇakhettena pana ekasseva purimassa gāho hotīti. Ettha pana kiñcāpi karaṇakhettanivāsānakhetānaṃ kālato nānattam natthi, kiriyato pana “aṭṭhim katvā nivāsetabba”nti pālīvacanato, tasmā dvidhā katvā vuttaṃ aññatarābhāvena, tadatthasiddhito ca, katham panettha nānattam natthīti paññāyatīti ce? Pālīto, “aḍḍhamāso seso gimhānanti katvā nivāsetabba”nti hi pālī, tathā **mātikāṭṭhakathāto** (kanhā. aṭṭha. vassikasāṭikasikkhāpadavaṇṇanā) ca.

Tathāha “pacchīmo aḍḍhamāso karaṇanivāsānakhetampi”ti, iminā nayena tividhameva khettantipi siddham. **Samantapāsādikāyam** pana katthaci potthake “jeṭṭhamūlapuṇṇamāsiyā pacchīmapāṭīpadadivasato paṭṭhāya yāva kālapakkhuposatho, ayameko addhamāso pariyesanakhettañceva karaṇakhettañca. Etasmīñhi antare vassikasāṭikam aladdham pariyesitum, laddham kātuñca vaṭṭatī, nivāsetum, adhiṭṭhātuñca na vaṭṭatī”ti pāṭho dissati, so apāṭho yathāvuttapālīmātikāṭṭhakathāvirodhato, tasmā tattha “aladdham pariyesitum vaṭṭatī, kātum, nivāsetum, adhiṭṭhātuñca na vaṭṭatī”ti pāṭho vedītabbo. Evaṃ tāva pacchīmena purimaggāhasiddhi vedītabbā, na purīmena karaṇakhetādīnaṃ gāho sambhavati. “Māso seso gimhānanti vassikasāṭīkacīvaram pariyesitabba”nti ettakameva hi vuttaṃ, na, **aṭṭhakathāyam** “ayameko addhamāso pariyesanakhettañceva karaṇakhettañcā”ti vuttattāti ce? Na, tassa lekhanadosattā, tathā sādhitam. Karaṇakhettena pana nivāsānakhettaggāho atthi kālanānattābhāvato, teneva pubbe yathālābhaggaṇam katam, tathā ca sādhitameva, na bhedo panatthi, payoṇam vuttameva. Nivāsānakhettena adhiṭṭhānakhettaggāho natthi eva, na hi

purimena pacchimaggāho veditabbo. Na pālivirodhatoti ce? Na, tadatthājanāto. “Māso seso gimhānanti addhamāso seso gimhāna”nti ettha itī-saddassa hi ito paṭṭhāyāti attho. Parato āpattikhettadassanato itarassa anāpattikhettabhāvo dassitova hoti. Dinnapubbato nītakapavāritatthānato nipphādentassa nissaggiyaṃ piṭṭhisamayattā, pakatiyā vassikasāṭhikadāyākā nāma saṅghassa vā puggalassa vā apavāretvā anusaṃvaccharaṃ dentā, tattha satuppādova vaṭṭati. Vattabhede dukkaṅgānti tadaññesu.

“Sace kata...pe... vassūpanāyikadivase adhiṭṭhātabbā...pe... cha māse parihāraṃ labhatī”ti vacanato antovassepī yāva vassānassa pacchimadivāsā akatā parihāraṃ labhatīti dīpitaṃ hoti. Kasmā na vicāritanti ce? Atthāpattisiddhattā. “Cha māse parihāraṃ labhatī”ti vacanena akatā labhatīti siddhameva, taṃ kiñcāpi siddhaṃ, sarūpena pana anāgatattā sarūpena dassetuṃ, dussaddhāpayattā upapattito dassetuṃca idamāradhāṃ ācariyena, “yathā cettha, evaṃ kathinabbhantare uppannacīvarampi heṭṭhā vuttanayeneva paṭipajjitabba”nti **anugaṇṭhipade** vuttaṃ, taṃ duvuttaṃ tattheva pubbāparavirodhato. Yañcettha aṭṭhakathāvacanaṃ sādhaḥkattena vuttaṃ, taṃ tamatthaṃ na sādheti. “Yadi nappahoti yāva kattikapuṇṇamā parihāraṃ labhatī”ti vacanaṃ appahontassa yāva kattikapuṇṇamā tāva parihārakhettaṃ, tato paraṃ ekadivāsopi na hotīti dīpeti, tasmā appahonakabhāvena akatāva yāva kattikapuṇṇamā parihāraṃ labhati, tato paraṃ na labhatīti siddhaṃ. Tathā tadeva vacanaṃ kataparihāraṃ na labhatīti dīpeti, tasmā kattikapuṇṇamadivaseyeva adhiṭṭhātabbā. “Appahonte dasāhe antovassee karaṇapariyosānaṃyeva pamāṇa”nti likhitaṃ.

Etthāha – “ekāhadvīhādivasenā”tiādi na vattabbaṃ. Kasmā? Gimhadivasānaṃ adhiṭṭhānakālattā, tasmā eva “antodasāhe vā tadaheyyeva vā adhiṭṭhātabbā”ti ca sāmāññato na vattabbaṃ gimhadivasānaṃ adhiṭṭhānakhettabhāvappasaṅgato”ti. Ettha vuccati – na, tadatthājanāto. Dasāhānāgatāya vassūpanāyikāya gimhadivasā dasāhā honti, paṭṭhamadivase ca laddhā niṭṭhitā vassikasāṭhikā dasāhātikkantāpi vassūpanāyikadivasaṃ adhiṭṭhānakhettaṃ appattattā na ca tāva nissaggiyaṃ hoti, vuttañcettaṃ “vassūpanāyikato pubbe dasāhātikkamepi anāpattī”ti.

Antodasāhe adhiṭṭhātabbāti idaṃ na avisesena etasmiṃ antare gimhadivasepi adhiṭṭhātabbanti imamatthaṃ dīpetuṃ vuttaṃ, kintu gimhadivase ce uppannā, adhiṭṭhānakhetta ca antodasāhaṃ hoti, antodasāhe khettheyeva adhiṭṭhātabbā, na khettaṃ katvā dasāhaṃ atikkamitabbanti dīpetuṃ vuttaṃ. Kasmā? Gimhadivasānampi gaṇanūpagattā, tasmā akhettaḍḍivasepi gaṇetvā khetta eva “antodasāhe adhiṭṭhātabbā”ti vuttaṃ hotīti.

Vassikasāṭhikasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Cīvaraacchindanasikkhāpadavaṇṇanā

632. Sāmanti sakasaññītanīyamanatthaṃ vuttaṃ. Sakasaññītāyeva hi acchindāpanaacchindanesu nissaggiyaṃ, tasmā nissaggiyaṃulāṅganidassanametam. “Cīvara”nti vuttattā “acīvaraṃ acchindantassa na nissaggiya”nti vuttameva hoti. “Datvāti datvā vā dāpetvā vā”ti kiñcāpi padabhājanam yujjati, aññassa pana santakam aññassa bhikkhuno dāpetvā taṃ sayam vā acchindeyya, teneva vā acchindāpeyyāti anīṭṭhappasaṅgabhaṃ na vuttaṃ, atthato pana attano santakam aññena saddhivīhārikādīnā dāpetvā, aññassa santakam vā tassa vissasā dāpetvā taṃ acchindeyya vā acchindāpeyya vā nissaggiyanti veditabbaṃ, tañca kho anapekkho datvā. Yadi evaṃ “cajivā dinnam acchinditvā gaṇhanto bhaṇḍagghena kāretabbo”ti idaṃ kinti ce? Sakasaññītāyeva aggaḥetvā aññāya theyyāya gaṇhantaṃ sandhāya vuttaṃ, teneva vuttaṃ “sakasaññītāyeva gahitattā panassa pārājikam natthī”ti, apica “anāpatti so vā deti, tassa vā vissasanto gaṇhātī”ti vacanato taṃ siddhameva. Ettāvataṃ tāvakālikam katvā dinnam acchindantassa anāpatti sādhitā hoti. “Amhākam santike upajjham gaṇhissatī”tiādivacanaṃ sāmānerassa dānam dīpeti, tañca idha nādhippetam. **Pāliyaṃ** (pārā. 633-634) upasampanne tīkapācittiyam viya anupasampanne tīkadukkaṅgāmpī āgatanti ce? Na, tadadhippāyājanāto. Anupasampannakāle evaṃ datvā aññassa santike upasampannam disvā kupito ce acchindati, upasampannasēva vā “sikkham paccakkhāya tumhākam santike upasampajjissāmī”ti vadantassa datvā puna acchindati ce, nissaggiyanti ayamettha adhippāyo.

633. Sakim āṇatto bahukampi acchindati, nissaggiyanti ekabaddhattā ekaṃ pācittiyam, taṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ “**āṇatto bahūni gaṇhātī, ekaṃ pācittiya**”nti. **Mātikāṭṭhakathāyaṃ** pana “vatthugaṇanāya āpattiyō”ti vuttaṃ, taṃ āṇattiyā bahuttā “sabbāni gaṇhā”ti vadantassa gāham sandhāya vuttaṃ, teneva tattha vuttaṃ “ekavācāya sambahulā āpattiyō”ti. Evam sante pālīvacanaṃ, aṭṭhakathāvacanaḍḍavāyañca aññītamāññam sameti, parasantakampi nissaggiyaṃ hoti paṃsukūlañca, tena “dussante baddharūpiyaṃ viyā”ti vuttaṃ, taṃ tadatthaniyamadassanatthaṃ vuttaṃ, yathāvachāditaṃ acchindanacittena sacittakam, vacīkammaṃ pana kevalam acchindāpentasseva “dehī”ti balakkārena gaṇhatopi veditabbaṃ, taṃ na yuttaṃ “anāpatti so vā deti”ti vacanato. “Tuṭṭho vā duṭṭho vā deti, anāpattiyevā”ti mātikāṭṭhakathāvacanato vāti ce? Na, ubhayattha attano ruciyā dānam sandhāya vuttattā, pasayhāvahāre anāpattippasaṅgato ca. “Bhikkhussa sāmam cīvaraṃ datvā”ti pālīvacanato ca **mātikāṭṭhakathāya** aṅgavavattāhāne ‘upasampannatā’ti vuttattā ca ubhayattha dānahaṇesu bhikkhubhāvo icchitabboti dīpetī”ti vadanti, idamayuttanti no takkoti ācariyo. Kasmā? Anupasampannassa cīvaraṃ datvā taṃ upasampannakāle acchindantassa anāpattippasaṅgato. “Anupasampannassa cīvaraṃ vā aññam vā parikkhāraṃ datvā...pe... āpatti dukkaṅgassā”ti vacanato dukkaṅgāṃ tattha hotīti ce? Nāsiddhattā, dānakāle eva upasampannatā pamāṇanti asiddhametaṃ **aṭṭhakathāya** vā **pāliya** vā yuttito vā, tasmā taṃ na yuttanti attho. Anupasampannassa cīvaraṃ datvā tasseva anupasampannakāleyeva cīvaraṃ acchindantassa dukkaṅgāṃ, upasampannakāle vā datvā anupasampannakāle acchindantassa dukkaṅgānti tassa vacanassa idaṃ vikappantarañca sambhavati, tasmā (pārā. 631 ādayo) vikappantarassa sambhavato ca na yuttaṃ, yasmā anupasampannakāle datvā upasampannakāle acchindantassa viṣuṃ dukkaṅgāṃ na paññattaṃ, tasmā purāṇacīvaradhovāpanādisikkhāpadesu viya aparabhāge upasampannatā cettha pamāṇam, tasmā “upasampannatā”ti aṅgesu vuttattā ca taṃ na yuttanti attho. Ettha “paccāsīntasseva dānamadhippetam, na nissaṭṭhadāna”nti **dhammasirithero** vadati kira, vīmamsitabbaṃ.

Cīvaraacchindanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Suttaviññattisikkhāpadavaṇṇanā

637. Chaṭṭhe kiñcāpi “sāmaṃ suttaṃ viññāpetvā”ti vuttaṃ, **mātikāṭṭhakathāyaṃ** pana “cīvarathāya sāmaṃ viññattaṃ sutta”nti avatvā kevalaṃ “cīvarathāya viññāpitasutta”nti āngesu vuttattā aññena cīvarathāya viññattaṃ suttampi saṅghaṃ gacchati veditabbaṃ. **Sāmanti** cettha kassaci niyamaṇaṃ. “Sāmaṃ viññāpetvā”ti kiñcāpi vuttaṃ, tathāpi “sāmaṃ vāyāpeyyā”ti attano atthāya vāyāpeyyāti evaṃ sambandho, attho ca veditabbo, **pāliyaṃ** pana āsanna-padena yojanā katā, tasmā sāmaṃ viññattaṃ suttanti aññaviññattaṃ kappiyaṃ āpajjati, hatthakamma-yācānavasena laddhatantavāyopi kappiyo. Vikappanupagapacchimappamaṇaṃ ce, tante vītaṃyeva sakīṃ adhiṭṭhātabbaṃ, puna adhiṭṭhānakiccaṃ natthi adhiṭṭhītena ekībhāvūpagamaṇato. “Sace pana paricchedaṃ dassetvāva cina-sātakam viya, antarantarā adhiṭṭhitaṃ hoti, puna adhiṭṭhātabba”nti vuttaṃ. “Paṭilābhenāti vacanena vāyāpetvā ṭhappesamītiādi ekasmiṃ antogadhaṃ hoti”ti vadanti.

Suttaviññattisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Mahāpesakārasikkhāpadavaṇṇanā

642. Visiṭṭhaṃ kappāṇca tassa vacanena visiṭṭhaṃ kataṇca pamāṇaṃ, na āmisadānaṃ. Kesuci potthakesu “cīvara”nti uddharitvā vibhāgo vutto, taṃ na sameṭṭi.

Mahāpesakārasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Acekakārasikkhāpadavaṇṇanā

646. “Anujānāmi, bhikkhave, acekakāraṃ paṭiggahetvā nikkhipitu”nti, “yāva pavāraṇā pavāritā”ti ca yaṃ vuttaṃ, te pana bhikkhū tassa vacanassa atthaṃ micchā gahetvā acekakāraṃ nikkhipantā cīvarakālasamayaṃ atikkāmesuṃ. Kimidaṃ vibhattaṃ, udāhu avibhattanti? Vibhattaṃ, puggalikaṃ vā. Teneva parato “amhākaṃ, āvuso, acekakāraṇī”ti vuttaṃ, avibhattaṃ pana saṅghikattā na kassaci nissaggiyaṃ karoti.

Apica “acekakāraṃ paṭiggahetvā nikkhipitu”nti iminā sāmaññavacanena vassūpanāyikadivasato paṭṭhāya, piṭṭhisamayato paṭṭhāya vā yāva pavāraṇā nikkhipitūṃ vaṭṭati eva saṅghikattā, puggalikaṃpi “vassaṃvutthakāle gaṇhathā”ti dinnattā. Tādisaññi yāva vassaṃvuttho hoti, tāva na tasseeva, dāyakaṃsa santakaṃ hoti, tathā ito tatiyavasse, catutthavasse vā “pavāraṇāya gaṇhathā”tiādinā dinnampi nikkhipitvā yathādānameva gahetabbaṃ. Ayamatto **aṭṭhakathāyaṃ** (pārā. aṭṭha. 2.646-9 ādayo) pākāto. Tāni cīvarakālasamayātikkaṃ na nissaggiyānti ce? Na, uddissa dinnattā. Yasmā ayaṃ samayo “kālepi ādissa dinna”nti ettha “kālo”ti āgato, **gaṇabhojanasikkhāpadā**disu “samayo”tveva āgato, tasmā idha tesam ekatthāādassanattaṃ ekato “cīvarakālasamayo”ti vuttanti veditabbaṃ. **Mātikāyaṃ** panettha tādisaṃ cīvaraṃ attano santakabhāvaṃ upagataṃ puggalikaṃ sandhāya vuttaṃ, tenevāha **“bhikkhuno pana acekakāraṃ uppajjeyyā”**ti. Attano kuṭiyā vassaṃvutthassa bhikkhuno hi dātuṃ alabhanto antovasse eva dānakiccaṃ pariniṭṭhāpetvā gacchati, tathā saṅghassa. Tasmā idaṃ acekakāraṃ atthi uppannakālato paṭṭhāya saṅghassa vā puggalassa vā santakabhāvaṃ upagacchantāṃ, yaṃ na vassāvāsikabhāvena dinnāṃ, atthi uppannakālato paṭṭhāya anupagantvā vassaṃvutthakāleyeva puggalassa vā saṅghassa vā upagacchantāṃ, yaṃ vassāvāsikabhāvena uppajjitvā samaye dinnāṃ, atthi samaye dinnāṃpi puggalassa santakabhāvaṃ anupagacchantāṃ, saṅghasantaṃsakabhāvaṃ vā dāyakasantaṃsakabhāvaṃ vā upagacchantāṃ, idisaṃ sandhāya “saññāṇaṃ katvā nikkhipitabba”nti vuttaṃ. Idaṃ atirekasamvaccharampī nikkhipitūṃ labhati attano santakabhāvaṃ anupagatatā, tasmā “dasāhānāgata”nti ito aññāṃ sandhāya vuttanti siddhametanti. Dasāhato puretaraṃ labhitvā yāva pavāraṇā nikkhipitūṃ na labhati, tasmā sakabhāvūpagatameva adhiṭṭhātabbaṃ, taṃyeva sandhāya “dasāhānāgata”nti vuttaṃ, yato “antosamaye adhiṭṭheti, vikappeti”ti **anāpattivāre** vuttaṃ. Saññāṇaṃ katvā nikkhipitabbakaṃ pana parassa dātābattāya sakabhāvaṃ anupagataṃ, na hi taṃ sandhāya “adhiṭṭheti, vikappeti”ti sakkā vattūṃ, na ca taṃ imasmiṃ atthe nissaggiyaṃ hoti saṅghassa nissaggiyābhāvato, **aṭṭhakathāyaṃ**pi ayamatto suṭṭhu pākāto. Katamaṃ saññāṇaṃ katvā nikkhipitabbanti ce? Parasantaṃ cīvaraṃ saṅghikameva hoti, tato “sallakkhetvā sukhaṃ dātuṃ bhavissati”ti iminā hi parassa santakabhāvo dassito.

“Tato paraṃ ekadivasampi parihāro natthīti dasāhāparamato uddhaṃ anupagatatā”ti likhitaṃ, ito samayato uddhameva dasāhassa anupagatatā samayato paraṃ dasāhaṃ na labhatīti kirassa adhippāyo. **“Etaṃ parihāraṃ labhatiyeva”**ti ettha “ekādasamaṃ aruṇaṃ cīvaraṃāse uṭṭheti”ti kāraṇaṃ likhitaṃ. **Anugaṇṭhipade** pana “anadhiṭṭhāhitvā ekādasādivase nikkhipitūṃ labhati”ti vadanto bhagavā itarampi anacekakāraṃādiṃ anujānāti, acekakāraṃmukhenāti apare”ti vuttaṃ. Ettha katarāṃ subhāsitaṃ? Ubhayampīti eke. Kathaṃ? Paṭhamāṃ “acekakāraṃsa anatthate kathine dasādivasādihiko māso, atthate kathine dasādivasādihikā pañcamāsā”ti iminā sameti, **anugaṇṭhipadaladdhiyā** hi ettha “ekādasādivasādihiko”ti vattabataṃ āpajjati, dutiyaṃ “dasāhānāgatanti...pe... dasāhena asampattāti attho”ti iminā sameti. Imassa nayassa vasena “pañcamito paṭṭhāya uppānassa cīvarassa nidhānakālo dassito hoti”ti pāṭho yujjati. Tathā **gaṇṭhipadaladdhiyā** “navāhānāgataṃ kattikatemāsikapuṇṇama”nti vattabataṃ āpajjati, tassa vasena “kāmañcesā dasāhāparamaṃ atirekakāraṃ dhāretabbanti imināva siddho, aṭṭhuppattivāsena pana apubbaṃ viya atthaṃ dassetvā sikkhāpadaṃ ṭhāpita”nti ayaṃ pāṭho yujjati. Ko panettha sāro? Yo pacchā vutto, sova sāro. Teneva aṭṭhakathācariyena “pañcamito paṭṭhāyā”ti vuttaṃ. Porāṇagaṇṭhipadehi aṭṭhakathāya ca saddhiṃ saṃsandanato, “dasāhānāgata”nti pāliyā saṃsandanato ca ettha **gaṇṭhipadaladdhiyā** pāliyā sameti.

Kathaṃ? Yasmā pavāraṇādivase aruṇuggamane bhikkhu vassaṃvuttho hoti, tasmā iminā dasamena ahena saddhiṃ chaṭṭhito paṭṭhāya navadivasā dasa ahānti dasāhaṃ, tena **dasāhena**, sahayogathe karaṇavacanāṃ. Kattikatemāsikapuṇṇamā cīvarasamayaṃ asampattāti katvā “anāgatā”ti vuccati. Yathā aparakattikapuṇṇamāya vassikasāṭikaṃ paccuddharitvā vikappento “cātumāsaṃ adhiṭṭhātuṃ tato paraṃ vikappetu”nti vuccati, evaṃsāmpadamidanti. Ettha vuccatīti ce? Na, imassa nippayojanabhāvappasaṅgato. Acekakāraṃpaṭiggahaṇakālaṃ niyamitanti ce? Na, “chaṭṭhito paṭṭhāya uppānacīvaraṃ acekameva na hoti. Paṭhamakathinena siddhattā”ti **porāṇaṭṭhakathāgaṇṭhipadesu** vuttattā tato upari “acekakāra”nti vuccati, paṭiggahaṇantassa āpattisaṅgho ca. Na ca sā āpatti **pāliyā**, **aṭṭhakathāya**, yuttitō vā sambhavati. Aṭṭhuppattimattavasena vuttanti ce? Na, dasāhādhiccekārikā aṭṭhuppattipāyaṃ na dissati. “Bhikkhū acekakāraṃ paṭiggahetvā cīvarakālasamayaṃ atikkāmetī”ti ettha ettikā eva hi aṭṭhuppatti. Tathā hi **parivāre**

(pari. 47-53) “kismiṃ vatthusmi”nti ārabhivā ettakameva vuttanti veditabbaṃ. Accekaṭvaramaṃ cīvarakālaṃ nātikkaṃmetabbam, itaramaṃ atikkāmetabbanti dassanattamaṃ idamaṃ paññattanti ce? Na, accekaṭvarasseva aparādhadassanato, viśesakāraṇābhāvā, “kāmañcesa dasāhaparamaṃ atirekaṭvaramaṃ dhāretabbanti imināva siddho”tiādivacanavirodhato ca yathāvuttavacanāsambhavato ca.

Kathaṃ? Dasāhena saha kattikapuṇṇamā “anāgatā”ti hi vutte dasāhato aññā sā puṇṇamāti āpajjati. Anaññā ce, **saha**-saddo na sambhavati, na hi attanāva attano yogo sambhavati, **anāgata**-saddo ca na sambhavati. Āgatā sampattā eva hi sā puṇṇamā. Cīvarasamayaṃ anantarattā ekībhāvaṃ anāgatattā anāgatāyevāti ce? Na, tathāpi **anāgata**-saddassa sambhavato, āgamanasambhava satiyeva hi **anāgata**-saddo sambhavati, na hi nibbānaṃ, paññatti vā “anāgatā”ti vuccati. Nibbānaṃ viya khaṇattayaṃ, sā ca puṇṇamā na kadāci samayabhāvaṃ pāpuṇāṭṭi ayuttameva. “Tato paraṃ vikappetu”nti pana vacanaṃ piṭṭhisamayaṃ gahetvā ṭhitattā sambhavati. Apica pavāraṇāyaṃ aruṇe ca uṭṭhite sā puṇṇamā cīvarasamayaṃ ekāhānāgatā evāpajjati pubbe sahayogapattattā. Evaṃ sante ekībhāvagatāpi sā cīvarasamayaṃ anāgatā eva jātāti sabbadā na tathāviggahakaraṇavacanattamaṃ kocideva vacanato dīpetṭi veditabbaṃ.

Kimattamaṃ panettha “dasadivasādhiko māso”tiādi vuttanti? Taṃ pāripūrisambhavato. Pañcamiyāhi pure aruṇaṃ uppannaaccekaṭvaramaṃ dasadivasādhiko māsoyeva paripūroti katvā tathā vuttaṃ. Apica tassā pañcamiyā divasabhāgopi sampattāya rattiyā “hiyyo”ti vuccati, pageva pure aruṇaṃ, tenevāha “hiyyo kho, āvuso, amhāka”ntiādi. “Evaṃ sante ‘chaṭṭhito paṭṭhāyā’ti vuttapaṭṭhamapāṭhassa vasena ‘anaccekaṭvarampi paccuddharitvā ṭhapitaṃ ticīvarampi etaṃ parihāraṃ labhatiyevā’”ti ca “dasadivasādhiko māso”tiādi ca yaṃ likhitaṃ. Taṃ na, “pañcamito paṭṭhāyā”ti pāṭhe sajjiteva etena pariyāyena yathāvuttaatthasambhavato, na tāni ṭhānāni puna sajjitāni. Yathāṭṭhitavaseneva ajjuhekkhitabbānti no takkoti ācariyo. Idamaṃ sikkhāpadaṃ puṇṇamāyaṃ anissaggiyatthamevāti **upattisatthero**. “Pavāraṇāmāsassa juṇhapakkhapañcamito paṭṭhāyā”ti pāṭhe sajjite etena pariyāyena yathāvutto uppannaṃ cīvarassa nidhānakālo dassito hoti, “accekaṭvarampi accāyikaṭvaram vuccatī”tiādi pāṭho. “Chaṭṭhito paṭṭhāyā”ti ca “kāmañcesa dasāhaparama”ntiādi ca yaṃ likhitaṃ, taṃ na pāṭho, tasmā ekādasadivasam parihāraṃ labhāṭṭi katvā ācariyena “pañcamito paṭṭhāyā”ti likhāpito kira. “Pavāraṇāmāsassa juṇhapakkhachchaṭṭhito paṭṭhāyā pana uppannaṃ anaccekaṭvarampi paccuddharitvā ṭhapitaṃ ticīvarampi etaṃ parihāraṃ labhatiyevāti pāṭho”ti ca “accekaṭvaram anattathe kathine ekādasadivasādhiko māso, atthate kathine ekādasadivasādhikā pañcamāsāti pāṭho”ti ca ettha papañcenti, tasmā suṭṭhu sallakkhetvā kathetabbaṃ, tuṇhībhūtena vā bhavitabbaṃ.

Accekaṭvarasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Sāsānkasikkhāpadavaṇṇanā

652. “Tiṇṇaṃ cīvarānaṃ aññataramaṃ cīvaranti idamaṃ ticīvare eva ayaṃ vidhi, itarasmaṃ yathāsukhanti dassanattamaṃ vutta”nti vadanti. “Atirekachāratamaṃ vippavasanti”ti tasmīyeva senāsane vāso na vippavāsoti katvā vuttaṃ. Kasmā? Cīvarappavattijānanato. Ettha kiñcāpi “āraññakamaṃ nāma senāsanaṃ pañcadhanusatikamaṃ pacchima”nti vacanato atirekatopi vuttaṃ, āraññakameva pana senāsanaṃ hoti, dhutaṅgaṃ rakkhati cīvarappavattijānanapalibodhasambhavato.

653. “Gāvutato atirekappamāṇena labhāṭṭi”ti yaṃ vuttaṃ, taṃ kathaṃ paññāyatīti ce? “Siyā ca tassa bhikkhuno kocideva paccayo tena cīvarena vippavāsāyā”ti vacanato. Yojanappamāṇepi siyāti ce? Na, “puna gāmasīmaṃ okkamitvā vasitvā pakkamatī”ti anāpattivāre anuññatattā. Yadi evaṃ “yojanappamāṇe na labhāṭṭi”ti idamaṃ kinti? Idamaṃ nibaddhāvāsavaseneva vuttaṃ. Tattha dhutaṅgaṃ bhijjati? Na bhijjati, kintu na idha dhutaṅgādhikāro atthīti. Atha kasmā “ayaṃ dhutaṅgacoroṭi veditabbo”ti vuttanti? Asambhavato. Kathaṃ paññāyatīti? Aṅgesu abhāvato. Dhutaṅgadharassa patirūpasenāsanadīpanato dhutaṅgadharatā tassa siddhā. Vacanappamāṇatoti ce? Na, vacanappamāṇato ca **pāliyeva** pamāṇaṃ. “Anāpatti puna gāmasīmaṃ okkamitvā vasitvā pakkamatī”ti hi vuttaṃ. Gāmasīmā nikkhamitvā kittakamaṃ kālaṃ vasitvā pakkamitabbanti ce? Punadivaseyeva, tasmā aṭṭhamo aruṇo nibaddhāvāse vā gantabbatṭhāne vā uṭṭhetabboti eke. Antochāratanti eke. Yāva nibaddhāvāsaṃ na kappetīti eke. Yāva maggaparissamavinodanāti eke. Sati antarāye antochāratamaṃ vasati, anāpatti. Nibaddhāvāsakappane sati aruṇuggamane āpatti. Sace taṃsattamo divaso, tadaheva nikkhattacīvaramaṃ gahetabbaṃ, paccuddharitabbaṃ vāti eke. Sace antarā navamaggapātubhāvena vā navagāmasannivesena vā, taṃ senāsanaṃ aṅgasampattito parihāyati. Tadaheva cīvaramaṃ gahetabbaṃ vā paccuddharitabbaṃ vā. Chāratamaṃ vippavasantassa ce parihāyati, anāpatti anuññatadivasattāti eke. Āpatti eva anaṅgasampattitoti eke. Yuttataramaṃ panettha vicāretvā gahetabbaṃ. Sace dhutaṅgadhāro hoti, gāmasīmāyaṃ avasitvā pacchimappamāṇayutte ṭhāne vasitvā pakkamitabbaṃ. Paṭṭhamamaṃ baddhaavippavāsāsiṃ ce gāmo hoti, aññasmiṃpi māse antosīmāya vasato anāpatti. **Porāṇagaṇṭhipade** “yathāvuttasenāsane vasantenāpi chāratameva cīvaramaṃ gāme nikkhipitabbanti adhippāyena aññaṃ antochāratampi aññampi vasato āpattiyevā”ti vuttaṃ.

Sāsānkasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Pariṇatasikkhāpadavaṇṇanā

657. Dethāvuso amhākanti ettha akataviññatti hoti na hotīti? Hoti, yadi evaṃ aññatakaviññattisikkhāpadassa ca imassa ca kiṃ nānākaraṇanti? Taṃ aññatakaappavāriteyeva viññāpentassa, idamaṃ ṇātakapavāritepi, taṃ anacchinnacīvarasseva, idamaṃ tassapi, taṃ cīvaramaṃyeva viññāpentassa, idamaṃ acīvarampi. Evaṃ sante idamaṃ taṃ antokatvā ṭhitaṃ hoti, tasmā dvinnampi aṅgasampattiyā sati kena bhavitabbanti? Iminā bhavitabbaṃ imassa nippadesatoti eke. Dvīhiṃ bhavitabbaṃ ubhinnaṃ aṅgasiddhitoti eke. Imāni tassa aṅgāni vikappanupagacīvaratā, samayābhāvo, aññatakaviññatti, tāya ca paṭilābhoti cattārī. Imassa pana saṅghe pariṇatabhāvo, ṇatvā attano pariṇāmanaṃ, paṭilābhoti tīhi. Ettha paṭṭhamo vādo ayutto katvāpi okāsaṃ **aṭṭhakathāyaṃ, parivāre** ca avicāritattā. Yadi evaṃ tattha aṅgesu “anaññāpariṇatatā”ti vattabbanti ce? Na vattabbaṃ, atthato siddhattā. Pariṇatasikkhāpadadavayasiddhito, pariṇatasaññito, āpattisambhavato ca “mayhampi dethā”ti vadati, “vaṭṭatī”ti anuddiṭṭhamaṃ, “amhākampi atthī”ti vuttattā vaṭṭati. “Saṅghassa pariṇatamaṃ...pe... āpatti dukkaṭṭassā”ti ettha “puggalassā”ti na vuttaṃ, yato suddhāpācittiyavasena āgatattā. “Aññācetiyaṃ”ti na vuttaṃ saṅghassa acetiyaṃ, tasmāyeva “cetiyaṃ pariṇatamaṃ...pe... āpatti dukkaṭṭassā”ti etthāpi “aññāsaṅghassa aññāpuggalassā”ti na vuttaṃ. “Yato tathā idha ca ‘puggalassa pariṇatamaṃ...pe... āpatti dukkaṭṭassā’ti ettha ca ‘attanopi’ti kiñcāpi na vuttaṃ, tathāpi

sambhavatī”ti vadanti. Taṃ pana idha attano pariṇāmanādhikārattā imassa sikkhāpadassa na vuttanti eke. Tatuttarisikkhāpade “aññassatthāyā”ti (pārā. aṭṭha. 2.526) padaṃ viyāti eke. Taṃ na, ettha puggalapariṇāmanasikkhāpade avuttattā. **Dhammasirithero** panāha –

“Attano aññato lābhaṃ, saṅghassaññassa vā nataṃ;
Pariṇāmeyya nissaggi, pācittiyampi dukkaṭa”ntī.

Tassattho – saṅghassa pariṇataṃ attano pariṇāmeyya nissaggiyaṃ. Tadeva aññato pariṇāmeyya pācittiyaṃ. Aññassa pariṇataṃ attano vā parassa vā pariṇāmeyya dukkaṭanti, tasmā aññātakaviññattīādīsu vuttāpattisambhavato idha pariṇatadvaye “attano”ti padaṃ na vuttaṃ. Tasmīñhi vutte dukkaṭamattappasaṅgo siyā, avutte panetesu vuttāpattīnaṃ yathāgamamaññatarā ca idha avuttasiddhi dukkaṭañcāti dve āpattiyo ekato hontīti vinayadharānaṃ anavasesaññassa okāso kato hotīti.

Iti tiṃsakakaṇḍaṃ sāramaṇḍaṃ,
Alametaṃ vinayassa sāramaṇḍe;
Idha niṭṭhitasabbasāramaṇḍaṃ,
Vinayavasena punāti sāramaṇḍanti.

Pariṇatasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Niṭṭhito pattavaggo tatiyo.

Nissaggiyavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pācittiyavaṇṇanā

5. Pācittiyakaṇḍo

1. Musāvādavaggo

1. Musāvādasikkhāpadavaṇṇanā

1. Vādakkhittoti ettha avisesena vādajappavitaṇḍasaṅkhāto tividhopi kathāmaggo “vādo” icceva vuttoti veditabbo. Tesu “titthiyehi saddhi”nti vacanato ṭhapetvā vādaṃ “sesā”ti vadanti. Chalajātiniḅḅaṭṭhānakusalatāya kadāci katthaci **avajānitvā paṭijānāti**, tathā pubbe kiñci vacanaṃ **paṭijānitvā** pacchā **avajānāti**. Evaṃ vā aññathā vā **aññenaññaṃ paṭicarati**. Evaṃ pavatto sampajānamusā bhāsaṃ paṭissuṇitvā asaccāyanto saṅketaṃ katvā visaṃvādentō evaṃ so vādakkhitto samāno pācittiyavathuṅca paripūrento vicaratīti evamadhippāyo veditabbo. **Attano vādeti** ettha “sabbe dhammā anattā”ti (dha. pa. 279; cūḷani. ajitamānavapucchāniddeṣa 7; netti. 5; mahāni. 27) paṭhamamāraddhe attano vāde. “Yaṃ dukkhaṃ tadanattā”ti (saṃ. ni. 3.15) no samayo. “Sabbe dhammā”ti vutte nibbānampi saṅghaṃ gacchati. “Nibbānaṃ paramaṃ sukha”nti (dha. pa. 203-204; ma. ni. 2.215) vuttattā pana taṃ na dukkhaṃ. No ṭhānametaṃ vijjāti. Ayaṃ paravādī “yaṃ dukkhaṃ tadanattā”ti suttaṃ dassetvā siddhantaṃ sambhametvā “virodhi viruddho”ti vuttaṃ dosaṃ āropessatīti tasmīṃ paṭhamavāde kañci dosaṃ sallakkhento āropite vā dose anāropite vā “nāyaṃ mama vādo”ti taṃ avajānitvā “nibbānantveva sassata”nti, “anattā iti nicchayā”ti ca suttaṃ disvā tassa paṭhamavādassa niddosataṃ sallakkhetvā “mameva ayaṃ vādo”ti tameva pacchā paṭijānāti. Evaṃ tattha yathāvuttamānisamsaṃ sallakkhento taṃ paṭijānitvā yadi anattā sabbe dhammā, dhammā eva na te bhavanti. Sabhāvaṃ dhārentīti hi “dhammā”ti vuccanti.

Ayaṅca **atta**-saddo sabhāvavācīti evaṃ āropite vā dose anāropite vā dosoti sallakkhetvā “nāyaṃ mama vādo”ti tameva paṭhamavādaṃ pacchā avajānāti. Atha so paravādī sapakkhaṃ paṭisedhe paṭijānanattāpanayanaṃ. Paṭijānāti patyāssa iti vacanato “paṭiññā añña so nāma te niggaḥo”ti vutto. Sabhāvātirittaṃ atthaṃ paṭisedhādhippāyato sabhāvato atirittaṃ bālāparikkappitamattānaṃ sandhāya “anattā sabbe dhammā”ti me paṭiññātakathā, sā ca tadavatthāyevāti na me taṃ paṭiññātatāpanayanaṃ atthi, “nāyaṃ mama vādo”ti avajānanaṃ pana sabhāvāsaṅkhātaṃ attānaṃ sandhāya “anattā sabbe dhammā”ti na vadāmīti adhippāyena katanti iminā aññena kāraṇena taṃ pubbe paṭiññātatāpanayanaṃ kāraṇaṃ paṭicchādeti. “Anattā sabbeva dhammā”ti na vattabbaṃ **“atta**-saddassa sabhāvavācīti”ti idaṃ kāraṇaṃ paṭicca tena pubbe paṭiññātatāpanayanaṃ kataṃ. Tamaññākāraṇaṃ pacchā dassitena aññena kāraṇena paṭicchādetīti adhippāyo.

Yasmā na kevalaṃ yathādhassitanayena so atthameva avajānāti, paṭijānāti ca, kintu vacanampi, tasmā **aṭṭhakathāyaṃ** (pāci. aṭṭha. 1) “jānitabbato”ti paṭhamāṃ kāraṇaṃ vatvā paravādīnā “yadi jānitabbato aniccaṃ, nibbānaṃ te aniccaṃ siyā”ti vutte “na mayā jānitabbato”ti kāraṇaṃ vuttaṃ, “jātidhammato”ti mayā vuttaṃ, taṃ tayā badhiraṭṭhāya aññena sallakkhitantiādīni vadatīti adhippāyo. “Jānitabbato”ti vatvā puna “jātidhammato”tiādīni vadatīti vuttaṃ. “Avajānitvā puna paṭijānanto taṃ avajānanaṃ iminā paṭicchādeti nāmā”ti likhitam.

2. Jānitvā jānantassa cāti jānitvā vā jānantassa vāti atthadvayaṃ dīpetīti.

3. Apica **micchāvācāpariyāpannāti** catubbidhammicchāvācāpariyāpannā. Sīhaḷādīnāmbhedagatāti keci, tasmā evaṃ vadato vacanaṃ, taṃsamutṭhāpikā cetanāti ubhayaṃ vuttanti **mātikāyaṃ** ubhinnaṃ saṅghahitattā. **Vibhaṅge** taṃ vacanaṃ yasmā vinā viññattiyā natthi, tasmā “vācasikā viññattī”ti viññattī ca dassitā. “Evaṃ vadato vacana”nti lokavohārena vatvā paramatthato dassento “taṃsamutṭhāpikā vā cetanāti vutta”nti ca vadatī. **Oḷārikenevāti** cetanāsamutṭhānavācānaṃ sukhumattā visayavaseneva katāti.

9. **Diṭṭhassa hotīti** diṭṭho assa, anena vā upacārajjhānavasena na mayā abyāvaṭo mato, “na mayā pavanto paṭo diṭṭho”tiādim bhaṇantassa ca paramatthasunñātaṃ upādāya eva “itthiṃ na passāmi, na ca purisa”nti bhaṇantassa ca na musāvādo.

11. **Āpattiṃ āpajjatiyevāti** ettha “dubbhāsītāpatti”ti vadanti. Kasmā? “Keḷiṃ kurumāno”ti vuttattā. “Vācā girā...pe... vācasikā viññāti”ti ujukaṃ sandhāya, kāyo na ujuko.

Musāvādasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Omasavādasikkhāpadavaṇṇanā

13. “Puna are patteti puna taṃ ṭhānaṃ parivaṭṭetvā āgate aññasmim are”ti likhitam. **Patitṭhitārappadesanti** bhūmiṃ. **Puna areti** puna tasmimyeva are bhūmiṃ patteti atthoti keci, taṃ na sundaraṃ viya. **Jāpitoti** parājito, “parājito”ti vā pāṭho. **Pāpesīti** abhibhvasi. Manāpaṃ bhāsamānassa brāhmaṇassa garuṃ bhāraṃ. **Udabbhāti** ākaḍḍhīti attho, anādaratthe vā sāmivacanaṃ. **Dhanañca naṃ alābhesīti** yathā so dhanam alabhi, tathā akāsīti adhippāyo.

15. **Pubbeti** nidāne. **Avakāṇṇakanti** chinnaṇṇakānāmaṃ. **Javakāṇṇakanti** vaṅkaṇṇakānāmaṃ. **Dhaniṭṭhakaṃ** dhanavaḍḍhakanāmaṃ, sirivaḍḍhakanāmaṃ **kulavaḍḍhaka**seva nāmaṃ. **Tacchakakammaṃ**ti khaṇanakammakārā koṭṭhakā, pāsānakammakārāti keci. “**Muddāti** pabbagaṇanā. **Gaṇanāti** mahāgaṇanā”ti **porāṇagaṇṭhipade** vuttaṃ. “**Madhumehaṃ** omeha”nti likhitam. Thūlakāyassa maṃsūpacayoti eke. Yabha methune. Vītarāgātādīhi akkosantopi kileseheva kira akkosati nāma, tathā “sotāpanno”ti akkosanto āpattiyā akkosati nāmāti eke. Liṅgāyattattā accodātādipi liṅgameva jātam.

16. Sabbattha **vadeti**ti uddeso. **Bhaṇāti**ti vitthāro. **Vadeti**ti vā iminā paraviññāpanam dīpeti.

26. Aññāpadesavāresu pana “evaṃ vadeti”ti vuttaṃ. Kasmā? Pubbe dassitauddesakkamanidassanatham. Pubbepi “hīnena hīnaṃ, hīnena ukkaṭṭham, ukkaṭṭhena hīnaṃ, ukkaṭṭhena ukkaṭṭha”nti jātyādīsū ekekasmim catudhā catudhā dassitauddesakkamassa nidassanam “eva”nti iminā karoti. “Hīnena hīnaṃ vadeti”ti vuttaṭṭhāneyeva hi “evaṃ vadeti”ti vutte so ākāro nidassito hotīti adhippāyo. Aññāthā aññāpadesena so ākāro na sambhavatīti āpajjati. Na sambhavatī evāti ce? Na, visesakāraṇābhāvā, tattha anāpattippasaṅgato, aniyamaniddesena aniyamatthasambhavato ca. “Santi idhekacce caṇḍālā”tiādinā hi aniyamaniddesena caṇḍālam vā acaṇḍālam vā sandhāya bhaṇantassa āpattīti aniyamattho sambhavatīti adhippāyo. Yadi evaṃ ettakameva vattabbaṃ tāvatā pubbe dassitauddesakkamanidassanasiddhitoti? Na, “vadeti”ti iminā ayojite “eva”nti pade imaṃ nāma ākāraṃ dasseti anavabodhato. Aññāpadesanayepi paraviññāpaneyeva dukkaṭṭapācittiyam viyāti niyamanapayojanam vā “vadeti”ti padanti veditabbaṃ. Atha vā attano samīpe ṭhatvā aññam bhikkhuṃ āṇāpento hīnena hīnaṃ vadeti bhaṇāti, āpattī pācittiyassa. Sace sayam hīno hīnena hīnaṃ caṇḍālam... pe... pukkusaṃ “pukkuso”ti bhaṇāti āpattī vācāya vācāya pācittiyassa, esa nayo aññāpadesavāresupīti yojanā veditabbā. Ayamatto duṭṭhadosesu pariyesitabbo. Aññāthā “vadeti bhaṇāti”ti etesaṃ aññataram ubhayattha anaññāpadesavāraaññāpadesavāresu, visesena vā aññāpadesavāresu niratthakaṃ āpajjati vināyeva tena vacanasiliṭṭhatāsambhavato. Attato **pāliyam** avuttattā panettha “sāṇattika”nti vuttanti veditabbaṃ. Tatrāyam padasandhi **vadeti**ti vada itīti. Asammukhā vadantassa dukkaṭṭam “sammukhā pana sattahipi āpattikkhandhehi vadantassa dukkaṭṭam”nti **andhakaṭṭhakathāyam** vuttattā. **Davakamyatā** nāma keḷi, taṃ dassetaṃ “**hasādhippāyatā**”ti vuttaṃ. “Asammukhāpi davakamyatāya vadantassa dubbhāsītamevā”ti ācariyā vadanti. Pāpāgarahitāya kujjhītvāpi vadantassa dukkaṭṭam, asammukhā anāpattīti.

Omasavādasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Pesuññasikkhāpadavaṇṇanā

36-7. “Imassa sutvā amussā”ti pāṭho. “Imesaṃ sutvā”ti na sundaram. **Bhedāyapīti** bhedaṃ. Tiṇṇampi bhikkhubhāvatoyeva nipajjanato “**bhikkhūnam pesuñña**”ti bahuvacanaṃ kataṃ.

38-9. “Itthannāmo āyasmā caṇḍālo...pe... pukkusoti bhaṇāti”ti vatvā pesuññaṃ upasaṃharatīti yojanā. Aññāthā “pukkusoti bhaṇāti”ti vattabbatā āpajjati. Ettha anupasampannavāro labbhamānopi na uddhaṭo omasavāde dassitanayattā, saṅkhepatto ante dassetukāmatāya vā. Tathā hi ante tīni dukkaṭṭāni dassitāni. Tāni pana dassento bhagavā yasmā “upasampannassa sutvā upasampannassa pesuññaṃ upasaṃharatī”ti vuttānaṃ dvinnam padānaṃ aññataravipallāsavasena vā ubhayavipallāsavasena vā pācittiyanti katvā dvepi tāni ekato vuttānti dassetukāmo, tasmā sabbapaṭṭhamāyeva “upasampanno upasampannassa sutvā upasampannassa pesuññaṃ upasaṃharatī, āpattī pācittiyassā”ti āha. “Dvīsū panetesu yasmā pārājikam ajjhāpannopi upasampanno tādisāyeva upasampannaṃ khamsetukāmo omasati, tādisassa sutvā tādisassa pesuññaṃ upasaṃharatī, āpattī pācittiyassa, tasmā ‘upasampanno’ti idaṃ ādipadam sabbattha vutta”nti keci vadanti, taṃ na yuttaṃ. anavasesaāpattiṃ āpannassa puna āpattiyā asambhavato, tasmā kevalam **mātikāyam** bhikkhupadābhāvatoyeva “bhaṇāti upasaṃharatī”ti padānaṃ kāraṇaniddesābhāve asambhavato eva taṃ ādipadam vuttanti veditabbaṃ. Idaṃ pāḷilesābhāvato anāṇattikameva. “Na piyakamyassa, na bhedaḍḍhippāyassā”ti upasaṃharaṇāpekkham sāmivacanaṃ tuṅhībūtassa vacanappayojanābhāvato, tena vuttaṃ “**pāpāgarahitāya bhaṇantassa anāpatti**”ti.

Pesuññasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Padasodhammasikkhāpadavaṇṇanā

45-6. **Sabbametam padaso dhammo nāmāti** ettha dhammo nāma buddhabhāsītoti evaṃ sambandho. **Akkharasamūhoti** asamattapade. Paccekabuddhabhāsitaṃ buddhabhāsīte eva. Anupāsakagahaṭṭhehi bhāsīto isibhāsītādisaṅgahaṃ gacchatīti veditabbaṃ.

Katthaci potthake “devatābhāsito”ti padaṃ natthi, yattha atthi, sā pāli. **Gāthābandhepi ca esa nayoti** ekameva akkharaṃ vatvā ṭhānaṃ labbhati eva. “Evaṃ me suta”ntiādisuttaṃ bhaṇāpiyamāno ekāraṃ vatvā ṭiṭṭhati ce, anvakkharena pācittiyam, aparipuṇṇapadaṃ vatvā ṭhite anubyañjanaena. Padesu ekaṃ paṭhamapadaṃ virujjhati ce, anupadena pācittiyam. **Aṭṭhakathānissitoti aṭṭhakathānissitavasena** ṭhito. Pubbe pakatibhāsāya vuttaṃ aṭṭhakathaṃ sandhāya. **Pālinissitoti** pāliyaṃ evāgato. **Maggakathādīnipi** pakaraṇāni.

48. Upacāranti dvādasahatthaṃ. “**Opāteṭi** ekato bhaṇati samāgacchatī”ti likhitaṃ. Kiñcāpi apalāladamanampi silupadesopi bhagavato kāle uppanno, atha kho tesu yaṃ yaṃ buddhavacanato āharitvā vuttaṃ, taṃ tadeva āpattivatthu hotīti viññāpanatthaṃ **mahāaṭṭhakathāyaṃ** “vadantī”ti vacanehi sithilaṃ kataṃ. Buddhavacanato āharitvā vuttassa bahulatāya tabbhulanayena tesu āpatti vuttā, tasmā **mahāpaccariyaṃ** tassādhippāyo pakāsītoti attho. “Sabbesameva vacananti apare”ti vuttaṃ. Sace ācariyo ṭhito nisinnānaṃ pāṭhaṃ deti, “na ṭhito nisinnassa dhammaṃ desessāmi”ti vuttāpattim nāpajjati eke. Tesampi pāṭhadānaṃ dhammadesanato na aññanti taṃ na yuttaṃ, chattapāṇikādīnaṃ pāṭhadānaena anāpattippasaṅgato, āpattibhāvo ca siddho. Vuttañhetam –

“Ubho atthaṃ na jānanti, ubho dhammaṃ na passare;
Yo cāyaṃ mantaṃ vāceti, yo cādhammenadhīyatī”ti. (pāci. 647);

Ettha adhiyatīti attho, tasmā pāṭhadānaṃ dhammadesanāva. **Sekhiyaṭṭhakathāyaṃ** (pāci. aṭṭha. 634) “dhammaparicchedo panettha padasodhamme vuttanayena vedītabbo”ti vuttaṃ, tasmā ayameva dhammo sabbattha dhammapaṭisaṃyuttasikkhāpadesu vedītabbo. Yadi evaṃ saṅkhārabhāsādivasena cittadhammaṃ desetassa sekhiyavasena anāpatti siyā, tato chapakajātakavirodho. Tattha mantānaṃ bāhiraganthattāti ce? Na, tadadhippāyājānato. Ayañhi tattha adhippāyo “bāhirakaganthasaṅkhātampī mantaṃ ucce āsane nisinnassa vācetuṃ me bhikkhave amanāpaṃ, pageva dhammaṃ desetu”nti. “Tadāpi me, bhikkhave, amanāpaṃ nice āsane nisīditvā ucce āsane nisinnassa mantaṃ vācetuṃ, kimaṅgaṃ pana etarahi...pe... dhammaṃ desetu”nti (pāci. 647) hi ayaṃ pāli yathāvuttameva adhippāyaṃ dīpeti, na aññam. Teneva “mantaṃ vācetuṃ dhammaṃ desetu”nti vacanabhedo kato. Aññathā ubhayattha “dhammaṃ desetu”micceva vattabbanti.

Mayā saddhiṃ mā vadātiādimhi pana **anugaṭṭhipade** evaṃ vutto “sace bhikkhu sāmaṇerena saddhiṃ vattukāmo, tathā sāmaṇeropi bhikkhunā saddhiṃ vattukāmo sahasā opāteṭi, ‘yebhuyyena paguṇaṃ ganthaṃ bhaṇantaṃ opāteṭi’”tiādisu viya anāpatti, na hi ettāvātā bhikkhu sāmaṇerassa uddisati nāma hoti. Yasmā **mahāaṭṭhakathāyaṃ** natthi, tasmāpi yuttamevetam. Sace tattha vicāretvā paṭikkhittam siyā āpatti, kiriyākiriyaṃ nāpajjati. Kasmā? Yasmā cittaena ekato vattukāmo, atha kho naṃ ‘ekato mā vadā’ti paṭikkhīpitvāpi ekato vadanto āpajjati. Avattukāmassa sahasā virajjhītvā ekato vadantassa anāpatti, tena vuttaṃ ‘mayā saddhiṃ mā vadā’ti vutto yadi vadati, anāpattī”ti. Tathāpi ācariyaṇaṃ matimanuvattantena evarūpesu ṭhānesu yathāvuttanayeneva paṭipajjitabbaṃ. Kasmā? Yasmā **mahāaṭṭhakathāyaṃ** natthi, natthibhāvato yeva āpatti. Sace tattha anāpattīvacanaṃ na sambhavati ayamaṭṭhānattā”ti.

Tatrāyaṃ vicāraṇā – “mayā saddhiṃ mā vadā”ti vutto yadi vadati, bhikkhuno anāpattīti yuttametam bhikkhuno vattukāmatāyābhāvato, bhāvepi sajjhāyakaraṇādīsu tīsu anāpattito ca. Atha sāmaṇerena byattatāya “mayā saddhiṃ mā vadā”ti vutto bhikkhu abyattatāya vadati, āpatti eva vattukāmatāsbhāvato. Sahasā ce vadati, anāpatti tadabhāvato. Sace bhikkhu evaṃ “mayā saddhiṃ mā vadā”ti vatvā tena saddhiṃ sayam vadati, āpatti eva. Na hi etaṃ sikkhāpadaṃ kiriyākiriyaṃ. Yadi etaṃ sikkhāpadaṃ kiriyākiriyaṃ bhaveyya, yuttaṃ. Tattha anāpattīti adhippāyo. **Mahāpaccariyaṃ** imināva adhippāyena “mayā saddhiṃ mā vadā”ti vuttaṃ siyā. Na hi sāmaṇerassa kiriyā idha pamāṇanti, imasmimṃ pana adhippāye vutte atiyuttaṃvāti attho. Akkharattho byañjanattho. Kiñcāpi “yañca padaṃ yañca anupadaṃ yañca anvakkharaṃ yañca anubyañjanaṃ, sabbametam padasodhammo nāmā”ti vuttaṃ, tathāpi “padaṃ vāceti, pade pade āpatti pācittiyassa, akkharāya vāceti, akkharakkharāya āpatti pācittiyassā”ti idameva dvayaṃ yojitam, taṃ kasmāti ce? Padaṃ anupadaanubyañjanānaṃ saṅgahitattā. Vuttañhetam “anupadanti dutiyapādo. Anubyañjananti purimabyañjanaena sadisaṃ pacchābyañjana”nti (pāci. aṭṭha. 45), tasmā anupadekadesamattameva anubyañjananti siddham. “Akkharānubyañjanasamūho pada”nti ca vuttattā padamattameva vattabbaṃ tena anupadādittayaggaṇatoti ce? Na vattabbaṃ vacanavisesato. Padaṃ vāceto hi pade vā anupade vā anubyañjane vā āpattim āpajjati. Na akkharena. Akkharena vāceto pana padādīsu aññatarasmim āpajjati. Na hi “varo varaññū varado varāharo”tiādimhi paṭhamam va-kāraṃ vāceto dutiyādiva-kāre opāteṭi, paṭhamam ro-kāraṃ vāceto dutiyaro-kāre opāteṭi, paṭhamam ra-kāraṃ vāceto dutiyara-kāre opāteṭi, āpatti pācittiyassāti sambhavati. Anubyañjanānulomato sambhavati evāti ce? Na, “pade pade āpatti pācittiyassā”ti iminā viruddhattā. Idañhi vacanaṃ ekasmim pade ekā āpattīti dīpeti. “Rūpaṃ aniccanti vuccamāno rūti opāteṭi”ti vacanato sakalaṃ padaṃ vācētassa paṭhamaakkharamatte ekato vutte āpattīti siddhanti ce? Na, “akkharakkharāya āpatti pācittiyassā”ti iminā viruddhattā, tasmā rūti opāteṭi vuttam asambhavato rū-kārassa yathāvuttadhammapariyāpanabhāvasiddhito taṃ avatvā kevalam akkharāya vācētassa yathāvuttadhammapariyāpanaakkharabhāvadassanatthaṃ “rūpaṃ aniccanti vuccamāno”ti vuttaṃ, vacanasiliṭṭhatāvasena vā anubyañjane vedanāvacanaṃ viyāti vedītabbaṃ.

Padasodhammasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Paṭhamasahaseyyasikkhāpadavaṇṇanā

50. “Na sahaseyyam kappetabba”nti bhāvavasena vuttaṃ, kesuci “na sahaseyyā kappetabbā”ti pāṭho, na kappetabbā bhikkhunāti paññattanti adhippāyo. “Apassenam vāti vāyimamañcakameva hotī”ti likhitaṃ. Yaṃ etesaṃ na kappati, taṃ tesampīti upajjhāyādīnaṃ santikaṃ agantvā sahaseyyam kappeyyāti pāṭhaseso.

52. “Anupasampanno nāma bhikkhuṃ ṭhapetvā avaseso”ti vuttattā mātugāmo anupasampannoti catuttharattiyam mātugāmo dvepi sahaseyyāpattīyo janettī apare”ti vuttaṃ, “bhikkhuṃ ṭhapetvā...pe... pannoti pārājīkavattubhūto tiracchānapuriso adhippeto”ti ca, ubhayampi vīmaṃsitabbaṃ. **Dutiyasikkhāpade** mātugāmo nāmāti manussithimyeva gahetvā yakkhī petī tiracchānagatā pārājīkavattubhūtā na gahitā tesu dukkaṭattā. “Sace pana attanopi sikkhāpade dukkaṭam bhaveyya, atha kasmā paṭhamasikkhāpade

pācittiya’’nti ca vuttaṃ. ‘‘Aparikkhitte pamukhe anāpatti’’ti **sīhalaṭṭhakathā**vacanaṃ, tassatthaṃ dīpetuṃ **andhakatṭhakathāyaṃ** ‘‘bhūmiyaṃ vinā jagatiyā pamukhaṃ sandhāya kathita’’nti vuttaṃ. **Puna vasatī** catutthadivase vasati. **Bhikkhunipanneti** bhikkhumhi nipanne. **Sannipatitamaṇḍapaṃ** nāma mahāvihāre sannipātaṭṭhānaṃ. ‘‘Tīṇi ca divasāni dukkaṭṭakhette vasitvā catutthe divase sahasēyāpattipahonake sayati, pācittiyevā’’ti ekacce vadanti kira, taṃ na yuttaṃ.

Paṭhamasahasēyāsikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Dutiyasahasēyāsikkhāpadavaṇṇanā

55. ‘‘Atha kho te manussā’’ti ca ‘‘te addhikā’’ti ca pāṭho. ‘‘Ekaratta’’ntipi atthi, so na sundaro. Paṇḍake **pāliyaṃ** dukkaṭṭassa vuttatā ‘‘ubhatobyañjanehi mūlāpattīti dissatī’’ti, ‘‘animittādayo itthiyovā’’ti ca vadanti ubhatobyañjanake vuttaṃ viya. Kiñcāpi matiṭṭhī pārajīkavatthu hoti, anupādinnaṃpakke ṭhitatā pana idha āpattiṃ na karoti. Pārajīkāpattiṭṭhānañcettha na oloketabbaṃ.

Dutiyasahasēyāsikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Dhammadesanāsikkhāpadavaṇṇanā

66. ‘‘Viññū paṭibalā’’ti vacanato aviññū itthiyāpi desentassa anāpatti. Idha yakkhādayo manussitthī viya aṇḍārikattā dukkaṭṭavatthukā jātā. Tīracchānagatamanussaviggahitthiyā paṭibalatāya vuttatā itarāpi dukkaṭṭavatthuyevāti eke. ‘‘**Mātugāmāyā**’’ti līngavipallāsena vuttaṃ. ‘‘Aṭṭhakathā dipāṭhaṃ ṭhapetvā damiḷādinā yathārucci kathetuṃ labhati kirā’’ti likhitā, yathā yakkhādayo dukkaṭṭavatthukā jātā, tathā purisaviggahaṃ gahetvā ṭhitena yakkhādinā saddhīṃ ṭhitassa mātugāmassa dhammaṃ desento dukkaṭṭaṃ anāpajjivā kasmā pācittiyamāpajjatiṭi ce? Īsakampi dutiyapakkaṃ abhajanato. Manussamātugāmopi na dutiyo, pageva yakkhādayoti. Na dutiyāniyate tassa dutiyatāti ce? Na tattha duṭṭhullavācāpekkhā dutiyatā, kintu nisajjāpekkhā, idha ca na nisajjamattaṃ, kintu desanā idhāhippetā. Sā ca nipajjanato oḷārikā, tasmā asamatthanidassanaṃ.

Dhammadesanāsikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Bhūtārocanāsikkhāpadavaṇṇanā

67. ‘‘Catutthapārajīkavatthu ca idaṅca ekamevā’’ti vuttaṃ, na yuttaṃ. Kasmā? Tattha ‘‘moghapurisā’’ti vuttatā. Te ariyamissakā na hontīti dvepi ekasadiśānīti mama takko. ‘‘Ariyāpi paṭijāniṃsu, tesampi abbhantare vijjānāntā uttarimanussadhammassā’’ti likhitā. ‘‘**Sabbepi bhūtaṃ bhagavāti** puthujjanaariyānaṃ uttarimanussadhammassa ārocitattā ‘bhūta’’nti vuttaṃ, na attano uttarimanussadhammaṃ sandhāyati apare’’ti vuttaṃ.

77. **Pubbe avuttehīti** catutthapārajīke avuttehīti.

Bhūtārocanāsikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Duṭṭhullārocanāsikkhāpadavaṇṇanā

78-80. ‘‘Teneva hatthena upakkamivā asuciṃ moceś’’ti pāṭho sampatipāṭho sundaro. Apaloketvāva kātabbā. No ce, pāliyaṃyeva vuttaṃ siyā. ‘‘Ottappena’’ti vattabbe ruḷhivasena paresu ‘‘**hirottappena**’’ti vuttaṃ. **Mahāaṭṭhakathāyaṃ** uttānattā na vuttaṃ, pācittiyāsambhavadassaneneva hi dukkaṭṭanti siddhaṃ.

83. Tattha ‘‘kamma’’nti vuttaajjhācārepi pariāpannattā taṃ tassa daṇḍakammavatthu. ‘‘Tattha kammaṃ āpanno’’ti pubbepi likhitā. **Mahāaṭṭhakathāyaṃ** ‘‘attakāmaṃ āpanno’’ti pāṭho, ‘‘ayameva gahetabbo’’ti vadanti, vīmaṃsitaṃ.

Duṭṭhullārocanāsikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Pathavīkhaṇanasikkhāpadavaṇṇanā

86. **Kaṭasakkharā** setamattikā viya mudukā sakkharajāti. ‘‘**Akatapabbhāreti** avalaṅṅhitabbaṭṭhānadassanattaṃ vutta’’nti likhitā. ‘‘Anovassakaṭṭhānadassanatta’’nti vattabbaṃ. **Mūsikukkuranti** mūsikāhi uddhaṭapaṃsu. **Suddhacittāti** kiñcāpi ‘‘evaṃ pavatṭite pathavī bhijjissatī’’ti jānanti, no pana ce pathavībhedatthikā, suddhacittā nāma hontī. Paṃsuādayo dve koṭṭhāsā āpattikarā. Keci ‘‘sabbacchannādisu upaḍḍhe dukkaṭṭassa vuttatā sace dukkaṭṭaṃ, yutta’’nti vadanti. Tattha yuttaṃ tādisassa vatthuno sambhavā, idha pana jātapathavī ca ajātapathavī cāti dveveva vatthūni, tasmā dvinnaṃ ekena bhavitabbanti na yuttaṃ. Etthāpi dukkaṭṭavacanaṃ atthīti ce? Taṃ pana saññāvasena, na vatthuvasenāti na yuttameva.

87. **Aggim kātuṃ vaṭṭatti** ettha ettāvataṃ usumaṃ gaṇhāti, tasmā vaṭṭatīti keci. Evaṃ sati pathaviyā aggimhi kate dūratopi bhūmi uṇhā hoti, tattakaṃ kopetabbaṃ siyā, na ca kappati, tasmā yasmim ṭhāne patati, taṃ so aggi ḍahati, tasmā vaṭṭatīti eke. Aḍahitepi ‘‘**adaḍḍhāya pathaviyā aggim ṭhapetuṃ na vaṭṭatti**’’ti vuttatā attanā pātanāyeva doso patite upadāheti veditabbaṃ.

Pathavīkhaṇanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Samatto vaṇṇanākkamena musāvādavaggo paṭhamo.

2. Bhūtagāmaṅgaḥ

1. Bhūtagāmasikkhāpadavaṅṅaṇā

89. Pharasuṃ niggaḥetuṃ asakkontoti dassitabhāvaṃ jānāpeti. Kasmā ayaṃ pharasuṃ ugghirīti ce? **Manussānantiādi** tassa pariḥāro. “Ākoṭesi chindīti ca vacanato rukkhadevatānaṃ hatthāni chijjanti, na cātumahārājikādīnaṃ viya acchejjānī”ti vadanti.

90-92. Bhavanti ahuvuñcāti dvikāliko bhūtasaddo. Yadi bījato nibbattena bījāṃ dassitaṃ, tadeva santakaṃ yadidaṃ. Sova kukkuṭo maṃsimakkhitoti ayameva hi pariḥāro. **Aṭṭhakathāsūpi** hi “bīje bījasaññī”ti likhitaṃ. Yaṃ bījāṃ bhūtagāmo nāma hoti, tasmīṃ bīje bhūtagāmaḥijeti yojetvā. Amūlakattā kira sampuñṇabhūtagāmo na hoti, “samūlapatto eva hi bhūtagāmo nāmā”ti kāraṇaṃ vadanti. “**Abhūtagāmamūlattāti** bhūtagāmato anuppannattā abhūtagāmamūlaṃ, bhūtagāmassa amūlakattā vā. Na hi tato añño bhūtagāmo uppajjati”ti dvidhāpi likhitaṃ. Piyaṅgu asanarukkho vaḍḍhanattaco khajjaphalo, “pītasālo”tipi vuccati. **Amūlakabhūtagāme saṅgahaṃ gacchatīti** nāḷikerassevāyaṃ. Ghaṭapīṭṭhijātattā, bījagāmānulomattā ca dukkaṭavattu. **Na vāsetabbam** “durūpacinṇattā”ti likhitaṃ, “**yesaṃ rukkhānaṃ sākḥā ruhatīti** vacanato yesaṃ na ruhati, tesāṃ sākḥāya kappiyakaraṇakiccaṃ natthīti siddha”nti vuttaṃ. **Muddatiṇanti** tassa nāmaṃ. “**Muñjatiṇanti** pāṭho”ti likhitaṃ.

Samaṇakappehīti samaṇavohārehi, tasmā vattabbam bhikkhūnā “kappiyaṃ karohī”ti. Tassa āṇattiyā karontenāpi sāmaṇerādinā “kappiya”nti vatvāva aggiparijitaṃ kātabbanti siddham. Aggiparijitatīni viya kappiyattā abījanibbaṭṭabījanīpi “pañcahi samaṇakappehī”ti (cūlava. 250) ettha pavīṭṭhāni, yathālābhato vā samaṇakappavacanaṃ gahetabbam. “Kappiya”nti vattukāmo ‘kappa’nti ce vadati, ‘vaṭṭatī’ti vadantī”ti vuttaṃ. “Kappiya”nti vacanaṃ sakasakabhāsāyapi vaṭṭatī”ti vadanti. “Kappiyanti vatvā”ti vuttattā bhikkhūnā ‘kappiyaṃ’icceva vattabbam, “itarena pana yāya kāyaci bhāsāyā”ti vadanti, vīmaṃsitabbam. “Ucchuṃ kappiyaṃ karissāmīti dāruṃ vijjhati”ti vacanato kappiyaṃ kātabbam sandhāya viraddheti vuttaṃ hoti, ācariyā pana “kappiyaṃ kāretabbam sandhāya kappiyanti sithhādīm kāretī, vaṭṭatī”ti vadanti, tassa kāraṇaṃ vadantā kātum vaṭṭanabhāveneva virajjhivā katepi kappiyaṃ jātam. Yadi na vaṭṭeyya, sithhādīmhi kate na vaṭṭeyyāti, upaparikkhitabbam. Uṭṭhitasevālaghaṭaṃ ātape nikkhipitum vaṭṭati, vikopetukāmatāya sati dukkaṭaṃ yuttaṃ viya. “Puppharajjubhājanagatikā, tasmā na vaṭṭati. Nāḷe vā baddhapupphakalāpe nāḷasmiṃ katepi vaṭṭati tasmīṃ pupphassa atthitāyā”ti vadanti. **Porāṇagaṇṭhipade** “bījagāmena bhūtagāmo dassito anavasesapariyādānatha”nti vuttaṃ.

Bhūtagāmasikkhāpadavaṅṅaṇā niṭṭhitā.

2. Aññavādakasikkhāpadavaṅṅaṇā

98-9. Aññaṃ vadatīti aññavādakaṃ, “vacanaṃ kareyyā”ti likhitaṃ. “Tuṅhībhūtassetaṃ nāma”nti pāṭho. **Ugghātetukāmoti** samohanitukāmo, antarāyaṃ kattukāmoti porāṇā.

100. “Sudīṭṭho bhante, na paneso kahāpaṇotiādīsu **anāropite** dukkaṭena musāvādapācittiyaṃ, aropite pācittiyadvayaṃ hotī”ti vadanti, vīmaṃsitabbam.

102. Adhammena vā vaggena vā na kammārahassa vāti ettha “mayi vutte maṃ vā aññaṃ vā saṅgho adhammena vā kammaṃ, vaggena vā kammaṃ karissati, na kammārahassa vā me, aññassa vā kammaṃ karissatī”ti na kathetīti yojetabbam.

Aññavādakasikkhāpadavaṅṅaṇā niṭṭhitā.

3. Ujjhāpanakasikkhāpadavaṅṅaṇā

103. “Chandāyā”ti akkharakkharāyātiādi viya liṅgavipallāsena vuttaṃ, chandatthanti vā attho. Yesaṃ senāsānāni paññāpeti, tesāṃ attani chandatthanti adhippāyo.

106. Anupasampannantiādisu karaṇattho gahetabbo. **Aññaṃ anupasampannanti** aññaṇa anupasampannena. **Tassa vāti** anupasampannassa. “Sammutikāle pañcaṅgavīrahādayo asammattā nāmā”ti, “upasampannena laddhasammuti sikkhāpaccakkhānena vinassatī”ti ca vuttaṃ. **Saṅghenāti** sabbena saṅghena kammavācāya assāvetvā “taveso bhāro”ti kevalaṃ āropitabhāro. **Kevala-**saddo hettha kammavācāya assāvītabhāvamattameva dīpeti. **Sayamevāti** itaresaṃ bhikkhūnaṃ anumatiyā. Abhūtena khīyanakassa ādikammikassa kathaṃ anāpattīti ce? Iminā sikkhāpadena. Musāvāde āpattiyeva dve pācittiyō vuttā viya dissanti pubbapayoge rukkhādichindanādīsu viya, vicāretabbam.

Ujjhāpanakasikkhāpadavaṅṅaṇā niṭṭhitā.

4. Paṭhamasēnasasikkhāpadavaṅṅaṇā

110. “Evañcidaṃ bhagavatā bhikkhūnaṃ sikkhāpadaṃ paññattaṃ hotī”ti vacanato, **parivāre** “ekā paññattī, ekā anupaññattī”ti (pari. 226) vacanato ca idha atthi anupaññattīti siddham. Kiñcāpi siddham, “evañca pana, bhikkhave, imaṃ sikkhāpadaṃ uddiseyyāthā”tiādinā pana paññattīṭṭhānaṃ na paññāyati, kevalaṃ “anujānāmi, bhikkhave, aṭṭhamāse...pe... nikkhipitū”nti ettakameva vuttaṃ, taṃ kasmāti ce? Paṭhamapaññattiyaṃ vuttanayeneva vattabbato avisesattā na vuttaṃ. Yadi evaṃ kā ettha anupaññattīti? **Ajjhokāseti**. Ayamanupaññattīti paññattiyampi atthīti ce? Atthi, taṃ pana okāsamattadīpanaṃ, dutiyaṃ cātuvassikamāsasaṅkhātakāladīpanaṃ. Yasmā ubhayampi ekaṃ kālokāsaṃ ekato katvā “ajjhokāse”ti vuttanti dīpento bhagavā “anujānāmi, bhikkhave...pe... nikkhipitū”nti āhātīti veditabbam. Teneva **mātikāṭṭhakathāyaṃ** (kaṅkhā. aṭṭha.

paṭhamasenāsanāsikkhāpadavaṇṇanā) vuttaṃ “yattha ca yadā ca santharituṃ na vaṭṭati, taṃ sabbamidha ajjhokāsasaṅkhyameva gatanti vedītabba”nti. Hemantakālassa anāpattisamayattā idam sikkhāpadaṃ nidānānapekkhanti siddham, tathā hi ajjhokāsapadasāmatthiyena ayaṃ viśeso – vassanākāle ovassakaṭṭhāne ajjhokāse, maṇḍapādimhi ca na vaṭṭati. Hemantakāle pakatiājjhokāse na vaṭṭati, sabbamidha ovassakepi maṇḍapādimhi vaṭṭati, tañca kho yattha himavassena senāsanam na temeti, giṃhakāle pakatiājjhokāsepi vaṭṭati, tañca kho akālamēghādassaneyevāti ayaṃ viśeso “aṭṭha māse”ti ca “avassikasāṅkete”ti ca etesaṃ dvinnam padānam sāmattiyatopi siddho.

Kiñca bhiyyo – **aṭṭhakathāyaṃ** sandassitavisesova. Cammādinā onaddhako vā navavāyimo vā na sīgham vinassati. **Kāyānugatikattā**ti kāye yattha, tattha gatattā. Saṅghikamañcādimhi kāyaṃ phusāpetvā viharituṃ na vaṭṭatīti **dhammasirithero**. “Saṅghikaṃ pana ‘ajjhokāsaparibhogena paribhuñjatha, bhante, yathasukha’nti dāyakā denti senāsanam, evarūpe anāpattī”ti **andhakattakathāyaṃ** vacanato, idha ca paṭikkhepābhāvato vaṭṭati. “Aññañca evarūpanti apare”ti vuttaṃ. “**Pādaṭṭhānābhīmukhā**ti nisīdantassa pādapatanaṭṭhānābhīmukhā”ti likhitam. Sammajantassa pādaṭṭhānābhīmukhanti ācariyassa takko.

111. “**Pādudhārenā**ti bahiupacāre ṭhitattā”ti likhitam. **Gacchanti**, dukkaṭam dhammakathikassa viya. Kasmā na pācittiyam? Pacchā āgatehi vuddhatarehi utṭhāpetvā gahetabbato. Dhammakathikassa pana anuṭṭhapetabbattā. “Anāṇattiyā paññattiyampi tassa bhāro”ti vuttaṃ.

112. Pariharaṇeyevāti ettha gahetvā vicāraṇeti **dhammasirithero**. Attano santakaraṇeti **upatissatthero**. Bījanīpattakam caturassabījanī.

113. “Yo bhikkhu vā sāmaṇero vā...pe... lajjī hotī”ti vuttattā alajjīm āpucchitvā gantum na vaṭṭatī”ti vadanti. Pāṭhe “kenaci palibuddham hotī”ti ca **aṭṭhakathāyaṃ** “palibuddha”nti ca senāsanamyeva sandhāya vuttaṃ, tasmā tathāpi atthīti gahetabbam. “Anāpuccham vā”ti pāṭho.

Paṭhamasenāsanāsikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Dutiyasenāsanāsikkhāpadavaṇṇanā

116-7. Ettakameva vuttamaṭṭhakathāsu, tathāpi padaṭṭhādayopi labbhanti eva. **Anugaṇṭhipade** “aññaṃ attharaṇādi akappiyattā na vutta”nti vuttaṃ. “Mañcam vā pīṭham vā vihāre vā vihārūpacāre vā”ti imināpi saṃsandanattham “**kiñcāpi vutto, atha kho**”tiādi āradha”nti ca vuttaṃ. Upacāramattañcetam “rukkhamūle”ti, tattha vattabbam natthi.

118. Anāpucchitvāpi gantum vaṭṭatīti asatiyā gacchatopi anāpatti, **āpucchanaṃ pana vattam** sañcicca anāpucchato vattabhedadukkaṭattā. Puggalikasenāsane saṅghikaseyyam, saṅghikasenāsane vā puggalikaseyyam attharivā gacchantassa dukkaṭam vuttaṃ viya. Kasmā? “Seyyāmatameva nasseyyā”ti vuttattā. Idha pana “palibuddham palibuddho”ti duvidhampi atthi.

Dutiyasenāsanāsikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Anupakhajjasikkhāpadavaṇṇanā

121. Chabbaggiyesuyeva **therā bhikkhūti** keci. **Pāde dhovivā**tiādimhi pavasantassa vā pādadhovanapāsāṇato yāva mañcapīṭham passāvattāyā nikkhamantassa vā yāva passāvattāhānanti yojanā kātabbā. Evaṃ sante “passāvattāyā nikkhamantassa vā”ti na vattabbam, “passāvattāhānato nikkhamantassa vā”ti vattabbam. **Passāvattāhānanti** katthaci potthake. Tathā hi **mātikāṭṭhakathāyaṃ** (kañkhā. aṭṭha. anupakhajjasikkhāpadavaṇṇanā) “pavasantassa pādadhovanapāsāṇato yāva mañcapīṭham nikkhamantassa mañcapīṭhato yāva passāvattāhānam, tāva upacāro”ti vuttaṃ, tasmā “pāde dhovivā pavasantassa, passāvattāyā nikkhamantassa ca dvāre nikkhittapādadhovanapāsāṇato, passāvattāhānato ca mañcapīṭha”nti katthaci potthake pāṭho, so apāṭho. Kasmā? Mañcapīṭhānam upacārassa vuttattā. Pavasantassa yāva mañcapīṭhānam upacāro, nikkhamantassa tato paṭṭhāya yāva passāvattāhānam vaccaṭṭhānanti iminā atthena yathā saṃsandati, tathāvidho pāṭhoti ācariyo.

122. Upacāram ṭhapetvāti idha vuttaupacāram ṭhapetvā. “Dassanasavanūpacārepi santharantassā”ti likhitam.

Anupakhajjasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Nikkaḍḍhanasikkhāpadavaṇṇanā

126-7. Chasattaḍḍhakāni vāti ettha dvārakoṭṭhakam adhippetam. “Nikkhamā”ti vacanam sutvāpi attano ruciyā nikkhamati, anāpatti; idha aggisālādi eva **upacāro**ti.

Nikkaḍḍhanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Vehāsakuṭisikkhāpadavaṇṇanā

129. “Pamāṇamajjhimassa galappamāṇe dinnatulāpi vehāsakuṭiyevā”ti likhitam, “na sā idha adhippetā”ti vuttaṃ.

Vehāsakuṭisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Mahallakavīhārasikkhāpadavaṇṇanā

135. Yāva dvārakosāti dvārasamīpā, yāva bhittīti attho, taṃ suvuttaṃ. **Kavāṭavittihāra**ppamāṇoti hatthapāsassādhippetattā, samantā kavāṭavittihāra ppamāṇaupacārassa gahitattā aparipūrapacārāpi hoti. Ālokaṃ karotīti ālokaṃ sandheti pidhetīti sandhi eva āloka sandhināmakā hontī. Vātapānakavāṭalepakamme appaharitaṭṭhānakiccaṃ natthi.

136. Itthakāti chadanakapālāsīlādīitthakā. **Chadanūpar**īti ettha paṭhamam tāva ekavāraṃ aparisesam chādetvā puna chādanadaṇḍake bandhitvā dutiyavāraṃ tatheva chādetabbaṃ. “Tatīyavāracatutthavāre sampatte dve magge adhiṭṭhahitvā tatiyamaggaṃ āṇāpetvā pakkamitabba”nti vuttaṃ, taṃ “punappunaṃ chādāpetī”ti iminā yujjati.

Porāṇā pana “paṭhamavāreyeva tayo magge adhiṭṭhātuṃ vaṭṭati, catutthato paṭṭhāya āpatti pācittiyam, catutthalepato paṭṭhāya āpatti”ti vadanti. Tattha chadane vuttavidhinidānena sameti, lepe vuttavidhitikacchedena sameti. Tathāpi so na yuttova. **Nidāne, aṭṭhakathāya**ñca siddhalepattā sabbasovāpi acchanne, channevāpi anekaso pariyaṃyassa tatiyasēva adhiṭṭhānanti no sameti ācariyo. “Dve magge”ti, “dve chadane”ti ca “tatiyavārato paṭṭhāya evaṃ chādāpehi”ti āṇāpetvā pakkamitabba”nti ca **upatissatthero** vadati kira.

Mahallakavīhārasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Sappāṇakasikkhāpadavaṇṇanā

140. Sappāṇakasikkhāpadaṃ uttānatthameva.

Samatto vaṇṇanākkamena bhūtagāmvaggo dutiyo.

3. Ovādavaggo

1. Ovādasikkhāpadavaṇṇanā

144. Kathānusārenāti yo bhikkhunovādakatthiko kiṃsīlo kiṃsamācāro katarakulā pabbajitotiādi kathānusārenāti attho. **Saggamaggagamanepīti** apī-saddena mokkhagamanepi. “**Lakkaṇappaṭivedhapaṭisaṃyutto**”ti aṭṭhagarudhammānusārena vattabbaṃ dhammakathaṃ sandhāya vuttaṃ.

145-147. Nissīmantī vihāre baddhasīmato aññaṃ abaddhasīmaṃ, gāmasīmadinti attho. “**Supinantenapī**”ti na sabbesanti idha bhāhullanayena vuttaṃ. Chabbaggiyā hi keci vīsativassāpi atthi atirekavīsativassāpi iminā imaṃ majjhimbodhikāle paññattanti viññāyati. “**Sīlavā hotī**”ti vatvā tassa catubbidhattā idha adhippetasīlameva dassetuṃ “**pātimokkhasaṃvarasaṃvuto**”tiādi vuttaṃ. **Gaṇṭhānugaṇṭhipadesu** “satisaṃvarādayo idha nādhippetā, tena vibhaṅgapāṭhaṃ dasseti aṭṭhakathācariyo”ti vuttaṃ. **Atthatotī** pālīatthato. **Kāraṇatotī** kāraṇūpapattito, aṭṭhakathātotī adhippāyo. Atha vā **kāraṇatotī** dhammato, tena atthato dhammatoti vuttaṃ hoti. Atha vā **atthatotī** phalato. “**Kāraṇatotī** hetuto. Dhammapadampi jātakena sahā”ti likhitaṃ. **Pañhaṃ kathetunti** “pañhaṃ puṭṭho katheti”ti ettha bhikkhuniyā puṭṭhena “na jānāmī”ti na sakkā kathetuṃ. “Na kho pana taṃ bhagavanta”nti pāṭho. “Na kho paneta”nti ca likhanti, taṃ na sundaraṃ. “Kāsāyavattavasānāyā”ti vacanato pārājīkīyapi na vaṭṭati. Bhikkhuniyā kāyasamsaggameva vuttaṃ. Methunena hi bhikkhunīdūsako hoti.

148-9. Bhikkhūnaṃ santike upasampannā nāma parivattalīṅgā, pañcasatā sākiyāniyo vā. “Dhammedesānāpattimocanattaṃ panā”ti vacanato mātuḡāmaggaṇaṇena sabbattha bhikkhunīsaṅgahaṃ gacchatīti siddhaṃ. Bhikkhuniggahaṇena pana mātuḡāmo **tīriyaṃ taraṇasikkhāpade** (pāci. 187-190) saṅgahito, na aññattha. “Osāretabbā”ti pālīpāṭho, pālī osāretabbāti attho. “Osāretabbā”nti aṭṭhakathāpālī. Ekasmiṃ ṭhāne vandite dosābhāvato bahūsu ekāya vandite vaṭṭatīti ce? Bhikkhūhi kattabbaṃ natthi, bhikkhuniyāyeva kattabbaṃ, tasmā na vaṭṭati. “**Yattha katthaci nisinnāyā**ti antodvādasahatthe nisinnāyā”ti vadanti. **Na nimantitā hutvā gantukāmā**ti nimantitā hutvā gantukāmā bhikkhū idha nādhippetā, vassaṃ upagantukāmāva adhippetāti attho. **Yato panā**ti bhikkhunīvihārato. **Tatthā**ti bhikkhunīvihāre. Kiñcāpi “ovādadāyaka bhikkhū”ti vacanato ovādadāyakeheva sabhikkhuko āvāso hoti, na sabbehīti āpanno, tathāpi asati bhikkhunovādake ovādasamvāsānaṃ atthāya yācanatthāya avassaṃ gantabbattā aññehipi bhikkhūhi sabhikkhukopi sabhikkhuko evāti veditabbo. **Sā rakkhitabbā**ti vassacchedāpatti rakkhitabbā. Kasmā? **Āpadāsu hī**tiādi. “**Ayaṃ uposatho cātuddasikotī pucchitabba**”nti vuttaṃ, tampi terasiyaṃyeva, etarahi pana bhikkhuniyo cātuddasiyaṃyeva gantvā “kadā ayya uposatho”ti pucchanti. “Jāyāyo vā jāriyo vā”ti adhippāyena vuttaṃ kira. “Gaccheyya ce, āpattī”ti pāṭho. **Dve tisso**ti dvīhi tīhi. Ekato āgatānaṃ vasena “tāhī”ti bahuvacanaṃ vuttanti adhippāyo. “Ekā bhikkhunī vā bahū bhikkhunī vā bahūhi bhikkhunupassayehi ovādatthāya pesitā”ti vacanassa vitthāro “bhikkhunisaṅgho ca ayya bhikkhuniyo cā”tiādinā vutto. “Bhikkhunisaṅgho ca ayya bhikkhuniyo cā”tiādi nānūpassayehi pesitāya vacana”nti ca “aparipūṇasaṅghapuggalanānāvāsadutiya vacanavasena pañcakkhattuṃ upasaṅkamaṇaṃ vutta”nti ca likhitaṃ. Yasmiṃ āvāse pātimokkhuddeso na pavattati, tatthāpi yācanaṃ sampaṭicchitvā punadivase yena paṭiggahitaṃ, tena “natthi koci bhikkhu bhikkhunovādako sammato”tiādi vattabbaṃ. Atthi ce sammato, niddisitaṃ. “Sayameva ce sammato, aha”nti vattabba”nti vuttaṃ. Sace sammato vā ovādapāṭiggāhako vā pātimokkhaṃ uddisati, aññena ārocāpetabbanti eke, “attanāpi ārocetuṃ vaṭṭati”ti ca vadanti. Kesuci potthakesu “ayyānaṃ pavāretī”ti likhitaṃ, evaṃ satī “ayyassa pavāremī”ti vattabbaṃ, potthake natthi.

Ovādasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Atthaṅgatasikkhāpadavaṇṇanā

153. Munāṭīti jānāti. Antaradhāyatiṭī ettha taduttamaṃ ce atthi, taṃ passāmi, yaṃ vicittaṃ vā, tadatthañca. Taggha kāraṇaṃ. Saha uppādamanantarā kiriyā. Yamā ca te manasā katatra netvāti. Yathā pāto siyā pāto bhavaṃ pātova udakato uggantvā ṭhitaṃ, tathā virocamaṇaṃ aṅgīrasaṃ buddhaṃ passa, na kevalaṃ padumaṃ viya, virocamaṇaṃ tapantaṃ ādiccamivantalikkheti sambandho. Atha vā aṅgīrasaṃ buddhaṃ padumaṃ vā virocamaṇaṃ sūriyaṃ vā tapantaṃ passa buddhaṃ. Yathā pāto siyā phullamavītagandhaṃ kokanudasaṅkhātaṃ padumaṃ passasi, tathā virocamaṇaṃ aṅgīrasaṃ buddhaṃ passa. Ubhayeneva hi bhagavato kanti dīpīti katvā dīpītaguṇasubhaṃ buddhaṃ sakkatvā taṃ kantiṃ pūjeyya. Pūjaneyyatopi vītināmeyya itī lakkhaye. “Ekato upasampannāyā”ti pāli.

156. “Ekato upasampannāna”nti aṭṭhakathāpātho. “Abhabbo tva”ntiādivacanato anukampāvasena saddhivihārikādiṃ saṅghikā vihārā nikkadḍhāpentassa anāpatti viya dissati. Abhabbo hi thero sañcecca taṃ kātuṃ, gavesitabbāva ettha yuttīti keci. Thereṇa sikkhāpadapaññatīto pubbe katanti mama takko.

Atthaṅgatasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Bhikkhunupassayasikkhāpadavaṇṇanā

162. “Ekarattampi vasanti”ti (pāci. 161) vacanato yattha rattiyaṃ na vasanti, tattha gantvā ovaḍituṃ vaṭṭatīti eke. Yadi evaṃ saṅketatṭhānaṃ gantvā ovaḍituṃ vaṭṭatīti siddhaṃ. “Tato addhajojaneyeva sabhikkhuko āvāso icchitabbo”ti na vattabbaṃ. Bhikkhunovādako ce addhajojanaṃ gantvā ovaḍitukāmo hoti, bhikkhunisaṅgho ca addhajojanaṃ gantvā sotukāmo, “vaṭṭatī”ti vattabbaṃ siyā, tañca na vuttaṃ, tasmā na vaṭṭatī. Heṭṭhimaparicchedena pana “ekarattampi”ti vuttaṃ. Tato paṭṭhāya upassayaṃ hoti, na upassayasankhepena katamattenāti vuttaṃ hoti. Yattha vāsūpagatā bhikkhuniyo, so upassayasankhyaṃ gacchati, tattha na gantvā ovādo dātabbo. Ekāvāse divā vaṭṭatīti eke, vicāretvā yuttataraṃ gahetabbaṃ.

Bhikkhunupassayasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Āmisasikkhāpadavaṇṇanā

164. “Upasampannaṃ saṅghena asammata”nti pāḷivacanato, “sammatena vā saṅghena vā bhāraṃ katvā ṭhapito”ti aṭṭhakathāvacanato ca aṭṭhahaṅgehi samannāgato sammatena vā vipavasitukāmena “yāvāhaṃ āgamissāmi, tāva te bhāro hotū”ti yācitvā ṭhapito, tassābhāvato saṅghena vā tatheva bhāraṃ katvā ṭhapito aṭṭhahi garudhammehi ovaḍituṃ labhati, pageva aññena dhammenāti siddhaṃ. “Yo pana bhikkhu asammato bhikkhuniyo ovadeyya, pācittiya”nti pageva bhāraṃ katvā aṭṭhapitaṃ sandhāya vuttanti veditabbaṃ. Abhayagirivāsīnampi idameva mataṃ, **anugaṅṭhipade** pana imaṃ nayaṃ paṭikkhipivā “natthi kocī”tiādinā “etarahi ovādako asammato bhikkhunovādako nāmā”ti vatvā “yaṃ pana **andhakaṭṭhakathāyaṃ** vuttaṃ ‘upasampannaṃ saṅghena kammavācāya asammataṃ, bhikkhusaṅghena pana bhikkhunisaṅghassa anuggahaṃ karotha, bhikkhuniyo ovadatha, bhikkhusaṅghassa ca karotha phāsuvihāranti evaṃ yācitvā ṭhapito bhikkhusaṅghaṃ āpucchitvā, tato so thero bhikkhuniyo ovadati, evarūpaṃ bhikkhusaṅghena asammataṃ, tatra vuttanayeneva attho gahetabbo”ti vuttaṃ. **Porāṇagaṅṭhipade** pana “asammato gāmaṃ ovādatthāya āgatānaṃ bhikkhunīnaṃ vacanaṃ sutvā paṭivacanaṃ dento saṅghānumatiyā, na ṇatticatutthenā”ti vuttaṃ, taṃ **anugaṅṭhipadamatena** sameti, **andhakaṭṭhakathāyaṃ** vuttavacanaṃ tena sameti, tañca pāḷivacanaṃ, na hi ovādapāṭiggāhako, pātimokkhuddesako vā “pāsādikena sampādetū”ti vacanamattena bhikkhunovādako nāma hoti. Hotīti ce, anupasampannopi tattakena vacanena “bhikkhunovādako hotū”ti vattabbo. Hotīti ce, yaṃ vuttaṃ **gaṅṭhānugaṅṭhipadesu** “asammato nāma asammatabhāvena ‘bahussuto tvaṃ ovadāhī”ti saṅghena bhāraṃ katvā ṭhapito”ti. Ettha bāhusaccena kiṃ payojanaṃ. **Anugaṅṭhipadeyeva** “abhayagirivāsī vadatīti sutvā sammatena vā āṇatto ovaḍituṃ labhatīti **dhammasirithero** pacchā anujānātī”ti vuttaṃ. Kiṃ bahukāya. “Pāsādikena sampādetū”ti ettakamattena bhikkhunovādako hoti. **Aṭṭhakathāyaṃ** “bhāraṃ katvā”ti iminā kiṃ payojanaṃ, tattakampi vattum añño na labhati, tena ca “anujānāmi, bhikkhave, ṭhapetvā bālaṃ gilānaṃ gamikaṃ avasesehi ovādaṃ gahetu”nti (cūlava. 414) ayaṃ pāḷi virūjjheyya. Kathaṃ? Tassa hi “na, bhikkhave, ovādo na paccāharitabbo”ti (cūlava. 415) canato sammatāsammatabhāvena natthi kocīti “pāsādikena sampādetū”ti vattabbaṃ siyā, vadanto ca idha paṭṭhamena āpattiyā kāretabbo hotīti. Hotu asammataṭṭā, akatabhārattā ca. Imassa ca bhikkhunovādakatte imassa khīyanena dukkaṭaṃ siyā, sabbametaṃ anīṭṭhaṃ, tasmā aṭṭhakathāyaṃ “ayametta bhikkhunovādako nāmā”ti avuttattā tathā bhāraṃ katvā ṭhapito ovaḍituṃ labhatīyeva, nāññoti ācariyo.

Āmisasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Cīvaradānasikkhāpadavaṇṇanā

169. Sādiyissasīti pucchā.

Cīvaradānasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Cīvarasibbanasikkhāpadavaṇṇanā

176. Vañceti vāṭī “tava ṇātikāyā”ti avatvā “ekissā bhikkhuniyā”ti ettakameva vatvā, te hi “ekissā”ti vacanaṃ sutvā aññātikāya santakasaññīno sibbesuṃ. Imasmiṃ sikkhāpade “cīvaraṃ nāma channaṃ cīvarānaṃ aññataraṃ cīvara”nti ettakameva pāḷi, tena vuttaṃ “cīvaranti yaṃ nivāsetuṃ vā pārūpituṃ vā”tiādi. “Vikappanupagaṃ pacchima”nti ca likhitaṃ, so pamādalekho.

Cīvarasibbanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Saṃvidhānasikkhāpadavaṇṇanā

181. Tā bhikkhuniyo dūsayimsūti vipariṇāmo kātabbo.

182-4. Sampadantīti padasā gacchanti. **Vuttanayenevāti** “sapatanti etthāti sampāto”tiādina. Padagate upacāro na labbhati, accāsannattā missaṃ viya hotīti. Kukkuṭavassitaparicchinnā **mahāaṭṭhakathāyaṃ**. “Tampi vohārenā”ti likhitaṃ. “Yebhuyyena tathā sanniveso hotīti katvā aṭṭhakathāyaṃ vuttaṃ, tasmā na pamādalekho”ti ca, “ukkaṭṭhaparicchidena vuttaṃ **aṭṭhakathāyaṃ**, tato uddhaṃ addhayaṃjalakkhaṇasampattaṃ nāma hotīti gahetabba”nti ca vuttaṃ. “Kappiyabhūmi kirāyaṃ...pe... na vadantī”ti vuttaṃ. Duddasañhettha kāraṇaṃ. Kataraṃ pana tanti? “Gacchāmaṃti saṃvidahati, āpatti dukkaṭassā”ti vuttaṃ. Tattha “gacchāmaṃ”ti vattamānavacanaṇā, amagge bhikkhunupassayādīmi na sambhavatiyeva manussānaṃ antaragharādīmi maggasāṅkhepagamanato, uccāsayanādiuppattīṭṭhānattā ca. Na tīthiyaseyyāya vā pabbajitāvāsattā. **Dvāretī** samīpatthe bhummā, tasmā taṃ dassetuṃ puna “**rathikāyā**”ti āha. Sesaṭṭhakathāyaṃ “etthantare saṃvidahitepi bhikkhuno dukkaṭa”nti āgatattā na sameti. “Gāmantare”ti vacanato aññagāmassa upacārokkamane eva āpatti. “Addhayaṃjane”ti vacanato atikkamanevā vuttaṃ.

185. Raṭṭhabhedeti vilope. **Porāṇagaṇṭhipade** “tayopi saṅketā kālādivasamaggavasena, tattha pacchimenevā āpatti”ti vuttaṃ. “Iminā maggenā”ti vissajjetvā aññena gacchanti ce, āpattiyevāti attho.

Saṃvidhānasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Nāvābhiruhanasikkhāpadavaṇṇanā

189. Nadiyā kuto gāmantaranti ce? “**Yassā nadiyā**”tiādīmāha. **Gāmantaragaṇṇanāyāti** yasmaṃ gāmatitthe āruḷho, taṃ ṭhapetvā aññagāmagāṇanāya. “Mātugāmapopi idha saṅgahaṃ gacchatī”ti ācariyassa takko, teneva “ubhayattha ekato upasampannāya dukkaṭaṃ, sikkhamānāya sāmaṇeriyā anāpatti”ti ca na vuttaṃ. Eeva nayo aññesupi evarūpesu.

191. “Lokassādamittasanthavavasena keḷipurekkhārā saṃvidahitvā”ti vuttattā akusalacittaṃ lokavajjanti vattabbanti? Na vattabbaṃ, “keḷipurekkhārā”ti vacanaṃ yebhuyyatāya vuttaṃ. **Porāṇagaṇṭhipade** ca “tīṇi cittāni tisso vedanā”ti vuttaṃ, saṃvidahanakāle vā keḷipurekkhāro bhikkhu saṃvidahati, āpatti bhikkhuno gāmantarokkamane, addhayaṃjanātikame vā. Kusalacitto vā hoti paccavekkhanto, cetiyādīni vā passanto, abyākatacitto vā hoti kilamathavasena niddāyantoti ticittāni gahitānti veditabbā.

Nāvābhiruhanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Paripācitasikkhāpadavaṇṇanā

192. Ceṭaketi dārake. Taruṇapotaketi porāṇā. “Pāpabhikkhūnaṃ pakkhupacchedāya idaṃ paññattaṃ, tasmā pañca bhojaneyevāpatti vuttā”ti likhitaṃ.

194-7. Nippādītanti viññattiyā na hoti, kintu parikathādīhi, tasmā iminā sikkhāpadena anāpatti, taṃ sandhāya “**sabbattha anāpatti**”ti vuttaṃ. “Kathānusāreṇa tattha pasīditvā denti, idaṃ paripācitaṃ na hoti, vaṭṭanti”ti paṭhamasikkhāpade vuttattāti **dhammasirithero, upatissatthero** pana “itarampi vaṭṭatiyevā”ti āha. **Porāṇagaṇṭhipade** pana “yasmā devadatto pakatiyā tattha bhikkhuniparipācitaṃ bhuñjati, tasmā imaṃ aṭṭhuppattīṃ nidānaṃ katvā idaṃ sikkhāpadaṃ paññatta”nti vuttaṃ.

Paripācitasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Rahonisajjasikkhāpadavaṇṇanā

198. “Upanandassa catutthasikkhāpadena cā”ti pāṭho.

Rahonisajjasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Samatto vaṇṇanākkamena ovādavaggo tatiyo.

4. Bhojanavaggo

1. Āvasathapiṇḍasikkhāpadavaṇṇanā

203-4. Pūgassāti pūgena. **Kukkucāyāntoti** nissaraṇettha bhavitabbaṃ, taṃ mayaṃ na jānāmāti sannīṭṭhānassa karaṇavasena “kukkucāyānto”ti vuccati. Yathā hi āyasmā upālī nayaggāhena “anāpatti āvuso supinantenā”ti (pārā. 78) āha, tathā theropi “anāpatti gilānassā”ti kasmā na paricchindatīti? Anattādhikāratā vinayapaññattiyā, “nāyaṃ attano okāso”ti paṭikkhittattā, sikkhāpadassa aparipuṇṇattā. Paṭhamapārājikasikkhāpade paripuṇṇaṃ katvā paññatteyeva hi so thero “anāpatti supinantenā”ti āha “aññatra supinanta”ti vuttapadānusārenāti. Yasmā odissa ayāvadattheva dāyakānaṃ pīḷa natthi, tasmā “**anodissa yāvadattho**”ti vuttaṃ.

208. “Antarāmagge ekadivasa”nti ekamyeva sandhāya vutta”nti ca “**eseva nayoti** vuttanayameva dassetuṃ gantvā paccāgacchanto hītiādīmāhā”ti ca “suddhacitto hutvā pakatigamanevā bhuñjitūṃ labhatī”ti ca “agilānassa gilānasaññino kāyena samuṭṭhātī”ti ca likhitaṃ.

Āvasathapiṇḍasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Gaṇabhojanasikkhāpadavaṇṇanā

209-218. **Gulhapaṭicchannoti** apākaṭova. **Eko puttenāti** ekassekaṃ bhattaṃ “ahaṃ aññena nimantito”ti na vuccati. “**Sace ekato gaṇhanti , gaṇabhojanaṃ hoti**”ti (pāci. aṭṭha. 217-218) vuttatā cattāro upāsakā cattāro bhikkhū viṣuṃ viṣuṃ nimantetvā hatthapāse ṭhitānaṃ ce denti, gaṇabhojanaṃ hoti evāti eke, taṃ na yuttaṃ viya. “Viññattito pasavane gaṇassa ekato gahaṇe iminā sikkhāpadena āpatti, viṣuṃ gahaṇe paññābhōjanasūpodanaviññattihī”ti likhitaṃ. “Viññattito pasavanāṃ aṭṭhuppattivasena **aṭṭhakathāyaṃ** anuññātaṃ. Sūpodanādivasena tatha āpatti evā”ti vuttaṃ, taṃ na yuttaṃ. Kasmā? **Parivāre** (pari. 168) eva dvinnāṃ ākārānaṃ āgatattā, tasmā **aṭṭhakathāyaṃ** “anuññāta”nti duvuttaṃ. Aṭṭhuppattiyāmeva pākaṭanti “padabhāḷjane na vutta”nti vattabbaṃ. **Ekato gaṇhantīti** gahitabhāḷjāpi aññe yāva gaṇhanti, tāva ce ṭṭhanti, ekato gaṇhantiyeva nāma. “Gacchati ce, anāpatti”ti vadanti.

Ethāha – “paṭiggahaṇameva hettha pamāṇa”nti vuttaṃ, atha kasmā **pāliyaṃ** “gaṇabhojanaṃ nāma yattha cattāro...pe... bhuñjanti, etaṃ gaṇabhojanaṃ nāmā”ti (pāci. 218) vuttanti? Vuccati – **yathāti** upayogathe bhumavacanāṃ. **Cattāro**ti gaṇassa heṭṭhimaparicchadanidassanaṃ. **Pañcannaṃ bhojanānaṃ**ti āpattippahonakabhojananidassanaṃ. **Aññātarena bhojanena nimantitāti** akappiyanimantanidassanaṃ. Nimantanavaseneva pana gaṇabhojanassa vuttatā “nimantitā bhuñjantīti vutta”nti vuttaṃ. “Aññātaraṃ bhojanaṃ viññāpetvā bhuñjanti”ti pana na vuttaṃ aṭṭhuppattiyāmeva pākaṭattā. Yaṃ bhuñjantīti evaṃ sambandho veditabbo. Tatha **bhuñjantīti** paṭiggāhakanīyamavacanāṃ. Na hi apaṭiggāhitakaṃ bhikkhū bhuñjanti. Idaṃ vuttaṃ hoti “gaṇassa yato paṭiggāhitāhārabhojanahetu pācittiya”nti. Āgantukapaṭṭaṃ moghasuttena sibbitvā ṭhapenti, tatha anuvāte yathā ekatalaṃ hoti, tathā hatthehi ghaṭṭeti. **Valetīti** āvaṭṭeti. **Parivattananti** suttaṃ gaṇhantānaṃ sukhaggahaṇatthaṃ suttaparivattanaṃ karoti, paṭṭaṃ sibbantānaṃ sukhāsibbantatthaṃ paṭṭaparivattanaṃ. Navacīvarakāroko idhādhippeto, na itaroti. “Bimbisāraṃ āpucchitvā sambhāre kayiramāneyeva kālā atikkantā, pacchā gaṇabhojanasikkhāpade paññatte bhagavantaṃ upasānkamitvā pucchī”ti vadanti, aññāthā aṭṭhakathāya virujjhanato.

220. “Dve tayo ekatoti yepi akappiyanimantaṇaṃ sādiyitvā”tiādivacanena akappiyanimantaṇapaccayā eva anāpatti, viññattito āpattiyevāti dīpeti. Animantito catuttho yassa tadetaṃ **animantitacatutthaṃ**. Esa nayo sabbattha. **Pavesetvāti** nisidāpetvā. Cīvaradānasamayaladdhakacatukkaṃ cīvarakārasamayaladdhakacatukkanti evamādīni. **Tāni cāti** yehi bhojanehi viṣāketo natthi, tāni. **Mahāthereti** upasampane. **Aṭṭhatvāti** ṭhitena nimittaṃ dassitaṃ hoti. **Tattha tattha gantvāti** rathikādīsū bhikkhusamīpe gantvā. Imasmiṃ pana sikkhāpade katthaci pothake “anujānāmi, bhikkhave, cīvaradānasamaye gaṇabhojanaṃ bhuñjituṃ. Evañcidāṃ bhagavatā bhikkhūna”nti pāṭho dissati. Katthaci “bhuñjitu”nti vatvā “evañca pana, bhikkhave, imaṃ sikkhāpadaṃ uddiseyyāthā”ti pāṭho, ayaṃ sobhano.

Gaṇabhojanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Paramparabhojanasikkhāpadavaṇṇanā

221. **Adhiṭṭhīti**ti niccappavattā. Badaracuṇṇasakkarādīhi yojitaṃ **badarasāḷavaṃ**. **Kirakammakārenāti** kirassa kammakārena.

226. “**Vikappetvā gaṇhāhī**”ti ethāhu **porāṇattherā** “bhagavato sammukhā avikappetvā gehato nikkhamitvā rathikāya aññātaraṃsa bhikkhuno santike vikappesi, vikappentena pana ‘mayhaṃ bhattapaccāsaṃ tuyhaṃ dammī’ti vattabbaṃ, itarena vattabbaṃ ‘tassa santakaṃ paribhuñja vā yathāpaccayaṃ vā karo’”ti. **Pañcasusahadhammikesūti** sammukhā ṭhitassa sahadhammikassa yassa vikappetukāmo, taṃ sahadhammikaṃ adisvā gahaṭṭhassa vā santike, sayameva vā “pañcasu sahadhammikesu itthannāmassa vikappemī”ti vatvā bhuñjittabanti eke, evaṃ satī thero tasmīmeva nisinnova tathā vācaṃ nicchāretvā paṭiggāṇhātīti takko dissati. **Mahāpaccariyādīsū** pana parammukhā vikappānāva vuttā, sā “tena hānanda, vikappetvā gaṇhāhī”ti iminā sameti, tathāpi **mātikāṭṭhakathāyaṃ** (kaṅkhā. aṭṭha. paramparabhojanasikkhāpadavaṇṇanā) “tasmā yo bhikkhu pañcasu sahadhammikesu aññātaraṃsa ‘mayhaṃ bhattapaccāsaṃ tuyhaṃ dammī’ti vā ‘vikappemī’ti vā evaṃ sammukhā vā ‘itthannāmassa dammī’ti vā ‘vikappemī’ti vā evaṃ parammukhā vā”ti vacanato sahadhammikassa santike eva vattabbaṃ, na sayamevāti dissati. Yasmā ayaṃ pacchimanayo **porāṇagaṇṭhipadenapi** sameti, tasmā idha mātikāṭṭhakathānusārena attho veditabbo. Etha kiñcāpi “te manussā...pe... bhojanamadamsū”ti vacanato akappiyanimantaṇaṃ paññāyati, tathāpi therassa kukkucuppattikāraṇena bhattena so nimantitoti veditabbo. Aññāthā parato “dve tayo nimantane ekato bhuñjati”ti vacanena, anāpattivārena ca virujjhati.

229. Ethāyaṃ vicāraṇā – “añño manusso pattaṃ gaṇhāti, na dātāba”nti vacanato aparabhāge akappiyanimantaṇena natthi payoṇaṃ, pubbhāgeyeva akappiyanimantaṇena payoṇanti **svepi bhante āgaccheyyāthāti** ettha katarāṃ akappiyanimantaṇaṃ, tasmā adhippāyo cettha pamāṇanti. Na, “piṇḍāya caritvā laddhabhattaṃ bhuñjati, āpatti”ti vacanatoti. Tatha “svepi bhante”ti ettha yathā vacanamattaṃ aggahetvā akappiyanimantaṇakkamena attho gahito, tathā “piṇḍāya caritvā”ti etthāpi antarā akappiyanimantaṇena laddhabhattaṃ sandhāya vuttanti attho gahetabbo. Piṇḍāya hi carantaṃ disvā “ettha, bhante, bhattaṃ gaṇhathā”ti dinnampi akappiyanimantaṇena laddhaṃ nāma hoti. Vohārena pana “piṇḍāya caritvā laddhabhatta”nti vuccati, evaṃsappadamidaṃ daṭṭhabbaṃ. Aññāthā **mātikāṭṭhakathāyaṃ** “gaṇabhojane vuttanayeneva pañcahi bhojanehi nimantitassa...pe... parassa parassa bhojane”ti vuttavacanavīrodho. Idañhi vacanāpi yena paṭhamāṃ nimantito, tato paṭhamanimantitaṃ ādāya gato parassa parassa nimantaṇakadāyakaṃsa bhojaneti atthaparidīpanato nimantaṇato laddhabhattassa bhojaneyeva āpattīti dīpeti. “Dve tayo nimantane ekato”ti vacanenapi sameti, aññāthā “yena nimantito, tassa bhojanato parassa bhojane”ti ettakaṃ vattabbaṃ siyā, **pāliyaṃ** vā “nimantaṇena ekatobhuñjati”ti ettakaṃ vattabbaṃ siyā. Dutiyanimantaṇassa paṭhamabhojane āpattippasaṅganivāraṇatthaṃ “**yena yenā**”tiādi vuttaṃ. Nimantaṇapaṭipāṭiyā bhuñjantīti pāṭīti ce? Na, “anāpatti niccabhatte”tiādi pāṭīvirodhato.

Gaṇṭhipade pana “piṇḍāya caritvā laddhabhattaṃ kasmā bhuñjituṃ na labhatīti ce? ‘Paramparabhojanaṃ nāma pañcannaṃ bhojanānaṃ aññātarena bhojanena nimantito, taṃ ṭhapetvā pañcannaṃ bhojanānaṃ aññātaraṃ bhojanaṃ bhuñjati, etaṃ paramparabhojanaṃ nāmā”ti vuttatā”ti likhitaṃ. Yadi evaṃ niccabhattādikampi na vaṭṭatīti āpajjantīti niccabhattādi odissakanti ce? Taṃ na, tadaññassa attano dhanena nipphanassa, saṅghato laddhassa vā pāto pacanakayāgu ce ghanā hoti, tassāpi, ekakuṭīkaṃ gāmaṃ

upanissāya viharato bhikkhācariyavasena labhītabbaniccabhattassa ca akappiyabhāvappasaṅgato. Tattha bhikkhācariyavasena laddhaṃ na kappatī nimantanakānaṃ appasādāvahanatoti ce? Na, “pañca bhojanāni t̄hapetvā sabbattha anāpatī”ti vacanavirodhato. Khādanīyampi hi parassa khādītvā bhuttattā nimantanabhojanam abhuñjanto appasādaṃ karoti eva, tasmā appasādāvaḥam appamāṇam, tasmā niccabhattādi odissakam na sambhavati. Apica heṭṭhā vuttanayena saddhīṃ idha vuttanayena saṃsandītvā yaṃ yaṃ khamati, taṃ taṃ gahetabbantī sabbopi kesañci ācariyānaṃ vinicchayo. Ācariyassa pana vinicchayo ante āvi bhavissati. “Khīraṃ vā rasaṃ vā pivato amissampīti adhippāyo”ti vuttaṃ. **Gaṇṭhipade** “heṭṭhā odanenāmissetvā upari tīṭṭhatī”ti likhitam.

Mahāupāsakoti gehasāmiko. **Mahāatṭhakathāyaṃ** “āpatī”ti vacanena **kurundiyam** “vaṭṭatī”ti vacanam viruddham viya dissati. “Dvinnampi adhippāyo **mahāpaccariyam** vicārito”ti likhitam. “**Cārittatoti** ‘santam bhikkhuṃ anāpucchā’ti parato vattabato”ti vuttaṃ. Vacīkamam **avikappanam**. Ettha “mahāupāsako bhikkhū nimanteti...pe... pacchā laddham bhattam bhuñjantassa āpatī. Piṇḍāya caritvā laddhabhattam bhuñjati, āpatī”ti **aṭṭhakathāyaṃ** vacanato, “kālasseva piṇḍāya caritvā bhuñjīmā”ti pālito, **khandhake** “na ca, bhikkhave, aññatra nimantane aññassa bhōjjayāgu paribhuñjītabbā, yo paribhuñjeyya, yathādhammo kāretabbo”ti (mahāva. 283) vacanato ca nimantetvā vā pavedetu animantetvā vā, paṭhamagahitanimantanassa bhikkhuno paṭhamanimantanabhojanato aññam yaṃ kiñci parasantakam bhojanam paramparabhojanāpatīṃ karoti. Attano santakam, saṅghaṇato laddham vā agahaṭṭhasantakam vaṭṭatī, nimantanato paṭhamam nibaddhattā pana niccabhattādi parasantakampi vaṭṭatī. **Khandhake** “na ca, bhikkhave...pe... yathādhammo kāretabbo”ti (mahāva. 283) vacanam parasantakabhojanavuttaniyamanam. Tato hatthakova no takkoti ācariyo.

Paramparabhojanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Kāṇamātāsikkhāpadavaṇṇanā

31-3. Paṭiyālokanti pacchīyam desam. **Pūvagaṇanāyāti** atirittapūvagaṇanāyāti attho. Sace “apātheyyādiatthāya sajjita”nti saññāya gaṇhāti, acittakattā sikkhāpadassa āpatī eva. Atha uggahitam gaṇhāti, na muccatīyeva. Asamvibhāge pana anāpatī akappiyattā. Acittakatā paññattijānanābhāveneva, na vatthujānanābhāvenāti eke. Na, **mātikāṭṭhakathāyaṃ** “pātheyyādiatthāya sajjītabhāvājānana”nti aṅgesu avuttattā. **Porāṇagaṇṭhipade** panevam vuttaṃ “ekena vā anekehi vā dvattīpattapūresu gahitesu tesam anārocana vā sayam vā jānitvā yo aññam gaṇhāti, tassa dukkaṭam. Ekato tīsu, catūsū vā pavīṭṭhesu ekena ce dvepattapūrā gahitā, dutīye dve gaṇhante paṭhamo ce na nivāreti, paṭhamassa pācittiyam. Nivāreti ce, anāpatī, dutīyasseva dukkaṭa”nti. Sace sañcicca na vadati, **porāṇagaṇṭhipade** vuttanayena pācittiyam, **mātikāṭṭhakathā**vasena (kaṅkhā. aṭṭha. kāṇamātāsikkhāpadavaṇṇanā) dukkaṭam. “Atīrekaṭṭhagaṇa”nti tattha pañcamam aṅgam vuttaṃ, tasmā appaṭṭiggahitattā na pācittiyam, kattabbākaraṇato pana dukkaṭam. Aññathā kiriyākiriyam idaṃ āpajjati, anivāraṇam, anārocanaṃ vā chaṭṭhaṅgam vattabam siyā. **Ekanikāyikānaṃ vāti** ettha “āsannavihārabhikkhū, āsannaāsanasālāgatā vā sace visabhāgehi ānītam na paṭṭiggaṇhanti, ‘ārāmikādīnamyeva vā dāpentī”ti jānāti, yattha paribhogam gacchati, tattha dātum vaṭṭatī”ti vuttaṃ. “Dvattīpattapūrā”ti vacanato pacchīdīsu adhikampi gaṇhato anāpatī”ti keci vinayadharamānino vadanti, taṃ tesamyeva nisīdatu, ācariyā pana “pacchīdīsūpi ukkaṭṭhapattassa pamāṇavasena dvattīpattapūrā gahetabbā. Ukkaṭṭhaparicchedakathā hesā”ti vadanti.

Kāṇamātāsikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Paṭhamapavāraṇasikkhāpadavaṇṇanā

236. Yāvadatthapavāraṇāya pavāritā kiñcāpi “pavāritā”iceva adhippetā aṭṭhuppattiyāva, atha kho pacchīmāva idhādhīpetā.

237. “Alametaṃ sabba”nti vuttattā atirittam nāma hoti. Bhikkhussa idampi te adhikam, ito aññam na lacchatīti kira attho.

238-9. “Asanam paññāyati”ti eteneva “bhuttāvī”ti etassa siddhattā visum atthasiddhi natthi. Yadi atthi, aṅgānam chakkattadassananti. **Vuttampi cetanti**ādi pavāraṇaṅgānam pañcakattadassanam. **Varakoti** yo koci varako. “**Pavāraṇam pana janetiye vāti** visum sittham vodakam karonti, pavāraṇam na janeti. Yāguṃ vā pivanto paṭhamam udakam pivati, vaṭṭatī. Avasiṭṭham heṭṭhāsītham pavāraṇam na janeti”ti likhitam. **Upatisatthero** “janetiye vā”ti vadati, taṃ na icchanti ācariyā. **Bhajjitapiṭṭhanti** taṇḍulacuṇṇameva. Bhajjitasattuyo piṇḍetvā katamodako **sattumodako**.

“Yāgusīthamattāneva dve...pe... paṭikkhipatī, na pavāretī”ti vuttattā paracaṅkamacchādayo pakkhipitvā pakkayāguṃ pivanto sace aññam tādisamyeva paṭikkhipatī, pavāraṇā na hotīti kira **dhammasīritthero**. Sace aññam paṭikkhipatī, na pavāretī. Kasmā? Asanasākhātassa vipakatabhojanassābhāvato. Bhojanasālāyam bhuñjanto ce, attano apāpuṇanakoṭṭhāsam abhihaṭṭam paṭikkhipatī, na pavāretī. Kāmaṃ paṭikkhipatī, patte pana ārāmiko ākirati, tato bhuñjītuṃ na vaṭṭatī. Idañhi buddhapaṭīkuṭṭhaanesanāya uppanneyeva saṅgham gacchati. Yathā hi saṅghato uddhaṭṭapaṇḍam dussilo deti, taṃ paṭikkhipatī, na pavāretī, evaṃsāpādamidaṃ. “Visabhāgo lajjī ce deti, taṃ tena sambhogam akattukāmatāya paṭikkhipatī, pavāretīti apare”ti vuttaṃ. **Parivesanāyāti** bhattage. “Māmsena rasam, māmsaṅca rasaṅca māmsarasanti āpajjanato ‘māmsarasa’nti vutte paṭikkhepatō hoti, māmsassa rasam māmsarasanti viggaho nādhīpeto”ti vuttaṃ. **Māmsakarambako nāma...pe... vaṭṭatīti** suddhayāgu eva hoti. Appavāraṇamissakarambako yeva hoti, tasmā na pavāretī, tena vuttaṃ parato “idaṅca karambakena na samānetabba”ntīdī, tasmā “taṃ abhiharitvā kañjīyam gaṇhathā”ti vadantam paṭikkhipatī, pavāraṇā na hotī”ti ca “missakayāguṃ gaṇhathā”ti avuttattā ‘sammissitam visum katvā detī”ti vuttattā”ti ca vuttaṃ, yasmā **yāgumissakanti** ettha padadvaye pavāraṇārahassa nāmaggaṇam natthi, tasmā tatra ce yāgu bahutarā vā hoti samasamā vā, na pavāretī. Kasmā? Tattha abhihārakapaṭikkhepakānaṃ yāgusaññattā. Yāgu ce mandā, bhattam bahutaram, pavāretī. Kasmā? Tesam ubhinnaṃpi tattha bhinnasaññattāti takko ācariyassa. **Bhattamissake** pavāraṇārahassa nāmassa sabbhāvato sabbadā pavāretī eva. Missake pana vuttanayena kāraṇam vattabam. **Visum katvā detīti** yathā bhattasiṭṭham na patati, tathā gāḷham hatthena piṭetvā parissāvetvā deti.

Akappiyakatanti ettha “kappiyam akārāpītehi kadalipphalādīhi saddhim atirittam kappiyam kārāpetvāpi tam kadalipphalādīm ṭhapetvā avasesam bhūñjītuṃ vaṭṭati. Amissakarasattā puna tāni kappiyam kārāpetvā aññasmim bhājane ṭhapetvā atirittam kāretvā bhūñjītuṃ vaṭṭati. Kasmā? Pubbe tesu vinayakamassa anāruḥhattā”ti vadanti. “Bhuttāvinā ca pavāritena āsanā vuṭṭhitena kata”nti vacanato bhuttāvinā appavāritena āsanā vuṭṭhitena kattabbanti siddham, tasmā “pātova addhānam gacchantesu dvīsu eko pavārito avuṭṭhito tattha nisīdati, so itarena piṇḍāya caritvā laddham bhikkham attanā abhutvāpi ‘alametaṃ sabba’nti kātuṃ labhati evā”ti vuttam, tam sukkapakkhe “bhuttāvinā kataṃ hoti”ti imināva siddham, tasmim pakkhe attano sattaṅgāni na pūrenti, kaṇhapakkhe paṭibhāgena satta vuttānti veditabbam. Bhuttāvinā appavāritena āsanā vuṭṭhitena, avuṭṭhitena vā kataṃ hoti, vaṭṭati. “Pavāritena āsanā avuṭṭhitenevā”ti imaṃ pana atthavikappam dīpetuṃ “sattaṅgāni vuttānti”tipi vuttam vaṭṭati. So puna kātuṃ na labhati paṭhamam katassa puna teneva kattabbappasaṅgato. Yañca akataṃ, tam kattabbanti hi vuttam. Atha sova paṭhamo puna kattukāmo hoti, aññasmim bhājane pubbe akataṃ kātuṃ labhati. Dutīyo paṭhamabhājanepi kātuṃ labhati. “Yena akataṃ, tena kātabba”nti hi vuttam. Imamevattham sandhāya “yena yaṃ paṭhamam kappiyam kataṃ, tameva so puna kātuṃ na labhati, aññena kātabba”nti likhitam. Tattha **tanti** tam paṭhamam katanti attho. **Pesetvā kāretabbanti** ettha anupasampanno ce gato, tatraṭṭhena ekena bhikkhunā paṭiggāhetvā aparena kāretabbanti tattha ekova evameva kātuṃ na labhatīti. “Yaṃ kiñci gilānam uddissā”tiādivacanato vihārādīsu gilānassa pāpuṇakoṭṭhāsampi gilānātirittam nāma, tasmā vaṭṭati”ti vadanti. **Āhāratthāyāti** vikāle evāti eke.

241. Kāyakammaṃ ajjhoharaṇato. Vacīkammaṃ vācāya “atirittam karoṭha bhante”ti akārāpanenāti veditabbam.

Paṭhamapavāraṇasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Dutīyapavāraṇasikkhāpadavaṇṇanā

243. **Sādhāraṇamevāti** sabbapavāraṇānam sādhāraṇam “yāvattakam icchasi”ti idaṃ.

Dutīyapavāraṇasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Vikālabhojanasikkhāpadavaṇṇanā

247-9. Naṭānam nātakāni **naṭanātakāni**, sītharaṇādīni. Mūlañca tam khādanīyañcāti **mūlakhādanīyam**. Esa nayo sabbattha. **Piṭṭhanti** cuṇṇam. **Khārakamūlanti** yūpasamūlam. **Caccumūlam** nelīyamūlam. **Tambakam** vacam. **Taṇḍuleyyakam** cūlakuhu. **Vatthuleyyakam** mahākuhu. **Vajakali** nikoṭṭham. **Jajjhārī** hirato.

Koṭṭham **jaratṭham** vuccati. **Gaṇṭhi** muhukulamudu vicayattha vajamuju vaduḷavi.

Vajjayetīme kimsukam, haliddi. **Kaseruko**, kaṭibalavanti tassa nāmam. **Ambātakam** amūlakam piḍhala kakkula. **Masālu** kinaḷa. **Āluva** kaḷi taḍḍhāḷi alasa kaṭissala namedatī mera. **Siggu** sīri koḷa kālakam nekaḷavi. **Khīravallikando** tumūrorīyo hoti. Saṅkhato dhovanameva. Ayaṃ “parisaṅkhāro”ti likhitam. **Khīrakākolī** kirikaveḷi. **Jīvikam** jīvihi. **Usabhaka** ummasuviyi.

Hintālam kitili. **Kuntāla** toho tilisatā padikaḷiro paṭasevalakaḷi. Karamandakam karamba daṇḍokira udakajoti kaṇḍako. “Sīnghatakotīpi vuccatī”ti likhitam. **Phaggava** hakiḷi. **Nattamālanti** karañji.

Sellu loholiyam. **Kāsamaddaka** kuduvala anasikina. **Ummādiya** melēliya. **Cīnamuggo** venamutti huraṃugga. **Rājamāso** māhavilīti. **Aggimanto** muñci. Sunipaṇṇako tipilavanināḷikā tilaka. **Bhūmiyam jātalōṇīti** ettha loṇīnamassa sādhāraṇattā “bhūmiya”nti viśesetvā vuttam. **Brahmīpattam** demeteve paṇasā. “**Dīpavāsino vadanti**”ti sithilam katvā kasmā vuttanti ce? “Khādanīyattham pharatīti lakkhaṇena asamānattā”ti vuttam. Padelivinīteki. **Sulasipaṇṇanti** tasāpalikam.

Agandhikapuppham karissayeti cekavādidapuppham celepatimalam. **Jīvantīpuppham** jīvitandigamala. **Bakula** muthuvala. **Kuyyaka** punapunnāmapunnarā, jātisumana. **Navamālikā** cehemala.

Tintiṇika kacinī vileyi. **Mātuluṅga** lavano. **Pussaphala** supulī. **Timbarūsaka** tigibberhīti susatudhuta. **Tipusavātiṅgaṇa** dhutatikeṇa paṭiyi. **Coca** varīyiyeli. **Moca** atireli. **Goṭṭhaphalam** pūvaphalanti eke. Koṭṭhase kira **acchiva**.

Asamussi **bimba** iti keci. **Kāsmarīti** sepaṇṇi. Atitemeti kariyametissa. **Jātiphalam** kataṃmeti. **Kaṭukaphalam** tiriraka.

Taruṇaphalam kiriupulu. **Pokkharatṭhi** kiñcakkhatṭhi. **Siddhatthakam** sāsapam setavaṇṇam. **Rājikam** rattam hoti.

Hiṅguṃ hiṅgujatanti sabbāpi hiṅguvikiyo. Ettha hiṅgujatu nāma pattasākhā pacitvā kātabbā. Sākhā pacitvā katā sipāṭikā. Aññehi missetvā katāti keci. **Takam** kaṭṭhājanti aggikelīni. Nīkittissākālesayo. Timera, **takapatti** pasākhāpatte pacitvā kātabbā. “**Takapaṇṇi** sāvati eva kātabbā”ti likhitam.

Vikālabhojanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Sannidhikārasikkhāpadavaṇṇanā

253. Aparajju sannidhi nāma hotīti attho. **Ajja paṭiggahitanti** na kevalam paṭiggahitameva, atha kho uggahitakampi, teneva **aṭṭhakathāyam** “paṭiggahātī, āpatti dukkaṭassatī evam sannidhikatam yaṃ kiñci yāvālikam vā yāmakālikam vā

ajjhoharitutakāmatāya gaṇhantassa paṭiggahaṇe tāva āpatti dukkaṭassā”ti vuttaṃ. Yadi taṃ paṭhamameva paṭiggahitaṃ, “paṭiggahaṇe tāva”ti na vattaḃbaṃ, tasmā vedittabbametam “attano kāle gahitaṃ ajja paṭiggahita”nti vutta”nti.

Etthāha – yathā pañca bhesajjāni uggahitakāni anadhippetāni. Sattāhātikame anāpatti anajjhoharaṇiyattā, tathā idhāpi uggahitakam nādhippetanti? Ettha vuccati – **bhesajjasikkhāpade** (pārā. 618 ādayo) uggahitakam nādhippetanti yuttam attano kālātikamanamattena tattha āpattippasaṅgato. Ettha na yuttam attano kālātikamanamattena āpattippasaṅgābhāvato. Ajjhoharaṇeneva hi ettha āpattī adhippāyo, tasmā anugaṇṭhipadamatena ajja uggahetvā punadivase bhuñjanto dve āpattīyo āpajjati.

Tatrāyam vicāraṇā – attanā bhuñjitukāmo ajja uggahetvā punadivase bhuñjati, dve āpattīyo āpajjati. Sāmaṇerādīnamyeva atthāya uggahetvā gahitaṃ punadivase paṭiggahetvā bhuñjanto āpattīyā na kāretabboti. **Paṭiggahaṇāti, āpatti dukkaṭassāti** etthāyamadhippāyo – sace belatṭhasiso viya dutiyatatiyādīdivasatthāya ajja paṭiggahetvā sāmaṇerādīnam gopanaṭthāya deti, tassa punadivase ajjhoharaṇattham paṭiggahaṇe āpatti dukkaṭassāti sambhavati. Sayameva sace taṃ gopetvā ṭhapeti, punadivase patitaṃ kacavaram disvā vimativasena vā paṭiggahaṇato paṭiggahaṇatova āpatti dukkaṭassāti sambhavati. No ce paṭiggahaṇāti, taṃ dukkaṭam natthi. “Idaṃhi ‘ekam pādāṃ atikkāmeti, āpatti thullaccayassā’tiādi viyā”ti vuttaṃ. Yo pana ekappahāreṇeva dvepi pāde atikkāmeti, tassa taṃ thullaccayam natthi, evaṃsampadamidanti vedittabbam. Ettha paṭiggahitabhāvam avijahantameva sannidhiṃ janeti **dhammasirithero**, taṃ “paṭiggahaṇāti, āpatti dukkaṭassā”ti **pāliya** virujjhati. Kapālena pīto pana sneho abbohāriko. Kiñcāpi unṭhe oṭapentassa paggharati, tathāpi “bhesajjasikkhāpade viyā”ti vuttaṃ. Itarathā kapālena pītā sappīdayopi sattāhātikame āpattiṃ janeyyunti. **Sayam paṭiggahetvāti** idhāpi pubbe vuttavidhiyeva. Duddhotapattakathāpi etena sameti viya. **Āhāratthāyāti** kālepi labbhati. **Pakatiāmiseti** kappiyāmise. **Sāmisena mukhena ajjhoharato dve** “hiyyo paṭiggahitayāmakālikam ajja purebhattam sāmisena mukhena ajjhoharato dve pācittiyānti”ti likhitaṃ. Ajja paṭiggahitaṃ yāvākālikampi hi yāmātikantapānakena saṃsaṭṭham sannidhiṃ karoti. Akappiyamaṃsesu manussamaṃse thullaccayam, sesamaṃse dukkaṭaṇca vaḍḍhati.

255. Sattāhālikam yāvajvikam āhāratthāyāti kālepi dukkaṭameva sannidhiṃ anāpajjanatoti keci. Tadahu paṭiggahitaṃ tadahu purebhattam vaṭṭatīti ce? Na, pāliyampi atṭhakathāyampi visesassa natthitāya. Bhesajjasikkhāpade purebhattam yathāsukham paribhuñjanaṃ vuttanti ce? Āhāre sappīdī saṅgahaṃ yāti, tena taggatikasena vuttaṃ, na bhesajjasena vuttanti **upatisso**.

Sannidhikārasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Paṇītabhojanasikkhāpadavaṇṇanā

259. Akappiyasappināti yesam maṃsam na kappati, tesam sappinā. “Vasātelāni ṭhapetvā akappiyasappi nāma natthī”ti likhitaṃ. **Visaṅketanti** ettha “sūpodanaṇṇānti na hotī”ti vuttaṃ. **Kāyikanīti** kāyena āpajjitabbāni.

261. Mahānāmasikkhāpadena kāretabboti saṅghavasena pavārite bhesajjatthāya sappīdīpaṇcakaṃ viññāpeti ce, tattha “na bhesajjena karaṇīyena bhesajja”nti ettha saṅgahaṃ gacchati, tasmā “tena pācittīya”nti vuttaṃ. Pāḷimuttakesu “bhikkhunīnampi dukkaṭa”nti likhitaṃ.

Paṇītabhojanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Dantaponasikkhāpadavaṇṇanā

264-5. Mukhadvāranti kaṇṭhanāḷi. **Uccāraṇamattanti** ukkhipitabbamattakam. **Kasaṭam chaḍḍetvāti** samudācārasena, acaḍḍitepi “vaṭṭatī”ti vuttaṃ. **Hatthapāsātikamanti** dāyakassa. **Bhikkhussa detīti** aññassa bhikkhussa. **Kañjikanti** yaṃ kiñci draṇam. **Patto paṭiggahetabboti** bhūmiyam ṭhapite abhihārābhāvato. “Yathā paṭhamataram patitatheve doso natthi, tathā ākiritvā apantānam patitathevepi abhihāṭṭā nevatti doso”ti likhitaṃ. **Carukenāti** khuddakapaṇḍena. **Jāgarantassapīti** “api-saddena suttassapī”ti likhitaṃ. **Kecīti** abhayaḡirivāsino. Tehi kāyasamaṃsage kāyapaṭibaddhenāpi tappaṭibaddhenāpi thullaccayāpatti dassitā evāti attho. **Kāyapaṭibaddhapāṭibaddhenāti** vacanamattamevetam. “**Satthakenāti** paṭiggahitakenā”ti likhitaṃ, taṃ dullikhitam satipi male puna paṭiggahetabbakiccābhāvato. **Kesaṇci atthāyāti** anupasampannānam atthāya. “Sāmaṇerassa hattham phuṭṭhamattameva taṃ pariccatta”nti likhitaṃ.

Paṭiggahaṇupagabhāram nāma majjhimapurisena ukkhipitabbakam. **Mūlapaṭiggahaṇameva vaṭṭatīti** ettha “macchikavāraṇatthanti vuttattā ‘abhuñjanatthāyāpi paṭiggahetvā gahite vaṭṭatī’”ti ye vadanti, te vattaḃbā “sīsamakhanatelaṃ paṭiggahetvā ‘idaṃ sīsamakkhana’nti anābhogeneva sattāham atikkāmentassa kiṃ nissaggiyam bhaveyyā”tiādi, suttādhippāyo pana evaṃ gahetabbo “macchikavāraṇattham bījantassa tasmim laggarajādīmhi patte patite sukham paribhuñjituṃ sakkā’ti saññāya pubbe paṭiggahitabba”nti vuttaṃ. **Parivattanakathāyam** “amhākam taṇḍulesu khīnesu etehi amhākam hatthagatēhi sāmaṇerasantakehipi sakkā patīṭṭhapetu”nti bhikkhūnam cittuppādo ce sambhavati, ‘parivattanam sātthaka’nti **upatisatthero**”ti vuttaṃ. Yadi evaṃ suddhacittānam niratthakanti āpanameva, tathā “paṇḍito esa sāmaṇero pattaparivattanam katvā dassati, mayameva ca imassa vissāsena vā yācitvā vā bhuñjissāmā”ti citte satī bhuñjituṃ na vaṭṭati katēpi parivattaneti ca āpanam, kiṃ bahunā. Nirapekkheva gaṇhitabbam, na sāpekkhehīti dassanattam vuttanti ācariyo. Ayamevattho “sace pana sakkoti vitakkam sodhetum, tato laddham khādītumpi vaṭṭatī”ti vacanena siddhova. **Ādhārake patto ṭhapito hoti** yathāpaṭiggahitabhāve nirālayo. **Samuddodakena** appaṭiggahitakena. Meṇḍakassa khīram khīrattāva vaṭṭatī. “Attano pana khīram mukheneva pivantassa anāpattīti dassetum vutta”nti vuttaṃ. “Sarīranissitamābhūtāni hi idhādhippetānti”ti likhitaṃ, tadubhayampi “kappiyamaṃsakhīram vā”tiādinā nayena virujjhati.

Apica “appaṭiggahitabhājane aññabhikkhusantake attano piṇḍapātam pakkhipati, ‘taṃ thoka’nti ve aññena vā kāraṇena vadati, taṃ sabbesaṃ na kappati. Kasmā? Vinayadukkaṭattā. Attanā paṭiggahetvā pakkhipitabbam vinayavidhiṃ akatvā dukkaṭanti adhippāyo. Evaṃ tādīsam kimattham na bhuñjattī? **Atṭhakathāyam** ‘uggahitako hotī’ti vuttattā. Evañhi tattha vuttaṃ bhūmiyam vā bhājane vā

phalaṃ vā yaṃ kiñci āmiṣaṃ vā yāvajīvikampi appaṭiggahitakaṃ ajānanto āmasati, na vaṭṭati, uggahitakaṃ hoti”ti **anugaṇṭhipade** vuttaṃ, tasmā imassa matena bhikkhu bhikkhussa sace patte appaṭiggahite piṇḍaṃ ṭhapeti, taṃ akappiyaṃ uggahitakanti siddhaṃ. Ayamevattho “sace attano vā bhikkhūnaṃ vā yāgupacanakabhājane...pe... nirāmiṣaṃ katvā paribhuñjitabba”nti vacanena saṃsanditvā kathetabbo. “**Kappiyamaṃsakhīraṃ vā**”ti pasaṅgavasena vuttaṃ. Dadhi ce paṭiladdhaṃ, tañca adhippetanti keci.

Dantaponasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Samatto vaṇṇanākkamena bhojanavaggo catuttho.

5. Acelakavaggo

1. Acelakasikkhāpadavaṇṇanā

269. Vighāsādānaṃ antarā pūvalābhena aññatarā paribbājikā pavisitvā ṭhitā. **Dāpeti**ti anupasampanna.

Acelakasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Uyyojanasikkhāpadavaṇṇanā

276. **Vijahantassā**ti anādaratthe sāmivacanaṃ. Uyyojakassa vijahantassa sato āpatti dukkaṭassātipi attho. Idha **anupasampanno** nāma sāmaṇerovādhippeto.

Uyyojanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Sabhojanasikkhāpadavaṇṇanā

280. **Sabhojaneti** ettha paṭhamavikappo “itthī ca puriso cā”ti iminā tatiyapadena yujjati, dutiyavikappo paṭhamehi dvīhi. **Kuleti** ghare. Anupavisitvā nisīdanacittena **sacittakaṃ**.

Sabhojanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Rahopāṭicchannasikkhāpadavaṇṇanā

284. Idha pañcamaṃ upanandassa catutthaṃ hoti, tasmā **bhikkhunivaggassa** dasamaṭṭhakathāyaṃ upari upanandassa “tatiyasikkhāpadenā”ti na pāṭho, “catutthenā”ti pāṭhoti veditabbo.

Rahopāṭicchannasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Rahonisajjasikkhāpadavaṇṇanā

289. Rahonisajjasikkhāpadaṃ uttānatthameva.

6. Cārittasikkhāpadavaṇṇanā

294. **Sabhattoti** nimantanabhattoti porāṇā.

Purebhattañca piṇḍāya, caritvā yadi bhuñjati;
Siyā paramparāpatti, pacchābhattaṃ na sā siyā.

Pacchābhattañca gamiko, pubbagehaṃ yadi gacche;
Eke āpattiyevāti, anāpattīti ekacce.

Kulantarassokkamane, āpattimatayo hi te;
Samānabhattapaccāsā, iti āhu idhāpare.

Matā gaṇikabhattena, samenti naṃ nimantane;
Vissajjanaṃ samānanti, eke sammukhatāpare.

Sanniṭṭhānatthikeheva, vicāretabbhedato;
Viññū cārittamiceva, sikkhāpadamidaṃ vidūti.

Cārittasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Mahānāmasikkhāpadavaṇṇanā

310. Kālanti so. Yasmā saṅghapavāraṇāyamevāyaṃ vidhi, tasmā “nātakānaṃ pavāritāna”nti vuttaṃ. “Iminā hi tayā pavāritamha, amhākaṇca iminā ca iminā ca attho”ti yathābhūtaṃ ācikkhitvā viññāpetuṃ gilānova labhati. Yaṃ pana vuttaṃ **paṇṭabhojanasikkhāpade** “mahānāmasikkhāpadena kāretabbo”ti, taṃ saṅghavasena pavāritaṃ, bhesajjattāyā sappiādibhesajjapaṇcakaṃ viññāpeti ce, “na bhesajjena karaṇīyena bhesajjaṃ viññāpetī”ti vacanena pācittiyanti attho”ti (pāci. 309) likhitaṃ.

Mahānāmasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Uyyuttasenāsikkhāpadavaṇṇanā

311-5. Maṃ diṭṭhenāti mayā diṭṭhena, mama dassanena vā. **Ekampi sarahatthaṃ purisanti** aṅgapariyāpannaṃ.

Uyyuttasenāsikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Senāvāsasikkhāpadavaṇṇanā

319. Navame senāparikkhepena vā parikkhepārahaṭṭhānena vā saṅcaraṇaṭṭhānapariyantena vā paricchinditabbā.

Senāvāsasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Uyyodhikasikkhāpadavaṇṇanā

324. Dasame ekamekaṃ dassanāya gacchati, āpatti dukkaṭassa. Yattha ṭhito passati, āpatti pācittiyassātiādi. Aṭṭhame pana ekamekaṃ dassanāya gacchati, āpatti dukkaṭassa. Yattha ṭhito passati, āpatti dukkaṭassāti pāḷi. Kasmā? Aṅgappamāṇābhedepe añkāvisesato. Dasame pana aṭṭhamaṅgassa dassanena dukkaṭaṃ siyāti.

Uyyodhikasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Samatto vaṇṇanākkamena acelakavaggo paṇcama.

6. Surāpānavaggo

1. Surāpānasikkhāpadavaṇṇanā

Āyasmato yaṃ muni sāgatassa,
Mahiddhikattassa nidassanena;
Pānassa doso tassa dassanatthaṃ,
Pubbeva so bhaddavatiṃ payāto.

Tasmā passaṃ nāgamapothayitvā,
Vinissaṭṭaṃ sāgataṃ iddhiyā ca;
Nato surāpānanisedhanatthaṃ,
Kosambimevājjhagamāti ñeyyaṃ.

326-8. Pasupālakāti ajapālakā. Yena majjati, tassa **bjato paṭṭhāya**. Keci “sacittakapakke cittaṃ akusalamevāti (kaṅkhā. aṭṭha. paṭhamapārājikavaṇṇanā) vuttattā vatthuṃ jānitvā pivato akusala”nti vadanti. Evaṃ sati “akusaleneva pātabbatāyāti na vattabba”nti vutte “sacittakapakameva sandhāyā”ti vadanti. Evaṃ sati “kusalākusalābyākatacittanti vattabba”nti vutte tampi “tabbahulanayena vutta”nti vadanti. **Kaṅkhāvitaraṇiyampi** avisesetvā “akusalacitta”nti (kaṅkhā. aṭṭha. surāpānasikkhāpadavaṇṇanā) vuttaṃ, tasmā “taṃ akusaleneva pivatī”ti vadantīti.

Surāpānasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Aṅgulipatodakasikkhāpadavaṇṇanā

330. Aṅgulipatodakasikkhāpadaṃ uttānatthameva.

3. Hasadhammasikkhāpadavaṇṇanā

336. Tatiye kathaṃ tivedanaṃ? Hasādhippāyeneva “parassa dukkhaṃ uppādessāmī”ti udakaṃ khipantassa dukkhavedanaṃ. Sesam uttānaṃ.

Idaṃ saññāvimokkhaṇce, tikapācittiyaṃ kathaṃ;
Kīḷitaṃva akīḷāti, micchāgāhena taṃ siyā.

Ettāvātā kathaṃ kīḷā, iti kīḷāyaṃ evāyaṃ;

Akīḷāsaññī hotettha, vinayatthaṃ samādaye.

Ekantākusalo yasmā, kīḷāyābhiratamano;
Tasmā akusalaṃ cittaṃ, ekamevettha labbhatīti.

Hasadhammasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Anādariyasikkhāpadavaṇṇanā

344. “Lokavajjaṃ atikkamītvā ‘idaṃ amhākaṃ ācariyuggaho’ti vadantassa na vaṭṭatī”ti likhitaṃ. Yaṃ saṃkiliṭṭheneva cittena āpajjati, yaṃ vā ariyapuggalo apaññatte sikkhāpade ajjhācaratī, idaṃ lokavajjanti sabbatthikavādīdāni ācariyakulāni. Tattha dutiyatatiyavikappo idha na adhippeto sekhīyānaṃ lokavajjantā.

Gārayho ācariyuggahoti ettha “yasmā ucchuraso sattahākāliko, tassa kasaṭo yāvajjiviko, dvinnāmyeva samavāyo ucchuyatṭhi, tasmā vikāle ucchuyatṭhiṃ khādītuṃ vaṭṭatī guḷaharīṭakam viyā’ti evamādiko sampati nibbato gārayhācariyavādo na gahetabbo”ti ca, **paṇṇattivajje pana vaṭṭatīti** “na pattahatthena kavāṭo paṇāmetabbo’ti imassa ‘yena hatthena patto gahito, tena hatthena na paṇāmetabbo, itarena paṇāmetabbo’ti atthaṃ gahetvā tathā ācaranto na āpattiyā kāretabbo. ‘Tathā buddhabodhicetiyanāṃ pupphaṃ gaṇhituṃ vaṭṭatīti tathā ācaranto’”ti ca. Tathā ācarati abhayagirivāsiko. Mahāvihāravāsino ce evaṃ vadanti, “mā evaṃ vadā”ti apasādetabbo. Tena vuttaṃ “suttaṃ suttānulomaṇca uggahitakānaṃyevā”tiādi. “Idaṃ sabbaṃ **upatissatthero** āhā”ti ca vuttaṃ. “Suttānulomaṃ aṭṭhakathā”ti likhitaṃ.

Anādariyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Bhimsāpanasikkhāpadavaṇṇanā

345. Bhimsāpanasikkhāpadaṃ uttānatthameva.

6. Jotisikkhāpadavaṇṇanā

354. “**Visibbanāpekkho**”ti vacanato yassa apekkhā natthi, tassa anāpatti.

Jotisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Nahānasikkhāpadavaṇṇanā

364. Nahānasikkhāpadaṃ uttānatthameva.

8. Dubbaṇṇakaraṇasikkhāpadavaṇṇanā

368. **Alabhīti labho**. Yathā “pacatīti paco, pathatīti patho”ti vuccati, evaṃ “labhatīti labho”ti kasmā na vuttaṃ? Pariniṭṭhitalābhasseva idhāhippetattā. **Maggeti** sibbinimagge. Kappakatena saddhīṃ akappakataṃ sibbeti. Yāvatā adhiṭṭhānaṃ na vijahati, tāvatā pubbaṃ kappameva. Kappaṃ na vijahati ce, puna kappaṃ dātābanti ācariyassa takko.

Dubbaṇṇakaraṇasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Vikappanasikkhāpadavaṇṇanā

374. Paribhogo ettha **kāyakammaṃ**. Apaccuddhāraṇaṃ **vacīkammaṃ**.

Vikappanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Cīvarāpanidhānasikkhāpadavaṇṇanā

379. Dasame yasmā nisīdanasanthatāṃ cīvaranisīdanampīti ubhayampi sadasameva, tasmā taṃ ubhayampi ekato katvā “**nisīdanāṃ nāma sadasaṃ vuccatī**”ti āha. Tatthāpi cīvaraggahaṇena cīvaranisīdanāṃ gahitamevāti atthato santhatanisīdanameva vuttaṃ hoti. Yadi evaṃ “nisīdanasanthatāṃ nāma sadasaṃ vuccatī”ti vattābanti? Na, itarassa anisīdanaadasabhāvappasaṅgato. Ettha nisīdanasanthatassa pācittiyavattuttā itarampi pācittiyavattumevāti vedittabbaṃ tajjātikattā. Sassāmi ke sūciḡhare sūciḡaṇāṇāya āpattiyoti porāṇā.

Cīvarāpanidhānasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Samatto vaṇṇanākkamena surāpānavaggo chaṭṭho.

7. Sappāṇakavaggo

1. Sañciccaṇasikkhāpadavaṇṇanā

382. Sañciccaṇasikkhāpadaṃ uttānatthameva.

2. Sappāṇakasikkhāpadavaṇṇanā

387. “Pāṇo atthi”ti jānantopi “marissantī”ti avicāretvā pivatice, anāpatti.

Jale pakkhipanaṃ pupphaṃ, jalappavesanaṃ idaṃ;
Evaṃ ubhinnaṃ nānattaṃ, ñeyyaṃ ñāṇavatā sadāti.

Sappāṇakasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Ukkoṭanasikkhāpadavaṇṇanā

392. Tatiye dvādasa ukkoṭā veditabbā. Tattha akataṃ kammaṃ, dukkaṭaṃ kammaṃ, puna kātabbaṃ kammanti anuvādādhikaraṇe labbhanti. Anihaṭaṃ, dunnihataṃ, na puna haritabbanti vivādādhikaraṇe labbhanti, avinicchitaṃ, duvinicchitaṃ, puna vinicchitabbanti āpattādhikaraṇe labbhanti. Avūpasantaṃ, duvūpasantaṃ, puna vūpasametabbanti kiccādhikaraṇe labbhanti aṭṭhakathānayo, pāḷiyāṃ panettha mukhamattameva dassitaṃ.

Ukkoṭanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Duṭṭhulasikkhāpadavaṇṇanā

399. “Pārājikānīti atthuddhārasena dassitānī”ti kathaṃ viññāyatīti ce? Parivārapāḷito. Vuttañhi tattha “āpattādhikaraṇapaccayā kati āpattiyō āpajjati. Āpattādhikaraṇapaccayā catasso āpattiyō āpajjati. Bhikkhunī jānaṃ pārājikaṃ dhammaṃ paṭicchādeti, āpatti pārājikassa. Vematikā paṭicchādeti, āpatti thullaccayassa. Bhikkhu saṅghādisesaṃ paṭicchādeti, āpatti pācittiyassa. Ācāravipattiṃ paṭicchādeti, āpatti dukkaṭassa”ti (pari. 290). Pārājikaṃ paṭicchādeto bhikkhu anāpatti, no āpattiṃ āpajjati avuttattāti ce? Na, saṃkiliṭṭhena cittena paṭicchādane vinā āpattiyā asambhavato. Dukkaṭavāre vattabbāpi pārājikāpattiyō paṭṭamaṃ atthuddhārasena saṅghādisesehi saha vuttattā na sakkā puna vuttanti na vuttāti veditabbā.

Yāva koṭi na chijjati cettha yo antamaso paṭicchādanatthaṃ aññassa ārocetu vā, mā vā, paṭicchādanacitteneva āpattiṃ āpanno. Tassa puna aññassa paṭicchādanatthaṃ anārocaneneva na koṭi chinnā hoti, kiṃ puna paṇinivattivā vacanena payojananti na antimassa anārocanena chinnā hoti, appaṭicchādanena eva chinnā hoti, tato appaṭicchādanatthaṃ apubbassa ārocetabbaṃ, tato paṭṭhāya koṭi chinnā hoti, tadabhāvo paṇinivattivā appaṭicchādanatthaṃ ārocetabbaṃ, evampi koṭi chinnā hotīti evaṃ no paṭibhātīti ācariyo. **Tatiyena dutiyassāti** ettha “dutiyo nāma paṭṭhāmo”ti vadantānaṃ “vatthu puggalo na vattabbo”ti vāritattā na sundaraṃ. Aññassa catutthassa ārocanepi na sundaraṃ. Kasmā? Pubbeva sutvā aññassa anārocitattā. “Sutena aññassa ārocetabbaṃ siyā”ti vadanti.

Duṭṭhulasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Ūnavīsativassasikkhāpadavaṇṇanā

404. Punappunaṃ uppajjanato **bahudhā. Hāyanavaḍḍhananti** mātukucchismiṃ ce dvādasannaṃ māsānaṃ ūnatāya hāyanaṃ kataṃ. Pasūtassa vaḍḍhanaṃ kātabbaṃ. Mātukucchismiṃ ce vaḍḍhanaṃ kataṃ. Pasūtassa hāyanaṃ kātabbaṃ. **Nikkhamanīyapunṇamāsī** nāma sāvaṇamāsassa punṇamāsī. “**Pāṭipadadivaseti** dutiye upagacchati divase”ti likhitaṃ. So hi pasūtadivasato paṭṭhāya paripuṇṇavīsativasso hoti. Avasesānaṃ dvinnaṃ vassānaṃ adhikadivasāni honteva, tasmā nikkāṅkhā hutvā upasampādentī. **Taṃ sandhāyāti** gabbhavassaṅca pavāretvā laddhavassaṅca agaṇetvā jātadivasato paṭṭhāya gaṇetvā ekūnavīsativassam. **Ekūnavīsativassoti** “gabbhavassam eva pahāyā”ti likhitaṃ, taṃ dullikhitam.

406. **Aññaṃ upasampādetīti** upajjhāyo vā ācariyo vā hutvā upasampādeti. “Opapātikassa soḷasavassuddesikabhāvato puna cattāro vasse atikkamitvā upasampadā kātabbā”ti ācariyā vadantīti keci.

Ūnavīsativassasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Theyyasatthasikkhāpadavaṇṇanā

409. Theyyasattho ce suddhamātugāmo dve āpattiyō. Atha bhikkhuniyo, samayo rakkhati. Theyyasatthabhāvassa thānaṃ katvā rakkhaṇīyattā sahadhammikānaṃ rakkhatiyevāti eke. Theyyabhāve na sahadhammikātā, tasmā na rakkhati evāti eke. Apārājīkaththeyyabhāve sati sahadhammikabhāvoti ce? Itarasmīṃ itaranti samayo anissaṭṭo āpajjati. Bhikkhu theyyasattho ce, yathāvattukameva. Theyyasatthe theyyasatthasaññī saddhiṃ saṃvidhāyāti ca. “Saddhi”nti padaṃ kesuci natthi, taṃ ananurūpaṃ. Tathā dutiyepi.

Theyyasatthasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Saṃvidhānasikkhāpadavaṇṇanā

412. “Tena kho pana samayena aññatarā itthī”ti ca pāṭho atthi, kesuci natthi. Natthibhāvo sundaro “tena kho samayenā”ti adhiḅkārattāti keci. Idha ekatoupasampannā, sikkhamānā, sāmaṇerūti imāpi tisso saṅgahaṃ gacchanti. Imāsaṃ pana samayo rakkhati, ayamimāsaṃ, mātuḅgāmassa ca viseso.

414. Apicetha “viññū paṭibalā”ti vacanato appaṭibalā anāpattivatthukāti eke, taṃ na yuttaṃ dukkaṭavattukattā. “Bhikkhu saṃvidahati, mātuḅgāmo na saṃvidahati, āpatti dukkaṭassa”ti hi vuttaṃ. Tathā hi upaparikkhitabbaṃ.

Saṃvidhānasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Ariṭṭhasikkhāpadavaṇṇanā

417. Gahaṭṭhassāpi bhikkhunīdūsakakammaṃ mokkhanārāyikameva, tasmā tassa pabbajjāpi paṭikkhittā. Vipākantarāyikā ahetukattā. Pubbe saṅcicca āpannā sammuttā suddhasaññino antarāyikā eva. **Sesāti** jātikā. **Rasenāti** bhāvena. **Adhikuṭṭanaṭṭhenāti** adhiḅkaraṇaṃ katvā kuṭṭanaṭṭhena chindanaṭṭhena. **Asisūnūpamā** kusaladhammacchedanaṭṭhena. **Sattisūlūpamā** cittavitudanaṭṭhenāti porāṇā. Anāpattipāliyaṃ “ādikammikassā”ti mukhāruḅhavasena likhitaṃ.

Ariṭṭhasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Ukkhittasambhogasikkhāpadavaṇṇanā

425. “Taṃ diṭṭhiṃ appaṭinissaṭṭhenāti iminā laddhinānāsaṃvāsakataṃ dīpetī”ti vuttaṃ. **Ticcittanti** etha vipākābyākatacittena sahaṅvāseyyaṃ kappeyyāti evamattho daṭṭhabbo. Aññathā sacittakattā sikkhāpadassa kiriyābyākataṃ sandhāya na yujjati.

Ukkhittasambhogasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Kaṇṭakasikkhāpadavaṇṇanā

428. **Yattha te na passāmāti teti** taṃ. Atha vā tava rūpādiṃ na passāma. Ayaṃ samaṇuddeso pārājiko hoti. “Sace taṃ diṭṭhiṃ paṭinissajjati, saṅghassa ārocetvā saṅghānumatiyā pabbājetabbo”ti **porāṇagaṇṭhipade** vuttaṃ, taṃ na yuttaṃ, daṇḍakammaṇāsanā hi idhādhīpetā. Yadi so pārājiko, liṅganāsanā nāma siyā. **Te paṭisevato nālaṃ antarāyāyāti** ca diṭṭhi saṭṭhari asatthādidīṭṭhi na hoti. Sace sā yassa uppajjati, so pārājiko hoti, tasmimpi evameva paṭipajjitabbaṃ saṃvare atīṭṭhanto liṅganāsanāyeva nāsetabboti ācariyassa takko.

Kaṇṭakasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Samatto vaṇṇanākkamena sappāṇakavaggo sattamo.

8. Sahadhammikavaggo

1. Sahadhammikasikkhāpadavaṇṇanā

434. Sahadhammikasikkhāpadaṃ uttānatthameva.

2. Vilekhanasikkhāpadavaṇṇanā

438. **Āpattiṅca satisammosāyāti** etha ca-saddo kattabbaṅca na karotīti dīpeti, na cattāri evāti vuttaṃ hoti. Raṭṭhekadeso **janapado**. Buddhakāle ariṭṭhakaṇṭakā **sāsanapaccatthikā**. “Nālaṃ antarāyāyā”ti vacanena hi te bhagavato asabbaññutaṃ dīpenti. Parinibbute bhagavati dasavatthudīpakā vajjiputtakā. Te hi **vinayasāsanapaccatthikā**. Parūpahārādivādā pana **suttantābhīdhammappaccatthikā**. Ke pana te? Ekacce mahāsaṅghikādayo, na sabbeti dīpanatthaṃ “**parūpahārā...pe... vādā**”ti visesanavacanamāha. Tattha ye kuhakā pāpicchakā abhūtaṃ ullapitvā paṭiladdhavarabhojanāni bhūñjitvā muṭṭhassatī niddaṃ okkamitvā sukkavissaṭṭhiṃ pattā, aññehi taṃ disvā “atthi arahato sukkavissaṭṭhī”ti vutte “mārākāyikā upasaṃharantī”ti vatvā janaṃ vaṅcenti. Ye ca sammāpaṭipannā akuhakā, tepi taṃ vacanaṃ sutvā keci taṃdiṭṭhikā hontī adhimānino ca. Attano sukkavissaṭṭhiṃ passitvāpi nādhimuccanti, anadhigate adhiḅkatasaññinova hontī. Tathā atthi arahato aññāṇakaṅkhāvitaraṇā nāmagottādīsu viya saccesu paravitarāṇā parehi paññattā nāmānīti adhippāyo yathāsaṃbhavaṃ yojetabbo. Tattha vinayadharo “aṭṭhānametaṃ, bhikkhave, anavakāso, yaṃ arahato asuci mucceyya (kathā. 313; mahāva. 353). Diṭṭhadhammā...pe... aparappaccayā satthusāsane”tiādīni (mahāva. 30) suttapadāni dassetvā te sāsanapaccatthikesu niggaḅhitaṃ niggaṅḅhīti adhippāyo. **Itare** “pariyatti mūla”nti vādino. “Pātimokkhe uddissamāne”ti nidānavasena vuttaṃ. Tathāgatassa vibhaṅgapadāni siddhāni. Siddheyyeva kiṃ imassa aṅgāni? Garahitukāmatā upasampannassa santike sikkhāpadavivaṇṇanaṅcāti.

Vilekhanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Mohanasikkhāpadavaṇṇanā

444. Mohanasikkhāpadaṃ uttānatthameva.

4. Pahārasikkhāpadavaṇṇanā

452. **Rattacittoti** kāyasaṃsaggarāgena. Vihetthetukāmaṃ pana disvā “sace ahaṃ imaṃ māremi, natthi me mokkho”ti cintetvā kupito sattasaññaṃ purekkhatvā pahāraṃ deti, tassa yathāvattukameva.

Pahārasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Talasattikasikkhāpadavaṇṇanā

456. “Kāyaṃ vā kāyapaṭibaddhaṃ vā”ti (pāci. 456) vacanato kāyādīsu yaṃ uccāreti, taṃ talaṃ nāma. Talameva **talasattikaṃ**. Pothanasamatthaṭṭhena sattikanti eke. Taṃ “uppalapattamp”ti iminā niyāmeti. Evaṃ kupitā hi kopavasena pothanāsamatthataṃ avicāretvā yaṃ kiñci hatthagataṃ paṭikkhipanti, sukhasamphassaṃpi hotu, pācittiyameva. Yasmā paharītukāmatāya paḥaṭe purimena pācittiyāya. Kevalaṃ uccāretukāmatāya uggīraṇamatte kate iminā pācittiyāya. Iminā pana virajjhivā pahāro dinno, tasmā na paharītukāmatāya dinnatā dukkaṭaṃ. Kimidaṃ dukkaṭaṃ pahārapaccayā, udāhu uggīraṇapaccayā? Pahārapaccayā eva dukkaṭaṃ. Purimaṃ uggīraṇapaccayā pācittiyanti sadukkaṭaṃ pācittiyāya yujjati. Purimañhi uggīraṇaṃ, pacchā pahāro. Na ca pacchimapahāraṃ nissāya purimaṃ uggīraṇaṃ anāpattivatthukāya bhavitumarahaṭṭi no takkoti ācariyo. “Tena pahārena hatthādīsu yaṃ kiñci bhijjati, dukkaṭamevā”ti imināpi pahārapaccayā dukkaṭaṃ. Uggīraṇaṃ yathāvattukamevāti siddhaṃ, suṭṭhu vīmaṃsitabbaṃ. “Tiracchānādīnaṃ asucikaraṇādīni disvā kujjhivāpi uggīrantassa mokkhādhīpāyo evā”ti vadanti.

Talasattikasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Amūlakasikkhāpadavaṇṇanā

462. **Upasampanne anupasampannasaññī amūlakena saṅghādisesenāti** sukkavissatṭhikāyaṃsaggādīnā saṅghādisesāpattiyā vatthunāti veditabbaṃ. Na hi anupasampannassa saṅghādisesāpatti nāma atthi.

Amūlakasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Sañcicasikkhāpadavaṇṇanā

468. **Ūnavīsativasso maññeti** ettha sayā saññāya tathā amaññanto kukkucuppādanatthaṃ “maññe”ti vadanto kiṃ musāvādena kāretabboti? Na siyā aṅgasampattiyā, na ca kevalaṃ “maññe”ti iminā niyāmato aṅgasampatti hoti. Paramatthavihitaṃ katthaci hoti. “Udakaṃ maññe āditta”ntiādīmi paro kukkucāya uppadetu vā, mā vā, taṃ appamāṇanti **mātikāṭṭhakathāyaṃ** (kaṅkhā. aṭṭha. sañcicasikkhāpadavaṇṇanā) “kukkucuppādāna”nti tassa adhippāyavasena vuttanti.

Sañcicasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Upassutisikkhāpadavaṇṇanā

473. **Imesaṃ sutvāti** ettha “vacana”nti pāṭhaseso. **Ekaparicchedānti** siyā kiriyā siyā akiriyāti iminā nayena ekaparicchedāni. Ettha kiñcāpi aññāvādakapaccayāpatti kiriyā ca vihesakapaccayāpatti akiriyā ca, tadubhayaṃ pana ekasikkhāpadanti katvā taṃ aññāvādakasaṅkhātaṃ sikkhāpadaṃ siyā kiriyā pāṭhamassa vasena, siyā akiriyā dutiyassa vasenāti evamattho daṭṭhabbo.

Upassutisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Kammaṭṭibāhanasikkhāpadavaṇṇanā

474. “Dhammikānaṃ kammāna”nti (pāci. 475) vacanato ekacce bhikkhū dhammikānaṃ kammānaṃ “chandaṃ dammī”ti chandaṃ denti, taṃ tesāṃ matimattameva, na paṭipatti. Adhammaṃ nissāya khiyyati, taṃ vā ukkoṭṭeti, anāpatti neva hotīti? Na, tathā chandaṇakāle akatvā pacchā adhammakammakhiyyanādīpaccayā anāpattivāre vuttattā. Adhammena vā vaggena vā na kammārahassa vā kammakaraṇapaccayā āpattimokkhakaraṇato avisesameva tathāvācananti ce? Na, chandaṇakāle adhammakammakaraṇanumatīyā abhāvato, kārakasseva vajjappaṇāgato ca. Gaṇassa dukkaṭanti ce? Pārisuddhichandaṇakāya te, na gaṇo akammappattattā, **parivārepi** (pari. 482 ādayo) kammavagge kammappattachandaṇakāya visuṃ vuttā. Tathāpi adhammakammassa chando na dātabbo dente akappiyānumatidukkaṭato. Tattha hi yojanadukkaṭato na muccantīti no takkoti ācariyo.

Kammaṭṭibāhanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Chandaṃdatvāgamanasikkhāpadavaṇṇanā

481. Sannipātaṃ anāgantvā ce chandaṃ na deti, anāpattīti eke. Dukkaṭanti eke dhammakammantarāyākaraṇādhippāyattā. Saṅghamajjhe chandaṃ dātumaṃ labhatīti keci. Dinnachande saṅghamajjhaṃ pavisitvā puna gatepi chando na paṭippassambhēyyāti ce? Paṭippassambhāti. Kasmā? “Ahatthapāso chandaṇako”tiādīhi virujjhanato. **Pāḷiyā** pana dātukāmatāya hatthapāsaṃ atikkamantaṃ sandhāya vuttanti keci.

Chandaṃdatvāgamanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

11. Dubbalasikkhāpadavaṇṇanā

484-5. Adāsīti apaloketvā adāsi. **Bhikkhū**ti ettha te chabbaggiyā attānaṃ parivajjayitvā “saṅgho”ti avatvā “bhikkhū”ti āhaṃsu. **Pariṇāmentī**ti nenti. Tattha **lābhoti** paduddhāra karaṇaṃ idha anadhippetassapī yassa kassaci atthuddhārasena lābhadīpanatthaṃ. Cīvarameva hi idhādhippetam, teneva “aññaṃ parikkhāraṃ dinnam khīyati, āpatti dukkaṭassā”ti vuttaṃ. **Dinnanti** ca **parikkhāraṇti** ca bhummatthe upayogavacanam.

Dubbalasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

12. Pariṇāmanasikkhāpadavaṇṇanā

491. Nātakampi parassa dātukāmaṃ aññaṃ dāpeti, āpatti eva. Sabbattha āpucchitvā dātukāmaṃ yathāsukhaṃ vicāretuṃ labhati.

Pariṇāmanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Samatto vaṇṇanākkamena sahadhammikavaggo aṭṭhamo.

9. Ratanavaggo

1. Antepurasikkhāpadavaṇṇanā

494-7. Yathā bhagavantaṃ payirupāsati, evamākārena nārahatāyaṃ puriso pāpo hotuṃ, na hoti pāpoti attho, kāraṇatthaṃ vā. **Tanti** nipātamattaṃ, yatoti vā attho. **Hatthisammaddanti** saṅghāṭṭasammaddo, akkamaṇaṃ cuṇṇatāti attho.

498. Ratanam nāma aggamaheṣī, tathāpi idha aññaṃ devigottā na rakkhati, anāpattivāre “na maheṣī hoti”ti vacanābhāvato. Sace khattiyova hoti, nābhisitto. Abhisittoyeva hoti, na khattiyō rakkhatīti ācariyo. Anāpattivāre **mātikāṭṭhakathāyaṃ** aṅgabhāvena ca vuttatā abhisittabhāvovapamāṇaṃ. Sesam ukkaṭṭhaparicchedoti eke.

500-501. “Na sayanighare sayanigharasaññi”ti tikacchedopi ettha labbhati. **Na sayanigharam** nāma aparikkhittarukkhamūlādi.

Antepurasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Ratanasikkhāpadavaṇṇanā

504. “Adhivāsentu gahapatino bhatta”nti ca “me gahapatino”ti ca atthi.

506. Kurundīvacanena gharepi yadi bhikkhū āsaṅkanti, tattha ṭhatvā ācikkhitabbanti vuttaṃ hoti. **Patirūpāti** “ratanasammate paṃsukūlaggaṇaṃ vā ratane nirussukkagamaṇaṃ vā”ti likhitaṃ. “Tāvakālikavasenaṇi anāmāsaṃ paṭigggaṇhituṃ na labhatī”ti vadanti. **Samādapetvāti** yācitvā “uddissa ariyā tiṭṭhanti, eṣā ariyāna yācana”ti (jā. 1.7.59) vuttanayena.

Ratanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Vikālagāmappavisanasikkhāpadavaṇṇanā

511-2. Ahinā ḍaṭṭhavatthumhi so bhikkhu santaṃ bhikkhuṃ anāpucchā gato, tassa kukkucçaṃ udapādi. **Adinnādāne vuttanayenāti** gāmo gāmūpacāroti idaṃ sandhāya vuttaṃ.

Vikālagāmappavisanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Sūcigharasikkhāpadavaṇṇanā

517. Tanti bhedanakaṃ. **Assāti** pācittiyassa paṭhamaṃ bhedanakaṃ katvā pacchā desetabbatā. Esa nayo itaresupi.

520. Vāsijaṭeti vāsidaṇḍake.

Sūcigharasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Mañcasikkhāpadavaṇṇanā

521-2. “Ucche mañce”ti ca “uccā mañce”ti ca katthaci. **Āyatoti** vitthato. **Aṭṭhaṅgulapādakanti** bhāvanapuṃsakaṃ, aṭṭhaṅgulappamāṇaṃ pādakaṃ vā.

Mañcasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Tūlonaddhasikkhāpadavaṇṇanā

528. Poṭakitūlanti yaṃ kiñci tiṇatūlam. **Paṭilābhena uddāletvā pācittiyam desetabbanti** ettha kiñcāpi paṭilābhamatteneva pācittiyanti viya dissati, paribhogeyeva pana āpatti daṭṭhabbā, “aññena kataṃ paṭilābhivā paribhuñjati, āpatti dukkaṭassā”ti vacanaṃ ettha sādhaṃ.

Tūlonaddhasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Nisīdanasikkhāpadavaṇṇanā

531. Kiñcāpi nisīdanassa jāti na dissati ettha, tathāpi **cīvarakkhandhake** anuññātā, “nava cīvarāni adhiṭṭhātabbāni”ti ettha ca pariyaṇnattā cīvarajātiyevassa jāttī veditabbā. “Santhatasadisam santharivāti sadasa”nti pubbe vuttanisīdanasanthattā upameti. Lābhe sadasam, alābhe adasampi vaṭṭatīti eke, taṃ na yuttam. “Nisīdanam nāma sadasam vuccati”ti tassa saṅghānaniyamanato.

Nisīdanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Kaṇḍupaṭicchādisikkhāpadavaṇṇanā

539. Yadi **kaṇḍupaṭicchādi** nāma adhonābhi ubbhajāṇumaṇḍalā uppannakaṇḍupīlakādiṭṭhādikā adhippetā, tassa sugatassa sugatavidatthiyā dīghaso catasso vidatthiyo tiriyaṃ dveti idampi atimahantaṃ pamāṇam dissati. Sabbo hi puriso attano attano vidatthiyā sattavidatthiko hoti, sugatassa ca ekāvidatthi majjhimassa purisassa tisso vidatthiyo honti, tasmā kaṇḍupaṭicchādi pakatipurisassa pamāṇam āpajjati tiriyaṃ, dīghaso pana diguṇam āpajjati. Āpajjatu, ukkaṭṭhapaṭicchedo tassā, ce icchati, sabbampi sarīram paṭicchādessati, sabbasarīragatasāṅghāti viya bahuguṇam katvā nivāsetukāmo nivāsessati ayam bhagavato adhippāyo siyā.

Kaṇḍupaṭicchādisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Vassikasāṭikasikkhāpadavaṇṇanā

542. Vassikasāṭikāpi ukkaṭṭhapaṭicchedavasena anuññātā. Vassakāle keci saṅghātiparibhogeneva paribhuñjissanti ayam bhagavato adhippāyo siyā. Kiñcāpi iminā takkena anuññātā, “appamāṇikāyo kaṇḍupaṭicchādiyo dhārenti, vassikasāṭikāyo dhārenti”ti imasmiṃ vatthusmiṃ paññattā pana aññathā puṇṇapaṭicchedato adhiṭṭhāpamāṇāyo te bhikkhū dhāresunti katvā etaparamatā tāsam anuññātāti veditabbā. Eseva nayo dasamepi.

Vassikasāṭikasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Nandattherasikkhāpadavaṇṇanā

551. Tattha **bhisim vā bibbohanam vā karotīti** dīghaso bahūnam bhikkhūnam sādharmaṇṭham karotīti yujjati.

Nandattherasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Samatto vaṇṇanākkamena ratanavaggo navamo.

Pācittiyakaṇḍavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Pāṭidesanīyakaṇḍo

1. Paṭhamapāṭidesanīyasikkhāpadavaṇṇanā

553-5. “Paṭidesetabbākāradassana”nti **aṭṭhakathāyam** vuttatā **pāliyam** āgatavaseneva āpatti desetabbā, na aññathā. “Antaraghare antaragharasaññī”tiādina ca “khādaniyabhojanīye akhādaniyaabhojanīyasaññī”tiādina ca “bhikkhuniyā abhikkhuniyasaññī”tiādina ca nayena aparepi tayo tikacchedā yojetvā dassetabbā.

Paṭhamapāṭidesanīyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Dutiyapāṭidesanīyasikkhāpadavaṇṇanā

559. “Nimantitā bhuñjantīti pañcanaṃ bhojanānaṃ aññatarena bhojanena nimantitā bhuñjantī”ti kiñcāpi vuttam, atha kho akappiyanimantanena nimantitā ettha na aṅgam, mātikāṭṭhakathāyam vā idha vā anāpattivāre lesābhāvato, tasmā “nimantitā”ti padassa attho pubbe āciṇṇavaseneva vutto. Aparepi tayo tikacchedā yojetvā dassetabbā padabhājane vuttatāti veditabbam. Yathā tathā hi bhuñjantānaṃ tādisaṃ bhikkhuniṃ avārentānaṃ pāṭidesanīyameva. “Esa vosāsatī nāma, vosāsatī”ti ca duvidho pāṭho. “Ajjhohāre ajjhohāre”ti vacanena puna “gārayham āvuso dhamma”nti ekavacanaṃ viruddhanti. Paṭhamam ajjhohāreyeva āpannam sandhāya vuttam, tathā aññatrāpi āgacchati “āpajjimhā”ti vacanato. Ekena bahūnampi vaṭṭatīti keci, taṃ na sundaram. “Tehi bhikkhūhī”tiādina pāṭhe vuttatāti mama takko. Ekena saheva “aham āpajji”ntipi vattabbanti ekena dvīhi tīhi desetabbato, sabbehi evam vattam vaṭṭati. “Āpajjimhāti sahevā”ti vadanti. Ekena ce avārito, “aham, āvuso, gārayham dhamma āpajji”ntipi vattabbam.

Dutiyapāṭidesanīyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

562-570. Tatiyacatutthasikkhāpadāni uttānatthāniyeva.

Pāṭidesanīyakaṇḍavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Sekhiyakaṇḍo

1. Parimaṇḍalavaggavaṇṇanā

576. “**Sikkhitasikkhenā**ti catūhi maggehī”ti vuttaṃ. Yasmā aṭṭhaṅgulamattaṃ otāretvā nivatthameva nisinnassa caturaṅgulamattaṃ hoti, tasmā ubhopete aṭṭhakathāvādā ekaparicchedā, “**adḍhateyyahattha**”nti sukhumaṃ, ekapaṭṭaṃ vā sandhāya vuttaṃ. Tañhi yathāṭṭhānena tiṭṭhati. Dupaṭṭaṃ sandhāya “**dvihatthappamāṇampi**”ti vuttanti **upatissatthero**. Ekapaṭṭaṃ, dvipaṭṭaṃ vā heṭṭhimaparicchedena “**dvihatthappamāṇa**”nti vuttanti veditabbaṃ. Vuttañhi **nissaggiyaatṭhakathāyaṃ** “**tiriyaṃ dvihatthopi vaṭṭati**”ti, tañca kho alābhe eva “**alābhe tiriyaṃ dvihatthappamāṇampi vaṭṭati**”ti vuttatā. Idaṃ sabbaṃ adhiṭṭhānupagaṃ sandhāya vuttaṃ. Viruddhaṃ disvā sajjetabbaṃ. No ce sajjeti, dukkaṭaṃ. **Sacittakaṃ** paṇṇattivijānanacitteneva “**anādariyaṃ paṭicca**”ti vuttatā, na vatthuvijānanacittena “**idamevaṃ kata**”nti jānatopi āpattiyā abhāvato. Phussadevattheravādopi ekena pariyāyena yujjati. Tathā upatissattheravādopi. Paññattepi sikkhāpade apaññattepi yaṃ pakatiyā vajjaṃ, taṃ lokavajjaṃ. Idaṃ pana paññattheyeva vajjaṃ, nāpaññatte, tasmā itaralokavajjena asadisattā na lokavajjaṃ. Paṇṇattito paṭṭhāya vajjato **paṇṇattivajjaṃ**. Anādariyacitteneva āpajjitabattā **sacittakaṃ**, tassa cittassa tivedanattā tivedanaṃ. Yasmā anādariyacittatā nāma kevalaṃ akusalameva, tañca pakatiyā vajjaṃ, tasmā idaṃ **lokavajjaṃ**. Sañcicca vītikkamaṇaṃ nāma domanassikasēva hotīti **dukkhavedanaṃ**. **Gaṇṭhipade** pana “**pāṇātipātādī viya nivāsanādidoso lokagarahito na hotīti paṇṇattivajjanti phussadevatthero**”ti likhitaṃ.

577. **Vihārepī**ti buddhupaṭṭhānādikāle, tasmā “**pārupitabba**”nti uttarāsaṅgakiccavasena vuttaṃ. Paṭṭhamadutiyasikkhāpadesu pariāhādipaccayā kappati, na antaragharapaṭisaṃyuttesu.

582. “**Ekasmiṃ pana ṭhāne ṭhatvā**”ti ettha “**gacchantopi parissayābhāvaṃ oloketuṃ labhatiyeva**. Tathā gāme pūja”nti likhitaṃ, taṃ pana “**ekasmiṃ ṭhāne ṭhatvā**”ti vuttatā tādisaṃ antarāyaṃ sandhāya vuttanti veditabbaṃ.

Parimaṇḍalavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Ujjagghikavaggavaṇṇanā

586. **Hasanīyasminti** hetvatthe bhummaṃ, hasitabbavatthukāraṇāti attho. Antaraghare uccāsaddena anumodanādīṃ karontassa anāpatti kira. Tathā hi **mahindattheropi** hatthisālādīsu mahājanassa kathesi.

591. Keci bhikkhū “**parikkhāraṭṭhapanamattena vāsūpagato hoti**”ti vadanti, taṃ tesam matimattameva. Bhikkhuniyo ce vāsūpagā honti, bhikkhunupassayo kappiyabhūmi. “**Yattha bhikkhuniyo ekarattampi vasanti, ayaṃ bhikkhunupassayo**”ti (pāci. 161) vacanato tāsam samīpaṃ vā tāhi gahitavāsāgāraṃ vā “**gacchāmi**”ti gacchato yathāsukhaṃ gantuṃ vaṭṭati. Na hi tāvatā taṃ gharaṃ antaragharasaṅkhyam gacchatīti no takkoti ācariyo.

Ujjagghikavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Khambhakatavaggavaṇṇanā

604. Sūpo **pattappamāṇavaṇṇanāyaṃ** vuttākāro. **Oloṇī** vuccati kudhitaṃ, gorasato pūrā thūpitoti attho.

605. **Heṭṭhā orohatī**ti ettha “**orohanappamāṇe sati ekadesa thūpīkatēpi anāpatti**”ti vadanti. “**Pattassa pana heṭṭhā ca upari ca paduminipaṇṇādīhi paṭicchādetvā odahantiyā laddhaṃ nāma vaṭṭati**”ti ca vadanti. Ettha “**yasmā samatittiko piṇḍapāto paṭiggahetabbo**”ti vacanaṃ piṇḍapāto samapuṇṇo paṭiggahetabboti dīpeti, tasmā attano hatthagate patte piṇḍapāto diyyamāno thūpīkatopi ce hoti, vaṭṭatīti dīpeti. “**Thūpīkataṃ piṇḍapātaṃ paṭiggaṇhātī, āpatti dukkaṭassa**”ti hi vacanaṃ paṭṭhamam thūpīkataṃ piṇḍapātaṃ pacchā paṭiggaṇhato, āpattīti dīpeti. Pattena paṭiggaṇhato cepi thūpīkataṃ hoti, vaṭṭati athūpīkatassa paṭiggahitattā. Payogo pana natthi aññatra pubbaḍeṣā”ti ca “**samatittikanti vā bhāvanapūmsaka**”nti ca vadanti, tasmā vicāretvā gahetabbaṃ.

Khambhakatavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Sakkaccavaggavaṇṇanā

609. **Sūpodanaviññattisikkhāpade** “**sūpo nāma dve sūpā**”ti na vuttaṃ sūpaggahaṇena paṇṭitabhojanehi avasesānaṃ sabbabhojanānaṃ saṅgaṇhanatthaṃ. **Anāpattivāre** cassa “**ñātakānaṃ pavāritānaṃ aññassatthāya attano dhanenā**”ti idaṃ adhikaṃ. Katthaci potthake “**anāpatti asaṅcicca asatiyā ajānantassa gilānassa āpadāsū**”ti ettakameva vuttaṃ, taṃ na, “**samasūpakaṃ piṇḍapātaṃ bhuñjissāmi**”ti imassa **anāpattivāre** “**aññassatthāyā**”ti katthaci likhitaṃ, tañca pamādavāsena likhitaṃ. “**Mukhe pakkhipivā puna vippaṭisārī hutvā ogilītukāmassapi sahasā ce pavasati, ettha asaṅcicca**”ti vuccati. Viññattampi aviññattampi ekasmiṃ ṭhāne ṭhitaṃ sahasā anupadhāretvā gahetvā bhuñjanto “**asatiyā**”ti vuccati”ti likhitaṃ, **anāpattivāre** ekaccesu potthakesu “**rasaraseti likhitaṃ, taṃ gahetabba**”nti vuttaṃ.

Sakkaccavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Kabaḷavaggavaṇṇanā

618. “**Sabbaṃ hattha**”nti vacanato ekadesaṃ mukhe pakkhipantassa anāpattīti ekacce. “Sabbanti vacanato ekadesampi na vaṭṭatī”ti vadanti, taṃ yuttaṃ anāpattivāre avisesitattā.

624. **Sitthāvākārake** “kacavaraṃ chaḍḍentaṃ sitthaṃ chaḍḍiyatī”ti ca “kacavaraṃ chaḍḍento”ti ca pāṭho.

Kabaḷavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Surusuruvaggavaṇṇanā

627. “Surusuru”nti ca “suroso”ti ca pāṭho. **Sītīkatoti** sītaṅko. “**Silakabuddhoti** ariyānaṃ parihāsavacanameveta”nti likhitam.

631. **Paṭikkūlavasenā**ti ettha yadi paṭikkūlavasena paṭikkhitam, “seyyathāpi kāmabhogino”ti na vattabbaṃ. Na hi te paṭikkūlaṃ karontīti ce? Na, issariyalīngavasena gahaṇasambhavato. Te hi anādarā honti. **Pattadhovananti** pattadhovanodakam bhojanapaṭisaṃyuttaṃ.

634. “Chattapādukāya”nti ca “chattapāde”ti ca pāṭho.

637. **Cāpoti** sattakhādanavadho. “Sesā sabbā dhanuvikati kodaṇḍe pavitṭhā”ti ca likhitam, **paṭimukkanti** pavesitam, laggitam hotīti attho.

Surusuruvaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Pādukavaggavaṇṇanā

640. Sayam yānagato hutvā, yathā yānagatassa ve.

Alaṃ vattum tathā nālaṃ, sachatto chattapāṇino.

Yathā ettha, evaṃ aññatrāpi.

647. **Chapakavatthusmiṃ** “sacāhaṃ na labhissāmī”ti pāṭho, “dasa ce na labhissāmī”ti ca atthi, “vatthusmiṃ agilānassā”ti ca āgacchati, taṃ na sundaraṃ, sikkhāpadeyeva sundaraṃ. **Thomitoti** ahampi jānāmīti sambandho. Yā dhanayasalābhasaṅkhātā **vutti vinipātena** hoti samparāye apāyesu vinipātahetu hutvā pavattati. Atha vā **vinipātenā**ti hetvatthe karaṇavacanaṃ, vinipātanāya pavattatīti adhippāyo. **Adhammacaraṇena** adhammacaraṇāya. “Asmā kumbhimivā”ti ca paṭhanti.

Pādukavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pakiṇṇakavaṇṇanā

Kāyavācācittato samuṭṭhahantīti katvā “**samanubhāsanasamuṭṭhānāni**”ti vuttāni. Samanubhāsaṃ kiriyam. Imāni kiriyāni. **Dhammadesanasamuṭṭhānāni vācācittatoti** ettha kāyavacīviññattībhāvato ujjagghikaucāsaddādīsu viya “kāyavācācittato”ti vattabbānti ce? Na vattabbāni. Nisīdanagamanāhārapakkhipanādīkāyaviññattiyā sabbhāvā tattha yuttaṃ, na dhammadesane tādisassābhāvā.

Pakiṇṇakavaṇṇanā niṭṭhitā.

Sekhiyakaṇḍavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Sattādhikaraṇasamathavaṇṇanā

“Yebhuyyasikā kātabbā...pe... tiṇavattāhāraḷo kātabbo, so puggalo”ti ca likhitam.

Sattādhikaraṇasamathavaṇṇanā niṭṭhitā.

Bhikkhuvibhaṅgo niṭṭhito.

Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

Bhikkhunīvibhaṅgavaṇṇanā

1. Pārājikakaṇḍavaṇṇanā

lokavajjameva majjapānanti. Kasmā panettha surāpānameva dhammatāvāsena ariyā na karontī? Na kevalaṃ surāpānameva dhammatāvāsena ariyā na karontī, pāṇesupī kodhavasena pāṇasaññīyā sīsacchedanādīni na karontī, sadārasaññīyā paradāraṃ na vītikkamanti, anathabhañjakasaññīyā atthabhañjakamusā na vadanti, sammādiṭṭhisaññīyā micchādiṭṭhiṃ na paṭipajjantīti veditabbā. Ācariyāpi surāpāne akusalaniyamābhāvameva vadanti, tasmā eva mātīkāṭṭhakathāya **gaṇṭhipade** lokavajjapaṇṇattivajjādhikāre “sacittakapakkheakusalanti surāpānādisaṅgahattam, itarathā yassa akusalamevāti vadeyyā”ti likhitam. Kiriyaṃsaṃmuṭṭhānatā panassa tabbhulanayameva, na paṭhamapārājike. Kathaṃ? Kāyasamsaggasikkhāpadam paṭhamapārājikasamuṭṭhānam. Ettha bhikkhussa ca bhikkhuniyā ca kāyasamsaggabhāve sati bhikkhunī kāyaṅgamacopayamānāpi citteneva adhiṅsentī āpajjati, na evaṃ bhikkhu. Bhikkhu pana copayamānova āpajjati, evameva paṭhamapārājikepi copane sati eva āpajjati, nāsati. Pavesanaṃ sādiyatīti ettha pavesanasādiyanam nāma sevānācittassuppādananti, evaṃ santepe “vīmamsitvā gahetabba”nti vuttam.

Paṭhamapārājikasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Dutiyapārājikasikkhāpadavaṇṇanā

“Kissa pana tvaṃ ayye jānaṃ pārājikaṃ dhammaṃ ajjhāpanna”nti vacanato, “aṭṭhannaṃ pārājikānaṃ aññatarāṃ pārājikaṃ ajjhāpanna”nti (pāci. 666) vacanato, ante “uddiṭṭhā kho ayyāyo aṭṭha pārājikā dhammā”tiādivacanato (pāci. 677), **parivāre** “sādhāraṇapaññatti ubhatopaññatti”ti (pari. 201) vacanato ca bhikkhunivibhaṅgaṃ patvā bhagavā sādhāraṇāni sikkhāpadāni bhikkhūnaṃ uppannavatthusmiṃyeva “yā pana bhikkhunī chandaso methunaṃ dhammaṃ paṭisevaya antamaso tiracchānagatenapi pārājikā hoti asaṃvāsā”tiādinā nayena savisesampi avisesampi mātīkaṃ nikkhipitvā anukkamena padabhājanam, āpattibhedam, tikacchedam, anāpattivāraṇca anavasesam patvā vitthāresi. Saṅgītikārahehi pana asādhāraṇapaññattiyoyeva idha vitthāritāti veditabbā.

666. Tattha “aṭṭhannaṃ pārājikāna”nti idaṃ kevalaṃ saṅgītikāraṇānaṃyeva nayato nikkhittavacanam ito pubbe chaṭṭhasattamaṭṭhamānaṃ pārājikānaṃ apaññattattā. Bhagavatā pana idaṃ paññāpitamādisikkhāpadampi upādāya “channaṃ pārājikāna”nti vuttam siyā. Ito uddham paññattānīpi upādāya “aṭṭhannaṃ pārājikāna”nti vacanam aparabhāge uppannanti ekacce ācariyā. **Aṭṭhakathāyaṃ** pana “idaṃca pārājikaṃ pacchā paññattam, tasmā ‘aṭṭhanna’nti vibhaṅge vutta”ntiādi vuttam, tasmā aṭṭhakathācariyānaṃ matena siddhametaṃ yathāpaññattānukkamavaseneva saṅgītanīti. “Aññāsi”nti pāho. Aññāsiṃti na gahetabba. “Dutṭhullasikkhāpade vuttanayenevā”ti vacanato vajjapaṭicchādikaṃ yā paṭicchādeti, sāpi vajjapaṭicchādikaāyevāti siddham. Kiñcāpi vajjapaṭicchādanam pemavasena hoti, tathāpi sikkhāpadavāṭikkamacittam domanassikameva hotīti katvā “**dukkhavedana**”nti vuttam.

Dutiyapārājikasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Tatiyapārājikasikkhāpadavaṇṇanā

669. **Imaṃ adhippāyamattanti** “codetvā sāretvā”ti etaṃ. Etthāyaṃ vicāraṇā – yo bhikkhu ukkhittakabhikkhūnā samānadiṭṭhiko laddhinānāsaṃvāsako hoti, so avandanīyo, kammākamme ukkhittako viya na gaṇapūraṇo, sahaseyyampi na labhati, na tathā bhikkhunī. Sā hi yāva na samanubhaṭṭhā, tāva gaṇapūrakā ca hoti, saṃvāsāna labhati. Laddhinānāsaṃvāsikānūvattikāpi ukkhittānūvattikāva hoti. Ukkhittō ce kālaṅkato, tadanuvattako bhikkhu laddhinānāsaṃvāsako hotīyeva. Tathā vibbhantepe tasmīṃ titṭhiyapakkantakepi sikkham paccakkhāya sāmaṇerabhūmiyaṃ ṭhitepīti eke. Tesam matena ukkhittake tathābhūtepe bhikkhunī tadanuvattikā samanubhāsītābbāvāti āpajjati. Samanubhāsanakammaṃ saṅghāyattam, saṅghena sañcicca purimakāpattim apānetum na yuttam viya khāyati. Ukkhepanīyakammaṇca āpattidassanamatte, appaṭikammamate, kuḍiṭṭhiappaṭinissajjanamate ca kariyati, tassa anuvattanamatena samanubhāsītā sāsanato cāvetābbāntīti na yuttanti ce? Na vattabbameva, idaṃ apārājikavattḥsupi tappasaṅgato, anaññavisayattā ca vinayassa.

Tatiyapārājikasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Catutthapārājikasikkhāpadavaṇṇanā

675. “Lokassādasāṅkhātassa mittasanthavassa vasena tam dassetum kāyasamsaggarāgenāti vutta”nti likhitam. **Tissitthiyoti** tīsu itthīsu, tisso vā itthīyo. **Tam na seveti** tīsu na sevati. **Anariyāti** ubhatobyañjanā. **Byañjanasminti** attano byañjane. **Na seveti** na sevati. **Na cācāreti** nācarati. **Vañṇāvaṇṇoti** dvīhi pi sukkavissatṭhi. **Gamanuppādananti** sañcarittam.

676. “Nivattham vā pārutam vā”ti ettha nivatthassa vā pārutassa vā vatthassa gahaṇam sādiyatīti attho.

Catutthapārājikasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pārājikakaṇḍavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Saṅghādisesakaṇḍavaṇṇanā

1. Paṭhasaṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā

681. **Āhatakoti** ānīto, niyatakoti adhippāyo. Akappiyaadḍo nāma saṅghassa vā ārāmīkappuggalassa vā vatthussa kāraṇā saṅghassa vārikabhāvena sayameva vā adhikaraṇaṭṭhānaṃ gantvā “amhākaṃ eso dāso, dāsī, vāpī, khettaṃ, ārāmo, ārāmatvā, gāvo, gāvī, mahimsī, ajā, kukkuṭā”tiādinā voharati, akappiyam. “Ayaṃ amhākaṃ ārāmīko ārāmīkā, ayaṃ vāpī itthannāmena saṅghassa hatthe dohanatthāya dinnā. Ito khetto ārāmato uppajjanakacatupaccayā ito gāvito mahimsito ajāto uppajjanakagorasā itthannāmena saṅghassa dinnā”ti pucchite vā apucchite vā vattum vaṭṭati. “Kata”nti avatvā “karontī”ti vacanena kira anenakatam ārabha ācikkhitā

nāma hoti. **Gīvāti** kevalaṃ gīvā eva hoti, na pārājikaṃ. **Kārāpetvā dātābbāti** ettha sace āvudhabhaṇḍaṃ hoti, tassa dhārā na kāretābbā, aññena pana ākārena saññāpetābbāṃ. “Ticittaṃ tivedana”nti vuttatā “mānussayavasena kodhussayavasena”ti tabbahulanayena vuttanti veditābbāṃ.

Paṭhamasaṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Dutiyasaṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā

683. Bhaṭṭiputtakānaṃ kumārabaṭṭikānaṃ gaṇā **bhaṭṭiputtagaṇā**. **Kappanti** kappiyaṃ. **Kappagatikanti** kappiyasabhāvaṃ. **Pakkantāsupīti** attano parisāṃ ṭhapetvā itarāsu pakkantāsu. Paṇṇattim ājanantā ariyāpi vuṭṭhāpentīti katvā vā kammavācāpariyosāne āpattikkhaṇe vipākāyākatasaṃgītāvasena vā “ticitta”nti vuttanti veditābbāṃ. “Pabbājane na dukkaṭa”nti **porāṇagaṇṭhipade** vuttam.

Dutiyasaṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Tatiyasaṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā

687. Bhaddakāpilāni mahākassapassa purāṇadutiyaṃ kira. Nāṭīnaṃ kulaṃ yasmim gāmake, tadetaṃ gāmakeṃ **nātikulaṃ**, kulasannihitaṃ gāmakeṃ agamāsīti attho. “Ajaṃ gāmaṃ neti”tiādīsu viya vā dvikammaikaṃ katvā gāmakeṃ agamāsī nātikulaṃ agamāsītipi yujjati.

692. “Aparikkhittassa gāmassa upacāraṃ atikkāmentiyā”ti vacanenapi evaṃ veditābbāṃ – vikālagāmapavesane dvinnāṃ leḍḍupātānaṃyeva vasena upacāro paricchindītabbo, itarathā yathā ettha parikkhepārahaṭṭhānaṃ parikkhepaṃ viya katvā “atikkāmentiyā”ti vuttam, evaṃ tatthāpi “aparikkhittassa gāmassa upacāraṃ atikkamantassā”ti vadeyya. Yasmā pana tattha parikkhepārahaṭṭhānaṃ uttari eko leḍḍupāto upacāroti adhippeto, tasmā tadatthadīpanatthaṃ “aparikkhittassa gāmassa upacāraṃ okkamantassā”ti vuttam. Yaṃ pana **andhakaṭṭhakathāyaṃ** “parikkhepārahaṭṭhānaṃyeva ‘upacāra’nti sallakkhetvā parikkheparikkhepārahaṭṭhānaṃ ninnānākāraṇadīpanatthaṃ ‘upacāraṃ okkamantassā’ti vuttam pāḷivisesamasallakkhetvā aparikkhittassa gāmassa upacāraṃ atikkamantassa idha upacāro parikkhepo yathā bhavye, taṃ upacāraṃ paṭhamam pādam atikkamantassa āpatti dukkaṭassa. Dutiyam pādam atikkamantassa āpatti pācittiyassā”ti vuttam, taṃ na gahetabbameva pāḷiyā visesasabbhāvototi. “Aparikkhittassa gāmassa upacāraṃ okkamantiyātipi ekaccesu dissati, taṃ na gahetabbanti apare”ti vuttam. Tattha “pāḷivisesamasallakkhetvā”ti duvuttam, kasmā? Vikālagāmapavesanasikkhāpadepi katthaci “upacāraṃ atikkamantassā”ti pāṭho dissatīti, so andhakaṭṭhakathāpāṭhato gahitoti ācariyo. Aparikkhittassa upacārokkamanameva pāṭho yujjati, na atikkamanam. Kasmā? Bahūso ṭhānesu pāḷiyā aṭṭhakathāhi virujjhanato, imasmim vāpi sikkhāpade virujjhati. Katham? Gaṇamhā ohīyamānāya araṇṇe āpatti hoti, na gāme. Atha ca pana nidassanampi “sikkhāpadā buddhavareṇā”ti (pari. 479) gāthā dassitā, tasmā upacārokkamanapariyāpannanadim atikkāmentiyā hoti. Kiñca bhīyo “gacchantassa catasso āpattiyō, ṭhitassa cāpi tattakāṭīdīnaṃ (pari. 475) **parivāragāthānaṃ** aṭṭhakathāhi upacārokkamanameva pāṭhoti niṭṭham gantabba”nti ca vuttam, suṭṭhu sallakkhetvā kathetābbāṃ.

“Padasā gamanameva hi idhāhippetam, teneva paṭhamam pādam atikkāmentiyātiādīmāhā”ti ettha vikālagāmapavesanasikkhāpadādīsu tadabhāvā yānena vā iddhiyā vā pavisato, addhānaṃ gacchato ca āpattīti dīpeti. Tattha asāruppattā āpattimokkho natthīti eke, vicāretvā gahetābbāṃ. Bhikkhunīvihārabhūmi “gāmantara”nti na vuccatī gāmantarapariyāpannāyapi kappiyabhūmittā. “Parato ‘sace bhikkhunīsu mahābodhiyaṅgaṇam pavisantīsu ekā bahi ṭīṭṭhati, tassā āpattī’tiādīvacanato bhikkhuvihāro na kappiyabhūmitti siddham, tasmā kañcinagare khandhadhammavihāro viya, kāvīrapaṭṭhane sārīdhammavihāro viya ca aññopi so vihāro, tasmā sīmabaddhasukhattham gāmantarabhāve nirantarā adhiṭṭhānattham pavisantiyā, nikkhamantiyāpi gāmantarāpatti hotīti apare”ti vuttam. **Catugāmasādhāraṇattāti** ettha evaṃvidhe vihāre sīmam bandhantehi cattāropi te gāmā sodhetābbāti veditābbā. Saṃvidahitvā bhikkhuniyā vā mātugāmena vā theyyasatthena vā saddhim taṃ vihāram okkamantiyā catasso āpattiyō ekatova hontī. “Gāmantare gāmantare āpatti pācittiyassā”ti vuttatī eke.

Dutiyapādudhāre saṅghādisesoti ettha sace dutiyō pādudhāro kappiyabhūmiyaṃ hoti, na saṅghādiseso, akappiyabhūmiyaṃ eva saṅghādiseso. “**Ubhayatīresu vicaranti, vaṭṭatīti** dassanūpacārassettha sambhavā”ti likhitam, taṃ yuttam. Savanūpacāro hettha nadīpāre, gāmantare vā appamāṇanti. **Andhakaṭṭhakathāyaṃ** pana “paratīrato nadim otarivā dassanūpacārato dārūni, paṇṇānivā maggītvā āneti, anāpatti. Ticīvarāni paratīre otāpeti, anāpattī”ti vuttam. “**Orimatīrameva āgacchati, āpattī**”ti atikkamitukāmatāya pavīṭṭhattā vuttam. “Nāhānādīkiccena pavīṭṭhānaṃ katthevālayasambhavā vaṭṭatī”ti vuttam. Gāmantare pamāṇanti **aṭṭhakathāyaṃ** paratīrato nadim otarivā dassanūpacārato dārūni paṇṇāni sakagāmato thokampi taraṇavārena na vaṭṭati kira nikkhamitvā pavisitum.

Agāmake araṇṇeti agāmalakkhaṇe araṇṇeti attho. Iminā āpattikkhetam dassitam. Yasmā idaṃ āpattikkhetam, tasmā yā bhikkhunupassayato gāmassa indakhīlam atikkamati, sā asante gāme gaṇamhā ohīyanāpattim āpajjati. Dassanasavanūpacārābhāvepi pageva gāme indakhīlātikāmanakkhaṇe ya āpajjati. Sace tattha ekā bhikkhunī atthi, tassā dassanasavanūpacārātikāmanakkhaṇe āpajjati, araṇṇamaggagamanakāle evāyaṃ vidhīti na gahetābbāṃ. Gāmato pana nikkhamantī ito paṭṭhāya āpajjati dassanattham “agāmake araṇṇā”nti vuttam. Vuttaṇhetam “ārādhikā ca hontī saṅgāhikā lajjiniyo, tā kopetvā aññattha na gantābbāṃ. Gacchati ce, gāmantaranadīpararattivipavāsagaṇamhā ohīyanāpattīhi na muccatī”tiādī. Tattha “gaṇamhā ohīyanāpattī sakimyevāpajjati. Itarā gāme gāme pāre pāre aruṇe aruṇe cāti veditābbā”nti vuttam. Tattha “vuttaṇheta”ntiādīni asādhakāni yathāsambhavaṃ gahetābbattā. “**Mahābodhiyaṅgaṇanti**ādī evaṃ gāmassa āsannaṭṭhānēpi imaṃ āpattim āpajjati dassanattham vutta”nti likhitam.

Tatiyasaṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Catutthasaṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā

694. Paṭivattāti paṭivacanam denti. **Kammadosanti** “anaññāya gaṇassa chandanti evamādi”ti likhitam. Kattabbaṭṭhānadosanti porāṇā. **Kāraḡagaṇassāti** kāraḡasaṅghassa. “Bhikkhunisaṅgham sannipātevā”ti vuttattā kāraḡasaṅghopi ayamevāti ce? Paṭhamameva kāraḡasaṅgham na āmantevā balakkārenāyam thullanandā tam bhikkhunim osāresi”ti **porāṇagaṇṭhipade** vuttam, tasmā kāraḡabhikkhūnam sammukhāpi tesam anumatiṃ paṭhamam aggahevā tam kammam na paṭippassambhetabbanti siddham hoti, paṭippassaddham balakkārena na kātabbamevāti adhippāyo. “Bhikkhunīpi diṭṭhāvikkammam kātum labhati”ti ca tattha vuttam.

698. Asante kammakāraḡasaṅghe osāreti, anāpattīti ettha kittāvata asanto nāma hotīti? Idam sabbattha na vicāritam. Kāraḡānam kālakiriyāyāti eke. Ekassapi abhāvenāti eke. Ekasmiṃ rajjeti eke. Ekaratṭheti eke. Ekagāmeti eke. Ekasmiṃ āvāseti eke. Yattha sakkā apaloketunti eke. Antoaddhayaneti eke. Tattha tasmim āvāse asante kāraḡasaṅghe osāreti, anāpattīti idam pasamsanti ācariyā. Yattha sakkā apaloketunti sāmīci.

Catutthasaṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Pañcamasaṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā

701. Etam na vuttanti bhikkhuniyā avassutabhāvo daṭṭhabboti etam niyamanam na vuttam. Tam avacanam pāḷiyā sameti. Katarapāḷiyāti? “Anavassutoti jānantī paṭiggaṇhāti”ti imāya. Yadi hi puggalassa avassutabhāvo na pamāṇam, kim imāya pāḷiyā payoṇam, “anāpattī ubho anavassutā hontī, anavassutā paṭiggaṇhāti”ti ettakameva vattabham siyā. Attano hi anavassutabhāvoyeva pamāṇanti. Imassa pana anāpattivārassa ayamatto – ubho ce anavassutā, sabbathāpi anāpattī. Atha bhikkhunī anavassutā samānā avassutampi “anavassuto”ti saññāya tassa hatthato paṭiggaṇhāti, evampi anāpattīti. Atha sā anavassutāpi aññam anavassutam vā avassutam vā “avassuto”ti jānāti, dukkaṭameva. Vuttañhetam **anantarāsikkhāpade** “kissa tvam aye na paṭiggaṇhāsīti. Avassuto ayyeti...pe... nāham avassutā”ti.

Pañcamasaṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Chaṭṭhāsaṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā

705. Tenāti tasmā. Yasmā uyyojikā na deti na paṭiggaṇhāti, tasmā paṭiggaho na vijjati attho. Itarissā paribhogapaccayā. “**Akusalacitta**”nti bhūllena vuttam. “Vaṭṭati saññāya vadantiyāpi āpattī”ti vadanti.

Chaṭṭhāsaṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Sattamasāṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā

712-4. Kammavācato pubbe āpannāpattīyo na paṭippassambhanti. Ñattiyā dukkaṭathullaccayā paṭippassambhanti saṅghādisese patteti porāṇā. Tam “ajjhāpajjantiyā”ti **pāḷiyā** sameti. “Sutvā na vadanti”ti ettha sace jīvitabrahmacariyantarāyabhayā na vadanti, anāpattī. “Adhammakamme adhammakammasaññā āpattī dukkaṭassā”ti vuttattā “anāpattī asamanubhāsantiyā”ti saṅghādisesam sandhāya vuttam.

Sattamasāṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Aṭṭhamasaṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā

715. Paccākatāti parājītā. Kuladūsakasikkhāpadassa, imassa ca nidānamattameva nānākaṇam. Vuttañhi tattha “tassa vacanassa paṭinissagāya eva vacanīyo, na kuladūsanānivāraṇatthāyā”ti. Evaṃ sante ubhopetā āpattīyo aññamaññam sabhāgatthā, tasmā idam tassa anupaññattisadisam āpajjati, tato idam niratthakameva āpajjati? Na evam daṭṭhabbam. Vatthuvisesato, kammavācāvisesato ca ubhinnaṃ nānākaṇam.

Aṭṭhamasaṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Navamasāṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā

723. “Kāyikavācasikena saṃsaggenā”ti pāṭhaseso.

Navamasāṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Saṅghādisesakaṇḍavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Nissaggiyakaṇḍavaṇṇanā

1. Paṭhamanissaggiyapācittiyāsikkhāpadavaṇṇanā

733. Paṭhamanissaggiyapācittiyāsikkhāpadam uttānameva.

2. Dutyanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā

740. Vatthusampattattā vā na tassā anāpannakāmatāya vā anāṇattikatāya vā akālacīvaramadaṃsu. **Yathādāne eva upanetabbaṃ**, na bhājetabbaṃ puggalikattāti adhippāyo. Atthato hi itarampi yathādāne eva upanetabbameva. **Gaṇṭhipade** pana “ayyāya dammīti evaṃ paṭiladdhanti nissaṭṭhapaṭiladdhaṃ. **Yathādāneti** dāyakehi pariccattavidhānena. **Upanetabbanti** akālacīvarabhāvena bhājetabbanti adhippāyo. Idha bhājāpitāya laddhacīvareva nissaggiyaṃ hoti, taṃ vinayakammaṃ katvāpi attanā na labhatī”ti likhitam. Yadi nissaṭṭhapaṭiladdhaṃ sandhāya idaṃ vuttaṃ siyā, “nissajjitaṃ saṅghassa vā gaṇassa vā puggalassa vā dadeyya, dadeyyuṃ, ayyāya dammī”ti vuttattā tīṇipetāni padāni vattabbāni siyuṃ, tasmā na kevalaṃ nissaṭṭhapaṭiladdhameva yathādāne upanetabbaṃ, aññāhi bhikkhunīhi laddhakoṭṭhāsampi yathādāneva upanetabbaṃ.

741. “Akālacīvare kālacīvarasaññāya anāpattī”ti pana bhājanapaccayā āpajjitabbāpattim nāpajjatīti ettakameva dīpeti, na paṭiladdhaṃ, na yathādāne dātabbanti imamattaṃ dīpeti. Lesena pana gaṇhāti ce, bhaṇḍagghena kāretabbā.

Dutyanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Tatiyanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā

744. Sakasaññāya gahitattā pācittiyam, dukkaṭaṇca vuttaṃ. Itarathā bhaṇḍagghena kāretabbaṃ.

Tatiyanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Catutthanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā

752. Lesena gahetukāmatā, aññassa viññussa viññāpanaṃ, paṭilābhoti tīṇi aṅgāni, tasmā paṭhamaṃ viññattaṃ alabhivā aññaṃ tato ūnatarampi labheyya, nissaggiyameva aṅgasampattīto. Esa nayo aññatthāpi.

Catutthanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Pañcamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā

753. “Telaṃ gopetvā sappimpi me attano kulagharā”ti kira pāṭho.

Pañcamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Chaṭṭhanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā

758-762. **Pāvārikassāti** dussavāññakassa. Yāya cetāpitaṃ, tassā nissaggiyaṃ, nissaṭṭhapaṭilābho ca. “Itarāsaṃ pana jānitvā vassaggena pattakoṭṭhāsaṃ sādīyantīnampi na nissaggiyaṃ, kevalaṃ yathādāne eva tāhipi upanetabba”nti vadanti. “Nissaṭṭhaṃ paṭilābhitvāpi yathādāne upanetabba”nti vuttattā sesāhi gahitaṃ suggahita”nti vadanti. Ettha gilānāyapi na makkho.

Chaṭṭhanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Sattamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā

764. Sattame “**sayam yācitenā**”ti kiñcāpi avisesena vuttaṃ. Tathāpi aññadattikena attuddesikena saññācikenāti attho veditabbo. Ayamatto “bhikkhuniyo tena ca parikkhārena sayampi yācivā bhesajjaṃ cetāpetvā paribhuñjimsū”ti imissā pāliya atthena saṃsanditvā veditabbo. Tassāyamatto – tena parikkhārena bhesajjaṃ cetāpetvā ca-saddena saññācikenā ca bhesajjaṃ cetāpetvāti imamattaṃ dīpento “sayampi yācivā bhesajjaṃ cetāpetvā”ti āha. Aññathā “tena parikkhārena bhesajjaṃ cetāpetvā sayampi yācivā paribhuñjimsū”ti iminā anukkamena pāli vattabbā siyā.

Padabhājane pana “saṃyācikenāti sayam yācivā”ti tasseva padassa adhippāyamaṭṭaṃ vuttaṃ. Sā hi padabhājanadhammatā. “Saṅghikaṃ lābhaṃ pariṇata”ntiādi padānaṃ bhājane pana sā pākāṭa. Aññathā saṃyācikapadena ko añño atīrekatto saṅgahito siyā, so na dissatīti tadeva padaṃ nippayojanam, idaṇca sikkhāpadaṃ purimena ninnānākaraṇam siyā. Attano hi santakaṃ yathākāmaṃ karaṇīyanti. Ettha ca saṅghassa yācanāya vasena ekato hutvā yācanāya laddhaṃ saṃyācikanti veditabbaṃ. Aññathā ito parena saṃyācika-saddena idaṃ nibbisesam āpajjatīti “puggalikeṇa saṃyācikenā”ti idaṇca sikkhāpadaṃ viṣuṃ na vattabbaṃ siyā idheva tena āpajjitabbāpattiyā saṅgahitattā, na ca saṅgahitā āpattidvayabhāvato. Missetvā cetāpitattā hi ekameva āpattīti ce? Na, saṃyācikapadassa nippayojanabhāvappasaṅgato, evaṃ saṅghikamahājanikapuggalikāni missitvā cetāpane ekāpattibhāvappasaṅgato ca.

Sattamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Aṭṭhamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā

769. **Gaṇassāti** ābhidhammikādigaṇassa, ūnacatuvaggassa ca.

Aṭṭhamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Navamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā

774. **Saññācikenā** gaṇayācanāya laddheneva, na aññena.

Navamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Dasamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā

779. Dasame pana ‘yā pana bhikkhunī aññadatthikena parikkhārena aññuddisikena puggalikenā aññaṃ cetāpeyya, nissaggiyaṃ pācittiya’nti evaṃvidhena bhavitabbaṃ, ‘puggalikenā saṃyācikenā’nti iminā ekādasamena bhavitabbaṃ siyā yathākkamena sambhavato. Kāmameva cetam aṭṭhuppattiyā abhāvato na vuttaṃ, atthato pana gaḥetabbameva. Ettha pana saṅghaṇapuggalānaṃ pavāritatṭhāne, puggalasseva nātakaṭṭhāne ca anāpattichāyā dissati, idaṃ sabbaṃ amhākaṃ takkānusāravaseneva vuttanti katvā na sārato daṭṭhabbaṃ. Vicāretvā yathā niccalakāraṇaṃ disvā yaṃ vā vinayakkamakovidā anujānanti, taṃ tadeva gaḥetabbāṃ.

Porāṇagaṇṭhipade pana ‘āpadāsūpi aññaṃ garubhaṇḍameva cetāpetabbaṃ, itaraṃ na vaṭṭatī, bhikkhussa pana vaṭṭatī’nti vuttaṃ.

Dasamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

11. Ekādasamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā

784. ‘Dutiyavaggassa paṭhame’nti avatvā ‘ekādasame’nti idha vuttaṃ. Kasmā? Bhikkhunivibhaṅge tiṃsakakaṇḍaṃ patvā vaggakkamassa avuttattā. Yasmā pavāritatṭhāne viññatti nāma na paṭisedhetabbā, tasmā bhagavā aññātikaappavāritatṭhāne dhammanimantanavasena vadeyya ‘yenattho’nti vuttāya ‘catukkaṃsaparamaṃ viññāpetabba’nti paricchedaṃ dassetīti veditabbaṃ.

Aññāthā ‘nidānena sikkhāpadaṃ na sameti, sikkhāpadena ca anāpattivāro’nti ca ‘akataviññattiyā catukkaṃsaparamaṃ viññāpetabba’nti ca aṇiṭṭhaṃ āpajjati, tasmā **mātikāṭṭhakathāyaṃ** cetāpetabbanti ṭhapetvā sahadhammike ca nātakaṇḍapavārite ca aññena kismiñcīdeva guṇena, parituṭṭhena ca vadeyya ‘yenattho’nti vuttassa ‘viññāpetabba’nti vuttanayena attho daṭṭhabbo.

Porāṇagaṇṭhipade pana ‘idaṃ paricchinnapavāraṇaṃ sandhāya vuttaṃ. Anāpatti nātakaṇḍaṃ pavāritānanti pana sabbappakārena pavattaṃ niccapavāraṇaṃ sandhāya vuttaṃ. Niccapavāraṇā nāma yadā yenattho, tadā taṃ vadeyyāthāti evaṃ pavattā. ‘Handa sītapāvuraṇa’nti dentānaṃ pana atirekacatukkaṃsampi gaḥetuṃ vaṭṭatī’nti vuttaṃ. Ayameva nayo dasamepīti.

Ekādasamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Bhikkhunivibhaṅge tiṃsakavaṇṇanā niṭṭhitā.

Nissaggiyakaṇḍavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Pācittiyakaṇḍavaṇṇanā

1. Lasuṇavaggo

1. Paṭhamalasuṇasikkhāpadavaṇṇanā

793-7. **Ahaṃ lasuṇenā**ti ettha ‘pavāremī’nti pāṭhaseso. **Badarasājavam** kira badaraphalāni sukkhāpetvā cuṇṇetvā kattabbā khādanīyavikāti.

Paṭhamalasuṇasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Dutiyasikkhāpadavaṇṇanā

800. **Samharāpeyyāti** ‘saṃharati vā saṃharāpeti vā’nti padabhājanaṃ veditabbaṃ. Kiñcāpi ettha āpattibhedo na dassito, tathāpi khurasāṇḍāsakattariādīpariyesanaghaṃsanādīsū pubbapayogesu dukkaṭaṃ yujjati, yathā cettha, evaṃ talaghātakādīmhi ca āpattibhedo pālīyaṃ na vutto. Yathāsambhavaṃ pana pubbapayogesu dukkaṭaṃ sambhavati. Evaṃ bhikkhussa ettha ca lasuṇe ca dukkaṭaṃ. Idaṃ kiriyākiriyaṃ porāṇā. Tattha ‘kiriyaṃ kiriyā’nti na vuttaṃ.

Dutiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

802-6. Tatiyacatutthasikkhāpadaṃ uttānatthameva.

5. Pañcamasikkhāpadavaṇṇanā

812. Pañcame udakasuddhipaccaye satipi phassasādiyane yathāvuttaparicchede anāpatti. Tattha **dvinnam pabbānanti** ‘dvinnam aṅgulānaṃ saḥapavesane ekekaṅgulassa ekekaṃ pabbāṃ katvā dve pabbā, ekaṅgulappavesane dvinnam pabbānaṃ upari na vaṭṭatīti veditabbaṃ. **Mahāpaccariyaṃ**pi ayameva nayo dassito’nti likhitaṃ.

Pañcamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

815. Chaṭṭhasikkhāpadam uttānatthameva.

7. Sattamasikkhāpadavaṇṇanā

820-822. “Nagaraṃ atiharantī”ti pāṭho. “Nagaradvāre atiharantī”ti katthaci, tattha dvārenāti attho. Ayameva vā pāṭho. **Taṃ pubbāparaviruddhanti** “punapī vutta”nti vuttam vādam sandhāya, na tato pubbe tattha vuttam vādam. Ettha “mātarampi viññāpetvāti vacanena virujjhati”ti likhitam, taṃ dullikhitam, na hi tena virodham sandhāya idam vuttanti. Karaṇe ce pācittiyam, kārāpanepi pācittiyeneva bhavitabbam. Atha kārāpane dukkaṭam, karaṇepi dukkaṭeneva bhavitabbam. Na hi karaṇe vā kārāpane vā viseso atthi āpajjane satīti adhippāyo.

823. **Sampaṭicchitum vaṭṭatīti** appaṭikkhipivā “sādhū”ti vuttam vaṭṭatīti adhippāyo. Na hi paṭiggahetum vaṭṭatī. Anāmāsattā “**āmakadhaññam pana nātakapavāritatṭhānēpi na vaṭṭatī**”ti vuttam. **Anugaṇṭhipade** pana “kappiyena laddham dhaññam bhajjivā bhuñjantiyā dukkaṭam. Aparāṇepi eseva nayo”ti ca “anāpatti ābādhapaccayāti vacanato satta dhaññānīpi anāmāsānīti siddham, teneva heṭṭhā **aṭṭhakathāyam** dukkaṭavattumhi satta dhaññānīpi gahitāni anāmāsānī”ti ca vuttāni. Āmāsāni kappiyavattūni ca yadi bhavyeyum, yathā nātakapavārite sandhāya “aparaṇam viññāpetī”ti avisesena vuttam, evam “anāpatti nātakānam pavāritānam aññassa atthāya viññāpetī, ummattikāya ādikammikāyā”ti vattabbam. Yasmā dukkaṭavattuttā ca anāmāsattā ca mātarampi sattavidham dhaññam viññāpetum na vaṭṭatī, tasmā tadatthadīpanattham sattavidham dhaññam sandhāya “anāpatti ābādhapaccayā”ti vuttam, yathā bhikkhuniyā ābādhapaccayā vaṭṭatī, tathā bhikkhussāpīti ca. Yathā vā pana bhikkhuniyā bhajjanādīni kārāpetum na vaṭṭatī, evam bhikkhussāpī. Vuttampi cetam **andhakatṭhakathāyam** “aññataro bālabhikkhu kappiyam ajānanto etadavoca ‘āmakadhaññam sampaṭicchitum bhikkhūnam na vaṭṭatī. Etam dhaññam bhajjivā koṭṭevā pacivā yāgukhajjakam bhattañca dethā”ti, ānāpakasseva bhikkhussa āpatti, sabbesam anāpatti”ti. Tasmā “saṅghavārikānam dhaññam koṭṭethā”ti āramikānam vattuñca na vaṭṭatī. “Divasam paribbāyam gaṇhatha, taṇḍule sampādettha, tvam ettake gaṇha, tvam ettake”ti evamādīni pana vuttam vaṭṭatīti ca. Yam pana “aviññattiyā labbhamaṇam pana navakammattāya sampaṭicchitum vaṭṭatī”ti vuttam, tampi heṭṭhā “imaṃ taḷakam khettaṃ vatthum vihārassa demā”ti vutte ‘sampaṭicchitum vaṭṭatī’ti vuttam nāyam sandhāya vuttattā suvuttameva. “Navakammattāya dhaññam demā”ti vutte “sādhū”ti vattabbam. Yam pana heṭṭhā “tattha nissaggiyavattum attano vā saṅghaṇapuggalacetiyānam vā atthāya sampaṭicchitum na vaṭṭatī...pe... dukkaṭavattum sabbesampi atthāya sampaṭicchato dukkaṭamevā”ti vuttam, tampi suvuttameva. Kasmā? “Cetiyaassa atthāya dhaññam dātukāmomhi, tumhe bhante tadatthāya sampaṭicchathā”ti vutte paṭiggahetum akappiyattā. “Idam pana tādisaṃ na hotī”ti ca vuttam. Sabbopāyam **upatissattheravādo** kira. **Dhammasirithero** panevamāha “pubbepi navakammattāya paṭiggaho na vārito, saṅghassatthāya paṭiggahitampi paṭiggāhakasseva akappiya”nti.

Sattamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Aṭṭhamasikkhāpadavaṇṇanā

824. Porāṇā “**niḃbīṭṭharājabhaṭo**”ti paṭhanti. Tassattho vāritabhattavetano rājabhaṭoti. “**Taññeva bhaṭapathanti** tamyeva bhattavetana”nti attham vadanti. **Ummukanti** alātam.

826. Ettha chaḍḍitam **kiriya**. Anolokanam **akiriya**.

Aṭṭhamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Navamasikkhāpadavaṇṇanā

832. “Sāmike apaloketvā chaḍḍetī”ti katthaci potthake natthi, katthaci atthi, atthibhāvova seyyo kiriyākiriyaṭṭā sikkhāpadassa. Idha khetpālākā, āramādiḍḍipakā ca **sāmikā** eva. “Saṅghassa khette, ārame ca tattha kacavaram na chaḍḍetabbanti katikā ce natthi, bhikkhussa chaḍḍetum vaṭṭatī saṅghapariyāpannattā, na bhikkhunīnam. Tāsampi bhikkhunisaṅghasantake vuttanayena vaṭṭatī, na tattha bhikkhussa, evam santepi sārūppavaseneva kātabba”nti vuttam.

Navamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Dasamasikkhāpadavaṇṇanā

833. **Sādhukīlitaḡitam** vāti ettha pācīṇṇaḡitampi sotum na vaṭṭatī. “Gītupasañhitam pana dhammam sotum vaṭṭatīti **dīghanikāyaṭṭhakathāyam** vutta”nti vuttam. **Porāṇaḡaṇṭhipade** pana “dhammagītampi na vaṭṭatī”ti vatvā “buddhassa gāyāma vādemāti vutte sampaṭicchitum na vaṭṭatī, dukkaṭam hotī”ti vuttam, “pūjam karoma, jātakam vā vatthum vā desemāti vutte ‘sādhū’ti sampaṭicchitum vaṭṭatī”ti ca vuttam.

836. **Ekapayogo** nāma ekadivasāvalokanam. **Tesamyevāti** yesam naccam passati. “Bhikkhunī sayampi naccitum vā gāyitum vā vādītum vā na labhati”tiādi idha sikkhāpade natthi. Kasmā? Eḷakalomasamuṭṭhānattā. Yadi evam kasmā vuttanti ce? Suttānulomamahāpadesato. Yadi naccādīni passitum vā sotum vā na labhati, pageva attanā kātuntī nayato labbhānattā vuttam. Itarathā mahāpadesā niratthakā siyūm. Evamaññatthāpi nayo netabbo. “Samuṭṭhānampi idha vuttameva aggahetvā chasamuṭṭhānavasena gahettabba”nti likhitam. Tam “aññe nacca, gāya, vādehī”ti vuttam na labhatītiādivacīkammam sandhāya likhitañce, tam sulikhitam eḷakalomasamuṭṭhāne vācāya abhāvato. “Sayampi naccitu”ntiādikāyakammañce sandhāya likhitam, dullikhitam. Eḷakalomasamuṭṭhānāñhi ekantato kāyakammam hoti, tasmā uddhaṭam aggahetvā ādisaddena saṅghatimeva idha gahettabbanti. Etam eḷakalomasamuṭṭhānattāti ettha kāraṇavacane suttānulomamahāpadesatoti ettha pana uddhaṭam gahettabbam, evam yathālabhavasena tam likhitanti vedītabbam. “Ahaccabhāsitasikkhāpadavasena eḷakalomasamuṭṭhāna”nti vuttanti **upatissatthero**.

“Eḷakalomasamuṭṭhānañce idaṃ sikkhāpadaṃ, āṇāpako mucceyya, na ca muccati”ti vuttaṃ. Taṃ “kasmā”ti vutte “**sabbaatṭhakathāsu vutta**”nti atṭhakathācariyo āhāti **dhammasirittthero**.

837. Ārāme tṭatvāti na kevalaṃ tṭatvā, tato gantvā pana sabbiriyāpathehipi labhati. “**Ārāme tṭitāti** pana ārāmapariyāpannāti atho, itarathā nisinnāpi na labheyyā”ti likhitaṃ, taṃ sulikhitameva.

Dasamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Lasuṇavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Andhakāravaggavaṇṇanā

1. Paṭhamasikkhāpadavaṇṇanā

839. “Divāpi andhakāraṃ atthi, tappaṭisedhanatthaṃ ‘rattandhakāre’ti vutta”nti vadanti **porāṇā. Santiṭṭheyyāti** ettha tṭhānāpadesena catubbidhopi iriyāpatho saṅgahito, tasmā purisassa hatthapāse tena saddhiṃ caṅkamaṇādiṃ karontiyā pācittiyameva. “**Sallapeyya vā**”ti kevalaṃ nidānavasena vuttaṃ visesābhāvato. “Sallapeyyavāti purisassa hatthapāse tṭitā sallapati, āpatti pācittiyassā”ti hi vuttaṃ, taṃ na yuttanti eke. Kasmā? Yasmā tassa purisassa hatthapāse tṭiteneva ekaṃ pācittiyam. Sallapanenapi aparaṃpi ekaṃ āpajjati nāpajjati, kathaṃ paññāyati? Aṅgavasena. Imassa hi rattandhakāratā, purisassa hatthapāse tṭhānaṃ vā sallapanam vā, sahāyābhāvo, rahoekkhataṭi imāni cattāri aṅgāni vuttāni. Tattha yadi tṭhānapaccayā ekā āpatti viṣuṃ siyā, tassā cattāri aṅgāni siyuṃ. Yadi sallapanapaccayā ekā, tassāpi pañca aṅgāni siyuṃ. Tasmā **mātikāṭṭhakathāyam** “cattāri vā pañca vā aṅgāni”ti vattabbaṃ siyā, na ca vuttaṃ, tasmā sallapanapaccayā viṣuṃ natthi. Atthiyeva, mātikāṭṭhakathāvacaṇaṇca tadatthamevāti eke. Kathaṃ? Sahuppattito dvinnam āpattinaṃ. Kiṃ vuttaṃ hoti? Sallapane sati tṭhānapaccayā āpajjitaṃ caturaṅgikaṃ, sallapanapaccayā āpajjitaṃ caturaṅgikanti dve pācittiyāni sahuppannāni ekato āpajjanti. Idaṃ ayuttaṃ pāḷivirodhato. **Pāḷiyā**hi “sallapeyya vāti purisassa hatthapāse tṭitā sallapati, āpatti pācittiyassā”ti vuttaṃ. Yadi dve siyuṃ, “āpatti dvinnam pācittiyāna”nti na vattabbaṃ siyāti. Ayaṃ nayo dutiyādīsipi yathāyogaṃ veditaṃ. Ettha dutiyenāpi saddhiṃ yadi bhikkhunīyā rahoekkhataṭi atthi, so ce puriso, na dutiyo, purisagaṇanāya āpattiyō. Atha dutiyā bhikkhunī hoti, tassā ca tena purisena saddhiṃ rahoekkhataṭi atthi, sā ca bhikkhunī na dutiyā hoti. Ubhinnaṃpi āpajjati eke, vicāretvā pana gahetabbaṃ. **Porāṇagaṇṭhipade** pana vuttaṃ “hatthapāse tṭhānena dukkaṭa”nti, taṃ **pāḷiyā** virujjhati. “Purisassa hatthapāse tṭitṭhati, āpatti pācittiyassā”ti hi pāḷi, kiṃbahunā. Catutthasikkhāpade **mātikāṭṭhakathāyam** (kaṅkhā. atṭha. dutiyikaṃ uyyojanasikkhāpadavaṇṇanā) “santiṭṭhanādīsū tīpi pācittiyāni”ti ādivacanato vattugaṇanāya āpatti veditaṃ. “Aṅgāni cettha cattāri pañca vā”ti vattabbanti sannitṭhānaṃ.

Paṭhamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2-3-4. Dutiyatatiyacatutthasikkhāpadavaṇṇanā

842-6. Dutiyatatiyacatutthāni uttānāni. Sabbattha “sallapatī yaṃ kiñci tiracchānakathaṃ katheti”ti **porāṇagaṇṭhipade** vuttaṃ.

852. Catutthe paṇāyaṃ viṣeso – “ekenekā”ti paṭhamaṃ vuttatā dutiyikaṃ vā bhikkhunīnaṃ uyyojeyya, pācittiyam na sambhavatī ce? Sambhavati. Kasmā? Santiṭṭhanādittayamatāpekkhattā, tassa vacanassāpi vā aññāyapi rahoekkhanaṃ sādāsambhavaṃ sati ubhinnaṃ ekatthasambhavato ca sādhitametam. “Hatthapāsaṃ vijahitvā santiṭṭhati vā sallapati vā”ti ettakameva vuttaṃ. Kasmā “nikaṇṇikaṃ vā jappeti”ti na vuttaṃ? Hatthapāsātikame asambhavato. Tassa tatiyassa padassa pacchinnatā sambhavantampi “dutyikaṃ vā uyyojeti”ti na vuttaṃ, tasmā atthato hatthapāsaṃ vijahitvā santiṭṭhati vā sallapati vā dutyikaṃ vā uyyojeti, āpatti dukkaṭassāti vuttaṃ hoti. Esa nayo **yakkhena vā**ti ādisipi. Tattha “hatthapāse”ti vā “hatthapāsaṃ vijahitvā”ti vā na vuttaṃ ubhayattha dukkaṭatā. Anāpattivārepi asambhavato “nikaṇṇikaṃ vā jappeti”ti na vuttanti ce? Sambhavati sati karaṇīye nikaṇṇikaṃ vā jappeti sambhavato. Atha kasmā evaṃ na vuttanti ce? Anavajjakathāyaṃ nikaṇṇikajappane payoṇābhāvā, dhammakathāyampi udāyim ārabha paṭisiddhattā ca.

Dutiyatatiyacatutthasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Pañcamasikkhāpadavaṇṇanā

856. “Kulaṃ nāma cattāri kulāni”ti vuttatā tithiyārāme kappati tassa kulavohārābhāvato eke. Tithiyānaṃ khattiyādipariyāpannatā na kappatī eke. Tassa kappiyabhūmittā na yuttanti ce? Na, yathāvuttakhattiyādīnaṃ sambhavato. Tathāpi gocarakulaṃ idhāhippetam. “Upacāro dvādasahattho”ti likhitaṃ.

Pañcamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Chaṭṭhasikkhāpadavaṇṇanā

860. “Nisīdantiyā ekā, nipajjantiyā ekā”ti avatvā “**nisīditvā gacchantiyā**”ti ādi na vattabbaṃ. Na hi gamanapaccayā eṣā āpattīti? Na, pariyoṣānādhippāyavasena vuttatā. “Nisīditvā nipajjantiyā dve”ti vacanenapi gamaṇam idha nāhippetanti dassitaṃ hoti, tathā “nipajjivā nisīdantiyā dve”tipi vattabbaṃ. Yadi evaṃ “tasmim abhinipajjati, āpatti dvinnam pācittiyāna”nti kasmā na vuttanti ce? Anisīditvāpi nipajjanasambhavato. Nipajjanatthāya nisīditvā nipajjantiyā nipajjanakapayogattā ekā āpattīti keci.

Chaṭṭhasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Sattamasikkhāpadavaṇṇanā

867. Anāpattivāre “dhuvaṇṇatte”ti na vuttaṃ “santharivā vā santharāpetvā vā”ti vuttatā. Idha chaṭṭhe vuttanayena pakatiyā ṇṇatte abhinisīdati vā abhinipajjati vā, pācittiyameva. Aññattha dhuvaṇṇatṭam. Idha vuttanayena santharivā vā santharāpetvā vā abhinisīdati vā abhinipajjati vā, pācittiyameva. Ubhayatthāpi pañcame vuttanayena anāpucchā pakkameyya, pācittiyameva, anāpattivāre mātikāyaṃ vuttakālato aññakālassa aparāmaṭṭhattāti no takkoti ācariyo. Apica atthāpattikāle āpajjati, no vikālettiādittike, atthāpatti rattim āpajjati, no divātiādittike ca **atthakathāyaṃ** idha pañcamachaṭṭhasattamasikkhāpadehi saṅgahitāpattinaṃ aparāmaṭṭhattā yathāsambhavaṃ tividhakāle tividhametaṃ yojetvā dassetuṃ vaṭṭati eva mahāpadesanāyānulomato.

Sattamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Atthamasikkhāpadavaṇṇanā

869. Atthame bhikkhussa dukkaṭṭam sambhavati.

Atthamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Navamasikkhāpadavaṇṇanā

875-7. Duggāhavasena vā suggāhavasena vā yathāvuttanayena sathakaraṇe āpattīti veditabbaṃ. Yasmā **mātikāyaṃ** “attānaṃ vā paraṃ vā”ti vuttaṃ, tasmā yā attānameva ārabha sathamaṃ kareyya, tassā ekā. Paramevārabha tassā ekā. Ubhopi ārabha tassā dve āpattīyo sambhavanti. Tikacchedo panettha paramevārabha sathakaraṇaṃ sandhāya pavatto.

Navamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Dasamasikkhāpadavaṇṇanā

882. Dasame anāpattivāro rodanasseva, na vadhasa, tasmā ñātibyasanādīhi phuṭṭhāpi attānaṃ vadhati eva, na rodati, dukkaṭṭameva.

Dasamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Andhakāravaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Naggavaggavaṇṇanā

1-2. Paṭhamadutiyasikkhāpadavaṇṇanā

883. Naggavaggassa paṭhamadutiyāni uttānāni. Paṭhame ayaṃ viseso – bhikkhussa tathā nhāyantassa dukkaṭṭam aññatra jantāgharaudakapaṭṭicchādīhi. Na ca vīgarahi tattha bhagavā attanāva ananuññatattā udakasāṭikāyāti porāṇā. “Ekameva nivāsetvā, pārūpitvā ca nahāyitum na vaṭṭati”ti **porāṇagaṇṭhipade** vuttaṃ.

Paṭhamadutiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Tatiyasikkhāpadavaṇṇanā

894. Tatiye antocatūhapañcāhaṃ dhuraṃ nikkhipantiyāpi āpatti eva. Liṅgaparivatte dhuraṃ nikkhipantiyā dukkaṭṭam tikadukkaṭṭatā. “Sambahulāhi bhikkhunīhi saddhinti ettha catassopi sambahulā”ti **porāṇagaṇṭhipade** vuttaṃ.

Tatiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Catutthasikkhāpadavaṇṇanā

898. Catutthe **saṅghāṭicāraṇi** ettha saṅghāṭiādivasena adhiṭṭhitānaṃyevāyaṃ vidhi, netaṛasaṃ kira. Tattha ticivare eva vipavāsapaccayā nissaggiyaṃ. Antocivarakālepi pañcāhikaṃ saṅghāṭicāraṃ atikkāmentiyā āpattiyeva. “Vinā etehi civarehi upasampadaṃ kātuṃ na vaṭṭati”ti **porāṇagaṇṭhipade** vuttaṃ.

Catutthasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Pañcamasikkhāpadavaṇṇanā

906. Pañcamassa anāpattivāre tāya vā avippavāsāyāti atthato labbhati.

Pañcamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

907-911. Chaṭṭhasattamāni uttānāni.

8. Aṭṭhamasikkhāpadavaṇṇanā

916. **Sokajjhāyikā** nāma kira māyākārā. Vilumpakā bhaṇḍakāti ca porāṇā.

Aṭṭhamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Navamasikkhāpadavaṇṇanā

920. “Kathañhi nāma atikkāmessatī”ti vuttattā thullanandā cīvarakālasamayaṃ **āgamethā**ti atikkamāpesīti siddhaṃ hoti.

Navamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Dasamasikkhāpadavaṇṇanā

927. Dasame **ekakulaṃ etadavocunti** ettha kulaṃ nāma tasmim manussā, tasmā bahuvacaṇaṃ.

Dasamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Naggavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Tuvaṭṭavaggavaṇṇanā

1. Paṭṭhamasikkhāpadavaṇṇanā

934-5. **Ekāya nipannāya aparā nipajjati, āpatti pācittiyassāti** “ubhinnaṃ pi paṭṭhamanipannāya anuṭṭhāpanā”ti vatvā ettha kiriyākiriyaṃ eke, taṃ aṭṭhakathāya virujjhati. “Kiriya”nti hi **aṭṭhakathāyaṃ** vuttaṃ. Atha kassā āpattīti? Ubhinnaṃ pi nipajjanakiriyaṃ paṭicca. Imassa anāpattivāre “vavatthānaṃ dassetvā”ti natthi, tasmā vavatthānaṃ katvā nipajjitum na vaṭṭatīti eke. Vipulatare vaṭṭatīti eke. “Antaraṃ katvā nipajjitum vaṭṭatī”ti **porāṇagaṇṭhipade** likhitaṃ.

Paṭṭhamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Dutiyasikkhāpadavaṇṇanā

940. **Vavatthānaṃ dassetvā**ti ettha upari pārūpanaṃ pi majjhe obhogaṃ katvā ubhinnaṃ antare otāreti, vaṭṭatīti eke. Vavatthānaṃca yathā ṭhāne na tiṭṭhati, tathā atikkamitvā tuvaṭṭentiyaṃ āpattiyevāti. “Kiriya”nti ca **porāṇagaṇṭhipade** vuttaṃ.

Dutiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Tatiyasikkhāpadavaṇṇanā

941. Attano sajjhāyanaṭṭhāne ce vuḍḍhatarā āgacchati, vandanakāle vā, āpucchanaṃ natthi. Ekasmim ovarake āpucchitabbaṃ. “Atha ovarake mahātherī vasati, sammukhe itarā, āpucchitabbā tassā upacāratā”ti **porāṇagaṇṭhipade** vuttaṃ.

Tatiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

946-950. Catutthapañcamasikkhāpadaṃ uttānatthameva.

6. Chaṭṭhasikkhāpadavaṇṇanā

956. **Gahapati** nāma ṭhapetvā sahadhammike veditabbo, tasmā bhikkhunā vā sāmaṇerena vā ananulomikena saṃsaggena saṃsaṭṭhāpi na samanubhāsitaṃ sambhavati eva.

Chaṭṭhasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

961-5. Sattamaaṭṭhama sikkhāpadaṃ uttānatthameva.

9. Navamasikkhāpadavaṇṇanā

969. **Ekindriyaṃ** kāyindriyena eva ekindriyaṃ, nigaṇṭhānaṃ acelakānaṃ mataṃ. Kāpilā pana “pañcindriyā”ti maññantā evaṃ vadanti “sacakkhukattā alābumāluvādayo yattha ālambanaṃ, tattha gacchanti. Sasotakattā kadaliyo meghagajjitaṃ sutvā gabbhaṃ gaṇhanti. Saghānakattā panasādayo kuṇapagandhena phalanti. Sajjivhakatā udakaṃ pivanti yena, sabbe pi ‘pādapā’ti vuccanti. Sakāyapasādatā itthisamphassena asokarukkhā pupphanti”ti. **Saṅghānti** vināsaṃ.

970. Idha ca vassacchedena dukkaṭaṃ. Paṭhamam āvasitvā pacchā cārikā caraṇapaccayā pācittiyam āpajjati veditabbaṃ. Atha vassaṃ avasitvā carati, avassupagamanapaccayā dukkaṭaṃ āpajjati. **Porāṇagaṇṭhipade** pana “antosattāhe antovasse cārikaṃ carantiyā pācittiyam. Sattāhakarāṇiyena pana vaṭṭati, bhikkhuno dukkaṭaṃ hoti”ti vuttaṃ.

972. **Kenaci ubbāhāti** vassacchedakāraṇenāti no takkoti ācariyo. Kittāvata cārikā hotīti? Idaṃ na sabbattha vicāritaṃ. Anantarasiikkhāpade “antamaso chappañcayojanānip”ti vuttattā so ca maññe heṭṭhimaparicchodoti.

Navamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Dasamasikkhāpadavaṇṇanā

973. Dasame “āhunderikā”ti paṭhanti kira.

Dasamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Tuvaṭṭavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Cittāgāravaggavaṇṇanā

1. Paṭhamasikkhāpadavaṇṇanā

978. **Kīlanaupavanam** nāma kañcinagarassa nagarupavanam viya daṭṭhabbaṃ. **Uyyānam** nāma tattheva nandavanauiyyānam viya daṭṭhabbaṃ. “Tattheva ṭhatvā taṃ taṃ disābhāgaṃ viloketvā passantiyā pana pāṭekkā āpattiyo”ti pāṭho. Evaṃ vutte yaṃ pubbe vuttaṃ padaṃ “anuddharamānā”ti, taṃ ekasmīyeva disābhāgeti siddhanti eke. Upacāro dve leḍḍupātoti ca.

Paṭhamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Dutiyasikkhāpadavaṇṇanā

984. “Āharimehi vālehi”ti “asaṃhārimenā”ti ca duvidho pāṭho. “Visuṃ katvā pacchā saddhiṃ tehi vālehi”ti likhitaṃ. Yathā tathā vājarūpe utṭhapetvā katapādaṃ “pallaṅka”nti vuccati anāpattivāre “asaṃhārimehi vālehi kataṃ paribhuñjati”ti vacanābhāvato.

Dutiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Tatiyasikkhāpadavaṇṇanā

988. “Ujjavujjaveṭi hatthappasāraṇe”ti likhitaṃ, taṃ na yuttaṃ “yattakaṃ hatthena añchitaṃ hoti, tasmīṃ takkamhi veṭhite ekāpattī”ti vacanato.

Tatiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Catutthasikkhāpadavaṇṇanā

993. “Yāgupāneti yāgudāne”ti likhitaṃ. **Porāṇagaṇṭhipade** “mātāpitūnaṃ dātuṃ vaṭṭati”ti vuttaṃ.

Catutthasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

994. Pañcamasikkhāpadaṃ uttānatthameva.

6. Chaṭṭhasikkhāpadavaṇṇanā

1001. Chaṭṭhe bhikkhuvibhaṅge acelakasikkhāpadena ekaparicchadaṃ. Idha agāriko viseso, tasmā “asādhāraṇa”nti vadanti.

Chaṭṭhasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

1003-8. Sattamaṭṭhamesu vattabbaṃ natthi.

9. Navamasikkhāpadavaṇṇanā

1015. “**Khīlanamantaṃ** dārusārakhīlaṃ mantetvā pathaviyaṃ pavesetvā māraṇamantaṃ. **Nāgamaṇḍalaṃ** nāma nāgarodhamantaṃ, piṭṭhādīhi vā parikkhepaṃ katvā tattha manusse pavesenti guttatthāyā”ti likhitaṃ.

Navamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

1017. Dasamasikkhāpadaṃ uttānatthameva.

Cittāgāravaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Ārāmagavaggaṇṇanā

1021. Paṭhamasikkhāpadam uttānatthameva.

2. Dutiyasikkhāpadavaṇṇanā

1030. Bhikkhunī ce bhikkhum akkosati, iminā sikkhāpadena pācittiyam. Bhikkhunim ce akkosati, omasavādena āpajjati. Omasavāde sammukhāva ruhati, idha pana parammukhāpi.

Tatrāyam vicāraṇā – bhikkhuvibhaṅge osamavādasikkhāpade bhikkhunī anupasampannaṭṭhāne tiṭṭhatīti katvā bhikkhunivibhaṅgepi omasavādasikkhāpade bhikkhu bhikkhunīyā anupasampannaṭṭhāne tiṭṭhatīti siddham. Idha ca anupasampannassa akkosane dukkaṭam vuttam, bhikkhussa upasampannassa akkosane pācittiyam vuttam, tasmā imāni dve sikkhāpadāni bhikkhumhi saṃsandiyamānāni aññamaññaṃ na samenti. Yathā samenti, tathā jānītabbam. Tattha **porāṇagaṇṭhipade** vuttanayena bhikkhunīnam omasavādasikkhāpade anupasampannoti na gahetabbo, idamettha vuttam. **Paribhāseyyāti** aññatra akkosavatthūhi. Tesu hi aññatarasmim sati omasavādapācittiyamevāti eke, tam na yuttam. Omasavāde pāḷimuttakaakkose hi dukkaṭam hotīti. Dukkaṭokāse idam pācittiyam tehi niddiṭṭham hoti, tasmā “bālā etā”ti **pāḷiyam** idha āgatapadānaṃyeva vasena paribhāsanam vedītabbam.

Dutiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

1033. Tatiyasikkhāpadam uttānatthameva.

4. Catutthasikkhāpadavaṇṇanā

1038. **Nimantitā vā pavāritā vāti** ettha **porāṇagaṇṭhipade** tāva evam vuttam “pavāritāpi yāgum pātum labhati, bhojjayāgum na labhati. Yāgu panettha khādanīyabhojanīyasankhyam na gacchati. Nimantitā bhikkhunī piṇḍāya caritvā bhuñjitukāmā sāmike apaloketvā bhuñjitum labhati. Paramparabhojanāpatti bhikkhunīnam natthi. Nimantitā tam bhattam bhuñjitvā vā abhuñjitvā vā pavāritā kappiyam kārapetvā bhuñjitum na labhati, akappiyanimantanena nimantiyamānā dve nimantanāni sampañcchituṅca na labhatī”ti. Tattha “pavāritāpi yāgum pātum labhati”ti vuttam pāḷiyam, aṭṭhakathāyaṅca anuññātattā. “Nimantitā appavāritā yāgum pivatī”ti hi **pāḷiyam** vuttam. Tatrīdam sikkhāpadavaṇṇanāpubbaṅgamasanniṭṭhānam – nimantitā vā pavāritā vāti ettha vāsaddena akappiyanimantanena nimantitā appavāritā ṭhapetvā yāgum aññaṃ khādanīyam vā bhojanīyam vā khādeyya vā bhuñjeyya vā, pācittiyam aññatra sāmikānam apalokanā. Paramparabhojanābhāvena bhikkhunīnam ko guṇo jātoti? Na etāsam guṇalābho, kevalam pākāṭaram jātam. Bhikkhūpi vikappetvā missetvā bhuñjitum labhanti. Samaye yathāsukham labhanti. Iminā apalokanena kintī? Pavāritā vā animantitā vā na kiñci kappiyam kārapetvā gilānātirittampi labhanti, nimantitā ca pavāritā ca yāgumpi na labhanti, apaloketvāpi na labhanti.

Catutthasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Ārāmagavaggaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Gabbhinivaggavaṇṇanā

1. Paṭhamādisikkhāpadavaṇṇanā

1067. “**Gabbhini**”nti dassanādīhipi gabbhasambhavato vuttam. **Padabhājanepi** pavāritabhāvo na dissati.

1074. **Dhāti vāti** ettha dāraṅgam sāmikānam datvā āhaṭe vaḍḍheti, tathā mātāpīti keci.

1080. “Sikkhamāna”nti pāṭham dīpavāsino rocenti kiriyākiriyaṭṭā, jambudīpavāsino “sikkhamānā”ti. Tassattho sikkhādhammamānanato sikkhamānāti. Idha kiriyā na hoti, saññāva adhippetā. Na etāsu asikkhitā upasampādetabbā upajjhāyiniṭṭhānam āpattibhāvā. “Tassā upasampadā hoti evā”ti vadanti.

1082. **Dhammakammeti** upasampadakkammaṃ adhippetam.

1112. **Vuṭṭhāpanti** sāmaṇeribhūmito yāya theriyā upasampadāpekkhā vuṭṭhāpitā, sā therī vuṭṭhāpitā nāma, teneva puna visesanattham “**pavattini**”nti āha.

Paṭhamādisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Gabbhinivaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Kumāribhūtavaggavaṇṇanā

2. Dutiyādisikkhāpadavaṇṇanā

1124. “Anujānāmi, bhikkhave, aṭṭhārasavassāya kumāribhūtāya...pe... sikkhāsammutiṃ dātu”nti idha vuttaṃ viya “anujānāmi, bhikkhave, dasavassāya gihigatāya...pe... sikkhāsammutiṃ dātu”nti na vuttaṃ, tasmā “paripuṇṇadvādasavassāya eva gihigatāya sikkhāsammuti dātabbā”ti vuttaṃ. Gihigatāya sikkhāsammuti dātabbāti eketi katvā dasavassāyapi vaṭṭati. Kasmā? “Anāpatti paripuṇṇadvādasavassam paripuṇṇasaññā vuṭṭhāpeti”ti (pāci. 1093-1095) ca ‘anāpatti paripuṇṇadvādasavassam gihigatam...pe... sikkhitasikkham vuṭṭhāpeti’ti (pāci. 1097-1101) ca vuttatā”ti **porānagaṇṭhipade** vuttaṃ. Kiṃ iminā parihārena. “Dasavassāya gihigatāya sikkhāsammuti dātabbā”ti hi vuttaṃ. “Gihigatātipi vattum na vaṭṭati”ti sace vadanti, kammaṃ kuppati”ti likhitaṃ.

1146. Ahameva nūna...pe... alajjini, yā saṅghoti ettha yā ahameva nūna bālāti attho. “Yaṃ saṅgho”tipi atthi, tattha yaṃ yasmā deti, tasmā ahameva nūna bālāti attho.

1159. Purisasamaṣaṭṭhā kumārakasamaṣaṭṭhā caṇḍī sokāvāsāvakaṭṭhaṃ sikkhamānāti vuccati, **padabhājane** eva cāyaṃ sikkhamānā “chasa dhammesu sikkhitasikkhā”ti kasmā vuttanti? Pubbe gahitasikkhattā, pubbe paripuṇṇasikkhattā ca evaṃ vuccatīti veditaṃ.

1166-7. Pahūtaṃ khādanīyaṃ bhojanīyaṃ passivāti ettha “sikkhamānāya nītakā kira sampādayiṃsu, taṃ passivā there bhikkhū uyyojesi. Uyyojetvā tesam chandaṃ gahetvā pubbe chandaḍāyake gaṇaṃ katvā sesānaṃ chandaṃ chandameva katvā kammaṃ kārapesi”ti **porānagaṇṭhipade** vuttaṃ. **Chandaṃ vissajjetvāti** ettha **anugaṇṭhipade** evaṃ vuttaṃ “idaṃ kammaṃ ajja na kattabbaṃ. ‘Yathāsukha’nti vatvā vissajjitaṃ hoti, tasmā yo koci mukharo, bālo vā kiñcāpi ‘yathāsukha’nti vadati, therāyattatā pana therassa anumatiyā satiyā vissajjito hoti, asatiyā na hoti, tathāpi puna chandaṃ gahetvāva kammaṃ karonti, ayaṃ payogo. Gahaṇe payojanaṃ pana natthi. Saṅghatthero ce vissajjeti, chandaṃ gahetvāva kātabbaṃ. **Chandaṃ vissajjetvā kāyena vuṭṭhitāyāti** ettha idha sambādho, ‘amukamhi ṭhāne karissāmā’ti hatthapāsāṃ vijahitvāpi gacchanti ce, natthi doso. Kiñcāpi natthi, tā pana hatthapāsāṃ avijahitvāva gacchanti, ayaṃ payogo”ti. “Rattipārivāsiye uposathapavāraṇāva na vaṭṭati, aññakammaṃ pana vaṭṭati. Uposathapavāraṇāpi anuposathapavāraṇadivase na vaṭṭanti, itaraṃ sabbakālaṃ vaṭṭati. Parisapārivāsiye hatthapāsāṃ avijahitvā catūsu gatesu catuvaggakaraṇīye aññasmim pañcasu dasasu vīsātsu gatesu sesehi viṣum tahiṃ tahiṃ gantvāpi puna sannipātaṭṭhānaṃ āgantvā kātuṃ vaṭṭati. Ajjhāsayaṃ parivāsiye hatthapāsāṃ avijahitvā yathānisinnāva nisinnā ce, puna kātuṃ vaṭṭati hatthapāsassa avijahitattā”ti **porānagaṇṭhipade** vuttaṃ. Tesam porāṇānaṃ matena chandaḍāyakevamevaṃ na vaṭṭatīti āpannaṅgaṇca dassitaṃ, idhāpi taṃ viṣum na dassitaṃ asambhavatoti eke. Chandaḍāyake parisam patvā gate tassa pubbachandaḍānaṃ chandaḍāyakevanti no takkoti ācariyo.

Tatridaṃ sannipātaṇaṃ – parisapārivāsiye **aṭṭhakathāyaṃ** “aññatra gacchāmāti chandaṃ avissajjetvāva vuṭṭhahanti...pe... kammaṃ kātuṃ vaṭṭati”ti vuttavacane hatthapāsā vijahanaṃ na paññāyati. Ettha pana kammappattānaṃ hatthapāsassa avijahanameva icchitabbanti katvā **porānagaṇṭhipade** vuttaṃ. Kiñcāpi na paññāyati, appaṭikkhittatā pana vaṭṭatīti ce? Na, paṭikkhittatā. Kathaṃ? Chanda nāma kammappattesu bhikkhūsu ekasīmāya sannipātesu āgacchati, nāsannipātesu. Idha hi “chandaṃ avissajjetvā”ti ca “chandaṃ avissajjetvā”ti ca vuttaṃ. “Ajjhāsayaṃ avissajjetvā”ti ca “ajjhāsayaṃ avissajjetvā”ti ca na vuttaṃ, tasmā chandaṃ avissajjanaṃ kammappattānaṃ hatthapāsāvijahaneneva hoti, na vijahaneti siddhaṃ.

Hoti cettha –

“Yato āgamaṇaṃ yassa, tadabhāvassa niggahe;
Tasmā sannipātesu, bhikkhūsu tassa bhedato”ti.

Rattipārivāsiyachando viya rattipārivāsiyapārisuddhipīti tadanulomena vaṭṭati svātanāya chando vā pārisuddhi vā pavāraṇā vā, tāya kammaṃ kātuṃ vaṭṭati. Uposathapavāraṇā pana anuposathadivase na vaṭṭati, itaraṃ vaṭṭati. Pannarasiuposathaṃ cātuddasiyaṃ kātuṃ vaṭṭati khettatā. Na cātuddasiuposathaṃ pannarasiyaṃ akhetatā anuposathadivasattā pāṭipadadivasattāti ekacce ācariyā, tasmā tesam matena cātuddasiuposathaṃ tatiyaṃ, sattamaṃ vā pannarasiyaṃ kātuṃ na vaṭṭati. Yaṃ panettha vuttaṃ **aṭṭhakathāyaṃ** “sace cātuddasiyaṃ uposathaṃ karissāmāti nisinnā, pannarasoti kātuṃ vaṭṭati”ti. Tato “pannarasiyameva ‘cātuddasiyaṃ uposathaṃ karissāmā’ti nisinnā punadivase attano taṃ uposathaṃ ‘pannaraso’ti kātuṃ vaṭṭatīti attho”ti evaṃ pariharanti, taṃ tesam matam “tathārūpapaccaye satī aññasmimpi cātuddase uposathaṃ kātuṃ vaṭṭati”ti (kañkhā. aṭṭha. nidānavāṇṇā) iminā **mātikāṭṭhakathā**vacanena na sameti. Na hi tattha “aññasmimpi pannarase cātuddasiyaṃ kātuṃ vaṭṭati”ti vuttaṃ. Evaṃ santepi “sakiṃ pakkhassa cātuddase vā pannarase vā”ti anuññādivase pariyaṇattā channaṃ cātuddasiyaṃ pacchimā pannarasi anuposathadivaso na hotīti siddhaṃ hoti. Kiñcāpi siddhaṃ, iminā pana “āvāsikānaṃ pannaraso, āgantukānaṃ cātuddaso, āgantukehi āvāsikānaṃ samasamehi vā appatarehi vā anuvattitabba”nti vacanamettha niratthakaṃ hotīti veditaṃ.

Dutiyādisikkhāpavāṇṇāni niṭṭhitā.

Kumāribhūtavaggaṇṇāni niṭṭhitā.

9. Chattupāhanavaggaṇṇā

11. Ekādasamādisikkhāpavāṇṇā

1214. Upacāraṃ sandhāya kathitanti “dvādasahatthaṃ upacāro”ti likhitaṃ.

1221. Suttante okāsaṃ kārapetvā vinayaṃ vā abhidhammaṃ vā pucchati ettha ca tīṇi piṭakāni attano attano nāmena vuttānti katvā abhidhammo buddhena bhāsito evāti dīpitaṃ hoti.

1224-5. Thano ca udaro ca **thanudarā**. “Saṃkaccikāya pamāṇaṃ tiriyaṃ diyaḍḍhahatthā”ti **porānagaṇṭhipade** vuttaṃ. “Aparikkhittassa gāmassa upacāraṃ okkamantiyā”ti bahūsu pothakesu, saṅghādisesakaṇḍe viya “upacāraṃ atikkamantiyā”ti pāṭho

appakesu, sova pāṭho. **Aṭṭhakathāyaṃ** ‘‘parikkhepaṃ atikkamantiyāti ekena pādena atikkante dukkaṭaṃ, dutiyena pācittiyaṃ. Upacārepi eseva nayo’’ti vacanampi ‘‘upacāraṃ atikkamantiyā’’ti pāṭhoti dīpetīti no takkoti ācariyo.

Ekādasamādisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Chattupāhanavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Nigamanavaṇṇanā

Giraggasamajjādīni ‘‘acittakāni lokavajjānī’’ti vuttatā ‘‘nacca’’nti vā ‘‘gandho’’ti vā ajānitvāpi dassanena, vilimbanena vā āpajjanato vatthujānanacittena **acittakāni**. ‘‘Nacca’’nti vā ‘‘gandho’’ti vā jānitvā passantiyā, vilimpantiyā ca akusalattā eva **lokavajjāni**. Corivuṭṭhāpanādīni ‘‘corī’’tiādīnā vatthum jānitvā karaṇe eva āpattisabbhāvato **sacittakāni**. Upasampadādīnaṃ ekantena akusalacitteneva akattabbattā **paññattivajjāni**. ‘‘Idha sacittakācittakatā paññattivajjānanājananatāya aggahetvā vatthujānanājananatāya gahetabbā’’ti likhitam. **Anugaṇṭhipade** pana ‘‘giraggasamajjādīni ‘‘acittakāni lokavajjānī’’ti vuttatā ‘‘nacca’’nti vā ‘‘saṅghānī’’ti vā ‘‘gandho’’ti vā tassa nāmasena ajānitvā māyākārassa māyāni sīsaṭṭhiādīni paṭisankhāya passantiyā, akkhamālādiatthāya saṅghāniṃ kaṭiyā bandhantiyā, ‘‘sedagandham apanetvā buddhapūjāṃ karissāmi’’ti uppannena cittena gandham vilimpetvā nahāyantiyā ca āpattisabbhāvato nāmena saddhiṃ nāmasena vā vatthussa ajānanacittena **acittakāni** nāma. Na andhakāre ‘‘kaṭisuttamida’’nti saññāya saṅghāniṃ gahetvā kaṭiyā dhāraṇakāle, mattikāsaññāya ca gandham gahetvā vilimbanakāle āpattisabbhāvato ‘‘acittakānī’’ti vattabbāni. Tasmīṃ kāle anāpatti, teneva saṅghāniyā asaṅghāniṃsaññāvārepi ‘‘āpatti pācittiyassā’’ti pāḷi na vuttā. Yathā ‘‘khettaābādhapaccayā, kaṭisuttakam dhāretī’’ti vacanato vināpi akusalena saṅghāniādīni sakkā dhāretuntī siddham, evaṃ ābādhapaccayā vināpi akusalena na sakkā suraṃ pātuntī siddham ‘‘anāpatti ābādhapaccayā majjāṃ pivatī’’ti pāḷiyā abhāvato. Akusalena vinā madhupūṇṇamuṭṭhiyaṃ pakkhittamajjassa ajjhoharaṇakālādīsu surāpānāpattim āpajjati ca siddham ‘‘majje amajjasaññī pivati, āpatti pācittiyassā’’ti (pāci. 328) vuttatā. Kīṃbahunā, kāmbhogasaññāya saddhiṃ ‘‘saṅghānī’’ti ca ‘‘gandho’’ti ca jānitvā vinā anāpattikāraṇena dhārentiyā ekantākusalattā **lokavajjāni** nāma vuccanti. Iminā upāyena sesesupī nayo netabbo. Ettha surāpānādhikāre upatissattheravādo’’ti vuttam. Asaṃkaccikasikkhāpade ‘‘aparikkhittassa gāmassa upacāraṃ okkamantiyāti pāṭho’’ti ca ‘‘paṇītabhojanaviññatti, acelasikkhāpadam, nimantitassa cārittipajjanam, duṭṭhullappaṭicchādanam, ūnavisativassupasampadam, mātugāmena saddhiṃ saṃvidhāya addhānagamanam, rājanātepurappavesanam, santam bhikkhum anāpucchā vikāle gāmapavesanam, nisīdanam, vassikasāṭhikanti pāṭho’’ti ca vuttam.

Nigamanavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pācittiyakaṇḍavaṇṇanā niṭṭhitā.

Ubhatovibhaṅgaṭṭhakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

Mahāvaggavaṇṇanā

1. Mahākhandhakavaṇṇanā

Bodhikathāvaṇṇanā

Yaṃ khandhake līnapadādibheda-pakāsanam dāni supattakālam;
Tasmā apubbaṃ vinayatthameva, vakkhāmi saṅkhepagahaṇattham.

Tattha kenatthenāyaṃ khandhakoti? Khandhānaṃ samūhattā vibhaṅgo viya. Te pana kathanti? Khandhānaṃ pakāsanato dīpanato. **Khandhāti** cettha pabbajjādīvinayakammasaṅkhātā, cārittavārittasikkhāpadasaṅkhātā ca paññattiyo adhippetā. Pabbajjādīni hi bhagavatā paññattatā ‘‘paññattiyo’’ti vuccanti. Paññattiyañca **khandha**-saddo dissati ‘‘dārukkhandho aggikkhandho udakkhandho’’tiādīsu viya. Tesam paññattisaṅkhātānaṃ khandhānaṃ pakāsanato vaṇṇanato pabbajjakkhandhakādayo vīsati ‘‘khandhakā’’ti vuttā, avasāne dve taṃsadisattā velāya sadisattā sīlassa velāti vacanam viya. Apica bhāgarāsatthāpettha yujjate tesam paññattinaṃ bhāgato ca rāsito ca vibhattatā. Kīṃ panetesam khandhakānaṃ anupubbakāraṇanti? Nāyaṃ pucchā sambhavati, aññathā vuttasupī tappasaṅgānatikkamanato. Atha vā pabbajjupāsampadāpubbaṅgamattā sāsanappavesanassa tadatthasaṅgahako **mahākhandhako** paṭhamam vutto. Kenāti ce? Dhammasaṅgāhakattherehi. Bhagavatā pana tattha tattha uppannavatthum paṭicca tathā tathā vuttāni, na iminā anukkamena. Therā pana tam taṃ payojanam paṭicca samānāṭhike ekajjham katvā anukkamena sajjhāyimsu. Sesānaṃ payojanam tattha tattheva āvi bhavissati.

Khandhakovidāti paññattibhāgarāsatthena nesam khandhatthakovidā, niruttipaṭisambhidāpārappattāti attho. Tesam anuttānatthānaṃ padānaṃ saṃvaṇṇanā. Kasmā panevaṃ visesanti? Tato sesabhāgā yuttā. Mātikāṭṭhuppattiggahaṇampettha padabhājanīyaggaṇeneva veditabbaṃ. Yehi atthā yesam padavisesānaṃ aṭṭhakathāyaṃ pakāsitā, tesam te padavisesa puna idha vadeyyāma, vaṇṇanāya pariyoṣānaṃ kadā bhve te te attheti vuttam, tam tassa niddesena yujjati. Uttānā ceva yā pāḷi, tassā saṃvaṇṇanāya kinti vattabbaṃ? Na hi atthā uttānāti sambhavati. Adhippāyānusandhītiādīvacanehipi tam vacanam sambhavatīti ce? Na, atthaggahaṇena cettha padavisesānaṃ gahitattā. Te hi atthato anapetatthena, abhidhānatthena vā atthopacārena vā atthāti veditabbā. **Saṃvaṇṇanāyoti** saṃvaṇṇanā nāma avuttasu uḥāpohakkamanidassanato ‘‘nayo’’ti vutto.

1. **Uruvelāti** yathāvuttavālikarāsivasena laddhanāmako gāmo, tasmā samīpatthe etaṃ bhummam. Tathābhāvadassanattamā **“nājjā nerañjarāya tīre”**tiādi vuttam. Aññathā tasmim vālikarāsīmhi viharatīti āpajjati, “uruvelam piṇḍāya pāvīsīti yena uruvelasenānigamo”tiādivacanavirodho ca. **Aṭṭhakathāyam** pana mūlakāraṇameva dassitam. Tattha **taṃ sandhāya vuttam...pe... daṭṭhabboti** nigamanavacanam. Taṃ kimatthanti ce? Gāmam sandhāya yathāvuttapadatthasambhavadassanattamā. “So pana gāmo tadupacārena evam nāmam labhatī”ti vacanam pana avuttasiddhanti katvā na vuttanti veditabbam, atha vā yassa “uruvelā”ti yathāvuttavālikarāsissa, tassa samīpagāmassapi nāmam. Tattha āyasmā **upālithero** na idha gāmam sandhāya “uruvelāyam viharatī”ti āha gocaragāmapayojanābhāvato. Na hi bhagavā taṃ gāmam gocarā katvā tadā tattha vihāsi, tasmā ettha vālikarāsissa samīpe bodhirukkhamūle vihāram sandhāya so evamāhāti dassetukāmo aṭṭhakathācariyo evamāhāti veditabbam, tasmā bhagavato gāmato dūratare arañhe abhisambodhidīpanena dutiyupattitīhānaniyamam tīhi padehi akāsi theroti veditabbam, aññathā padattayavacanapayojanābhāvato. Tattha nadantā gacchatīti nadī. Nelañjalāyāti vattabbe **la-kārassa ra-kāram** katvā **“nerañjarāya”**ti vuttam, kaddamasevāvirahitattā niddosajalāyāti attho, nīlajalāyāti tassā nāmameva vā etaṃ.

Bodhirukkhamūleti ettha ca bodhi vuccati abhisambodho. So ca atthato bhagavato catutthamaggañānam hoti “vimokkhanikametam nāma”nti (paṭi. ma. 1.162) paṭisambhidāvacanam. Kiñcāpi taṃ nāmakaṇabhūtam catutthaphalañānampi vuttam sambhavati, kattabakkiccānam pana karaṇato taṃ catutthamaggañānameva ettha bodhīti veditabbam. Tena **pāliyam** “tatiyavijjāya āsavānam khayaññāyā”ti tadeva dassitam. **Aṭṭhakathāyam** pana “bojjhaṅgā”ti, “bodhipakkhiyā dhammā”ti ca. Tattha yasmā catūsu maggesu ñānam “bodhī”ti vuccati, tasmā sāmāññato vuttakāmatādhippāyavasena “bodhi vuccati catūsu maggesu ñāna”nti (cūḷani. khaggavisāṇasuttaniddesa 121) vuttam idhādhippetañāpassapi tadantogadhattā. Atha vā **pāliyam** bhagavato ādimaggattayavacanassa vuttaṭṭhānābhāvā catutthamaggañānameva bhagavato uppannam, na bhagavā sotāpannādhībhāvam patvā buddho jātoti samayantarappasaṅganivāraṇattamā “catūsū”ti vuttam āditayassa catutthapānissayasambhavana bodhipariyāyasiddhito. “Puggalopi senāsanampi upanissayapaccayena paccayo”ti (paṭṭhā. 1.1.9 paccayaniddesa) vacanato phalaṭhetuko phalajanako rukkho phalarukkhoti viya bodhiheturukkho bodhirukkhoti veditabbo. Ettha “yasmā kevalam bodhīti rukkhasapi nāmam, tasmā bodhī”ti parato vuttam. Nirodhādirukkhatto assa visesanavacanam pana tadaññābodhimūlappasaṅganivāraṇattamā. Maggañānañhi kusalamūlattā bodhi ca taṃ mūlañcāti saṅkhyam labheyya. Paṭhamābhisambuddho nisīdatīti sambandho. Tena abhisambuddhadivasena saddhim aṭṭhāham ekapallaṅkena nisinnabhāvam dasseti. Ettha **eka-saddo** tassa nisajjāsāṅkhātassa pabbajjanuyogānurūpassa pallaṅkassa aññena iriyāpathena anantariyabhāvam athassa akopitabhāvam dasseti. **Vimuttisukhanti** ettha vimuttiyam vā sukhanti na sambhavati. Pañcamajjhānikattā bhagavato phalasaṃpattisaṅkhātā vimutti eva anuññāghanaṭṭhena nibbānasukhanti vimuttisukham, taṃ samāpajjanena paṭisaṃvedī anubhavanto nisīdi. Veneyyakālanatikkananto taṃ apekkhamāno nisīdi, na vimuttisukhasaṅgena.

Atha khoti adhikārantarārambhe nipātavayam. Tena vimuttisukham paṭisaṃvedayamāno na paṭiccasamuppādam manasākāsi, kintu tato vuṭṭhāyāti dasseti. Paṭivedhavaseneva sumanasikatassa paṭiccasamuppādassa punappunam manasikaraṇam gambhīrattā assādañjanato, na apubbanayadassanādhippāyato. Paccakkhabhūtasabbadhamattā bhagavato asammohato, paṭividdhassa visayato vā manasikaraṇam pana vijitadesapaccavekkhaṇam viya rañño apubbam pītim janeti. Vuttañhi “amānūsī ratī hoti, sammā dhammam vipassato”ti (dha. pa. 373). **Rattiyā paṭhamam yāmantī** accantasamyogavasena upayogavacanam, tena tassa vikappanānattatam dasseti. Kiñcāpi “anulomapaṭilomaṃ manasākāsī”ti ekatova vuttam, tathāpi iminā anukkamenāti dassanattamā **“avijjāpaccayā”**tiādi. Tattha ca kiñcāpi pavattimattapaccavekkhaṇā adhippetā katham paññāyatīti? Paṭhamabhāvāya, paṭilomamanasikaraṇam pana anulome paccayānam, paccayuppannānañca tathābhāvasādhanaṭṭham. Yasmā avijjāya eva nirodhā saṅkhāranirodho, na aññathā, tasmā saṅkhāraṇam avijjā paccayo, tassā ca saṅkhārā phalanti dīpanato. Tathā nibbānapaccavekkhaṇāya anulomamanasikaraṇam kāraṇanirodhā phalanirodhasādhanaṭṭham. Ettha ca anubhāvato nibbānam dassitam. Na hi taṃ avijjādinirodhamattanti. Tattha “yato khayam paccayānam aveḍī”ti vacanena anulomo nādhippetoti siddham. Maggapaccavekkhaṇāya vattabbam natthi, ubhayatthapi kiccato, ārammaṇato ca tassa maggassa visayato ca tattha maggo dassito.

Tatthāha – “paṭiccasamuppādam paṭilomaṃ manasākāsī”ti na yujjati, na hi paṭilomāpadesena nidditṭham nibbānam paṭiccasamuppādo bhavitumarahaṭīti? Vuccate – na, tadatthajānanato. Anulomapaṭilomanti hi bhāvanapūmsakam. Anulomato, paṭilomato ca taṃ paṭiccasamuppādam manasākāsīti hi tattha attho. Aññathā nirodhassa paṭilomappasaṅgāpattiyevāpajjati. Paṭilome ca panetasmim anukkamaniyamo anulome anukkamaniyamato siddhoti veditabbam. Evam satī paṭiccasamuppādassa paṭilomo nāma apaṭiccasamuppādoti siddham hoti. Tena vuttam **aṭṭhakathāyam “nirodho hotīti anuppādo hotī”**tiādi. Evam sante pubbāparavirodho hoti. Katham? **Paṭiccāti** hi iminā phalassa paccayapariggahena, paccayānañca paccayāyattupagamanena tassa uppādābhīmukhabhāvādīpanato asamuppādo na sambhavati, tasmā apaṭiccasamuppādoti evam ubhayapaṭikkhepena panassa paṭilomatā veditabbāti eke. Taṃ ayuttam tassa anulomabhāvaniyamanato, athāṭṭhisayābhāvato, tasmā apaṭiccasamuppādo tassa paṭilomoti veditabbam. Tena bhagavatā **pāliyam** paccayapaccayuppannanirodho vutto. Tattha hi “avijjāya tveva asesavirāganirodhā”ti evam paccayassa samucchinnapaccayabhāvavasena paccayanirodham, phalassa paccayapaṭiggahābhāvavasena paccayuppannanirodhañca dīpeti. Duvidho **pāliyam** nirodho atthato anuppādo nāma hotīti katvā **aṭṭhakathāyam** “nirodho hotīti anuppādo hotī”ti vuttam. Evam sante nibbānam paccayapaccayuppannānam nirodhamattanti āpajjati ce? Na, tassānubhāvādīpanādhippāyato. **Viditavelāyanti** manasikatavelāyanti attho, aññathā tato pubbe aviditappasaṅgato.

Jhāyotī ettha kāmam lakkhaṇūpanijjhānena jhāyato bodhipakkhiyadhammā pātubhavanti, catuariasaccadhammā vā pakāsanti, tathāpi pubbabhāge samathādiyānikavibhāgadassanattamā ārammaṇūpanijjhānaggahaṇam. Catusaccadhammaggaṇam kāmam anulomapaṭiccasamuppādadassanādhikārena virujjati, tathāpi “yo dukkham parijānāti, so samudayam pajahatī”ti laddhivasena katanti veditabbam.

2. **“Paccayakkhayassā”**ti kiccapariyāyavasena vuttam. Tena paccayanibbānam, tadupanissayanibbānañcāti duvidham nibbānam dassitam hotīti. Kāmañca taṃ na kevalam paccayakkhayamattam karoti, atha kho paccayuppannakkhayampi karoti. Yato ubhinnaṃpi nirodho dassito, tathāpi hetunirodhā phalanirodhoti katvā “paccayakkhayassā”ti vuttam. **Vuttappakārā dhammāti** ettha catusaccaggaṇam paṭhamagāthāyam vuttanayavipallāsena katanti veditabbam.

3. **Samudayanirodhasaṅkhāto atthoti** ettha samudayo kiccavasena, nirodho ārammaṇakiriyāya. Etena dvippakārā nirodhā dassitā honti tassa anubhāvassa vasenāti attho. Yasmā pallaṅkābhujitaṭṭhānaṅca “pallaṅko”ti vuccati, tasmā phalādhigamaṭṭhānaṃ “pallaṅka”nti vuttaṃ.

Ajapālakathāvaṇṇanā

4. **Sammodīti** hitakāmatāya bhagavā tena brāhmaṇena saddhiṃ sammodi. **Vedehi antanti** ettha nibbānaṃ anto nāma. **Vedānaṃ vā antaṃ gatattāti** ettha arahattaṃ. Tattha paṭhamena vedantaḅ yasmā, tasmā eva vusitabrahmacariyo. Dutiyaena vedantaḅ yasmā, tasmā vusitabrahmacariyoti evaṃ yojanā kātabbā. Kiñcāpi brāhmaṇassa catusaccayuttaṃ atthato vuttaṃ, **udānagāthāyaṃ** vuttapaṭivedhābhāvaṃ sandhāya “dhammacakkappavattana”nti vuccatīti parihāro.

Ajapālakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Mucalindakathāvaṇṇanā

5. Mucalindavatthumhi **etamatthanti** idāni vattabbamatthaṃ sandhāya vuttaṃ. **Taṃ vivekanti** upadhivivekaṃ. “Abyāpajjaṃ sukhaṃ loke”ti iminā paṭhamamaggaṃ dasseti tena sattesu māraṇavasena uppajjanakabyāpādappahānasiddhito. “Pāṇabhūtesu saṃyamo”ti iminā dutiyamaggaṃ dasseti. Maggī hi puggalo avasiṭṭhabyāpādātannavasena pāṇabhūtesu saṃyato hoti vihiṃsādhippāyābhāvato. Evaṃ cattāro hi maggā anukkamenāpi gahitā honti.

Mucalindakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Rājāyatanakathāvaṇṇanā

6. **Rājāyatanam** pātali. “Catuddisā āgantvā”ti pāṭhaseso. Mukhavaṭṭiyaṃ kirassa dinnānaṃ catunnaṃpi lekhāparicchedo atthi, te vāñijā devatāya gāravadassanena bhagavato rūpakāyadassanena pasannattā saraṇaṃ aggaheṣuṃ. Devatāya “bhagavā rājāyatanamūle paṭhamābhisaṃbuddho”ti vacanaṃ sutvā sāvakasaṅghābhāvaṃ, abhisambuddhadhammasabbhāvaṅca jāniṃsūti veditabbaṃ. Jānantīti buddhāti sambandho.

Rājāyatanakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Brahmayācanakathāvaṇṇanā

7. **Adhigato kho myāyantiādimhi dhammoti** catusaccadhammo, gambhīrattā **duddaso**. Duddasattā **duranubodho**. **Santoti** nibbuto. **Pañītoti** atappako. Idaṃ dvayaṃ lokuttarameva sandhāya vuttaṃ. **Atakkāvacaroti** takkena ākāraparivattakkena ogāhitabbo na hoti, nāneva avacaritabboti attho. **Pañḍitavedanīyoti** sammāpaṭipadaṃ paṭipannehi pañḍitehi vedanīyo. **Sabbasaṅkhārasamathotiādi** sabbam nibbānameva. Tañhi phalūpacāreṇa ekampi samānaṃ tathā tathā vuccati. **Rāmāti** pajā. Anu anu acchariyā **anacchariyā**. Tesam bhagavato pubbhāgapaṭipadaṃ sutapubbānaṃ, dhammassa vā gambhīrabhāvaṃ adhigatapubbānaṃ. Kiñcāpi bhagavato cattāropi maggā sukhapaṭipadā, tathāpi bodhisattapaṭipadaṃ sandhāya “**kicchena me**”ti vuttaṃ. “Pakāsitaṃ pakāsitu”nti ubhayathāpi pāṭho. **Paretehi** yuttehi. **Rāgarattāti** kāmarāgadiṭṭhirāgehi rattā. Attaniccādigāhakā na dakkhanti na passissanti.

8. Sahampati kira “nassati vata bho loko”ti imaṃ saddaṃ tathā nicchāreti, yathā dasasahasilokadhātubrahmāno sutvā sannipatiṃsu. Paññāmaye akkhami santānānusayitavasena appaṃ parittaṃ rāgādirajaṃ etesaṃ, evaṃsabhāvāti **apparajakkhajātikā**. **Assavanatāti** assavanatāya.

Samalehi sathārehi. **Apāpuretanti** vivara etaṃ. **Amatassa dvāranti** ariyamaggaṃ, catusaccadhammaṃ vā. Vijjattayacatumaggañānehi punappunaṃ **buddhaṃ** paṭividdhaṃ. **Seleti** silāmaye. Vigatarajattā sukhadassanayogge ito ca etto ca āgantvā yathā ṭhito cakkhumā puriso samantato janataṃ passeyya. Tvampi **sumedha** sundarapañña sabbāññutaññādhigamāya **samantacakkhu**. Sabbakilesasaṅgāmānaṃ vijitattā **vijitasāṅgāma**. Jātikantārādinittharaṇatthaṃ veneyyajanasatthavāhanasamatthātāya **satthavāha**. Kāmacchandaiṇassa abhāvato **aṇaṇa**.

9. **Buddhacakkhunā** indriyaparopariyattañāneṇa ca āsayānusayañāneṇa ca. Imesañhi dvinnaṃ nāṇānaṃ “buddhacakkhū”ti nāmaṃ. **Uppaliniyanti** uppalavane. Evaṃ sesesupi. **Anto nimuggaposinīti** yāni anto nimuggāneva posiyanti, tattha yāni **udakaṃ accuggamma ṭhitāni**, tāni sūriyaraṃsisamphassaṃ āgamayamānāni ṭhitāni aṅga pupphanakāni. Yāni **samodakaṃ ṭhitāni**, tāni sve pupphanakāni. Yāni udakānuggatāni, tāni tatiyadvise pupphanakāni. Udakā pana anuggatāni aññānīpi sarogauppalādīni nāma honti. Yāni neva pupphissanti macchakacchapabhakkhāneva bhavissanti, tāni paḷināruḷhāni, āharitvā pana dīpetabbāni. Etehi ugghaṭitaññū vipaṇcītaññū neyyo padaparamoti cattāro puggalā yojetabbā. **Paccabhāsīti** pati abhāsī.

Apārutāti vivaṭā. Pacchimassa padadvayassa ayamattho. Ahañhi attano paḅuṇaṃ suppavattampi imaṃ pañītaṃ uttamaṃ dhammaṃ kāyavācākīlamathasaññī hutvā nābhāsī.

Brahmayācanakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Pañcavaggiyakathāvaṇṇanā

10. Idāni pana sabbo jano saddhābhājanam upanetu, pūressāmi nesaṃ saṅkappanti. **Apparajakkhajātikoti** samāpattiyā vikkhambhitakilesattā nikkilesajātiko. **Ājanissattī** ce na niṭṭhānamakamsu dhammasaṅgāhakā te vinayakkamañña, ahaṃ deseyyaṃ paṭivijjhissattī adhippāyo, “muddhāpi tassa vipateyyā”ti (a. ni. 8.11; pārā. 2) ettha viya abhūtaparikappo kireso. Loke tassa adhimuttabhāvadīpanatthañhi idaṃ vacanam attano tadupadesena aviditabhāvadīpanattham. Tassa anantevāsikabhāvadīpanatthanti evamādīni panettha payoanāni. **Bhagavatopi kho nāṇanti** sabbaññutaññānam tassa maraṇārammaṇam uppajji. Tena tato pubbe tassa sati dhammadesanāya khippaṃ jānanabhāvārammaṇanti dīpeti. Paropadesato ajānitvā paccakkhato maraṇasacchikiriyampi dasseti. Buddhānampi anekaññasamodhānābhāvato suvuttametam. Cittapubbikā hi cittappavatti, aññathā navasattapātubhāvappasaṅgo. Sabbadhammānam ekato gahaṇe viruddhakālānam ekato jānanappasaṅgo. Tato ekaññaṇassa vitathabhāvappattidoso, tasmā sabbassa vinānekaññasamodhānam āpajjitadhammesu appaṭihataññānavantattā pana sabbaññū eva bhagavāti vedittabbaṃ, na sabbakālam ekato. Ājārādīnam maraṇājānanatoti ce? Na, tassa jānanena puthujjanassāpi sabbaññūtāpattippasaṅgato. Yādābhāvena yādābhāvo tabbhāvena tassābhāvappasaṅgo loke siddhoti. “Bhagavatopi kho nāṇam udapādī”ti vacanato tassa maraṇājānanam siddhanti katvā bhavaṃ mateneva bhagavā sabbaññūti siddham na devatārocanaṃ pubbe ajānanatoti ce? Na, visesaṃ pariggahetvā antarā pajānanato, devatāya sabbaññubhāvappattidosato ca. Na hi so kassaci vacanena aññāsīti.

Apica kimidaṃ tattha jānanam nāma tadārammaṇāññuppattīti ce? Na, loke sabbaññūno accantābhāvappasaṅgato. Sādhikā hi mayā ekaññakkhaṇe sabbam nānam, tadaññesaṅca tadaññāññuppattīti. Apica sabbaññūno sabbadhammavisāye nānapaccupaṭṭhānasiddhi tassa nāṇassa attanāva attano avisayoti ce? Na, hetuniddassanānuppattito. Apica “bhagavatopi kho nāṇam udapādī”ti ettha visesavacanam atthi. Yena devatārocanaṃ uttarakālam eva bhagavato nānam udapādīti paññāyati. Na hi vacanapubbāpariyabhāvamattena tadatthapubbāpariyatā hoti, tasmā ayuttametam. **Abhidosaṅgālamkatoti** paṭhamayāme kālamkato. “Majjhimayāme”ti vadanti. Ubhayatthapi mahājāniyo. Sattadivasabbhantare, ekadivasabbhantare ca pattabbamaggaphalato parihīnatā mahatī jāni assāti **mahājāni**. Tesu hi dvīsu ālāro ākiñcaññāyatanaṃ nibbato, udako bhavagge, tasmā nesaṃ dhammadesanāya akkhaṇe nibbattabhāvaṃ sandhāya bhagavā evaṃ cintesi, na ito manussalokato cutibhāvaṃ sandhāyati vedittabbaṃ. Abuddhaveneyyatanā sandhāyati no takko, aññathā anīṭṭhappasaṅgoti ācariyo.

Bodhisattassa jātakāle supinapaṭiggāhakā ceva lakkhaṇapariggāhakā ca aṭṭha brāhmaṇā. Tesu tayo dvidhā byākariṃsu “imehi lakkhaṇehi samannāgato agāraṃ ajjhāvasanto rājā hoti cakkavatti, pabbajanto buddho”ti. Pañca brāhmaṇā “agāre na tiṭṭhati, buddhova hoti”ti ekaṃsabyākaraṇāva ahesuṃ. Tesu purimā tayo yathāmantapāraṃ gatā. Ime pana mantapāraṃ atikkamantā attanā laddham puññāmahattamā vissajjetvā bodhisattam uddissa puretameva pabbajimsu. Ime sandhāya vuttam “**pañcavaggiyā**”ti. “Tesaṃ puttā”ti vadanti, tam **aṭṭhakathāyaṃ** paṭikkhittam. Kasmā panettha bhagavā “bahūpakārā kho me”ti cintesi. Kiṃ upakārakānam eva esa dhammam deseti, itaresam na deseti? No na deseti. Upakārānussaraṇamattakeneva vuttanti aṭṭhakathānayo. Attano kataññukatavedibhāvappakāsanaṭṭham, kataññūtādīpasamaṇaṭṭham, paresaṅca kataññubhāvadīniyojanattham, khippajānanappasaṅganivāraṇattham.

11. **Antarā ca gayam antarā ca bodhinti** gayāya ca bodhiyā ca majjhe tigāvutantare ṭhāne. Bodhimaṇḍato hi gayā tīni gāvutāni. Bārāṇasīnagaraṃ aṭṭhārasa yojanāni. Upako pana bodhimaṇḍassa ca gayāya ca antare bhagavantaṃ addasa. **Antarā**-saddena pana yuttattā upayogavacanam katam. Īdisesu ca ṭhānesu akkharacintakā ekameva antarāsaddam payujjanti, so dutiyapadepe yojetabbo. Ayojyamāne pana upayogavacanam na pāpuṇāti. Idha pana yojetvā vuttoti.

Sabbābhībhūti sabbam tebhūmakadhammam abhībhavitvā ṭhito. **Taṇhakkhayeti** nibbāne. **Vimuttoti** ārammaṇato vimutto. **Natthi me paṭipuggaloti** mayham paṭipuggalo nāma natthi, asadisoti attho, mama sabbaññubhāve dosaṃ dassetvā loke ṭhātum asamattatāya mama paccatthikapuggalo vā natthīti attho. **Āhañcam amatadundubhinti** dhammacakkhupāṭilābhāya amatabherim paharissāmīti gacchāmi.

Arahasi anantajino bhavitum yutto tvanti attho. Idampi attano satthunāmaṃ. **Hupeyyāsīti** āvuso evampi nāma bhaveyya. **Pakkāmīti vaṅkahārajanapadam** nāma agamāsi. Bhagavāpi “tattha tassa migaluddakassa dhītuyā cāpāya ukkaṇṭhitvā puna āgantvā anāgāmī ayaṃ bhavissati”ti upanissayasampattim disvā tena saddhim ālapi. So ca tathevāgantvā pabbajitvā anāgāmī hutvā anukkamena kālam katvā avihesu uppajjitvā arahattam pāpuṇi.

12. **Sanṭhapesunti** katikam akamsu. **Padhānavibbhattoti** padhānato bhaṭṭho parihīno. “Abhijānātha nu bhāsitaṃ meta”nti, “vācam bhāsitaṃ eva”nti ca evarūpaṃ kañci vacanabhedam akāsīti adhippāyo. **Bhagavantaṃ sussūsiṃsūtī** bhagavato vacanam sotukāmā ahesuṃ. **Aññāti** aññāya, jānitunti attho.

13. Atha kimattham āmantesi? Tatopi suṭṭharaṃ paṭijānanattham, dhammassa abhībhāriyadullabhabhāvadīpanattham, akkharavikkhepanivāraṇatthāna. Tattha **dvemeti** antadvayavacanam aññesampi tadantogadhabhāvato. Apica yojanāvāsena. Taṇhāvijjāti hi saṃsārapavattiyā sīsabhūtā dve kilesā. Te ca samathavipassanānam paṭipakkhabhūtattā **antā** nāma. Tesu taṇhāvāsena kāmasukhallikānuyogam bhajanto samatham parihāpeti bālo, tathā avijjāvāsena attakilamathānuyogam bhajanto gacchanto vipassananti na sakkā ubho dve ante appahāya amataṃ adhigantunti evam vuttā. Apica līnuddhaccapahānadassanametam. Līno hi nikkhittavīriyārambho kāmasukhaṅca bhajati, itaro accāradhāvīriyo attakilamatham. Ubhopi te vīriyasamatāya paṭipakkhattā antā nāma. Apica tisso sāsane paṭipadā vuttā āgāḷhā, nijjhāmā, majjhimā ca. Tattha **āgāḷhā** “pāṇātipātī hoti, natthi kāmesu doso”ti evamādīkā. **Nijjhāmā** “acelako hoti, muttācāro”ti evamādīkā, **majjhimā** “ayameva ariyo aṭṭhaṅgiko maggo”ti evamādīkā. Tattha kāmasukhallikānuyogo āgāḷhā nāma paṭipadā hoti sabbākusalamūlattā. Attakilamathānuyogo nijjhāmā nāma attajjhāpanato. Ubhopede majjhimāya paṭipadāya paṭipakkhabhūtattā antā nāma, tasmā imeva sandhāya dvemeti. Kimattham bhagavā “pabbajitena na sevītabbā”ti pabbajite eva adhikaroti, na gahaṭṭheti? Pabbajitānam tadadhimuttattā, sukharivājjanasamatthātāya, tadadhikatattā ca pabbajitā ettha adhikatā, na gahaṭṭhā. Yadi evam kimattham kāmasukhallikānuyogamāha, nanu te pakatiyāpi kāmapariccagam katvā tam nissaraṇattham pabbajitāti? Na, tesam antadvayanissittā. Te hi idha loke kāmena visuddhimicchanti attakilamathānuyogamanuyuttā tasseva tapassa phalena pecca dibbe kāme āsīsamānā dalhataram kāmasukhallikānuyogamanuyuttāti

veditabbā. Antatto pana idha kucchitaṭṭhena veditabbo ‘‘antamidam, bhikkhave, jīvikānam, yadidam piṇḍolya’’ntiādīsu (itivu. 91; sam. ni. 3.80) viya.

Yo cāyam kāmesu kāmasukhallikānuyogoti ettha **kāmesūti** vatthukāmo adhippeto, dutiyo kilesakāmo. Taṃsāpāyuttasukhametta kāmasukham nāma. Tena vipākasukhassa niravajjabhāvaṃ dīpetīti. **Allīyanam** nāma tadabhinandanā. **Anuyogo** nāma bhavantare tadanuyogapatthanā. Hānabhāgiyakarattā kusalapakkhassa, hīnapuggalabhāvitattā, hīnadhātupabhavattā ca lāmakatṭhena **hīno**. Gāmanivāsisattadhammattā **gammo**. Puthujjanasādhāraṇattā **pothujjaniko**. **Anariyoti** ariyānam anadhippetattā, ariyadhammaṭṭhā, anariyakarattā, anariyadhammattā, anariyāciṇṇattā ca veditabbo. Anattasāṅkhātasāmsārābhayāvahattā, anattaphalanibbattakattā ca **anattasāṃhito**. Attano kevalam khedūpagamo attakilamatho nāma. So diṭṭhigatapubbakattatāpanukkamakiriyāvisesaṃ nissāya pavattati, tassa diṭṭhivasena anuyogo **attakilamathānuyogo** nāma. Attaviyogavittāparissamattā, anupāyapavattattā sampājjamāno migayonigoyonikukkurayonisūkarayonīsu pātāyati. Vipaccamāno narakam neṭṭi anattasāṃhito. **Ete tvāti** ete tu. **Tathāgatenāti** attānam avitathāgamanam āvi karoti, tenetaṃ dasseti ‘‘na mayā parivattakittamattena vitakkītā, kintu mayā tathāgateneva satā abhisambodhiñāṇena abhisambuddho’’ti. **Cakkhukaraṇīti** ādīhi pana tameva paṭipadam thometi. Bhesajjam āturaṃ viya ‘‘cakkhukaraṇī’’ti iminā nānacakkhūvisodhanaṃ vuttaṃ. **Ñāṇakaraṇīti** iminā andhakāravīdhamanaṃ vuttaṃ. **Upasamāyāti** kilesaparīḷhapaṭippassaddhi vuttā. **Abhiññāyāti** saccapaṭivedhanaṃ vuttaṃ. **Sambodhāyāti** saccapaṭivijjanaṃ vuttaṃ. **Nibbānāyāti** sopādisesanibbānadhātuyā anupādisesanibbānadhātuyāti evaṃ yathāsambhavaṃ yojetvā kathetabbaṃ.

14. Kasmā panettha bhagavā aññattha viya anupubbim kathaṃ akathetvā paṭhamameva asevitabbamantadvayaṃ vatvā majjhimaṭṭhāpaṭipadam desesīti? Attādimicchābhīmānānāvāraṇattham, kummaggapaṭipattinivāraṇatthañca antadvayavajjanaṃ vatvā attano visesādhigamadīpananayena abhūllikādhāvādasanattam, tesañca majjhimaṭṭhāpaṭipadādīpanena tattha anuyojanattam pacchā sammāpaṭipadam desesī, tato tassa majjhimaṭṭhāpaṭipadāsāṅkhātasā ariyamaggassa visayadassanattam catusaccadhammaṃ saṅkhepavithhārasena desetukāmo ‘‘**idam kho pana, bhikkhave, dukkha**’’ntiādimāha, ayamettha anusandhi. ‘‘Idam dukkham ariyasaccanti me, bhikkhave’’tiādi suttānusandhipakaāsānattham ayamanukkamo veditabbo. Yathāvuttaṃ paṭipadam sutvā kira koṇḍañño āha ‘‘kathaṃ bhagavatā vuttapaṭipadāya uppatti siyā. Ayañhi paṭipadā kilesānam anuppattiyā sati sambhavati, na aññathā. Kilesānañca yadi lobhato uppatti khuppipāsānam viya, tadāsevanāya anuppatti siyā, tadavattussa vā tesaṃ uppatti. Tadavattuviparītākāyakilamathāsevanāya anuppatti siyā. Ubhopedā bhagavatā ‘antā’ti vuttā, tasmā kathaṃ panetissāya sammāpaṭipadāya uppatti sambhaveyyā’’ti. Bhagavā āha anupāyāsevanato. Kathanti ce? –

‘‘Sāmsāramūlato ñāṇam, tañca ñāṇā pahiyati;
Jīvite sati tam hoti, tañca jīvitasādhane.

‘‘Tasmā ñāṇāya medhāvī, rakkhe jīvitamattano;
Ñāṇasādhānabhūtañca, sīlañca paripālaye.

‘‘Jīvitañca yathā loke, bhinne kāye na vijjati;
Tatheva bhinnasīlassa, natthi ñāṇassa sambhavo.

‘‘Tasmā āyuñca sīlañca, ñāṇattham rakkhatā satā;
Sevitabbā na kāmāpi, nāpi kāyavināsanā.

‘‘Kāmesu gedhamupagamma hino gammañca,
Accuddhano kilamatham gamupeti mūḷho;
Yo majjhimaṃ paṭipadam paramam upeti,
So khippameva labhate paramam vimokkha’’nti.

Sutvā tadetaṃ sugatassa vākyam,
Paññaṃ munī so sutajam labhitvā;
Cintāmayam ñāṇa pavesamāno,
Ucchindayam pañhamimaṃ apucchi.

‘‘Nibbedhapadaṭṭhānam pahāya ghoram,
Tapaṃ kathamivāti so tvam;
Brūhi tadeva hoti bhikkhu cara,
Virāgamupayāti ca dukkhasaccassa;
Dassanena dukkhānubhavanā,
Tamhi dosassa paccayo’’ti.

Sutvā koṇḍañño munivacanam,
Vuttāya haṭṭho sahasā avoca;
‘‘Udāhara tvam bhagavā mametaṃ,
Bhikkhu yathā passati dukkhasacca’’nti.

Cintāmayissa paññāparipuṇṇā bhāvanāmayipaññāsampatti jānitabbā imehi iti bhagavā suttamidamāhāti kira. Kasmā bhagavā koṇḍaññassa purimameva saccadesanam avaḍḍhetvā attano adhigatakkamamāhāti? Nāham kassaci āgamam desemi, apica kho sayameva evamadhigatomhīti dassanattam. Tattha ‘‘pubbe ananusutesu dhammesu’’ti iminā idam atthadvayaṃ dasseti, na mayā

ālārato, udakato vā ayaṃ dhammo suto, kintu pubbe ananussutesveva ñāṇaṃ me udapādīti majjhīmāya paṭipadāya ānubhāvaṃ pakāseti. Apica yasmā evaṃ paṭipanno vināpi paropadesena ariyasaccāni passatī, tasmā kathaṃ tumheva mamāpadesena na passathāti.

15. Cakkhūtiādiṇi pañca padāni ñāṇavevacanāneva. Ñāṇaṃhi saccānaṃ ālocanato cakkhūbhūtatthajānanato **ñāṇaṃ**. Pakārehi jānanato **paññā**. Kilesavidāraṇato, vijjanato ca **vijjā**. Saccacchādakatamavināsanato, tesam gatikoṭṭipakāsanato **ālokoti** veditabbaṃ. Tattha paṭhamena parivaṭṭena saccānaṃ aññamaññaṃ asaṅkarato ṭhapanapaññaṃ dasseti, dutiyena tesam kattabbākāraparicchindanapaññaṃ, tatiyena saccesu ñāṇakiccasanniṭṭhānaṃ dasseti.

16. Yāvākivañcāti dvīhi padehi yāvāiceva vuttaṃ hoti “iti cittamaṇo”tiādi viya. Rāgādīhi akuppatāya **akuppā vimutti**. **Veyyākaraṇanti** dhammadesanā. Sā hi dhammānaṃ byākaraṇato pakāsanato “veyyākaraṇa”nti vuccati. **Virajaṃ vītamalanti** ettha virajaṃ visamahetuvādivigamato. Vītamalaṃ ahetukavādivigamato. Virajaṃ sassetadiṭṭhippahānato. Vītamalaṃ ucchedadiṭṭhippahānato. Virajaṃ pariyaṭṭhānappahānato. Vītamalaṃ anusayappahānato. **Dhammacakkhūti** dhammamattadassanaṃ, na tattha satto vā jīvo vā kārako vā vedako vāti, tenevāha “**yaṃ kiñci samudayadhammaṃ, sabbantaṃ nirodhadhamma**”nti. Idañhi tassa dhammacakkhussa uppattiākāradassanattaṃ vuttaṃ. Tañhi nirodhaṃ ārammaṇaṃ katvā kiccavasena eva saṅkhatam paṭivijjhantaṃ uppajjati.

17. Dhammacakkanti ettha desanāñāṇaṃ adhippetam, paṭivedhaññāṇaṃ labbhateva. Ettha kimatthaṃ devā saddamanussāvesunti? Nānādiṭṭhigatandhakāravidhamanato laddhālokattā, apāyabhayaśamatikkamanato assasam pattattā, devakāyavimānadassanato pītipāmojjacalitattā cāti evamādiṃmettha kāraṇāni vadanti. Pathavikampanamahāsaddapātubhāvo ca dhammatāvāseneva hotīti eke. Devaṭānaṃ kīlītukāmatāya pathavikampo. Bahuno devasaṅghassa sannipātato, bhagavato sarīrapabhājālavisaṅgājanato cāti ekacce.

18. Pabbajjupāsampadāvisesanti attho. Tattha **iti**-saddo tassa ehibhikkhūpasampadāpaṭilābhanimittavacanapariyosānadassano. Tadavasāno hi tassa bhikkhūbhāvo. **Svākkhātōti** “ehi”ti āmantanāya paṇḍitānaṃ paṇḍitānaṃ. “Ehibhikkhū”ti bhagavā avoca “svākkhāto dhammo cara...pe... kiriyāyā”ti ca avocāti padasambandho. Tattha **cara brahmacariyanti** avasiṭṭhaṃ maggattayabrahmacariyaṃ samadhigaccha. Kimatthaṃ? Sammādukkhassantakiriyāyāti attho. “Ehibhikkhū”ti iminā bhagavato vacanena nipphannattā kāraṇūpacārena “**ehibhikkhūpasampadā**”ti vuttā. Sāva tassāyasmato yāvajivaṃ upāsampadā ahoṣīti attho. Tena tassā upāsampadāya sikkhāpaccakkhātādinā vicchedā vā tadaññāya upāsampadāya kiccaṃ vā natthīti idamatthadvayaṃ **aṭṭhakathāyaṃ** dasseti. Aṭṭhannampi upāsampadānaṃ ehibhikkhūvādapaṭiggaṇapaññābyākaraṇaṃ arudhammapaṭiggaṇūpasampadānaṃ catunnaṃ aññatarāya upāsampannassa antarā vicchedo vā tadaññūpasampadāya kiccaṃ vā natthi, itarassatthīti. Nikāyantarikā panāhu “buddhapaccekabuddhānaṃ niyāmoṃkantisāṅkhātāya upāsampadāya ñatticatutthakammupāsampadānaṃ dasavaggaṇaṃcavaggakaraṇiyavasena dvidhā bhinditvā dasavidhupāsampadā”ti. Kā panettha atthato upāsampadā nāmāti? Tadadhigatakiriyāvasena nibbattiyā asekkhā tadadhivāsanacetanāya paribhāvitaṇṇaṃcakkhandhikā ajjhattasanti. Kā panettha paribhāvanā nāma? Tabbipakkhadhammajjhācāraviruddhabhāvo, tassa pattiyā tāya paribhāvanāya vasena katthaci “**samannāgato**”ti vuccati. Yathāha “lobhena samannāgato, bhikkhave, abhabbo cattāri satipaṭṭhānāni bhāvetu”tiādi. Etthāhu nikāyantarikā “yathāvuttāya upāsampadāya pattisāṅkhāto cittavippayutto saṅkhārakkhandhapaṭiyāpanno dhammo atthi, tassa santativasena pubbāpariyaṃ uppajjamānassa yāva avicchedo, tāva upāsampannoti, aññathā tato dhammantaruppattikkhaṇe tassa upāsampannassa anupāsampannabhāvappasaṅgo āpajjati”ti. Te vattabbā “suttaṃ āharathā”ti. Te ce vadeyyuṃ “yo tesam dasannaṃ asekkhānaṃ dhammānaṃ upādāya paṭilābhasamannāgamo ariyo hoti vippahīnōti evamādiṇi no suttāni”ti. Evaṃ sati asantadhammehi, parasattehi ca samannāgamadosappasaṅgo nesaṃ pāpuṇāti. Kimkāraṇaṃ? Suttasambhavato. Yathāha – “rājā, bhikkhave, cakkavattī sattaḥ ratanehi samannāgato hoti”ti (dī. ni. 3.199-200 atthato samānaṃ) vitthāro. Vasibhāvo tattha samannāgatasaddena vutto. Tassāhitesu ratanesu vasibhāvo kāmacāro atthīti ce? Ettha vasibhāvo samannāgamāsaddena vutto, aññattha pattisāṅkhāto, taṃ dhammantaranti. Kimettha visesakāraṇaṃ? Natthi ca, tasmā yathāvuttalakkhaṇāya upāsampadā. Ayameva nayo pabbajjādīsūpi netabbo.

19. Kiñcāpi vappattherassa paṭipadadvise...pe... assajjitherasa catutthiyanti evaṃ nānādivasesu pāṭekkaṃ dhammacakkhūṃ udapādī, tathāpi ovādasāmaññaṃ vappabbhaddiyānaṃ, mahānāmaassajjīmañcetta ekato vuttanti veditabbaṃ.

20. “Rūpaṃ, bhikkhave, anattā”ti kimatthaṃ āditova anattalakkhaṇaṃ dīpetīti? Tesam puthujjanakālepi itaralakkhaṇadvayassa pākāṭattā. Te hi manāpānaṃ kāmānaṃ aniccatādasanena saṃviggā pabbajjimsūti aniccalakkhaṇaṃ tāva nesaṃ ekadesena pākāṭam, pabbajjitānaṃca attakilamathānuyogato kāyikadukkhaṃ, tañca mānasassa paccayoti mānasikadukkhaṃca pākāṭam, tasmā tadubhayaṃ vajjitvā anattalakkhaṇameva dīpetuṃ ārabhi. Tañca dīpento dukkhalakkhaṇeneva dīpetuṃ “**rūpaṃca hidam, bhikkhave, attā abhaviṣṣā**”tiādimāha. Kimatthanti? Aniccalakkhaṇatopi tesam dukkhalakkhaṇassa suṭṭhuraṃ pākāṭattā. Tesañhi attakilamathānuyogamanuyuttattā, tapparāyaṇabhāvato ca dukkhalakkhaṇaṃ suṭṭhu pākāṭam, tasmā tena tāva suṭṭhu pākāṭena anattalakkhaṇaṃ dīpetvā puna tadeva tadubhayenaṇi dīpetuṃ “taṃ kiṃ maññatha, bhikkhave, rūpaṃ niccaṃ vā niccaṃ vā”ti vakkhati. **Kallaṃ nūti** yuttaṃ na. **Etam mamāti** taṇhāggāho. **Esohamasmāti** mānaggāho. **Eso me attāti** diṭṭhiggāho. Taṇhāggāho cettha aṭṭhasatataṇhāvīcaritavasena, mānaggāho navavīdhamānavasena, diṭṭhiggāho dvāsaṭṭhidiṭṭhivasena veditabbo.

Pañcavaggiyakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Pabbajjākathāvaṇṇanā

25. Yena samayena bhagavā pañcavaggiye pañcamiyaṃ arahatte paṭiṭṭhāpetvā sattamiyaṃ **nālakattherassa** nālakapaṭipadam ācikkhitvā bhaddapadapuṇṇamāyaṃ yasassa indriyānaṃ paripakkabhāvaṃ ñatvā taṃ udikkhanto bārāṇasiyaṃ vihāsi, tena samayena yaso nāmāti sambandho. Tassa kira uppattito paṭṭhāya tassa kulassa kittisaddasaṅkhāto, pariṇāsaṅkhāto vā yaso visesato pavaḍḍhati. Tena tassa mātāpitaro evaṃ nāmamakāsu. “**Sukhumālo**”tiādi kimatthaṃ āyasmatā **upālītherena** vuttanti? Pacchimajānassa

nekkhamme samussāhanajananttham. Evaṃ uttamabhogasamappitānampi uttamesu bhogesu appamattakenāpi asubhanimittena vitajjtvā kālākālam aḡaṇetvā vivekābhiratīyā mahantaṃ bhogakkhandhaṃ tīṇaṃ viya pahāya gehato nikkhamaṇā ahoṣi, kassa panañṇassa na siyāti adhippāyo. **Samaṅgībhūtassāti** tehi ekattaṃ upagatassa, avivittassāti attho. **Niddā okkamāti** manāpesupi visayesu pavattiṃ nivāretvā tassa cittaṃ atikkamitvā abhibhavitvā attano vasaṃ upanesīti attho. **Sabbarattiyo cāti** tayopi yāme. Tena pariḡanassa vikāradassane kāraṇaṃ dasseti. Ratti-saddo panettha kāle sūriyābhāve, yāme ca pavattatīti viññeyyo. Yāmevidha viññeyyo ticīvaravippavāse ca. **Kaccheti** kacchapasse. **Kaṇṭheti** kaṇṭhassa heṭṭhā. Mudiṅgassa hi upari kaṇṭhaṃ ṭhapetvā sayantiyā kaṇṭhe mudiṅgaṃ addasāti attho. **Ālambaranti** paṇavaṃ. Ubhatomukhassa tanukā dīghā. Vitthinnasamatalassa vādītassa etaṃ adhivacanaṃ. **Vippalapatiyoti** supinadassanādivasena asambandhapalāpaṃ vippalapatiyo. **Susānaṃ maññeti** susānaṃ viya addasa sakaṃ pariḡananti sambandho. **Ādinavoti** asubhabhāvo. **Nibbidāya cittaṃ saṇṭhāti** vimuccitukāmatāsankhātāya ukkaṇṭhāya cittaṃ namīti attho. **Udānaṃ udānesīti** “ito paṭṭhāya imāhi itthīhi saha nāhaṃ bhavissām”ti attamanavācaṃ nicchāresi. Dve kira ākāra tassa pamādasuttapariḡanadassane pākāṭā jātā kilesānaṃ balavabhāvo, asubhākārassa atioḷārikabhāvo ca. Evaṃ sati oḷārikatare ca asubhākāre kilesavasenāyaṃ sabbopi loko ettha pīḷito mucchito. Aho kilesā balavatarāti hi passato passato tassa dvepi te ākāra pākāṭā jātā, yenevamavocāti.

“Suvaṇṇapādukāyo ārohitvā”ti etenassa nissaṅgatāya vissaṭṭhagamaṇaṃ dīpeti. So hi balavasamvegābhittunnahadayattā pariḡanassa pabodhe satipi attano gamananivāraṇasamattabhāvavaṃ asahamāno attānaṃ takkento vissaṭṭho aḡamāsi. **Amanussāti** devatā. Tā hi manussehi sugatipaṭivedhañṇasaṇṭhānādiguṇasāmaññena “amanussā”ti vuccanti. Na hi asamānajatikā tiracchānādayo “abrāhmaṇā”ti vā “avasalā”ti vā vuccanti, kintu jātisabhāgatāya eva vasalādayo “abrāhmaṇā”ti vuccanti, evaṃ manussehi kenaci ākārena sabhāgatāya devatā “amanussā”ti vuttā. Aññathā manussā na hontīti tiracchānagatāpi “amanussā”ti vattabbā bhaveyyuṃ.

26. Vanagahanaṃ disvā “sumuttohaṃ nagarato”ti pamuditattā bhagavato avidūre udānesi. **Idaṃ kho yasāti** bhagavā nibbānaṃ sandhāyāha. Tañhi taṇhādīkilesehi anupaddutaṃ, anupasaṭṭhatañca dassanamattenāpi assāḡajananato. **Dhammaṃ desessāmīti** yena taṃ nibbānaṃ idha nisinnamattova tvaṃ adhiḡamissasīti adhippāyo. **Kirāti** assaddheyyaabyattiparihāsesu nipāto, idha abyattīyaṃ. **Suvaṇṇapādukāyo orohitvāti** ca suvaṇṇapādukāhi otarivā. Nissakkatthe hi idaṃ paccattavacanaṃ. Tassa nisinnamattasseva aññāṃ sammodanīyaṃ kathaṃ akatvā anāmantetvā anupubbīṃ kathaṃ kathesi. Suparipakkindriyattā, paṭivedhakkhaṇānatikkamanattham anupaddutānupasaṭṭhatānaṃ pāpakadhammadesanābhimukhacittattā, seṭṭhissa ḡahapatīno acirāḡamanadassanato ca. Kimattham bhagavā tassa suṭṭharaṃ saṃviggahadayassa bhavato muccitukāmassa bhavābhavūpāyānisamsakathaṃ paṭhamameva kathesīti? Sabbabhavādīnavadassanattam. So hi manussalokasseva upaddutupaṇṇasāṭṭhabhāvavaṃ addasa, na saḡḡānanti kadāci saḡḡalokaṃ sukhato maññeyya. Tattā sukhasaññena nibbānābhimukhaṃ cittaṃ peseyyāti saḡḡānampi ādinavaṃ dassitukāmatāya anupubbīṃ kathaṃ ārabhi. Ettha dānaṃ, dānānisamsaṃ, sīlānisamsaṃca kathento dānasīlakathaṃ katheti nāma. Saḡḡavaṇṇaṃ kathento saḡḡakathaṃ katheti nāma. Tattā vatthukāmakilesakāmaṇaṃ aniccatam, apasādatam, mahādīnavatañca kathento kāmaṇaṃ ādinavaṃ, okāraṃ, saṃkilesaṃca pakāseti. Nekkhamme tadabhāvato ca taṃnissaraṇato ca tabbiparītaṃ ānisamsaṃ kathento nekkhamme ānisamsaṃ pakāseti nāma. Tattā **okāraṇti** avakāraṃ lāmakabhāvavaṃ. **Samkilesanti** saṃkilissaṇaṃ bādhanam upatāpanam vāti attho. **Kallacittaṃ** paññindriyassa ānubhāvena, dīṭṭhiyogavicikicchāyogaṇaṃ paññindriyena vihatattā. **Muducittaṃ** satindriyasamāyogena, vihiṃsāsārambhādīkilesapavesam nivāretvā cittaṃmudutādīkusaladhammapavesanaṃ karontaṃ saḡḡātaṃ cittaṃ muduṃ karoti. Samādhindriyassa ānubhāvena **vinivaraṇacittaṃ**. Tañhi visesato nīvaraṇavipakkabhūtanti. Vīriyindriyavasena **udaggaḡcittaṃ**. Tañhi thinamidhasankhātālinabhāvavipakkhanti. Saddhindriyassa ānubhāvena **pasannacittaṃ** tassa pasādalakkhaṇattā. **Sāmuḡkaṃsikāti** etaṃ visayavasena desanaṃ **upālīthero** pakāseti. Saccāni hi sāmuḡkaṃsīkadesanāya visayāni. Aññathā dukkhādīni sāmuḡkaṃsikā dhammadesanāti āpaḡjati tassa vibhāvane saccānaṃ niddīṭṭhattā.

27. **Catuddisāti** catūsū disāsū. **Abhisankhāresīti** abhisankhāri. Kimatthanti ce? Ubhinnaṃ paṭilabbhitavviseṇāraṇāyānisedhanattam. Yadi so puttaṃ passeyya, puttassapi dhammacakkhupaṭilābho arahattuppati, seṭṭhissapi dhammacakkhupaṭilābho na siyā. Dīṭṭhasaccopi “dehi te mātuṃyā jīvita”nti vadanto kimaññāṃ na kareyya. Yasopi taṃ vacanaṃ sutvā arahāpi samāno sayam appaṭikkhipitvā bhagavantaṃ ullokento kimaññāya saṇṭhaheyya.

28. Ubhohipi pattabbavisesakoṭiyā pattattā bhagavā puna taṃ paṭippassambhesi. **Pubbe aḡārikabhūto** tassa sotāpannakālam sandhāyāha. Sotāpanno hi aḡāramajjhe vasaṇārahattā aḡāriyabhūto nāma hoti apabbajito. Sampati pabbajito samāno aḡāramajjhavasanaṃ abhabbattā “aḡāriko”ti na vuccati, tasmā evamāha. Yassa dīṭṭhoti sambandho, yena dīṭṭhoti vuttaṃ hoti. “Seyyathāpi pubbe aḡārikabhūto”ti vacanena laddhanayattā pacchā ḡahapatī ḡihivesadhāriṃmeva yasam sandhāyāha “yasena kulaputtana pacchāsamaṇeṇ”ti. Tattā **cara brahmacariyaṇti** ābhisaṃcārīkaṣīlam brahmacariyaṃ cara paripūrehi tāva, yāva sammādukkhassantakiriyā, yāva cuticittāti adhippāyo. Liṅgabrahmacariyaṃ sandhāyāti porāṇā, tañca yuttaṃ. Liṅgamattañhi sandhāya so āyasmā “labheyyāhaṃ, bhante, pabbajjam upasampada”nti āha.

Kimattham bhagavā yasassa mātu, pajāpatiyā ca bhattakiccaṃ akatvāva dhammaṃ desesīti? Yasassa pabbajjāya sokasallasamappitattā dānañca somanassikacittena na dadeyyuṃ, sathari ca domanassappattā hutvā maggaṇāṭivedhampi na labheyyunti bhagavā paṭhamam tāva tā vīḡatasokasallahadayāyo katvā puna bhattakiccaṃ akāsi.

30. **Seṭṭhānuseṭṭhīnanti** anukkamaseṭṭhīnanti porāṇā. “Seṭṭhino cānuseṭṭhino ca yāni kulāni, tāni seṭṭhānuseṭṭhīni kulāni, tesam seṭṭhānuseṭṭhīnaṃ kulāna”nti likhitaṃ. **Dhammavinayo**ti sāsanabrahmacariyaṃ pāvacaṇanti idha atthato ekaṃ. Atha vā dhammena vinayo, na daṇḡasattheṭṭi dhammavinayo, dhammāya vinayo, na hiṃsathanti vā dhammato vinayo, nādhammatoṭi vā dhammo vinayo, nādhammoti vā dhammānaṃ vinayo, na aññesanti vā dhammakāyattā, dhammasāmīttā vā dhammo bhagavā, tassa dhammassa vinayo, na takkikānanti vā dhammavinayo. Samānādhikaraṇavasena vā dhammavinayo nīluppalaṃ viya, dhammo ca vinayo cāti dhammavinayo phalāphalaṃ viya napuṃsakamīti pulliṅḡāpadesato assa liṅgabhāvo siddho, yassa vā dhammo vinayo, so dhammavinayo setapaṭo puriso viya, dhammena yutto vā vinayo dhammavinayo assaratho viyāti evamādinā nayena yojanā veditabbā.

34. “**Khaṇḡasīmaṃ netvā**”ti bhaṇḡukammārocanapaṭiharaṇattham vuttaṃ. Tena “sabhikkhuke vihāre aññampi etassa kese

chindā’’ti vuttuṃ na vaṭṭatīti. **Pabbājetvā**ti imassa adhippāyapakāsanatthaṃ “**kāsāyāni acchādetvā ehi**’’ti vuttuṃ. Upajjhāyo ce kesamassuoropanādīni akatvā pabbajjatthaṃ saraṇāni deti, na ruhati pabbajjā. Kammavācam sāvetaṃ upasampādeti, ruhati upasampadā. Appattacīvarānaṃ upasampadāsiddhidassanato, kammavipattiyā abhāvato cetam yujjatevāti eke. Hoti cettha –

“Saliṅgasseva pabbajjā, viliṅgassāpi cetarā;
Apetapubbavesassa, taṃ dvayaṃ iti cāpare’’ti.

Bhikkhunā hi sahatthena vā āṇattiyā vā dinnameva kāsāvaṃ vaṭṭati, adinnaṃ na vaṭṭatīti pana santesveva kāsāvesu, nāsantesu asambhavatoti tesam adhippāyo. **Evañca pana, bhikkhave, pabbājetabbo upasampādetabbo. Paṭhamaṃ...pe... anujānāmi, bhikkhave, imehi tīhi saraṇagamaṇehi pabbajjaṃ upasampadanti** ettha iminā anukkamena dīnnehi tīhi saraṇagamaṇehi pabbajjaṃ upasampadaṃ anujānāmi kevalehīti adhippāyadassanato –

Ādinnapubbalingassa, naggassāpi dvayaṃ bhava;
Netarassāti no khanti, sabbapāṭhānulomatoti. –

Ācariyo. **Ācariyena adinnaṃ na vaṭṭatīti** ettha “pabbajjā na ruhatīti vadanti’’ti likhitaṃ. **Porāṇagaṇṭhipade**pi tatheva likhitaṃ. Urādīni **ṭhānāni** nāma. Saṃvutādīni **kaṇṇāni** nāma. “Anunāsikantaṃ katvā ekasambandhaṃ katvā dānakāle antarā aṭṭhatvā vattabbaṃ. Vicchinditvā dānepi yathāvuttaṭṭhāne eva vicchedo, aññatra na vaṭṭatī’’ti likhitaṃ. Anunāsikante diyyamāne khalitvā “buddhaṃ saraṇaṃ gacchāmi’’ti makārena missībhūte khethe otiṇṇattā vaṭṭatīti **upattissatthero**. Missaṃ katvā vuttuṃ vaṭṭatī, vacanakāle pana anunāsikaṭṭhāne vicchedaṃ akatvā vattabbanti **dhmmasirittthero**. “Evaṃ kammavācāyampī’’ti vuttuṃ. **Ubhatosuddhiyāva vaṭṭatīti** ettha mahāthero patitadantādikāraṇatāya acaturassaṃ katvā vadati, byattasāmaṇero samīpe ṭhito pabbajjāpekkhaṃ byattaṃ vadāpeti. Mahātherena avuttaṃ vadāpetīti na vaṭṭati. Kammavācāya itaro bhikkhu ce vadati, vaṭṭatīti. Saṅgho hi kammaṃ karoti, na puggaloti. Na nānāsīmapavattakammavācāsāmaññanayena paṭikkhipitabbatā. Atha therena caturassaṃ vuttuṃ pabbajjāpekkhaṃ vuttuṃ asakkantaṃ sāmaṇero sayam vatvā vadāpeti, ubhatosuddhi eva hoti therena vuttasveva vuttattā. Buddhaṃ saraṇaṃ gacchanto asādhāraṇe buddhagūṇe, dhammaṃ saraṇaṃ gacchanto nibbānaṃ, saṅghaṃ saraṇaṃ gacchanto sekkhadhammaṃ, asekkhadhammañca saraṇaṃ gacchatīti aggahitaggahaṇavasena yojanā kātābbā. Aññatā saraṇattayaṣaṅkaradoso. **Sabbamassa kappiyākappiyanti** dasasikkhāpadavinimuttaṃ parāmāsāparāmāsādi. “Ābhisamācārikesu vinetabbo’’ti vacanato sekhiyaupajjhāyavattādiābhisamācārikasīlamanena pūretabbaṃ. Tattha cāritassa akaraṇe vāritassa karaṇe daṇḍakammāraho hotīti dīpeti.

Pabbajjākathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Dutiyamārakathāvaṇṇanā

35. “Tena hetunā’’ti vacanato **pāḷiyaṃ** “yonisomanasikārāsammappadhānā’’ti hetvatthe nissakkavacananti veditabbaṃ.

Dutiyamārakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Uruvelapāṭihāriyakathāvaṇṇanā

37-8. **Vaseyyāmāti** “tvañca ahañca vaseyyāmā’’ti piyavacanena tassa saṅgaṇhanatthaṃ vuttuṃ kira. **Tejasā tejanti** ānubhāvena ānubhāvaṃ. Tejodhātuyā vā tejodhātuṃ. **Ubhinnaṃ sajotibhūtānanti** anādaratthe sāmivacanāṃ, bhāvasattamītatthe vā. Agyāgārameva ādittaṃ, na tattha vasanako sattajātiko. Acinteyyo hi iddhivisaṃyo. Kasmā pana bhagavā agyāgārampi anādittaṃ nādhīṭṭhāsīti? Attano dukkhuppādābhāvassa anativimhādibhāvappasaṅgato. Kimatthaṃ parasantakaṃ mahāsambhārapavattaṃ taṃ vināsetīti? Puna yathāporāṇaṃ iddhānubhāvena kattukāmatādhippāyato. **Pariyādinnoti** khayaṃ nīto. **Tejasā tejanti** ānubhāvena ānubhāvaṃ. Agyāgārassa parittattā itaro attho na sambhavati. Ayamattho “makkhaṃ asahamāno’’ti iminā ativiya sameti. Iddhānubhāvamakkhanañhi tattha **makkho** nāma. **Pattenāti** padumapattenātipi porāṇā. Paduminisaṅḍe ṭhito hi bhagavā tattha ahoṣīti tesam mati.

39. **Dinnanti** anumatinti attho. **Abhīto** nibbhayo. Kasmā? Yato so maggena bhayamatīto. “**Sumanamanasoti** sundaracittasāṅkhātamaṃ. Sumano eva vā’’ti likhitaṃ. **Tejovāti** aggi viya. **Dhātukusaloti** tejodhātumhi kusalo. “Byavahitā ce’’ti saddalakkhaṇattā ca upasaggo. Tejodhātusamāpattīsu kusalo iccevattho. **Udicchareti** ullokesuṃ. “Saṃparivāresu’’nti ca likhitaṃ. Iti evaṃ bhaṇanti attho. **Hatāti** samāti attho, kālakāva hontīti kirettha adhippāyo. Īsakampi byāpāraṃ akatvā upasamānūrūpaṃ tiṭṭhanti. Ye ca anekavaṇṇā acciyo hontīti taṃ dassetuṃ “**nīlā atha lohikā**’’tiādīmāha.

40. **Catuddisāti** catūsu disāsu.

44. **Paṃsukūlaṃ uppannanti** pariyesamānassa paṭilābhavasena uppannaṃ hoti. Cittavicittapāṭihīradassanattāya ca sā pariyesanā. Sā ayaṃ **sāyaṃ**. Tā imā **tayimā**. Dve ekato gahevā vadati. Āyāmi ahaṃ **āyamaṃ**. **Etanti** etassa. **Yathā mayanti** yasmā mayam.

50-51. **Udakavāhakoti** udakogho. Udakasototi porāṇā. “**Yāya tva**’’nti pubbhāgavipassanāpaṭipadaṃ sandhāya vuttuṃ. **Cirapaṭikāti** cirapabhuti, nāgadamānato paṭṭhāya cirapaṭikā. “Cirapaṭisaṅkhā’’tipi vadanti. **Kesamissanti**ādimhi abbokīṇṇaṃ visuṃ visuṃ bandhitvā pakkhittattā kesādayova kesamissāti porāṇā. **Khārikājamissanti** ettha khārī vuccati tāpasaparikkhāro. **Jaṭile pāhesīti** dve tayo tāpase pāhesi. “Soḷasāṭirekaaḍḍhaudḍhāni pāṭihāriyasahassāni’’ti vuttuṃ.

54. Aggihutte kataparicayattā bhagavā tesam **ādittapariyāya**-mabhāsi (sam. ni. 4.28). Tattha ekaccam ārammaṇavasena ādittam cakkhādi rāgagginā, ekaccam sampayogavasena cakkhusamphassapaccayā vedayitādikeneva, ekaccam abhibhūtathena cakkhādi eva jātiādīnā, ekaccam paccayatthena, tadeva sokādīnāti yathāsambhavamettha ādittatā veditabbā. Ettha kiñcāpi dukkhalakkhaṇamevekam pākaṭam, tadanusārena pana itaram lakkhaṇadvayampi tehi diṭṭhanti veditabbam dukkhākārassa itarākāradīpanato. Santasukhataṇhābhiniṅṭhatā panesam dukkhalakkhaṇapubbaṅgamā desanā katāti veditabbā.

Uruvelapāṭihāriyakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Bimbisārasamāgamakathāvaṇṇanā

55-7. Vatthukāmabhūtā itthiyo **kāmitthiyo**. Dutiyādayo **assāsakā**. Yasmā anuppanne eva bhagavati buddhakolāhalaṃ loke paṭhamameva vassasahassaṃ uppajjati. Brahmāno ca brāhmaṇavaṇṇam abhinimminivā vedesu sahasattayamattam buddhapaṭisaṃyuttam pariyaṭṭim pakkhipitvā vācenti, bhagavato jātito paṭṭhāya ca buddhakathā lakkhaṇaṅṅhi brāhmaṇehi uppādītā, patthaṭā loke, tasmā yujjanti, na aññathā. “Tamaddasa bimbisāro, pāsādasmim patiṭṭhito”tiādigāthāhi bodhisattakāle eva abhisittatā bimbisārassa siddhā.

58. Idhāvuso khīṇāsavo bhikkhu pañcaṅgavippahīno hoti chaṅgasamannāgato ekārakkho caturāpasseno paṇunnapaccekasacco samavayaṭṭhesano anāvilasaṅkappo passadhakāyasāṅkhāro suvimuttacitto suvimuttapaṇṇoti (dī. ni. 3.348, 360; a. ni. 10.19) dasa ariyavāsā nāma. Rūpārūpasamāpattiyo aṭṭha nirodhasamāpatti mahākaruṇāsamāpattīti porāṇā. Tattha nīvaraṇā **pañcaṅgā** ca. Chaṅgupekkhā **chaṅgā**. Satārakkhena **ekārakkhā**. Saṅkhāya ekaṃ paṭisevati, adhivāseti, parivajjeti, saṅkhāya ekaṃ vinodetīti ayaṃ **caturāpasseno**. Puthusamaṇabrāhmaṇānaṃ puthupaccekasaccāni cattāri pahīnāni, evaṃ **paṇunnapaccekasacco**. Kāmesanā bhavesanā pahīnā hoti, brahmacariyesanā paṭippassaddhā, evaṃ **samavayaṭṭhesano**. Kāmabyāpādavihimsāsāṅkappo pahīno hoti, evaṃ **anāvilasaṅkappo**, sukhasa ca pahānā...pe... catuttham jhānaṃ upasampajja viharati evaṃ **suvimuttacitto** hoti. Rāgo pahīno ucchinnamūlo...pe... anuppādadammati pajānāti, doso, moho anuppādadammati pajānāti, evaṃ **suvimuttapaṇṇoti**.

“Thānāthānaṃ vipākaṅca, ṇāṇaṃ sabbatthagāminim;
Anekadhātuyo lokam, adhimuttiṅca paṇinaṃ.

“Jānāti indriyānaṅca, paropariyataṃ muni;
Jhānādisaṅkilesādi-ṇāṇaṃ vijjattayaṃ tathā”ti. –

Imāni **dasa balāni**. **Asekkhaṅgāni** nāma asekkhā sammādiṭṭhi...pe... asekkhavimutti asekkhavimuttiñāṇadassananti. Tattha dasamaṃ asekkham. Etehi dasahi cupeto pāramīhīti porāṇā.

Bimbisārasamāgamakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Sāriputtamoggallānapabbajjākathāvaṇṇanā

60. Kiṃ kāhasīti kiṃ kāhati. “Kiṃ karoti, kiṃ karosī”ti vā byañjanaṃ bahuṃ vatvāti attho. **Paṭipādentoti** nigamento. “Paccabyathā, paccabyatha”ntipi paṭhanti. **Kappanahutehīti** ettha dasakānaṃ sataṃ sahasaṃ, sahasānaṃ sataṃ satahasaṃ, satahasānaṃ sataṃ koṭi, koṭisatasahasānaṃ sataṃ pakoṭi, pakoṭisatasahasānaṃ sataṃ koṭipakoṭi, koṭipakoṭisatasahasānaṃ sataṃ nahutanti veditabbam. **Kappanahutehīti** evamanusārato abbatātaṃ nāmāti khandhakabhāṅgānaṃ pāṭhoti.

63. “Kulacchedāyā”ti pāṭho, kulupacchedāyāti attho. Manussā “dhammena kira samaṇā sakyaputtiyā nayanti, nādhammenā”ti na puna codesunti evaṃ pāṭhasena sambandho kātabbo.

Ettāvātā thero nidānaṃ niṭṭhapesīti veditabbam. Honti cettha –

“Yaṃ dhammasenāpati ettha mūla-
Ganthassa siddhikkamadassanena;
Nidānaniṭṭhānamakamsu dhamma-
Saṅgāhakā te vinayakkamaṅṅhū.

“Nidānalīnatthapadānameva,
Nidāniṭṭhānamidaṃ viditvā;
Ito paraṃ ce vinayatthayutta-
Padāni vīmaṃsanaṃeva ñeyya”nti.

Sāriputtamoggallānapabbajjākathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Upajjhāyavattakathāvaṇṇanā

64. Buddhupajjhāyakānaṃ itaresaṃ ehibhikkhūnaṃ nivāsanapārūpanakappato nesaṃ visuṃ visuṃ sadisattā “**dunnivatthā duppārūtā anākappasampannā**”ti vuttā. Na kevalaṅca itthambhūtā piṇḍāya caranti, apica manussānaṃ bhuñjamānaṃ uparītiādi. Manussā ujjhāyanti pipāsāsahanato, itaresaṃ ākappasampattiyaṃ passanattā ca.

65. Kena ko upajjhāyo gahetabboti? “Tadā so yassa santike pabbājito, etarahi yassa santike upasampadāpekkho hoti. Upajjhāyena ca sādhiṭi sampaṭicchanaṃ sandhāyā”ti kehici likhitaṃ. Taṃ te evaṃ jānanti “upajjhāyena ‘sāhū’tiādīnā sampaṭicchite saddhivihārikassa ‘sādhu suṭṭhu sampaṭicchāmī’ti vacanaṃ kevalaṃ bhikkhūhi āciṇṇameva, na katthaci dissati, tasmā vināpi tena upajjhāyo gahitova hoti”ti. Tattha **sāhūti** sādhiṭi vuttaṃ hoti. **Lahūti** lahu, tvaṃ mama na bhāriyosīti vuttaṃ hoti. **Opāyikanti** upāyapaṭisaṃyuttaṃ, iminā upāyena tvaṃ me ito paṭṭhāya bhāro jātosīti attho. **Patirūpanti** anurūpaṃ te upajjhāyaggahaṇanti attho.

66. **Tādisameva** mukhadhovanodakaṃ utumhi ekasabhāgeti. **Ito paṭṭhāyāti** “na upajjhāyassa bhaṇamānassā”ti ettha vuttana-kārato paṭṭhāya. Tena “nātidūre gantabbaṃ, nāccāsanne gantabba”nti ettha vuttana-kārena anāpattīti dīpetīti eke. Sacittakā ayaṃ āpatti, udāhu acittakā? Anādariyapaccayattā sacittakā. Anādariyapaccayattā kathaṃ paññāyatīti ce? Anādariyapaccayehi saṅgahitanti. Pātimokkhuddese sekhiyānaṃ gaṇaparicchedākaraṇaṃhi khandhakapariyāpannāpattiyā saṅgahaṇatthaṃ. Idaṃ pana lakkhaṇaṃ cāritteyeva vedittabbaṃ, na vāritte akappiyamaṃsakhādānādiāpattīnaṃ acittakattā. Khandhakavārittānaṃ tehi saṅgaho, sekhiyavāritteyeva acittakehi sūpodanaviññattipaccayādhiṭi ācariyo. Yattha yattha **na**-kārena paṭisedho karīyati, kiṃ sabbattha dukkaṭāpattīti? Āma. Yattha aṭṭhakathāya nayo na dassito, tattha sabbattha. Parato hi **aṭṭhakathāyaṃ** “sace pana kāḷavaṇṇakatā vā sudhābaddhā vā hoti nirajamattikā, tathārūpāya bhūmiyā ṭhapetuṃ vaṭṭati”tiādīnā nayo nayo dassito.

Etthāha – yasmā **pāliyaṃ**yeva “sace upajjhāyassa anabhirati uppannā hoti, diṭṭhigataṃ uppannaṃ hoti”ti (mahāva. 66) bhagavato vacanavasena aṭṭhakathāyaṃ vuttanaṃ yuttoti dassetuṃ “nātidūre nāccāsanne”ti ettha ko bhagavato vacanalesoti? Vuccate – “paṭhamataraṃ āgantvā āsanaṃ paññāpetabba”ntiādīni vadanti desaniyamanato. Upajjhāyena anumataṃyeva paṭhamagamananti ce? Na, asiddhattā, siddhepi yathāvuttanayasiddhito ca. Na hi vārittassa anumati anāpattikarā hoti, evaṃ santepi vicāretvā gahetabbaṃ. **Koṭṭhakanti** dvāraṃkoṭṭhakaṃ. Na nissajjitabbaṃ, na nidahitabbaṃ vā.

Upajjhāyavattakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Nasammāvattanādikathāvaṇṇanā

68. **Adhimattaṃ gehassitapemaṃ na hotīti** ettha gehassitapemaṃ na akusalamicceva daṭṭhabbaṃ khīṇāsavānampi sādharāṇattā imassa lakkhaṇassa. Na khīṇāsavānaṃ asamāvattanābhāvatoṭi ce? Na, tesam na paṇāmetabbaṃ taṃsamannāgamanaṃsiddhito, tasmā “mamesa bhāro”ti mamattakaraṇaṃ tattha pemanti vedittabbaṃ. “Eko vattasampanno...pe... tesam anāpattīti ettha viya sace eko vattasampanno bhikkhu ‘bhante, tumhe apposukkā hotha, ahaṃ tumhākaṃ saddhivihārikaṃ, antevāsikaṃ vā gilānaṃ vā upaṭṭhahissāmi, ovaditabbaṃ ovadissāmi, iti karaṇīyesu usukkaṃ āpaṭṭhissāmi”ti vadati, te evāsaddhivihārikādayo ‘bhante, tumheva kevalaṃ apposukkā hothā’ti vadanti, vattaṃ vā na sādiyanti, tato paṭṭhāya ācariyupajjhāyānaṃ anāpattīti vuttaṃ.

Nasammāvattanādikathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Rādhabrāhmaṇavattukathāvaṇṇanā

73. **“Pūtimuttanti** muttaṃ pūtikāyo viyā”ti vatvāpi “pūtibhāvena muttaṃ paṭinissaṭṭhaṃ bhesajjaṃ pūtimuttābhesajja”nti likhitaṃ. Sabbattha itthannāmoti ekova na-kāro hoti.

Rādhabrāhmaṇavattukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Ācariyavattakathāvaṇṇanā

76. “Āyasmato nissāya vacchāmī”ti vuttaṃ. “Āyasmato ovādaṃ nissāya vasāmī”ti pāṭhasavasena vedittabā. **Nissāyāti** vā nissayā, nissayenāti vuttaṃ hoti. **Āyasmato**ti vā upayogathe sāmivacanaṃ.

Ācariyavattakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Nissayaṭṭhipassaddhikathāvaṇṇanā

83. **Disaṃ gatoti** tattha dhuranikkhattavāso hutvā tirogāmaṃ gato. **Yattha nissayo labbhati, tattha gantabbanti** etthāpi upajjhāye vuttanayeneva “katipāhena gamissāmī”ti gamane cesa ussāho rakkhati. **Mā idha paṭikkamīti** mā idha gaccha. **Sabhāgā** nāma upajjhāyassa sissā. Tattha nissayaṃ gahetvā. Yadi evaṃ ko visesoti ce? Tena idaṃ vuccati “appeva nāma khameyyā”ti. **Vasitūṃ vaṭṭatīti** upajjhāyena pariccattattā upajjhāyasamodhānaṃ niratthakanti attho. Sace upajjhāyo cirena anuggahetukāmo hoti, tato paṭṭhāya upajjhāyova nissayo. Upajjhāyo ce alajjī hoti, saddhivihārikena anekakkhattuṃ vāretvā aviramantaṃ upajjhāyaṃ pahāya vināpi nissayaṇāmanena aññassa santike nissayaṃ gahetvā vasitabbaṃ. Upajjhāyassa ce līṅgaṃ parivattati, ekadivasampi na rakkhati. Pakkhapaṇḍako ce hoti, nissayaṭṭhiko ce “upajjhāyassa sukkaṃpakkhaṃ āgamehī”ti vadati, sayameva vā āgacchati, vaṭṭati. Upajjhāyo ce ukkhepaniyakammakato hoti, nānāsaṃvāsakabhūmiyaṃ ṭhitattā nissayo ṭṭhipassambhati. Sammāvattantaṃ pana passitvā kammapaṭṭhipassaddhiṃ āgametuṃ labhati. Mānattācārī ce hoti, abbhānaṃ āgametabbaṃ. Dīghaṃ ce parivāsaṃ carati, aññassa santike nissayo gahetabbo, upajjhāyasamodhānaṃ appamaṇaṃ. Parivāsamānattācārīnā hi na nissayo dātabbo. Yaṃ pana **pārivāsikakkhandhakathāyaṃ** vuttaṃ “saddhivihārikānampi sādiyantassa dukkaṭamevā”tiādī (cūḷava. aṭṭha. 75), taṃ yathāvuttamatthaṃ sādheti eva. Yaṃ pana vuttaṃ “sace saddhāpabbajitā kulaputtā ‘tumhe, bhante, vinayakammamattaṃ karoṭhā’”ti vatvā vattaṃ karontiyeva, gāmapavesanaṃ āpucchantiyeva, taṃ vāritakālo paṭṭhāya anāpattīti. Taṃ vattasādiyanapaccayā dukkaṭābhāvamattāpanatthaṃ, saddhivihārikānaṃ sāpekhatthaṃ vā sandhāya vuttanti vedittabbaṃ. Tasmā te ce upajjhāyena vāritānurūpameva paṭipajjanti, nissayo tesam paṭṭhipassaddhoti siddhaṃ hoti.

Dve leḍḍupāte atikkamivā nivattatī “ettavatā disāpakkanto nāma hoti, tasmā antevāsike anikkhattadhurepi nissayo paṭippassambhāti. Ācariyupajjhāyā dve leḍḍupāte anatikkamma leḍḍupātvayabbhantare tīrovihārepi parikkhitte, aparikkhitte vā vasitūṃ vaṭṭatī”ti likhitam. Aparikkhitteyevāti no takkoti ācariyo, ettha pana aparikkhittassa parikkhepārahaṭṭhānato vimutte aññasimīṃ vihāre vasantīti adhippāyo. **Vihāroti** cettha “tādisassa vihārassa ante ṭhitā ekā kuṭikā adhippetāti **upatissatthero**”ti vuttam. Tattha “sace ubhopi ācariyantevāsikā kenaci...pe... nissayo na paṭippassambhatī”ti iminā sāmāññato vuttena aṭṭhakathāvacanena **dhammasiritttheravādo** sameti. **Aparikkhitte vāti** dvinnam leḍḍupātānam anto parikkhitto vā hoti aparikkhitto vā. “Bahisīma”nti ca vuttattā antovihārasīmāyā dve leḍḍupāte atikkamivāpi vasitūṃ vaṭṭatīti siddhattā pana **upatissattheravādo** na sameti. Ekāvāse hi parikkhitte vā aparikkhitte vā antamaso antotiojanepi vasato nissayo na paṭippassambhāti. So ca upacārasīmāya paricchinnō, sā ca upacārasīmā parikkhittassa vihārassa parikkhepena aparikkhittassa parikkhepārahaṭṭhānena paricchinnō ekāvāso.

Uposathakkhandhake ekāvāsavimatiyāṃ sīmāya anuññātattāti ce? Na, cīvarakkhandhakaṭṭhakathāya vicāritattā. Yathāha “sīmatṭhakasaṅgho bhājetvā gaṇhātū”ti (mahāva. aṭṭha. 379). Katarasīmāya bhājetabbam? **Mahāsvatthero** kirāha “avippavāsasīmāyā”ti. Tato nam āhamso “avippavāsasīmā nāma tīyojanāpi hoti, evam sante tīyojane ṭhitā lābham gaṇhissanti, tīyojane ṭhatvā āgantukavattam pūretvā āramam pavisitabbam bhavissati, gamiko tīyojanam gantvā senāsanam āpucchissati, nissayaṭṭippannassa tīyojanātikame nissayo paṭippassambhissati, pārivāsikena tīyojanam atikkamivā aruṇam utṭhāpetabbam bhavissati, bhikkhuniyā tīyojane ṭhatvā āramappavesanā āpucchitabbā bhavissati, sabbametam upacārasīmāparicchavedavasena kāmūṃ vaṭṭatīti. Tasmā antupacārasīmāya leḍḍupātvayam atikkamivāpi vasato nissayo tīyojanātikame nissayo na paṭippassambhatīti siddham. Kāmañcettha upacārasīmāya tīyojanappamāñāya, atīrekāya vā yathāvuttadosappasaṅgo siyāti. Sā hi āvāsesu vaḍḍhantesu vaḍḍhati, pariḥāyantesu pariḥāyatīti vuttattā, tasmā tādisassa vihārassa ante ṭhitā ekā kuṭi vihāroti idhādhīpetā. Sāpi tasseva vihārassa kuṭikāva hotīti katvā so āvāso hoti. Nānāvāso eva ce adhippeto, “ante ṭhitā kuṭikā”ti na vattabbam. Dvinnam leḍḍupātānam abbhantare pana aparikkhitte nānāvāse nissayo na paṭippassambhatīti yvāyam “no takko”ti vutto, so tādisa nānāvāse senāsanaggāhassa apaṭippassaddhinayena vutto. Senāsanaggāho hi “gahaṇena gahaṇam ālayo paṭippassambhatī”ti lakkhaṇattā itarattā paṭippassambhāti. Tatrāyam **pāḷi** “tena kho pana samayena āyasmā upanando sakyaputto eko dvīsu āvāsesu vassam vasi...pe... detha, bhikkhave, moghapurisassa ekādhīpāya”nti (mahāva. 364). **Aṭṭhakathāyañcassa** evam vuttam “idañca nānālābhehi nānūpacārehi ekasīmāvihārehi kathitam, nānāsīmāvihāre pana senāsanaggāho paṭippassambhatī”ti (mahāva. aṭṭha. 364). Aparikkhitā nānāvāsā ekūpacārasāṅkhyam gacchanti. Parikkhitāñca ekūpacāram aparikkhittasāṅkhyam gacchati. Ettavatā leḍḍupātvayabbhantare aparikkhitte aññasimīṃ vihāre vasato nissayo pana na paṭippassambhāti, parikkhitte paṭippassambhāti evāti ayamatto sādhitoti. Etthāha – dve leḍḍupāte atikkamivā satopi nissayo na paṭippassambhāti. Vuttañhi **nissaggiyāṭṭhakathāyam** “sace gacchantānamyeva asampattesu daharesu aruṇam ugacchati, cīvaram nissaggiyam hoti, nissayo pana na paṭippassambhatī”ti (pārā. aṭṭha. 2.495)? Vuccate – tam upajjhāyena samāgame saussāhatāya vuttam. Idha dhuvavāsam sandhāya, tasmā aññamaññam na vilomenti. Keci pana “dve leḍḍupātānam atikkamātī idam devasikam ārocetvā vasanavasena vutta”nti vadanti, tam tesam matimattamevāti mama takko. Devasikam ārocetvā vatthabbanti hi neva pāḷiyam na aṭṭhakathāyam dissati, tañca pana apakataññūhi āciṇṇanti veditabbam.

Nissayaṭṭippassaddhikathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Upasampādetabbapañcakakathāvaṇṇanā

84. Na asekkhena silakkhandhenātiādi “attānameva paṭhamam, patirūpe nivesaye”ti (dha. pa. 158) vacanavasena vuttam, na āpattiāṅgavasena. Nīlasamāyogato nīlam viya vuttam “**asekkhena vimuttīñāpadassanakkhandhenā**”ti. Adhisīle silāvipanno nāma āpajjitvā avuttāhito.

Upasampādetabbapañcakakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Aññatitthiyapubbavattukathāvaṇṇanā

86. Yo so aññatitthiyapubboti ettha dve atthavikappā – tassa pasūrasa bhikkhubhāvam sandhāya aññatitthiyapubbo, so bhikkhu tamyeva tiṭṭhāyatanam saṅkamīti ayameko attho. Evam tiṭṭhiyapakkantako puna gīhivesena āgato aññatitthiyapubbo, so āgato na upasampādetabboti ayameko attho. Tam aññatitthiyapakkantakam ṭhapetvā “yo so, bhikkhave, aññatitthiyapubbo”ti ettha na gīhivesadhāraṇova pubbasaddena vutto, kintu tasmim attano yathāsamādinnaṭṭhiyavese ṭhitopi. Diṭṭhivasena atitthiyabhūtattā atitthiyapubbo, so panāgato vibbhanto āgacchati, tassa parivāsadanākkiccam natthi. Kim imassa aññatitthiyapubbassa bhikkhavesam gahetvā saraṇagamanena sāmaṇerapabbajjā jātā, na jātāti? Kiñcettha yadi jātā, “yo so, bhikkhave, aññopi aññatitthiyapubbo imasmim dhammavinaye ākaṅkhati pabbajjam, ākaṅkhati upasampadam, tassa cattāro māse parivāso dātabbo”ti (mahāva. 86) vacanam virujjhati. Atha na jātā, parivāsakammavācāya pabbajjāya aparāmasanam virujjhati. Tattha **mahāvihāravāsino** “sāmaṇerasseva sato parivāso dātabbo”ti vadanti. Itare tathā na vadanti. Te hi “evam ārādhako kho bhikkhave aññatitthiyapubbo āgato upasampādetabbo”ti (mahāva. 87) suttapadam pariharitabbam, pure ca pacchā ca “aññatitthiyapubbo”ti vacanasāmāññato na sāmaṇero jātoti ce, yadi evam apabbājetvāya upasampādetabboti āpajjati. Tato ca sabbapaṭhamam vuttasuttam virujjhati. “Tiṭṭhāyatanam saṅkanto”ti pāṭhopi na sundaram. Pāṇātipātādisu aññataram sace bhindati, cattāro māse paripūṇepi puna paripūretabbam viya dissati. Vuttampi tassa samvaram bhikkhukaraṇatthāya anuññātattā sīle vattabbam natthi”ti vadanti, vicāretvā gahetabbam. Saraṇāni sace bhijjanti sāmaṇerasseva.

Aññatitthiyapubbavattukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Pañcābhavattukathāvaṇṇanā

88. Nakhapitṭhīti cūḷāṅgulinakhapitṭhī adhippetā. “Paṭicchane nakhapitṭhito mahantampi vaṭṭati, evam sesesupī”ti keci vadanti, tam aṭṭhakathāya na sameti viya. **Padumakaṇṇikāpi** āruḷhe rattapadumavaṇṇacitram.

Pañcābādhavattukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Coravatthukathāvaṇṇanā

91-2. Dhammasāmīti yasmā sayamaṃ dhammasāmī, tasmā bhikkhūhi apabbājetabbakampi coramaṃ aṅgulimālaṃ pabbājetvā āyatimaṃ evamāhāti attho. **Pāḷipotthakesu** “kharabhedako”tiṃ likhitaṃ. **Sannisināsūti** vūpasantaṃsu.

Coravatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Iṇāyikadāsavattukathāvaṇṇanā

96. Passa me pattacīvaramattaṃ, ahaṃ idaṃ dassāmīti sāmīci, yato natthi āpatti. **Upaḍḍhupaḍḍhanti** thokaṃ thokaṃ.

97. Desacārittanti sāvanapaṇṇāropanādi taṃ taṃ desacārittaṃ. “Devadāsiputte vaṭṭatī”ti likhitaṃ. “Ārāmikaṃ ce pabbājetukāmo, aññamekaṃ datvā pabbājetabba”nti vuttaṃ. Mahāpacarivādassa ayamīdha adhippāyo. “Bhikkhusaṅghassa ārāmike demā”ti dinnatā na te tesamaṃ dāsā. “Ārāmiko ca neva dāso na bhujissoti vattabato na dāso”ti likhitaṃ. Takkāsīñcanaṃ sīhaḷadīpe cārittaṃ. Te ca pabbājetabbā saṅghassārāmikattā. Nissāmikaṃ dāsaṃ attanāpi bhujissaṃ kātuṃ labhati. “Dāsassa pabbajitvā attano sāmike disvā palāyantassa āpatti natthīti vadantī”ti ca likhitaṃ. Attano vā dāso assa bhikkhunoti attho. Nissāmikassa dāsassa rājā sāmī, tasmā rājānaṃ vā tasmaṃ gāme manusse vā āpucchitvā pabbājetabboti eke. “Bhujissaṃ katvā”ti likhitaṃ. Tassa parihāraṃ bhaṇanti “yathā bhujisso hoti, tathā kattabbo”ti. Evaṃ saṅkappena vatvā “payojanaṃ natthī”ti kehici likhitaṃ. **Bhujissaṃ kātumeva vaṭṭatīti** “sace passanti, anubandhissanti”ti vuttaṃ. Āpatti natthi. “**Asuddhā kira metipi** taṃ sandhāyeva vutta”nti vadanti.

Iṇāyikadāsavattukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Kammārabhaṇḍuvattukathāvaṇṇanā

98. Kammārabhaṇḍūti ettha dārako cūḷamattaṃ ṭhapetvā āgacchati, tasmā āpucchitumaṃ labhati. Tañce so vā añño vā avaharati, doso natthi. “Kesamassuorohanaṃ akatvā asatiyā saraṇāni datvā pabbājeti, ruhatevā”ti vadanti.

101-3. Ettha kule. “Ubhayāni kho panassa...pe... anubyañjanasoti sabbopāyamaṃ pabhedo **mātikāṭṭhakathāyamaṃ** ñāto hoti”ti ca “āpattimaṃ jānātīti pāṭhe avattamānēpi idaṃ nāma katvā idaṃ āpajjatīti jānāti ce, vaṭṭatī”ti ca likhitaṃ. “Tañca kho tato pubbe pāṭhe paguṇe kateti gaheṭṭabbaṃ, ācariyupajjhāyānampi eseva nayo”ti vuttaṃ.

Kammārabhaṇḍuvattukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Rāhulavattukathāvaṇṇanā

105. “Aṅgārino dāni dumā bhadante”tiādīhi (theragā. 527) **saṭṭhimattāhi**. Dassehi iti maṃ āṇāpesi. Ettha iti-saddo āharitabbo. **Pokkharavassanti** pokkharapattavaṇṇamaṃ udakaṃ, tamhi vassante temitukāmāva tementi. **Uphāsato paṭṭhāyāti** muddhato paṭṭhāya.

“Siniddhanīlamudukuñcitakeso,
Sūriyanimalatalābhinalāṭo;
Yuttatuṅgamudukāyatanāso,
Raṃsijālavitato narasīho”ti. (apa. aṭṭha. 1.santikenidānakathā; jā. aṭṭha. 1.santikenidānakathā) –

Ādigāthāhi. Atha vā –

“Cakkavaraṅkitarattasupādo,
Lakkhaṇamaṇḍitaāyatapaṇhi;
Cāmarachattavibhūsitapādo,
Esa hi tuyha pitā narasīho.

“Sakyakumāravarō sukhumālo,
Lakkhaṇacittikapuṇṇasarīro;
Lokahitāya gato naravīro,
Esa hi tuyha pitā narasīho.

“Puṇṇasaṅkanibho mukhavaṇṇo,
Devanarāna piyo naranāgo;
Mattaḡajindavilāsitaḡāmī,
Esa hi tuyha pitā narasīho.

“Khattiyasambhavaaggakulīno,
Devamanussanamassitapādo;
Sīlasamādhipatīṭṭhitacitto,
Esa hi tuyha pitā narasīho.

“Āyatayuttasusanṭhitanāso,
Gopakhumo abhinīlasunetto;
Indadhanū abhinīlabhamūko,
Esa hi tuyha pitā narasīho.

“Vaṭṭasuvattasusanṭhitagīvo,
Sīhahanū migarājasarīro;
Kañcanasucchaviuttamavaṇṇo,
Esa hi tuyha pitā narasīho.

“Suddhasugambhīramañjusaghoso,
Hiṅgulabaddhasurattasujivho;
Vīsati vīsati setasudanto,
Esa hi tuyha pitā narasīho.

“Añjanavaṇṇasunīlasukeso,
Kañcanaṭṭavisuddhanalāṭo;
Osadhipaṇḍarasuddhasuṇṇo,
Esa hi tuyha pitā narasīho.

“Gacchatinīlpathe viya cando,
Tāraṅāparivethitarūpo;
Sāvakamaññhagato samañṇo,
Esa hi tuyha pitā narasīho”ti. (jā. aṭṭha. 1.santikenidānakathā) –

Imāhi.

Uddiṭṭheti evaṃ caritabbanti attano, “uttiṭṭhe”ti dhammapadapāṭho. **Dhammanti** sapadānacārikavattaṃ. Anesanaṃ vajjetvā sucariṭaṃ care.

Kesavissajjananti pañcasikhākāraṃ vajjetvā ekasikhākāraṃ. **Paṭṭabandhoti** ettha **paṭṭoti** tasmim kule āciṅṇo alaṅkāraviseso. **Ghamaṅgalanti** gharamaho. **Chattamaṅgalanti** yuvarājachattapaṭṭi. **Vaṭṭānugantanti** kilesavaṭṭānugataṃ. Vighātapaccayattā **savighātakaṃ**. Thero rādhaṃ brāhmaṇaṃ pubbe pabbajitvā kasmā idāni “kathāhaṃ, bhante, rāhulaṃ pabbājemī”ti āhāti ce? Tattha upasampadapaṭṭikkhepo adhippeto, tasmā “bhagavā upasampadameva paṭikkhipi, idāni anāgate saṃsayāpanayanādhippāyo bhagavā”ti ñatvā āha. Cittasamuṭṭhānarūpavasena “**aṭṭhimiññaṃ āhacca**”ti vuttaṃ kira. Buddhānaṃ, cakkavattīnaṃca byattādivasena nānattaṃ veditabbaṃ, aññathā nandādayopi pabbajitvā buddhā siyūṃ “sace pabbajati, buddho hotī”ti vacanato.

Pesetvā dassetuṃ vaṭṭati, āpucchissamāti pabbājetuṃ vaṭṭattī ca idaṃ yasmā videsappatto nāma lokasaṅketenāpi mātāpituvāsato mutto serivihārīti vuccati, tasmāssa te asantapakke ṭhitā viya hontīti katvā “na tassa pabbajjācariye vā appasādaṃ karontī”ti evaṃ vuttaṃ naṭṭhameva. Pabbajitā samagatikāti lokavohāro. Teneva cettha dukkhappattādinā desantaragamanaṃca samagatikāṃ kataṃ. **Videsaṃ gantvāti** cettha **videso** nāma mātāpituvāsato aññāso deso, na uppattidesato. Byañjanattho eva ce pamāṇaṃ, na yutti. Matamātāpitikopi na pabbājetabboti āpajjati, tasmā anuppattabbaṭṭhāne ṭhitehiyeva mātāpitūhi ananuññāto putto na pabbājetabboti evamidhādhippāyo veditabbo, aññathā pāṭiyā virujjheyya, āpattiṭṭhānassa ca sīthilakaraṇaṃ aṭṭhakathāya na yujjati. Idaṃ tva evaṃ hotu. “vihāraṃ vā jhāpemi”tiādinayo kathaṃ na virujjhatīti ce? Attaparūpaddavappasaṅgabhayena avasena pabbajitattā, puttarakkhaṇatthaṃ pabbajitattā ca. Evañhi satī sayameva so attanā pabbajito hotī, na kenaci upalāpetvā pabbajito. “**Puttapemaṃ** vā puttarakkhe piyo hotī”ti nidānānulomato na virujjhati.

Rāhulavatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Sikkhāpadadaṇḍakammavatthukathāvaṇṇanā

107. Attano pariveṇācāti puggalikaṃ. **Mukhadvārikanti** mukhadvārena bhuñjītabbaṃ. Tattha niyojitabbaṃ, tassa āvaraṇaṃ nivāraṇaṃ karontī. Atha vā “anuññāmi, bhikkhave, āvaraṇaṃ kātu”nti yaṃ āvaraṇaṃ anuññātaṃ, taṃ āvaraṇaṃ mukhadvārikaṃ āhāraṃ karontīti adhippāyo.

Sikkhāpadadaṇḍakammavatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Anāpucchāvaraṇavatthuādikathāvaṇṇanā

108. Parassa dussīlabhikkhussapīti attho. Keci “dussīlabhikkhūpī”ti likhanti, taṃ na sundaraṃ. Porāṇā pana “yāvattiyam vuccamāno ce na oramati, saṅghaṃ apaloketvā nāsetabbo, puna pabbajjāṃ yācamānopi apaloketvā pabbājetabbo”ti vadanti. **Bhikkhūnaṃ upasampadakammavācādisanti** ettha “yathā upasampanno sikkhaṃ paccakkhāya yathānivattapārutova hutvā pacchā upasampanno pubbe attano navakatarassa samānavassikassa puna vandanādīni karotī, evaṃ sāmaṇeropi puna gahitasaraṇo tato pubbe attano navakatarassa samānavassikassa sāmaṇerassa puna vandanādīni karotī. Liṅgaṃ panettha vuḍḍhatarabhāvaṃ na sādhetīti vuttaṃ hotī”ti vuttaṃ. Vikālabhojanaṃ sāmaṇerānaṃ vītikamevāti eke. “Accayo maṃ, bhante, accāgamā”tiādinā nayena accayaṃ desāpetabbo. “Diṭṭhiyā anissajjanena ‘tvaṃ, sāmaṇera, gacchā’ti vuttēyeva pārājiko hotī”ti vuttaṃ, “yāvattiyanti vuttattā

buddhādīnam avaññabhāsitamattena ca dīṭṭhiggaḥitamattena ca saraṇāni na bhijjantīti vuttaṃ hotī”ti vadanti. Evaṃ sante pāṇātipātādīṃ karontassāpi taṃ sambhotīti mama takko. “Nissīlassa puna nāsanā vuttā”ti ca keci vadanti, taṃ yuttaṃ viya. Na hi bhagavā sīlavantassa līnganāsanam anujānātīti vicāretabbaṃ, bhikkhunidūsakāpadesena bhābbābhābbe saṅgaṇhātīti porāṇa. “**Pabbajjampi na labhatīti** yathā cettha ayamatto dassito, tathā ‘paṇḍako, bhikkhave, anupasampanno na upasampādetabbo, upasampanno nāsetabbo’ti (mahāva. 109) ādinā nayena vuttānampi pabbajjamaṃ natthīti dīpitaṃ hoti. Na hi idaṃ thānaṃ thapetvā tesam pabbajjāya vāritaṭṭhānaṃ atthi. ‘Bhikkhunidūsako, bhikkhave, anupasampanno na upasampādetabbo, upasampanno nāsetabbo’ti (mahāva. 114) vuttanapi samānattā tassa pabbajjā viya tesampi pabbajjā vāritāva hotīti dassetuṃ puna bhikkhunidūsakoti gahitanti apare”ti vuttaṃ. Kiṃ iminā? Nanu **aṭṭhakathāyamaṃ** vuttaṃ “yassa cettha pabbajjā vāritā, taṃ sandhāya idaṃ vuttaṃ anupasampanno na upasampādetabbo, upasampanno nāsetabbo”ti.

Anāpucchāvaraṇavattthuādīkathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Paṇḍakavattthukathāvaṇṇanā

109. Opakkamikapaṇḍakassa hīnaṅgattā apabbajitassa pabbajjā vāritā, pabbajitassa upasampadā na kātabbā. Pubbe upasampannassa ce upacaraṇam atthi, na nāsanā kātabbāti no takkoti ācariyo. Chinnaṅgajāto na paṇḍako. Pañcasu napuṃsakapaṇḍakova abhāvako. Itare cattāro sabhāvākāti veditabbā. Bhāvo pana tesam paṇḍako hoti. Ete cattāropi kira purisāvāti eke. Itthīpi pakkhapaṇḍakī hotīti eke. Upakkame kate paṇḍakabhāvo avassaṃ hoti, tasmā pabbajjamaṃ na labhati. “Yadī pana kassaci na hoti, pabbajjā na vāritāti vinicchayaṃ vadantī”ti vuttaṃ.

“**Pabbajjā vāritāti** apaṇḍakapakkhe pabbājetvā paṇḍakapakkhe nāsetabboti adhippāyo”ti likhitaṃ. **Porāṇagaṇṭhipade** pana māsapāṇḍakalekhaṇḍakehi saha satta paṇḍakā vuttā. Tattha **lekhaṇḍako** nāma kira mantavasena upahataḷḷo. Tattha “opakkamikalekhaṇḍakā pabbajitā na nāsetabbā. Yo pabbājeti, tassa dukkaṭa”nti ca vuttaṃ.

Paṇḍakavattthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Theyyasamvāsakavattthukathāvaṇṇanā

110. Theyyasamvāsakoti ettha kiñcāpi byañjanatthavasena samvāsathenakova theyyasamvāsakoti paññāyati, atha kho tayo theyyasamvāsakā. **Samvāsoti** cettha na ekakammādiko samvāso, kintu bhikkhuvassagaṇanādiko kiriyabhedo idha samvāso nāma. Imañhi sakkā theyyāya kātuṃ, netarantī aṭṭhakathāya adhippāyo. Videsam gantvā pabbajitehi pucchite “dasavasso”tiādīṃ bhaṇantassa doso. Gihīnaṃ vutte doso natthīti keci. Rājabhayādīhi gahitalīngānaṃ “gihī maṃ samaṇoti jānātū”ti vañcanacitte satipi bhikkhūnaṃ vañcetukāmatāya, tehi samvasitukāmatāya ca abhāvā doso na jāto. “**Sabbapāsāṇḍiyabhattānīti** vihāraṃ āgantvā saṅghikaṃ gaṇhantassa samvāsaṃ pariharitūṃ dukkaraṃ, tasmā vutta”nti ca likhitaṃ. “Sūpasampanno”ti vuttattā gahaṭṭhampi sace upasampādentī, sūpasampannotī āpannaṃ, “anupasampannakāleyevā”ti iminā sace upasampannakāle suṇāti, sūpasampanno eva anārocentopīti dasseti. **Andhakathāyamaṃ, porāṇagaṇṭhipadesu** ca dussīlabhikkhu “theyyasamvāsako”ti vutto “theyyāya vo, bhikkhave, raṭṭhapiṇḍo bhutto”ti (pārā. 195) iminā kira pariyaṇenāti veditabbam. Tenevāha “**taṃ na gahetabba**”nti. “Mahāpeḷādīsū”ti etena gihīsantakaṃ dassitaṃ.

Sayaṃ sāmaṇerova kūṭavassāni gaṇetvā gaṇhanto pārājiko hoti, theyyasamvāsako pana na hoti, tathā bhikkhupi, so pana bhaṇḍagghena kāretabboti iminā adhippāyena “**sayaṃ sāmaṇerovā**”tiādī vuttaṃ. Ayaṃ pana theyyasamvāsako nāma yasmā pabbajitova hoti, nāpabbajito, tasmā “theyyasamvāsako, bhikkhave, apabbajito na pabbājetabbo, pabbajito nāsetabbo”ti vuttaṃ na sakkāti katvā imassa vasena paṇḍakato paṭṭhāya “anupasampanno na upasampādetabbo”tiādīnaṃ pālī thapitā, na upasampadāmatasseva abhābbattā ekādasanampi nesam pabbajjārahābhāvappasaṅgato. Apica anīṭṭhadosappasaṅgato tathā eva pālī thapitā. Yasmā tīthiyapakkamaṇaṃ, saṅghabhedanañca upasampannasseva hoti, nānupasampannassa, so duvidhopi pabbajitova hoti, nāpabbajito, tasmā “tīthiyapakkantako, bhikkhave, apabbajito na pabbājetabbo”tiādīpālīyā sati te ubhopi apabbājetabbā hotīti anīṭṭhappasaṅgo āpajjati. Tisu pana theyyasamvāsakesu sāmaṇerālayamaṃ karonto līngatthenako, upasampannālayamaṃ karonto samvāsathenako, ubhayatthenako ca. Na hi sāmaṇerasamvāso idha samvāso nāma, teneva **aṭṭhakathāyamaṃ** “bhikkhuvassagaṇanādiko hi sabbopi kiriyabhedo imasmīṃ atthe samvāso”ti vuttanti eke. Yathāvuddhaṃ vandanaśādiyanāsanapaṭibāhanānaṃ sāmaṇerasamvāsasāmaññato nevāti ācariyo.

Theyyasamvāsakavattthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Tīthiyapakkantakathāvaṇṇanā

Tīthiyapakkantako, bhikkhavitiādī attano nidānabhūte **pasūravattthusmiṃ** eva vattabbaṃ samānampi tattha vāritaadhikārābhāvā abhābbā. Idheva theyyasamvāsakena vinā sambhavato vutto. Tattha “atha kho na pabbājetabbopi”ti idheva vacanaṃ pasūrasa upasampadāya eva yācanicchāya dassanena, “so āgato na upasampādetabbo”ti bhagavato upasampadāmatappaṭisedhanena ca pabbajjānumatidosappasaṅgabhayāti veditabbam. Tesam līnge ādinnaṃmatte laddhiyā gahitāyapi aggahitāyapi tīthiyapakkantako hoti, avandanīyasseva naggalīngassa seṭṭhabhāvaṃ vā upagacchati, na muccati, ettha “padavāre dukkaṭaṃ, ājīvako bhavissanti visamacittavasena gatattā naggio hutvā na gamanēnā”ti vadanti. Ubhinnaṃpi vasena yuttanti mama takko. **Tāva naṃ laddhi rakkhati** asampaṭicchitattā. **Upasampannabhikkhunā kathitoti** kathaṃ paññāyati? Aṭṭhakathāvacanaṃpamāṇatovāti eke. Nidānavasenāti eke. Pasūrasa upasampannattā upasampannānaṃ eva tīthiyapakkantatāvacaṇatoti eke. Yathāha “upajjhāyo pakkantovā hoti, vibbhanto vā, kālaṃkato vā, pakkhasaṅkanto vā”ti ācariyo. **Pakkhasaṅkanto vāti** sāmaṇeranāsanāvattthūsu abhāvato eke. Aññatīthiyapubbassa upasampannassa sato pakkhasaṅkantabhayā anupasampannakāle upasampadattamaṃ parivāsapaññāpanenāti eke. Pabbajjattampīti ce? Na, pubbe vicāritattā, apabbajitassa

adhisiḷābhāvato ca. Pātimokkhasiḷāñhi adhiḷāṃ nāma, tañca apabbajitassa natthi. Imassa ca parivāsavatte adhiḷāṃ vuttaṃ. Yathāha “puna caparaṃ, bhikkhave, aññatitthiyapubbo tibbacchando hoti uddese paripucchāya adhiḷāṃ”ti (mahāva. 87). Apica “sace, bhikkhave, jātiyā sākiyo aññatitthiyapubbo āgacchati, so āgato upasampādetabbo”ti (mahāva. 87) ettha upasampadāṃmattaparidīpanato. Upasampadāṃmattaparidīpanañhettha tasseva parivāsādānasiddhito. Parivāsādānattanidassanatthe hesā pāḷi.

Titthiyapakantakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Tiracchānagatavattukathāvaṇṇanā

111. Nāgayoniyaṭi nāgayonito, attano nāgajātihetūti adhippāyo. Kimkāraṇā? Abhikkhaṇaṃ sakajātiyā methunapaṭisevane, viṣṭaṭṭhaniddokkamane ca sabbesampi.

Tiracchānagatavattukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Mātughātakādivattukathāvaṇṇanā

112-5. Apavāhananti pakkhalanaṃ, kāsāyavathanivāsanaṃ icchamānanti attho. Duṭṭhacittena. Kīdisena? Vadhakacittenti adhippāyo. Lohituppādanavasena duṭṭhacittanti keci, taṃ na sundaraṃ.

Mātughātakādivattukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Ubhatobyañjanakavattukathāvaṇṇanā

116. “Yadi paṭisandhiyaṃ uppannaliṅgena etaṃ nāmaṃ labhantīti adhippāyo”ti likhitam.

Ubhatobyañjanakavattukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Anupajjhāyakādivattukathāvaṇṇanā

117. “Keci ‘kuppāṭi’ti vadanti, taṃ ‘na gahetabba’nti yaṃ vuttaṃ, taṃ ‘pañcavaggakaraṇīyañce, bhikkhave, kammaṃ bhikkhunipaṇcamo kammaṃ kareyya, akammaṃ na ca karaṇīya’ntiadinā (mahāva. 390) nayena vuttattā paṇḍakādīnaṃ gaṇapūraṇabhāve eva kammaṃ kuppāṭi, na sabbanti katvā suvuttaṃ. itarathā ‘paṇḍakupajjhāyena kammaṃ kareyya, akammaṃ na ca karaṇīya’ntiādikāya **pāḷiyā** bhavitabbaṃ siyā. Yathā aparipuṇṇapattacivarassa upasampādanakāle kammavācāyaṃ ‘paripuṇṇassa pattacīvara’nti asantaṃ vatthuṃ kittetvā upasampadāya katāya tasmim asantepe upasampadā ruhati, evaṃ ‘ayaṃ buddharakkhito āyasmato dhammarakkhitassa upasampadāpekkho’nti avatthuṃ paṇḍakupajjhāyādiṃ, asantaṃ vā, vatthuṃ kittetvā katāyapi gaṇapūrakānamatthitāya upasampadā ruhateva. “Na, bhikkhave, paṇḍakupajjhāyena upasampādetabbo, yo upasampādeyya, āpatti dukkaṭassa, so ca puggalo anupasampanno’ntiādivacanassābhāvā ayamatto siddhova hoti. Na hi buddhā vattabbayuttaṃ na vadanti, tena vuttaṃ ‘yo pana, bhikkhu, jānaṃ ūnavāsativassaṃ...pe... so ca puggalo anupasampanno’ntiādi (pāci. 403). Tathā ‘byattena bhikkhunā paṭibalena saṅgho ñāpetabbo’nti (mahāva. 71) vacanato theyyasaṃvāsakādiācariyehi anussāvanāya katāya upasampadā na ruhati tesam abhikkhuttā’nti vacanampi na gahetabbaṃ. Kiñca bhīyō ‘imāni cattāri kammāni pañcahākārehi vipajjanti’ntiadinā (pari. 482) nayena kammānaṃ sampattivipattiyā kathiyamānāya ‘sattahi ākārehi kammāni vipajjanti vatthuto vā ñattito vā anussāvanato vā sīmato vā parisato vā upajjhāyato vā ācariyato vā’nti akathitattā na gahetabbaṃ. ‘Parisato vā’nti vacanena ācariyaupajjhāyānaṃ vā saṅgho katoti ce? Na, ‘dvādasahākārehi parisato kammāni vipajjanti’nti etassa **vibhaṅge** tesamanāmaṭṭhattā. Ayamatto ‘yasmā tattha tattha sarūpena vuttapāḷivaseneva sakkā jānituṃ, tasmā nayamukhaṃ dassetvā saṃkhittoti ayamassa yuttigavesanā’nti vuttaṃ. Tatridaṃ vicāretabbaṃ – anupajjhāyakaṃ upasampādentā te bhikkhū yathāvuttanayena abhūtaṃ taṃ vatthuṃ kittayimṣu, udāhu musāvādabhayā tāneva padāni na sāvesunti. Kiñcetha yadi tāva upajjhāyābhāvata na sāvesuṃ, ‘puggalaṃ na parāmasatī’nti vuttavipattippasaṅgo hoti, atha sāvesuṃ, musāvādo nesaṃ bhavatīti? Vuccate – sāvesuṃyeva yathāvuttavipattippasaṅgabhayā, ‘kammaṃ pana na kuppāṭi’nti aṭṭhakathāya vuttattā ca, na musāvādassa asambhavato, musāvādenāpi kammāsambhavato ca. Na hi sakkā musāvādena kammavipattisampattim kātunti. Tasmā ‘anupajjhāyakaṃ upasampādentī’nti vacanassa ubhayadosavinimutto attho pariyesitabbo.

Ayañcetha yutti – ‘yathā pubbe pabbajjupasampadupajjhāyesu vijjamānesupī upajjhāyaggahaṇakkamena aggahitattā ‘tena kho pana samayena bhikkhū anupajjhāyaka’ntiādi vuttaṃ, tathā idhāpi upajjhāyassa vijjamānasseva sato aggahitattā ‘anupajjhāyakaṃ upasampādentī’nti vuttaṃ. Kammavācācariyena pana gahito tena upajjhāyoti saññāya upajjhāyaṃ kittetvā kammavācaṃ sāvetabbaṃ, kenaci vā kāraṇena kāyasāmaggiṃ adentassa upajjhāyassa chandaṃ gahetvā kammavācaṃ sāveti, upajjhāyo vā upasampadāpekkhassa upajjhaṃ datvā pacchā upasampanne tasmim tādise vatthusmim samanuyūñjyamāno vā asamanuyūñjyamāno vā upajjhāyadānato pubbe eva sāmaṇero paṭijānāti, sikkhāpacakkhātako vā antimavattuajjhāpannako vā paṭijānāti, chandahārakādayo viya upajjhāyo vā aññasīmāgato hoti, ‘kammavācā ruhatī’nti vatvā ‘anujānāmi, bhikkhave, paccantimesu janapadesu vinayadharapañcamena gaṇena upasampadā’nti (mahāva. 259) vuttattā keci ‘vinayadharapañcamena upajjhāyena sannihiteva bhavitabba’nti vadantī’nti **porāṇaganāthipade** vuttaṃ. So ce pāṭho pamāṇo majjhimesu janapadesu tassa vacanassābhāvato. Asannihitepi upajjhāye kammavācā ruhatīti āpajjati ce? Na, kasmā? Kammasampattiyāṃ ‘puggalaṃ parāmasatī’nti vuttapāṭhova no pamāṇaṃ. Na hi tattha asannihito upajjhāyasañkhāto puggalo parāmasanaṃ arahati, tasmā tattha saṅghaparāmasanaṃ viya puggalaparāmasanaṃ veditabbaṃ. Saṅghena gaṇena upajjhāyena upasampādentī tesam atthato puggalattā. Paṇḍakādiupajjhāyena upasampādentī upasampādanakāle aviditattāti porāṇā.

Apattakādivattukathāvaṇṇanā

118. Apattacivaram upasampādentī kammavācāriyo “paripuṇṇassa pattacivara”nti saññāya, kevalam atthasampattim anapekkhitvā santapadanihārena vā “paripuṇṇassa pattacivara”nti kammavācam sāveti. Yathā etarahi matavippavutthamātāpitikopi “anuññātosī mātāpitūhī”ti puṭṭho “āma bhante”ti vadati. Kiṃ bahunā, ayam panettha sāro – “tasmiṃ samaye cattāri kammāni pañcahākārehi vipajjantī”ti lakkhaṇassa na tāva paññattattā anupajjhāyakādiṃ upasampādentī, vajjanīyapuggalaṇam avuttattā paṇḍakapajjhāyādiṃ upasampādentī. Terasantarāyapucchāya adassanattā apattacivarakam upasampādentī. “Anujānāmi, bhikkhave, ñatticatutthena kammena upasampādetu”nti (mahāva. 69) evaṃ sabbapaṭhamam anuññātakammavācāya “paripuṇṇassa pattacivara”nti avacanamettha sādhanakanti veditabbaṃ. Tañhi vacanam anukkamenānuññānti.

Hatthacchinnādivatthukathāvaṇṇanā

119. Idam tāva sabbathā hotu, “mūgam pabbājenti, badhiram pabbājenti”ti idam katham sambhavītumarahati ādito paṭṭhāya “anujānāmi, bhikkhave, imehi tīhi saraṇagamanehi pabbajja”ntiādinā (mahāva. 34) anuññātatā? Vuccate – “evañca pana, bhikkhave, pabbājetabbo. Evaṃ vadehīti vattabbo...pe... tatiyampi saṅgham saraṇam gacchāmi”ti ettha “evaṃ vadehīti vattabbo”ti imassa vacanassa micchā attham gahetvā mūgam pabbājesuṃ. “Evaṃ vadehī”ti tam pabbajjāpekkham āṇāpetvā sayam upajjhāyena vattabbo “tatiyam saṅgham saraṇam gacchāmi”ti, so pabbajjāpekkho tathā āṇato upajjhāyavacanassa anu anu vadatu vā, mā vā, tattha tattha bhagavā “kāyena viññāpeti, vācāya viññāpeti, kāyena vācāya viññāpeti, gahito hoti upajjhāyo. Dinno hoti chando. Dinnā hoti pārisuddhi. Dinnā hoti pavāraṇā”ti vadati. Tadanumānena vā kāyena tena pabbajjāpekkhena viññattam hoti saraṇagamananti vā lokepi kāyena viññāpento “evaṃ vadati”ti vuccati, tam pariyaṃ gahetvā mūgam pabbājenti veditabbaṃ. **Porānaganṭhipade** “mūgam katham pabbājenti”ti puccham katvā tassa kāyappasādasambhavato kāyena pahāram datvā hatthamuddāya viññāpetvā pabbājesu”nti vuttam. Kiṃ bahunā, ayam panettha sāro – yathā pubbe pabbajjādhikāre vattamāne pabbajjābhilāpam upacchinditvā “paṇḍako, bhikkhave, anupasampanno na upasampādetabbo”tiādinā nayena upasampadavaseneva abhilāpo kato. Theyyasamvāsakapade asambhavato kiñcāpi so na kato pabbajjāva tattha katā, sabbattha pana upasampadābhilāpena adhippetā tadanubhāvato. Upasampadāya pabbajjāya vāritāya upasampadā vāritā hotīti katvā. Tathā idha upasampadādhikāre vattamāne upasampadābhilāpam upacchinditvā upasampadameva sandhāya pabbajjābhilāpo katoti veditabbo. Kāmam so na kattabbo, mūgapade asambhavato tassa vasena ādito paṭṭhāya upasampadābhilāpova kattabbo viya dissati, tathāpi tasseeva mūgapadassa vasena ādito paṭṭhāya pabbajjābhilāpova kato micchāgahaṇanivāraṇattham. Katham? “Mūgo, bhikkhave, appatto osāraṇam, tañce saṅgho osāreti, sosārito”ti (mahāva. 396) vacanato mūgo upasampanno hotīti siddham. So “kevalam upasampannova hoti, na pana pabbajito tassa pabbajjāya asambhavato”ti micchāgāho hoti. Tam pariccājetvā yo upasampanno, so pabbajjito hoti. Pabbajito pana atthi koci upasampanno, atthi koci anupasampanno. Imam sammāgāham uppādeti bhagavāti veditabbaṃ.

Apica tesam hatthacchinnādinam pabbajitānam supabbajitabhāvādiṇattham, pabbajjābhāvāsankānivāraṇatthāñcettha pabbajjābhilāpo kato. Katham? “Na, bhikkhave, hatthacchinno pabbājetabbo”tiādinā paṭikkhepena, “pabbajitā supabbajitā”ti vuttatthānābhāvena ca tesam pabbajjābhāvappasaṅkā bhaveyya. Yathā pasaṅkābhāve, tathā pasaṅkam ṭhāpeyya. **Khandhake** upasampadam sandhāya “hatthacchinno, bhikkhave, appatto osāraṇam, tañce saṅgho osāreti, sosārito”tiādinā nayena bhagavā nivāreti. Teneva pana nayena pabbajitā te sabbepi supabbajitā evāti dīpeti, aññathā sabbepete upasampannāva hontī, na pabbajitāti ayamaññitthappasaṅgo āpajjati. Katham? “Hatthacchinno, bhikkhave, na pabbājetabbo, pabbajito nāsetabbo”ti vā “na, bhikkhave, hatthacchinno pabbājetabbo, yo pabbājeyya, āpatti dukkaṭassa, so ca apabbajito”ti vā tatiyā ṭhāpitāya campeyyakkhandhake “sosārito”ti vuttattā kevalam “ime hatthacchinnādayo upasampannāva hontī, na pabbajitā”ti vā “upasampannāpi ce pabbajitā, nāsetabbā”ti vā anīṭṭhakoṭṭhāso āpajjati adhippāyo.

Idam panettha vicāretabbaṃ – “so ca apabbajito”ti vacanābhāvato mūgassa pabbajjasiddhippasāṅgato pabbajjāpi ekatosuddhiyā hotīti ayamaññitthakoṭṭhāso katham nāpajjati? Pabbajjābhilāpena upasampadā idhādhippetāti sammāgāhena nāpajjati, aññathā yathāyañjanam atthe gahite yathāpaññattadukkaṭābhāvāsankhāto aparopi anīṭṭhakoṭṭhāso āpajjati. Katham? “Na, bhikkhave, mūgo pabbājetabbo, yo pabbājeyya, āpatti dukkaṭassā”ti vuttadukkaṭam pabbajjapariyosāne hoti, na tassāvippakatāya. Pubbapayogadukkaṭameva hi paṭhamam āpajjati, tasmā mūgassa pabbajjapariyosānasseeva abhāvato imassa dukkaṭassa okāso ca sabbakālam na sambhaveyya. Upasampadāvasena pana atthe gahite sambhavati kammanippattito. Teneva **pāliyam** “na, bhikkhave, paṇḍako upasampādetabbo, yo upasampādeyya, āpatti dukkaṭassā”ti dukkaṭam na paññattam. Apaññattattā pubbapayogadukkaṭameva cettha sambhavati, netaram, ettavatā siddhametaṃ “pabbajjābhilāpena upasampadā ca tattha adhippetā, na pabbajjā”ti.

Etthāha – sāmaṇerapabbajjā na kāyapayogato hotīti katham paññāyatīti? Vuccate – kāyena viññāpetītiāditikādasanato. Hoti cettha –

“Appeva sasako koci, patiṭṭheyya mahaṇṇave;
Na tveva catugambhīre, duggāho vinayaṇṇave”ti.

Brahmujugattoti ettha “niddosatthe, seṭṭhatthe ca brahma-saddam gahetvā niddosam hutvā uju gattam yassa so brahmujugatto”ti likhitam. Atha vā kāmahogittā devindādayo upamāvasena aggahetvā brahmā viya ujugatto brahmujugatto. Mahākucchito ghaṭo mahākucchighaṭo. Tena samāno vuccati “**mahākucchighaṭasadi**so”ti. **Galagaṇṭhi** desanāmettamevetanti katham paññāyatīti? “Na, bhikkhave, pañcahi ābādhehi phuṭṭho pabbājetabbo”ti vacanato. Kilāso pi idhādhippetoti na kevalam so eveko, kintu pañcahi ābādhehi phuṭṭho, **pāliyam** āgatā rājabhaṭādayo dāsapariyosānā, **rāhulavattumhi** āgatā ananuññātamātāpitāro cāti dasapi janā idhādhippetā. Tadattadīpanatthameva likhitakakāsāhatalakkhaṇāhate pubbe vuttepi ānetvā **upālithero** idha hatthacchinnaṇṇāpāliyam āha. Teneva **campeyyakkhandhake** “atthi, bhikkhave, puggalo appatto osāraṇam, tañce saṅgho osāreti, ekacco sosārito, ekacco dosārito”ti (mahāva. 396) imassa **vibhaṅge** “pañcahi ābādhehi phuṭṭhā, rājabhaṭā, corakārabhedakaināyikadāsā, ananuññātamātāpitāro cā”ti satta janā na gahitā, na ca labbhanti, aññathā imepi tassa vibhaṅge vattabbā siyūṃ. Na vattabbā tattha abhābattāti ce? Evaṃ sante “saṅgho osāreti, ekacco dosārito”ti imassa **vibhaṅge** vattabbā paṇḍakādayo viya, na ca vuttā. Ubhayattha avuttattā na cime anubhāyā bhavītumarahanti, tasmā avuttānameva dasanam yathāvuttānam sangaṇhanattham puna likhitakādayo vuttāti. Atha kimattham te idha

uppaṭipāṭiyā vuttatī? Ināyikadāsānaṃ sosāritabhāvepi ināyikadāsā sāmikānaṃ dātabbātī tadadhīnabhāvadassanattā. Teneva tattha vuttam “palātopi ānetvā dātabbo”tiādi. Yo panettha coro katakammo pabbajati, rājahaṭo vā sace katadoso, ināyikaggahaṇeṇeva gahitoti veditabbo. Atha vā yathāvuttalakkhaṇo sabbopi ināyikadāsānaṃ “sosārito”ti vattabbāraho na hotīti katvā tesam parivajjanattā uppaṭipāṭiyā desanā upari ārohati, na heṭṭhātī dīpanato. Likhitako “sosārito”ti vuttattā desantaram netabbo. Tathākārabhedakādāyopīti veditabbam.

Ettāvātā bhagavatā attano desanākusalatāya pubbe gahitaggaṇeṇa yathāvuttānaṃ dasannampi pabbajjupasampadākamanipphattī, uppaṭipāṭivacanena puggalavemattatañca desanāya kovidānaṃ dīpitaṃ hotīti veditabbam. Hoti cettha –

“Vattabbayuttam vacanena vatvā, ayuttamiṭṭham nayadesanāya;
Sandīpayantaṃ sugatassa vākyam, cittaṃ vicittaṃva karotīpi”ti.

Ettāha – **campeyyakkhandhake** unavīsativasso ubhayattha avuttattā anubhavo siyāti? Na siyā avuttattā eva. Yadi hi tatiyāya koṭiyā bhavitabbam, sā avassam bhagavatā vattabbāva hoti, na ca vuttā, tasmā na so anubhavo hoti. Atha kataram pakkham bhajātīti? Dosāritapakkham bhajati. Atha kasmā na vuttoti? Sikkhāpadena paṭisiddhattā. **Upanāham bandhitvā**ti puna bandhanaṃ katvā. “Nānāvidhehi osadhehi pādam bandhitvā āvāṭake pavesetvā kattabbavīdhānassetam adhivacana”nti likhitaṃ. Kappasīso vā hatthī vīya. **Gobhattanālikā** nāma gunnaṃ bhattapānattham katanālikā. **Upakkamukho** nāma kudhitamukho vuccati, **vātaṇḍiko** nāma aṇḍakesu vuḍḍhirogena samannāgato. **Vikaṭo** nāma tiriyaṃ gamanakapādehi samannāgato. “**Guṇi kuṇi**”ti duvidho kira pāṭho. **Yesañca pabbajjā paṭikkhittā, upasampadāpi tesam paṭikkhittāvā**tiādi yasmā hatthacchinnādayo upasampadāvaseneva vuttā, tasmā te eva hatthacchinnādayo sandhāyāha.

Hatthacchinnādivatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Alajjīnissayavatthukathāvaṇṇanā

120. “Na, bhikkhave, alajjīnaṃ nissayo dātabbo”ti iminā alajjīhi bhikkhūhi, sāmaṇerehi vā saddhiṃ dvepi dhammāmisaparibhogā paṭikkhittā hontī nissayabhāve bhāvato tesam. Yathāha “ācariyena, bhikkhave, antevāsiko saṅgahetabbo anuggahetabbo uddekena paripucchāya ovādena anusāsanīyā”tiādi (mahāva. 79) upajjhāyassapi nissayappaṇāmanasambhavato, sopi saddhivihārikassa nissayoti veditabbam, tasmā upajjhāyo ce alajjī hoti, na taṃ nissāya vasitabbanti siddham hoti. Bhikkhūnaṃ sammāpaṭipattiyā samānabhāgo bhikkhu sabhāgo. Tassabhāvo bhikkhusabhāgatā. Taṃ **bhikkhusabhāgataṃ**. Yāva jānāmīti adhippāyena vasitum vaṭṭati. Bhikkhūhi sabhāgataṃ. Kiṃ taṃ? Lajjibhāvaṃ. “**Sattāham...pe... gahetabbo**”ti ettha “sattāhamattaṃ vasissāmi, kiṃ bhikkhusabhāgatājānanenāti jānane dhuraṃ nikkhipitvā vasitum na labhatīti attho”ti likhitaṃ. “Bhikkhusabhāgataṃ pana jānanto sveva gamissāmi, kiṃ me nissayārocaneṇā”ti aruṇaṃ uṭṭhapetum na labhati. “Pure aruṇaṃ uṭṭhahitvā gamissāmi”ti ābhogena sayantassa ce aruṇo ugacchati, vaṭṭati.

Gamikādinissayavatthukathāvaṇṇanā

121. “**Addhānamaggappaṭipannena bhikkhunā nissayam alabhamānena anissitena vatthuntī** avassakāleyeva vassakāle addhānagamanassa **pāliyam**eva paṭikkhittattā”ti vuttam, taṃ appamāṇaṃ sattāham vassacchedādivasena addhānagamanasambhavato, gacchantasseva vassakālagamasambhavato ca. **Antarāmagge...pe... anāpattīti** nissayadāyakābhāveveva. “**Tassa nissāyā**”ti pāṭhanurūpaṃ vuttam, taṃ nissāyāti attho. “Yadā patirūpo nissayadāyako āgacchissati”ti vacanena ayaṃ vidhi avassakāle evāti siddham. “Antovasse pana kassaci āgamanābhāvā”ti vuttam. Sace so jalapaṭṭane vā thalapaṭṭane vā vasanto vassūpanāyikāya āsannāya gantukāmo suṇāti “asuko mahāthero āgamissati”ti, taṃ ce āgacchati, vaṭṭati. Āgamentasseva ce vassūpanāyikādivaso hoti, hotu, gantabbam tattha, yattha nissayadāyakaṃ labhatīti. Pātimokkhuddesakābhāvena ce gantum vaṭṭati, pageva nissayadāyakābhāvena. Sace so gacchanto jīvitantarāyaṃ, brahmacariyantarāyaṃ vā passati, tattheva vasitabbanti eke.

122. “Nāham ussahāmi therassa nāmaṃ gahetu”nti itthannāmo itthannāmassa āyasmatoṭi lakkhaṇato āha. “Gottenāpi”ti vacanato yena vohārena vohariyanti, tena vaṭṭatīti siddham, tasmā “ko nāmo te upajjhāyo”ti puṭṭhenāpi gottameva nāmaṃ katvā vattabbanti siddham hoti, tasmā catubbidhesu nāmesu yena kenaci nāmena anussāvanā kātabbā”ti vadanti. Ekassa bahūni nāmāni hontī, tattha ekaṃ nāmaṃ ṇattiyā, ekaṃ anussāvanāya kātum na vaṭṭati, atthato, byañjanato ca abhinñāhi anussāvanāhi bhavitabbanti. Katthaci “āyasmato buddharakkhitatherassā”ti vatvā katthaci kevalam “buddharakkhitassā”ti sāveti, “sāvanaṃ hāpeti”ti na vuccati nāmassa ahāpitattāti eke. Sace katthaci “āyasmato buddharakkhitassā”ti vatvā katthaci “buddharakkhitassāyasmato”ti sāveti, pāṭhanurūpattā khetameva oṭṭhantīpi eke. Byañjanabhedappasaṅgato anussāvane taṃ na vaṭṭatīti eke. Sace pana sabbaṭṭhānēpi tattheva vadati, vaṭṭati bhagavatā dinnalakkhaṇānurūpattā. Lakkhaṇavirodhato aññathā na vaṭṭatīti ce? Na, payogaṇurūpattā. Tattha tathā, idha aññathā payogoti ce? Na, vipatīlakkhaṇānaṃ virodhato. Na sabbena sabbam, sāvanāhāpanā eva hi **pāliyam** tadatthavibhāvane āgatāti aññapadesu sāvanesu parihāro na sambhavati āciṇṇakappavirodhato. Sopi kiṃpamāṇanti ce? Pamāṇaṃ ācariyuggahassa pamāṇattā.

123. **Dve ekānussāvaneti** ettha **gaṇṭhipade** tāva evam likhitaṃ “ekato pavattaanussāvane”. **Idam sandhāyāti** nānupajjhāyaṃ ekācariyaṃ anussāvanakiriyaṃ sandhāya, tañca anussāvanakiriyaṃ ekenupajjhāyena nānācariyehi anujānāmīti attho. Nānupajjhāyehi ekenācariyena na tveva anujānāmīti atthoti. **Porānagaṇṭhipade**pi tattheva vatvā “tiṇṇam uddham na kenaci ākārena ekato vaṭṭatī”ti vuttam, taṃ yuttam, na hi saṅgho saṅghassa kammaṃ karotīti ācariyo. Idam panettha cintetabbam. Katham? Cattāro vā atirekā vā upasampadāpekkhā saṅghavohāram na labhanti bhikkhubhāvam appattattā. Kevalam bhagavatā paricchinditvā “tayo”ti vuttattā tato uddham na vaṭṭatīti no takkoti ācariyo. **Anugaṇṭhipade**pi ayamevattho bahudhā vicāretvā vutto. Tathā **andhakaṭṭhakathāyampi**. Na sabbattha imasmim atthavikappe matibhedo atthi. Yā panesā ubho paripuṇṇavāsativassā, ubhinnamekupajjhāyo, ekācariyo, ekā kammavācā, eko upasampanno, eko anupasampannoti parivārakathā, taṃ dassetvā eko ce ācariyo dvinnam, tiṇṇam vā

upasampadāpekkhānaṃ ekaṃ kammavācaṃ ekenupajjhāyena sāveti, vaṭṭatīti eke. Taṃ ayuttaṃ, na hi sakkā sithiladhaniṭṭādiyañjanalakkhaṇasampannaṃ tasmim̐ khaṇe kammavācaṃ dassetuṃ vimuttadosādisu patanato. Visuṃ visuṃ karaṇaṃ sandhāya idaṃ vuttanti dīpanatthaṃ “tayo paripuṇṇavāsisatīvassā, tiṇṇamekupaṭṭhāyō, ekācariyo, ekā kammavācā, dve upasampannā, eko anupasampanno”ti na vutto. Evañhi vutte sakkā tīsu ākāsaṭṭhamapanetvā sīmatṭhānaṃ dvinnamanurūpaṃ kammavācaṃ dassetuṃ, tamaniṭṭhappasaṅgaṃ nivāretuṃ “ubho”ti vuttaṃ. “Tattha paripuṇṇavāsisatīvassavacanena vatthusampatti, parisāya padhānattā, ācariyupajjhāyavacanena parisasampatti, kammavācāya anussāvānasampatti dassitā, sīmasampatti evekā na dassitā. Tato vipatti jātā kammavācānaṃ nānākkhaṇikkatā. Ekakkhaṇabhāve sati ubhinnaṃ sampatti vā siyā vipatti vā, na ekasseva sampatti ekassa vipattīti sambhavatī vimuttādiyañjanadosappasaṅgato”ti vuttaṃ, taṃ vacanaṃ ubhopi cete sīmagatvā honti, ubhinnaṃ ekato kammāsampattidīpanato dvinnaṃ ekato anussāvānaṃ ekena upajjhāyena ekenācariyena vaṭṭatīti sādheti. Dvinnāṃ, tiṇṇaṇca ekato sasamanubhāsanā ca **pāliyaṃ**eva dassitā, taṅca anulometi. **Aṭṭhakathācariyehi** nānuññātaṃ, na paṭikkhittaṃ, vicāretvā gahetabbanti ācariyo, taṃ dhammatāya virujjhati.

Ayañhi buddhānaṃ dhammatā – yadidaṃ yattha yattha vacananānattamatthi, tattha tattha garukesu ṭhānesu vattabbayuttaṃ vadanti. Dūtena upasampadādayo cettha nidassanaṃ. Yasmā cettha pubbe anuññātakammavācāya nānattaṃ natthi, tasmā “anujānāmi, bhikkhave, dve tayo ekānussāvāne kātu”nti vatvā “evaṅca pana, bhikkhave, kātabbo”ti na vuttaṃ. Nānatte satipi tattha tattha dvinnāṃ, bahūnaṃ vā vasena vuttakammavācānusārena gahetabbato avuttanti ce? Na hi lahukesu ṭhānesu vatvā garukesu avacanaṃ dhammatāti ācariyo. Aññatarasmim̐ pana **gaṇṭhipade** evaṃ papañcitaṃ **dve ekānussāvāneti** dve ekato anussāvāne. “Ekena” iti pāṭho, ekena ācariyenāti attho. **Purimanayenevāti** “ekena vā dvīhi vā ācariyehi”ti vuttanayena eva, tasmā ekenācariyena dve vā tayo vā anussāvetabbā. “Dvīhi vā tīhi vā”ti pāṭho. **Nānācariyā nānupajjhāyāti** ettha “taṅca kho ekena upajjhāyena, na tveva nānupajjhāyena”ti vuttattā na vaṭṭatīti ce? Vaṭṭati. Kathaṃ? Ekena anussāvāne ekānussāvāneti viggahassa pākāṭattā līnameva dassetuṃ “ekato anussāvāne”ti viggahova vutto, tasmā ujukattameva sandhāya taṅca kho ekena anussāvānaṃ ekānussāvānaṃ, ekena upajjhāyena anujānāmi, na tveva nānupajjhāyenaṭi attho. Idaṃ sandhāya hi dvīdha viggaho, tasmā “nānācariyehi nānupajjhāyā na vaṭṭantīti siddhamevā”ti aññathāpi vadanti. Taṅca kho ekena upajjhāyena ekassa upajjhāyassa vā vattabbaṃ anussāvānaṃ, na tveva nānupajjhāyena anujānāmīti attho. Kiṃ vuttaṃ hoti? “Eko ācariyo, dve vā tayo vā upasampadāpekkhā dvinnāṃ tiṇṇaṃ vā upajjhāyānaṃ na tveva anujānāmī”ti kira vuttanti. Aparasmim̐ pana **gaṇṭhipade** “ekena anussāvāneti viggahassa pākāṭattā taṃ pakāsetuṃ ‘ekenā’ti vuttaṃ. Evaṃ vutte avassaṃ paṇḍitā jānanti. Taṃpākāṭattā ce jānanti, ekenāti iminā kinti ce? Kiñcāpi jānanti, vivādo pana hoti aladdhalesattā, jānituṅca na sakkā, ‘ekenā’ti vutte pana taṃ sabbāṃ na hotīti vutta”nti likhitaṃ. Evaṃ ettha aneke ācariyā ca takkikā ca anekadhā papañcenti, taṃ sabbāṃ suṭṭhu upaparikkhitvā garukulaṃ payirupāsītivā vamsānugatova attho gahetabbo. “Na sabbattha imasmim̐ atthavikappe matibhedo atthi”ti vuttameva.

Upasampadāvidhikathāvaṇṇanā

125. Kuṭṭhaṃ gaṇḍoti ettha kuṭṭhādiggahaṇena hatthacchinnādayopi gahitāva honṭīti porāṇā, tasmā “manussosi purisosi”ti etehi bhābbābhābbaṃpuggalaparivajjanaṃ karoti. “Bhujissosi aṇaṇosī”tiādihi pubbe hatthacchinnādhikāre vuttaatthavikappesu dutiyaṃ vikappaṃ upathambheti. Tattha “aṇaṇosi bhujissosi”ti anukkamaena avatvā uppaṭipāṭiyā vacanena bhujisso hoti, na ca rañño bhāttavetanavasena bhāṇo. Rājadhānattā pana so rājabhāṭapakkaṃ bhajatiṭi tabbipakkabhāvapucchanaṭṭhaṃ “**nasi rājabhāṭo**”ti vuttaṃ. Aññathā pañcahi ābādhehi phuṭṭhānaṃ gahaṇeneva sabbesaṃ gahaṇe siddhe itare na vattabbā. Atha vattabbā, sabbepi vattabbā siyuṃ.

Cattāronissayādikathāvaṇṇanā

128-9. “Tāvadeva chāyā metabbā”tiādi “bhikkhūnaṃ pāde vandāpetvā”ti vacanato therātherabhāvajānanatthaṃ vuttaṃ. “Cirena agamāsī”ti kira porāṇapāṭho, ciraṃ akāsīti cathi.

130. Anāpatti sambhoge saṃvāseti ukkhittakena saddhiṃ sambhogasaṃvāsapaccayā pācittiyāpatti paññattā, tato anāpattīti attho. Kathaṃ paññāyatīti? Saṃvāsaṅgahaṇe. Alajjinā saddhiṃ sambhogapaccayā āpajjitabbaṃ dukkaṭaṃ pana āpajjati eva, na saṃvāsapaccayā. Na hi alajjinā saddhiṃ saṃvāso paṭikkhitto. Saṃvāso panettha sahaseyyappahonake āvāse saṃvāso, na “pārājiko hoti asaṃvāso”ti ettha vuttasaṃvāso. Ayaṃ saṃvāso ukkhittakena saddhiṃ na vaṭṭati. Alajjinā saddhiṃ ekacco vaṭṭati. Dhammasambhogavinimuttovetarō. Idaṃ pana “ukkhittako vibbhamī”tiādisuttaṃ imasmim̐ upasampādetabbānupasampādetabbadīpanasāmaññato vuttaṃ. Kiṅca bhīyyo paṭipattikkamatova āpattito suddhi hoti, na vibbhamena, tasmā upasampanno bhikkhu antamaso dubbhāsītampi āpajjitvā aparabhāge vibbhamitvā āgato upasampajjati, taṃ āpattim̐ desevāva sujjhati, na aññathāti upasampannassa suddhikkamadassanaṭṭhaṃ. Asādhāraṇāpattiyā adassanapaccayā ukkhittakassa līngaparivattanena āpattito vuṭṭhitassa puna ce pakatilīngamevupajjati, nānāsaṃvāsakatāva, vibbhamitvā āgatepi yathāvuttanayeneva upasampādetvā na vuṭṭhitattāti ce? Na līngantarapātubhāvā. Na vibbhamena kammāsujjhānato. Na kammāsujjhane puna upasampadākammavipattippasaṅgato. Na ca kammavipatti, na ca kammapaṭippassaddhi. Vibbhamena ca anupasampanno nānāsaṃvāsakabhāvena kammaṃ kopeti dhammissarena āhacca bhāsītattā. Teneva “passissasī”ti anāgatavacanaṃ kataṃ. Tādiso pana gahaṭṭho nikkhittavattapārivāsiko viya pakatattabhūmiyaṃ vibbhamādinā anupasampannapakatīyaṃeva tiṭṭhatīti imassa sabbassapi atthavikappassa dassanaṭṭhamidaṃ vuttanti vedittabbaṃ. Pubbe vuttappakāro pana parivattalīngo hutvā puna pakatilīnge ṭhitaukkhittako puna pucchitabbo “passasī”ti. “Āma passāmī”ti vadanto osāretabbo. “Desehī”ti na vattabbo līngaparivattanena vuṭṭhitattā. Tappaṭikamma ukkhittako pucchitabbo “paṭikammaṃ kiṃ te kata”nti, “āma kata”nti vadanto osāretabbo. “Kattabbaṃ me paṭikammaṃ na hotī”ti vadanto na osāretabboti eke. Asādhāraṇāpattimhi idaṃ vidhānaṃ, na sādharāṇāya. Tattha ukkhittako līngaparivattaneneva paṭippassaddhakammoti eke. Vicāretvā yuttataraṃ gahetabbanti ācariyo. **Anugaṇṭhipade** pana “alajjiparibhogo sahatthadānādivasena paricchinditabbo, ‘sāraṇīyadhamaṃpurakādayo dassetvā alajjissa sahatthā dātuṃ vaṭṭati”ti vadantānaṃ vādo paṭisedhetabbo. Kathaṃ? Ukkhittakassa sahatthā dātuṃ na vaṭṭatīti vinicchayānusārena. Dāpetuṃ pana vaṭṭatevāti ca. Kiñcāpi alajjiparibhogavasena dukkaṭaṃ, atha kho ayaṃ alajji na hoti, tasmā sabbākārena nirāpattitāṃ sandhāya ‘anāpatti sambhoge saṃvāse’ti vuttaṃ. Kathaṃ paññāyatīti? Viññeyyo atthato ucchurasakasaṭṭhaṃ sattāhakālikayāvajivikattā ‘vaṭṭati vikāle ucchuṃ khādītu’nti saññaṃ uppādetvā taṃ khādītva tappaccayā pācittiyāṃ na passati, vaṭṭatīti tathāsaññitāya. Yo vā pana āpattim̐ āpanabhāvaṃ

paṭijānitvā ‘na paṭikaromī’ ti abhinivisati, ime dve –

‘Sañcicca āpattim āpajjati, āpattim parigūhati;
Agatigamaṇaṇa gacchati, ediso vuccati alajjipuggalo’ ti. (pari. 359) –

Vuttalakkhaṇe apatanato alajjino na honti, tasmā ‘yo āpattidesanapaṭikammāni na karoti, tena saddhim sambhogādikaraṇe anāpattī’ ti visesetvā vuttavacanena, itarenapi saddhim kiñcāpi rūpiyasamvohāro na hoti, atha kho kayavikkayena āpatti hotiyevāti nayo dinno hoti, pañcahi saddhim sabbathāpi anāpattīti nayo ca. Evaṃ sāpattitṭhānesu visesetvā ca vacanato idha tathā avuttattā tena saha alajjiparibhogo natthi. Bhajāpiyamāno pana alajjipakkhaṃ bhajati imināpi upāyena sabbatha taṃ taṃ saṃsanditvā attho pariyesitabboti apare. Ācariyā pana evaṃ na vadanti’ ti vuttaṃ. ‘‘Sacāhaṃ na passissāmīti vadati, na pabbājetabbo’’ ti vuttattā pubbe āpannāpattiyō uppabbajitassāpi na paṭippassambhantīti siddhaṃ, teneva ācariyā āpattim desāpetvāva sikkhāpaccakkhānaṃ kārāpentīti ca anāpattī sambhoge saṃvāseti idaṃ pubbe āpannaṃ santim eva āpattim na passatīti āsaṅkitabbo. Sā paṭippassaddhāti nāpanatthaṃ vuttanti ca eke. ‘‘**Passissasi**’’ ti gahaṭṭhattā desetum na vaṭṭatīti anāgatavasena vuttaṃ. ‘‘**Upasampādetvā passissasi**’’ ti parivāsādinā kattabbassa atthibhāvena ‘‘passasi’’ ti avatvā anāgatavasena vuttaṃ, **osāretvāti** abbhānavasena. Tattha puna kātabbassa abhāvā ‘‘passasi’’ ti vuttaṃ. Idaṃ sabbhaṃ sabbatha paṭijānaṃ sandhāya vuttaṃ. Ekatrāpi puna na paṭijānāti, etena saha tassā āpattiyā anurūpena saṃvāso na kātabbo, alajjibhāvenāti vuttaṃ hoti. **Diṭṭhiyāti** ādisu osāraṇaṃ nāma samānakammādinā karaṇānti attho. **Anāpatti sambhogeti** ukkhittakena sambhoge anāpatti. Kasmā? Ukkhittakammassa gahaṭṭhabhāvena paṭippassaddhattā, teneva ‘‘alabbhānāya sāmaggiyā’’ ti vuttaṃ. Idāni bhikkhubhāve kattabbatoti keci. Dvīsūpi vāresu kammaapaṭippassaddhividhānaṃ teyeva jānanti, tasmā sabbavāresu yuttamayuttaṇa suṭṭhu sallakkhetvā kathetabbam.

Yo khandhakaṃ pabbajjanāmadheyyaṃ,
Nānāyamaṃ sāsanamūlabhūtaṃ;
Nātvā pakāseti parassa sammā,
Tassādhipaccaṃ munisāsanaṃsminti.

Mahākhandaḥkavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Uposathakkhandhakavaṇṇanā

Sannipātānujānanādikathāvaṇṇanā

132-3. Tena samayenāti attano ovādapātimokkhuddese dhuraṃ nikkhipitvā bhikkhūnaṃyeva viṣuṃ uposathakaraṇaṃ anujānitvā ṭhitasamayena. Ko pana soti? Majjhimabodhiyaṃ pātimokkhuddesappahonakasikkhāpadānaṃ pariniṭṭhānakālo. Tenevāha ‘‘tāni nesam pātimokkhuddesaṃ anujāneyya’’ nti. ‘‘**Evaṇca pana, bhikkhave, uddisitabba**’’ nti nidānuddesaṃ paññāpetukāmatāya ca sikkhāpadānaṃ uddesaparicchedanidassanatthaṇca vuttaṃ. Aññathā ‘‘evaṇca pana, bhikkhave, imaṃ sikkhāpadaṃ uddiseyyathā’’ ti sabbasikkhāpadānaṃ uddisitabbakammaṃ dassitattā idāni ‘‘evaṇca pana, bhikkhave, uddisitabba’’ nti idaṃ niratthakaṃ āpajjati, idaṇca sabbasaṅghuposathaṃ sandhāya vuttaṃ.

134. ‘‘Yaṃnūna ayyāpi...pe... sannipateyyu’’ nti bahūnaṃ adhiḥkārapavatti. Tatrāpi vinayaṃ āgamma vutto bhikkhu sāmi, na kevalaṃ saṅghattheroti dassanatthaṃ, saṅghassa gārayuttavacanārahātādasanatthaṇca ‘‘**suṇātu me, bhante**’’ ti āha. Tattha sayama ce thero, bhikkhuṃ sandhāya ‘‘āvuso’’ ti vattum yujjati. Kathaṃ paññāyati? Buddhakāle saṅghatthero abyatto nāma dullabho. Sabbakammavācāya payoganidassane ca ‘‘suṇātu me, bhante, saṅgho’’ icceva bhagavā dassetīti ce? Evametama tathā dassanato. Saṅghaṃ upādāya saṅghattherenāpi ‘‘suṇātu me, bhante, saṅgho’’ ti vattabbaṃ, bhikkhuṃ upādāya ‘‘āvuso’’ ti mahākassapaṃ kammavācāya payogadassanato, pārisuddhiuposathe ca therena bhikkhūna ‘‘pārisuddho ahaṃ, āvuso’’ ti payogadassanato ca. ‘‘**Yadi saṅghassa pattakalla**’’ nti parato paññāpetabbe uposathakaraṇantarāye sandhāyāha. Uposathassa bahuviddhattā sarūpato vattum ‘‘**pātimokkhaṃ uddiseyyā**’’ ti āha. Ettavatā nāntim niṭṭhapesi. Nāntidutiyaṃkammato eva hi uposathakammaṃ. Na, tatiyānussāvanasambhavatoti ce? Na, aññehi nānticatuttakammehi asadisattā. Na hi ettha catukkhattum ‘‘suṇātu me’’ ti ārabhiyātīti. Aññehi nāntidutiye hi asadisattā nāntidutiyaṃpi māhotīti ce? Na, nāntidutiyaṃkammassa aññathāpi kattabbato. Tathā hi nāntidutiyaṃkammaṃ ekaccaṃ apalokanavasenaṃpi kātum vaṭṭati, na aññaṃ aññathā kātum vaṭṭati. Kathaṃ paññāyātīti? Idameva uposathakammaṃ nāpakamaṃ.

‘‘Kiṃ saṅghassa pubbakicca’’ nti idaṃ na nānti niṭṭhapetvā vattabbaṃ, tañhi nāntito puretameva karīyātīti. Tasmā ‘‘suṇātu me, bhante, saṅgho, kiṃ saṅghassa pubbakiccaṃ, yadi saṅghassa’’ ti vattabbaṃ siyāti? Tathāpi na vattabbaṃ, na hi taṃ nāntiyā antokarīyātīti. Yadi evaṃ sabbatha na vattabbaṃ payoanābhāvātīti ce? Na, yathāgataṭṭhāneyeva vattabbato, parapadāpekkhatāyāti vuttaṃ hoti. Idaṃ pubbakiccaṃ akatvā uposathaṃ karonto saṅgho, puggalo vā ṭhanakkhettātikame āpajjati. Na hi tasmim khette atikkante sammajjanāsanodakapadīpakaraṇe āpattimokkho hoti. Uposathakammato pubbe kattabbakiccākaraṇapaccayattā tassā āpattiyā, na sā kammaariyosānāpekkhā etthāgatasampajānamusāvādāpatti viya, tasmā pātimokkhuddesako bhikkhu ‘‘pārisuddhim āyasmanto ārocethā’’ ti vattukāmo paṭhamamaṃyeva pārisuddhāpārisuddhapaccayaṃ pubbakiccaṃ sarāpeti. Tañhi kataṃ pārisuddhapaccayo hoti, akataṃ apārisuddhapaccayo, teneva ubhayāpekkhādhippāyena ‘‘kataṃ na kata’’ nti avatvā ‘‘**kiṃ saṅghassa pubbakicca**’’ miccevāha. Tattha akatapakkhe tava pārisuddhiārocakamanidassanatthaṃ parato ‘‘yassa siyā āpatti, so āvi kareyyā’’ ti ca, katapakke ‘‘asantiyā āpattiyā tuṅhī bhavitabba’’ nti ca vakkhati.

Pārisuddhim āyasmanto ārocetha. Kiṃkāraṇā? Yasmā pātimokkhaṃ uddisissāmi. Ettha ca ‘‘uddisāmi’’ ti vattamānakālam aparāmasitvā ‘‘uddisissāmi’’ ti anāgatakālaparāmasanena yvāyama ‘‘dāni nesam pātimokkhuddesaṃ anujāneyya’’ nti (mahāva. 150) ettha vuttapātimokkhuddeso, taṃ sandhāya ‘‘pātimokkhaṃ uddisissāmi’’ ti vuttanti eke. Yasmā ‘‘pañcime, bhikkhave, pātimokkhuddesā’’ ti vuttaṃ, tasmā vattamānassa nidānuddesasaṅkhātassa pātimokkhassa yadetama ante ‘‘kaccittha pārisuddhā’’ tiādikama

yāvatatiyānussāvanam, tasseva āpattikkhattatā, avayavepi avayavivohārasambhavato ca idha āpattikkhattameva sandhāya “**pātimokkham uddissāmī**”ti vuttaṃ. Evañhi vutte yasmā parato āpattikkhattam āgamiṣṣati, tasmā āpattibhūrukā tumhe sabbeva paṭhamameva pārisuddhim ārocethāti ayamatto sambhavati. Vattamānakālavasena vutte “pārisuddhim āyasmanto ārocethā”ti vacanameva na sambhavati tadārocanaṣṣa paṭhamam icchitabbatā, pageva tassa karaṇābhāvena “pātimokkham uddissāmī”ti vacanam. Ayaṃ nayo santiyā āpattiyā ārocane yujjati, na tuṅhībhāve, akammaṃariyosānā tuṅhībhāvappattito, evaṃ santepi tasmim yujjateva. Pātimokkhuddesako hi aññamaññaṃ āpattiāvīkaraṇam akatvā tuṅhībhūte bhikkhū passivā teneva tuṅhībhāvena ārocitāpārisuddhiko hutvā “suṇātu me, bhante”ti pātimokkhuddesam ārabhi.

Ettāha – paṭhamam “saṅho uposatham kareyya, pātimokkham uddiseyyā”ti vuttatā idhāpi “saṅho uposatham karissati, pātimokkham uddissati”ti vattabbam, atha “puggalassa uddesā”ti lakkhaṇattā yathārutameva vattabbam, tathāpi “uposatham karissāmī, pātimokkham uddissāmī”ti vattabbanti? Na vattabbam lakkhaṇavirodhato, anīṭṭhappasaṅgato ca. Puggalassa uddesā eva hi saṅghassa uposatho kato hoti, na puggalassa uposathakaraṇena. Tañca sova karissati, na saṅghoti anīṭṭhappasaṅgova āpajjati. “Suṇāthā”ti vutte acittasāmaggipasaṅgabhayā “**suṇomā**”ti vuttaṃ. “Suṇissāmā”ti vattabbam “uddissāmī”ti vuttatāti ce? Na vattabbam, āpattikkhattadassanādhīppāyanirapekkhatāya “suṇoma” icceva vattabbam. Ekapadeneva hissa tadadhippāyo atikkantoti. Yadi evam kimattham taṃ sabbeva āradhanti ce? “Uddissāmī”ti iminā asādhāraṇavacanena āpanassa acittasāmaggipasaṅganivāraṇattham. **Saramānenāti** iminā cassa sampajānamusāvādassa sacittakataṃ dasseti. **Antarāyiko dhammo vutto bhagavatāti** evaṃ akiriyaṃamuttāhānassāpi evaṃ parittakassa imassa musāvādassa mahādīnavatam dasseti. **Visuddhāpekkhenāti** sāvasesam āpattim upādāya anāpattibhāvasaṅkhātāṃ anavasesaṅca upādāya gihibhāvasaṅkhātāṃ visuddhim icchantena kasmā āvi kātābā? Antarāyabhāvānupagamanena phāsuvihārapaccayattā. Idha “ajjuposatho pannaraso”ti na vuttaṃ parato divasaniyamassa kattukāmatādhīppāyena avuttatā. Evaṃ pana te bhikkhū sabbadivasesu uddisimsu.

135. “Ādimeta”nti sīlapātimokkameva vuttaṃ, kiñcāpi ganthapātimokkho adhippeto. “**Pañcannaṃ vā**”ti mātikāyaṃ vuttānam vasena vuttaṃ. **Anajjhāpanno vāti** puggalādhīṭṭhānadesanā. **Porāṇagaṇṭhipade** pana “uposatham kareyyā”ti ettāvātā ñatti hoti. Yāvatatiyānussāvanā nāma ‘yassa siyā āpatti’tiādivacanattayam, ante ‘dutiyaṃ tatiyaṃ pucchāmī’ti idaṅcāti duvidham. Tattha paṭhamam āpattim saritvā nisinnassa, dutiyaṃ asarantassa saraṇattha”nti vuttaṃ. “**Vacīdvāre**”ti pākāvasena ujukameva vuttaṃ. Kiñcāpi kāyaviññattiyāpi kariyati, kāyakammābhāvā pana vacivīññattiyāyeva āvi kātābā. “Saṅghamajjhe vā”tiādi lakkhaṇavacanam kira. Saṅghuposathakaraṇattham saṅghamajjhe ce nisinnā, tasmim saṅghamajjhe. Gaṇuposathakaraṇatthañce gaṇamajjhe nisinnā, tasmim gaṇamajjhe. Ekasseva santike ce pārisuddhiuposatham kattukāmo, tasmim ekapuggale āvi kātābāti, “etena na kevalam saṅghamajjhe evāyaṃ musāvādo sambhavati, atha kho ettha vuttalakkhaṇena asatipi ‘pārisuddhim āyasmanto ārocethā’tiādividhāne gaṇuposathepi sāpattiko hutvā uposatham kattukāmo anārocetvā tuṅhībhūtova karoti ce, sampajānamusāvādāpattim āpajjati imassatthassa āvīkaraṇato lakkhaṇavacanam kireta”nti vadanti takkikā. Aññathā “gaṇamajjhevā”ti na vuttanti tesam adhippāyo. Ārocānādhīppāyavasena vuttanti no takkoti ācariyo. Āroceto hi saṅghassa ārocemīti adhippāyena āvi karonto saṅghamajjhe āvi karoti nāma. Attano ubhatopasse nisinnānam āroceto gaṇamajjhe. Ekassevārocēsāmī sabbhāgassāti adhippāyena āroceto ekapuggale āroceti nāma. Pubbe vibhattapadassa puna vibhajanam atthavisesābhāvāvipanattanti veditabbam.

136-7. “Na, bhikkhave, devasikam...pe... dukkaṭassā”ti vatvā “**anujānāmi, bhikkhave, uposathe pātimokkham uddisitu**”nti idaṃ anuposathe eva taṃ dukkaṭam, uposathe pana devasikampi vaṭṭatīti dīpeti, tasmā te bhikkhū cātuddasiyaṃ uddisitvāpi pannarasiyaṃ uddisimsu, tenāha “**sakim pakkhassā**”ti. Tattha purimena sāmaggdivaso uposathadivaso evāti dīpeti. Ubhayena aṭṭhamim paṭikkhipitvā devasikam paṭikkhepassa atippasaṅgam nivāreti. Kim vuttaṃ hoti? Bhinno ce saṅho pāṭipadadivase samaggo hoti, tasmim divase sāmaggīuposatham karonto ubhayampi dukkaṭam āpajjanto ubhayena ekībūhūtena nivārito hotīti vuttaṃ hoti. Aññathā sāmaggīuposatho na devasiko. Ce, ahorattam kātābbo. Tasmīñca pakkhe pakatiuposatho na devasiko. Ce, ahorattam kātābbo. Tasmīñca pakkhe pakatiuposatho anuddiṭṭho. Ce hoti, sāmaggīuposatho kātābbo āpajjati. Na apavādanayena gahetabbattāti ce? Na, anīṭṭhappasaṅgato. Kim vuttaṃ hoti? Sāmaggīdivase sāmaggīuposatham katvā puna tasmim pakkhe pakatiuposathadivase sampatte pakatiuposatho na kātābbo. Apavādoti. Apavāditabbaṭṭhānato aññattha ussaggaividhānam nivāreti.

Kittāvātā nu kho sāmaggī etthāyamadhippāyo – sāmaggī nāmesā sabbhāgānam sannipāto. Sabbhāgā ca nāma yattakā sahadhammikā, te sabbepi hontī, udāhu āvāsasabhāgatāya sabbhāgā nāma hontīti. Tattha yadi sahadhammikānam sāmaggī sāmaggī nāma, sabbesam puthuvibhattānam sāmaggī icchitābā. Athāvasathavasena, ekāvāsasabhāgānantī vuttaṃ hoti. Aññathā ekāvāse sāmaggī āpajjati. **Mā no agamāsīti** agato mā hoti.

Sīmānujānanakathāvaṇṇanā

138. Ekāvāsagātānam vasena sāmaggim paṭikkhipitvā ekasīmagaātānam vasena anujānitukāmo bhagavā “**anujānāmi, bhikkhave, sīmam sammannitu**”nti āha. Atha āvāsaparicchedam vattukāmo bhaveyya. Ettāvātā ekāvāso yāvātā ekāsīmā. “Anujānāmi, bhikkhave, sīmam sammannitu”nti vadeyya. Tasmā na idha anuññātabaddhasīmāvasena ekāvāsaparicchedo hoti, upacārasīmāvaseneva hotīti veditabbam. Katham jānitabbanti ce? Pāṭitova, yathāha “tena kho pana samayena āyasmā upanando sakyaputto eko dvīsu āvāsesu vassam vasi...pe... ekādhippāya”nti (mahāva. 364). Aññathā vassacchedoti anīṭṭhappasaṅgova, katham? Ekāvāsavaseneva ce sāmaggī, bahuāvāsānāvāsesu na sambhaveyya. Tato so taṃ āvāsam gacchanto bahiddhā uposatham karoti. “Na, bhikkhave, tadāuposathe sabbhikkhuko anāvāso gantābbo”tiādi (mahāva. 181)-pāṭivirodho satipi saṅghe anāvāse uposathassa akattābbo. Anāvāsepi ce sāmaggī labbhati, “ettāvātā sāmaggī, yāvātā ekāvāso”ti na vattabbam, tasmā sabbathā purimanayo pacchimeneva paṭikkhittoti katvā nānāvāsavasenepi sāmaggīti veditabbam. “Taṃ kamamā karomāti vatvā na akamāsū”tiādisu viya anāgatampi apekkhati, tasmā ‘karomā’ti vutte na vaṭṭatī”ti vadanti. “Sīmam asodhetvāpi nimittam kittetum vaṭṭatī”ti likhitaṃ. Heṭṭhimakoṭiyā aḍḍhaṭṭhamaratānubbedho **hatthippamāno. Sace eko baddho hoti, na kātābbo**ti ettha “catūsu disūsu catunnam pabbatakūṭānam heṭṭhā piṭṭhipāsānasadise pāsāne ṭhitattā ekābaddhabhāve satipi pathavito uddham tesam sambandhe asati heṭṭhā pathavigatasambandhamatte abbohārikam katvā kittetum vaṭṭati. Teneva ‘piṭṭhipāsāno atimahantopi pāsānasāṅkhyameva gacchatī”ti vuttaṃ. Pathavito heṭṭhā tassa mahantābhāve gayhamāne pabbatameva hotī”ti **anugaṇṭhipade** vuttaṃ. “Cinitvā katapaṃsupuñje tiṅgumbarukkā ce jāyanti, pabbato hotīti **dhammasirithero**. Nevāti **upatissatthero**”ti vuttaṃ.

Pāsāṇoti “sudhāmayapāsāṇopi vaṭṭati”ti vadanti. Vīmaṃsitabbaṃ iṭṭhakāya paṭikkhittatā. **Dvattiṃsapalagulaṇḍappamāṇo** tulatāya, na tulagaṇāya. **Sopīti** khānuko viya uṭṭhitapāsāṇo.

Catupañcarukkhānimittamattampīti ekaccesu nimittasaddo natthi. Ettha tayo ce sāraruṅkhā honti, dve asāraruṅkhā, sāraruṅkhānaṃ bahuttaṃ icchitabbaṃ. “Susānampi idha ‘vanamevā’ti saṅkhyāṃ gacchati sayamaṅjātattā”ti vuttaṃ. Keci pana “catūsu dve antosārā ce, vaṭṭati. Antosārā adhikā, samā vā, vaṭṭati. Tasmā bahūsipi dve ce antosārā atthi, vaṭṭati”ti vadanti.

Parabhāgeti ettha “eteḥi baddhaṭṭhānato gatattā vaṭṭati. Tathā dīghamaggepi gahitaṭṭhānato gataṭṭhānassa aññattā”ti vadanti.

Anvaddhamāsanti ettha “anubaddho addhamāso, addhamāsassa vā anū”ti likhitaṃ. “Antaravāsako temiyatī”ti vuttattā tattakappamāṇaudakeyeva kātuṃ vaṭṭatīti keci. **Temiyatīti** iminā heṭṭhimakoṭiyā nadilakkhaṇaṃ vuttaṃ. Evarūpāya nadiyā yasmiṃ ṭhāne cattāro māse appaṃ vā bahuṃ vā udakaṃ ajjhottharivā pavattati, tasmim ṭhāne appodakepi ṭhatvā kātuṃ vaṭṭatīti eke. “Pavattanaṭṭhāne nadinimittā”nti vuttattā setuto parato tattakaṃ udakaṃ yaḍi pavattati, nadī evā”ti vadanti.

Jātassarādīsu ṭhitodakaṃ jātassarādīpadesena anantarikampi nimittaṃ kātuṃ vaṭṭati nadipārasīmāya nimittaṃ viya. Sace so padeso kālantarena gāmakhettabhāvaṃ pāpuṇāti, tattha aññaṃ sīmaṃ sammannituṃ vaṭṭati. **Ukkhepimanti** uddharivā gahettabbakaṃ.

Abaddhasīmavīhārānaṃ sīmāya upacāraṃ ṭhapetvāti “āyatim sammannitabbāya okāsaṃ ṭhapetvā”ti likhitaṃ. **Antonimittagatehi panāti** “ekassa upaḍḍhaṃ antokattukāmatāya satī sabbesaṃ āgamane payojanaṃ natthīti katvā ‘antonimittagatehi’ti vuttaṃ, tañca sāmīcivasenā”ti vadanti. **Anāgamanampi vaṭṭatīti** “sīmāya abaddhattā vaggamā nāma na hotī”ti likhitaṃ. “Aññasmim gāmakhetta ṭhatvā nimittakittanakāle, samānaṃvāsakasīmāya sammannanakāle ca āgamanapayojanaṃ natthī”ti vuttaṃ. **Bherisaññaṃ vāti** “sammannanapariyosānaṃ karomāti vatvā”ti likhitaṃ, tena tāḍise kāle taṃ kappatīti siddhaṃ hoti. Kiṃ iminā? **Sukhakarāṇatthanti** mahājanasannipātanaparissamaṃ akatvā appatarehi sukhakarāṇatthaṃ. Yaḍi mahāsīmābandhanakāle antarāyo hoti, tattakenapi sukhavihāroti dassanattaṃ “**paṭhama**”nti vuttanti eke. **Tato oraṃ na vaṭṭatīti** kathaṃ paññāyatīti? Vīsativaggakaraṇīyaparamattā saṅghakammassa. Kammārahena saddhim ekavīsati bhikkhū ce gaṇhāti, vaṭṭati. Tattakappamāṇaṃ sukhanisajjavasena vedittabbaṃ. Tameva nimittaṃ aññepi kittetvā sace bandhanti, vaṭṭatīti eke.

“**Evam baddhāsu pana...pe... sīmantarikā hi gāmakhettaṃ bhajati**”ti na āvāsavasena sāmaggīparicchedo, kintu sīmāvasenevāti dassanattaṃ vuttaṃ. “**Nimittupagapāsāṇe ṭhapetvā**”ti sañcārimanimittassa tapparato vuttaṃ. Ito paṭṭhāya gaṇṭhipadakkamo hoti – **na sakkhissanti** ti avippavāsaṃ asallakkhetvā “samānaṃvāsakameva samūhanissamā”ti vāyāmantā samūhanituṃ na sakkhissanti. “**Ekaratanappamāṇā**”ti suviññeyyantarā hotīti katvā vuttaṃ. Ekaṅgulamattampi vaṭṭateva. Khaṇḍasīmato paṭṭhāya bandhanaṃ āciṇṇaṃ. Āciṇṇakaraṇena vigatasammoho hotīti. **Kuṭigeheti** kuṭigehare bhūmighare. **Udukkhalampvāti** bhūmiudukkhalam viya khuddakāvāṭaṃ. “**Pamukhe**”ti bhūmikuṭim sandhāya vuttanti eke. **Heṭṭhā na otaratīti** bhittito oraṃ nimittāni ṭhapetvā kittitattā heṭṭhā ākāse na otarati, upari kate pāsādeti attho. **Bhittilaggeti** bhittinissitake. Ime kira bhittilaggaṇi “ekābaddhā”ti na vuccanti. **Sabbo pāsādo sīmaṭṭho hotīti** ekābaddho vā hotu, mā vā. **Tālamūlakapabbato** nāma anupubbena tanuko. **Ākāsapabbhāranti** aparikkhepapabbhāraṃ. **Susirapāsāṇo** nāma leṇaṃ hoti. **Antoleṇanti** pabbatassa antoleṇaṃ. Dvāraṃ pana sandhāya parato “orato”ti vuttaṃ, sabbathāpi sīmato bahileṇena otaratīti adhippāyo.

Mahāsīmaṃ sodhetvāti sīmaṭṭhaṃ dūragatampi sīmagataṃ sīmasambandhaṃva, tasmā taṃ anāmasitvā ṭhātabbanti adhippāyo. Yaḍi evaṃ “tannissitakaṃ apanetvā kammaṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti vattabbaṃ. **Mahāaṭṭhakathāyampi** “sīmaṃ sodhetvā kātabba”nti ettakameva vuttaṃ. Mahātherāpi “sodhetabba”micceva vadantīti eke. “Mahāsīmaṃ sodhetvā vā kammaṃ kātabba”nti ca pāṭho atthi. “Vuttanayenevā”ti ca parato vakkhati, tasmā sādharāṇapāṭhova sundaroti eke. **Purimanayepīti** khaṇḍasīmāya uṭṭhahitvā mahāsīmāya onatepīti attho. **Ukkhipāpetvā kātuṃ na vaṭṭati**. Kasmā? Anto ṭhitattā. Rukkhasa heṭṭhā pathavigataṃ mūlaṃ khaṇḍasīmāva hoti, abbohārikaṃ vāti apare. “Majjhe pana chinne mahāsīmāya ṭhitamūlaṃ mahāsīmameva bhajati, khaṇḍasīmāya ṭhitam khaṇḍasīmameva bhajati tadāyattapathavirasādīhi anuggahitattā”ti vuttaṃ. “Sīmāya pacchā uṭṭhitarukkhe nisīditvā kammaṃ kātuṃ vaṭṭati pacchāsīmāyaṃ katagehe viyā”ti vatvā “bandhanakāle ṭhitarukkhe nisīditvā kātuṃ na vaṭṭati uparisīmāya agamanato”ti kāraṇaṃ vadanti. Evaṃ satī bandhanakāle puna ārohaṇaṃ nāma natthi, bandhitakāle eva āruhatīti āpajjati. Pacchā uṭṭhitarukkho pana tappaṭibaddhattā sīmasaṅkhyameva gato, evaṃ pubbe uṭṭhitarukkhopīti gahettabbaṃ. “Yaṃ kiñcipī”ti vacanato tiṇḍāpi saṅgahitaṃ. Mahātherāpi tiṇḍaṃ sodhetvāva karontīti.

140. Yasmā majjhato koṇaṃ hoti, tasmā “**koṇato koṇa**”nti vuttaṃ. “Āpattiñca āpajjati acittakattā”ti vadanti. **Pārayatīti** ajjhottharati. Kā sā? Sīmā. “**Yā sabbantimena...pe... vahati**”ti tato heṭṭhimā nāvāsāṅkhyāṃ na gacchati katvā vuttanti eke, taṃ na yuttaṃ dutiyapārājike nāvāṭṭhabhaṇḍādhikāre tassāpi adhippetattā. Majjhimpurisassa bhārapamāṇena vuttanti eke. Bhikkhunīnampi nadīpārasīmāsambhavato tāsāṃ “ekā vā nadīpāraṃ gaccheyyā”ti vuttadosapariharaṇatthanti ācariyassa takko. Ubhayatthāpi **dhuvā-**saddo gahito. Tena uposathantāya parihaṇatthaṃ uposathadivaso nīyatovato vutto. Ettha ca **nāvā** nāma pamāṇayuttā sabbasādharāṇā thambhanāvā adhippetā, na kullānāvāti no takkoti ācariyo. Rukkhaṃ chinditvā katoti attho. Sace ekaṃ gāmakhettaṃ, sabbanimittānaṃ anto ṭhite bhikkhū hatthapāsagate katvā sammannitabbā. Nānāgāmakhettaṃ ce, anāgamanampi vaṭṭati. Ubhayatīre nimittakittanamattena dīpako saṅgahito na hoti, tasmā dīpake nimittāni kittetabbāneva. “Nadiyā heṭṭhā nisinnabhikkhu kammaṃ kopeti. Upariyeva hi nadī hotī”ti vadanti.

Sīmānūjananakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Uposathāgārādīkathāvaṇṇanā

141. “Yaṃ saṅgho ākaṅkhati vihāraṃ vā...pe... guhaṃ vā”ti vacanato na kevalaṃ pathaviyaṃyeva, vihārādīnaṃ uparīpi sīmā anuññatā hoti uposathakammāpadhānattāti siddhaṃ. Tappadhānā sīmāti kathaṃ paññāyatīti ce? Tadadhikāraṇuññatattā, sammutiyaṃ

“samānasamvāsā”ti ettāvata siddhe visum “ekūposathā”ti vacanato ca. “Uposatham ṭhapetvā sesakammāni **samānasamvāsā** nāmā”ti likhitam. “Ekaṃ samūhanitvā”ti pāḷipāṭho.

142. Katovassāti ekasīmāya samagge sandhāya vuttam. Aññathā nānāsīmāyaṃ ṭhitānaṃ savanaṃ pamāṇaṃ, ekasīmāyapi hatthapāsāṃ muñcitvā ṭhitānaṃ vā savanameva pamāṇanti anīṭṭhaṃ āpajjati. Tattha **sammatāya vā asammatāya vā**ti uposathāgārasammutiyā, na sīmāsammutiyā. Kathaṃ paññāyatī? Adhikārato, parato chandadānapaññattito, pārīsuddhidānapaññattito ca. Tattha purimaṃ kāraṇaṃ purimaṃ anīṭṭhaṃ nivāreti, pacchimaṃ pacchimaṃ veditabbaṃ. Uposathamukhanti uposathatṭhānaṃ. “**Uposathamukhassāti** uposathāgāraṭṭhānassā”ti likhitam. **Yāni kānici nimittāni kittetum vaṭṭetīti** idaṃ kathaṃ paññāyatī? “Paṭhamaṃ nimittā kittetabbā nimitte kittetvā”ti ettakameva vuttattā. Paṭhamaṃ vuttattā na vuccantī ce? Taṃ pana akāraṇaṃ, na hi buddhānaṃ desanāya ālasiyaṃ atthi. Sīmāsamūhananākāle uposathāgāraṃ samūhanitvāya sīmāsamūhananaṃ ijjhatīti eke. Taṃ ayuttam abaddhāya sīmāya uposathāgārasammutisiddhitoti no takkoti ācariyo. **Uposathamukhanti** uposathāgārassa mukhanti ācariyā. Uposathamukhassa nimittakittānā sīmāya vuttanayena kātabbā. Ekenāpi kittetum vaṭṭatīti eke. “Pāsādo vā hotu, maṇḍapāḍḍisu vā aññataro. Kammavācāya pana ‘uposathamukha’micceva vattabba”nti vadanti. “Porāṇako āvāso nāma mūlāvāso”ti likhitam. Vadati ghaṭamattā iti hi lakkhaṇaṃ.

Avippavāsasīmānujānanakathāvaṇṇanā

143-4. “Manamhi vūlho”ti vā pāṭho. Tattha **manamhi vūlhoti** manam vūlho amhīti attho. **Ṭhapetvā gāmañca gāmūpacārañcā**ti antaragharasāṅkhātāṃ gāmañca gāmūpacārañca ṭhapetvā. Keci “parikkhittam gāmaṃ sandhāya ‘gāma’nti vuttam, aparikkhittam sandhāya ‘gāmūpacāra’nti vadanti, taṃ pana aṭṭhakathāya virujjhati. Tasmā nivesanaracchādayo sandhāya gāmaṃ, parikkhepāraṭṭhānāni sandhāya ‘gāmūpacāra’nti ca vuttam. Ettha pana anekadhā paṭhanti. Kiṃ tena, pāḷiñca aṭṭhakathāya suṭṭhu upaparikkhitvā yathā samenti, tathā gahetabbaṃ. **Bhikkhūnaṃ purimakammavācā na vaṭṭatīti** gāmagāmūpacāre antokatvā samānasamvāsasīmāya sammatāya upari avippavāsasīmāsammutiyaṃ yujjati. Yattha pana kevalam araññaṃyeva sammataṃ, tattha kathaṃ na vaṭṭatīti. Tattha “ṭhapetvā gāmañca gāmūpacārañcā”ti vacanaṃ na sātthakanti ce? Vuccate – evametaṃ, kintu anussāvanahānippasaṅgato taṃ vacanaṃ vattabbamevāti imināva adhippāyena “purimakammavācā na vaṭṭatī”ti vuttam siyā. Ekasmiṃ vā atthe kammavācādvayābhāvatoti vuttam. “Na hi te aññamaññassa kamme gaṇapūrakā hontī”ti vuttattā ubhinnaṃ nānāsamvāsakasāṅghānampi ayameva vidhi āpajjeyyati ce? Nāpajjati paṭiggahasannidhānaṃ anuññātattā, omasanādīpaccayā avisesato, kammaṃpaṭṭipassaddhimattāpekkhatāya ca. **Tassāti** bhikkhunisaṅghassa. **Na kammavācāṃ vaggam karontīti** kammaṃ na kopentīti attho. **Etthāti** ṭhapetvā gāmanti ettha. “Yadi bhikkhūnaṃ avippavāsasīmā gāmañca gāmūpacārañca na otarati, atha kasmā gāme sīmābandhanakāle avippavāsāṃ sammannantīti ce? Āciṇṇakappena, na tato aññaṃ kañci atthaṃ apekkhitvā”ti likhitam. “Atthato hi sā bahiddhāpi abaddhā eva hotī”ti vuttam. Antaragāme baddhā samānasamvāsasīmā yasmā gāmasāṅkhyam na gacchati, tasmāti eke. **Sopi sīmāsāṅkhyameva gacchati**ti avippavāsasīmāsāṅkhyam gacchati attho. Idaṃ panettha vicāretabbaṃ – gāmaṃ antokatvā baddhāya sīmāya puna avippavāsasammutiyaṃ araññapadesa ṭhatvā avippavāsakammavācā kātabbā, udāhu gāme ṭhatvāti? Gāme ṭhatvā katāyapi kappiyabhūmiyā pharati. Bahisīme ṭhisasmmatadosānulomattā akappiyabhūmiyaṃ ṭhatvā na kātabbāti no takko, esa nayo samūhananepīti ācariyo. **Khaṇḍasīmāyaṃ ṭhatvā avippavāsasīmā**tiādīsu mahāsīmā kira “avippavāsasīmā”ti vuttā.

146. “Yassāyasmato khamati etissā sīmāya samānasamvāsāya ekūposathāya samugghāto, so tuṅhassā”ti **andhakapotthake**, **sīhalapotthakesu** ca kesuci pāṭho atthi. Kesuci “samugghāto etissā sīmāya”ti paṭhamaṃ likhanti, kesuci “etissā sīmāya samugghāto”ti ca.

Gāmasīmādikathāvaṇṇanā

147. Sā cāti sā paricchinditvā dinnagāmasīmā ca itarā ca. Sā katamāti ce? “**Pakatigāmā**”tiādīmāha. **Baddhasīmāsadisāyeva hontīti** sā ca hotī itarā ca hontī adhippāyo, tasmāyeva “ticīvaravippavāsaparīhāraṃ labhatī”ti ekavacanaṃ kataṃ, taṃ na yuttam ubhinnaṃpi gāmattāti eke. “Hontī, na labhanti”ti ca bahuvacanaṃpi karontīti. “Sā ca itarā cā”ti vuttā “majjhe bhinditvā dinnagāmasīmā pakatigāmādayo abhinnā”ti ca vadanti. “Bhikkhuvasatī”ti pāṭho, “vasanti”ti ca likhitam. “Athassa ṭhitokāsato”ti vuttattā ekavacanameva yuttam. **Sabbā, bhikkhave, nadī asīmāti** katarāṃ sīmāṃ paṭikkhipatī? Baddhasīmāṃ, ekādasavipattisīmāññatarappasaṅgoti ācariyā. Sace paṭhamaṃ sīmāya baddhāya pacchā nadiādayo hontī, paṭikkhepoti pasaṅgo āpajjati, tasmā abaddhasīmameva paṭikkhipati. Yathā sabbo gāmo gāmasīmā, tathā sabbā nadī asīmā. Kintu tassa tassa bhikkhuno udakukkhepasīmāti sīmānānattaṃ dassetīti no takkoti ācariyo. **Yaṃ majjhimassa purisassa samantā udakukkhepatī** pana ekissā nadiyā catuvaggādīnaṃ saṅghānaṃ visum catuvaggakaraṇīyādīkammakaraṇakāle sīmāparicchedadassanattam vuttam. Ticīvarena vipavāsāvippavāsaparicchedadassanattampi sattabbhantarasīmāya paricchedadassanaṃ viyāti ācariyā, tasmā udakukkheparicchedābhāvepi antonadiyaṃ kammaṃ kātuṃ vaṭṭatīti siddham.

Ayaṃ pana viseso – tattha nāvāgato ce, nāvāyaṃ vuttanayena. Satthagato ce, satthe vuttanayena. So ce atirekacātumāsāniviṭṭho, gāme vuttanayena ticīvarāvippavāso veditabbo. Tatthāpi ayaṃ viseso – sace sattho udakukkhepassa anto hotī, udakukkhepasīmāpamāṇanti eke. Satthova pamāṇanti ācariyā. **Sace panettha bahū bhikkhūti**ādīmhi keci adhiṭṭhānuposathaṃ, keci gaṇuposathaṃ, keci saṅghuposathanti vattukāmatāya “bahū saṅghā”ti avatvā “bhikkhū”ti vuttam. **Ūnakaṃ pana na vaṭṭatīti** ettha sīmāsambhedasambhavatoti **upatissatthero**. Ṭhapente hi ūnakaṃ na ṭhapetabbaṃ. “Aṭṭhapetumpi vaṭṭati evā”ti vuttam. **Gacchantiyā panāti** ettha “udakukkhepamanatikkamitvā parivattamānāya kātuṃ vaṭṭatī”ti likhitam. **Aññissā sīmāya ṇattīti**ādī kiṃ sīmato kammavipattibhayaṃ vuttam, udāhu parisatoti? Ekakammassa nānāsīmāya asambhavato sīmatoti. Ekakammassa nānāsīmāṭṭhasaṅghena asambhavato parisatoti eke. “Savanaṃ hāpetī”ti vuttadosappasaṅgoti no takko. Ekissā hi sīmāya ekaṃ kammaṃ anīṭṭhapento hāpetīti ācariyo.

Bahinadīre jātarukkhassa antonadiyaṃ pavīṭṭhasākhāya vāti ettha ca **nadīre khāṇukaṃ koṭṭetvāti** ettha ca **sace pana setu vā setupadā vā bahīre patīṭṭhitāti** ettha ca sīmāsodhanaṃ nāma gāmasīmāṭṭhe hatthapāsānayaṃ. Khaṇḍasīmāya

uṭṭhitarukkhatto viyojetvā kātum vaṭṭati. Kasmā? Tiraṭṭhe rukkhe baddhanāvāya gāmo ādhāroti. “Ubhatobhāgena gāmasīmaṃ phusitvā ṭhitasetu khaṇḍasīmāmahāsīmāyo phusitvā ṭhitarukkheṇa upametabbo”ti ca likhitam. Tattha purimanaye tāva idam vicāretabbam – tādisse ṭhāne katakammaṃ kiṃ nadiyaṃ katasāṅkhyam gacchati, udāhu gāmasīmāyaṃ, atha ubhayatthāti? Kiñcetha taṃ ce nadiyaṃ katasāṅkhyam gacchati, udakukkhepasīmāva sodhetabbā, na itarā. Atha gāmasīmāyaṃ katasāṅkhyam gacchati, udakukkhepasīmā na sodhetabbā. Yadi ubhayattha katasāṅkhyam gacchati, dvīsu sīmāsu ekakammaṃ kātum vaṭṭatīti anīṭṭhappasaṅgo āpajjati. Tato “aññissā sīmāya ṇatti, aññissā anussāvanā hotī”ti idaṅca “khaṇḍasīmāmahāsīmāṭṭhānaṃ kāyasāmaggiyā kammaṃ kātum vaṭṭatī”ti idaṅcānīṭṭham āpajjati? Ettha vuccate – yathāvuttam kammaṃ ubhayattha katasāṅkhyam gacchati, na ca yathāvuttam anīṭṭham āpajjati. Kasmā? “Nattianussāvanānaṃ ekekasīmāyaṃ pavattattā, kārakabhikkhūnaṃ vā ekekasīmāyaṃ ṭhitattā”ti vadanti. Ubhayatthāpi ṭhātum sakkuṇeyyatāya pana taṃ akāraṇam. Ekībhāvaṃ upagatasīmāṭṭhāne katattāti idam acalakāraṇam. Ekībhāvaṃ upagatāsu hi dvīsu nadīgāmasīmāsu kammaṃ kātum vaṭṭatīti ca. Sattabbhantarasīmāyaṃ ce nadī hoti, samuddo vā, jātassaro vā. Tesu ṭhitabhikkhu sattabbhantarasīmāyaṃ ṭhitasaṅkhyam na gacchati. Tattha ce nadiḍalakkhaṇam appatto dīpako, pāsāṇo, rukkho vā hoti, sattabbhantarasāṅkhyam gacchati. Manussehi valañjanaṭṭhānaṃ ce taṃ hoti, gāmakhettsaṅkhyam gacchati. Kataragāmakhettaṃ? Yato manusā sañcaranti, sabbe ce sañcaranti, visuṃ gāmakhettsaṅkhyam gacchati ca ācariyā.

Pacchimanaye sace setu nadīlakkhaṇaṭṭhānaṃ ahusitvā ṭhito, gāmasīmāsaṅkhyam gacchati. Tattha eko ce gāmo, taṃ sodhetvā, dvīsu tīresu sace dve, dvepi gāme sodhetvā kammaṃ kātabbam. Evañhi kataṃ ubhayatra kataṃ hoti. Iminā nayena dvīsu nadīsu, jātassaresu ca ekakammapasiddhi veditabbā. Ayaṃ pana nayo khaṇḍasīmāmahāsīmānampi labbhateva. Sace setu nadīlakkhaṇaṭṭhānaṃ phusitvā ṭhito, udakukkhepasīmāpi sodhetabbā.

Sīmānameva cekattam, vehāsaṭṭham vinā gato;
Viditvā ekakammaṃ, sīmato idamādisse.

Ekasīmam dvisīmam vā, tisīmam catusīmakam;
Ekakammaṃ siyā tassa, kopo parisato siyāti.

Ayaṃ panettha vireso – nadiyaṃ karontānaṃ udakukkhepatto bahi rukkhadīsambandho appamāṇam. Gāme karontānaṃ nadiyaṃ sambandharukkhasa udakukkhepatto bahi ṭhitabhikkhu appamāṇam, tato oraṃ pamāṇam. Baddhasīmāya sambandharukkhasa baddhasīmāya ṭhitabhikkhu pamāṇanti veditabbam, teneva vuttam “sīmam sodhetvā kammaṃ kātabba”nti. “Sace pana setu vā setupādā vā bahitīre patiṭṭhitā kammaṃ kātum na vaṭṭatī”ti vacanampi pārōhādīsu viya sakalasīmāsoḍhanameva kātabbanti sādheti, vīmaṃsitabbam. **Ativuṭṭhikāle panāti** ettha ativuṭṭhi nāma yathā cātumāsikāyāti veditabbā, tasmā cātumāsam ativuṭṭhiyeva sace hoti, sabbopi oghena otthaṭokāso nadī eva. Atha ekissāpi ativuṭṭhiyā ogho cātumāsam tiṭṭhati, sandati vā, bahitīre patiṭṭhitaoghena otthaṭokāso sabbopi nadī eva. **Nadiṃ ottharivā sandanaṭṭhānato paṭṭhāyāti** tameva vā nadiṃ aññaṃ vā apubbam vā padesaṃ attano pavattavasena nadīlakkhaṇappattam ottharivā sandanaṭṭhānato paṭṭhāya vaṭṭati. **Gāmanigamasīmaṃ ottharivāti** cātumāsappavattim sandhāya vuttam. “**Agamanapatheti** tadahu gatapaccāgataṃ kātum asakkuṇeyyake”ti likhitam. Yaṃ pana **andhakaṭṭhakathāyaṃ** vuttam, taṃ na gahetabbam. Kasmā? Nadiyampi taṃdosappasaṅgato. **Tipusakādūti** ettha **ādi**-saddena kamaluppālādīnīpi saṅgham gacchanti. **Sabbopi ajātassaro hoti, gāmasīmāsaṅkhyameva gacchati**ti yehi kataṃ, tesam gāmasīmāsaṅkhyam vā, samantato tīraṭṭhagāmehi ce kataṃ, sabbagāmasaṅkhyam vā, aññehi gāmakhettehi asambandhaṭṭhānaṃ ce, visuṃgāmasīmāsaṅkhyam vā gacchatiṭi atho.

148. Samsaṭṭhaviṭapāti iminā āsannattam dīpeti, tena padesasambhindaṇā idha sambhedoti dīpeti. **So pana vaḍḍhanto sīmāsaṅkharāṃ karotīti** baddhasīmāṭṭhānappavesanavasena “ekadesabaddhasīmā”ti vattabbato saṅkarado hoti. **Na, bhikkhave, sīmāya sīmā sambhinditabbāti** ettha “paṭṭhamam baddhasīmāya pacchā attanā bandhitabbasīmā na sambhinditabbā”ti eke adhippāyaṃ saṃvaṇṇayanti. Paṭṭhamam sammatasīmāyaṃ sambhedābhāvato svādhippāyo ajjhottharaṇena yujjati, tasmā pacchā bandhitabbasīmāya paṭṭhamam baddhasīmā na sambhinditabbā. Sakalam vā ekadesato vā nimittānaṃ antokaraṇena paṭṭhamam baddhasīmāya sīmantarīke akittetvā sammannanato hi sambhindati nāma, paresam baddhasīmam sakalam vā ekadesato vā nimittānaṃ antokaraṇena ajjhottharatī nāma, tenevāha “sīmam sammannantena sīmantarīkam ṭhapetvā”tiādi. Tassattho – paṭṭhamam baddhasīmāya sīmantarīkam pacchā bandhitabbasīmāya nimittabhūtam ṭhapetvā pacchā sīmam sammannitunti. Imā dvepi vipattiyo bhikkhubhikkhunīsīmānaṃ aññaṃaññaṃ na sambhavanti. **So pana vaḍḍhanto sīmāsaṅkharāṃ karotīti** ettha kevalam sīmāsaṅkharameva karoti. Tasmim katakammāni na kuppantīti keci, taṃ nayuttam sākḥāpārōhachedanasīmāsoḍhanānaṃ vuttattā. Idam sabbam suṭṭhu vicāretvā garukule payirupāsitvā gahetabbayuttakam gahetabbam, itaram chaḍḍetabbam.

Uposathbedādīkathāvaṇṇanā

149. “Dveme, bhikkhave, uposathā”ti tadā sāmaggiuposathassa ananūñātattā vuttam. Sāmaggiuposathassa pubbakicce “ajjuposatho sāmaggi”ti vattabbam, na ca kammavācāya bhagavatā payogo dassito, pāḷīnayato aṭṭhakathācariyehi uddisitabbakkamo dassito. Tathā pañcannaṃ pātimokkhuddesānaṃ uddesakkamo siddhoti veditabbam. **Tayo vā dve vā pātimokkham uddisanti, adhammena samaggaṃ nāma hotīti** ettha kāmam saṅghassa sāmaggi nāma hoti vaggakathāya yathākamamam sāmaggiṭvavattānato. Tathāpi vaggapaṭipakkhabhāvena samaggaṃ, samaggapaṭipakkhabhāvena ca vaggam nāma kataṃ. Āveṇīkato vā gaṇakammādisambhavato, tassa ca samaggavaggabhāvasambhavato vuttanti veditabbam. **Dhammena vagganti** ettha pārisuddhikaraṇam dhammīkam, saṅghasseva chandāgamaṇam, na gaṇassatī katvā vaggam nāma hoti. “Ekavāram kataṃ sukataṃ, āpattim pana āpajjati, puna kātum na labhanti”ti vadanti. “Pañcasu ekassa chandaṃ āharitvā catūhi pātimokkham uddisittum vaṭṭatī”ti vadanti, taṃ yuttam, chandahārake bhikkhūnaṃ santīkam patte tena saṅgho pahoti, tasmā chando saṅghappatto hotīti katvā vuttam.

Pātimokkhuddesakathāvaṇṇanā

150. Mātikāṭṭhakathāyaṃ (kaṅkhā. aṭṭha. nidānavāṇṇanā) “suṇātu me, bhante, saṅgho...pe... āvikatā hissa phāsu hoti,

tatthāyasmante pucchāmi...pe... tasmā tuṅhī. Evameṭaṃ dhārayāmi'ti vatvā 'uddiṭṭhaṃ kho āyasmanto nidāna'ntiādinā nayena avasese sutena sāvite uddiṭṭho hotī'ti vuttatā "evameṭaṃ dhārayāmi'ti sutā kho paṇāyasmantehī'ti ettha "dhārayāmi'ti vatvā "uddiṭṭhaṃ kho āyasmanto nidāna'nti vacanaṃ saṃkhittanti gahetabbaṃ, teneva khuddakapeyyālavasena likhitaṃ. Evaṃ **mātikāṭṭhakathāyampi** "āvikatā hissa phāsu hoti, tatthāyasmante'ti etthāpi "uddiṭṭhaṃ kho āyasmanto nidāna'nti vacanaṃ saṃkhittanti gahetabanti eke. Keci "avivadamaṇehi sikkhitabba'nti vutte nidānuddeso niṭṭhito nāma hoti, tasmā anāvikaṇṇo āpattiṃ āpajjati'ti vadanti, taṃ na yuttaṃ. Kasmā? "Nidānaṃ uddisitvā'ti niṭṭhānavacanena hi nidānassa niṭṭhitabhāvo vutto, nidānavāsāne ca āpatti vuttāti. "**Sarabhaññaṃ** nāma sarena bhaṇana'nti likhitaṃ. **Sajjhāyaṃ adhiṭṭhavitvāti** "sajjhāyaṃ karomī'ti cittaṃ uppādetvā. "Āpucchāmi'ti vuttamattena kathetuṃ vaṭṭati'ti vadanti. Taṃ tuṅhībhāve yujjati. "Athāpi lābhādinā abhibhūto vāreti, taṃ na pamāṇa'nti vadanti. **Eseva nayoti** kathento yadi vicchindati, puna āpucchitabanti.

Adhammakammaṭṭhikkosānādikathāvaṇṇanā

154. "**Tesaṃ anupaddavattāyā**"ti saṅgho saṅghassa kammaṃ na karoti, aññopi upaddavo bahūnaṃ hoti, tasmā vuttaṃ.

Pātimokkhuḍdesakājjhesanādikathāvaṇṇanā

155. "Therādhikaṃ pātimokkha'nti vatvāpi pacchā avisesena "yo tattha byatto paṭibalo, tassādheyya'nti vuttatā "bhante'ti vacanaṃ therassāpi atthīti siddhaṃ hoti. "Gacchāvuso saṃkhittena vā vitthārena vā'ti vacanato asatipi antarāye thāmaṃ pamāṇanti siddhaṃ hoti.

Disaṃgamikādivattukathāvaṇṇanā

163. "Sacassa saddhiṃcarā bhikkhuupaṭṭhākā atthī'ti pāṭho. "**Utuvasseti** utusaṃvacchare hemantagimhesū'ti likhitaṃ.

Pārisuddhidānakathāvaṇṇanā

164. **Pārisuddhiṃ dammīti** "sāpattiko therānaṃ deti, sampajānamusāvāde dukkaṭaṃ sambhavati'ti ācariyena likhitaṃ. Kiṃ nu kho kāraṇaṃ? Sampajānamusāvādena dukkaṭāpatti nāma kevalaṃ bhagavatā vuttatā akiriyaṃsamuttānā hotīti. "Pārisuddhiṃ dammī'ti ettha pana kiriyā paññāyati, tasmā sampajānamusāvāde pācittiyaṃ viya dissati, suṭṭhu upaparikkhitabbaṃ. Mahantā hi te ācariyā nāma. Tattha "dammī'ti attano uposathakammaṇibbattinimittaṃ vuttaṃ. "Harā'ti ca "āroche'ti ca hāraṇassa anārocanapaccayā dukkaṭamocanattaṃ vuttaṃ. Eseva nayo chandānēpi. Tattha "dammī'ti attano cittaṃsamaggidīpanavacanāṃ, sesaṃ vuttanayameva, evaṃ **upatissatthero** vaṇṇeti. Atha vā paṭhamāṃ samaggabhāvaṃ sandhāya, dutiyaṃ pacchā vidhātābhabhāvaṃ, tatiyaṃ chandahāraṇassa dukkaṭamocanattaṃ vuttaṃ. Ubhayatthāpi "saṅghapatto pakkama'ti'tiādivacanato saṅghe samagge eva chandapārisuddhidānaṃ ruhati, nāsamaggeti siddhaṃ. "Saṅghapatto ukkhittako paṭijānāti, āhaṭā hoti pārisuddhī'tiādivacanato ukkhittakādānaṃpi chandapārisuddhidānaṃ ruhatīti siddhaṃ, taṅca kho pakatattasaññāya, no aññathāti takko. Jānitvā sāmaṇerassa dinne na yāti, āpatti ca, ajānitvā dinne yāti ca, anāpattīti eke. **Biḷālasaṅkhalikā nāma pārisuddhīti** ettha saṅkhalikā nāma anantarena sambajjhāti, aññena ca saṅkhalikenāti kevalaṃ saṅkhalikā pārisuddhi nāma hotīti **upatissatthero**. Evaṃ sante viśesaṃ niraṭṭhakaṃ hoti. Biḷālasaṅkhalikā baddhāva hoti antogehe eva sampayojanatā. Yathā sā na katthaci gacchati, tathā sāpi na katthaci gacchati kira adhippāyo.

Chandānādikathāvaṇṇanā

165-7. "Chandaṃ datvā khaṇḍasīmaṃ vā sīmantarikaṃ vā bahisīmaṃ vā gantvā āgato bhikkhu kammaṃ na kopeti, tasmā gamikabhikkhūnaṃ chandaṃ gaṇhitvā khaṇḍasīmaṃ bandhitvā puna vihārasīmaṃ bandhituṃ tesaṃ chandaṃ na gaṇhanti'ti vadanti. "Muhuttaṃ ekamantaṃ hothā'tiādivacanato yaṃ kiñci bhikkhukammaṃ gahaṭṭhādīsu hatthapāsagatesu na vaṭṭatīti siddhaṃ. **Nissīmaṇti** bahisīmaṃ. **Tassa sammutidānakiceṇa natthīti** tasmīṃ satipi vaṭṭatīti attho. Āsanena saha udakanti attho. **Pannarasopīti** api-saddo cātuddasiṃ sampiṇḍeti, tena vuttaṃ **mahāaṭṭhakathāyaṃ** "yadi no eta'nti. "Ajjā me uposatho pannaraso'ti adhiṭṭhānaṃ sadā na kiñci, na aññathāti eke.

Āpattiṭṭhikammavidhikathāvaṇṇanā

169-170. **Paṭidesemīti** yāya kāyaci bhāsāya vutte desanā ca paṭiggaho ca hotiyeva diṭṭhāvikkammaṇa visuddhiyā vuttatāti keci. Vematikena "ahaṃ, bhante, ekissā thullaccayāpattiyā vematiko, yadā nibbematiko bhavissāmi, tadā taṃ āpattiṃ paṭikarissāmi'ti vattabbaṃ. Evaṃ kate yāva nibbematiko na hoti, tāva sabhāgāpattiṃ paṭiggahetuṃ na labhati, aññesaṅca kammaṇaṃ parisuddho nāma hoti. Puna nibbematiko hutvā desetabbaṃ. Na cāti neva pāliyaṃ na aṭṭhakathāyaṃ atthi, desite pana doso natthīti. Tathā **ito vuttāhitvā taṃ āpattiṃ paṭikarissāmi**ti ettha ca sakalasaṅghe sabhāgāpattiṃ āpanne, vematike ca. Tathā ca "sabbo saṅgho sabhāgāpattiṃ āpajjitvā yadā suddhaṃ passissati'ti, "tadā tassa santike taṃ āpattiṃ paṭikarissati'ti vatvā 'uposathaṃ kātuṃ labhati'ti ca likhitaṃ.

Anāpattiṭṭhikammavidhikathāvaṇṇanā

172-3. "Atthaññe'ti pubbavāre, "athaññe'ti pacchāvāre pāṭho. Sīmaṃ okkante vā okkamante vā passanti. Dhammasaññino pana aññāṇena honti. "Vematikapannarasakaṃ uttānamevā'ti pāṭho.

Sīmokkantiṭṭhikapeyyālakathāvaṇṇanā

178. "Na akāma dātābbā'tivacanato icchāya sati dātābbāti siddhaṃ.

Liṅgādidassanakathāvaṇṇanā

180. Nābhivitarantī ettha laddhinānāsaṃvāsakā kira te. Kammanānāsaṃvāsakañhi diṭṭhiṃ paṭinissajjāpetvā tassa osāraṇakammaṃ kātappaṃ. Evañhi kate tena saddhiṃ uposathaṃ kātuṃ vaṭṭati. Itarena laddhinissajjanamattena kātunti vuttaṃ. Āpattiyā adassane appaṭikamme ukkhittakañca diṭṭhiyā appaṭinissagge ukkhittakañca jānitvā tena saddhiṃ karontassa pācittiyam, tasmā ime ukkhittānūvattakāti veditabbāti eke.

Nagantabbagantabbavārakathāvaṇṇanā

181. Na gantabboti kiṃ sandhāya? “Aññatra saṅghenā”ti vacanato yasmim vihare satam bhikkhū viharanti, te sabbe kenacideva karaṇīyena dasa dasa hutvā visuṃ visuṃ nānūdakukkhepasīmādīsu ṭhatvā uposathaṃ kātuṃ labhanti. Navakammasālādikā nānāsīmākoṭi uposathādiṭṭhānattham sīmāpi nadīpi na gantabbā. Garuṃ pātimokkhuddesaṃ vissajjitvā lahukassa akattabbattā “aññatra saṅghenā”ti vacanaṃ sādheti. Tatha “yasmim āvāse uposathakārakā ...pe... akatvā na gantabbo”ti vacanato vissaṭṭhauposathāpi āvāsā gantuṃ vaṭṭatīti siddham. “Tato pārisuddhiuposathakaraṇattham vissaṭṭhauposathā gantuṃ vaṭṭati, khaṇḍasīmaṃ vā pavisituntī apare vadantī”ti vuttaṃ. **Iminā neva uposathantarāyoti** “attano uposathantarāyo”ti likhitam.

Vajjanīyapuggalasandassanakathāvaṇṇanā

183. “Antimavatthum ajjhāpanassa nisinnaparisāya kalahādibhayena nāham karissāmī”ti cittaṃ uppādetvā nisīditum vaṭṭati. Aññakamme tassa nisinnaparisāya āpattī natthīti eke. “Na ca, bhikkhave, anuposathe uposatho kātabbo aññatra saṅghasāmaggiyā”ti (mahāva. 183) vacanato sāmaggīdivaso anuposathadivasoti atthato vuttaṃ viya dissatī. “Dveme, bhikkhave, uposathā”ti vuttavacanavasenetam vuttaṃ, aññathā **parivārapāliyā** virujjhatīti ācariyā. Cātuddasiyam, pannarasiyam vā ce saṅgho samaggo hoti, “ajjuposatho sāmaggī”ti avatvā pakatinīhārenea kattabbanti dassanatham yathādesanā katāti no takko. Aññathā yathāvuttadvaye ce sāmaggī hoti, tatha uposathaṃ akatvā anuposathadivase eva sāmaggīuposatho kātabboti āpajjati. Aññathā pubbe paṭisiddhattā idāni paṭisedhanakiccaṃ natthi. “Na, bhikkhave, devasikaṃ pātimokkham uddisitabba”nti (mahāva. 136) pubbe hi vuttaṃ. Atha vā “anujānāmi, bhikkhave, uposathe pātimokkham uddisitu”nti pubbe vuttatā “sakiṃ pakkhassa cātuddase vā pannarase vā”ti ca “dveme, bhikkhave, uposathā”ti (mahāva. 149) ca pacchā vuttatā tato aññasim divase uposatho na kātabboti atthato āpannaṃ anīṭṭham, satī saṅghasāmaggiyā añño divaso pakativasena anuposathopi uposathadivaso nāma hotīti dassanavasena nivāretumpi evaṃdesanā katāti veditabbā.

Uposathakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Vassūpanāyikakkhandhakavaṇṇanā

Vassūpanāyikānujānanakathāvaṇṇanā

184. Mahāaṭṭhakathāyampi “saṅkāsāyissanti”ti pāṭho, dīpavāsino “saṅkāpayissanti”ti paṭhanti kira. “**Kati nu kho vassūpanāyikā**”ti cintāyam “kiṃ nimitta”nti vutte “anujānāmi, bhikkhave, vassaṃ upagantu”nti yaṃ vassūpagamaṃ vuttaṃ, taṃ “imaṃ temāsaṃ vassaṃ upemī”ti vatvā upagantabbam. Vassānamāsā ca cattāro. Tatha paṭhamam temāsaṃ, pacchimam temāsanti duvidham temāsaṃ. Tenāyam tesam bhikkhūnam cintā aho.

Vassānecārikāpaṭikkhepādīkathāvaṇṇanā

185. Anapekkhagamanena vā aññattha aruṇam uṭṭhāpanena vā āpatti veditabbāti ettha paṭhamam tāva so sattāham anāgatāya pavāraṇāya sakaraṇīyo pakkamati. “Āgaccheyya vā so, bhikkhave, bhikkhu taṃ āvāsaṃ na vā āgaccheyya, tassa, bhikkhave, bhikkhuno purimikā ca paññāyati, paṭissave ca anāpatti”ti vacanato oraṃ sandhāya vuttanti veditabbam. Tathā hi “so tadaheva akaraṇīyo pakkamati, sakaraṇīyo pakkamati, tassa, bhikkhave, bhikkhuno purimikā ca na paññāyati, paṭissave ca āpatti dukkaṭṭassā”ti (mahāva. 207) vuttaṃ.

Sattāhakarāṇīyānujānanakathāvaṇṇanā

187-8. Dutiyam pana “so taṃ sattāham bahiddhā vītināmeti, tassa, bhikkhave, bhikkhuno purimikā ca na paññāyati, paṭissave ca āpatti dukkaṭṭassā”ti vacanato sattāhato paraṃ veditabbam. Tathā hi “so taṃ sattāham anto sannivatam karoti, tassa, bhikkhave, bhikkhuno purimikā ca paññāyati, paṭissave ca anāpatti”ti (mahāva. 207) vuttaṃ. Satipi kāraṇadvaye vassacchedakāraṇābhāve āpatti veditabbā, tasmā tīṇipi etāni vacanāni yathāsambhavaṃ yojitāni viggahāni honti. **Tīṇi parihīnānti** tāsam natthitāya.

Pahiteyvaanujānanakathāvaṇṇanā

199. “Anujānāmi bhikkhave, saṅghakarāṇīyena gantuṃ, sattāham sannivatto kātabbo”ti vacanato antovasse saṃhārikabhāvena gantuṃ vaṭṭati. Tatha dhammachandavasena pi āgate saṅghassa āyamukham vinassati. Tato “senāsānāni katvā”ti ca vuttaṃ. **Āgātanti** āgamaṃ. Bhāvettha tapaccayoyam. **Saṅghakarāṇīyena gantuṃ** ettha “senāsānapaṭisaṃyuttesu eva saṅghakarāṇīyesu, na aññesū”ti **dhammasiritthero** vadati kira. **Aṭṭhakathāyampi** taṃ padaṃ uddharitvā “yaṃ kiñci uposathāgārādīsu senāsānesū”ti tiādīnā senāsānameva dassitam, tasmā upaparikkhitabbam.

Animantitena gantuṃ na vaṭṭatīti tassa ratticchedo ca dukkaṭṭāpatti ca hoti, taṃ “vassacchedo”ti ca vadanti. **Nimantitoyeva nāma hotīti** ettha upāsakehi “imasmim nāma divase dānādīni karoma, sabbe sannipatantū”ti katāyapi katikāya gantuṃ vaṭṭati.

Pavāraṇāya navamīto paṭṭhāya paṃsukūlikacivaram pariyesitum kāvīrapaṭṭane viya sabbesaṃ gantum vaṭṭati anusaṃvaccharam niyamato upāsakehi sajjitvā ṭhapanato. Vuttampi cetam **andhakatṭhakathāyaṃ** “bhikkhusaṅghena vā katikā katā ‘samantā bhikkhū gacchantū’ti, ghosanaṃ vā kataṃ upāsakehi, tattha gacchantassa ratticchedo natthīti tathā ‘anusaṃvaccharam āgacchantū’ti sakim nimantitepi vaṭṭati”ti ca “cīvarakālato paṭṭhāya niyamaṃ katvā samantato āgatānaṃ sajjitvā dānato kāvīrapaṭṭane ghosetvā karaṇākāro paññāyatīti apare”ti ca. Ācariyā pana evaṃ na vadanti.

Antarāyeanaṃpattivassacchedakathāvaṇṇanā

201. “Sace dūraṃ gato hoti, sattāhavāreṇa aruṇo uṭṭhāpetabbo”ti vacanato ‘yasmim antarāye sati vassacchedaṃ kātuṃ vaṭṭati, tasmim antarāye vassacchedamakataṃ vā sattāhakarāṇīyena vītināmetuṃ vaṭṭatīti dīpitanti apare”ti vuttaṃ. Vinayadharā pana na icchanti, tasmā “sattāhavāreṇa aruṇo uṭṭhāpetabbo”ti idaṃ tatrappādādinimittam vuttanti vedītabbam. Tam sandhāya “ācariyā pana evaṃ na vadanti”ti vuttaṃ. **Gāvum vāti** balibaddham vā. **Bahisīmāya ṭhitānanti** tehi khaṇḍasīmāya ṭhitehipīti **upattissatthero**. Vassacchede assa **vassacchedassa**. Vihārā aññattha vuṭṭhāpentehi tattheva sannipatitvā “iminā ca iminā ca karaṇena imasmim nāma padese imaṃ vihāraṃ netvā vuṭṭhāpema”ti anussāvetvā kātābanti.

Vajādisuvassūpagamanakathāvaṇṇanā

203. Vajena saddhim gatassa vassacchede anāpattīti vassacchedo na hotīti kira adhippāyo. Satthassa avihārattā “imasmim vihāre”ti avatvā “idha vassaṃ upemī”ti ettakaṃ vattabbam. “**Satthe pana vassaṃ upagantum na vaṭṭatīti** ‘imasmim vihāre imaṃ temāsa’nti vā ‘idha vassaṃ upemī’ti vā na vaṭṭati, ālayakaraṇamatteneva vaṭṭatīti adhippāyo”ti likhitaṃ. Tam pana aṭṭhakathāya virujjhati. “Idha vassaṃ upemīti tikkhattam vattabba”nti hi vuttaṃ. Aṭṭhakathāvacanampi pubbāparaṃ virujjhatīti ce? Na, adhippāyājananato. Sattho duvidho ṭhito, sañcāroti. Tattha ṭhite kuṭikāya “idha vassaṃ upemī”ti vatvā vasitabbam. Idañhi sandhāya “anujānāmi, bhikkhave, satthe vassaṃ upagantu”nti vuttaṃ, sañcārimhi pana satthe kuṭikāya abhāvato vassaṃ upagantum na vaṭṭati. Sati sivikāya vā sakaṭakuṭikāya vā vaṭṭati, tathā vajepi. Tīsu ṭhānesu bhikkhuno natthi vassacchede āpatti.

Pavāretuṇca labhatīti etthāyaṃ vicāraṇā – “anujānāmi, bhikkhave, yena vajo, tena gantu”nti idaṃ kim vassarakkhaṇattham vuttaṃ, udāhu vassacchedāpattirakkhaṇatthanti? Kiñcetha yadi vassarakkhaṇattham, “na, bhikkhave, asenāsanikena vassaṃ upagantabba”nti idaṃ virujjhati. Atha vassacchedāpattirakkhaṇattham vuttanti siddham na so pavāretuṃ labhatīti, kā panettha yutti? Yato ayameva tividho pavāretuṃ labhati, netaro. Vālehi ubbālḥādiko hi upagataṭṭhānāpariccāgā labhati. Pariccāgā na labhatīti ayamettha yutti. Yena gāmo, tattha gatopi pavāretuṃ labhatīti ekenāti ācariyo. Yo hi pubbe “idha vassaṃ upemī”ti na upagato, “imasmim vihāre”ti upagato, so ca pariccatto. Aññathā vinā vihāreṇa kevalam gāmaṃ sandhāya “idha vassaṃ upemī”ti upagantum vaṭṭatīti. Āpajjati ce? Na, “anujānāmi, bhikkhave, vaje satthe nāvāya vassaṃ upagantu”nti vacanaṃ viya “gāme upagantu”nti vacanābhāvato. Yasmā “tīsu ṭhānesu bhikkhuno natthi vassacchede āpattī”ti vacanaṃ tattha vassūpagamaṃ atthīti dīpeti tadabhāve chedābhāvā, tasmā “satthe pana vassaṃ upagantum na vaṭṭati”ti kuṭiyā abhāvakālam sandhāya vuttanti siddham. **Tīsu ṭhānesu bhikkhuno natthi vassacchede āpattīti** “tehi saddhim gacchantasseva natthi, virujjhitvā gamane āpatti ca, pavāretuṇca na labhati”ti likhitaṃ, tasmā yaṃ vuttaṃ **aṭṭhakathāyaṃ** “atha sattho antovasseyya bhikkhunā patthitaṭṭhānaṃ patvā atikkamati...pe... antarā ekasmim gāme tiṭṭhati vā vipakkirati vā”tiādi, tam ettāvato virujjhitvā gatānampi virujjhitvā gamanaṃ na hoti, tasmā pavāretabbanti dassanantanti vedītabbam.

Tattha “padaracchadanaṃ kuṭim katvā upagantabba”nti vacanato senāsanatthāya rukkham āruhituṃ vaṭṭatīti siddham hoti, na pālivirodhatoti ce? Na, tappaṭikkhepeneva siddhattā, imassa idha punapi paṭikkhepanato. “Na, bhikkhave, asenāsanikena vassaṃ upagantabba”nti iminā paṭikkhepena siddhe “na, bhikkhave, ajjhokāse vassaṃ upagantabba”nti paṭikkhepo viya siyāti ce? Na, ajjhokāsassa asenāsanabhāvānumatippasaṅgato. Ajjhokāso hi “ajjhokāse palālapuṇḥe”ti vacanato senāsananti siddham. Catusālājjhokāse vasantopi “catusālāya vasati”ti vuccati, tasmā tattha vaṭṭatīti āpajjati, tasmā idha asenāsaniko nāma attanā vā parena vā attano nibaddhavāsatham apāpitasenāsanikoti vedītabbam. Aññathā dvinnam paṭikkhepanam aññatarātīrekatā ca rukkhamūlepi nibbakosepi vassaṃ upagantum vaṭṭatīti ca, apāpitasenāsanikenāpi gabbhe vasitum vaṭṭatīti ca āpajjati, sadvārabandhameva senāsanam idha adhippetanti katham paññāyatīti ce? Nidānato. Ayañhi asenāsanikavassūpagamaṇāpatti “tena kho pana samayena bhikkhū asenāsanikā vassaṃ upagacchanti, sītenapi uṇhenapi kilamanti”ti imasmim nidāne paññattā, tasmā sītādīpaṭikkhepameva idha senāsananti adhippetabbanti siddham. Evaṃ sante siddham pubbapakkhānidassananti ce? Na, pubbe aparatthapavattisūcanato. **Dutiyaṃjjhānanidese** “vitakkavicāraṇam vūpasamā avitakkam avicāra”nti (dī. ni. 1.228; ma. ni. 1.271) vacanāni nidassanaṃ. Ajjhokāsapaṭikkhepanidānena bahiajjhokāsova paṭikkhitto, na catusālādīmajjhagato ajjhokāsoti āpajjati, tasmā na nidānam pamāṇanti ce? Na, niyamato. Kiñci hi sikkhāpadaṃ nidānāpekkham hotīti sādhitametaṃ. Idaṃ sāpekkham, idaṃ anapekkhanti katham paññāyati, na hi ettha **ubhatovibhaṅge** viya sikkhāpadaṃ padabhājanam, anāpattivāro vā atthīti? Idhāpi desanāvīdhānato paññāyati. “Deve vassante rukkhamūlampi nibbakosampi upadhāvanti”ti hi imehi dvīhi nidānavacanehi bahi vā anto vā sabbam ovassakattānaṃ idha ajjhokāso nāma. Anovassakattānampi anibbakosameva idha icchitabbanti siddham hoti. Tena **na upagantabbanti** na ālayakaraṇapaṭikkhepo, “idha vassaṃ upemī”ti vacanapaṭikkhepo. Chavasariṃ dāhitvā chārikāya, aṭṭhikānañca atthāya kuṭikā karīyatīti **andhakatṭhakathā**vacanaṃ. “**Taṅkitamañcoti** kasikuṭikāpāsāṇaghara”nti likhitaṃ. “Akavāṭabaddhasenāsane attano pāpīte sabhāgattāne sakavāṭabaddhe vasati ce, vaṭṭati”ti vuttaṃ. Payogopi atthi, “asenāsanikena vassaṃ na upagantabba”nti **pāli** ca **aṭṭhakathā** ca, tasmā upaparikkhitabbam.

Adhammikakatikādikathāvaṇṇanā

205. Mahāvibhaṅge vuttanti ettha ayaṃ **andhakatṭhakathā**vacanaṃ ūpanannarasavassena sāmaṇereṇa idha vihāre na **vatthabbā**, na paṃsukūlam āhiṇḍitabbam, na colābhikkhā gaheṭabbā, na aññavihāre bhujjitabbam, na aññassa bhikkhussa vā bhikkhuniyā vā santakaṃ bhujjitabbam, aññamaññam neva ālapeyyāma na sallapeyyāma, na sajjhāyitabbam, mattikāpattena vaṭṭati, na aparipuṇṇaparikkhārassa vāsoti.

206. Musāvādoti viṣaṃvādo adhippeto. Keci “viṣaṃvādanavasena paṭissuṇitvāti vutta”nti ca, “rañño vuttavacanānurūpato musāvādoti gahaṭṭhā gaṇhantīti vutta”nti ca vadantī.

207. “Purimikā ca na paññāyati. Kasmā? ‘Dutiye vasāmī’ti citte uppanne paṭhamasenāsanaggāho paṭippassambhati. Puna ‘paṭhame eva vasāmī’ti citte uppanne dutiyo paṭippassambhati. Ubhayāvāse vidhānaṃ natthī’ti likhitaṃ. **Porānagaṇṭhipade** pana “paṭhamam gahitaṭṭhāne avasitvā aññasmiṃ vihāre senāsanam gahetvā dvītattham vasati, tato paṭhamaggāho paṭippassambhatīti purimikā ca na paññāyati. Pacchimaggāho na paṭippassambhati. Idañhi divasavasena paṭippassambhanam nāma hoti. Atha pacchimaṃ temāsam aññasmiṃ vasati, purimikā ca na paññāyati, idaṃ senāsanaggāhānam vasena paṭippassambhanam nāma”ti vuttaṃ. Ubhopedi atthavikappā idha nādhippetā. Yatthāyaṃ paṭissuto, tattha purimikā ca na paññāyati, paṭissave ca āpatti dukkaṭṭassa. Kattha pana purimikā paññāyatīti? Antarāmagge dvīsu āvāsesu yattha tadaheva pacchimaggāho, tattha paṭhamam gahitaṭṭhāne sattāhakaṇṭiyena gacchato na vassacchedo, **so tadaheva akaraṇīyo pakkamatīti**ādimihi “**karāṇīyam** nāma sattāhakaṇṭiya”nti likhitaṃ.

Pālimuttakaratticchedavinicchaye “dhammassavanādī”ti vuttaṃ. Ādimhi catūsu vāresu nirapekkhapakkamanassādhippetattā “sattāhakaṇṭiyenā”ti na vuttaṃ tasmim sati nirapekkhagamanābhāvato. Tattha purimā dve vārā vassaṃ anupagatassa vasena vuttā, tasmā upagatassa tadaheva sattāhakaṇṭiyena gantvā antosattāham āgacchato na vassacchedoti siddham. Pacchimā dve vārā upagatassa nirapekkhagamanavasena vuttā, “sattāham anāgatāya pavāraṇāya sakaraṇīyo pakkamatī”ti tato bahiddhā sattāham vītināmentassa vassacchedoti dassanattam vuttaṃ. Tattha “akaraṇīyo pakkamatī”ti vacanābhāvā vinā ratticchedakāraṇena gantum na vaṭṭatīti siddham. Pavāretvā pana gantum vaṭṭati pavāraṇāya tamdivasasannissitattā. Tattha **na vā āgaccheyyāti** antarāyena. Ācariyo pana “na puna idhāgacchāmī”ti nirapekkhopi sakaraṇīyova gantum labhatīti dassanattam akaraṇīyo”ti na vutta”nti vadati. “Sīhaḍḍi kira cūḷapavāraṇā nāma atthi, tam pavāraṇam katvā yathāsukham sakaraṇīyā gacchanti, payogañca dassenti”ti vuttaṃ. “Tattha cha aruṇā antovasse honti, eko bahi, tasmā so temāsam vuttho hotīti apare”ti ca, “ācariyo evam na vadatī”ti ca vuttaṃ. Sabbattha **vihāram upetīti** attano vassaggena pattagabbham upetīti **porāṇā. Asatiyā pana vassaṃ na upetīti** ettha “imasmim vihāre imaṃ temāsa”nti avacanena. “**Aṭṭhakathāyam** vuttaratticchedakāraṇam vinā tirovihāre vasitvā āgacchissāmīti gacchatopi vassaccheda”nti likhitaṃ.

208. Paṭissuto hoti pacchimikāyāti antarā pabbajitabhikkhunā, chinnavassena vā paṭissuto, aññena pana purimaṃ anupagantvā pacchimikāyam paṭissavo na kātabbo. Ratticchede sabbattha vassacchedoti sannīṭṭhānam katvā vadantī. Keci pana na icchantī. Tam sādhetum anekadhā papañcentī. Kiṃ tena.

Vassūpanāyikakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Pavāraṇākkhandhakavaṇṇanā

Aphāsukavīhārakathāvaṇṇanā

210. “Saṅgham āvuso pavāremī”ti vuttattā pacchāpi “vadatu maṃ saṅgho”ti vattabham viya dissati. Ayaṃ panettha adhippāyo – yasmā aham saṅgham pavāremī, tasmā tattha pariyaṇṇā therā, majjhimā, navā vā avisesenāyasmanto sabbepi maṃ vadantīti.

Pavāraṇābhedaṇṇanā

212. Dvema, bhikkhave, pavāraṇāti ettha tādise kicce sati yattha katthaci pavāretum vaṭṭati. Teneva **mahāvīhāre** bhikkhū cātuddasiyam pavāretvā pannarasiyam kāyasāmaggiṃ idānīpi denti. **Cetiyaḡiri** mahādassanattampi aṭṭhamiyam gacchanti, tampi cātuddasiyam pavāretukāmaṇeṃeva hoti. “Sattāham anāgatāya pavāraṇāya sakaraṇīyo pakkamatī, anāpatīti vacanato idaṃ āciṇṇa”nti likhitaṃ. “No ce adhiṭṭhaheyya, āpatti dukkaṭṭassa”ti ekassa vuttadukkaṭṭam, tasveva vuttaṃ pubbakiccañca saṅghaṇṇānampi netabham.

Pavāraṇādānānujānanakathāvaṇṇanā

213. Tena ca bhikkhunāti pavāraṇādāyakena.

Anāpattipannarasakādīkathāvaṇṇanā

“Tassā ca pavāraṇāya ārocitāya saṅghena ca pavārite sabbesaṃ suppavāritam hotīti vacanato kevalam pavāraṇāya pavāraṇādāyakopi pavāritova hotī”ti vadantīti.

222. Avuṭṭhitāya parisāyāti pavāretvā pacchā aññamaññam kathentiya. **Ekaccāya vuṭṭhitāyāti** ekaccesu yathānisinnesu ekaccesu sakasakaṭṭhānam gatesu. **Puna pavāretabbanti** punapi sabbepi samāgantvā pavāretabbam. **Āgacchanti samasamā, tesam santike pavāretabbanti** “gate anānetvā nisinnāmaṇeṃeva santike pavāretabbam. **uposathakkhandhakepi** eseṃ nayo”ti likhitaṃ. **Sabbāya vuṭṭhitāya parisāya āgacchanti samasamā, tesam santike pavāretabbanti** “yadi sabbe vuṭṭhahitvā gatā, sannipātetuñca na sakkā, ekacce sannipātāpetvā pavāretum vaṭṭatī”ti vadantī. Kasmā? Nattim ṭhapetvā kattabbasaṅghakammābhāvā vaggam na hoti kira. Ettha pana ekaccesu gatesupi sabbesu gatesupi sabbe sannipātāpetvā ñattim aṭṭhapetvā kevalam pavāretabbam. Ekacce sannipātāpetvā pavāretum na vaṭṭati “saṅgham, bhante, pavāremī”ti vacanato. Sabbepi hi sannipatitā pacchā diṭṭham vā sutam vā parisānkitam vā vattāro honti. Anāgatānam atthibhāvam ñatvāpi ekaccānam santike pavāraṇāvacanam viya hoti. Sammukhībhuṭe cattāro sannipātāpetvā nissaggiyam āpannacīvarādīnissajjanam viya pavāraṇā na hoti sabbāyattattā. “Samaggānam pavāraṇā paññattā”ti vacanañcettha sādhamam. “Itto aññathā na vaṭṭati **aṭṭhakathāyam** ananuññattattā”ti **upatissatthero** vadati. “Thokatarehi tesam santike pavāretabbam ñattim aṭṭhapetvāvā”ti vuttaṃ. **Āgantukā** nāma navamito paṭṭhāyāgatā vā vajasatthanāvāsu vutthavassā vā honti.

237. “Dasavatthukā micchādīṭṭhi hoti tathāgatotiādī”ti likhitaṃ. “Natthi dinnantiādī”ti vuttaṃ.

239. “Upaparikkhitvā jānissāmāti tena saha pavāretabba”nti likhitaṃ.

Pavāraṇākkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Cammakhandhakavaṇṇanā

Soṇakoḷivisavatthukathāvaṇṇanā

242. **Asītiyā ...pe... kāreṭṭi** “asīti gāmikasahasāni sannipāṭepetvā”ti imassa kāraṇavacanāṃ. Tattha “gāmānaṃ asītiyā sahasseṣū”ti vattabbe “asītiyā gāmasahasseṣū”ti vuttaṃ. Gāmapamukhā **gāmikā**, tesāṃ sahasāni. “**Kammacittikatāni**”ti upacārena vuttaṃ. Kammapaccayautusamuṭṭhāne hi tesāṃ añjanavaṇṇabhāvo. “Kenacideva karaṇiyenā”ti vattabbe “kenacidevā”ti vuttaṃ. Ettha evaṃ-saddo opamme pavattati. Evamupamānopadesapucchāvadhāraṇapaṭiññātaopamme. **Purato pekkhamānānanti** anādaratthe sāmivacanāṃ. Tato pana bhagavato gandhakuṭiyā kavāṭaṃ subaddhaṃ passitvā icchitākāraṇakusalatāya iddhiyā gantvā kuṭiṃ pavisitvā ārocesi. **Vihārapacchāyāyanti** vihārassa vaḍḍhamānacchāyāyaṃ. “**Aho nūnāti** aho mahanto”ti likhitaṃ. Bhagavato sambahulehi saddhīṃ āhiṇḍanaṃ āyasmato soṇassa vīriyārambhanidassanena anāraddhavīriyānaṃ uttejanatthaṃ, evaṃ sukhumāḷānaṃ pādarakkhaṇatthaṃ upāhanā anuññātāti dassanatthaṃca.

Soṇassapabbajjākathāvaṇṇanā

243. **Tattha ca nimittaṃ gaṇhāhīti** tesāṃ indriyānaṃ ākāraṃ upalakkhehi.

244. **Adhimutto hotīti** paṭivijjhivā paccakkaṃ katvā ṭhito hoti. **Nekkhammādhimuttoti**ādīhi nibbānaṃ, arahattaṃca vuttaṃ. “Taṇhī sabbakilesehi nikkhantattā ‘nekkhamma’nti ca gehato pavivittattā ‘paviveko’ti ca byāpajjābhāvato ‘abyāpajja’nti ca arahattaṃ upādānassa khayante uppannattā ‘upādānakkhayo’ti ca taṇhāya khayante uppannattā ‘taṇhakkhayo’ti ca sammohābhāvato ‘asammoho’ti ca vuccatī”ti vuttaṃ. Sabbehi arahattaṃ vuttanti keci. **Siyā kho evamassāti** kadāci evamassa, assa vā āyasmato evaṃ siyā. **Paccāgacchanto** jānanto. **Karaṇiyamattānanti** attano. So eva vā pāṭho. **Nekkhammādhimuttoti** imasmimīyeva arahattaṃ kathitaṃ. Sesesu nibbānanti keci. **Asammohādhimuttoti** ettheva nibbānaṃ. Sesesu arahattanti keci. “Sabbesvevetesu ubhayampi”ti vadanti. **Pavivekaṇca cetaso, adhimuttassa, upādānakkhayassa cāti** upayogathe sāmivacanāṃ. Āyatanānaṃ uppādaṇca vayaṇca disvā.

Sabbanīlikādīpaṭikkhepakathāvaṇṇanā

246. “Raṇjanacoḷakena puñchitvā”ti pāṭho. “**Khallakādīni apānetvā**”ti vuttattā dve tīṇi chiddāni katvā vaḷaṇjetuṃ vaṭṭatī”ti vadantānaṃ vādo na gahetabbo.

Yānādīpaṭikkhepakathāvaṇṇanā

254. “Caturaṅgulādhikāni”ti vuttattā caturaṅgulato heṭṭhā vaṭṭatīti eke. **Ubhatolohitakūpadhānanti** ettha “kāsāvaṃ pana vaṭṭatī, kusumbhādirattameva na vaṭṭatī”ti likhitaṃ.

Sabbacammaṭṭapaṭikkhepādīkathāvaṇṇanā

255. **Kissa tyāyanti** kissa te ayaṃ.

256. **Gihivikatanti** gihīnaṃ atthāya kataṃ. “Yattha katthaci nisīdituṃ anujānāmīti attho”ti likhitaṃ. Kiñcāpi **dīghanīkāyaṭṭhakathāyaṃ** “ṭhapetvā tūlikaṃ sabbāneva gonakādīni ratanaparīsibbitāni vaṭṭantī”ti vuttaṃ, atha kho vinayapariyāyaṃ patvā garuke ṭhātābato idha vuttanayenevettha attho gahetabbo. “Tattha pana suttantikadesanāya gahaṭṭhādīnampi vasena vuttattā tesāṃ saṅgaṇhanatthaṃ ṭhapetvā ‘tūlikaṃ...pe... vaṭṭantī”ti vuttaṃ viya khāyatīti apare”ti vuttaṃ.

259. **Migamātukoti** tassa nāmaṃ. Vātamigoti ca tassa nāmaṃ. “Kāḷasīho kāḷamukho kapī”ti likhitaṃ. **Cammaṃ na vaṭṭatīti** yena pariyaṇena cammaṃ vaṭṭissati, so parato āvi bhavissati. “Attano puggalikavasena parihāro paṭikkhitto”ti vuttaṃ. “Na, bhikkhave, kiñci cammaṃ dhāretabba”nti ettāvataṃ siddhe “na, bhikkhave, gocamma”nti idaṃ parato “anujānāmi, bhikkhave, sabbapaccantimesu janapadesu cammāni attharaṇāni”ti ettha anumattippasaṅghayā vuttanti veditabbaṃ.

Cammakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Bhesajjakkhandhakavaṇṇanā

Pañcabhesajjādīkathāvaṇṇanā

260. “**Yaṃ bhesajjaṇceva assā**”ti parato “tadubhayena bhīyoso mattāya kissā hontī”tiādīnā virodhadassanato nidānāpekkhaṃ yathāḷābhavasena vuttanti veditabbaṃ. Yathānidānaṃ kasmā na vuttanti ce? Tadaññāpekkhādhippāyato. Sabbabuddhakālepi hi sappiādīnaṃ sattāhakālikabhāvāpekkhātī tathā vacanena bhagavato adhippāyo, teneva “āhāratthaṃca phareyya,

na ca oḷāriko āhāro paññāyeyyā”ti vuttaṃ. Tathā hi **kāle paṭiggahetvā kāle paribhuñjīti** ettha ca kālaparicchedo na kato. Kutoyeva pana labbhā tadaññāpekkhādhippāyo bhagavato mūlabhesajjādīni tāni paṭiggahetvā yāvajjivanti kālaparicchedo. Yaṃ pana “anujānāmi, bhikkhave, tāni pañca bhesajjāni kāle paṭiggahetvā kāle paribhuñjītu”nti vacanaṃ, taṃ “sannidhiṃ katvā aparāparasmim divase kāle eva paribhuñjītuṃ anujānāmi”ti adhippāyato vuttanti veditabbaṃ. Aññathā atisayattābhāvato “yaṃ bhesajjañceva assā”tiādi vitakkuppādo na sambhavati. Paññābhōjanānumatiyā pasiddhattā ābādhānurūpasappāyāpekkhāya vuttānti ce? Tañca na, bhīyoso mattāya kisādībhāvāpattidassanato. Yathā “ucchurasam upādāya phāṇita”nti vuttaṃ, tathā “navanītam upādāya sappi”nti vattabato navanītam viṣuṃ na vattabbanti ce? Na, viṣedassanādhippāyato. Yathā phāṇitaggaṇaena siddhepi parato ucchuraso viṣuṃ anuññāto ucchusāmaññāto guḷodakaṭṭhāne ṭhapanādhippāyato. Tathā navanīte viṣesavidhāssanādhippāyato navanītam viṣuṃ anuññānti veditabbaṃ. Viṣesavidhi pañassa **bhesajjasikkhāpadaṭṭhakathā**vasena veditabbaṃ. Vuttañhi tathā “pacitvā sappim katvā paribhuñjītukāmena adhotampi pacitum vaṭṭati”ti (pārā. aṭṭha. 2.622). Tathā sappi pakkāva hoti, nāpakkā. Tathā phāṇitampi. Navanītam apakkameva.

Etthāha – navanītam viya ucchurasopi sattāhakālikapāliyaṃ eva vattabboti? Na vattabbo. Kasmā? Sattāhakālikapāliyaṃ vutte ucchuraso guḷāpadesena yathā agilānassa phāṇitam paṭisiddham, tathā ucchurasopī āpajjati, avutte pana guḷam viya so phāṇitasāṅkhyam na gacchati. Idha avatvā pacchā vacanena guḷodakaṭṭhāneva ṭhāpito hoti. Tadattameva pacchābhattam vaṭṭanakapānakādīkāre vutto, tasmā eva yāmakālikoti ce? Na, aṭṭhakathāvirodhato. Na upādāyatthassa nissayatthattāti ce? Kim vuttaṃ hoti – “ucchurasam upādāya ucchuvikati phāṇitanti veditabbā”ti (pārā. aṭṭha. 2.623) yadetam nissaggiyaṭṭhakathāvacanaṃ, tathā “upādāyā”ti imassa nissāya paccayaṃ katvāti atthoti. Na, parato aparakiriya adassanato. Yathā “cakkhuñca paṭicca rūpe cā”tiādīsu (ma. ni. 1.204, 400; 3.421, 425; sam. ni. 2.43) “paṭicca”ti imassa ussukkavacanassa “uppajjati”ti aparakiriya dissati, na tathā “ucchurasam upādāyā”ti ettha aparakiriya dissati. Ayuttametaṃ tathā tadabhāvepi siddhattā. Yathā “cattāro ca mahābhūtā catunnañca mahābhūtānam upādāya rūpa”nti (dha. sa. 584) ettha aparakiriya abhāvepi ussukkavacanā siddham, tathā etthāpi siyāti? Na, tathā pāṭhasapēkkhattā. Yathā cattāro mahābhūtā upādāya vuttaṃ, pavattakam vā rūpanti imam pāṭhasam sā pāli apekkhati, na tathā idam **aṭṭhakathā**vacanaṃ kañci pāṭham apekkhati. Paripuññavādīno hi aṭṭhakathācariya. Saññākaraṇamattaṃ vā tassa rūpassa. “Atthi rūpam upādāyā”tiādīsu (dha. sa. 584) hi saññākaraṇamattaṃ, evamidhāpīti veditabbaṃ. Idha pana “ucchurasam upādāyā”ti ucchurasam ādiṃ katvā, tato paṭṭhāyāti attho, tasmā “ucchurasena saṃsaṭṭham bhattam agilāno bhikkhu viññāpetvā bhūñjanto paññābhōjanasikkhāpadena kāretabbo, bhikkhunī pāṭidesaniyena”ti vuttaṃ, taṃ ayuttanti eke. Te viṣesahetuno abhāvaṃ dassetvā paññāpetabbā.

Etāvātā “ucchurasam upādāyāti ucchurasam ādiṃ katvā”tiādīnam padānam attham micchā gahetvā yadi “ucchurasam upādāyā”ti vacanena ucchuraso phāṇitam siyā, “apakkā vā”ti vacanaṃ niratthakam apakkavacanena ucchurasassa gahitattā. Atha “pakkā vā”ti vacanena ucchuraso phāṇitanti siddham, “ucchurasam upādāyā”ti vacanaṃ niratthakanti uttaram vuttaṃ, taṃ anuttaranti sādhitam hoti. **So cetehi apakkā vāti** sāmam bhikkhunā apakkā vā. **Avatthukapakkā vāti** bhikkhunāva sāmam vinā vatthunā pakkā vāti attho. Tasmā aññathā “savatthukapakkā vā”ti ca vattabbanti attho dassito, so duṭṭhu dassito. Kasmā? **Mahāaṭṭhakathāyaṃ** “jhāmaucchuphāṇitam vā koṭṭitauccuphāṇitam vā purebhattameva vaṭṭati”ti vuttattā, “savatthukapakkā vā”ti vacanassa ca laddhivirodhato avuttattā. “**Mahāpaccariyaṃ** pana ‘etaṃ savatthukapakkam vaṭṭati no vaṭṭati’ti puccham katvā ‘ucchuphāṇitam pacchābhattam no vaṭṭanakam nāma natthi’ti vuttaṃ, taṃ yutta”nti (pārā. aṭṭha. 2.623) vuttattā ca savatthukapakkā vāti attho ca vuttoyeva hoti, tasmā duddassitoti siddham. **Āhāratthanti** āhārapayojanam. Āhārakiccaṃ yāpananti atthoti ca.

262. Telaparibhogenāti sattāhakālikaparibhogena.

263. Sati paccayeti ettha satipaccayatā gilānāgilānavasena dvidhā veditabbā. Vikālabhōjanasikkhāpadassa hi anāpattivāre yāmakālikādīnam tiñṇampi avisesena satipaccayatā vuttā. Imasmim **khandhake** “anujānāmi, bhikkhave, gilānassa guḷam, agilānassa guḷodakam, anujānāmi, bhikkhave, gilānassa loṇasovīrakam, agilānassa udakasambhinna”nti vuttaṃ. Tasmā siddham satipaccayatā gilānāgilānavasena duvidhāti. Aññathā asati paccaye guḷodakādīsu āpajjati. Tato ca pāḷivirodho.

Piṭṭhehī pisitatelehi. **Koṭṭhaphalanti** koṭṭharukkassa phalaṃ. “Madanaphalaṃ vā”ti ca likhitam. **Hiṅgujatu** nāma hiṅgurukkassa daṇḍapallavapavāḷapākanipphannā. **Hiṅgusipāṭikā** nāma tassa mūlasākhapākanipphannā. **Takam** nāma tassa rukkassa tacapākodakam. **Takapattī** tassa pattapākodakam. **Takapaññī** tassa phalapākodakam. Atha vā “**takam** nāma lākhā. **Takapattī** kittimalomalākhā. **Takapaññī** pakkalākhā”ti likhitam. **Ubbhidam** nāma ūsapamsumayaṃ.

264. Chakaṇam gomayaṃ. **Pākatikacunṇam** nāma apakkakasāvācunṇam, tena “ṭhapetvā gandhacunṇam sabbam vaṭṭati”ti vadanti. **Cālītehī** parissāvitehi.

265. Nānāsambhārehi katanti nānosadhehi.

Guḷādiānujānanakathāvaṇṇanā

274. Sāmam pakkam samapakkanti duvidham viya dīpeti, tasmā khīrādīsu uñhamattameva pāko. Tena uttaṇḍulādisamānā honti.

276-8. “Buddhappamukha”nti āgataṭṭhāne ‘bhikkhusaṅgho’ti avatvā ‘saṅgho’ti vuccati bhagavantampi saṅghetu”nti vadanti. **Nāgoti** hatthī.

279. Sambādheti vaccamagge bhikkhussa bhikkhuniyā ca passāvamaggepi anulomato. Dahanam paṭikkhepābhāvā vaṭṭati. Satthavattikammānulomato na vaṭṭati ce? Na, paṭikkhittapaṭikkhepā, paṭikkhipitabassa tapparamatādīpanato, kim vuttaṃ hoti? Pubbe paṭikkhittam sathakammam sampiṇḍetvā pacchā ‘na, bhikkhave...pe... thullaccayassā’ti dvikkhattum sathakammassa paṭikkhepo kato. Tena sambādhasa sāmantā dvaṅgulaṃ paṭikkhipitabbaṃ nāma. Satthavattikammato uddham natthīti dīpeti. Kiñca bhīyō pubbe

sambādheveva satthakammaṃ paṭikkhittam, pacchā sambādhaṃ sāmāntā dvaṅgulampi paṭikkhittam, tasmā tasveva paṭikkhepo, netaṃ sātī siddham. Ettha “sattham nāma satthahāraṃ vāssa pariyeṣeyyā” tiādīsu viya yena chindati, tam sabbam. Tena vuttam **“kaṅṭakena vā”** tiādi. Khāradānaṃ panetha **bhikkhunivhaṅge** pasākhe lepaṃ mukhena anuññānti vedittabbaṃ. Eke pana “satthakammaṃ vā” ti pāṭham vikappetvā vatthikammaṃ karonti. **“Vatthi”** ti kira agghikā vuccati. Tāya chindanaṃ vatthikammaṃ nāmāti ca attham vaṇṇayanti, te “satthahāraṃ vāssa pariyeṣeyyā” ti imassa padabhājanīyaṃ dassetvā paṭikkhipitabbā. **Aṇḍavuḍḍhī** vātaṇḍako. **Ādānavattī** ānāvattī.

Manussamaṃsaṃpaṭikkhepakathāvaṇṇanā

280. “Na, bhikkhave, manussamaṃsaṃ...pe... thullaccayassā” ti vuttatā, “na ca, bhikkhave, appaṭi...pe... dukkaṭassā” ti ca vuttatā appaṭivekkhaṇadukkaṭaṅca thullaccayañcāti dve āpajjati, tasmā kappiyamaṃsepi appaṭivekkhaṇapaccayā dukkaṭameva. Keci “maṃsabhāvaṃ jānantova āpajjati. Pūvādīsu ajānantassa kā paccavekkhaṇā” ti vadanti. Ajānantopi āpajjati sāmāñña vuttatāti keci.

Hatthimaṃsādiṭṭhapaṭikkhepakathāvaṇṇanā

281. Imesaṃ ...pe... sabbam na vaṭṭatī idaṃ dasannampi manussamaṃsādīnaṃ akappiyabhāvaṃ mattaparidīpanavacanāṃ, nāpattivibhāgassanavacanāṃ. **Yaṃ kiñci nātva vā añatva vā khādantassa āpattiyevā** ti idampi aniyamitavacanāmeva “ayaṃ nāma āpattī” ti avuttatā. Tadubhayampi heṭṭhā manussādīnaṃ maṃsādīsu thullaccayadukkaṭāpattiyō honṭīti gahitanayehi adhippāyo jānituṃ sakkāti evaṃ vuttam. Tatrāyaṃ adhippāyo – yasmā etesaṃ manussādīnaṃ maṃsādīni akappiyāni, tasmā manussaṇaṃ maṃsādīsu thullaccayāpattī. Sesānaṃ sabbattha dukkaṭāpattīti. Pāṭheveva hi lohitādīṃ maṃsagatikam katvā “na, bhikkhave, manussamaṃsaṃ...pe... thullaccayassā” ti vuttam. Tattheva hatthādīnaṃ maṃsādīsūpi dukkaṭāpattī paññatā. Tena vuttam **sīhaḷaṭṭhakathāyaṃ** “manussamaṃse vā kese vā nakhe vā aṭṭhimhi vā lohite vā thullaccayamevā” ti vuttam. Iminā eva –

“Aṭṭhipi lohitaṃ cammaṃ, lomamesaṃ na kappatī” ti. –

Khuddasikkhāgāthāpadassa attho ca adhippāyo ca suviññeyyoti. **Paṭiggahaṇeti** ettha anādariyadukkaṭam vuttam. “Udakamanussādīmaṃsāpi na vaṭṭatī” ti vadanti. Nāgarājena vuttādīnave satipi ujjhāyanādhikārameva gahetvā **“paṭikūlatāyā”** ti vuttam.

Yāgumadhugoḷakādīkathāvaṇṇanā

283. Yathādhammo kāretabboti idaṃ saṅgītikāravacanāṃ. Na hi bhagavā tameva sikkhāpadaṃ dvikkhattuṃ paññāpesi, evaṃ evarūpesūti eke. Paṭhamapaññātaṃ sandhāya vuttam, tathāpi na ca te bhikkhū sāpattikā jātā. Kathaṃ? **Paramparabhojanasikkhāpadassa** aṭṭhuppattiyā. “Apica mayam kālasseva piṇḍāya caritvā bhuñjīmā” ti vuttam. **Mātikāvibhaṅge** (pāci. 227) ca “paramparabhojanaṃ nāma pañcannaṃ bhojanānaṃ aññātarena bhojanena nimantito, tam ṭhapetvā aññaṃ pañcannaṃ bhojanānaṃ aññātarānaṃ bhojanaṃ bhuñjati, etaṃ paramparabhojanaṃ nāmā” ti vuttam, tasmā aññaṃ bhojanaṃ nāma nimantanato laddham yaṃ kiñcīti siddham. Yasmā na bhojjayāgunimantanato laddhabhojanaṃ, tasmā “ettha anāpattī” ti te bhikkhū paribhuñjimsūti. Ettha “yathādhammo kāretabbo” ti vuttatā pana aññānimantanato laddhabhojanaṃ bhuñjantassa āpattī, netaṃ anuññātam. Tato paṭṭhāya tassa anāpattivāre “niccabhatte salākabhatte pakkhike uposathike pāṭipadike” ti vuttam. Pubbe vesāliyā paññātakāle natthi, yadi atthi, aṭṭhuppattimātikāvibhaṅgavirodho, tasmā “apica mayam kālasseva piṇḍāya caritvā bhuñjīmā” ti aṭṭhuppattiyam vuttatā, padabhājanepi “aññaṃ pañcannaṃ bhojanānaṃ aññātarānaṃ bhojanaṃ bhuñjati” ti avisesena vuttatā ca paṭhamam vā pacchā vā nimantitam bhojanaṃ ṭhapetvā animantitameva bhuñjantassa āpattī, netaṃ anuññātam. “na, bhikkhave, aññātra nimantitena aññassa bhojjayāgu paribhuñjitabbā” ti vuttatā pana paṭhamanimantitabhojanato aññaṃ pacchā laddham nimantitabhojanaṃ, niccabhattādīni ca bhuñjantassa āpattīti āpajjamānaṃ viya jātanti anupaññātippasāṅganivāraṇam, animantanabhojane āpattippasāṅganivāraṇaṅca karonto, paṭhamapaññātikāpadameva iminā atthena pariñāmento ca “yathādhammo kāretabbo” ti bhagavā āha, tasmā tato paṭṭhāya pacchā nimantanabhojanaṃ bhuñjantasseva āpattī. Tesu na niccabhattādīni āpannaṃ. Tenevāyasmā **upālithero** tassa anāpattivāre “niccabhatte” tiādīni pañca padāni pakkhipitvā saṅgāyi. Adhippāyaññū hi te mahānāgā, tasmā paṭhamameva yaṃ bhagavatā vuttam “pañca bhojanāni ṭhapetvā sabbattha anāpattī” ti vacanaṃ, pacchāpi tam anurakkhantena abhojanaṃ madhugoḷakaṃ aparāmasitvā bhojjayāgu eva vuttatī evaṃ ācariyo.

Etthāha – yathā pacchā laddhalesena therena niccabhattādiṭṭhapaṭikkhepo kato, evaṃ **kathinakkhandhake** paramparabhojanaṃ pakkhipitvā “atthakathinānaṃ vo, bhikkhave, cha kappissanti” ti kimattham na vuccanti? Vuccate – yathā vuttalesanidassanattam. Aññāthā idaṃ sikkhāpadaṃ vesāliyaṃ, andhakavinde cāti ubhayattha upaḍḍhupaḍḍhena paññattam siyā. No ce, sāpattikā bhikkhū siyūṃ, na ca te sāpattikā appaṭikkhittepi tesam kukkucadassanato. “Tena hi, brāhmaṇa, bhikkhūnaṃ dehīti. Bhikkhū kukkucāyanta na paṭiggahaṇanti” ti hi vuttam. Tesañhi “paribhuñjathā” ti bhagavato āpattiyā paribhuttānampi “odissakam nu kho idaṃ amhāka” nti vimatippattānaṃ vimativinodanattam “anujānāmi, bhikkhave, yāguṅca madhugoḷakañcā” ti vuttam. Evamidhāpete paññattam paramparabhojanasikkhāpadam omodditvā paramparabhojanaṃ katham bhuñjissanti. Etthāhu keci ācariyā paramparabhojanasikkhāpadeneva “aññassa bhojanaṃ na kappatī” ti jānantāpi “anujānāmi, bhikkhave, yāguṅcā” ti viṣuṃ anuññātatā “paṭaggidānamahāvikaḍḍi viya kappatī” ti saññāya bhuñjimsu. Tena vuttam “apica mayam kālasseva bhojjayāguyā dhātā” tiādi, tam ayuttam tatha aṭṭhuppattimātikāvibhaṅgavirodhena anāpattivāre niccabhattādīnaṃ asambhavappasāṅgato, bhikkhūnaṃ sāpattikabhāvānatikkamanato, micchāgāhahetuppasāṅgena bhagavatā anuññātippasāṅgato ca. Te hi bhikkhū yasmā bhagavā katthaci vinayavasena kappiyampi “gāthābhigītam me abhojaneyya” nti (saṃ. ni. 1.194; su. ni. 81; mi. pa. 4.5.9) paṭikkhipati, tasmā bhagavato adhippāyaṃ pati “kukkucāyanta na paṭiggahaṇanti” ti vuttam, sikkhāpadaṃ pati bhagavāpi attano adhippāyappakāsanattameva “anujānāmi, bhikkhave, yāguṅcā” ti āha. Duravaggāho hi bhagavato adhippāyo. Tathā hi bhāradvājassa pāyāsaṃ abhojaneyanti akataviññātippasāṅgato paṭikkhipi. **Ānandattherena** viññāpetvā sajjitam tekaṭulayāguṃ pana “yadapi, ānanda, viññattam, tadapi akappiya” nti avatvā “yadapi, ānanda, antovuttha” ntiādimevāha. Tena no ce tam antovuttham kappatīti adhippāyadassanena

pañātabhojanasūpodanaviññattisikkhāpadāni upatthambhēti bhagavatopi kappati, pageva amhākantī.

284. Gilānasveva bhagavatā guḷo anuññātōti “yāni kho pana tāni gilānaṃ bhikkhūnaṃ paṭisāyaṇyānī”ti (pārā. 622) vacanavasena vuttaṃ, teneva te idha paṭiggahaṇe kukkucāyimsu. Idha pana “anuññāmi, bhikkhave, gilānassa guḷodaka”nti vattabbe guḷadhikārattā pubbe anuññātāṇca vatvā gilānassa guḷodakaṃ anuññātaṃ, tena gilānena satī paccaye guḷo paribhuñjītabbo, guḷodakaṃ asatī paccayepi vaṭṭatīti imaṃ viśesaṃ dīpeti. Tattha “guḷodakaṃ kālikesu sattāhakālikāṃ, bhagavatā odissānuññātattā sattāhātikkamena dukkaṭa”nti vadanti, taṃ na vuttaṃ, udakasambhinnattā sattāhakālikabhāvaṃ jahati. “Yathā ambādi udakasambhinnāṃ yāmakālikāṃ jātaṃ, tathā sattāhakālikāṃ jahitvā tadanantare yāvajjīvike ṭhita”nti vadanti, taṃ vuttaṃ, taṇca bhagavatā odissānuññātattā paccavekkhaṇābhāve doso natthi. “Guḷodaka”nti vuttattā udakagatika”nti vadanti. Yadi udakamissaṃ udakagatikaṃ hoti, madhupi siyā taṃ tathā anuññātattā. Mā hotu, appaṭiggahetvā paribhuñjītabbaṃ siyā udakagatikattā, taṇca na hoti, “sabbatthāpi upaparikkhitvā gahettabba”nti aññatarasmiṃ **gaṇṭhipade** vuttaṃ.

285. Suññāgaranti catutthajjhānaṃ.

Kappiyabhūmianujānanakathāvaṇṇanā

295. Oravasaddanti mahāsaddaṃ. **Bahūhi samparivāretvāti** ettha ekenāpi vaṭṭati. “Bahūso ekassapi vacanena saha siyāti vutta”nti vadanti. “Āmasitvā”ti vuttattā anāmasite na vaṭṭati. “Doso natthī”ti vacanena sesāpi anuññātā. “Bhittīṇce upasante pacchā taṃ pūrenti, tattha kātuṃ na vaṭṭati, pakatibhūmiyaṃveva kātuṃ vaṭṭatī”ti vadanti. Taṃ upari **aṭṭhakathāyaṃ** “iṭṭhakādīhi katācayassā”tiādīna virujjhati viya. **Mattikāpiṇḍaṃ vāti** ettha “asatīyā anadhīṭṭhitāya saritaṭṭhānato paṭṭhāya ce upari adhiṭṭhitā, heṭṭhā ṭhitaṃ bhaṇḍaṃ akappiyaṃ, upariṭṭhitameva kappiyaṃ, ayamettha viśeso”ti vuttaṃ. **Ettha kappiyakuṭi laddhuṃ vaṭṭatīti** evaṃvidhe puna kātābbāti attho. **Kappiyakuṭiṃ kātuṃ demāti** ettha kappiyakuṭikiccaṃ kātunti adhippāyo. Bhojanasālā pana senāsanameva, tasmā tattha kātābbanti apare. “Akatepi vaṭṭatī”ti vuttaṃ.

“**Mukhasannidhi** nāma bhojanakāle sannidhī”ti likhitaṃ. Mukhasannidhī tassa nāmaṃ. “Yadi sannidhi hoti, pācittiyam bhavēyya, mukhasannidhi pana dukkaṭaṃ, tasmā sannidhi anadhippetā”ti vuttaṃ. “Tassa santakaṃ katvā”ti vuttattā anapekkhāvissajjanaṃ nādhippetāṃ. Cīvaravikkappaṇe viya kappiyamattaṃ nātābbanti keci.

Keṇiyajaṭilavattukathāvaṇṇanā

300. “Attanā paṭiggahitaṃ purebhattameva pariccajjivā sāmaṇerādīhi pānakaṃ katvā dinne purebhattameva vaṭṭati, na pacchābhattaṃ savatthukapaṭiggahitattā”ti vadanti, tattha puna paṭiggahaṇe niddosattā, purebhattameva paṭiggahaṇassa nissaṭṭhattā, attanā ca aggahitattā doso na dissati, upaparikkhitvā gahettabbaṃ. **Sālūkā** nāma kandā, “ito kiñcitaka”nti voharanti. “**Phārusakanti** goḷavisaye eko rukkho”ti ca likhitaṃ. “Pakkaḍākarasa”nti viśesitattā “apakkaṃ vaṭṭatī”ti vuttaṃ. **Kurundi**vacanenapi siddhameva. Taṇḍuladhovanodakampi **dhaññāraso** eva. “Nikkasaṭo ucchuraso sattāhakāliko”ti likhitaṃ. **Sāvittīti** gāyanti. **Chandasoti** vedassa. “Na, bhikkhave, pabbajitena akappiye samādapetabba”nti vuttattā anupasampannasāpi na kevalaṃ dasasu eva sikkhāpadesu, atha kho yaṃ bhikkhussa na kappati, tasmimpīti adhippāyo”ti vuttaṃ.

305. Dve paṭā desanāmenevāti cīnapaṭṭasomārapaṭṭāni. **Tīṇīti** pattuṇṇena saha tīṇi. **Iddhimayikaṃ** ehibhikkhūnaṃ nibbattaṃ. Devadattiyam **anuruddhattherena** laddhaṃ. “Yamātikkaṃ sannidhivasena sattāhātikkame bhesajjasikkhāpadavasena”ti likhitaṃ.

Bhesajjakhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Kathinakkhandhakavaṇṇanā

Kathinānujānanakathāvaṇṇanā

306. “**Kathinanti** pañcānisamse antokaraṇasammatthāyā thiranti attho”ti likhitaṃ. “Pañca kappantī”ti avatvā “kappissantī”ti anāgatavacanaṃ “vo”ti imassa sāmivacanapakkhe yujjati tesam tasmim khāṇe anattatakathinattā. Dvīsu panetesu atthavikkappesu pacchimo yutto sabbesampi tesam pāveyyakānaṃ sabbadhutaṅgadharaṭṭā. Nimantaṇaṃ sādiyantasseva hi anāmantacāro paññatto, tathā gaṇabhojanaṃ. Asamādānacāro anadhīṭṭhitacīvarassa natthi atecīvarikkassa yāvadattacīvaracatutthādicīvaraggahaṇasambhavato. Itarassāpi anadhīṭṭhānamukhena labbhati. Cīvaruppādo apaṃsukūlikasseva. “**Kathinatthasīmāya**”nti upacārasīmaṃ sandhāya vuttaṃ. Upacārasīmatthassa matacakācīvarādībhāgiyatāya baddhasīmāya tatrappādābhāvato viññeyyameṭaṃ upacārasīmāvettha adhippetāti. **Kathinatthāraṃ ke labhantīti** ke sādhentīti attho. Pañca janā sādhentī. Kathinadussassa hi dāyakaṃ pacchimakotiṇyā cattāro hontī. Eko paṭiggāhakotī. “Tatra ce, bhikkhave, yvāyaṃ catuvaggo bhikkhusaṅgho ṭhapetvā tīṇi kammāni upasampadaṃ pavāraṇaṃ abbhāna”nti (mahāva. 388) **campeyyakkhandhake** vuttattā “na pañcavaggakaraṇīya”nti gahettabbaṃ. “Yassa saṅgho kathinadussaṃ deti, taṃ hatthapāse akatvāpi bahisīmāya ṭhitassapi dātuṃ vaṭṭatī”ti vadanti, taṃ hatthapāse katvā eva dātābbaṃ. Kasmā? “Tassa kammappattattā”ti vuttaṃ. “Tatrappādena taṇḍulādīnā vatthesu cetāpitesu atthatakathinānameva tāni vatthāni pāpuṇanti. Vatthehi pana taṇḍulādīsū cetāpitesu sabbesaṃ tāni pāpuṇanti”ti vuttaṃ. **Paṭhamapavāraṇāya pavāritā labhantīti** idaṃ ukkaṭṭhakoṭiyā vuttaṃ. Antarāyena appavāritānampi vutthavassānaṃ kathinatthārasambhavato itare gaṇapūrake katvā kathinaṃ attharitatābbanti kathaṃ paññāyatīti ce? “Dvinnaṃ puggalānaṃ atthataṃ hoti kathinaṃ atthārakassa ca anumodakassa cā”ti (pari. 403) **parivāre** ekavacanakaraṇato, tattheva “saṅghassa atthataṃ hoti kathinaṃ, gaṇassa puggalassa atthataṃ hoti kathina”nti (pari. 414) vacanato ca.

Aññasmiṃ vihāre vutthavassāpi na labhantīti idaṃ kiṃ ekasīmasmim, udāhu nānāsīmasminti? Kiñcettha – yadi tāva ekasīmasmim, parato “sace pana ekasīmāya bahū vihārā hontī, sabbe bhikkhū sannipātetvā ekattha kathinaṃ attharitatābbaṃ, viṣuṃ viṣuṃ attharitaṃ na vaṭṭatī”ti iminā **aṭṭhakathā**vacanena virujjhati. Idañhi vacanaṃ sabbesaṃveva eko kathinatthāroṭi dīpeti. Atha

nānāsīmasmim, upanandassa ekādhippāyadānānumatiyā virujjhati. Vuttañhetam “detha, bhikkhave, moghapurisassa ekādhippāya”nti (mahāva. 364). Idañhi vacanam dvīsupi āvasesu tassa kathinathārasiddhim dīpetīti. Avirodhova icchitabbo appāṭṭisiddhattā, tasmā ekasīmasmim vā nānāsīmasmim vā nānūpacāre aññasmim vihāre vutthavassāpi na labhantīti adhippāyo veditabbo. “Pacchimikāya upasampanno paṭhamapavāraṇāya pavāretumpi labhati, vassiko ca hoti ānisaṃsaṃca labhatīti sāmaṇerānam vassūpagamanam anuññātam hoti, sāmaṇerā kathinānisaṃsam labhantīti”vadanti.

Tiṇṇam cīvarānam aññatarappahonakanti idam “na aññatra saṅghāṭṭiyā uttarāsaṅgena antaravāsakena atthataṃ hoti kathina”nti imāya **pāṭiyā** virujjhanam viya dissati. Ayañhi pāṭi tiṇṇam cīvarānam aññataravirahenāpi na atthataṃ hoti kathinanti dīpetīti ce? Na, tadatthajānanato, na tiṇṇam cīvarānam aññataravirahena na atthataṃ hoti kathinanti hi dīpetukāmo bhagavā tam pāṭimāha. Yadi evam “aññatra saṅghāṭṭiyā uttarāsaṅgena antaravāsakenā”ti na vattabbā siyāti ce? Na, adhippāyajānanatova. Yo saṅghāṭṭiyā attharitikāmo, tassa aññatra saṅghāṭṭiyā na atthataṃ hoti. Esa nayo itarathāpīti ayametha adhippāyo. Teneva sukkapakke “saṅghāṭṭiyā atthataṃ hoti”tiādīnā nayena ekameva cīvaram vuttam, evam sante “catuvīsatiyā ākārehi anattataṃ hoti kathinam, sattarasahi ākārehi atthataṃ hoti kathina”nti yathāraṃ ukkaṭṭhakoṭṭiyā vuttanti veditabbaṃ, tasmā kaṅhapakkhe ullikhita...pe... nissīmaṭṭhānumodanānam catuvīsatiyā ākāranam sambhavantānam sabbena sabbam abhāvenapi nimittakatādīnam asambhavantānam aññatarabhāvenapi na atthataṃ hoti kathinanti evam adhippāyo veditabbo. Sukkapakkhepi ahatāhatakappa...pe... sīmaṭṭhānumodanānam sattarasannam ākāranam sambhavantānam aññatarabhāvenapi itaresam sabbena sabbam abhāvenapi atthataṃ hoti kathinanti evam adhippāyo veditabbo. Aññathā aññamaññavirodho, yathāsambhavam yojetvā veditabbo.

Tatridam mukhamattanidassanam – kaṅhapakkhe “uttarāsaṅgena atthate kathine na aññatra saṅghāṭṭiyā na aññatra antaravāsakena atthataṃ hoti kathina”nti vacanappamāṇato tam kathinam anattataṃ siyā. Sukkapakkhe ca “animittakatenā atthataṃ hoti kathina”nti vacanappamāṇato animittakatenā kathine atthate tañce parikathā katam, tathāpi atthatameva kathinam hotīti ayam duvidhopi virodho. Yathāvuttanayena adhippāye gahite parihāro hotīti veditabbaṃ.

Yo ānisaṃsam bahum detīti iminā paccayalobhāvam viya dīpeti, tathāpi bhagavatā yāvadatthacīvarapariyesanapaññāpanamukhena dvāram dinnanti katvā saṅghānuggahattham hoti. “**Akātam na hotīti** anādariyena akarontassa dukkaṭa”nti likhitam. **Anumodāmāti** ettha sabbasaṅghāhikavasena evam vuttam. “Anumodāmi”ti ekkena vattabbaṃ, itarathā “na vaṭṭatī”ti **mahāaṭṭhakathāyam** kira vuttam. Kathinacīvaram adhiṭṭhahitvā “imāya saṅghāṭṭiyā kathinam attharāmī”ti vācāya bhinnamattāya puggalassa atthataṃ hoti. “**Kammavācā pana ekāyeva vaṭṭatīti** kathinadussassa eva kammavācā, sesacīvaradāne apalokanamevāti attho”ti likhitam. **Ekasīmāyāti** ekaupacārasīmāyāti attho yujjati. Keci pana “baddhasīmā adhippetā ekasīmāya ekatṭhāne attharite sabbattha attharitam hoti ‘sabbe bhikkhū sannipatitvā’ti vuttattā, tehipi anumodantehi attharitameva hoti, upacāraparicchinne tattha tattha laddham tehi tehi laddhabbam hoti. Tattha pavitṭhehipi labhitabbaṃ sabbehipi attharitatā, ayam viseso. **Mahāaṭṭhakathāyam** pi evameva vutta”nti vadanti, vīmaṃsitabbaṃ.

308. Catuvīsati ākāravantatāya mahābhūmikam. “**Dīghasibbitanti** pacchākatasibbanam, ovaṭṭitvā sibbanam vā”ti likhitam. **Kaṅḍusam** nāma pubbabandhanam. **Paṭhamacimilikā ghaṭetvā ṭhapitā hotīti** kathinadussam dubbalaṃ disvā tam balavatā attano pakatīdussena saddhim ghaṭetvā dupaṭṭam katvā sibbitukāmehi kathinadussam pakatīdussassa mahantatāya paṭhamam tappamāñānurūpam bandhakaṅḍuse ghaṭetvā rajjukehi bandhitvā katam hotīti adhippāyo. Kathinacīvarassa appatāya paṭhamam baddhadussam **kucchicimilikā** hoti, **mahāpaccariyam, kurundiya**ñca vuttavacanānidassanam, byañjane eva bhedo, atthe natthīti dassanatham katanti veditabbaṃ. “Iminā kim dīpetīti ce? Tathākatam dupaṭṭacīvaram pakatīcīvarassa mahantatāya pakatīcīvarasaṅkhyameva gacchati, na kathinacīvarasaṅkhyanti kassaci siyā, nevaṃ daṭṭhabbam. Evam kucchicimilikabhāvena ṭhitampi kathinacīvaram. Mahantampi tam pakatīcīvaram attano kathinacīvarevāti. Heṭṭhimakoṭṭiyā pañcakassa icchitabbatā kathinadussam khaṇḍākhandaṃ bahudivā chinditvā sibbitukāmo kathinacīvarato paṭṭam gahetvā aññasmim akathinacīvare paṭṭamāropetī”ti likhitam. Atha vā bahūni kathinadussāni paṃsukūlāni khuddakakhuddakāni ekacīvaratthāya, mahantāni ca unatthāya dinnāni honti. **Kathinacīvaratoti** bhikkhu ekacato kathinacīvarato paṭṭam gahetvā aññasmim āropetī. Etthāha – kim paṃsukūlāni kathinadussāni vikappanupagapacchimāni dātābbāni, udāhu khuddakānipīti? Ettha acīvarasaṅkhyatā khuddakāni dātum na vaṭṭatī. Kammavācā tattha na ruhatīti eke. “Paṃsukūlena atthataṃ hotī”ti **pāṭiyam** nayadānato kucchicimilikabhāvena ṭhitassa kathinadussassa attano sabhāvena anadhiṭṭhānupagassa purāṇacīvarabhāveneva adhiṭṭhānārahassapi kathinacīvarabhāvanūmatimukhena **aṭṭhakathāyam** padānato ca khuddakānipi dātum vaṭṭatī. Tañhi kathinathāraṃ ghaṭetvā kathinacīvaram karissatīti katvā kappatīti eke, yuttataram gahetabbaṃ.

Nicayasannidhi saṅghāyattā saṅghena katattā. Rattātikantaṃ nissajjitabbatā “**nissaggiya**”nti vuccati. Pañca khaṇḍāni paṭṭāni pamāṇam assāti **pañcakam**. Tena vā atirittena vāti attho. **Tadaheva sañchinnenāti** saṅghena kathinathārakassa kammavācam vatvā dinneneva tadaheva sañchinnena samaṇḍalikatena bhavitabbaṃ. Evam dinnamyeva hi **parivāre** “pubbakaraṇam sattaḥi dhammehi saṅghahita”nti vuttam, na dāyakena diyyamānam, tasmā parinīṭṭhitapubbakaraṇameva ce dāyako saṅghassa deti, sampaṭicchitvā kammavācāya dātābbam. Tena ca tasmimyeva sīmāmaṇḍale adhiṭṭhahitvā attharitvā saṅgho anumodāpetabbo katapubbakaraṇassa puna kattabbābhāvato. Atthārakassa hatthagatameva hi sandhāya “na ullikhitamattenā”tiādī vuttam. Parinīṭṭhitapubbakaraṇampi puna dhovitvā viṣibbitvā kātābbameva vacanapamāṇatoti ce? Na, chinnaṃ puna chedāsambhāvato. Aññasmim ṭhāne chinditabbamevāti ce? Na, pabbajjādhiḥkāre “kesamassum ohārāpetvā”ti vacanappamāṇato muṇḍikassa chinnepi kese pariyesitvā sīrasimim ṭhapetvā puna ohārāpetvā pabbājetabbappasaṅgato, na idha na-kārena paṭṭisiddhattāti ce? Na, “na aññatra saṅghāṭṭiyā”ti na-kārena paṭṭisiddhattā uttarāsaṅgena atthate anattataṃ hotīti anīṭṭhappasaṅgato, tasmā abhiniveso na kātābbo. “Bahupacārasīmāya ṭhito”ti vuttatāpi pubbe vuttavinicchayova gahetabbo.

309. Asannidhikatenā atthataṃ hoti kathinanti ettha kim kathinathāramāseyyeva duvidhopi sannidhi adhippeto, udāhu tato pubbepi, dāyakena vā kadā dātābbam, kim kathinathāramāseyyeva, udāhu tato pubbepi, kathinathāramāsepi asukasmim divaseyyeva attharathāya dammīti dātum vaṭṭatī na vaṭṭatīti idam vicāretābbam. Kathinathāramāse eva duvidhopi sannidhi. Dāyakenāpi vassāvāsikam viya kathinacīvaram uddissa dinnam na vaṭṭatī. Kasmā? “Kathinadāyakaṃ vattam atthi”tiādīnā (mahāva. aṭṭha. 306) nayena **aṭṭhakathāyam** vuttattā. Ukkaṭṭhamattametaṃti ce? Na, “kathinam nāma atīukkaṭṭham vaṭṭatī”ti (mahāva. aṭṭha. 308) vuttattā.

Na āgamanam sandhāya vuttanti ce? Na, idampi āgamanameva sandhāya vuttam, pubbe dinnam na vaṭṭatīti.

310. Kathinassāti kathinatthārassa. **Ubbhārāyāti** vūpasamāya, appavattiyāti attho. Kimatthiyam ubbhāranidassananti ce? Pañcahi anāpattikālapariyantadassanena tesu samvaruppādanattham. Aññathā “cīvarakālasamayo nāma anatthate kathine vassānassa pacchimo māso, atthate kathine pañca māsā”ti (pārā. 649) **viḥaṅge** vuttatā antarāpakkamanantikādiubbhārābhāvepi pañcahi pañcasu māsesu anāpattiyevāti micchāgāho siyā. Tato āpattikhette anāpattikhettasaññāya tam tam āpattim āpajjati, itaresaṅca bhikkhūnam lābhanārāyam karotīti veditabbam.

Ādāyasattakakathāvaṇṇanā

311. Sanniṭṭhānantike dvepi palibodhā ekato chijjantīti idha, **parivāraṭṭhakathāya**ñca vuttam imissā khandhakapāḷiyā sameti ekato ubhinampi dhuranikkhepassa katattā. “Idam bahisīmāyameva vuttam sanniṭṭhānantikam sandhāya vuttam. Yam pana vuttam **parivāre** cattāro kathinuddhārā siyā antosīmāya uddhariyyanti, siyā bahisīmāya uddhariyyanti, niṭṭhānantiko sanniṭṭhānantiko nāsanantiko āsāvachediko”ti (pari. 416). Tattha bahisīmāya sanniṭṭhānantiko uddhariyyatīti idha dassitanayova. Katham antosīmāya sanniṭṭhānantiko? Akatacīvaramādāya ‘na paccessa’nti gato, gatagataṭṭhāne phāsuvihāram alabhanto tameva vihāram āgacchati, tassa cīvarapalibodho ṭhito. So ca ‘nevimaṃ cīvaram kāressa’nti citte uppannamatte chijjati, tasmā antosīmāya uddhariyyati, tasmā duvidho sanniṭṭhānantiko”ti **porāṇagaṇṭhipade** likhitam, tam yuttam, aññathā antosīmāya ‘nevimaṃ cīvaram kāressa’nti pavattaubbhāro itaresu samodhānam na gacchatīti atiritto siyā. **Sīmātikantiko**ti cīvarakālasīmātikantiko. Saubbhāre cīvarapalibodho paṭhamam chijjanto viya khāyati, atha kho sāpekkhatāya cīvarakaraṇe saussāhova hotīti lesam sandhāya **parivāravasena** “dve palibodhā apubbam acarimaṃ chijjantī”ti (mahāva. aṭṭha. 311) vuttam. “Katacīvaro”ti vuttatā idha na sambhavati.

316. Sabbam attano parikkhāram anavasesetvā pakkamanto “samādāya pakkamatī”ti vuccati. “Kathinuddhāre viseso natthi. Puggalādhippāyavisesena kevalam vāradassanattham samādāyavārā vuttā”ti sabbesu **gaṇṭhipadesu** likhitam. Idha pana puggalādhippāyena payojanam vīmaṃsitabbam. Pakkamanantikassa abhāvā **“yathāsambhava”**nti vuttam. Vippakatepi dhuranikkhepavasena pakkamanantikā sambhavati, tasmā pakkamanantikavāropi vattabboti ce? Na, sanniṭṭhānantikalakkaṇappasaṅgato. Akatacīvarassa na savanantikā ca.

Tatrāyam ādito paṭṭhāya vāravibhāvanā – ādāyavārā satta, tathā samādāyavārāti dve sattakavārā. Tato pakkamanantikam vajjetvā vipakatacīvarassa ādāyavārā, samādāyavārā cāti dve chakkavārā. Tato param niṭṭhānasanniṭṭhānanāsanantikānam vasena tīṇi tikāni dassitāni, tattha paṭhamattikam antosīmāya “na paccessa”nti imam vidhīm anāmasitvā bahisīmāyam eva “na paccessa”nti pavattam, tasmā pakkamanantikasīmātikasambhārā tattha na yujjanti. “Āsāvachediko sambhavantopi yathāvuttakāraṇena na vutto. Dutiyattikam antosīmāya ‘na paccessa’nti pavattam, ettha kiñcāpi pakkamanantiko sambhavati, tathāpi yehi cīvarapalibodho chijjati, tesamyevādhippetattā na vutto”ti **porāṇagaṇṭhipade** vuttam. Sabbasmimpi pannarasake vipakatacīvarassevādhippetattāti takko. Adhiṭṭhānupage ca vippakate sati na niṭṭhānantiko. Niṭṭhānavasese sati na nāsanantikoti **porāṇā**. Tatiyattikam anadhiṭṭhita-padena visesetvā pavattam, atthato paṭhamattikena sameti. Tassa atthadassanapayojanam kira tam. Yasmā ime tayo atthavikappā imehi eva tīhi kathinuddhārehi sakkā dassetum, tasmā imeva yojitā ekasambandhavasena, aññathā paṭhamattikam chakkam bhaveyya imassa pannarasakassa ante chakkam viya. Tatiyattikānantaram catutthattikam sambhavantaṃ “antosīmāyam ‘paccessa’nti vacanavisesena sambhavati. Tathā ca yojiyamānam itarehi savanantikādīhi aviruddhakkamam hoti, tasmā catutthattikam ahutvā chakkam jātanti veditabbam. Evaṃ tīṇi tikāni ekam chakkañcāti paṭhamam pannarasakam veditabbam. Idāni idameva pannarasakam upasaggavisesena dutiyam samādāyapannarasakam nāma kataṃ. Puna vippakatacīvaram ādāyāti tatiyam pannarasakam, samādāyāti catuttham pannarasakam dassitam. Evaṃ cattāri pannarasakāni veditabbāni. Tattha paṭhamadutiyesu pannarasakesu sabbena sabbam akatacīvaram adhippetam, itaresu dvīsū vippakatanti yojetabbam. “Pubbe nibaddhaṭṭhāne cīvarāsāya gahetabbam, aññattha na vaṭṭati. Upacchinnāya ce cīvarāsāya cīvaram uppannam, na tam cīvarapalibodham karotī”ti **porāṇagaṇṭhipade** vuttam. Nissaggiyeyu tatiyakathine āgatacīvarapaccāsā idha cīvarāsāti takko. Yattha cīvarāsā, tam ṭhānam adhikarāṇupacāreṇa “cīvarāsā”teva vuccatīti katvā “tam cīvarāsam payirupāsati”tiādī vuttam, tasmā **anāsāya labhatīti** anāsāyitaṭṭhāne labhatītiādīnā attho gahetabbo. Ettha niṭṭhānasanniṭṭhānanāsanāāsāvachedikavasena eko vāroti idamekam catukkam jātam, tasmā pubbe vuttāni tīṇi tikāni āsāvachedikādhiṅkāni tīṇi catukkāntī ekam anāsāyadvādasakanti veditabbam. Tadanantare āsāyadvādasake kiñcāpi paṭhamadvādasakkamo labbhati, tathāpi tam nibbisesanti tamekam dvādasakam avuttasiddham katvā visesato dassetum ādito paṭṭhāya “antosīmāya paccessa”nti vuttam, tam dutiyacatukke “so bahisīmāgato suṇātī”tiādīvacanassa tatiyacatukke savanantikādīnañca okāsakaraṇatthanti veditabbam. Idam pana dvādasakam anāsāya vasena labbhamānampi iminā avuttasiddham katvā na dassitanti veditabbam. Evamettha dve dvādasakāni uddharitāni. Karaṇiyadvādasakepi yathādasaitaanāsāyadvādasakam, avuttasiddham āsāyadvādasakāñcāti dve dvādasakāni uddharitabbāni. Idāni disaṃgamikanavakam hoti. Tattha yasmā “disaṃgamiko pakkamatī”ti vacaneneva “na paccessa”nti idam avuttasiddhameva, tasmā tam na vuttam. Ettāvata āvāsapalibodhābhāvo dassito.

321. “Cīvarapaṭivīsam apavilāyamāno”ti iminā cīvarapalibodhasamaṅgitamassa dasseti. **Paṭivīsoti** attano pattabbo cīvarabhāgo. **Apavilāyamānoti** ākañkhamāno. Tassa cīvaralābhe sati vassamvutthāvāse niṭṭhānasanniṭṭhānanāsanantikānam vasena ekam tikam, tesamyeva vasena antarāmagge ekam, gataṭṭhāne ekanti tiṇṇam tikānam vasena ekam navakam veditabbam. Tato param niṭṭhānasanniṭṭhānanāsananti kasīmātikantikasambhārānam vasena phāsuvihārapañcakam vuttam. Ubhayattha sesakathinuddhārāsambhavo pākāṭova. Ayaṃ panettha pañcake viseso – samādāyavāro na sambhavati **“paccessa”**nti paccāgamanādhippāyato.

325. Dveme bhikkhave kathinassa palibodhāti kathinatthārassa anupabandhanapaccayāti.

Kathinakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Cīvarakkhandhakavaṇṇanā

Jivakavatthukathāvaṇṇanā

326. Rājagahakoti rājagahavāsī.

328. Amohajātikattā na cirasseva viññutaṃ pāpuṇi. Ahaṃ te pitā, kenatthēna? Yasmā tvaṃ mayā posāpito.

329. “Sakke vissatthamate”ti pāṭho, atthamasikkhāpade vissatthamattova.

Pajjotarājavatthukathāvaṇṇanā

334. **Bhuñjitum nisinnassāti** ettha “**dhammapade** ‘bahinagare disvā’ti vuttaṃ, tasmā dvīsu divasesu dīnnaṃ tena tesu ekekaṃ gahetvā dvīsu **atthakathāsu** vuttanti yujjati”ti vadanti.

Samattiṃsavirecanakathāvaṇṇanā

336. **Kabaḷe kabaḷeti** ettha kiñcāpi guḷādīsu pakkhittaṃ, taṃ pana bhagavāva paribhuñji, tasmā natthi doso.

Varayācanakathāvaṇṇanā

337. **Mahāpiṭṭhiyakojavaṃ** nāma atirekacaturāṅgulapupphaṃ kira.

Kambalānujānanādikathāvaṇṇanā

340. **Upacāreti** susānassa upacāre. Bahipi vaṭṭatīti eke. Katikakaraṇaṃ dassetvā “mayhaṃ santakaṃ tava ca mama ca hotūti vatvā itarena ca tathāvutte vaṭṭatī”ti samānaparikkhāraviddhiṃ vadanti.

342. “Khaṇḍasīmāyapi sammannitum vaṭṭatīti vuttatā sesakammānīpi tatha nisīditvā kātuṃ vaṭṭatī”ti vuttaṃ. “Evaṃ sante corikāya katasadisaṃ hoti, tasmā na vaṭṭatī”ti dīpavāsino vadanti kira. “Corikāya gahitattā na pāpuṇatīti **senāsanakkhandhake** āgatasuttañca sādha”nti vadanti, tasmā tesam matena idaṃ āveṇikalakkhaṇanti vedittabbaṃ.

Bhaṇḍāgārasammutiādikathāvaṇṇanā

343. “**Idaṃ pana bhaṇḍāgāranti** āveṇikalakkhaṇa”nti vuttaṃ.

Cīvararajanakathāvaṇṇanā

344. Gomaye āpatti natthi, virūpattāvāritaṃ. “Kuṅkumapupphaṃ na vaṭṭatī”ti vadanti. “Allikāyā”tipi pāṭho atthi.

Nisīdanānujānanakathāvaṇṇanā

353. **Atthānametanti** ettha **rūpakaṇḍe** “catusamuṭṭhānika”nti vuttatā kammamuṭṭhānaṃ rāgacittābhāvā na muccatīti vā rāgapaccaye satī kammamuṭṭhānaṃ hotīti vā vicāretvā gahettabbaṃ kathāvatthunā ca.

362. **Aggaḷaguttiyeva pamāṇanti** imehi catūhi nikkhepakāraṇehi ṭhapentena aggaḷaguttivihāreyeva ṭhapetum vaṭṭatīti adhippāyo.

Saṅghikacīvaruppādakathāvaṇṇanā

363. No ce atthataṃ hoti “ekaṃ cīvaramāsa”nti na vattabbaṃ. Kasmā? “Anujānāmi, bhikkhave, tasseva tāni cīvarāni yāva cīvaramāsa”ti vacanassa abhāvato, tasmā anattakathinassa ananuññātanti ce? Na, heṭṭhā anuññātattā, tato līnatthadīpanatthamidha tathā vuttattā ca. Heṭṭhā hi “akālacīvaraṃ nāma anattathe kathine ekādasamāse uppannaṃ, atthate kathine sattamāse uppannaṃ, kālepi ādissa dīnnaṃ, etaṃ akālacīvaraṃ nāmā”ti (pārā. 500) vacanato anattakathinānaṃ ekacīvaramāse uppannaṃ, tesamāyeva hotīti siddhaṃ, tasmā idha taṃ avatvā ekopi tayo gaṇapūrake labhitvā kathinaṃ attharitam labhatīti imaṃ līnatthaṃ pakāsetum “**yāva kathinassa ubbhārāyā**”ti vuttaṃ. Itarathā ayamattho na nāyati. “**Jānitabbo ca vinayadharehīti** tathā vuttoti apare”ti vuttaṃ. Atthataṃ hoti, pañca māse sabbaṃ tasseva bhikkhuno hotīti sambandho. Accantasamāyogavasena upayogavacanā. “Idha vassamvutthasaṅghassa”ti niyamitattā “vassāvāsikaṃ demā”ti ettha ca “idhā”ti adhikāratā tasmīṃ vutte labhati. “**Piṭṭhisamaye uppannattāti** cīvarakālassāsannattā ca anattakathinānampi vutthavassānañca anuññātattāṇāntā eva vutta”nti aññatarasmiṃ **gaṇṭhipade** likhitaṃ. Keci pana “yaṃ pana idaṃ ‘idha vassamvutthasaṅghassa’ti ādīm katvā yāva ‘anāgatavasse’ti padaṃ, tāva pucchitvā ‘kasmā? Piṭṭhisamaye uppannattā’ti idaṃ parato ‘tatra sammukhībhūtānaṃ sabbesaṃ pāpuṇatīti imassa pariyoṣāne ‘kasmā? Piṭṭhisamaye uppannattā’ti likhitabbaṃ. Kasmāti ce? Parato ‘cīvaramāso paṭṭhāya yāva hemantassā’ti vuttena nibbisesattā, tasmā eva ekaccesu paṇḍitanti vadanti”ti vadanti. Idha pana idha-saddena viṣeṣitaṃ, tatha natthi, tasmā aññamaññāvirodho natthīti gahettabbaṃ. “Mayhīmāni cīvarāni pāpuṇanti”ti vacanamevādhiṭṭhānaṃ, idamettha ukkaṭṭhavasena vuttaṃ. “Mayhīmāni cīvarāni”ti vuttepi adhiṭṭhitameva hoti”ti vuttaṃ. “Mayhīmāni”ti vutte tassa cīvarāni nāma natthi, tasmā ‘cīvarāni pāpuṇanti’ti vattabbamevā”ti vadanti. **Duggahitānti** saṅghikāneva honti. “Gahitameva nāmā”ti imassa idaṃ pattanti kiñcāpi na viditaṃ, te pana bhāgā tesam atthato pattāyevāti adhippāyo”ti likhitaṃ. “Ekasmiṃ apatite puna āgatā labhanti”ti vuttaṃ.

Upanandasakyaputtavattthukathāvaṇṇanā

364. “Na, bhikkhave, aññatra vassaṃvutthenā”ti cīvarasamayaṃ upādāya paṭikkhepo kato. Ekasmiṃ vihāre “rājavihāre vīya nānāpariveṇesu vā idha vā vutthā labhatū”ti vatvā dinnam. “**Sattāhavārena aruṇameva uṭṭhāpetīti** etaṃ vacanamattameva ekavihāre sattāhakiccābhāvā”ti ca likhitam.

Matasantakakathāvaṇṇanā

369. **Bhikkhussāti** bhikkhusmiṃ kālaṃkate. Tattha “pattacīvare”ti padhānaparikkhāradassanamukhena sabbaparikkhāranidassananti veditabbaṃ. Adhammena uppannañcetaṃ hoti, saṅghassa kappiyameva matattāti eke. Noti takko pattacatukke sabbathā akappiyapattanavirodhato. Adhammena uppannasenāsane ca vasato anāpatti. Aññatarasmiṃ āvāse dve bhikkhū vasanti, tattha ceko kālaṃkato, itaro tassa parikkhāraṃ apāpetvā taṃ theyyacittena gaṇhāti, saṅghasantakam gaṇhitam hoti, bhaṇḍagghena kāretabbo. Anāvāse gaṇhāti, na kāretabbo assāmikassa gaṇhitattā. Maraṇasamaye vuttam asahanto ce citteneva deti, puññam pasavati, saṅghova tassa sāmī. Paro vā avissāsiko sayameva gaṇhāti, gahaṇam na ruhati, theyyacittena ce, bhaṇḍagghena kāretabbo. Tassa ca āvāsagatassa ko sāmī. “Saṅgho sāmī”ti vacanato saṅghena balakkārena so vāretabboti eke. Jīvamānakāle gaṇhitattā na saṅgho sāmīti eke. Sāmiko ce sayam passitvā acchinditum labhati, saṅghopi labhati sāmīṭhāne ṭhitattāti itare, vicāretvā gahetabbaṃ.

Matakassa hiraññādiakappiyabhaṇḍam hoti. Uggahañcetaṃ hoti, uggahite vuttanayena paṭipajjitabbaṃ. Dhammena uppannam ce, kappiyakārako ācikkhitabbo. Dāso ce gahito hoti, na saṅgho sāmī, āramiko ce, saṅgho sāmī. Gāvīmahimsādayo honti, āvāsagātānaṃ saṅgho sāmī, anāvāsagātānaṃ na saṅgho sāmī. Saṅgho ce āvāsam ānetvā attano santakam katvā pacchā samīpe bahisīmāya ṭhapeti, kārakasaṅgho sāmī, tathā āramike. Matakassa parikkhāro nikkhepavasena ṭhapito hoti, esova sāmī. Mahaggho ce hoti, sesassa saṅgho sāmī. “Kenaci gilānupaṭṭhākenā”ti vattabakkamo etena dassito. Puna upaṭṭhākaṇaṃ bahubhāve satī sabbesaṃ dātabbakkammaṃ dassentena bhagavatā kammavācāyaṃ “**gilānupaṭṭhākāna**”nti vuttam. Sāmaṇeravāre “cīvara”nti pāṭho. “Imaṃ tuyham demī dadāmi dajjāmi oṇojemi pariccajāmi vissajjāmi nissajjāmi”ti vā ‘itthannāmassa demī...pe... nissajjāmi’ti vā vadati, ‘sammukhā vā parammukhā vā vutte dinnamyeva hotī’ti dānalakkhaṇassa ca ‘tuyham gaṇhāhī’ti vutte ‘mayham gaṇhāmī’ti vadati, ‘sudinnam suggahitañcā’ti (pārā. aṭṭha. 2.469) gahaṇalakkhaṇassa ca vuttattā ‘mama santakam tava ca mama ca hotū’ti evamādivacanena samānaparikkhāraṃ kātum vaṭṭattāti ācariyā’ti likhitam.

Anugaṇṭhipade pana atīva papañcaṃ katvā puna “idametta ācariyānaṃ sannīṭṭhānaṃ – sacesambahulā, dve vā samānaparikkhāraṃ kattukāmā honti, te sabbe attano santakam vattamānaṃ uppajjanakena saddhiṃ pesalassa ekassa pariccajanti, so puna tesameva pariccajati, ettāvataṃ te samānaparikkhārikā hontīti. Idam samānaparikkhāralakkhaṇam pālīdāsu vuttalakkhaṇeyeva patanato acalappattam hoti, tathāpi porāṇavidhiṃ ajjhottarhitvā vattanato paṭisedhetabbo, ācariyānaṃ matānusārena kātabbam kātukāmenāti apare”ti vuttam, “vassaṃvutthasāmaṇero pañcasu sikkhāpadesu ekaṃ atikkamitvā puna gahito lābham na labhati, antimavattum ajjhāpanno nāma hotī”ti vadanti.

Vassaṃvutthānaṃanuppannacīvarakathāvaṇṇanā

375. **Uppanne cīvare abhājite pakkamatīti** ettha “saṅghena tatrappādato ekekassa bhikkhuno ettakam vassāvāsikam dātum saṅghassa rucati”ti sāvitepi vibbhamati, tato na labhati, puna pabbajitvā upasampajjitvā cīvarabhājanam sambhāventopi na labhatiyeva pubbapakatito bhaṭṭhattā. Atha pāpīte vibbhamati, labhati”ti ca vuttam.

Saṅghebhinnecīvaruppādakathāvaṇṇanā

376. **Parasamuddeti** jambudīpe.

Aṭṭhacīvaramātikakathāvaṇṇanā

379. Yasmā aparikkhittassa parikkhepārahaṭṭhānaṃ dubbijānaṃ, tasmā “**apicā**”tiādi vuttam. Tattha dhuvāsannipātaṭṭhānampi pariyaṇtagatameva gahetabbaṃ. “**Mahāpaccariyam pana bhikkhūsupi...pe... pāpuṇāṭṭī**”ti upacārasīmāya demā”ti evam dinnameva sandhāyā”ti likhitam. “Samānasamvāsakasīmāyā”ti vutte khaṇḍasīmādisu ṭhitānaṃ na pāpuṇāti tāsam visum samānasamvāsakasīmattā. Samānasamvāsakaavippavāsasīmānaṃ idam nānattam – “avippavāsasīmāya dammī”ti dinnam gāmaṭṭhānaṃ na pāpuṇāti. Kasmā? “Ṭhapetvā gāmañca gāmupacārañcā”ti vuttattā. “Samānasamvāsakasīmāyā”ti dinnam pana yasmim ṭhāne avippavāsasīmā atthi, tattha ṭhitānaṃ, itaratra ṭhitānañca pāpuṇāti. “Khaṇḍasīmāyaṃ thatvā ‘sīmaṭṭhakasaṅghassa dammī’ti vutte upacārasīmāya eva paricchinditvā dātappa”nti vuttam. “Avippavāsasīmāya demā”ti khaṇḍasīmāyaṃ thatvā dinne tattheva pāpuṇāti keci. **Yojanasatampi pūretvā nisīdanṭīti** ettha vihārupacāre hatthapāsena, bahigāmādisu dvādasahatthena upacāroti eke. “Imasmiṃ vihāre saṅghassā”ti vutte ekābaddhā hutvāpi parikkheparikkhepārahaṭṭhānaṃ atikkamitvā ṭhitānaṃ na pāpuṇāti eke. “Bhikkhunivihārato bahi yattha katthaci thatvā ‘saṅghassā’ti vutte bhikkhusaṅghova sāmī”ti vadanti. **Ekopi gantvāti** ettha sabbesaṃ vā pāpetvā gantabbaṃ, ānetvā vā pāpetabbaṃ, itarathā gatassa na pāpuṇāti. Samānalābhakatikā mūlavāse satī siyā, mūlavāsavināsena katikāpi vinassati. Samānalābhavacanaṃ satī dvīsu, bahūsu vā yujjati. Teneva ekasmiṃ avasiṭṭhe yujjati no matī.

“Tāvakālikakālena, mūlacchedavasena vā;
Aññesaṃ kammaṃ aññassa, siyā nāvāsasaṅgamo”ti. –

Ācariyo.

Sabbattha dinnamevāti “samānabhāgova hotī”ti vadanti. “Ekamekaṃ amhākaṃ pāpuṇāṭṭīti ce vadati, vaṭṭattī”ti vadanti

vibhāgassa katattā. “Bhikkhusaṅghassa cīvare dinne paṃsukūlikānaṃ na vaṭṭati”ti vadanti. “Ubhatoṣaṅghassa”ti vutte “bhikkhusaṅghassa”ti avuttattā bhikkhunisaṅghena missittattā, tattha apaniyāpannattā ca puggalo visuṃ labhati. Evaṃ sante “bhikkhusaṅghassa ca bhikkhunisaṅghassa ca damm”ti vuttepi “ubhatoṣaṅghassa dinnameva hoti”ti iminā virujjhatī ce? Na virujjhati, taṃ dvinnaṃ saṅghānaṃ dinnabhāvameva dīpeti, na ubhatoṣaṅghapaññattim, tasmā eva “bhikkhusaṅghassa ca bhikkhunisaṅghassa ca tuyhañcā”ti vāro na vutto. Atha vā aṭṭhakathāvacanameva pamāṇaṃ, na vicāraṇāti eke. Yasmā eko addhānādiyako viya duvidho na hoti, tasmā ubhatoṣaṅghaggahaṇena eko bhikkhu na gahitoti. “Sabbāvāsassa ca cetiyassa ca dhammassa cā”ti vutte sabbavihāresu cetiyadhamaṇaṃ ekekassa bhikkhuno bhāgo dātabbo”ti vadanti. “Bhikkhusaṅghassa ca cetiyassa cā”ti vutte na virujjhatī ce? Na, tattha “bhikkhusaṅghassa”ti vuttattā, idha vihārena ghaṭittattā ca tamhi tamhi vihāre ekabhāgaṃ labhitabbamevāti pariharanti. **Attano pāpetvāti** vikāle aparibhogattā sakalopi vaṭṭeyyāti ce? “Bhikkhusaṅghassa harā”ti vuttattā, tena “harāmi”ti gahittattā ca na vaṭṭati. **Pacchimavassaṃvutthānamevāti** ettha **api**-saddo avadhāraṇattho, pacchimavassaṃvutthānamevāti attho, itarathā samuccayatthe gahite “lakkhaṇaññū vadanti”ti vacanaṃ niratthakaṃ siyā. **Kasmāti** ārabhitvā papañcaṃ karonti. Kiṃ tena, parato “cīvaramāsaṭo paṭṭhāya...pe... atītavassaṃvutthānameva pāpuṇāti”ti iminā siddhattā na vicāritam, tena vuttam “lakkhaṇaññū”ti acalavasena. **Sace pana bahiupacārasīmāya thito...pe... sampattānaṃ sabbesaṃ pāpuṇāti** yattha katthaci vutthavassānanti adhippāyo “yattha katthaci vutthavassānaṃ sabbesaṃ sampattānaṃ pāpuṇāti”ti (kaṅkhā. aṭṭha. akālacīvarasikkhāpadavaṇṇanā) **kaṅkhāvitarāṇiyaṃ** vuttattā. Gimhānaṃ paṭhamadivasato paṭṭhāya vutte pana yasmā anantarāṭṭam hemantaṃ eva vutthā nāma honti, na vassaṃ, tasmā “mātikā āropetabbā”ti vuttam. Ye vā therehi pesitā, tesam pāpuṇāti kira attho.

Cīvarakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Campeyyakkhandhakavaṇṇanā

Dvenissāraṇādikathāvaṇṇanā

395. Appatto nissāraṇanti ettha nissāraṇaṃ nāma kuladūsakānaṃyeva anuññātaṃ, ayaṃ pana kuladūsako na hoti, tasmā “appatto”ti vutto. Yadi evaṃ kathaṃ sunissārito hotīti? **Cūlavagge** “ākaṅkhamāno saṅgho pabbājanīyakammaṃ kareyyā”ti (cūlava. 27) vuttattā. “Tassapāpiyasikakammārahassa tassapāpiyasikakammaṃ karonti”ti vacanato cakkam bandhanti nītabbaṃ.

Upālipucchākathāvaṇṇanā

400. “Paratoti upālipucchato para”nti likhitam. **Dosāritapāliyaṃ** “ūnavāsativasso na āgato vippannavatthukattā”ti vuttam. Imasmiṃ campeyyakkhandhake adhammakammāniyeva dvidhā katvā pañcāgatānīti veditabbaṃ. Teneva **parivāre** imasmiṃ khandhake “pañca adhammikaṇi”ti vuttam. “Andhamūgabadiro sosārito”ti iminā apabbajitassapi upasampadā ruhatīti siddham.

Campeyyakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Kosambakakkhandhakavaṇṇanā

Kosambakavivādakathāvaṇṇanā

451. Suttantikoti ettha kiñcāpi “vinayadharo mātikādharo”ti vuttam, ubhatovibhaṅgaṃ pana sandhāya vuttam, na khandhakabhāṅako hoti. **Āvuso ettha āpattīti** vacanaṃ upādāya “so tassā āpattiyā āpattidīṭṭhi hoti”ti vuccati. Pacchā vinayadharo “vatthumhi sati pamāṇaṃ, na paññattiya”nti satim paṭilabhivā tassā āpattiyā āpattidīṭṭhi ahoṣi, tena vuttam ante “aññe bhikkhū tassā āpattiyā āpattidīṭṭhino hontī”ti.

455. “Yathā mayā ñatti”ti likhanti “paññattā”ti ekavacanattā.

Dīghāvuvatthukathāvaṇṇanā

458. “Bhūtapubbaṃ, bhikkhave, bārāṇasiyaṃ brahmadatto”ti likhanti. **Purāṇapotthakesu** “bārāṇasiya”nti natthi, “natthibhāvova sundaro”ti vadanti.

Pāliyyakagamanakathāvaṇṇanā

467. Rakkhitavanasañḍeti saṅgūtittherehi suviññeyyaṃ katvā vuttam. “**Pāliyyoti** gāmo, tassa vasenā”tipi vadanti, taṃ **dhammapadaṭṭhakathāya** na virujjhati.

Aṭṭhārasavatthukathāvaṇṇanā

473. Na tveva...pe... paṭibāhitabbanti vadāmīti ettha senāsanārahassa yo senāsaṇaṃ paṭibāhati, tasseva āpatti dukkaṭassa. “Kalahakārakādīnamettha okāso natthītiādikaṃ saṅghassa katikaṃ vatvā taṃ na paññāpentassa vā ‘ahaṃ buddho’ti pasayha attanā attano paññāpetvā gaṇhantaṃ ‘yuttīyā gaṇhathā’ti vatvā vārentassa vā doso natthi. Idha kalahavūpasamanatthaṃ āgatānaṃ kosambikānampi ‘yathāvuddha’nti avatvā ‘vivitte asati vivittam katvāpi dātabba’nti vuttattā vivittam katvā dentam paṭibāhentesseva āpattīti kira ayamattho pārivāsikādīnaṃ vihārapariyantadāpanena sādhitabbo”ti likhitam.

Saṅghasāmaggikathāvaṇṇanā

475. “Atha kho te ukkhittānūvattakā bhikkhū taṃ ukkhittakaṃ bhikkhuṃ osāretvā yena ukkhepakā bhikkhū...pe... tassa vatthussa vūpasamāya saṅghasāmaggiṃ karomā”ti vacanaṃ duviññeyyavinicchayaṃ vinayalakkhaṇakusalassa. Vijjamāne hi kārakasaṅghe itaro saṅgho osārituṃ na labhati. Osārento ce, te bhikkhū kārakasaṅghena samānaladdhikabhāvaṃ pattattā tena samānasamvāsakā honti, tato ukkhepakānaṃ chandaṃ aggahetvā osārentānaṃ kammaṃ kuppāti, tasmā “tena hi, bhikkhave, taṃ bhikkhuṃ osārethā”ti (mahāva. 474) bhagavato vacanena ukkhittānūvattakā osāresuṃ, udāhu nissimaṃ gantvā, udāhu itaresaṃ chandaṃ gahetvā osāresuṃ, nanu etesamaññatārenettha bhavitabbaṃ, na ca panetaṃ **sabbagaṇṭhipadesu** vicāritaṃ. Ayaṃ panettha takko –

“Yasmiṃ vatthusmiṃ saṅghena, katakammaṃ bhikkhuno;
Sati tasmīṃ na aññassa, paṭippassambhanaṃ khamāṃ.

“Viramante tato doso, api saṅgho akārako;
Osāretuṃ alaṃ yasmā, kārako anulomiko”ti.

477. “Aṭṭha dūtaṅgāni nāma sotā ca hoti, sāvetā ca uggahetā ca dhāretā ca viññātā ca viññāpetā ca kusalo ca sahitāsahitadassano ca akalahakārako cāti etāni”ti vuttaṃ.

Kosambakakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

Mahāvaggassa līnatthapakāsanā niṭṭhitā.

Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

Cūlavaggavaṇṇanā

1. Kammakkhandhakavaṇṇanā

Adhammakammadvādasakathāvaṇṇanā

4. **Asammukhā kataṃ hoti**tiādayo tikā kevalaṃ desanāmatameva. Na hi tīhi eva aṅgehi samodhānehi adhammakammaṃ hoti, ekenapi hoti eva, ayamatto “tiṇṇaṃ, bhikkhave”tiā dipāliya (cūlava. 6) sādhetabbo. “**Appaṭiññāya kataṃ hoti**”ti lajjim sandhāya vuttaṃ. Kaṅhapakkhe “adesanāgāminiyā āpattiyā kataṃ hoti”ti sukkapakke “desanāgāminiyā āpattiyā kataṃ hoti”ti idaṃ dvayaṃ parato “tīhi, bhikkhave, aṅgehi samannāgatassa bhikkhuno ākaṅkhamāno saṅgho tajjanīyakammaṃ kareyya. Adhisīle sīlavipanno hoti”ti iminā virujjhati, adesanāgāminiyā āpanno hi “adhisīle sīlavipanno”ti vuccatīti. Yuttametāṃ, kattu adhippāyo ettha cintetabbo. Etthāha **upattissatthero** “tajjanīyakammaṃ hi visesena bhaṇḍanakāraṅkattāṃ aṅga”nti **aṭṭhakathāyaṃ** vuttaṃ, taṃ pāliya āgatanidānena yujjati, tasmā sabbattikesupi bhaṇḍanaṃ āropetvā bhaṇḍanapaccayā āpannāpattivasena idaṃ kammaṃ kātabbaṃ, tasmā ‘adhisīle sīlavipanno’ti etthāpi pubbhāge vā aparabhāge vā codanāsāraṇādikāle bhaṇḍanapaccayā āpannāpattivaseneva kāretabbaṃ, na kevalaṃ saṅghādisesapaccayā kātabba”nti. “Adesanāgāminiyā āpattiyāti pārājikāpattiyā”ti ettakamattaṃ vatvā parato ‘adhisīle pārājikasāṅghādisese ajjhācārā’ti **porāṇagaṇṭhipade** vutta”nti likhitaṃ. “Adhisīle sīlavipanno”ti saṅghādisesaṃ sandhāya”ti **gaṇṭhipade** likhitaṃ. Idaṃ **porāṇagaṇṭhipade** purimavacanena sameti, tasmā tattha pacchimaṃ pārājikapadaṃ atthuddhāravasena vuttaṃ siyā, **aṭṭhakathāya**ca “adesanāgāminiyāti pārājikāpattiyā vā saṅghādisesapattiyā vā”ti vuttaṃ, tattha pārājikāpatti atthuddhāravasena vuttā siyā. Yato **gaṇṭhipade** “adhisīle sīlavipanno”ti saṅghādisesaṃ sandhāya”ti ettakameva likhitaṃ, tasmā sabbattha **gaṇṭhipade** sakalena nayena pārājikāpattipaccayā uppannabhaṇḍanaṃ na tajjanīyakammaṃ kātabbaṃ payoanābhāvā, saṅghādisesapaccayā kātabbanti ayamatto siddho hoti. Na, sukkapakke “desanāgāminiyā āpattiyā kataṃ hoti”ti (cūlava. 5) vacanatoti ce? Na, ekena pariyaṇena saṅghādisesassaṃpi desanāgāminivohārasambhavato,

Yena kammena santajjanaṃ karīyati, taṃ **tajjanīyakammaṃ** nāma. Yena kammena nissāya te vatthabbanti nissiyati bhajāpiyati niyasso, taṃ **niyasakammaṃ** nāma. Yena tato āvāsato, gāmato ca pabbājenti kuladūsakaṃ, taṃ **pabbājanīyakammaṃ** nāma. Yena kammena akkuṭṭhagahaṭṭhasamaṃpameva paṭisāriyati so akkosako pacchā pesiyati, taṃ **paṭisāraṇīyakammaṃ** nāma. Yena samānasamvāsakabhūmito ukkhipiyati. Chaḍḍiyati sātisāro bhikkhusaṅghena, taṃ kammaṃ **ukkhepanīyakammaṃ** nāmāti veditabbaṃ.

11. “Nissāya te vatthabba”nti garunissayaṃ sandhāya vuttaṃ, na itaranti.

21. **Assajipunabbasukavatthusmiṃ** “tesu vibbhantesupi kammaṃ paṭippassambhetuṃ anuññātampi sammāvattantānaṃyevā”ti likhitaṃ. Sammukhā vuttameva gihapaṭisaṃyuttaṃ nāma. Parammukhā vuttaṃ desanaṃ gacchati.

41. Khamāpentena “khamāhi”ti vattabbamattameva, na ukkuṭṭikādisāmīcīnā payoananti. **Anudūtanti** sahāyanti attho.

50. **Adassaneyeva ukkhepanīyaṃ kātabbaṃ**, na aññathā. “Tajjanīyādikaraṅkāle āpattim ropetvā tassā adassane, appaṭikamme vā bhaṇḍanakāraṅkādiṅgehi kātabba”nti likhitaṃ.

Tajjanīyakammādisu ayaṃ pakīṇṇakavinicchayoti veditabbo. Kiṃ tajjanīyakammaṃ, tajjanīyakammaṃ kiṃ mūlaṃ, kiṃ vatthu, kiṃ pariyoṣānaṃ, kasmā “tajjanīyakamma”nti vuccatīti? **Kiṃ tajjanīyakammanti** vatthusmiṃ sati karaṇasampatti.

Tajjanīyakamma kim mūlanti saṅho mūlaṃ. **Tajjanīyakamma** kim vatthūti kalahajātāpattivatthu. **Kim pariyoṣānanti** bhāvanāpariyoṣānaṃ. **Kasmā tajjanīyakammanti vuccatīti** saṅho kalahākārapuggalaṃ kalahe ca bhede ca bhayaṃ dassetvā khantiyā janeti, upasame janeti, tasmā “tajjanīyakamma”nti vuccati. Kathaṃ tajjanīyakammaṃ kataṃ hoti, kathaṃ akataṃ. Kinti ca tajjanīyakammaṃ kataṃ hoti, kinti ca akataṃ. Kena ca tajjanīyakammaṃ kataṃ hoti, kena ca akataṃ. Kattha ca tajjanīyakammaṃ kataṃ hoti, kattha ca akataṃ. Kāya velāya tajjanīyakammaṃ kataṃ hoti, kāya velāya akataṃ hoti? **Kathaṃ tajjanīyakammaṃ kataṃ hotīti** samaggena saṅghena ñatticatutthena kammaena. **Kathaṃ akataṃ hotīti** vaggena saṅghena ñatticatutthena kammaena. **Kinti ca kataṃ hotīti** karaṇasampattiya. **Kinti ca akataṃ hotīti** karaṇavipattiya. **Kena ca kataṃ hotīti** saṅghena. **Kena ca akataṃ hotīti** gaṇena puggalena. **Kattha ca kataṃ hotīti** yassa puggalassa saṅho tajjanīyakammaṃ karotī, tassa puggalassa asamukhībhūte. **Kattha ca akataṃ hotīti** yassa puggalassa saṅho tajjanīyakammaṃ karotī, tassa puggalassa asamukhībhūte. **Kāya velāya kataṃ hotīti** yadā kalahajātāpatti saṃvijjati. **Kāya velāya akataṃ hotīti** yadā kalahajātāpatti na saṃvijjati. Katihākārehi tajjanīyakammaṃ pattaṃ hoti, katihākārehi apattaṃ hoti? Sattahākārehi tajjanīyakammaṃ pattaṃ hoti, sattahākārehi apattaṃ hoti. Katamehi sattahākārehi pattaṃ hoti, katamehi apattaṃ hoti? Kalahajātāpatti na saṃvijjati, so vā puggalo asamukhībhūto hoti, saṅho vā vaggio hoti, asaṃvāsiko vā puggalo tassaṃ parisāyaṃ saṃvijjati, acodito vā hoti asārito vā, āpattim vā anāropito. Imehi sattahākārehi tajjanīyakammaṃ apattaṃ hoti, itarehi sattahākārehi pattaṃ hoti. Evaṃ sesakammesūti.

Kammakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Pārivāsikakkhandhakavaṇṇanā

Pārivāsikavattakathāvaṇṇanā

75. Pārivāsikakkhandhake “mā maṃ gāmapavesanaṃ āpucchathāti vutte anāpucchāpi gāmaṃ pavasitum vaṭṭatī”ti vadanti. Saṅho attano pattaṭṭhāne gaṇetum vaṭṭatī. **Oṇojanaṃ** nāma vissajjanaṃ. “Taṃ pana pārivāsikena pāpitaṃ attanā sampācchittasveva punadivasādiatthāya vissajjanaṃ kātappaṃ, asaṃpācchitvāyeva ce vissajjati, na labhatī”ti vuttaṃ.

76. **Pakatiyāva nissayoti** ettha “antevāsikānaṃ ālayasabbhāve yāva vassūpanāyikadivaso, tāva kappati, tassa ālayassa sabbhāve nissayo na paṭippassambhatīti ce? Na vaṭṭatī. Tattha idāni khamāpeyyāmiṭṭidānaṃ vaṭṭatī”ti vuttaṃ. Tattha ekantena vassaṭṭhattā, idha pana ekanteneva dvinnampi samabbhāvo icchitabbo evāti eke. **Paṭibalassa vā bhikkhussāti** ettha “laddhasammūtikena āṇattopi garudhammehi, aññehi vā ovaditum na labhatī”ti likhitaṃ. **Tato vā pāpīṭṭhatarāti** ettha “asañcicca āpannasañcarittato sukkavissaṭṭhi pāpīṭṭhatarāti ayampi nayo yojetabbo”ti vuttaṃ. **Paccayanti** vassāvāsikaṃ. **Senāsanaṃ na labhati** seyyaparīyantabhāgitāya. “Uddesādīni dātumpi na labhatī”ti vadanti. “Sace dve pārivāsikā gataṭṭhāne aññamaññaṃ passanti, ubhohipi aññamaññaṃ ārocetabbaṃ avisesena ‘āgantukena ārocetabbaṃ, āgantukassa ārocetabba’nti vuttatā”ti vuttaṃ. Aññavīhāragatenāpi tattha pubbe ārocitassa punārocanaṃ natthi. “Anikkhattavattassa bahi ārocitassa yathā puna vihāre ārocanaṃ natthi, evaṃ ‘āgantukasodhanatthaṃ uposathadivase ārocetabba’nti vacanañhettha sādha”nti vadanti.

81. Ekacchanne nisinnassāpi ratticchedadukkaṭṭāpattiyo hontīti eke. **Avisesenāti** pārivāsikassa ukkhittakassāti imaṃ bhedaṃ akatvā. “Tadahupasaṃpannepi pakatatte”ti vacanato anupasaṃpannehi vasitum vaṭṭatī. “Samavassāti etena apacchā apurimaṃ nipajjane dvinnampi vattabhedāpattibhāvaṃ dīpetī”ti likhitaṃ.

Pārivāsikavattakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Mūlāyapaṭikassanārahavattakathāvaṇṇanā

86. **Attano attano navakataranti** pārivāsikādinavakatarāṃ. Paṭhamaṃ saṅghamaṃ parivāsaṃ gaṇetvā nikkhattavattena puna ekassapi santike samādiyitum, nikkhipitūca vaṭṭatī. Mānante pana nikkhipitum vaṭṭatī. Ūne gaṇe caraṇadosattā na gaṇetunti eke. Paṭhamaṃ ādinnavattam ekassa santike yathā nikkhipitum vaṭṭatī, tathā samādiyitumpi vaṭṭatīti **porāṇagaṇṭhipade**.

Pārivāsikakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Samuccayakkhandhakavaṇṇanā

Sukkavissaṭṭhikathāvaṇṇanā

97. “**Vedayāmiti** jānāmi, cittaṃ sampācchitvā sukhaṃ anubhavāmi, na tappaccayā ahaṃ dukkhitoti adhippāyo”ti likhitaṃ. Yassa mālake nārocitaṃ, tassa ārocetvā nikkhipitabbaṃ. Yassa ārocitaṃ, tassa puna ārocanaṃ natthi, kevalaṃ nikkhipitabbameva. Vattam nikkhipitvā vasantassa upacārasīmāgatānaṃ sabbesaṃ ārocanaṃ natthi. Dīṭṭharūpānaṃ sutasaddānaṃ ārocetabbaṃ, adīṭṭhaassutānaṃ antodvādasahatthagatānaṃ ārocetabbaṃ. “Idaṃ vattam nikkhipitvā vasantassa lakkaṇa”nti vuttaṃ. “Parikkhattassa vihārasa parikkhepatītiādi kiñcāpi **pāliyaṃ** natthi, atha kho aṭṭhakathācariyānaṃ vacanena tathā eva paṭipajjitabba”nti ca vuttaṃ. “**Atthibhāvaṃ sallakkhetvāti** dvādasahatthe upacāre sallakkhetvā, anikkhattavattānaṃ upacārasīmāya āgatabhāvaṃ sallakkhetvā saṃvāsādikam vedītabba”nti ca vuttaṃ. “Nikkhipantena ārocetvā nikkhipitabbaṃ, payojanaṃ atthi”ti ca vuttaṃ, na pana taṃ payojanaṃ dassitaṃ. **Ciṇṇamānatto bhikkhu abbhettabboti** ciṇṇamānattassa ca abbhānārahassa ca ninnānākāraṇattā aññathā “abbhānāraho abbhettabbo”ti vattabbaṃ siyā. Ukkhepanīyakammakatopi attano laddhiggahaṇavasena sabhāgabhikkhumhi satī tassa anārocetum na labhati.

Parivāsakathāvaṇṇanā

102. “Anantarāyikassa pana antarāyikasaññāya chādayato acchannāvā”ti pāṭho. Averibhāvena sabhāgo **averisabhāgo**. “Sabhāgasāṅghādisesaṃ āpannassa pana santike āvi kātuṃ na vaṭṭatī”ti pasaṅgato idheva pakāsitaṃ. Lahukesu paṭikkhepo natthi. Tattha ñattiyā āvi katvā uposathaṃ kātuṃ anuññatattā lahukasabhāgaṃ āvi kātuṃ vaṭṭatīti. Sabhāgasāṅghādisesaṃ pana ñattiyā ārocanāṃ na vaṭṭatīti kira. “Tassa santike taṃ āpattiṃ paṭikarissatī”ti (mahāva. 171) vuttattā lahukassevāyamanuññatā. Na hi sakkā suddhassa ekassa santike saṅghādisesaṃ paṭikaraṇaṃ kātu”nti likhitaṃ. Lahukesupi sabhāgaṃ āvi kātuṃ na vaṭṭatīti, tasmā eva hi ñattiyā āvikaraṇaṃ anuññatāṃ, itarathā taṃ niratthakaṃ siyā. Aññamaññārocanassa vaṭṭatī, tato na vaṭṭatīti dīpanatthameva ñattiyā āvikaraṇamanuññatāṃ, teneva idha “**sabhāgasāṅghādisesaṃ āpannassa**”tiādi vuttaṃ. Ayamatto “ettāvata te dve nirāpattikā honti, tesam santike sesehi sabhāgāpattiyō desetabbā”ti (kaṅkhā. aṭṭha. nidānavañṇanā) vacanena **kaṅkhāvitarāṇiyaṃ** pakāsitova. Saṅghādisesaṃ pana ñattiyā ārocetvā uposathaṃ kātuṃ vaṭṭati. Tassā ñattiyā ayamatto yadā suddhaṃ bhikkhuṃ passissati, tassa santike ārocanavasena paṭikarissati. Evaṃ paṭikate “na ca, bhikkhave, sāpattikena pātimokkhaṃ sotabbaṃ, yo suṇeyya, āpatti dukkaṭassā”ti (cūḷava. 386) vuttāpattito mokkho hotīti, tasmā “garukaṃ vā hotu lahukaṃ vā, ñattiyā āvi kātuṃ vaṭṭatī”ti vuttaṃ, ubhosu navesu yuttataraṃ gahetabbaṃ.

Nāmañceva āpatti cāti “tena tena vīkkamenāpannāpatti **āpatti**. Nāmantī tassā āpattiyā nāma”nti likhitaṃ. **Ārocetvā nikkhipitabbanti** ettha ārocanāṃ vattabhadukkaṭapaaharaṇāppayojananti veditabbaṃ. **Akāraṇametanti** “sambahulā saṅghādisesā āpattiyō āpajjī”nti vutte vuṭṭhānato.

Dasasatam rattisatanti dasasatam āpattiyō rattisatam chādetvāti yojetabbaṃ. **Agghasamodhāno nāma** sabhāgavatthukāyo sambahulā āpattiyō āpannassa bahurattim paṭicchādītāpattiyāṃ nikkhipitvā dātabbo, itaro nānavatthukānaṃ vasenāti ayametesam visesoti.

Parivāsakathāvāṇṇanā niṭṭhitā.

“**Gāmassatī na vutta**”nti vacanato kira gāmūpacārepi vaṭṭatīti adhippāyoti likhitaṃ. Vuttañca “**ayam pana viseso**”ti. “Ettha aṭṭhakathācariyāva pamāṇaṃ. Yuttaṃ na dissatī”ti likhitaṃ. **Anugaṇṭhipade** pana “ayam pana viseso, āgantukassa...pe... okkamitvā gacchati, ratticchedo hotiyevā”ti vacane heṭṭhā “antoaruṇe eva nikkhamitvā gāmūpacārato dve leḍḍupāte atikkamitvā”tiādinā nayena garuṃ katvā vacanato, bhikkhunīnaṃ garukavaseneva tattha tattha sikkhāpadānaṃ paññattattā ca tadanurūpavaseneva aṭṭhakathācariyena bhikkhunīnaṃ garuṃ katvā mānattacaraṇavidhidassanattaṃ “yattakā purebhattaṃ vā”tiādi vuttaṃ. **Kurundiādīsu** vuttavacanena karontassapi doso natthīti dassetuṃ kevalaṃ lakkhaṇamattameva vuttaṃ, tadubhayampi tena tena pariyāyena yujjati, vīnicchaye patte lakkhaṇe eva thātābato **kurundiādīsu** vuttavacanāṃ pacchā vuttaṃ. Payogo pana purimova. Yathā cettha, tathā sace kāci bhikkhunī dve leḍḍupāte anatikkamitvā aruṇaṃ uṭṭhapeti, doso natthi, tathāpi **sabbatṭhakathāsu** vuttattā “purimameva āciṇṇa”nti vuttaṃ. **Parivāsavattādīnanti** “parivāsaniṣṣayaṇāpattipassaddhiādīnaṃ upacārasīmāya paricchinnattā bhikkhunupassayassa upacārasīmāva gahetabbā, na gāmo”ti likhitaṃ. “**Tasmiṃ gāme bhikkhācāro sampajjati**”tiādi pavāritavasena vuttaṃ. Na hi tattha antogāme vihāro atthi”ti ca likhitaṃ, “tampi tena pariyāyena yujjati, na atthato”ti ca.

Paṭicchannaparivāsādīkathāvāṇṇanā

108. “**Visuṃ mānatthaṃ caritabbanti** mūlāya paṭikassanaṃ akatvā visuṃ kammavācāyā”ti ca likhitaṃ. “Saṅghādisesāpattī”ti vuttattā ekova, ekavatthumhi āpannā saṅghādisesā thullaccayadukkaṭamissakā nāma. **Makkhadhammo** nāma chādetukāmatā.

143. **Dhammatāti** dhammatāya, tathātāyāti attho “alajjītā”ti ettha viya.

148. **Purimaṃ upādāya dve māsā parivasitabbāti** ettha “parivasitadivasāpi gaṇanūpagā hontī”ti likhitaṃ.

184. **Tasmiṃ bhūmiyanti** tassaṃ bhūmiyaṃ. **Sambahulā saṅghādisesā āpattiyō āpajjati parimāṇampītiādi** jātivasenekavacanāṃ.

Samuccayakkhandhakavāṇṇanā niṭṭhitā.

4. Samathakkhandhakavāṇṇanā

Sammukhāvinayakathāvāṇṇanā

186-187. Yattha yattha kammavācāya “aya”nti vā “ime”ti vā sammukhāniddeṣaniyamo atthi, sabbaṃ taṃ kammaṃ sammukhākaraṇīyameva, na kevalaṃ tajjanīyādīpañcavidhameva. Pañcavidhasseva pana uddharitvā dassanaṃ kammakkhandhake tāva tasseva pālīaruḷhantā, catuvīsatiyā pārājikesu vijjamānesu pārājīkakaṇḍe āgatānaṃyeva catunnaṃ uddharitvā dassanaṃ viyāti veditabbaṃ. Tattha “puggalassa sammukhatā hatthapāsūpagamanamevā”ti vuttaṃ, taṃ kāraṇaṃ sammukhākaraṇīyassapi sammukhāniddeṣaniyamābhāvato. Kāmaṃ ayamatto **kammakkhandhake**veva “tīhi, bhikkhave, āgehi samannāgataṃ tajjanīyakammaṃ adhammakammañca hoti...pe... asammukhākataṃ hoti”ti (cūḷava. 4) vacaneneva siddho, tattha pana āpatti na dassitā. Idha “yo kareyya, āpatti dukkaṭassā”ti tattha bhavitābāpattidassanattaṃ idam āradhanti veditabbaṃ. “Sammukhāvinayapatirūpakena vūpasantampi sammukhāvinayeneva vūpasantagaṇanaṃ gacchati dassetuṃ ‘adhammavādī puggalo’tiādi āradhā”nti vuttaṃ, likhitañca. Evaṃ vūpasantaṃ sammukhāvinayapatirūpakena vūpasantaṃ nāma hoti, na sammukhāvinayena ca aññena kenacīti dassetuṃ idamāradhanti ācariyo.

Sativinayakathāvāṇṇanā

195. Dabbassa kammavācāya “saṅgho imaṃ āyasmantaṃ dabbā”nti sammukhāniddeṣo natthi, tathāpi “paṭhamam dabbo yācītabbo”ti vacanena sammukhākaraṇīyatā tassa siddhā. Tathā aññatthāpi yathāsambhavam lesa veditabbo. Sativepullappattassa dātabbo vinayo **sativinayo**.

Amūlḥavinayakathāvaṇṇanā

196-7. “Yassa ummattakassa taṃtaṃvītikkamato anāpatti, tādisasseva amūlḥavinayam dātuṃ vaṭṭatīti amūlḥassa kattabbavinayo amūlḥavinayo”ti likhitam, taṃ yuttam “saṅgho gaggassa bhikkhuno amūlḥassa amūlḥavinayam detī”ti vacanato. “Tīṇimāni, bhikkhave, adhammikaṇi amūlḥavinayassa dānāni”ti imassa **vibhaṅge** “na sarāmi”ti vacanam vītikkamakālam sandhāya tassa vibhaṅgassa pavattattā. Amūlḥavinayadānakāle panassa amūlḥatā vinicchitabbā.

Paṭiññātakaraṇakathāvaṇṇanā

200. “Appaṭiññāya bhikkhūnam kammāni karonti”ti ārabhantassa kāraṇam vuttameva. Paṭiññātena karaṇam **paṭiññātakaraṇam**.

Tassapāpiyasikākathāvaṇṇanā

207. “Tīhi, bhikkhave, aṅgehi samannāgataṃ tassapāpiyasikākamma”nti ārabhitvā pañca aṅgāni dassetvā pāli gatā, “sā peyyālena saṅkhipitvā gatāti ñātabbā”nti likhitam. Tathā sukkaṃpakkepi.

Tiṇavattḥarakādīkathāvaṇṇanā

214. “Sabbeheva ekajjham sannipatitabba”nti chandadānassa paṭikkhattatā **pavāraṇakkhandhakaṭṭhakathāya**ñca “bhinnassa hi saṅghassa samaggakaraṇakāle, tiṇavattḥarakasamathe, imasmiñca pavāraṇasaṅgaheti imesu tīsu ṭhānesu chandam dātuṃ na vaṭṭatī”ti (mahāva. aṭṭha. 241) vuttattā idha **āgantvā vā chandam datvā pariveṇādīsu nisinnā**ti idam virujjhati viya khāyatīti ce? Na khāyati adhippāyaññūnam. Ayañhettha adhippāyo – visujjhitukāmehi sabbeheva sannipatitabbam, asannipatitassa natthi suddhi chandadāyakkassa. Kevalam taṃ kammam sannipatitānam sampajjati. **Aṭṭhakathāyam** visujjhitukāmānam chandam dātuṃ na vaṭṭatīti adhippāyo. Itarathā pāliya ca virujjhati. “Ṭhapetvā ye na tatha hotī”ti hi ayam pāli sannipātam āgantvā chandam datvā ṭhitānam atthitam dīpeti. Nissīmagate sandhāya vuttam siyāti ce? Nissīmagate ṭhapetvā idha kiṃ, tasmā yo sāmaggīuposathe chandam datvā tiṭṭhati ce, nānasaṃvāsakabhūmiyameva tiṭṭhati, tassa chandadāyakkassa pavāraṇasaṅgahopi natthi. Yo ca tiṇavattḥarakakamme nāgacchati, so tāhi āpattīhi na sujjhātīti veditabbam. Yassa etaṃ na rucati, tassa **parivāre** vuttaparīso kammavipattīlakkhaṇam virujjhati, tatha hi kevalam chandārahānam chando anāhaṭo hoti sace, akataṃ tabbiparītena sampattīdīpanatoti vuttam hoti. Tathā pattakallalakkhaṇampi virujjhati. Tesu tīsu ṭhānesu kammappattāyeva sabbe, na tatha chandāraho atthīti ce? Na, catuvaggādīkaraṇavibhājane avīsesetvā chandārahassa āgatattā, taṃ sāmāññato vuttam. Idañca āveṇīkalakkhaṇam, teneva satipi dīṭṭhāvīkamme idam paṭikuṭṭhakataṃ na hotīti ce? Na, nānattasabhāvato. Idha hi ye pana “na metam khamatī”ti aññamaññaṃ dīṭṭhāvīkammaṃ karonti”ti (cūḷava. aṭṭha. 214) vacanato na saṅghassa dīṭṭhāvīkammaṃ katam. Tasmīṃ sati paṭikuṭṭhakatameva hoti. Aññathā pubbabhāgā tā ñattīyo nīratthīkā siyūṃ, na ca **parivāraṭṭhakathāyam** chandārahādīkāre nayo dinno.

Pavāraṇakkhandhakaṭṭhakathāyam “tīsu ṭhānesu chandam dātuṃ na vaṭṭatī”ti (mahāva. aṭṭha. 241) vuttattā virujjhatīti ce? Na, aṭṭhakathāya pamāṇabhāve sati “idha chandam datvā pariveṇādīsu nisinnā”tiādi vacane suddhikāmato eva gahite sabbam na virujjhatīti eke. “Āgantvā vā chandam datvā pariveṇādīsu nisinnā, te āpattīhi na vuttahanti”ti idam na vattabbam. Kasmā? Heṭṭhā “sabbeheva ekajjham sannipatitabba”nti chandadānassa paṭikkhepavacanato **aṭṭhakathāyam** “tīsu ṭhānesu chandam dātuṃ na vaṭṭatī”ti vuttattā, **andhakaṭṭhakathāyam**pi tatheva vuttattā cāti? Na, ekajjameva kamme kariyamāne yo idha “suṇātu me, bhante, saṅgho, amhākaṃ... pe... gihīpaṭīsamayutta”nti sādīhāraṇaṇattim ṭhapetvā puna “suṇantu me, āyasmantā”tiādinā asādīhāraṇaṇattīyo ṭhapetvā “suṇātu me, bhante saṅgho, amhākaṃ...pe... evametaṃ dhārayāmi”ti ekatopakkhikānam sandhīyā katāya tadanantare kenaci karaṇīyena chandam datvā gacchati, tassa āpattīhi vuttānam natthi. Aparesampi ekatopakkhikānam abbhantare ṭhitattā vibhūtatā karaṇassa ayamatthova vutto. Sādīhāraṇavasena dutiyāya ñattiyā ṭhapitāya ye tasmīṃ khaṇe ñattidutiyakammavācāsu anāraddhāsu, ariyosītāsu vā chandam datvā gacchanti, tesampi na vuttāti eva. **Ye na tatha hotīti** padassa ca ye vuttappakārena nayena tatha na hotīti attho gahetabbo. Vuttappakāratthadīpanatthañca **aṭṭhakathāyam** “chandam datvā pariveṇādīsu nisinnā”ti idameva avatvā “ye pana tehi vā saddhīm āpattim āpajjivāpi tatha anāgatā, āgantvā vā chandam datvā pariveṇādīsu nisinnā”ti vuttam, evam pubbenāparam sandhīyati. **“Pāliya** ca tatha dīṭṭhāvīkammaṃ kammasa akuppattā veditabbā”ti vuttam.

Adhikaraṇakathāvaṇṇanā

220. **Cittuppādo vivādo**. Vivādasaddopi kāraṇūpacārena kusalādīsāṅkhyam gacchati. Taṃ sandhāya **“samathehi ca adhikaraṇīyatāya adhikaraṇa”**nti vuttam. Atha vā vivādahetubhūtaṃ cittuppādassa vūpasamena sambhāvassa saddassapi vūpasamo hotīti cittuppādassapi samathehi adhikaraṇīyatā pariyāyo sambhavati. “Kusalacittā vivadanti”ti vuttavivādepi “vipaccatāya vohāro”ti vuttam, na vuttavacanahetuvasenāti veditabbam.

222. “Āpattīni āpajjanto kusalacitto vā”ti vacanato kusalampi siyāti ce? Na taṃ āpattādhikaraṇam sandhāya vuttam, yo āpattim āpajjati, so tīsu cittesu aññataracittasamaṅgī hutvā āpajjati dassanattam “yam kusalacitto āpajjati”tiādi vuttam. Yo “paññattimattam āpattādhikaraṇa”nti vadēyya, tassa akusalādībhāvopi āpattādhikaraṇassa na yujjateva vivādādhikaraṇādīnam viyāti ce? Na, “natthāpattādhikaraṇam kusala”nti iminā virodhasambhavato. **Anugaṇṭhipade** pana “āpattādhikaraṇam nāma tathāpavattamānaakusalacittuppādarūpakkhānāmetam adhivacanam. Avasiṭṭhesu kusalābyākatapaññattīsu āpattādhikaraṇam siyā akusalam siyā abyākata”nti vacanato paññattitāva paṭisiddhā kusalattike ariyāpannattā. Kusalaṭṭhāsedheneva tena samānagatikattā kiriyābyākatanampi paṭisekho veditabbo, kiriyābyākatanam viya anugamanato vipākābyākatanampi paṭisekho katova hoti, tathāpi abyākatasamaññato rūpakkhānena saddhīm vipākakiriyābyākatanampi adhivacananti veditabbā”nti vuttam. Tatha “kusalacittam

āṅgaṃ hotī”ti vinaye apakataññuno sandhāya vuttaṃ appaharitarakaraṇādike sati. **Tasmāti** yasmā “natthi āpattādhikaraṇaṃ kusala”nti vuttaṃ na sakkā, tasmā kusalacittaṃ āṅgaṃ na hotīti attho. Yadi evaṃ kasmā “ticittaṃ tivedana”nti vuccatīti ce? Taṃ dassetuṃ “**nayida**”ntiādi āradhanti eke. Āpattisamuṭṭhāpakacittaṃ āṅgappahonakacittaṃ nāma. “**Ekantatoti** yebhuyyenaṭi attho, itarathā virujjhati. Kasmā? ‘Yassā sacittakapakkhe cittaṃ akusalameva hotī’ti (kaṅkhā. aṭṭha. paṭhamapārājikavaṇṇanā) vuttatā”ti vadanti. Tena kiṃ? Vipāko natthi, kasmā? Ekantākusalatā, tasmā kathāva tattha natthi. Yattha pana atthi, taṃ dassento “**yaṃ pana paṇṇattivaṃ**”ntiādimāha. **Asaṅcicca pana kiñci ajānantassa...pe... abyākatam hotīti** bhikkhumhi kammaṭṭhānagatacittena nipanne, niddāyante vā mātuḅāmo ce seyyaṃ kappeti, tassa bhikkhuno vijjānāmpi kusalacittaṃ āpattiyā āṅgaṃ na hoti, tasmā tasmim̄ khāṇe seyyākārena vattamānarūpameva āpattādhikaraṇaṃ nāma. Bhavaṅgacitte vijjānānēpi eseva nayo. Tasmim̄hi khāṇe uṭṭhātabbe jāte anuṭṭhānato rūpakkhandhova āpattī nāma, na vipākena saddhim̄. Sace pana vadeyya, tassa evaṃvādino acittakānaṃ kusalacittaṃ āpajjeyya. Kiṃ vuttaṃ hoti? Eḷakalomaṃ gahetvā kammaṭṭhānāmanasikārena tiyojanaṃ atikkamantassa, paṇṇattim̄ ajānitvā padaso dhammaṃ vācentassa ca āpajjitabbāpattiyā kusalacittaṃ āpajjeyyāti. Āpajjatiyevāti ce? Nāpajjati. Kasmā? “Natthi āpattādhikaraṇaṃ kusala”nti vacanato.

Calito kāyo, pavattā vācā, **aññatarameva āṅganti** aññatarameva āpattīti attho. Kevalaṃ paññattiyā akusalādhivāsambhāvato āpattīti na yujjati. Āpattim̄ āpajjanto tīsu aññatarasamaṅgī hutvā āpajjati dāssanathaṃ “**yaṃ kusalacitto**”tiādi vuttaṃ. Tassattho – pathavīkhaṇānādīsu kusalacittakkhāṇe vītikamavasena pavattarūpasambhāvato kusalacitto vā abyākatāpattim̄ āpajjati. Tathā abyākacitto vā abyākarūpasāṅkhātāṃ abyākatāpattim̄ āpajjati, pāṇātipātādīsu akusalacitto vā akusalāpattim̄ āpajjati, rūpaṃ panettha abbohārikaṃ. Supinapassanakālādīsu pāṇātipātādīm̄ karonto sahaseyyādivasena āpajjitabbāpattim̄ āpajjanto akusalacitto abyākatāpattim̄ āpajjati veditabbo. **Idaṃ vuccati āpattādhikaraṇaṃ akusalanti** akusalacittuppādo. **Porāṇagaṇṭhipadesu** pana “pūthujjano kalyāṇapūthujjano sekkho arahāti cattāro puggale dassetvā tesu arahato āpattādhikaraṇaṃ abyākatameva, tathā sekkhānaṃ, tathā kalyāṇapūthujjanassa asaṅcicca vītikkamakāle abyākatameva. Itarassa akusalampi hoti abyākatampi. Yasmā cassa saṅcicca vītikkamakāle akusalameva hoti, tasmā vuttaṃ ‘natthi āpattādhikaraṇaṃ kusala’nti. Sabbattha abyākatāṃ nāma tassa vipākābhāvamattaṃ sandhāya evaṃnāmakaṃ jāta”nti likhitaṃ, vicāretvā gahettabbaṃ.

224. Vivādo vivādādhikaraṇanti yo koci vivādo, so sabbo kiṃ vivādādhikaraṇaṃ nāma hotīti ekapucchā. “**Vivādo adhikaraṇanti** vivādādhikaraṇameva vivādo ca adhikaraṇaṅcāti pucchati. Tadubhayaṃ vivādādhikaraṇamevāti pucchati vuttaṃ hoti”ti **porāṇagaṇṭhipade** vuttaṃ. Kesuci potthakesu ayaṃ pucchā natthi. Yadi evaṃ imāya na bhavitabbaṃ vivādo vivādādhikaraṇaṃ, vivādādhikaraṇaṃ vivādo, vivādādhikaraṇaṃ vivādo ceva adhikaraṇaṅcāti pañcapanāhāni bhavitabbaṃ siyā. Kesuci potthakesu tisso, kesuci catasso, pañca natthi. Tattha dve vibhattā. Itarāsu **adhikaraṇaṃ vivādoti** yaṃ kiñci adhikaraṇaṃ, vivādasaṅkhyameva gacchati, **vivādo adhikaraṇanti** yo koci vivādo, so sabbo adhikaraṇasaṅkhyam̄ gacchatīti pucchati. Esa nayo sabbattha.

228. Sammukhāvinayasminti sammukhāvinayabhāve.

230. “**Antarenāti** kāraṇenā”ti likhitaṃ.

233. Ubbāhikāya khiyyanake pācitti na vuttā tattha chandadānassa natthitāya.

236. Tassa kho etanti esoti attho “etadagga”nti ettha viya.

238. “Kā ca tassa pāpiyasikā”ti kira pāṭho.

242. “Kiccameva kiccādhikaraṇa”nti vacanato apalokanakammādīnametaṃ adhivacanaṃ, taṃ vivādādhikaraṇādīni viya samathehi sametabbaṃ na hoti, kintu sammukhāvinayena sampajjati attho.

Samathakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Khuddakavatthukkhandhakavaṇṇanā

Khuddakavatthukathāvaṇṇanā

244. Pūthupāṇinā kattabbaṃ kammaṃ **pūthupāṇikaṃ**.

245. “Kaṇṇato nikkhantamuttolambakādīnaṃ kuṇḍalādīna”nti likhitaṃ. “Kāyūra”nti pāḷipāṭho. “Keyūrādīni”ti ācariyenuddhaṃ.

248. “**Sādhugītaṃ** nāma parinibbutaṭṭhāne gīta”nti likhitaṃ. **Dantagītaṃ** gāyitukāmānaṃ vākkakaraṇīyaṃ. Dantagītassa vibhāvanathaṃ “**yaṃ gāyissamā**”tiādimāha.

249. Caturassavattaṃ nāma catuppādagāthāvattaṃ. “Taraṅgavattādīni uccāraṇavidhānāni naṭṭhapayogāni”ti likhitaṃ. **Bāhiralominti** bhāvanapūsaṃkaṃ, yathā tassa uṇṇapāvārassa bahiddhā lomāni dissanti, tathā dhārentassa dukkaṇṭanti vuttaṃ hoti.

251. Virūpakkhehitiādi sahayogakaraṇavacanaṃ. **Sarabūti** gehaḷḷikā. Sā kira setā savisā hoti. **Sohanti** yassa me etehi mettaṃ, sohaṃ namo karomī bhagavatoti sambandho. **Aññamhi...pe... chetabbamhīti** rāḅanusaye.

252. **Uṭṭivāti** pakkhipivā. **Otaratūti** iddhiyā otāretvā gaṇhātu. **Anupariyāyīti** anuparibbhami.

253. Na **acchupiyantīti** na lagganti. **Rūpakākiṇṇāntīti** itthirūpādīhi vokiṇṇāni.

254. **Ālindakamiḍḍhikādīnanti** pamukhamiḍḍhikādīnaṃ. **Parivattetvā tatthevāti** ettha “parivattetvā tatiyavāre tattheva miḍḍhiyā patiṭṭhātī”ti likhitaṃ. **Paribhaṇḍaṃ** nāma gehassa bahi kuṭṭapādassa thirabhāvattamaṃ katā tanukamiḍḍhikā vuccatī. Ettha “**parivaṭṭitvā patto bhijjati**”ti likhitaṃ. **Parivaṭṭitvā patto bhijjati** adhikarānabhedasāṅkāya abhāve ṭhāne ṭhapetumaṃ vaṭṭati”ti likhitaṃ. **Pattamaṇḍaliko vaṭṭitvā pattānaṃ** apatanattamaṃ vaṭṭaṃ vā caturassaṃ vā iṭṭhakādīhi parikkhipivā mālakacchannena kato. “Pattamaṇḍalikā pattapacchikā tālapattādīhi katā”ti ca likhitaṃ. **Miḍḍhante ādhārake ṭhapetumaṃ vaṭṭati** pattasandhāraṇattamaṃ vuttattā. Mañce ādhārakepi na vaṭṭati nisīdanapaccayā vāritattā. **Āsannabhūmikattā olambetumaṃ vaṭṭati**.

255. “Aṃsakūṭe laggetvāti vacanato aggahatthe laggetvā aṅke ṭhapetumaṃ na vaṭṭati”ti keci vadanti, na sundaraṃ, “**na kevalaṃ yassa patto**”tiādi yadi hatthena gahitapatte bhedasaññā, pageva aññena sarīrāvayavenāti katvā vuttaṃ. **Pāliyaṃ** pana pacuravohāravasena vuttaṃ. **Ghaṭṭikapālamayaṃ ghaṭṭikaṭāhaṃ. Chavasīsassa pattanti** “silāputtakassa sarīraṃ, khīrassa dhārātīdivohāravasena vuttaṃ. Mañce nisīditumaṃ āgatoti attho. “**Pisācillikāti pisācadārakā**”tipi vadanti. **Dinnakameva** paṭiggahiteva. **Cabbetvāti** khādītva. **Aṭṭhikāni** ca kaṇṭakāni ca **aṭṭhikakaṇṭakāni**. “Etesu sabbesu paṇṇattim jānātu vā, mā vā, āpattiyevā”ti likhitaṃ.

256. **Vipphāletvāti** phāletvā. **Kiṇṇena pūretunti** surākiṇṇena pūretumaṃ. **Bidalakaṃ** nāma diguṇakaraṇasaṅkhātassa kiriyāvesesassa adhivacanaṃ. Kassa diguṇakaraṇaṃ? Yena kilañjādīnā mahantaṃ kathinamatthataṃ, tassa. Tañhi daṇḍakathinappamaññena pariyante saṃharitvā diguṇaṃ kātappaṃ. Aññathā khuddakacīvarassa anuvātaparibhaṇḍādividhānakaṇe hatthassa okāso na hoti. **Salākāya satī dvinnaṃ cīvaraṇaṃ aññataraṃ** ñatvā sabbitāsibbitaṃ sukhaṃ paññāyati. Daṇḍakathine kate na bahūhi sahāyehi payojanaṃ. “Asaṃkuṭitvā cīvaraṃ samaṃ hoti. Koṇṇā samā hontī”ti likhitaṃ, “haliddisuttana saññākaṇa”nti vuttattā haliddisuttana cīvaraṃ sabbetumpi vaṭṭatīti siddhaṃ. Tattha hi keci akappiyasaññino. Paṭiggaho nāma aṅgulikoso.

257-8. **Pātīti** paṭiggahasaṅghānaṃ. **Paṭiggahattavikanti** aṅgulikosattavikaṃ. **Sūcisattakānaṃ** pubbe āvesanattavikāya anuññātattā “**anujānāmi, bhikkhave, bhesajjattavika**”nti vuttaṃ. Ettha sūcisattakādīnipi ṭhapetabbānti nidānaṃ sūceti. Sacepi upanando bhikkhu alajjī, tathāpi santakameṭaṃ amūlacchedakatabhikkhuno lajjinopi samānassa kappatīti yujjati. **Na sammatīti** na pahoti.

260-1. Bahi kuṭṭassa samantato nīcavattukaṃ katvā ṭhitaṃ “**maṇḍalika**”nti vuccatī. Jantāgharappaṭicchādīnā channassa naggiyaṃ yassa na paññāyati, tasseva parikkammaṃ kātappaṃ. Esa nayo udakavattappaṭicchādīsūpi.

262-3. **Paṇiyā** nāma paṇiyakārakā. **Ākaḍḍhanayantaṃ** ākaḍḍhiyamānaṃ kūpassa uparibhāge paribbhamatī. **Arahaṭṭaghaṭṭiyantaṃ** sakatacakkasaṅghānantaṃ. Tassa are are ghaṭṭikāni bandhitvā ekena, dvīhi vā paribbhamiyamānassa udakanibbāhanaṃ veditappaṃ. **Āviddhapakkhapāsāṃ** nāma yattha maṇḍalākārena pakkhapāsā bajjhanti āviddhavattattā viya āviddhapakkhapāsakā. Pubbe pattasaṅgopanattamaṃ, idāni ṭhapetappaṃ bhuñjitumaṃ ādhārake anuññāto.

273. **Paragalaṃ gacchatīti** imassa payogaḅhāvā vaṭṭati. **Kammasatenāti** mahatā ussāhena.

277-8. **Lohabhaṇḍaṃ** nāma kaṃsato sesalohabhaṇḍaṃ. **Muddikakāyabandhanaṃ** nāma caturassaṃ akatvā sajjitaṃ. **Pāmaṅgadasā** caturassā. **Mudiṅgasaṅghānenāti** saṅghāṭiyā mudiṅgasibbanākārena varakasāsākārena. **Pavanantoti** pāsanto. “Dasāmūla”nti ca likhitaṃ. **Ākāyabandhanena** sañcicca vā asañcicca vā gāmapavesane āpatti. “Sarittaṭṭhānato bandhitvā pavisitappaṃ, nivattitappaṃ vā”ti likhitaṃ.

279. **Sattaṅgulaṃ** vā **aṭṭhaṅgulaṃ** vāti ettha “sugataṅgulenā”ti avuttattā pakatiāṅgulena sārappattāyā vaḍḍhetvāpi karonti ce, na doso.

280. **Tālavaṇṭākārena** sīhaṭṭhīnaṃ viya.

Khuddakavattukkhandaḅhavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Senāsanakkhandhakaḅhavaṇṇanā

Vihārānujānanakathāḅhavaṇṇanā

294. Nilīyanti bhikkhū etthāti viharādayo **leṇāni** nāma. Āgata-vacanena tassāgatasāṅghova sāmī, na anāgatoti keci, taṃ na yujjati samānalābhakatikāya siddhattā.

296-7. **Dīpinaṅgutṭhenāti** ettha “dīpinā akappiyacammaṃ dassetī”ti likhitaṃ. **Thambhakavātapānaṃ** nāma tiriyaṃ dārūni adatvā ujukaṃ ṭhiteheva dārūhi kattappaṃ. **Bhisīnaṃ** anuññātaṃ vaṭṭatīti bimbohane vaṭṭatīti attho. **Tūlapūritaṃ** bhisim apassayitumaṃ na vaṭṭati uṇṇādīnaṃyeva anuññātattā. **Nisīdananipajjanaṃ** sandhāya vuttaṃ, tasmā apassayitumaṃ vaṭṭatīti ce? Akappiyanti na vaṭṭatīti keci. **Yadi evaṃ** akappiyamañcaṅca apassayitumaṃ na vaṭṭeyya. **Yasmā vaṭṭati**, tasmā doso natthi. **Apica gilānassa** bimbohanaṃ nipajjitumpi anuññātaṃ, tasmā bhisipi vaṭṭati apassayitumaṃ. **Ācariyā** ca anujānanti, vaḷaṅgenti cāti eke. **Simbalitūlasuttana** sabbitamaṃ cīvaraṃ vaṭṭati. **Kasmā?** Kappāsassa anulomato. “**Akkaphalasuttamayampi** akkavākamayameva paṭikkhitta”nti te eva vadanti.

298. **Anibandhanīyo** alaggo. **Paṭibāhetvāti** maṭṭhaṃ katvā. “Setavaṇṇādīnaṃ yathāsankhyaṃ ikkāsādayo bandhanatthaṃ vuttā”ti likhitam.

300. **Pakuṭṭaṃ** samantato āviddhapamukhaṃ.

303. **Sudhālepoti** sudhāmatikālepo.

305. **Āsatti** taṇhā. **Santiṃ** adaraṃ.

307. **Ketunti** kayena gahetuṃ.

308. **Citāti** iṭṭhakāyo kabaḷena niddhamanavasena chinditvā katāti attho.

310. **Chabbaggiyānaṃ bhikkhūnaṃ antevāsikāti** ettha vīsativassaṃ atikkamitvā chabbaggiyā uppannā. “Ārādhayimṣu me bhikkhū citta”nti (ma. ni. I.225) vuttatā aññasmim̐ kāle sāvattigamane uppannaṃ vatthum̐ idha āpattidassanatthaṃ āharitvā vuttanti yuttaṃ viya, vicāretvā gahetabbaṃ. **Vuddhanti** vuddhataṃ.

313. **Santhareti** tiṇasantharādayo.

Senāsanaggāhākathāvaṇṇanā

318. “**Seyyaggenāti** mañcaṭṭhānaparicchedena. **Vihāraggenāti** ovarakaggenā”ti likhitam. **Thāvarāti** niyatā. **Paccayeneva hi tanti** tasmim̐ senāsane mahātherā tassa paccayassa kāraṇā aññattha agantvā vasantāyeva naṃ paṭijaggissantīti attho. Aghaṭṭanakammaṃ dassetuṃ “**na tattha manussā**”tiādīmāha. “Vitakkaṃ chinditvā suddhacittena gamanavatteneva gantabba”nti pāṭho. **Muddavedikā** nāma cetiyassa hammiyavedikā. **Paṭikkammāti** apasakkivā. Samānalābhakatikā mūlāvāse satī siyā, mūlāvāsavināse katikāpi vinassati. Samānalābha-vacanaṃ satī dvīsu, bahūsu vā yujjati, teneva ekasmim̐ avasiṭṭheti no mati. Tāvakālikam̐ kālena mūlacchedanavasena vā aññesaṃ vā kammaṃ aññassa siyā nāvāyaṃ saṅgamoti ācariyo. **Puggalavaseneva kātabbanti** apalokanakāle saṅgho vassaṃvutthabhikkhūnaṃ pāṭekkaṃ “ettakam̐ vassāvāsikam̐ vatthaṃ deti, rucati saṅghassa”ti puggalameva parāmasitvā dātābbaṃ, na saṅghavasena kātabbaṃ. Na saṅgho saṅghassa ettakam̐ detīti. “Ekasmim̐ āvāse saṅghassa kammaṃ karoti”ti vacanato saṅghavasena kātabba”nti likhitam. Na hi tathā vutte saṅghassa kiñci kammaṃ kataṃ nāma hoti. “Sammata senāsanaggāhāpakato aññena gāhitepi gāho ruhati aggahitupaṭṭhāyassa upasampadā viyā”ti likhitam. “Kammavācāyapi sammuti vaṭṭati”ti likhitam.

Aṭṭhapi soḷasapi janeti ettha kiṃ visum̐ visum̐, udāhu ekatoti? Ekatopi vaṭṭati. Na hi te tathā sammatā saṅghena kammakatā nāma honti, teneva **sattasatikakkhandhake** ekato aṭṭha janā sammatāti. **Tesaṃ sammuti kammavācāyapīti** ñattidutiyakammavācāyapi. Apalokanakammaṃ vatthūhi sā eva kammavācā labbhamānā labbhāti, tassā ca vatthūhi apalokanakammameva labbhamānaṃ labbhāti, na aññanti veditabbaṃ. Imaṃ nayaṃ micchā gaṇhanto “apalokanakammaṃ ñattidutiyakammaṃ kātuṃ, ñattidutiyakammañca apalokanakammaṃ kātuṃ vaṭṭati”ti gaṇhāti, evañca satī kammaṃsaṅkaradoso āpajjati. **Maggo pokkharāṇīti** ettha **maggo** nāma magge kataḍḍhasālā, **pokkharāṇīti** nahāyitum̐ katapokkharāṇī. **Etāni hi asenāsanānīti** ettha bhattasālā na āgatā, tasmā taṃ senāsananti ce? Sāpi ettheva pavīṭṭhā vāsattāya akatattā. Bhojanasālā pana ubhayattha nāgatā. Kiñcāpi nāgatā, upari “bhojanasālā pana senāsanamevā”ti (cūḷava. aṭṭha. 318) vuttatā senāsanam̐. “Kappiyakuṭi ca ettha kātabbā”ti vadanti, taṃ neti eke. Rukkhamūlaveḷugumbā channā kavāṭabaddhāva senāsanam̐. “**Alābhakesu āvāsesūti** alābhakesu senāsanesu”ti likhitam, taṃ yuttaṃ. Na hi pāṭekkaṃ senāsanam̐ hoti. **Taṃ saññāpetvāti** ettha paññattim̐ agacchante balakkārenapi vaṭṭati. **Ayampīti** paccayopi.

Upanibandhitvāti tassa samīpe rukkhamūlādīsu vasitvā tattha vatthaṃ katvāti adhippāyo. Pariyattipaṭṭipattipaṭṭivedhavasena **tividhampi**. “Dasakathāvattukam̐ dasaasubham̐ dasaanussati”nti pāṭho. “**Paṭhamabhāgaṃ muñcitvāti** idam̐ ce paṭhamagāhitavattuto mahaggaṃ hoti”ti likhitam. **Chinnavassānaṃ vassāvāsikam̐** nāma pubbe gahitavassāvāsikānaṃ pacchā chinnavassānaṃ. **Bhatinivīṭṭhanti** bhatim̐ katvā viya nivīṭṭham̐ pariyiṭṭham̐. “**Saṅghikam̐ pana...pe... vibbhantopi labhatevā**”ti idam̐ tatrappādam̐ sandhāya vuttaṃ. Iminā apalokanameva pamāṇam̐, na gāhāpananti keci. Vinayadharā pana “amhākam̐ vihāre vassaṃ upagatānaṃ ekekassa ticīvaram̐ saṅgho dassati”tiādīnā apalokitepi abhājitaṃ vibbhantako na labhati. ‘Apalokanakammaṃ katvā gāhita’nti vuttatā. ‘abhājite vibbhanti’ti evam̐ pubbe vuttatā cā”ti vadanti. “**Paccayavāsenevāti** gahapatikam̐ vā aññaṃ vā vassāvāsikam̐ paccayavasena gāhita”nti likhitam. “**Ekameva vatthaṃ dātābanti** tattha nisinnānaṃ ekamekam̐ vatthaṃ pāpuṇāti”ti likhitam. **Dutiyo therāsaneti** anubhāgo. Paṭhamabhāgo aññathā therena gahitoti jānitabbaṃ.

Upanandavatthukathāvaṇṇanā

320. **Tivassantarenāti** tiṇṇam̐ vassānaṃ anto ṭhītena. Hatthimhi nakho assāti **hatthinakho**. Pāsādassa nakho nāma heṭṭhimaparicchedo. **Gihivikaṭaṇihārenāti** gihīhi katanīhāreneva. “Tehi attharivā dinnāneva nisīditum̐ labbhanti, na bhikkhunā sayam̐ attharivā vissajjitabbaṃ saṅghena attharāpetvā vā”ti likhitam.

Avissajjivatthukathāvaṇṇanā

321. “Na vissajjetabbaṃ saṅghena vā gaṇeṇa vā puggalena vā”ti vacanaṃ “yaṃ agarubhaṇḍam̐ vissajjiyam̐ vebhaṅgiyam̐ saṅghikam̐, taṃ gaṇo ce tasmim̐ āvāse vasati puggalopi vā, gaṇeṇa vā puggalena vā vissajjitaṃ saṅghena vissajjitasadisameva hoti”ti **aṭṭhakathāyam̐** vuttavacanaṃ sādheti, aññathā ettha gaṇapuggalaggaṇaṃ niratthakam̐. **Arañjaro** udakacāṭi, alaṅjalo, bahuudakagaṇhanakoti attho. “Vaṭṭacāṭi viya hutvā thokam̐ dīghamukho majjhe paricchedam̐ dassetvā kato”ti likhitam. Maṃsadiḅbadhammabuddhasamantacakkhavasena **pañca**.

Garubhaṇḍena ca garubhaṇḍanti saṃhārimaṃ sandhāya vuttaṃ. **Pattacīvaraṃ nikkhipituntī** aṭṭakacchannena kate mañce. **Vaṭṭaloḥaṃ** nāma pītaṇṇaṃ. **Pārihāriyaṃ na vaṭṭatīti** āgantukassa adatvā paricārīkahatthato attano nāmaṃ likhāpetvā gahetvā yathāsukhaṃ pariharitūṃ na vaṭṭati. “**Gihivikaṭaṇihārenevāti** yāva attano kammanibbatti, tāva gahetvā detī”ti likhitaṃ. **Sikharaṃ** nāma yena paribbhamantā chindanti. **Pattabandhako** nāma pattassa gaṇṭhīdikāraḥko. “Paṭimānaṃ suvaṇṇāḍipattakāraḥko”tipi vadanti. “**Aḍḍhabāhūti** kapparato paṭṭhāya yāva aṃsakūṭa”nti likhitaṃ. **Ito paṭṭhāyāti** imaṃ pālīṃ ādiṃ katvā. **Daṇḍamuggaro** nāma yena rajitacīvaraṃ pothenti. ‘Paccattharaṇagatika’nti vuttatā, “tampi garubhaṇḍamevāti vuttatā ca **api**-saddena pāvārāḍipaccattharaṇaṃ sabbaṃ garubhaṇḍamevā”ti vadanti. Eteneva suttena aññathā atthaṃ vatvā “pāvārāḍipaccattharaṇaṃ na garubhaṇḍaṃ, bhājanīyameva, senāsanatthāya dinnapaccattharaṇameva garubhaṇḍa”nti vadanti, upaparikkhitabbaṃ. **Gaṇṭhikāti** cīvaragaṇṭhikā. **Bhañcako** nāma sarako.

Navakammadānakathāvaṇṇanā

323-4. Aggaḷabandhasūcidvārakaraṇamattenapi. “**Kapotabhaṇḍikā** nāma vaḷabhiyā upari ṭhapetabbavalayaṃ vā tiṇacchadanagehassa piṭṭhivaṃsassa heṭṭhā ṭhapetabbaṃ vā ubhayamassa gatā dārū”ti likhitaṃ. **Kārantarāti** tadā puna pavisaṭṭhaṃ pubbapayojitānānaṃ vacanapātasenāsanavāso. Na pana patisaṭṭhatoti daṭṭhabbaṃ. Sabbattha vinaṭṭhavāso na ca paṭisedhako hotīti daṭṭhabbo. Dvāravātapānādīni apaharivā dātuṃ asakkuṇeyyato “**paṭidātabbāniyevā**”ti vuttaṃ. Gopānāsīdayo dentassa viharo palujjati “**mūlaṃ vā dātabba**”nti vuttanti eke. “Nevāsikā pakatiyā anattatāya bhūmiyā ṭhapenti ce, tesampi anāpattiyevā”ti likhitaṃ. “Dvāravātapānādayo aparikkamakātāpi apaṭicchādetvā na apassayitabbā”ti likhitaṃ.

Saṅghabhaddānūjanakathāvaṇṇanā

Uddesabhaddakathāvaṇṇanā

325. Yā bhuttuddesaṭṭhānabhūtāya **bhojanasālāya pakatiṭhikā**. **Dinnaṃ panāti** yathā so dāyako deti, taṃ dassento “**saṅghato bhante**”ti ādimāha. **Ekavaḷaṇṇanti** ekadvāreṇa vaḷaṇṇitabbaṃ. **Ticīvaraparivāraṇanti** ettha “udakamattalābhī viya aññopi uddesabhaddam alabhitvā vatthādimanekappakāraṃ labhati ce, **tasseva ta**”nti likhitaṃ. “Uddesapatte dethā”ti vatvā gahetvā āgatabhāvena saṅghassa pariccattaṃ na hotiyeva tasseva hatthe gatattā, tasmā tehi vuttakkamena sabbehi bhājetvā bhuṇṇitabba”nti vuttaṃ. **Paṭipāṭipattam vā** ṭhitikāya ṭhitapattam vā. “**Kūṭaṭṭhitikā nāma** aggahetabbānampi gāhitattā”ti likhitaṃ, “paṇṭabhaddaṭṭhitikaṇca ajānitvā missetvā gāhitepi evameva paṭipajjitabba”nti ca likhitaṃ. **Taṅce theyyā haranti** pattahārakā, āṇāpakassa **gīvā** hoti. **Atikkantampi ṭhitikam ṭhapetvāti** ettha “taṃdivasameva ce bhikkhā labbhati, aparādivasato paṭṭhāya na labbhati kirā”ti likhitaṃ. Pacchā “sabbo saṅgho paribhuṇṇatū”ti avuttepi bhājetvā paribhuṇṇitabbaṃ. “Ettake bhikkhū saṅghato uddisitivā dethā”ti avatvā ‘ettakānaṃ bhikkhūnaṃ bhaddam gaṇṭhā’ti dinnaṃ saṅghikanimantanaṃ nāmā”ti likhitaṃ.

Nimantanabhaddakathāvaṇṇanā

Paṭipāṭiyāti yathā laddhapaṭipāṭiyā. **Vicchindivāti** bhaddam gaṇṭhāti padaṃ avatvā. **Ālopasaṅkhepenāti** ayaṃ nayo nimantanāyameva, uddesabhaddaṃ pana ekassa pahonakappamaṇe eva ṭhitikā tiṭṭhati. “**Ekavāraṇti** yāva tasmim āvāse vasanti bhikkhū, sabbeva labhanti”ti likhitaṃ.

Salākabhaddakathāvaṇṇanā

Na hi bahisīmāya saṅghalābhoti ettha “uddesabhaddādisu bahisīmāya ṭhitassapi ce upāsakā denti, gahetuṃ labhanti, attanopi pāpetvā gahaṇaṃ anuññātaṃ, tathā idha na vaṭṭati”ti vuttaṃ. Na pāpuṇantīti uddisitivāpi. **Vāragāmaṇti** dūrattā vāreṇa niggaḥena gantabbagāme. **Phātikammamevāti** atirekalābhā ca bhavanti. **Sammukhībhūtasāti** yebhuyyena ce bhikkhū bahisīmaṃ gatā, sammukhībhūtassa pāpetabbaṃ. Sabhāgattā hi ekena laddham sabbesaṃ pahoti, tasmimpi asati attano pāpetvā dātabbaṃ. “**Laddhā vā aladdhā vā**”ti vacanasilīṭṭhavasena vuttaṃ. **Vihāre apāpitaṃ pana...pe... na vaṭṭatīti** salākabhaddam vihāre uddisiyati. **Tena pana** dinnasalākena. **Tassāti** gahetvā gatassa. Salākā gahetabbāti yuttaṃ viya. Sabbapotthakesu “gāhetabbā”ti pāṭho, tasmā **tenāti** salākaggāhāpakenāti attho. “Corikāya gahitattā na pāpuṇatī”ti vacanato “kuṭisodhanaṃ vaṭṭati”ti ca dīpavāsino vadanti kira. **Ekam mahātherassāti** mahāthero viharato yebhuyyena na gacchati, itare kadāci gacchati, tasmā sabhāgā ce, attano pāpetvā puna itaresaṃ diyyati. **Vihāre therassa pattasalākabhaddanti** mahāthero ekakova vihāre ohīno, “avassaṃ sabbasalākā attano pāpetvā ṭhito”ti paṭissayaṃ gantvā āgantukabhikkhūnampi adassanato kukkucchaṃ akatvā bhuṇṇanti.

Pakkhikabhaddakathāvaṇṇanā

Uposathadivase āpattidesanaṃ sandhāya “**parisuddhasālāna**”nti āha. Lekhaṃ katvā nibaddhāpitaṃ. “**Āgantukabhaddampi gamikabhaddampi**”ti āgantukova hutvā gacchantaṃ sandhāya vuttaṃ. Anāthagilānupaṭṭhākopi tena dinnaṃ bhuṇṇati ce, tassapi pāpetabbameva. **Gulāpiṇḍam** tālapakkamattaṃ.

Senāsanakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Saṅghabhedakakkhandhakavaṇṇanā

Chasakyapabbajjākathāvaṇṇanā

330. “Anupiyaṃ nāmā”ti ekavacanena dissati, sattamiyaṃ pana “anupiyāya”nti. “Kāḷudāyippabbutayo dasa dūtā”ti pāṭho. “Na

hetthāpāsādā na hetthāpāsādā vā”ti likhitam.

332. Pubbe pubbakāle. “Rañño sato”ti ca “rañño vasato”ti ca pāṭho.

333. Na lābhataṇhā idha kāmataṇhā, jhānassa nesā parihāni hetu. Buddhattasīlam pana patthayanto jhānāpi natthoti. Nanu pattabhāvanā. **Manomayanti** jhānāmanomayam.

334. Satthāroti gaṇasatthāro.

339. Potthanikanti churikam.

340. Manusseti purise.

341. Ekarattādhikārena rakkham paccāsāntā idīsāti dassanattham “**pañcime**”tiādi vuttam. “Pubbe rakkhaseta”nti vuttattā mayham pana rakkhaṇe kiccaṃ natthīti dassanattham vuttam. **Parūpakkamena tathāgatam jīvita voro peyyāti** idam āṇattiyā āgatattā evam vuttam.

342. Mā āsadoti mā vadhakacittena upagaccha. **Itoti** imamhā jīvitamhā. “**Yatoti** yasmā, yatoti vā gatassā”ti likhitam. “**Paṭikuṭitoti** apasakkivā saṅkucito hutvā vā paṭisakkati”ti likhitam.

343. Tikabhojananti tīhi bhuñjitabbabhojanam. “Tikabhojanīya”ntipi pāṭho. Parikappato hi tiṇṇam bhuñjitum anujānāmi, tato uddham gaṇabhojanameva hoti, tassāpi idameva vuttam. Idha apubbam natthi. “Akata viññattiladdham tiṇṇam bhuñjantānam kiñcāpi tam gaṇabhojanam nāma na hoti, viññattivasena pana na vaṭṭati”ti likhitam. **Tayo atthavase paṭiccāti** etthāpi “mā pāpicchāpakkhā nissāya saṅgham bhindeyyu”nti pesalānam bhikkhūnam phāsuvihārāyāti yojetabbam. **Kulānuddayatāya cāti kulānam** pasādarakkhaṇattham. **Vajjanti** vajjameva. “Vajjamimam phuseyyā”ti likhitam. “Vajjanīyam puggalam phuseyyā”ti vuttam. “Imassa mano na phuseyyā”ti vattabbampi siyā. **Cakkabhedanti** sāsanabhedam. **Āyukappanti** ettha kiñcāpi avicimhi āyuparimāṇam natthi, yena pana kammena yattakam anubhavittabbam, tassa āyukappanti vedittabbam.

345. “Aññataram āsanam gahetvā nisīdī”ti vacanato visabhāgatthānam gatassa pesalassapi bhikkhuno tesam āsane nisīditum vaṭṭatīti siddham. **Āgilayanti** rujjati. **Ādesanāpāṭihāriyanūsāniyāti** tassa tassa cittācāram ādissa ādissa desanā, ādesanāpāṭihāriyanūsānī. Iddhi eva pāṭihāriyam **iddhipāṭihāriyam**, iddhipāṭihāriyasamuttāya anusāniyā ovadatīti attho. **Nanu tam āvusoti** ettha tam vacanam nanu mayā vuttosīti attho.

346-9. Suvikkhāntiti sudhotam. **Samkhāditvāti** sutthū khāditvā. “**Mahim vikubbatoti** mahāvisālo”ti likhitam. Tassa bhisam ghasamānassa. Tattha **nadīsu jaggatoti** pālentassa. “Kim? Hatthiyūtham gantu”nti vadanti. “Asampāto”ti pāṭho, apatto hutvāti attho”ti likhitam. “Apāyabahuttā puna dassito”ti vuttam. “**Evamsateti** evam assa te āsavā”ti likhitam.

350. “**Vosānam** parinīṭhānam vā”ti ca likhitam. **Jātūti** dāḷhatthe nipāto. **Mā udapajjathāti** mā uppajjeyya. “So pamādamanuyūñjanto”ti pāṭho. **Anādaram** kusalesu. **Udadhi mahāti** kittako mahā? Bhesmā yāva bhayānako, tāva mahāti vuttam hoti.

351. Na kho, upāli, bhikkhūni saṅgham bhindatīti ettha bhikkhu saṅgham na bhindati, bhikkhūni saṅgham bhindatīti keci, netam gahetabbam. Kevalam “saṅgho”ti vutte bhikkhusaṅghova adhippeto. “Saṅghassa deti, ubhato saṅghassa deti cā”ti (mahāva. 379) mātikāvacanampi sādheti. Tasmim adhammadiṭṭhībhedo dhammadiṭṭhi siyā. “Sīlasatibhedesupi samāno dhammam kātuntī saṅghabhedo vematikopi tādiso vā”ti likhitam. **Vinidhāyāti** attano vañcanādhippāyatam chādetvā.

Saṅghabhedakakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Vattakkhandhakavaṇṇanā

Āgantukavattakathāvaṇṇanā

357. Ekasmim gāme aññavihārato āgatopi āgantukova. Tattha keci evam vadanti “āvāsiko kathaci gantvā sace āgato, tenāpi āgantukabhattam bhuñjitabba”nti vuttattā dūrāgamanam vuttam hoti, na gāme, tasmā na yutta”nti. Te vattabbā “āgantukabhattam nāma gahaṭṭhehi ṭhapitam. Yasmim nibaddham, tato aññāgamatoti āpannam. Tathā vihārādhikāratā aññavihārato āgatopi āgantuko vā”ti ācariyanam sannīṭhānam. **Pāniyam pucchitabbam, paribhojanīyam pucchitabbanti** uddharitvā ghaṭasārāvādigatam sandhāya paṭhamam, dutiyam kūpataḷākādigatanti ācariyo. Dutiyavāre attano vasanaṭṭhānatā visum pucchitabbameva, tasmā vuttam etam “paricchin nabhikkho vā gāmo”ti. Bahūsu potthakesu duvidhāpi yujjati.

Anumodanavattakathāvaṇṇanā

362-4. Pañcame anumodanathāya nisinne. “**Manussānam parivisanatthānanti** yattha manussā saputtadārā āvasitvā denti”ti likhitam. Imasmim khandhake āgantukāvāsikagamikānumodanabhattaggaṇḍacārikāraññakasenāsanajantāgharavaccakuṭiupajjhācariyasaddhivihārikantevāsikavattāni **cuddasa mahāvattāni** nāma. Aggahitaggahaṇena gaṇiyamānāni **asīti khandhakavattāni** nāma honti.

Vattakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Pātimokkhaṭṭhapanakkhandhakavaṇṇanā

Pātimokkhuddesayācanakathāvaṇṇanā

383-4. “Nandimukhī”ti likhitam. **Āyatakenevā**ti ādimhi eva. **Yanti** yasmā. Savantiyo **mahānadiyo**. “Mahantabhūtāna”nti pāṭho. **Pattā**ti patvā. “Samūlikāya ṭhapeti akatāyā”ti ṭhapanakassa saññāmūlavasena vuttam. Tam vatthum avinicchinitvāva parisā vuṭṭhāti.

Attādānaṅgakathāvaṇṇanā

398-9. “Attādānanti sayam parehi codito attānam sodhetum anādiyitvā paresam vipaṭṭipattim disvā sāsanam sodhetum attanā āditabba”nti likhitam. **Vassārattoti** vassakālo. **Sappaṭimāsoti** ākaḍḍhanayuttoti adhippāyo.

401. Upadahāttaboti uppādetabbo, vipaṭṭisāramukhena dhāretabboti adhippāyo.

Pātimokkhaṭṭhapanakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Bhikkhunikkhandhakavaṇṇanā

Mahāpajāpatigotamivattukathāvaṇṇanā

402-3. Sūnehīti sutehi. “Setaṭṭikā nāma rogajātī”ti pāli. “Setaṭṭhikā”ti aṭṭhakathā. “Paṭisambhidāpattakhīṇāsavaggahaṇena jhānānīpi gahitāneva honti. Na hi nijjhānikānam sabbappakārā sampatti ijjhatī”ti likhitam.

Bhikkhunīupasampadānujānanakathāvaṇṇanā

404. Yadaggena yaṃ divasaṃ ādim katvā. **Tadevā**ti tasmim eva divase. “Anuñattiyā”ti pāṭho. “Anupaññattiyā”ti na sundaram.

405. “Paṭiggaṇhāmi yāvajīvaṃ anatikkamaṇīyo”ti vatvā idāni kiṃ kāraṇā varam yācatīti ce? Parūpavādavivajjanattham. Dubbuddhino hi keci vadeyyum “mahāpajāpatiyā paṭhamam sampaṭicchitattā ubhato saṅghassa yathāvuḍḍhaabhivādanam na jātam. Gotamī ce varam yāceyya, bhagavā anujāneyyā”ti.

408. Vimānetvāti aparajjhivā.

410-3. Kammappattāyopīti kammārahāpi. **Āpattigāminiyopī**ti āpattim āpannāyopi. **Dve tisso bhikkhuniyoti** dvīhi tīhi bhikkhunīhi. “Manosilikāyā”ti pāṭho.

420. “Tena ca bhikkhu nimantetabbo”ti sāmīcivasena vuttam.

422-3. “Anujānāmi...pe... tāvakālika”nti puggalikam sandhāya vuttam, na saṅghikanti ācariyo. “Anujānāmi, bhikkhave, utuniyā kaṭisuttaka”nti vacanato bhikkhussa vinibandham kaṭisuttakam na vaṭṭati. **Paggharanti** visaviṇā. **Vepurisikā** massudāṭhī.

425. Tayo nissayeti rukkhamūlañhi sā na labhati.

426. Bhattage sace dāyakā bhikkhunisāṅghassa bhuttavato catupaccaye dātukāmā honti, yathāvuḍḍhameva.

427. Vikāleti yāva vikāle honti, tāva pavāresunti attho. **Ajjattanā**ti ajjatanā.

428. Anuvādanti issariyaṭṭhānam. Idam sabbam “ajjatage ovaṭo bhikkhunīnam bhikkhūsu vacanapatho”ti paññattassa garudhamassa vītikkamaāpattipaññāpanattham vuttanti vedītabbam, aññathā yesam garudhamānam paṭiggaṇhāna bhikkhunīnam upasampadā anuññātā, tesam vītikkame anupasampannāva siyāti āsaṅkā bhavēyya.

429. Itthiyuttenāti itthīhi gāvīdāhi dhuraṭṭhāne yuttena. **Purisantarenā**ti purisena antarikena. “Purisadutiyenā”ti likhitam, purisasārathināti adhippāyo. “Bāḷhataram aphāsū”ti vacanato gilānāya vaṭṭaticceva siddham, bhagavantaṃ āpucchitvā anuññātāṭṭhāne upasampajjissāmīti adhippāyo.

430. Sā kenacideva antarāyenāti sabbantarāyasaṅghanavacanam, tasmā tam na antarāyam kittetvā, vuttantarāyena “rājantarāyenā”ti sādhetabbanti ācariyo.

431-2. “Navakammanti katvā ‘ettakāni vassāni vasatū’ti apaloketvā saṅghikabhūmidāna”nti likhitam. “Sāgāra”nti vuttattā agārapaṭisaṃyuttarahonisajjasikkhādivajjitāti keci, yuttametam. Kasmā? “Sahāgārāseyyamatam ṭhapetvā”ti **aṭṭhakathāyam** vuttattā. “Anujānāmi, bhikkhave, poseṭu”nti vacanato posanayuttakammam sabbam vaṭṭati mātuyā, na aññesam. Vasitum ce na sakkoti dutiyam vinā, sammannitvā dātabbā tāya itī no matī. Kittakam kālam? Vasitvā ce dutiyā gantumicchati, aññam sammannitum yuttāva. Sā vijātā labheti ācariyo.

434. “Idaṃ odissa anuññātaṃ vaṭṭatīti ekato vā ubhato vā avassave satipi vaṭṭatī”ti likhitaṃ. “Kesacchedādikāṃ kammaṃ anujānāmi sādītuṃ”’iceva vuttatā vuttaṃ “**tadaññe sādītu**”nti. “Kesacchedādikāṃ kammaṃ anujānāmi, bhikkhave”’ti avatvā ettakāṃ yasmā “sādītu”nti bhāsitaṃ, tasmā sā vicikicchāya ubhatopi avassave api pārājikakhettena sā pārājikāṃ phusati. Iti aṭṭhakathāsvetaṃ sabbāsūpi vinicchitaṃ. Odissakābhilāpo hi aññathā nibbisesato taṃ pamāṇaṃ. Yadi tathā bhikkhussa kappati vicikicchā.

Kālamodissa naṃ padaṃ, na sattodissakāñhi taṃ;
Atha bhikkhuniyā eva, kālamodissa bhāsitaṃ.

Evaṃ pārājikāpatti, sithilāva katā siyā;
Sabbaso pihitaṃ dvāraṃ, sabbapārājikasminti.

Niratthakabhāvato, ubbhajāṇumaṇḍale;
Tasmā na sādīyantīti, nidānavacanakkamaṃ.

Nissāya satthunā vuttaṃ, sādītuntī na aññathā;
Attano pañhisamphassaṃ, sādītuṃ yena vāritaṃ.

Api pārājikakkhette, kathaṃ dvāraṃ dadeyya so;
Tathāpi buddhaputtānaṃ, buddhabhāsitaṃ bhāsitaṃ.

Vacanañca samānento, no cettha yuttikathā dhīrā;
Kesacchedādikammaṃ, avassaṃ karaṇīyato.

Cittassa cātīlolattā, gaṇassa ca aṅgasampadā-
Bhāvā bhikkhunīnaṃ mahesinā, rakkhitañca asaṅkattā;
Nanu modissakāṃ katanti.

Bhikkhunikkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

11. Pañcasatikakkhandhakavaṇṇanā

Saṅgītinidānakathāvaṇṇanā

437. **Chinnapātanti** bhāvanapuṃsakaṃ, tenākārena patantīti attho. **Upaddutā ca mayaṃ homāti** atītatthe vattamānavacanaṃ, ahumhāti attho. Atha vā tasmīṃ sati homa. “Pañca bhikkhusatāntī”ti gaṇanavasena vatvā “vassaṃ vasantā”ti puggalaniddeso kato.

Khuddānukhuddakakathāvaṇṇanā

443. “Vassikasāṭikaṃ akkamitvā”’ti vacanato bhagavato catutthacīvarampi atthīti siddhaṃ. Tenevāha **cīvarakkhandhake** “catutthaṃ cīvaraṃ pārupī”’ti.

444. “**Apica yatheva mayā**”’tiādi saṅgītiyā aggahañḍhippāyavasena vuttaṃ, kintu susaṅgītā āvuso therehi dhammo ca vinayo ca. **Apicāhaṃ nāma tathēvāhaṃ dhāressāmīti** yatheva mayā bhagavato sammukhā suttaṃ sammukhā paṭiggahitaṃ, tathēva therehi bhagavatā sayameva etadaggaṃ āropitehi, tasmā susaṅgahitā saṅgīti vuttaṃ hoti.

Brahmaṇḍakathāvaṇṇanā

445. “Tvamaṃyeva āṇāpehī”’ti ettakameva vuttaṃ, therā pana brahmaṇḍaṃ katvā vuttaṃyeva “**channassā**”’tiādimāhaṃsūti vedītabbaṃ. Ettha ca ānandatthero vīya aññopi saṅghena āṇatto bhikkhu brahmaṇḍakatena bhikkhunā ālapītuṃ labhati, na aññō. **Ujjavanikāyāti** paṭisotagāminiyā. Āgamā nu kho idha **āgamā nu khvidha**. Āgamā kho idha, te orodhā idha āgamā kho. “**Bhisicchavīti** bhisitthavikā”’ti likhitaṃ. **Sabbevimeti** sabbameva. **Kulavaṃ gamentīti** niratthakavināsaṃ gamenti. Kucchito lavo kulavo, anayavināsoti vuttaṃ hoti. Imāya kho pana “dhammavinayasāṅgītiyā”’ti vattabbe viśesena vinayassa sāsanaṃūlabhāvadassanattaṃ, tasmīṃ ṭhite sakalāsāsanāṭhitisiddhīdīpanatthañca “idaṃ vo kappatī, idaṃ vo na kappatī”’ti vatthusmīṃ āradhattā, imissā ca pariyaṭṭiyā vinayaṭṭakattā “**vinayasāṅgītiyā**”’ti idha vuttaṃ.

Pañcasatikakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

12. Sattasatikakkhandhakavaṇṇanā

Dasavatthukathāvaṇṇanā

446. **Nikkhittamaṇisuvāṇṇāti** sikkhāpadeneva paṭikkhittamaṇisuvāṇṇā. Tattha maṇiggahaṇena sabbāṃ dukkaṭavattu, suvaṇṇaggahaṇena sabbāṃ pācītiyavattu gahitaṃ hoti. **Bhikkhaggena** bhikkhugaṇanāyāti vuttaṃ hoti.

447. **Mahikāti** himaṃ. **Posāti** sattā. **Sarajāti** sakilesarajā. **Magāti** magasadisā. Tasmim̐ tasmim̐ visaye, bhava vā netīti netti, taṇhāyetaṃ adhivacanaṃ, tāya saha vattantīti **sanetikā**.

450-2. **Ahogaṅgoti** pabbatassa nāmaṃ. **Anumānessāmāti** paññāpessāma. **Āsutāti** sajjitā, “asuttā”ti vā pāṭho, anāvilā apakkā taruṇā.

453. **Ujjaviṃsu** paṭisotena gacchiṃsu.

455. **Appeva nāmāti** sādhu nāma. **Mūlā dāyakā** pesalakā. “**Kullakavihārenāti** khuddakavihārenā”ti likhitam̐. Rūpavatārattā **kullakavihāro** nāma. Kathaṃ panetaṃ paññāyati, yena sannidhikataṃ yāvajīvikam̐ yāvakālikena tadahupaṭiggahitena sambhinnarasam̐ tadahupaṭiggahitasankhayaṃ āgantvā sannidhikatāmisasankhyameva gacchatīti? Vuccate – “yāvakālikena, bhikkhave, yāvajīvikam̐ tadahupaṭiggahita”nti vacanato purepaṭiggahitam̐ yāvajīvikam̐ tadahupaṭiggahitenāmisena ce sambhinnaṃ, purepaṭiggahitasankhyameva gacchatīti siddham̐. Aññathā “sattāhakālikena, bhikkhave, yāvajīvikam̐ paṭiggahitam̐ sattāham̐ kappatī”ti (mahāva. 305) vuttaṭṭhāne viya idhāpi “yāvakālikena, bhikkhave, yāvajīvikam̐ paṭiggahitam̐ kāle kappatī”ti vadeyya, tañcāvuttaṃ. Tasmā purepaṭiggahitam̐ taṃ āmisasambhinnaṃ āmisagatikamevāti veditabbaṃ. **Gaṇṭhipade** pana “sannidhikarakam̐ khādanīyam̐ vā bhōjanīyam̐ vā”ti (pāci. 253) vuttaṃ. Byañjanamattaṃ na gahetabbaṃ.

457. **Idhāti** imasmim̐ pāṭhe. “Kāle kappatī, vikāle na kappatī”ti (mahāva. 305) vuttavacanamattena ‘vikāle kappatī’ti vikālabhōjanapācittiyam̐ āvahaṃ hotīti attho, ‘**na kappatī**’ti sannidhibhōjanapācittiyam̐ āvahaṃ hotīti attho, yadi sambhinnarasam̐ ajjapaṭiggahitam̐pi yāvajīvikanti attho”ti likhitam̐. **Suttavibhaṅgeti** mātīkāsankhāte sutte ca tassa padabhājanīyasankhāte vibhaṅge cāti attho. Idaṃ āgatameva. Kataranti? “**Atikkāmayato chedanaka**”nti idaṃ.

Tividatthipamāṇaṅce, adasaṃ taṃ nisīdanaṃ;
Nisīdanaṃ kathaṃ hoti, sadasaṃ tañhi lakkhaṇaṃ.

Tividatthipamāṇaṃ taṃ, dasā tattha vidatthi ce;
Taṃnisīdanamattā, tasmim̐ chedanakaṃ siyā.

Anisīdanamamhi, kathaṃ chedanakaṃ bhava;
Iti ce neva vattabbaṃ, nisīdanavidatthito.

Kappate sadasāmatam̐, nisīdanamiti kāraṇaṃ;
Kathaṃ yujjati no cetam̐, nisīdanassa nāmakaṃ.

Nisīdananti vuttatā, pamāṇasamatikkamā;
Tassānumatīhetuttā, tattha chedanakaṃ bhava.

Jātarūpakappe –

Jātarūpaṃ paṭikkhittaṃ, puggalasseva pāḷiyam̐;
Na saṅghassāti saṅghassa, tañce kappatī sabbaso.

Vikālabhōjanañcāpi, puggalasseva vāritam̐;
Na saṅghassāti saṅghassa, kappatīti kathaṃ samam̐.

Sattasatikakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

Cūḷavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

Parivāravaṇṇanā

Soḷasamahāvāraṇṇanā

Paññattivāraṇṇanā

1-2. Sīlasamādhipaññāvīmuttivīmuttīñāpādasanasankhātassa **dhammakkhandaṣarīra**ssa sāsaneti attho. Parivāroti saṅghaṃ yo samāruḷho, **tassa** parivāraṣsa. Vīnayaḃhūtā paññattī **vīnayaḃpaññattī**. “Paññattikālaṃ jānatā”ti dukanayavasena vatvā puna suttantanayena vattum̐ “**apica pubbenivāsādīhī**”ti vuttaṃ. Tattha **passanaṃ** nāma dassanattā dibbacakkhunā yojitaṃ paṭivedhaññāpādasanaṃ. **Desanāpaññāya passatā**ti āsayānusayādike. **Pucchāyāti** sattamī. **Punapi etthāti** pucchāvissajjane. **Micchādīṭṭhī**ti natthikadīṭṭhī antaggāhikadīṭṭhī. “Ājīvahu paññattāni”ti vacanato imāni cha sikkhāpadāni ṭhapetvā sesā ācāravipattī nāmāti veditabbaṃ. **Kāyena pana āpattim̐ āpajjati**ti ettha “pubbabhāge sevanacittamaṅgaṃ katvā kāyadvārasankhātaṃ viññattim̐ janayitvā pavattacittuppādasankhātaṃ āpattim̐ āpajjati, kiñcāpi cittena samuṭṭhāpitā viññattī, tathāpi cittena adhippetassa atthassa viññattiyā sādhitattā ‘kāyadvārena āpajjati’ti vutta”nti imamattaṃ sandhāya vuttaṃ, na bhaṇḍanādittayavūpasamaṃ. **Āpānakofikanti**

jvītapariyaṃtaṃ katvā. **Porāṇakehi mahātherehī** sīhaḷāḍipe mahātherehi pothhakaṃ āropitakāle ṭhapitāti attho. “Catutthasaṅgītīsadisā pothhakarūḷhasaṅgīti ahoṣī”ti vuttaṃ.

Mahāvibhaṅge paññattivāraṇṇanā niṭṭhitā.

Katāpattivārādivaṇṇanā

166. Katāpattivāre “saṅghikaṃ mañcaṃ vā”tiādi ajjhokāsattā vihārabhantarepi āpajjanato leḍḍupātātikkaṃavasena vuttaṃ. Dutīye **seyyaṃ santharivā**ti abbhantare santharitabhāvato vihārato bahīgamanepi taṃdivasānāgame āpajjanato “parikkhepaṃ atikkāmetī”ti vuttaṃ.

171. Sañcicca pāṇaṃ jvītā voropento catasso āpattiyoti ettha kiñcāpi tasmīṃ sikkhāpade tiracchānagatapāṇova adhippeto, atha kho pāṇoti vohārasāmaññato atthuddhāravasena “catasso”ti vuttaṃ. Esa nayo aññesupi evarūpesu ṭhānesu.

173. Vikāle gāmapavesane “paṭhamam pādam parikkhepaṃ atikkāmeti, āpatti dukkaṭassā”ti vuttattā upacāre nāpajjati, parikkhepaṃ atikkamitvāva āpajjati siddhamevā”ti vadanti.

193. Paccayavāre purimavārato viśeso atthiyeva, “methunaṃ dhammaṃ paṭisevanto kati āpattiyō āpajjati”ti vutte jatumaṭṭhakassokāso na jāto, idha pana “methunaṃ dhammaṃ paṭisevanapaccayā”ti vutte puggalaniddesābhāvā jatumaṭṭhakañca pavīṭṭhaṃ, evaṃ viśeso atthi. Tathā evarūpesu ṭhānesu.

Mahāvibhaṅge ca bhikkhunivibhaṅge soḷasamahāvārāṇṇanā niṭṭhitā.

Samuṭṭhānasīvaṇṇanā

257. Anattāti attavirahitā “alavaṇabhojana”ntiādisu viya. Karuṇāsītalabhāvena candasadiso. Kilesatimirappahānato **ādicco**. Yasmā te desayanti, tasmā **aṅgīrasopi. Piṭake tīpi desayi** tesam aññatarattāti attho. Vinayo yadi tiṭṭhati, evaṃ paṭipattisaddhammādi **niyāti** pavattatīti attho. Ayaṃ pana kathaṃ tiṭṭhatīti? Āha “**ubhato cā**”tiādi. Parivārena ganthitā tiṭṭhantīti attho. Tasseva parivārassa sutte. Niyatasamuṭṭhānaṃ kataṃ, vuttanti adhippāyo. **Asambhinnasamuṭṭhānāni** asaṅkarasamuṭṭhānāni, aññehi asadisāsamuṭṭhānāni attho. Yasmā parivāre sati vinayo tiṭṭhati, vinaye sati saddhammo tiṭṭhati, yasmā samuṭṭhānāni ca sutte dissanti, tasmā sikkheti attho. “**Dhammakāmo supesalo**”ti parivāre gāravajananatthaṃ vuttaṃ. **Tatthāti** “dissanti”ti tattha. “**Ekena samuṭṭhānena samuṭṭhātī**ti paṭhamapārājikaṃ ekena samuṭṭhānena samuṭṭhātī”ti vuttaṃ. **Pāliyañhi** niddiṭṭhasamuṭṭhānañca dissati. “Tasseva parivārassa, samuṭṭhānaṃ niyato kata”nti vuttaṃ purimanayeti attho. **Yathāñāyanti** yathābhūtaṃ. “Sañcaritābhāsanañcā”ti pāṭho. “Sañcaritānubhāsanañcā”tipi atthi. **Nayavajjehi** vinayavajjehīti attho.

Paṭhamapārājikasamuṭṭhānavaṇṇanā

258. Nānubandhe pavattininti “yā pana bhikkhunī vutthāpitaṃ pavattiniṃ dve vassāni nānubandheyyā”ti vuttasikkhāpadañca. Ayaṃ pāṭho ekaccesu pothhakesu na dissati. **Chasattati** paṭhamapārājikasamuṭṭhānā.

Dutiyapārājikasamuṭṭhānavaṇṇanā

259. “**Kukkuccaṃ cīvaraṃ datvāti** kukkuccuppādanañca dhammikānaṃ kammānaṃ chandaṃ datvā khīyanañca cīvaraṃ datvā khīyanañcā”ti pāṭho. “**Datvā**”ti uppaṭipāṭiyā vuttaṃ, tasmā “kukkuccaṃ dhammikaṃ datvāti pāṭho sundaro”ti vadanti, vicāretvā gahettabbaṃ.

269. Akatanti abhinavaṃ.

Antarapeyyālaṃ

Katipucchāvārāṇṇanā

271. Paṭiniddesanti punappunaṃ niddisanaṃ. Āpattikkhandhehi **vinītāni** saṃvarānīti attho. **Etehi** āpattikkhandhehi. “**Ārakā**”ti nivattiatthena vuttattā taṃ puna sarūpena vattukāmo “**bhusā vā**”ti āha. “Gehaṃ dhūmena puṇṇaṃ ādhūmita”ntiādisu viya rāgādiveraṃ maṇāti vināseti. **Etāyāti viratiyā**. Vela calane. **Niyyānaṃ** maggaṃ sinoti bandhatīti sdu. “**Setughātoti** vītikkaṃapaṭipakkhabhūtā virati, tadatthanibhattikaracittuppādo vā”ti vuttaṃ. “**Dhammassavanagganti** dhammaṃ suṇantānaṃ samūha”nti likhitaṃ. Sace na gacchati, vikkhitto vā nisīdati. **Kāyappāgabbhiyaṃ** kāyaduccaritaṃ. “Pamāde”ti vatvā tadatthaṃ dassetuṃ “**sativippavāse**”ti vuttaṃ.

272-3. Sapparasantāne vāti sasantāne vā parasantāne vā. **Tathā vivadantā panāti** bhedakaravattḥūni nissāya vivadantā. **Ubhayehipīti** theranavehi. Nanti mettaṃ kāyakammaṃ. Yesaṃ puggalānaṃ piyaṃ karoti, tesam **mettākāyakammasaṅkhāto dhammo. Ettakanti** āmisavibhattidassanaṃ. **Asukassa cāti** puggalavibhattidassanaṃ. “Dussīlassa adātumpi vaṭṭatī”ti vuttattā eva alajjiparibhogo vārito. **Sabbesaṃ dātābbamevāti** sannīṭṭhānena ajānantena vibhāgaṃ akatvā dātābbabhāvam dīpetīti eke. “Sabbesaṃ dātābbamevā”ti vuttaṃ **aṭṭhakathāsu**. Tattha “alajjikkhattakānaṃ paribhogasīsenā sahatthā na dātābbaṃ, dāpetābbanti apare”ti vuttaṃ. Vicinitvā dānaṃ **viceyya dānaṃ**. Yasmā ayaṃ viśeso kātābbovevāti ayaṃ karoti, tasmā puggalavibhāgo na katoti sambandho.

Pakativāṇṇena **visabhāgavaṇṇena**. “Idaṃ nāma āpanno”ti parehi aparāmasitabbato **aparāmaṭṭhāni**. Anulomehi gahitasāṅkhārārammaṇehi nibbānārammaṇaṃ katvā **niyyāti**.

Chaāpattisamuṭṭhānavārādivaṇṇanā

276. “Paṭhamena āpattisamuṭṭhānena dubbhāsitaṃ āpajjeyāti na hīti vattabba”nti vuttaṃ vācācittavasenevāpajjitabbato.

277. **Kuṭṭim karotīti** ettha sañcarittamavatvā dukkaṭṭhullaccayasāṅghādisesānaṃ ekasmiṃ vatthusmiṃ paṭipāṭiyā uppatidassanattamaṃ vuttaṃ. Na hi sañcaritte eva āpajjati. “Iminā pana nayena sabbattha paṭipāṭiyā aggahaṇe kāraṇaṃ veditabba”nti vuttaṃ.

283. **Vivekadassināti** tadaṅgavivekādipaṇcavidhavivekadassinā.

284. **Attano duṭṭhullanti** saṅghādisesaṃ.

288. **Vivādādhikaraṇapaccayāti** aññehi, attanā vā pubbhāge āpannapaccayāti attho. **Omasatīti** “ayaṃ dhammo, ayaṃ vinayo”ti vivadanto “tvam kiṃ jānāsī”tiādinā omasatī. **Tīhi samathehi** sammukhāvinayaapaṭiññātakaraṇaṭiṇavathhārahehi. “Sammukhāvinayañcettha sabbattha icchitabbato ‘sammukhāvinayena ceva paṭiññātakaraṇena cā’tiādinā dvīhiyo yojitaṃ. Esa nayo sabbatthā”ti vuttaṃ.

291. **Ṭhapetvā satta āpattiyoti** ettha “kiñcāpi avasesā natthi, tathāpi paṭipāṭiyā pāṭavajananatthaṃ pucchā katā”ti vuttaṃ.

Antarapeyyālaṃ niṭṭhitaṃ.

Samathabhedavaṇṇanā

Adhikaraṇapariyāyavārādivaṇṇanā

293-4. **Lobhakaraṇā vivādanato “lobho pubbaṅgamo”**ti vuttaṃ. Evaṃ sesesu. **Ṭhānānīti**ādinī kāraṇavevacanāni. Kāraṇāñhi tiṭṭhanti etthāti **ṭhānaṃ**, vasanti etthāti **vatthu**, bhavanti etthāti **bhūmīti** vuccati. Ke tiṭṭhanti vasanti bhavanti cāti? Vivādādhikaraṇādayo. Kusalākusalābyākatacitto hutvā vivādanato “**nava hetū**”ti vuttaṃ. Kodhano hoti upanāhītiādinī **dvādasa mūlāni**. Akkosantena hi catūsu vipattīsu ekena anuvādanato “**catasso vipattīyo ṭhānāni**”ti vuttaṃ. **Cuddasa mūlānīti** vivādādhikaraṇe vuttā dvādasa, kāyo, vācā ca.

295-6. **Satta āpattikkhandhā ṭhānānīti** ettha “āpattim āpajjivā paṭicchādentassa yā āpatti hoti, tassā āpattiyā pubbe āpannā āpatti ṭhānaṃ hotī”ti vuttaṃ. “Natthi āpattādhikaraṇaṃ kusalanti vacanato natthi āpattādhikaraṇassa kusalahetu, kusalacittaṃ pana aṅgaṃ hotī”ti likhitaṃ. **Cattāri kammāni ṭhānānīti** ettha “evaṃ kattabbanti ṭhitapāḷi **kammaṃ** nāma. ‘Yathāṭhitapāḷivasena karontānaṃ kiriyā **kiccādhikaraṇaṃ** nāmā”ti vuttaṃ, “pāḷianusāreṇa paṭikāṭabalakkhaṇaṃ vā **kammaṃ**. Tatheva karaṇaṃ **kiccādhikaraṇa**”nti ca. Natthiāditutiyaññāttatutthakammāni **ñattito** jāyanti, apalokanakammaṃ **apalokanato**, “kiccādhikaraṇaṃ ekena samathena sammāti sampajjatīti attho”ti likhitaṃ. **Siyunti** honti. **Kathaṅca siyāti** kathaṃ hoti. **Vivādādhikaraṇassa dveti** te dve ṭhapetvā aññehi na sammāti.

297. **Sādhāraṇāti** taṃ sametabbā.

298. **Tabbhāgiyāti** taṃkoṭṭhāsā.

299. Ekādhikaraṇaṃ sabbe samathā samaggā hutvā sametuṃ bhabbāti pucchanto “**samathā samathassa sādhāraṇā**”ti āha. Samathā samathassa siyā sādhāraṇā siyā asādhāraṇā.

300. Samathā samathassa tabbhāgiyavārepi eseva nayo.

301. Ime samathā samathā, na sammukhāvinayoti attho.

302. “Samathā vinayo”tipi vuccati, tasmā vinayo sammukhāvinayoti vinayavāro uddhaṭo siyā. **Na sammukhāvinayoti** sammukhāvinayaṃ ṭhapetvā sativinayādayo sesasamathā.

303. Saṅghassa sammukhā paṭiññāte taṃ paṭijānaṃ saṅghassa sammukhatā nāma hotīti “tassa paṭijānanacittaṃ sandhāya ‘**sammukhāvinayo kusalo**’tiādi vutta”nti vadanti. **Natthi sammukhāvinayo akusaloti** “dhammavinayapuggalasammukhatāhi tivaṅgiko sammukhāvinayo etehi vinā natthi. Tattha kusalacittehi karaṇakāle kusalo, arahantānaṃ karaṇakāle abyākato, etesaṃ akusalapaṭipakkhattā akusalassa sambhavo natthi, tasmā ‘natthi sammukhāvinayo akusaloti’ vutta”nti likhitaṃ. “**Yebhuyyasikā** adhammavādīhi vūpasamanakāle salākaggāhāpake dhammavādimhi kusalā, dhammavādinampi adhammavādimhi salākaggāhāpake jāte akusalā, sabbattha arahato vaseneva abyākataṭa, anarahato sañcicca sativinayadāne **sativinayo** akusalo, **amūlḥavinayo** anumattakassa dāne, **paṭiññātakaraṇaṃ** mūlḥassa ajānanato paṭiññāyakaṇe, **tassapāpiyasikā** suddhassa karaṇe, **tiṇavathhāraṇaṃ** mahākālahe, sañcicca karaṇe ca akusala”nti likhitaṃ.

Yatthavārapucchāvāraṇṇanā

304. Labbhatī pucchā.

Samathavāravissajjanāvāraṇṇanā

305. **Yasmiṃ samaye sammukhāvinayena** cātiādi tassā vissajjanaṃ. Yasmiṃ samaye sammukhāvinayena ca yebhuyyasikāya ca adhikaraṇaṃ vūpasammati, tasmīṃ samaye yattha yebhuyyasikā labbhati, tattha sammukhāvinayo labbhatīti evaṃ sabbattha sambandho. **Yattha paṭiññātakaraṇaṃ labbhati, tattha sammukhāvinayo labbhatīti** ettha ekaṃ vā dve vā bahū vā āpattiyo āpanno bhikkhu “imaṃ nāma āpattiṃ āpannosī”ti pucchito “āmā”ti āpattiṃ paṭijānāti, dvepi labbhanti. Tattha saṅghasammukhatā dhammavinayapuggalasammukhatāti evaṃ vuttasammukhāvinaye saṅghassa purato paṭiññātaṃ kataṃ ce, saṅghasammukhatā. Tattheva desitaṃ ce, dhammavinayasammukhatāyopi laddhā hontī. Avivadantā aññaṃaṇṇaṃ paṭijānanti ce, puggalasammukhatā. Tasseva santike desitaṃ ce, dhammavinayasammukhatāyopi laddhā hontī. Ekasseva vā ekassa santike āpattidesanakāle “passasi, passāmi”ti vutte tattha dhammavinayapuggalasammukhatāsaññito sammukhāvinayo ca paṭiññātakaraṇaṃca laddhaṃ hoti.

Saṃsaṭṭhavārādivaṇṇanā

306. Adhikaraṇaṃ vūpasamova samatho nāma, so adhikaraṇaṃ vinā natthi, tasmā na ca labbhā vinibhujjivā nānākaraṇaṃ kātum.

309-310. **Samathā samathehi sammantīti** ettha **sammantīti** sampajjanti. Adhikaraṇā vā pana sammanti vūpasammantīti attho, tasmā “yebhuyyasikā sammukhāvinayena sammantīti”ti imāya sammukhāvinayena saddhiṃ sampajjati, na sativinayādīhi tesam tassā anupakāraṭṭāti attho. **Samathā adhikaraṇehi sammantīti** ettha samathā abhāvaṃ gacchantīti attho.

311. “Sammukhāvinayo vivādādhikaraṇena na sammantīti”ti pāṭho. Yebhuyyasikāya samānabhāvato ca avasāne “sammukhāvinayo na kenaci sammantīti”ti (pari. 313) vuttattā ca sammukhāvinayo sayam samathena vā adhikaraṇena vā sametabbo na hotīti katvā vutto. Sativinayo kiccādhikaraṇena sammanti. Amūlḥavinayatassapāpiyasikatiṇavathārakāpi kiccādhikaraṇena sammanti.

313. **Vivādādhikaraṇaṃ kiccādhikaraṇena sammantīti** “suṇātu me, bhante...pe... paṭhamaṃ salākaṃ nikkhipāmi”ti evaṃ vivādādhikaraṇaṃ kiccādhikaraṇena sammanti. Anuvādādhikaraṇaṃāpattādhikaraṇāpi kiccādhikaraṇena sammanti. “Akataṃ kammaṃ dukkaṭaṃ kamma”nti evaṃ kiccādhikaraṇampi kiccādhikaraṇena sammantīti evaṃ pāṭho vedītabbo”ti likhitaṃ. Aññatarasmiṃ pana **gaṇṭhipade** “samathā adhikaraṇehi sammantīti”ti ettha yasmā sabbe samathā kiccādhikaraṇena sammanti, tasmā ‘samathā kiccādhikaraṇena sammantīti’ti pāṭho gahetabbo”ti vuttaṃ.

314. **Vivādādhikaraṇaṃ katamaṃ adhikaraṇaṃ samuṭṭhāpetīti** “nāyaṃ dhammo”ti vuttamattena kiñci adhikaraṇaṃ na samuṭṭhāpeti.

318-9. “Katamādhikaraṇapariyāpanna”nti pāṭho. **Vivādādhikaraṇaṃ vivādādhikaraṇaṃ bhajātīti** paṭhamuppannavivādaṃ pacchā uppanno bhajati. **Vivādādhikaraṇaṃ dve samathe bhajātīti** “imaṃ vūpasametum samathā tumhe”ti vadantaṃ viya bhajati “mayam taṃ vūpasamesāma”ti vadantehi viya dvīhi samathehi saṅgahitaṃ.

Samathabhedavaṇṇanā niṭṭhitā.

Khandhakapucchāvāraṇṇanā

Pucchāvissajjanāvāraṇṇanā

320. **Nidānaṃ** nāma kālaṅca nagaraṅca deso ca bhagavā ca. Vatthupuggalādi **niddeso**. Yāni **tattha** upasampadakkhandhake “na, bhikkhave, ūnavīsativasso puggalo upasampādetabbo”tiādinā nayena uttamāni padāni vuttānīti sambandho. **Sā sā tassa tassa padassa āpattīti vuccatīti** yā “na, bhikkhave, ūnavīsativasso puggalo upasampādetabbo”ti padena paññattā āpatti, sā tassa padassāti adhippāyo. **Cammasamyutteti** cammakhandhake.

Ekuttarikanayavaṇṇanā

Ekakavāraṇṇanā

321. Ekuttarikanaye **āpatti jānitabbāti** ettha **āpatti** nāma kiṃ paramatthasabhāvā, udāhu na vattabbasabhāvāti? Na vattabbasabhāvā. Vuttañhi **parivāre** “vatthu jānitabbaṃ, gottaṃ jānitabbaṃ, nāmaṃ jānitabbaṃ, āpatti jānitabbā”ti etesaṃ padānaṃ **vibhaṅge** “methunadhammoti vatthu ca gottaṅca. Pārājikanti nāmañceva āpatti cā”ti. Nāmañca gottaṅca “nāmagottaṃ na jīraṭ”ti (saṃ. ni. 1.76) vacanato sammutimattaṃ, tasmā “kusalattikavinimuttā na vattabbadhammabhūtā ekaccā sammuti evā”ti vuttaṃ. Yaṃ pana vuttaṃ **samathakkhandhake** “āpattādhikaraṇaṃ siyā akusalaṃ, siyā abyākata”nti (cūlava. 222), taṃ “vivādādhikaraṇaṃ siyā kusalaṃ, siyā akusalaṃ, siyā abyākata”nti (cūlava. 220) ettha viya pariyāyato vuttaṃ. Atthato hi vivādo nāma ekacco sammutiviseso. Yo cittasamaṅgino, so “taṃ cittaṃpariyāyena pana siyā kusala”ntiādi vohāraladdho, tathā āpattādhikaraṇampīti daṭṭhabbaṃ. Teneva vuttaṃ **aṭṭhakathāyaṃ** “āpattiṃ āpajjamāno hi akusalacitto vā āpajjati kusalābyākatacitto vā”ti (kaṅkhā. aṭṭha. paṭhamapārājikavaṇṇanā). Aññathā samathehi adhikaraṇiyatā na sambhavati. Na hi samathā kusalādiṃ akusalādiṃ vā

adhikiccapavattanti, samathavasena vā kusalādi sammati. Na ca kusalassa vivādassa, anuvādassa vā kusalādisamathehi vūpasametabbatā āpajjati tesam adhikaraṇamattameva na sambhaveyya, tasmā adhikaraṇaṇaṃ, samathānaṃca kusalādi bhāvo pariyaḍesānāya labbhati, no aññathā, teneva sammukhāvīnaye viya āpattādhikaraṇe tikaṃ na pūritaṃ. Sañcicca āpattiṃ āpajjamānassa yasmā sañcetanā ekantato akusalāva hoti. Itarassa sacittakassa vā acittakassa vā tadābhāvamattaṃ upādāya “abyākata”nti vuttaṃ. Yathā hi “tikkhattum codayamāno taṃ cīvaraṃ abhinipphādeyya, iccetaṃ kusala”ntiādisu (pārā. 538) na kusalasaddo sukhavipāko, “samparāyikānaṃ akusalānaṃ dhammānaṃ paṭighātāyā”tiādisu (pari. 498) na akusalā vā hoti. Itarassa sacittakassa vā acittakassa vā tadābhāvamattaṃ upādāya “abyākata”nti vuttaṃ. Yathā hi dvikkhattum codayamāno taṃ cīvaraṃ abhinipphādeyya, yaṃ panetha “āpattādhikaraṇaṃ akusala”nti vuttaṃ, tassa vasena tadakusalato satta vinītavatthūni vedittabbāni, tato cīvaranti sambhavato acīvarakā, antarāpattikā ca. Anantarikalakkhaṇappattassa vasena niyatā ca nāmāti vedittabbaṃ. Sammutiniddese garukalahukaniddesopi sambhavati. Aññathā “anantarāyikā paṇṇattivajjā, anavajjapaṇṇattī”ti ca vuttā. Kuṭikāramahallakāpatti antarāyikā lokavajjasāvajjapaṇṇattito. Sampajānamusāvādo omasavādādito garukādi na sambhaveyya, tato vā ayaṃ lahukādīti idaṃ sabbam ekaccānaṃ ācariyānaṃ matam, “sabbam ayutta”nti vadanti. Kasmā? Yasmā “pārājikanti nāmañceva āpatticā”ti vacanena ce āpatti na vattabbadhammo siyā, vatthu ca na vattabbadhammo siyā gottena samānādhikaraṇabhāvena vuttattā, tasmā “methunadhammo”ti padaṃ ajjhācārāsāṅkhātāṃ vatthuṇca dīpeti. Ajjhācāravaseneva āpattiyā laddhanāmaṃ asādhāraṇamattā “gotta”nti ca vuccatīti ayaṃ tattha attho.

“Āpattādhikaraṇassa kiṃ pubbaṅgamaṃ? Lobho pubbaṅgamo, doso, moho, alobho, adoso, amoho pubbaṅgamo”ti “kati hetūti? Cha hetū tayo akusalahetū, tayo abyākatahetū”ti ca vuttattā nippariyāyeneva “āpattādhikaraṇaṃ siyā akusalam, siyā abyākata”nti vuttaṃ. **Samathakkhandhake** pana sandhāyabhāsitasavasena tathā eva vuttaṃ. Tasmā āpattādhikaraṇaṃ sabhāvato nippariyāyeneva akusalā cattāro khandhā, rūpaabyākata ca honti. “Natthi āpattādhikaraṇaṃ kusala”nti (cūḷava. 222) vuttattā kusalameva paṭikkhattam, khīṇāsavānaṃ kiriyābyākatam nāma hotīti kusale paṭikkhitte kiriyābyākatampi paṭikkhittameva hoti. Tasmīṃ paṭikkhitte sabbathā avāḍaṇaṃ vipākābyākatam paṭikkhittameva hoti. Nibbānābyākate vattabbameva natthīti eke, taṃ ayuttaṃ “cha hetuyo”ti vuttattā. Kiñcāpi vuttaṃ sāmāñña, tathāpi vipākahetuyeva tattha adhippeto, na kiriyāhetu, te hi kusalasabhāvā ca, tasmā rūpaṃ, vipākābyākatāncāpatti. Tattha akusalāpattito vinītavatthūni. Itarassāpi ādito chādanā kusalacittatoti vuttaṃ hoti. Antarāyikaniyatasāvajjapaṇṇattibhāvopi cassā vevacanavasena vedittabbo paṇṇattivajjāya, sañcicca āpanāya ca, tasmā “jīvitindriyam siyā sarammaṇaṃ siyā anārammaṇa”nti vacanaṃ viya ekantākusalam anekantākusalaṃca lokavajjam, ekantābyākatam bhūtārocaṇam anekantābyākatānaṃ sesam paṇṇattivajjam ekato sampiṇḍevā “āpattādhikaraṇaṃ siyā akusalam siyā abyākata”nti vuttaṃ. **Samathakkhandhake** pana paṇṇattivajjameva sandhāya tathā vuttaṃ. Vuttañhetam **aṭṭhakathāyaṃ, gaṇṭhipade ca** “āpattādhikaraṇaṃ siyā akusalam, siyā abyākatam, natthi āpattādhikaraṇaṃ kusala”nti ettha sandhāyabhāsitasavasena attho vedittabbo. Yasmiñhi pathavikhaṇānādike āpattādhikaraṇe apakatañño sandhāya appaharitarakaṇādikāle kusalacittam aṅgam hoti, khaṇānādi payogasaṅkhātāṃ rūpābyākatam āpattisamuṭṭhāpentam hotīti adhippāyo”ti. Yaṃ sandhāya vuttaṃ **“atthāpatti kusalacitto āpajjati, kusalacitto vuṭṭhātī”**tiādi. Tasmīñhi sati na sakkā vuttam “natthi āpattādhikaraṇaṃ kusala”nti. Yasmā āpattisamuṭṭhāpakaṃ cittaṃ sandhāya vuttaṃ na hoti, tasmā na yidaṃ aṅgappahonakacittam sandhāya vuttaṃ. Yadi taṃ sandhāya vuttaṃ, “siyā kusala”nti ca vattabbam bhaveyya, na ca vuttaṃ. Tasmā idaṃ pana sandhāya vuttaṃ – yaṃ tāva āpattādhikaraṇaṃ lokavajjam, taṃ ekantato akusalameva, tattha “siyā akusala”nti vikappo natthi. Yaṃ pana paṇṇattivajjam, taṃ yasmā sañcicca “imaṃ āpattiṃ vītikkamāmi”ti vītikkamantasseva akusalam hoti, asañcicca pana kiñci ajānantassa sahaseyyādivasena āpajjato rūpavipākaṃ abyākatam hoti anuṭṭhānato. Tasmā tassa paṇṇattivajjassa sañciccāsañciccavasena imaṃ vikappabhāvaṃ sandhāya idaṃ vuttaṃ “āpattādhikaraṇaṃ siyā akusalam, siyā abyākatam, natthi āpattādhikaraṇaṃ kusala”nti.

Sace pana koci vinaye apakataññū “yaṃ kusalacitto āpajjati, idaṃ vuccatī āpattādhikaraṇaṃ kusala”nti vadeyya, tassevamvādino acittakānaṃ ekalomalādisamuṭṭhānānampi kusalacittasamaṅgikāle tāsam āpattīnaṃ kusalacitto āpajjeyya, na vā āpajjati. Kimkaraṇaṃ? Na ca tattha vijjamānampi kusalacittam āpattiyā aṅgam. Attabhāvo sabhāvo pakatīti vuttaṃ hoti. Katarāṃ pana tassā āpattiyā tadā aṅgasabhāvoti? Vuccate – kāyavacīviññattivasena pana calitassa kāyassa, pavattāya vācāya cāti etesaṃ dvinnam calitappavattānaṃ kāyavācānaṃ aññatarameva aṅgasabhāvo, tañca rūpakkhandhāpariyāpannattā abyākatanti. Kiṃ vuttaṃ hoti? Kāyo, vācā ca tadā āpattādhikaraṇanti vuttaṃ hoti. Yā panetha akusalāpattikkhaṇe kāyavācāyo abyākatābhāvo, tā abbohārikā honti kāyavācikkamakāle manokammaṃ viya. Tadā hi kāyavācāyo āpattikarādiṭṭhāne tiṭṭhanti. Yaṃ sandhāya vuttaṃ “āpattikarā dhammā jānitabbā. Kati mūlānti cha āpattisamuṭṭhānāni mūlāni”tiādi. Yadaṃ pana kāyavācāyo āpattiyā aṅgameva honti, tadā “cittaṃ cittaḍhipateyya”nti (dha. sa. aṭṭha. 1 kāmāvacarakusalavaṇṇanā) vacanaṃ viya pubbapayogaṇaṃ aparapayogassa paccayabhāvato āpattikarādīpaññattim na vijahanti. Yathā tabbhāvepi “āpattādhikaraṇassa kati vatthūnti? Satta āpattikkhandhā vatthūni. Kati bhūmiyoti? Satta āpattikkhandhā bhūmiyo”ti vuttaṃ. Tathā tabbhāvepi āpattikarā “āpattisamuṭṭhānā”icceva vuccantīti vedittabbā. Ettāvata āpatti nāma cattāro akusalakkhandhā sañcicca vītikkamakāle bhūtārocaṇaṃ ṭhapetvā sabbāpi avisesato, visesato pana sabbāpi ekantākusalā akusalā, anekantākusalā pana giraggasamajjācittāgārasaṅghāniitthālānākaragandhavaṇṇakavāsītipiññākappabhedā, bhikkhuniādīnaṃ ummaddanaparimaddanappabhedā cāti dasappabhedā sakanāmehi paricchinditvā vatthujānanasacittakakāle eva akusalā, tadabhāvato acittakakāle vinā anāpattādhikaraṇena kammaṭṭhānādisisena kusalacittena taṃ taṃ vatthum vītikkamantassa āpatti kevalam rūpaabyākatameva.

Keci panetha “appakāse ṭhāne kaṭisuttakasaññāya saṅghāṇim, mattikāsaññāya gandhavaṇṇakādiṃ vā dhārentiyāpi āpatti, tasmā acittakāyevā”ti vaṇṇayanti. Te “saṅghāṇiyā asaṅghāṇisaññāya dhārenti, āpatti pācittiyassā”ti pāṭhābhāvaṃ dassetvā paṭikkhipitabbā. Surāpānāpatti pana acittakāpi ekantākusalāva. Teneva “majje amajjasāññi pivati, āpatti pācittiyassā”ti (pāci. 328) vuttaṃ. Yasmā panetha ābādhapaccayāpi na sakkā vinā akusalena surāpānaṃ pāṭum, tasmā yathāvuttetu anekantākusale viya lokavajjesu idha “surāpānesu anāpatti ābādhapaccayā”ti na vuttaṃ. Sūpasampākādi pana amajjameva. Tattha kukkucavīnodanatham “anāpatti”ti vuttaṃ udakadantapoṇe viya. Bhūtārocaṇāpatti rūpābyākatameva, acittakakāle sahaseyyādi rūpavipākābyākatameva, tattha supinanto vijjamānampi akusalam anaṅgattā abbohārikam hoti. Kusale kathāva natthi anāpatti sabhāvattā kusalassa. Tathā kiriyāti iminā nayena sabbattha yathāsambhavaṃ akusalam vā suddharūpaṃ vā savipākaṃ vāti tidhā bhijjati ayamattho dassito hoti.

Tattha ṭhapetvā surāpānaṃ ekaccaṅca paṇṇattivajjam, ekantākusalaṃca sacittakameva, bhūtārocaṇam acittakameva, sesam saha surāpānena anekantākusalam lokavajjaṅca anekantābyākatam paṇṇattivajjaṅca yebhuyena sacittakācittakanti sabbasikkhāpadaṃ

tippabhedam hoti. Yam panettha sacittakameva, tam methunādivatthujānanacitteneva sacittakam, sabbam sekhiyam paṇṇattijānanacitteneva sacittakam “anādariyam paṭiccā”ti vacanatoti sacittakam duvidham hoti. Ekantācittakam paṇṇattijānanacittābhāvena, na vatthujānanacittābhāvena. Tadabhāvato ekantākusalam surāpānam, ekantābyākatam sañcarittam, vatthujānanacittassa vā paṇṇattijānanacittassa vā ubhinnaṃ abhāvena acittakabhāvena acittakam hoti. Surāpānam pana sacittakam hoti vatthujānanacitteneva. Ariyapuggalānam itaresam ubhinnaṃ vā aññatarassa bhāvena sesam cittakācittakam. Visesto ca vatthujānanacittābhāvena, apakatañño paṇṇattijānanacittābhāvena vā acittakabhāvena acittakam hoti. Tattha ekantācittakaṇca sacittakaṇca “acittaka”micceva vuccati. Ayam tāva “**āpatti jānitabbā**”ti ettha vinicchayo.

Mūlavissuddhiyā antarāpattī antarāpattim āpajjitvā mūlayapaṭikassanam katvā ṭhitena āpannāpatti. Ayam **agghavisuddhiyā antarāpattī** sambahulā āpattīyo āpajjitvā tāsu sabbacīrapaṭicchannavasena agghasamodhānam gahetvā vasantena āpannāpatti. “Punapi āpajjissāmī”ti **saussāheneva citta**na. “Ayam bhikkhuniyā evā”ti likhitam. “**Pārājikamevā**”ti idaṇca bhūtavasena dassetuṃ vuttam. “Evam desite pana yā kāci āpatti na vuṭṭhātī apare, tam na gahetabba”nti vuttam. “Dhammikassa paṭissavassa asaccāpane”ti vuttatā adhammikapaṭissave dukkaṭam na hoti. “Pubbe suddhacittassa ‘tumhe vibbhamaṭhā’ti vutte ‘sādhū’ti paṭissuṇitvā sace na vibbhamati anāpatti, evam sabbatthā”ti ca vuttam. “Āvikaro jānitabbo”tipi **pāli**. Kālena vakkhāmi, no akālena”tiādisu **pañcadasu dhammesu**. **Bhābhāpattikā** nāma āpattim āpajjitum bhābhā.

Dukavāraṇṇanā

322. Nidahane ātape. “Ekarattampi ce bhikkhu ticivarena vipavaseyya (pārā. 472). Chāratparamam tenā”tiādinā (pārā. 653) vuttāpattiko **gaṇapūrako hutvāpi kammaṃ kopeti** nānasamvāsakattā. **Kammena vā salākaggāhena vāti ettha uddeso ceva kammaṇca ekanti** ettha pātimokkhuḍdesoti vā kammanti vā atthato ekameva, tesu yam kiñci kate saṅghabhedo hotīti attho. **Pubbabhāgāti** saṅghabhedato pubbhāgā. “**Pamāṇa**”nti imesam dvinnam aññatarena bhedo hoti, na itarehīti vuttam. Vinaye siddhā **vinayasiddhā**, romajanapade jātam **romakam**, anuññātaloṇṇatā dukesu vuttāti.

Tikavāraṇṇanā

323. Vo tumhehi na samudācaritabbaṃ. **Vacisampayuttam kāyakiriyam katvāti** kāyena nipaccakāram katvāti attho. **Upaghātetī** vināseti. **Omadditvāti** abhivhavitvā. **Vadatoti** vadantassa. “Bālassa nissayo dātabbo”ti duke āgatam, idha pana “**na dātabbo**”ti vuttam, āpattibāhullam sandhāya nādātabbaṃ, “imasmā vihārā param mā nikkhamāhi, vinayadharānam vā santikam āgaccha vinicchayaṃ dātu”nti vutte tassa vacanam na gahetabbanti attho. **Tikabhojanam** nāma sace tayo hutvā bhuñjanti, gaṇabhojanena anāpatti, idam sandhāya tikam. “**Pasutto**”ti bāhullato vuttam. Atha vā nipajjitvāti attho. “Idam ṭhapetvā gacchāmi, tāvakālikam bhante dethāti vutte ‘navakammādiattham vinā dātuṃ na vaṭṭati’”ti likhitam. Vikappetvā ṭhapitam vassikasāṭikam pacchime pāṭipadadivase nivāseno dukkaṭam āpajjati attho. **Apaccuddharitvāti** paccuddharaṇam akatvāti attho. “Vikappetu”nti vacanato avikappanapaccayā āpatti hemante āpajjati, vikappanā pana kattikapuṇṇamadivase kātabbāti dassanattam vuttanti nātātabbaṃ. Ayam nayo avikappanam sandhāya, purimo vikappitaparibhogapaccayāpattim sandhāya. **Vatthapaṭicchādi sabbakappiyatāyāti** vatthapaṭicchādi sabbattha kappiyatāti attho. Keci imamattham asallakkhetvā “vatthapaṭicchādi sabbakappiyatā tāya paṭicchannena”ti likhanti. “Vatthameva paṭicchādi vatthapaṭicchādi”ti viggahattā “tāyā”ti na yujjati. “Tenā”ti bhavitabbatāti idam sabbam aññatarasmiṃ **gaṇṭhipade** likhitam, vicāretvā gahetabbaṃ.

Catukkavāraṇṇanā

324. Catūhākārehi āpattim āpajjati...pe... kammavācāya āpajjatiti ettha yañhi āpattim kammavācāya āpajjati, na tattha kāyādayoti āpannam, tato kammavācāya saddhim āpattikarā dhammā sattāti āpajjati, evam sati “cha āpattisamutṭhānāni”ti vacanavirodho, tāni eva āpattikarā dhammā nāma. Atha tatthāpi kāyādayo ekato vā nānāto vā labbhanti, catūhākārehiṭi na yujjati “chahākārehi āpattim āpajjati”ti vattabbaṃ siyāti evam etāni suttapadāni virodhitāni honti. Katham avirodhitāni? Saviññattikāvīññattikabhedabhinnatā. Kāyādīnam yā kiriyā āpatti, nam ekaccam kāyena saviññattikena āpajjati, ekaccam saviññattikāya vācāya, ekaccam saviññattikāhi kāyavācāhi āpajjati, yā pana akiriyā āpatti, tam ekaccam kammavācāya āpajjati, taṇca kho avasiṭṭhāhi aviññattikāhi kāyavācāhiyeva, na vinā “no ce kāyena vācāya paṭinissajjati, kammavācāpariyosāne āpatti saṅghādisesassā”ti (pārā. 414) vacanato, avisesena vā ekaccam āpattim kāyena āpajjati, ekaccam vācāya, ekaccam kāyavācāhi. Yam panettha kāyavācāhi, tam ekaccam kevalāhi kāyavācāhi āpajjati, ekaccam kammavācāya āpajjati ayamattho veditabboti evam avirodhitāni honti.

Tatrāyam samāsato atthavibhāvanā – **kāyena āpajjati**ti kāyena saviññattikena akattabbaṃ katvā ekaccam āpajjati, aviññattikena kattabbaṃ katvā āpajjati, tadubhayampi kāyakammaṃ nāma. Akatampi hi loke “kata”nti vuccati “dukkaṭam mayā, yam mayā puññam na kata”nti evamādisu, sāsane ca “idam te, āvusso ānanda, dukkaṭam, yam tvam bhagavantaṃ na pucchi”ti (cūlava. 443) evamādisu, evamidha vinayapariyāyena kāyena akaraṇampi “kāyakamma”nti vuccati. Ayameva nayo “vācāya āpajjati”tiādisu. Puratīti **puriso**, pura aggagāmane. **Puratīti** purato gacchati sabbakammesu pubbaṅgamo hoti. **Paṭhamuppannavasenāti** paṭhamakappiyesu hi paṭhamam purisaliṅgam uppajjati, “purima”nti saṅkham gatam purisaliṅgam jāyatīti attho. **Satam tiṃsa cāti** ettha asādhāraṇāpi pārājikā no antogadhāyeva jātā pārājikāpannānam bhikkhubhāvāya abhābattā. “Asādhāraṇavacanena pana sāmāññena uddhaṭāni”ti vadanti. “Satañceva tiṃsaṇca sikkhāpadāni pāṭho”ti ca vadanti. **Bhikkhussa ca bhikkhuniyā ca catūsu pārājikesūti** sādharāṇesu eva. **Atthi vatthunānattatā no āpattinānattatāti** paṭhamapañho idha dutiyo nāma. **Atthi āpattisabhāgatā no vatthusabhāgatāti** etena viseso natthi. **Mantābhāsāti** matiyyā bhāsā. “**Abhivādanārāhātī** yathānisinnāva sīsam ukkhipitvā vandanti. Navamabhikkhunito paṭṭhāya anuṭṭhitabbato āsanā na paccuṭṭhenti. **Avisesenāti** upajjhāyassa, itarassa vā vipakatabhojanassa, samīpagato yo koci vuḍḍhataroti attho. Vipakatabhojanenāpi hi uṭṭhahitvā āsanam dātabbaṃ. **Idha na kappantīti vadantopīti** paccantimajanapadesu ṭhatvā “idha na kappanti”ti vadanto vinayātisāradukkaṭam āpajjati. Kappiyañhi “na kappati”ti vadanto paññattam samucchindati nāma. Tathā **idha kappanti**tiādisupi ṭhatvā “idha kappanti”ti vadanto vinayāgatabhikkhu

vinayo pucchitabboti attho.

Pañcakavāraṇṇanā

325. Na upeti puggalo. “Nimantito sabhatto samāno santaṃ bhikkhuṃ anāpucchā”ti (pāci. 299) vacanato nimantanābhāvā piṇḍapātikassa anāmantacāro vaṭṭati. “Gilānasamayo”tiādinā ābhogaṃ katvā bhojanaṃ adhiṭṭhahitvā **bhojanaṃ** nāma. “Mayhaṃ bhattapaccāsaṃ ithannāmaṃsa dammī”ti evaṃ **avikappanā**. Parammukhe aguṇavacanāṃ **ayaso**. Sammukhā **garahā**. Siladiṭṭhiḃyasanānaṃ vinayapariyāpannattā tehi saddhiṃ itare pañcakaṃ pūretuṃ vuttā. “Vinayadharapañcamena gaṇenā”ti (mahāva. 259) vuttattā pañcakaṃ jātaṃ. Aññatarasmiṃ vihāre eko theroti attho. “**Yonakavisayatoti** cīnaṭṭhānā”ti likhitaṃ. **Aṭṭha kappe anussarīti** pubbenivāsaññaṃ nibbattesīti attho. Anantare ṭhāne ṭhatvāti attho. **Ñattiyā kammappatto hutvāti** ñattiṭṭhapitakāle kammappatto hoti. Puna kammavācāya kammāsiddhi. **Ñattikhettanti** ñattiyāva kātabbatṭhānaṃ tassā khettaṃ, ñattidutiyādikamme paṭhamatṭhapanāṃ tassā **okāso** nāma. Āraññake idañcidañcānisamsanti evaṃ **idamatthitanti** attho.

Chakkavāraṇṇanā

326. “Chabbassaparamatā dhāretabba”nti **viḃhaṅge** pāṭhattā evaṃ vuttaṃ. **Cuddasaparamāni** nava chakkāni honti. Kathaṃ? Paṭhamaṃ ekaṃ chakkaṃ, sesesu aṭṭhasu ekekena saddhiṃ ekekanti evaṃ tīṇi chakkāni antarapeyyāle vuttāni. Kathaṃ? “Catutthena āpattisamuṭṭhānena cha āpattiyo āpajjati”tiādinā nayena pañcamena, chaṭṭhena ca **tīṇi chakkāni**. Lobhādayo **cha vivādamūlāni**, tathā anuvādassa. **Dīghaso cha vidatthiyo** vassikasāṭṭikāya. **Tiriyaṃ cha vidatthiyo** sugatacīvarassa. Vipākatacīvaraṃ ādāya pakkamane niṭṭhānantiko, sannīṭṭhānānaṃ savana sīmātikantikasahubbhārāti cha, samādāya vārepi chāti chakkadvayaṃ. **Sattake** pakkamanantikenā saha satta.

Sattakavāraṇṇanā

327. Chakke vuttāniyeva sattakavasena yojetabbānti chakke vuttacuddasaparamāni sattakavasena yojetabbāni. **Sattame aruṇuggamane nissaggiyanti** “chāratapparamaṃ tena bhikkhunā tena cīvarena vippavasitabbaṃ, tato ce uttari vippavaseyyā”ti evaṃ vuttaṃ nissaggiyaṃ hoti. **Campeyyakkhandhake** sugatacīvarabhāṇavārassa parato “idha pana, bhikkhave, bhikkhussa na hoti āpatti daṭṭhabbā, tamenāṃ codeti saṅgho vā sambahulā vā ekapuggalo vā”tiādinā nayena vuttasattakāti.

Aṭṭhakavāraṇṇanā

328. Tena saddhiṃ uposathādikaraṇaṃ **ānisamso**, akaraṇaṃ **ādinavo**, tasmā ete aṭṭhānisamse sampassamānenāti attho. “**Ayaso** akkoso”ti vuttaṃ. Pubbevassa hoti “musā bhaṇissa”nti, bhaṇantassa hoti “musā bhaṇāmī”ti, bhaṇitassa hoti “musā mayā bhaṇita”nti, vinidhāya diṭṭhiṃ khantiṃ ruciṃ bhāvaṃ saññanti evaṃ akappiyakataṃ hoti appaṭṭiggahitakatantiādayo **aṭṭha anātirittā**. Sappiādi aṭṭhame aruṇuggamane nissaggiyaṃ hoti. **Aṭṭhavācikā** bhikkhunīnaṃ upasampadā ubhatoñatticatutthattā. Vassikasāṭṭikadānādi **aṭṭha varāni**.

Navakavāraṇṇanā

329. Navahi bhikkhūhi bhijjati. Manussamaṃsavajjehi **nava maṃsehi** vinicchayo. Sundaraṃ na sundaranti saṅghāṭṭiādi **nava cīvarāni**. Tāneva adhiṭṭhitakālato paṭṭhāya **na vikappetabbāni**, adhiṭṭhitakālato paṭṭhāya apaccuddharitvā na vikappetabbānti adhippāyo. **Nava vidatthiyo** sugatacīvarassa. “Vaggaṃ bhikkhunisaṅghaṃ vaggasaññī ovadatī”tiādinā nayena adhammakamme dve navakāni pācittiyavasena vuttāni.

Dasakavāraṇṇanā

330. “Oramattakañca adhikaraṇaṃ hoti, na ca gatigata”ntiādinā (cūḷava. 204) **dasa adhammikā salākaggāhā**. Viparītā **dhammikā**. Samathakkhandhake vuttehi samannāgato hotīti sambandho. “**Samkaccikaṃ vā pakkhipitvā dasā**”ti vuttaṃ kappiyattā etesaṃ. Māturakkhitādayo **dasa itthiyo**. Dhanakkītādayo **dasa bhariyā**. “Sikkhāsammutiṃ datvā dasavassāya tassā dvādasavassakāle sayampi dvādasavassā bhavissatī”ti **vuṭṭhāpanasammuti sādītabbā**. “Vinayadharasseva ‘āpattānāpattim na jānāti’ti ārabha yāva ‘ubhayāni kho panassa...pe... anubyañjanaso’ti pañcaṅgāni vatvā punapi ‘āpattānāpattim na jānāti’ceva ārabha yāva ‘adhikaraṇe ca na vinicchayakusalo hotīti pañca vuttā, te tathā tathā pañca pañca katvā dasa hontī”ti likhitaṃ. “Dasavassāya bhikkhuniyā nissayo dātabbo”ti ekaccesu potthakesu natthi, kiñcāpi natthi, pāṭho eva pana hoti.

Ekādasakavāraṇṇanā

331. Na vodāyanti na pakāsenti. Rogameva **rogātāṅkaṃ**. Rogantarāyaṃ vā.

Ekuttarikanayaṇṇanā niṭṭhitā.

Uposathādipucchāvissajjanāvaṇṇanā

332. “Saṅghaṃ, bhante, pavāremī”tiādi **pavāraṇakathā** nāma vinītagāthāsu viya.

Atthavasapakaraṇavaṇṇanā

334. Dasa atthavase paṭiccāti ettha tassa tassa sikkhāpadassa paññāpane guṇavisesadīpanato, apaññāpane ādinavadassanato ca saṅghasutthutā hoti. Tattha yathāsambhavaṃ lokavajjassa apaññattisambhavaṃ paññāpane payogavisuddhi guṇo. Paññattisambhavaṃ pana sekhiyassa lokavajjassa paññāpane paṭipattivissuddhi guṇo, paññattivajjassa āsayavisuddhi guṇo appicchādiḡuṇāvahanato, tenevāha “subharatāya suposatāya appicchātāya appicchassa vaṇṇaṃ bhāsivā”ti. Samañcāravissuddhi cassa guṇoti veditabbaṃ. Atha vā lokavajjassa paññāpane saṅghasutthutā hoti pākāṭādinavato, paññattivajjassa paññāpane saṅghaphāsutā hoti pākāṭānisamsattā. Tathā paṭhamena dummaṅkūnaṃ niggaho, dutiyena pesalānaṃ phāsuvihāro, paṭhamena samparāyikānaṃ āsavānaṃ paṭighāto, dutiyena diṭṭhadhammikānaṃ, tathā paṭhamena appasannānaṃ pasādo, dutiyena pasannānaṃ bhīyobhāvo, tathā paṭhamena saddhammaṭṭhiti, dutiyena vinayānuggaho hotīti veditabbo. **Parivāranayena** vā paṭhamena pāpicchānaṃ bhikkhūnaṃ pakkhupacchedo, dutiyena gihīnaṃ anukampā hoti. Vuttañhetam “dve atthavase paṭicca tathāgatena sāvakānaṃ sikkhāpadaṃ paññattaṃ gihīnaṃ anukampāya pāpicchānaṃ pakkhupacchedāyā”ti (pari. 498). Tathā diṭṭhadhammikasamparāyikānaṃ verānaṃ vajjanaṃ akusalānaṃ vasenāpi yojanā kātabbā. Vuttañhetam “dve atthavase...pe... paññattaṃ diṭṭhadhammikānaṃ verānaṃ samparāyikānaṃ verānaṃ paṭighātāyā”tiādi (pari. 498). Apicettha sabbampi akataviññattipaṭisaṃyuttaṃ, gihīnaṃ pīlāpaṭisaṃyuttaṃ, tesam pasādabhogakkhayaṃ sikkhāpaṭisaṃyuttaṃ gihīnaṃ **anukampāya paññattaṃ** nāma, kuladūsakagaṇabhojanāni pāpicchānaṃ pakkhupacchedāya paññattaṃ. Sabbam lokavajjaṃ diṭṭhadhammikasamparāyikaverādipaṭighātāya, mātuḡāmena saṃvidhānaṃ diṭṭhadhammikaverādisaṃvarāya paññattanti veditabbaṃ. Apicettha ādīto paṭṭhāya dasaattavasapakarāṇameva nissāya vinicchayo veditabbo.

Vatthuvītikkena yaṃ, ekantākusalaṃ bhava;
Taṃ saṅghasutthubhāvāya, paññattaṃ lokavajjato.

Pārājikādiṃ,

Paññattijānaneneva, yatthāpatti na aññathā;
Taṃ dhammaṭṭhitiyā vāpi, pasāduppādabuddhiyā.

Dhammadesanāpaṭisaṃyuttaṃ itaraṅca sekhiyaṃ, idaṃ paññattisambhavaṃ **lokavajjaṃ** nāma. Vatthuno, paññattiyā vā vītikkamacetanāyābhāvepi paṭikkhittassa karaṇe, kattabbassa akarāṇe vā sati yattha āpatti pahoti, taṃ sabbam ṭhapetvā surāpānaṃ **paññattivajjanti** veditabbaṃ. Tattha ukkoṭānake pācittiyaṃ, “yo pana bhikkhu dhammikānaṃ kammānaṃ chandaṃ datvā pacchā khīyanadhamaṃ āpajjeyya, pācittiyaṃ (pāci. 475), yo pana bhikkhu saṅhe vinicchayakathāya vattamānāya chandaṃ adatvā utṭhāyāsanaṃ pakkameyya, pācittiyaṃ (pāci. 480), yo pana bhikkhu samaggena saṅghena cīvaraṃ datvā pacchā khīyanadhamaṃ āpajjeyya...pe... pācittiyaṃ”nti (pāci. 485) evamādi saṅghaphāsutāya paññattaṃ. “Aññāvādake vihesake pācittiyaṃ (pāci. 101), pārājikādiṃ anuddhaṃsane saṅghādisesādi ca dummaṅkūnaṃ niggahāya, anupakhajjanikaḡḡhanaupassūtisikkhāpadādi pesalānaṃ phāsuvihārāya, sabbam lokavajjaṃ diṭṭhadhammikasamparāyikānaṃ āsavānaṃ paṭighātāya, sabbam paññattivajjaṃ diṭṭhadhammikānameva saṃvarāya. Sabbam gihīpaṭisaṃyuttaṃ appasannānaṃ vā pasādāya pasannānaṃ vā bhīyobhāvāya ca. Viseseṇa arīṭṭhasamaṇuddesasikkhāpadaṃ, sāmaññena paccayesu mariyādaṃ paṭisaṃyuttaṃ saddhammaṭṭhitiyā, “appicchassāyaṃ dhammo, nāyaṃ dhammo mahicchassā”ti (dī. ni. 3.358; a. ni. 8.30) ādisuttamettha sādhaṃ. “Sikkhāpadavivaṇṇake (pāci. 439) mohanake pācittiyaṃ”ntiādi (pāci. 444) vinayānuggahāya paññattanti veditabbaṃ. “Bhūtagāmapātabyatāya pācittiyaṃ”nti (pāci. 90) idaṃ kimatthanti ce? Appasannānaṃ pasādāya, pasannānaṃ bhīyobhāvāya ca. Kathaṃ?

“Bhūtagāmo saṅgīvoti, avipallattadiṭṭhino;
Tassa kopanasaññāya, pasādo buddhasāvake.

“Nijjīvasaññitampetaṃ, akopento kathaṃ muni;
Jīvaṃ kopeyya niddoso, macchamaṃsānujānane.

Evampi –

“Tassa kopanasaññāya, pasādo buddhasāvake;
Yato titthakarāvīme, viratā bhūtagāmato;
Lokassa cīttarakkhatthaṃ, tatopi virato muni”ti. –

Pasannānaṃ bhīyobhāvo hoti.

Vivittasenāsanabhogaṭaṇhāvasenānijjīvamitārakkhaṃ;
Buddhobhinnaṅca vivajjayanto;
Sikkhāpadaṃ tattha ca paññāpesi.

Nijjīvassāpi maṃsassa, khādanakaṃ yatim pati;
Nindamānaṃ janam disvā, bhūtagāmaṃ pariccaji.

Tikoṭiparisuddhattā, macchamaṃsānujānane;
Paṭicca maṃsānujānaṃ, kamme diṭṭhippasāṅghayā.

Aparikkhākassa lokassa, parānuddayatāya ca;
Bhūtagāmapātabyatāya, pāṇātipātappasāṅghayā.

Tattha pariyāyavacanamaṃ anujāni bhagavā, uddissa kataṃ paṭikkhipi parassa vā pāpappasaṅgabhayena. Idha pana bhūtagāmapātabyatāya pāpābhāvañāpanatthaṃ attuddesikaṃ vihāraṃ, kuṭiṅca anujānīti veditabbaṃ. Pakiriyanti ettha te te payojanavisesasaṅkhātā atthavasāti **atthavasapakaraṇanti**.

Mahāvaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Paṭhamagāthāsāṅgaṇikavaṇṇanā

Sattanagaresu paññattasikkhāpadavaṇṇanā

335. Vacanasampañchanatthe vā nipātoti attho. **Aḍḍhuḍḍhasatānī**ti tīṇi satāni, paññāsāni ca. **Viggahanti** manussaviggahaṃ. **Atirekaṃ vāti** dasāhaparamaṃ atirekacīvaraṃ. **Kāḷakanti** “suddhakāḷakāna”nti (pārā. 552-554) vuttakāḷakaṃ. **Bhūtanti** bhūtārocanaṃ. **Paramparabhantanti** paramparabhojanaṃ. **Bhikkhunīsu ca akkosoti** yā pana bhikkhunī bhikkhuṃ akkoseyya vā paribhāseyya vā (pāci. 1029). **Antaravāsakanti** aññātikāya bhikkhunīyā cīvarapaṭiggahaṇaṃ. **Rūpiyanti** rūpiyasabbohāraṃ. **Suttanti** sāmaṃ suttaṃ viññāpetvā tantavāyehi. **Ujjhāpanaketi** ujjhāpanake khīyānake. **Pācitapiṇḍanti** bhikkhunīpaapācitapiṇḍapātaṃ. **Cārittanti** nimantīto sabhatto samāno santaṃ. **Cīvaraṃ datvāti** samaggena saṅghena cīvaraṃ datvā. **Vosāsanti**ti bhikkhū paneva kulesu nimantīta bhūñjanti (pāci. 558), tattha cesā. **Giraggacariyāti** “yā pana bhikkhunī naccaṃ vā gītaṃ vā”ti (pāci. 834) ca, “antovassaṃ cārikaṃ careyyā”ti (pāci. 970) ca vuttadvayaṃ. **Chandadānenāti** pārivāsikachandadānena sikkhamānaṃ vuṭṭhāpeyya (pāci. 1167). Pārājikāni cattāri, bhikkhunīnaṃ saññācīkakuṭiṅca kosiyamissasanthataṅca seyyā ca anupasampanna saha pathavīkhaṇaṃ. **Gaccha devateti** bhūtagāmapātabyatā sappāṇakaudakasīfānanti attho. **Mahāvihāroti** mahallakavihāro. **Aññanti** aññāvādakaṃ. **Dvāranti** yāvadvārakosā. “Anādariyapācītiṭṭi ca sahadhammikaṃ vuccamāno”ti pāṭho. **Payopānanti** surusurukāraṃ. **Ēlakalomāni patto cāti** ēlakalomadhovāpanaṅca unāpanācabandhanapatto ca. **Ovādo ceva bhesajjanti** bhikkhunupassayaṃ upasaṅkamitvā ovādo taduttaribhesajjavīññāpanaṅca. **Sūci araññakoti** “aṭṭhimayaṃ vā dantamayaṃ vā viśāṇamayaṃ vā sūciḅhara”nti (pāci. 517) ca “yāni kho pana tāni āraññakāni senāsānāni sāsaṅka...pe... paṭidesetabba”nti (pāci. 570) ca. **Ovādoti** yā pana bhikkhunī ovādāya vā samvāsāya vā na gaccheyya (pāci. 1055). **Pārājikāni cattārīti**ti dvīsu nagaresu paññattasampañjanaṃ.

Catuvipattivaṇṇanā

336. **Ekatimsā ye garukāti** ubhato aṭṭha pārājikā, bhikkhūnaṃ terasa, bhikkhunīnaṃ dasa ca saṅghādisesā. Sādhāraṇāsādhāraṇavasena aṭṭha anavasesā nāma pārājikāni. **Tadevāti** sīlavipattiṃyeva. Vitthārato dassetaṃ “pārājika”ntiadinā apucchitameva vissajjitaṃ. “Tattha yo cāyaṃ, akkosati hasādhīppāyo”ti pāṭho. Duṭṭhullavibhāvanavasenaṅgatavipattiṃ ṭhapetvā pucchāpaṭipāṭiyā yāvattatīyakapañhaṃ vissajjītumārabhi. **Ukkhittānuyuttikā** bhikkhunī aṭṭha yāvattatīyakasaṅghādisesā idha pucchitattā **anantarapañhā** nāma jātā.

Chedanakādivaṇṇanā

337. Pamāṇātikantamañcanisīdanakaṇḍupaṭicchādīvassikasāṭīkāsuḅgatacīvarappamāṇaṃ bhikkhunīnaṃ udakasāṭīkāti **cha chedanakāni**. Cīvaravippavāsasammūtiḅdayo **catasso sammūtiyo**. “Ayaṃ tattha sāmīcī”ti evaṃ āgatā **satta sāmīciyo**.

Asādhāraṇādivaṇṇanā

338. Pubbe vuttacuddasaparamāneva antarapañhe niṭṭhapetvā **purimapañhaṃ vissajjento**. **Dhovanaṅca paṭiggahoti** gāthā aṭṭhakathācariyānaṃ. **Dve lomāni** ēlakalomatīyojanaparamāni.

Dvevīsati khuddakāti –

“Sakalo bhikkhunivaggo, paramparaṅca bhojanaṃ;
Anatirittaṃ abhihaṭaṃ, paṇṭitaṅca acelakaṃ;
Jānaṃ duṭṭhullachādanaṃ.

“Ūnaṃ mātugāmena saddhiṃ, yā ca anikkhantarājake;
Santaṃ bhikkhuṃ anāpucchā, vikāle gāmapavesanaṃ.

“Nisīdane ca yā sikkhā, vassikāya ca sāṭīkā;
Dvāvīsati imā sikkhā, khuddakesu pakāsītā”ti. –

Pāṭho. “Kulesu cārittāpattī”ti pāṭho na gahetabbo sādhāraṇattā tassa sikkhāpadassa. **Chacattārīsā cimetī** chacattārīsā ime. “Pārājikāni saṅghādiseso”ti evaṃ vuttasikkhāpade eva vibhajitvā vuttattā **vibhattiyo** nāma. **Sādhāraṇanti** aṭṭhannampi sādhāraṇaṃ. Pārājikabhūta vibhattiyo **pārājikavibhattiyo**. Sādhāraṇe sattavajjo saṅghādiseso. Aññatarasmiṃ **gaṇṭhipade** “atha vā ‘dve uposathā dve pavāraṇā cattāri kammāni pañceva uddesā caturō bhavanti, naññāthā’ti pāḷiṃ uddharanti. Tattha ‘cattāri kammāni’ti visesābhāva uddharitapottakameva sundaraṃ, pubbepi vibhattimattadassanavaseneva cetamaṃ vuttaṃ. ‘Na samathehi vūpasamanavasena’ti vatvā cattāri kammavibhajane ‘samathehi vūpasammatī’ti na visesitaṃ uposathappavāraṇānaṃyeva vibhāgattā. Kasmā? Etthāpi ‘uposathappavāraṇānaṃyeva visesetvā nayaṃ dethā’ti vuttattā, adhammena vaggādikammena āpattiyopi vūpasammatīti āpajjanatoti veditabba’nti vuttaṃ, vicāretabbaṃ. **Dvīhi catūhi tīhi kiccaṃ ekenāti** dvīhi vivādādhikaraṇaṃ, catūhi anuvādādhikaraṇaṃ, tīhi āpattādhikaraṇaṃ, ekena kiccādhikaraṇaṃ sammatīti attho.

Pārājikādiṅgavāṇṇanā

339. Nibbacanamattanti vevacanamattaṃ. **Seseti** ādito sesā majjhantā. **Padanti** sikkhāpadaṃ. **Saddhācittaṃ** pasannacittanti attho, “santācitta”nti vā pāṭho. **Anāḷiyanti** daliddaṃ. Kiñcāpi idaṃ nibbacanaṃ “garukaṃ lahukañcā”tiādipaṇhe natthi, “handā vākyāṃ suṇoma te”ti iminā pana vacanena saṅgahitassatthassa dīpanatthaṃ vuttanti veditabbaṃ. “Ākāso pakkhinaṃ gati”ti ca pāṭho atthi, so jātivāsena yujjati. **Pakkhinanti** ujukameva.

Paṭhamagāthāsāṅgaṇikavaṇṇanā niṭṭhitā.

Adhikaraṇabhedavaṇṇanā

Ukkoṭanabhedādivaṇṇanā

340. Adhikaraṇaukkoṭena samathānaṃ ukkoṭaṃ dassetunti adhikaraṇāni sattaḥi samathehi sammanti, tāni ukkoṭento satta samathe ukkoṭeti nāmāti adhippāyo. **Pasavattī** sambhavati. “**Anuvādādhikaraṇe labbhanti**”tiādīni ‘dhammo adhammo’tiādīnaṃ samānattā tesu viśesato labbhanti”ti vuttaṃ. **Anihatanti** suttādīnā. **Avinicchitanti** “āpattianāpatti”tiādīnā. “Tattha jātakāṃ adhikaraṇaṃ ukkoṭeti...pe... tiṇavattthāraṇaṃ ukkoṭeti”ti daseva vuttā. “Sammukhāvīnayaapaṇiññātakaraṇayebhuvasikā avuttattā ukkoṭetuṃ na sakkā, kammavācāpi tesāṃ natthi. Tasmā te ukkoṭetuṃ na sakkāti vadanti”ti likhitaṃ. **Pāḷimuttakavinicchayenavāti** vinayalakkhaṇaṃ vinā kevalaṃ dhammadesanāmativasenavāti attho. Khandhakato vā parivāro vā ānītasuttēna. **Nijjhāpenti** dassenti. Pubbe dhammavinayena vinicchitaṃ adhikaraṇaṃ upajjhāyādīnaṃ atthāya “adhammaṃ dhammo”tiādīni dīpetvāti attho. Visamāni kāyakammādīni nissitattā **visamanissito**. Evaṃ sesesu.

Adhikaraṇanidānādivaṇṇanā

342-3. Kimsambhāraṇti kiṃparikkhāraṃ, ettha kinti līngasāmaññāmaḃyayaṃ. Pubbe uppannavivādaṃ nissāya pacchā uppaḃjanakavivādo **vivādanidānaṃ** nāma. **Āpattādhikaraṇapaccayā catasso āpattiyo āpajjati** bhikkhunī jānaṃ pārājikaṃ dhammaṃ paṭicchādeti pārājikaṃ, vematikā paṭicchādeti thullaccayaṃ, bhikkhu saṅghādisesaṃ paṭicchādeti pācittiyaṃ, ācāravipattiṃ paṭicchādeti dukkaṭaṃ. Pubbe kataukkhepaniyādīkiccaṃ nissāya uppaḃjanakakiccānaṃ. Kīdisānaṃ? Samanubhāsanādīnaṃ vasena. **Taṃ hīti** adhikaraṇaṃ.

344. Adhikaraṇesu **yena adhikaraṇena sammanti, taṃ dassetunti** yadā adhikaraṇehi sammanti, tadā kiccādhikaraṇeneva sammanti, na aññehīti dassanattaṃ vuttaṃ, na ekantato adhikaraṇeneva sammanti dassanattaṃ.

348. Āpattādhikaraṇe saṅgho vivadatīti āpattānāpattiṃ evaṃ.

353. Samuṭṭhānābhāvato sammukhāvīnaye kammaṃ kiriyākaraṇamiccādīnā avibhajitvāva sativīnayaḃdīnaṃ channaṃyeva cha samuṭṭhānāni vibhattāni. Taṃ kasmā? Kammasaṅgahābhāvena, sativīnayaḃdīnaṃ viya saṅghasammukhatādīnaṃ kiccayatā nāma natthīti adhippāyo.

Adhikaraṇabhedavaṇṇanā niṭṭhitā.

Dutiyagāthāsāṅgaṇikavaṇṇanā

Codanātipucchāvissajjanāvaṇṇanā

359. Viggāhikakathanti attho. **Nisāmayāti** sallakkhehi. “Kāraya” iti pāṭho. Pubbāparaṃ na jānāti, tasmā akovido hotīti eke. Ayaṃ pana duvidhepi kicce kenaci iriyāpathena.

Codanākaṇḍavaṇṇanā

Anuvijjakakiccavaṇṇanā

360. Anuvijjakapucchane ājīvavipatti na pucchitā. Pañcāpattikkhandhasena ācāravipatti pucchitā. “Ājīvavipattiyaḃpi tatheva, saṅgahagamanato”ti vadanti. “Ājjhāpajjanto”ti pāṭho.

363. Tasmā na ca āmisaṃ nissāyāti sambandhitabbaṃ.

Cūlasaṅgāmaṇṇanā

Anuvijjakassapaṭipattivaṇṇanā

365. Ṭhānanisajjavatthādinissitāti “evaṃ ṭhāttabbaṃ evaṃ nisīditabba”nti evamādikā. **Saññājananattanti** “evaṃ vattabba”nti evaṃ saññānanatthaṃ. **Anuvīdhiyantēnāti** citte ṭhapentēnāti attho. **Lajjā sā nu khoti** kiṃ sā lajjā ayaṃ paṇisāti adhippāyo. **Anuyogavattaṃ kathāpetvāti** “kimanuyogavattaṃ jānāsī”ti pucchitvā teneva kathāpetvā. **Ājānanappasaṅgā** nāma aññānaṃ.

367. “**Bhayena bhayā gacchati**”ti bhayena bhayahetu bhayā gacchatīti hetuvasena vuttaṃ. Yathā “rattattā pana duṭṭhattā ca chandā dosā ca gacchati”ti hi vuttaṃ, evaṃ.

Mahāsaṅgāmaṇṇanā

Voharantenajānitaḍḍivaṇṇanā

375. **Vaṇṇāvaṇṇoti** nīlādivaṇṇavasena ca ārogyatthādivaṇṇavasena ca vuttasukkavissatṭhi.

402. **Bhūmipucchāti** bhūmi puthavī jagatī cāti sabbāni pathavivevacanāni.

Kathinabhedavaṇṇanā

Kathinaatthātādivaṇṇanā

403-4. **Kinti** kathaṃ. Anādiyadānaṃ tāvakālikavatthu. “**Anāgatavasena anantarā hutvā**”ti udakāharaṇādīpayogassa dhovanādiḍḍipubbakaraṇassa pacchā uppajjanato, dhovanādikiriyaṅca sandhāya payogakaraṇato vuttaṃ. Purejātapaccaye panesa payogoti attho. **Ekam dhammampi na labhati** attano purejātassa natthitāya.

Kathinādijānitaḍḍivaṇṇanā

412. **Rūpādiḍḍhammesūti** vaṇṇagandhādiṭṭhakesu. “Vassānassa pacchimo māso”ti (pārā. 218) vuttattā pacchime māse yasmim vā tasmim vā divase attharituṃ vaṭṭatīti siddhaṃ.

415. “Ādiccabandhunāti vuttattā theravacana”nti vadanti.

Palibodhapañhābyākaraṇakathāvaṇṇanā

415-6. Sanniṭṭhānantiko kathaṃ bahisīmāya uddharīyati? Bhikkhu akatacīvaraṃ samādāya pakkamati “na paccassa”nti, tassa bahisīmāgatassa evaṃ hoti “nevimaṃ cīvaraṃ kāressa”nti, evametassa bahisīmāgatassa uddharīyati. Kathaṃ antosīmāya? Akatacīvaraṃ samādāya pakkamati “na paccassa”nti, tato tattha phāsuvihāraṃ alabhanto tameva vihāraṃ āgacchati, tassa cīvarapalibodhoyeva ṭhito, so ca “nevimaṃ cīvaraṃ kāressa”nti citte uppane chijjati, tasmā “**antosīmāya uddharīyati**”ti vuttaṃ. Sanniṭṭhānantikaṃ duvidhaṃ “na paccassa”nti āvāsapalibodhaṃ chinditvā tato punapi tameva vihāraṃ āgantvā “nevimaṃ cīvaraṃ kāressa”nti sanniṭṭhānaṃ karoti, bahisīmāya ṭhatvā “nevimaṃ cīvaraṃ kāressaṃ na paccassa”nti cittuppādena sanniṭṭhānantikaṃ hoti. Gāthāyampi “**dve palibodhā apubbaṃ acarima**”nti idaṃ imeva sandhāya. “Āsāvachchediko kathaṃ antosīmāya? Āsīsitena ‘tumhe vihārameva patthetha, ahaṃ paṇiṇissāmi’ti vutto pubbe ‘na paccassa’nti āvāsapalibodhaṃ chinditvā gato puna taṃ vihāraṃ gantvā tena ‘nāhaṃ sakkomi dātu’nti pahito hoti”ti likhitaṃ. “**Atthāre hi sati uddhāro nāmā**”ti atthāraṃ vinā uddhāraṃ na labhanti, tasmā vuttaṃ. **Purimā dve**ti “dve kathinuddhārā ekuppādā ekanirodhā”ti vuttādhikāre paṭhamam vuttā antarabbhārasahubbhārā. Na pakkamanantikādayo dve. **Ekato nirujjhanti**ti uddhārabhāvaṃ pāpuṇantīti attho.

Kathinabhedavaṇṇanā niṭṭhitā.

Paññattivaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Upālīpañcakavaṇṇanā

Anissitavaggavaṇṇanā

419. **Kāyikaupaghātikā** nāma kāyena vītikkamo.

Nappaṭippassambhanavaggavaṇṇanā

420. **Omaddakārakoti** omadditvā abhibhavitvā kārako.

Vohāravaggavaṇṇanā

424. Bhedakaravatthūni nissāya vivādādhikaraṇaṃ samuṭṭhāti, evaṃ yathāsaṅkhyam gacchati. Kodhohanāhādīdvādasamūlapayogaṃ vivādādhikaraṇaṃ, tathā sesesu. Osāraṇādīsū navasu ṭhānesu kammañattiyā karaṇaṃ. Dvīsū ṭhānesu ñattidutiyañatticatutthakammesu. Yasmā **mahāatṭhakathāyam** vuttanayeneva ubhatovibhaṅgā asaṅgahitā, tasmā yaṃ **kurundiyam** vuttaṃ, taṃ gahetabbanti sambandho.

Diṭṭhāvikkammavaggavaṇṇanā

425. Tiṇṇanaṃ uparī saha āpatim desetuṃ na labbhanti. Kammanānāsaṃvāsakānaṃ laddhiggaḥitakova **laddhinānāsaṃvāsako**. “**Avippavāsasīmāya ṭhitassā**”ti mahāsīmam kira sandhāya vuttaṃ.

433. “Ummādā cittakkhepā”ti pāṭho.

Musāvādavaggavaṇṇanā

444. **Pariyāyena jānantassāti** yassa kassaci jānantassa pariyāyena vuttamusāvādoti attho.

446. **Anuyogo na dātabboti** tena vuttaṃ anādiyitvā tuṅhī bhavitabbanti attho.

Bhikkhunovādavaggavaṇṇanā

454. **Vohāraniruttiyaṃ saddaniruttiyaṃ**. Maggapaccavekkhaṇādayo **ekūnavīsati**.

Ubbāhikavaggavaṇṇanā

455. **Pasāretā** mohetā.

Adhikaraṇavūpasamavaggavaṇṇanā

458. “**Yathārantanti** anupasampanne apekkhatī”tipi vadanti. “**Yathāvuddhanti** upasampanne apekkhatī”ti likhitaṃ.

Kathinatthāravaggavaṇṇanā

467. “**Ekāvatto**”tipi paṭhanti, tassa kuddho kodhābhībūtoti kirattho. Ekavatthotipi keci, uttarāsaṅgaṃ apanetvā ṭhitoti kirattho, taṃ sabbaṃ **aṭṭhakathāyaṃ** uddhaṭapāliyā virujjhatīti. Ekāvattoti hi uddhaṭaṃ, tasmā na gahetabbaṃ. **Antarā vuttakāraṇeṇāti** “kiccayapasutattā vandanāṃ asamannāharanto nalāṭaṃ paṭihaññeyyā”tiādivuttakāraṇena.

Upālīpañcakavaṇṇanā niṭṭhitā.

Āpattisamuṭṭhānavaṇṇanā

470. **Pubbe vuttamevāti** sahaseyyādīpaṇṇattivajjaṃ. **Itaranti** sacittakaṃ. **Desento, domanassiko** aññehi bhimsāpanādīni katvā āpattiṃ āpajjitvāti adhippāyo.

Dutiyaḡāthāsaṅgaṇikavaṇṇanā

Kāyikādiāpattivaṇṇanā

474-5. Nidānuddesaṃ vinā sesuddesābhāvā “**sabbapātimokkhuddesānañca saṅgaho hoti**”ti vuttaṃ. Vinaye garukā **vinayagarukā**. Idaṃ pana dvīsu ḡāthāsu kiñcāpi āgataṃ, aññehi pana missetvā vuttabhāvā nānākaraṇaṃ paccetabbaṃ. **Navasu ṭhānesu kammaṃ hoti**ti kammaṇatti hoti. **Vācāti** vacīsambhavā. **Addhānahīno** ūnavīsativasso. “**Apicetthāti** kurundivādo”ti vuttaṃ. **Vanappatinti** evaṃ adinnādāne āgataṃ vanappatiṃ. **Vissatṭhichaḡḡaneti** sukkavissatṭhiyaṃ. **Dukkaṭā katāti** dukkaṭaṃ vuttaṃ. **Āmakadhaññaṃ viññāpetvā bhuñjantiyā** pubbapayoge dukkaṭaṃ, ajjhohāre pācittiyaṃ.

Pācittiyavaṇṇanā

476. Mahāsaṅghikā sāmaṇerepi āpattiṃ desāpenti kira, tena vuttaṃ “**na desāpetabbā**”ti, **daṇḡakammaṃ pana tesam kātabbaṃ** tathārūpe oḡārikavṭikkame.

Avandanīyapuggalādivaṇṇanā

477. **Dasasataṃ āpattiyoti** sahassaṃ āpattiyō. **Campāyaṃ vinayavatthusminti** campeyyakkhandhake. **Adhammena vaggantiādīni cattāri kammāniyeva** bhagavatā vuttānīti attho. Na kevalaṃ āpattiyeva, **atha kho cha samathā...pe... sammukhāvinayena sammanti, samāyogaṃ gacchanti** sammukhāvinayena sampayogaṃ gacchantīti attho. Vinā samathehi **sammati**, samathabhāvaṃ gacchati. Paṭisedhatthe sati **vinā samathehīti** samathehi vināti attho.

Soḡasakammādivaṇṇanā

478. **Asuttakanti** suttavirahitaṃ, usuttaṃ tatra natthīti adhippāyo.

Dutiyaḡāthāsaṅgaṇikavaṇṇanā niṭṭhitā.

Sedamocanaḡāthāvaṇṇanā

Avippavāsapañhāvaṇṇanā

479. Tahinti tasmim puggale. **Akappiyasambhogo** nāma methunadhammādi. “Varasenāsanarakkhaṇatthāya vissajjtvā paribhuñjituṃ vaṭṭati” ti **garubhaṇḍavinicchaye** vutto. Ekādasāvandiye paṇḍakādayo **ekādasa. Upeti** saparisam. **Na jīvati** nimmitarūpattā. “Ubbhakkhakena vadāmī” ti iminā mukhe methunadhammābhāvaṃ dīpeti. Adhonaḅbhivivajjanena vaccamaggappassāvamaggesu. **Gāmantarapariyāpannaṃ nadipāraṃ okkantabhikkhuniṃ sandhāyāti** bhikkhuniyā gāmapariyāpannaparatīre nadisamīpameva sandhāya vuttā. Tattha paratīre gāmūpacāro ekaleḍḍupāto nadipariyantena paricchino, tasmā paratīre ratanamattampī araññaṃ na atthi, tañca tiṇḍāḍi paṭicchannattā dassanūpacāravirahitaṃ karoti. Tattha attano gāme āpatti natthi. Paratīre pana ekaleḍḍupātasankhāte gāmūpacāreyeva padaṃ ṭhapeti. Antare abhidhammasena araññaḅbhūtaṃ sakagāmaṃ atikkamati nāma, tasmā gaṇamhā ohīyanā ca hotīti nātabbā. Ettāvātāpī santosamakātvā vicāretvā gaḅetabbā. Bhikkhūnaṃ santike upasampannā pañcasatā mahāpajāpatippamukhā. Mahāpajāpatīpi hi ānandattherena dīnaovādassa paṭiggahitattā bhikkhūnaṃ santike upasampannā nāma.

Pārājikādipaṇhāvaṇṇanā

480. “Dussakuṭim sandhāyā” ti saha dussena vītikkamanassa sakkuṇeyyatāya vuttaṃ. Liṅgaparivatte paṭiggahaṇassa vijahanato sāmāṃ gaḅetvā bhuñjituṃ na vaṭṭati. **Kākaūhadanaṃ vāti** kākena ūhadanaṃ vā. “Tayo purisepi upagantvā” ti pāṭhaseso.

Pācittiyādipaṇhāvaṇṇanā

481. Methunadhammapaccayā nāma kāyasamaggō. Tamhetu methunadhammassa pubbhāgabhūtaṃ kāyasamaggam vāyāmantiyāti aṭṭhavatthupūraṇaṃ sandhāya. **Paribhogappaccayāti** paribhogakāraṇā. **Tasmāti** yasmā paribhogappaccayā āpajjati, tasmā bhojanapariyosāne hotīti attho. **Porāṇapottakesu** “tassā” ti pāṭho. “Kāraṇavacanaṃ sundaraṃ bhojanaparicchadadassanato” ti vadanti.

Sedamocanagāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Pañcavaggo

Kammavaggavaṇṇanā

483. “Ummattakasammutiṃ ummattake yācivtvā gate asammukhāpi dātuṃ vaṭṭati” ti vuttaṃ. Tattha nisinnepi na kuppati niyāmbhāvā. Asammukhā kate dosābhāvaṃ dassetuṃ “**asammukhākataṃ sukataṃ hotī**” ti vuttaṃ. Dūtena upasampadā panettha sammukhā kātuṃ na sakkā. Kammavācānānattasabhāvā pattanikkujjanādayo hatthapāsato apanetvā kātabbā, tena vuttaṃ “asammukhā kataṃ sukataṃ hotī” ti. “Pucchitvā codetvā sāretvā kātabbā apucchitvā acodetvā asāretvā karoti” ti ayaṃ vacanattho. **Ṭhapetvā kattikamāsanti** so pavāraṇāmāso, **dve ca puṇṇamāsiyoti** paṭhamadutiavassūpagatānaṃ pavāraṇā puṇṇamāsā dve.

485. Padaṃ vā chaḍḍetīti attho. Ka-vaggāḍisu **pañcasu. Garukanti** dīghaṃ, saṃyogaparañca. “Buddharakkhitattherassa yassa nakkhamati” ti ettha ta-kāraka-kāra saṃyogaparā. **Dīghe vattabbe rassanti** “so tuṇhī assā” ti vattabbe so tuṇhi assāti vacanaṃ.

486. Sesaṭṭhakathāsu vuttavacanaṃ **kurundiyam** pākataṃ katvā “**nisīdituṃ na sakkontī**” ti vuttaṃ.

487-8. Parisuddhasilā cattāro bhikkhūti pārājikaṃ anāpannā. **Na tesam chando vā pārisuddhi vā etīti** tīsu, dvīsu vā nisinnesu ekassa, dvinnam vā chandapārisuddhi āhaṭāpi anāhaṭāva.

Apalokanakammakathāvaṇṇanā

495-6. Kāyasambhogasāmaggīdānasahaseyyapaṭiggahaṇādi imassa apalokanakammassa ṭhānaṃ hotīti evampi apalokanakammaṃ pavattatīti attho. Kammanāeva lakkhaṇanti kammalakkhaṇaṃ. Osāraṇanissāraṇabhāṇḍukammādayo viya kammañca hutvā aññañca nāmaṃ na labhati, kammameva hutvā upalakkhīyati kammalakkhaṇaṃ upanissayo viya. Hetupaccayādilakkhaṇavimutto hi sabbo paccayaviseso tattha saṅgayhati, evampi “kammalakkhaṇamevā” ti vuttaṃ. Kammalakkhaṇaṃ dassetuṃ “**acchinnacivarajjñacivaranaṭṭhacivarāna**” ntiādi vuttaṃ. “Tato atīrekaṃ dentena apaloketvā dātābba” nti vuttaṃ apalokanaṃ kammalakkhaṇameva. Evaṃ sabbattha lakkhaṇaṃ veditabbā. **Iṇṇapalibodhampīti** sace tādisaṃ bhikkhuṃ iṇṇayikā palibujjhanti. Tatrūpādato dātuṃ vaṭṭati. **Antarasannipātoti** uposathapavāraṇādīmahāsannipāte ṭhapetvā antarā maṅgaluccāraṇādi. **Upanikkhepatoti** cetiyassa āpadatthāya nikkhittato. “**Aññā katikā kātabbā**” ti ye rukkhe uddissa pubbe katikā katā, tehi imesaṃ aññatīti vuttaṃ. “Sace tattha mūle” ti pubbe “ito paṭṭhāya bhājetvā khādantū” ti vacanena puggalikaparibhogo paṭikkhitto hoti. **Anuvaritvāti** pacchato pacchato gantvā. Tesam santikā paccayaṃ paccāsīsentenāti attho. **Mūlabhāganti** dasamabhāgaṃ katvā. Pubbakāle dasamabhāgaṃ katvā adamsu, tasmā “**mūlabhāgo**” ti vuttaṃ. **Akatāvāsam vā katvāti** uppannaāyena. **Jaggitakāleyeva na vāretabbāti** jaggitā hutvā pupphaphalabharitakāletī attho. **Jagganakāletī** jaggituṃ āradhakāle. **Nattikammaṭṭhānabhede panāti** nāttikammassa ṭhānabhede.

Idaṃ panettha pakīṇakaṃ – atthi saṅghakammaṃ saṅgho eva karoti, na gaṇo, na puggalo, taṃ apalokanakammassa kammalakkhaṇekadesaṃ ṭhapetvā itaraṃ catubbidhampī kammaṃ veditabbā. Atthi saṅghakammaṃ saṅgho ca karoti, gaṇo ca karoti, puggalo ca karoti, taṃ pubbe ṭhapitaṃ. Vuttañhetam “yasmim vihāre dve tayo janā vasanti, tehi nisīditvā katampi saṅghena katasadisameva. Yasmim pana vihāre eko bhikkhu hoti, tena bhikkhunā” tiādi (pari. aṭṭha. 495-496). Atthi gaṇakammaṃ saṅgho ca karoti, gaṇo ca karoti, puggalo ca karoti, taṃ yo pārisuddhiuposatho aññesaṃ santike karīyati, tassa vasena veditabbā. Atthi gaṇakammaṃ gaṇova karoti, na saṅgho, na puggalo, taṃ yo pārisuddhiuposatho aññamaññaṃ ārocana vasena karīyati, tassa vasena veditabbā. Atthi puggalakammaṃ puggalova karoti, na saṅgho, na gaṇo, taṃ adhiṭṭhānuposathavasena veditabbā. Atthi

gaṇakammaṃ ekaccova gaṇo karoti, ekacco na karoti, tattha añattikaṃ dveyeva karonti, na tayo. Sañattikaṃ tayova karonti, na tato ūnā vā adhikā vāti.

Apaññattepaññattavaggaṇṇanā

500. Kakusandhakonāgamanakassapā eva hi satta āpattikkhandhe paññapesuṃ. Vipassīdayo pana ovādapātimokkhaṃ uddisimsu, na sikkhāpadaṃ paññapesuṃ.

Nigamanakathāvaṇṇanā

Ubhatovibhaṅgakhandhakaparivārehi vibhattaṃ desanaṃ atthi tassa vinayaṇṇakassa, nāmena **samantapāsādikā nāma samvaṇṇanā** “samantapāsādikā nāmā”ti vuttavacanasamvaṇṇanā samattāti āha. **Tattha** padhānaghare. **Iddhā** atthavinicchayādīhi.

Sammā udito samudito, te guṇe akicchena adhigato adhikappamaṇṇaguṇehi vā samudito, tena **samuditena** “gatānaṃ dhammānaṃ gatiyo samannesati”ti vuttāya satiyā uppādītā saddhādayo **paramavisuddhā** nāma samannārakkhattā. Iti satipi saddhādīhi vuttā hoti. Evaṃ sante ettha vutte catubbidhe sīle pātimokkhasamvarasīlaṃ saddhā maṇḍeti. Saddhāsādhanañhi taṃ. Indriyasamvarāṇivapārisuddhipaccayaparibhogasīlāni paṭimaṇḍenti sativīriyapaññāyoti yathāyogaṃ vedittabbaṃ. Apica saddhā ca buddhirahitā avisuddhā hoti buddhiyā pasādahetuttā. Buddhiyo pana tassānubhāvena paramavisuddhā nāma honti. Paññā saddhārahitā kerāṇīkapaṅkhaṃ bhajati, saddhāyuttā eva visuddhā hoti. Vīriyaṇca samādhiraṇṇaṃ uddhaccāya samvattati, na samādhivyuttanti vīriyassa suddhavanāto samādhīhi vutto hoti, evaṃ paramavisuddhā saddhādayopi pātimokkhaṃ paṭimaṇḍenti nātabbaṃ. Kathaṃ? Paṭipattidesake satthari ca paṭipattiyaṇca paṭipattiphale ca saddhāya vinā sīlasamādānaṃ, samādinnavisodhanaṇca kātuṃ na sakkāti saddhā pātimokkhaṃ paṭimaṇḍeti. Tattha “itipi so bhagavā”tiādīnā (dī. ni. 1.255; ma. ni. 1.74; sam. ni. 1.249) satthari ca pūjetuṃ sakkoti. Paṭipattiyam sīlavipattisampattimūlake sandīṭṭhikasamparāyikaphale ca saddhāpavatti vīthāro nātabbā, sīlavipattisampattinimittam ādinavamānisamsaṇca ādinavapariccāge, ānisamsasampādane ca upāyaṃ disvā tathā pavattamānā paññā pātimokkhasamvaram paṭimaṇḍeti. “Atisīta”ntiādīnā appavattanārahaṃ kosajjam “yo ca sītaṇca uṇhaṇcā”ti vuttānusārena pajahitvā anuppānuppānānaṃ asaṃvarasaṃvarānaṃ anuppādanapajahanauppādanavaḍḍhanavasena pavattamānavīriyaṃ pātimokkhaṃ paṭimaṇḍeti, iminā nayena indriyasamvarādisupī yojetabbaṃ. Catunnampi saṅgahavatthūnaṃ anukūlasamudācāro idha **ācāroti** vedittabbo. **Ajjava**-vacanena lābhasakkārahetu kāyaduccarītadikuṭṭhalakaramāyāsātheyyapaṭipakkhaajjavadhammasamāyogadīpanena alobhajjhāsayaṭā dīpitā. **Maddava**-vacanena kakkhaḷabhāvakarapaṭiḍḍhāpāṭipakkhabhūtamettādimaddavadhammasamāyogadīpanena hitajjhāsayaḍīnī dīpitāni honti. **Ādi**-saddena “khanti ca soraccaṇca sākhalāyaṇca paṭisanthāro cā”tiādīnā (dha. sa. dukamātikā 125-126) vuttadhammehi samāyogo dīpito hoti. Idha vuttā ajjavamaddavādayo guṇā sīlasampattiyā hetū ca honti sīlasampattiphalaṇca taṃsāmpādanato. **Sakasamayoti** catuparisā. Etena sabhāgadukkhabhāvābhāvo sūcīto. Atha vā **sakasamayoti** sogataṃ piṭakattayaṃ sakasamayo eva gahanaṃ duddīpanattā, sakasamayassa sannīṭṭhānaṃ sakasamayagahanaṃ –

“Saccam satto paṭisandhi, paccayākārameva ca;
Duddasā caturo dhammā, desetuṇca sudukkarā”ti. (vibha. atṭha. 225) –

Vuttattā yathā sakasamayassa gahanapadena yojanā vuttā, tathā parasamayassapi. **Paññāveyyattiyenāti** anena tikhiṇena ṇāṇena katasīlānisitasatthasādisasabhāvapaññā vuttā. Tipiṭakasāṅkhātāya pariyaṭṭiyā pabhedo **tipiṭakapariyaṭṭipabhedo**. Tasmim pabhede. Tanti ca tantiattho ca **sāsanam** nāma. Idha “tanti evā”ti vadanti. Yasim āyaṃ samvaṇṇanā niṭṭhāpitā, tasmim kāle paṭivedhañāṇabhāvato sutamayaṃ sandhāya “**appaṭihatañāṇappabhāvenā**”ti vuttam. Karaṇasampattiyā janitattā **sukhaviniggaṭam**. Sukhaviniggaṭattā madhurodātavacanaḷavaṇṇayuttenāpi yojetabbaṃ, idisaṃ vacanaṃ sotasukhaṇca sannivesasampattisukhaṇca hoti. “Veyyākaraṇenā”ti avatvā “mahāveyyākaraṇenā”ti vuttattā sikkhāniruttichandovicitīyādīpaṭimaṇḍitapaṇīniyāyāsādhāraṇadhāraṇasabhāvo sūcīto bhavati. **Yuttavādināti**ādīsu yuttamuttavādinā ṭhānuppattiyapaññāya samannāgatenāti attho. Ojābhedeipi āyusattikaraṇatādisāmatthayogānaṃ mahākavinā racitaganthassa mahantattā vā “tipiṭakapariyaṭṭipabhede”tiādīhi sāsane, hetuvisaye, sadde cāti imesu tīsu ṭhānesu pāṭavabhāvaṃ dīpento venayikabuddhisampattisabbhāvamassa sūceti. Yesam puggalaṇam pabhinnā paṭisambhidādi, te pabhinnapaṭisambhidādayo dhammā. Tehi parivārito ukkhittasantatiupacchedamakavā attano santāne uppādanavaḍḍhanavasena vārito so pabhinnapaṭisambhidāparivāro. Tasmim **pabhinnapaṭisambhidāparivāre** uttarimanussadhammeti attho. Chaḷabhiññācatupaṭisambhidādiṭṭhāpabhedaḷapaṭimaṇḍite pana chaḷabhiññā uttarimanussadhammā eva. Catūsu paṭisambhidāsu atthapaṭisambhidāya ekadesova. Tadubhayaṃ sayam uttarimanussadhammapariyaṭṭannaṃ kathaṃ uttarimanussadhammaṃ paṭimaṇḍenti ce? Rukkhaṃ rukkhaṇca avayavabhūtapupphādayo viya sayaṇca yesam uttarimanussadhammānaṃ avayavattāti. Kāmāvacaradhammapariyaṭṭannaṃ paṭisambhidāñāṇam uttarimanussadhammānaṃ anavayavabhūtam uttarimanussadhammaṃ paṭimaṇḍeti, purisassa anavayavabhūto alaṅkāro viya purisaṃ. Atha vā kāmāvacarapaasambhidāparivāro chaḷabhiññāpaṭisambhidādiṭṭhāpabhedaḷapaṭimaṇḍeti. Lokuttarapaṭisambhidāṃ sandhāya puna paṭisambhidāvacanaṇca. Sāsane uppajjivā sāsanaṇca alaṅkārabhūtena, yasmim vaṃse uppanno, tasseva vā alaṅkārabhūtena. Saṅkheparitthāresu itaritarakaraṇam, appasannapasannānaṃ pasāduppādanābhivudḍhikaraṇam, vuttānaṃ gambhīraṇam gambhīrutthānabhāvakarāṇanti evaṃ chaḷabhidhācariyayogato **vīpūlabuddhi** nāma. Ye dhammacintanaṃ atidhāvantaṃ keci ucchedādinānappakāram antaṃ vā gaṇhanti, “sabbam ñeyyaṃ paññāti evā”ti vā “paramattho evā”ti vā gaṇhanti, tesam buddhi micchādīṭṭhipaccayattā samalā nāma hoti, imassa pana buddhi dhammacintatīdhāvanarahitattā visuddhā nāma hoti. Tena vuttam “**vīpūlavissuddhabuddhinā**”ti. **Garūhi** “piyo garu bhāvanīyo”tiādīnā (a. ni. 7.37; netti. 113) vuttaguṇehi yuttagarūhi. Guṇehi thirabhāvaṃ gatattā **therena**.

Sīlena sīlassa vā visuddhiyā **sīlavissuddhiyā**. Avijjāḷakosaṃ padāletvā paṭhamam abhinibbattattā **lokajettṭhassa**. Lokassa vā gambhīre mahante sīlādikkhandhe esi gavesīti **mahesīti**.

Ettāvattā samadhikasattavīsatisahassaparimāṇāya samantapāsādikasaññāyā **vinayaṭṭhakathāya** sabbapadesu vinicchayaṭam

saṅkhipitvā **gaṇṭhiṭṭhānavikāsanā** katā hoti, tathāpi yaṃ ettha likhitam, taṃ suṭṭhu vicāretvā **pāliṅca aṭṭhakathaṅca** sallakkhetvā ye ācariyā buddhassa bhagavato mahānubhāvaṃ, vinayapiṭakassa ca vicitrāyagambhīratthataṃ sallakkhetvā porāṇānaṃ kathāmaggaṃ avināsetvā attano matim pahāya kevalaṃ saddhammaṭṭhitiyā, parānuggahakāmatāya ca vinayapiṭakaṃ pakāsentā ṭhitā, tesam pādāmūle vanditvā khantisoraccādiḡuṇasamannāgatena hutvā vattasampattiyā tesam cittaṃ ārādhentvā paveniyā āgataṃ vinicchayaṃ kathāpetvā upadhāretvā yaṃ tena saṃsandatī, taṃ gahetabbaṃ, itaraṃ chaḡḡetabbaṃ. Itarathā tuṅhībhūtena bhavitabbaṃ. Vinicchayaṃsaṅkarakarena pana na bhavitabbameva. Kasmā? Sāsanassa nāsahetuttā. Hoti cettha –

“Asambudhaṃ buddhamahānubhāvaṃ,
Dhammassa gambhīranayatthataṅca;
Yo vaṇṇaye taṃ vinayaṃ aviññū,
So duddaso sāsanaṅāsahetu.

Pāliṃ tadatthaṅca asambudhaṅhi,
Nāseti yo aṭṭhakathānayaṅca;
Anicchayaṃ nicchayato parehi,
Gāheti teheva purakkhato so.

Anukkameneva mahājanena,
Purakkhato paṇḡitamānibhikkhu;
Apaṇḡitānaṃ vimatiṃ akatvā,
Ācariyaṅiṭṭhaṃ purato karotī’ṭi.

Samantapāsādikāya gaṇṭhipadādhippāyappakāsanā samattā.

Vajirabuddhiṅkā niṭṭhitā.